

MAUPASSANT

Elbeszélések

III.

1884–1885

GUY DE MAUPASSANT MŰVEI

RENDŐR MARCEL

RENDŐR MARCEL

RENDŐR MARCEL

RENDŐR MARCEL

RENDŐR MARCEL

RENDŐR MARCEL

RENDŐR MARCEL

RENDŐR MARCEL

RENDŐR MARCEL

RENDŐR MARCEL

RENDŐR MARCEL

FORDÍTOTTA
BENEDEK MARCELL
BENYHE JÁNOS
DÁNIEL ANNA
HONTI REZSŐ
ILLÉS ENDRE
LÁNYI VIKTOR
PAP GÁBOR
PÓR JUDIT
RÓNAY GYÖRGY
SOMOGYI PÁL LÁSZLÓ
SZABÓ LŐRINC

GUY DE MAUPASSANT

Elbeszélések

1884–1885

EURÓPA KÖNYVKIADÓ

BUDAPEST 1980

GUY DE MAUPASSANT

CONTES ET NOUVELLES

ÉDITIONS ALBIN MICHEL, 1960

Az örökség

L'HÉRITAGE

I

Még tíz óra se volt, s a hivatalnokok már csapatostul tódultak a tengerészeti minisztérium hatalmas kapuja alá, sietve jöttek Párizs közeli-távoli negyedeiből – közeledett az új év, a lázas igyekezet és az előléptetések ideje. Gyors lépések visszhangzottak az óriási, labirintusszerű, tekervényes épületben; bonyodalmas folyosók futottak egymásnak, ajtó ajtó mellett nyílt a hivatali szobákba.

Mindenki bevonult odújába, kezelt korábban érkezett szobatársaival, levetette zsakettjét, ócska hivatali kabátjába bújt, majd asztalhoz ült, ahol halomban várták az akták. De hamarosan megindult a szomszéd szobák közt a forgalom, hogy megtudják, mi újság. Az első mondatok mindig akörül indultak: bent van-e már a főnök, jókedvű-e, mekkora a posta?

César Cachelin, az iktató írnok, valamikor altiszt volt a tengerésznél, s a számlárletrán csak lassan jutott el a magasabb segédhivatali beosztáshoz; ő vezette be a nagy iktatókönyvbe az aktákat, amelyeket a minisztériumi altisztek hordtak szét. Szemben vele Savon papa ült, és örökké másolt. Az együgyű öreg az egész minisztérium viszontagságos házasságáról ismerte. Savon papa ezen a reggelen is lassan másolta a főnök egyik táviratát, teste és tekintete oldalt fordult, szinte beledermedt az aprólékos pepecselésbe, a nagy műgondba.

Cachelin jól megtermett férfi volt, rövid, fehér ha-

ja mint a kefe meredt fel koponyáján; munkája közben is folyton beszélt:

– Harminckét távirat Toulonból. Ez a kikötő több munkát ad, mint négy másik!

Egyetlen reggel sem mulasztotta el a kérdést:

– No, Savon papa, hogy van őnagysága?

Az öreg fel sem nézett munkájából, úgy felelte:

– Jól tudja, Cachelin úr, milyen kínosan érint a kérdése.

Az iktató jóízűen nevetett, mint minden reggel, amikor ugyanezt a mondatot hallotta.

Nyílt az ajtó, s Maze lépett be. Szép, barna fiú, ruhája mindig keresett eleganciájú – ez a Maze büszke volt megjelenésére és modorára; a hivatalnokoskodás, úgy érezte, méltatlan hozzá; vastag gyűrűket viselt, vastag óraláncot, s mert divat volt, szemébe monoklit csippentett, de munka közben levette. Leggyakoribb mozdulata egyfajta csuklórándítás volt: ilyenkor láthatóvá vált hatalmas, ragyogó kezelőgombja.

Már az ajtóban kérdezte:

– Nagy a posta?

Cachelin rögtön válaszolt:

– Mindig Toulonnal van baj! Látszik, hogy közeledik az új év. Nagyon buzognak odalent.

Éppen ekkor lépett be hivatalnoktársuk, Pitolet, a szellemeskedő, a művelt Pitolet. Gúnyosan felnevetett.

– Miért, mi talán nem buzgunk?

Előhúzta zsebóráját, és megállapította:

– Hét perc múlva tíz. . . és mindenki a helyén! Mit szól ehhez, kis Mazette? És fogadok, hogy őméltósága, Lesable úr, már kilenckor itt volt, akárcsak tiszteltre méltó főnökünk.

Cachelin, az iktató is abbahagyta munkáját, tollát füle mögé dugta, és rákönyökölt magas íróasztalára:

– Hát, ha ennek sem sikerül, igazán nem rajta múlik!

Pitolet az asztal sarkára ült, és lábát lóbálta.

– Sikerülni fog neki, Cachelin papa, sikerülni fog! Csak ne nyugtalankodjék. Húsz frankot egy sou ellen, hogy tíz év sem kell neki, és osztályfőnök lesz.

Maze a kályhához húzódott, és cigarettát sodort.

– Nem érdekes! Maradjak inkább egész életemre az évi kétezer-négyszáznál, de nem nyúzómagam!

– Ami azonban nem tartja vissza magát attól, kedves öregem, hogy ma, december 20-án már tíz óra előtt ne legyen itt!

Maze közönyösen vállat vont.

– Hát azt mégsem akarom, hogy mindenki elém vágjon! Ha maguk itt üdvözik a napfelkeltét, én is megteszem, de ezt az egész versenytudást mélyen fájalom. Azért még nem mondom: „Drága főnök úr”, mint Lesable... Nem maradok itt fél hétig, és nem viszek haza munkát! Én társas lény vagyok, egészen más kötelezettségek foglalnak el...

Cachelin megint abbahagyta az iktatást, és révedező tekintettel meredt maga elé.

– Azt hiszi, már most előléptetik?

Pitolet felkiáltott:

– De még mennyire! Inkább tízszer, mint egyszer. Nem dörgölőzik az potyára!

És megint csak az előléptetések és a külön jutalmak örökké izgalmas fordulatait latolgatták – legalább egy hónapja ettől zsibongott a nagy kaptár, a földszinttől a legfelső emeletig.

Mérlegelték az esélyeket, számokkal dobálóztak, sorra vették: kinek-kinek mi az érdeme, és előre felhördültek a várható igazságtalanságok miatt. Fáradhatatlanul folytatták a tegnap kezdett vitákat, hogy holnap változatlanul tovább mondják ugyanezeket.

az érveket és okoskodásokat, ugyanazokkal a szavakkal.

Még egy kartársuk lépett be, a kis, sápadt, beteges Boissel – ez a Boissel az idősebbik Dumas bármelyik regényébe beleillett volna. Amit látott vagy hallott, az rögtön csodálatos kalanddá színesedett képzeletében, s reggelenként hosszan elmondta szobatársának, Pitolet-nak, előző esti különös találkozásait, drámákat csempészett be a házba, ahol lakott, hangos utcai jelenetekről mesélt, amiket éjjel három óra húsz perckor hallgatott ki a nyitott ablakon. Mindennap szétválasztott néhány verekedőt, megfékezett megbokrosodott lovakat, nőket mentett ki nagy bajokból – szánszalmasan gyenge és nyápic volt, de nem fogyott ki a hőstettekől, s mindig az izmai játszották a főszerepet, s ahogy vontatott hangon beszélt-beszélt, maga is elhitt mindent.

Amint megértette, hogy Lesable-ról van szó, rögtön felkiáltott:

– Legközelebb majd jól megmondom a magamét a taknyosnak! Ha elébem akar kerülni, hát úgy elgáncsolom, hogy tudom istenem, másodszor meg nem próbálja!

Maze még mindig cigarettázott, és szemtelenül vigyorgott:

– Jól teszi, és legjobb, ha már ma kezdi... Biztosan tudom, hogy magát az idén félretolják, mert Lesable-nak kell a hely!

Boissel felemelte a kezét:

– Esküszöm, ha...

Megint nyílt az ajtó, s egy alacsony fiatalember lépett be, nagy sietve, gondterhelten. Olyan pofaszkálta volt, mint a tengerésztiszteknek vagy az ügyvédeknek, keménygallérja jó magas, s úgy hadart, mintha sohasem volna ideje befejezni, amit mondani

akart. Jobbra-balra fordulva gyorsan kezét fogott mindenkivel, majd az iktató tisztviselőhöz lépett.

– Kedves Cachelin, ideadná nekem a chapeloui ak-tacsomót? „Toulon, A. T. V. 1875.”

Cachelin felállt, levett a magasból egy dobozt, kék köteget emelt ki belőle, már nyújtotta is.

– Tessék, Lesable úr. Bizonyára tudja, hogy a fő-nök tegnap kivett három táviratot.

– Tudom... Nálam vannak.

A fiatalember szapora léptekkel elsietett.

Alig tűnt el, Maze megszólalt:

– Ez igen! Ez aztán érti! Bárki megesküdhethnék, hogy máris osztályvezető.

Pitolet rávágta:

– Türelem, türelem! Mindnyájunkat megelőz!

Cachelin még mindig nem nyúlt a toll után. Mint-ha nem tudott volna szabadulni egy gondolattól:

– Szóval azt gondolják, hogy jövője van a fiúnak?

Maze megvetően morogta:

– Ha jövőnek nevezi a minisztériumi karriert, akkor igen! De különben... az én véleményem szerint... .

Pitolet félbeszakította:

– Maga talán nagykövetnek készül?

A másik türelmetlenül legyintett.

– Nem rólam van szó! Én füttyölök az egészre! De miniszteri osztályfőnöknek lenni... nna!... még-sem nagy dolog!

Közben Savon papa, az írnok, egyetlen pillanatra nem hagyta abba a másolást. Most azonban hiába mártogatta tollát a tintatartóba, s hiába tisztogatta a legmakacsabbul a vízben ázó szivacson, tolla nem fogott. A fekete lé csak végigcsurgott rajta, és kövér cseppekben hullt a papírra. A szegény öreg ijedten, kétségbeesetten bámulta a lemásolt táviratot – me-

gint újra kell kezdenie a munkáját, mint már annyiszor. Halkan, szomorúan mondta:

– Megint hamisított tinta!

Mindenkiből kitört a nevetés. Cachelin hasától megremegett az asztal, Maze kétrét görbült, mintha be akarna hátrálni a kandallóba. Pitolet a padlót rugdosta, köhögött, úgy rázta jobb kezét, mintha vízbe mártotta volna, s még Boissel is fulladozott a nevetéstől, pedig ő általában a tragikus színezést kedvelte.

Savon papa hátranyúlt redingote-ja szárnyáért, betörölte tollát.

– Nincs mit nevetniök... – mondta szemrehányóan. – Legalább kétszer-háromszor kell leírnom mindent.

Írómappájából tiszta ív papírt vett elő, belehelyezte a sorvezetőt, és előlről kezdte a másolást: „Miniszter úr, kedves barátom!”

A tinta most nem csöppent le, a toll tisztán írt. Az öreg elhelyezkedett ferde tartásába, és folytatta a másolást.

A többiek nem tudták abbahagyni a nevetést, fuldokoltak. Legalább fél éve ugratták már a jámbor öreget, aki semmit nem vett észre. Reggelenként néhány csepp olajat öntöttek a nedves szivacsra, amelyen tollát tisztogatta. A sűrű olaj bevonta az acélt, s a tiszta tinta csak lefolyt rajta. Az öreg írnok órákat töltött el döbbenten és tehetetlenül, dobozsám pocskolta a tollakat és üvegszám a tintát, s végül mindig ugyanoda lyukadt ki: a hivatal ellátása teljesen lezüllött.

A komisz tréfálkozás végül durva kínná fajult. Dohányába puskaport kevertek, vizespalackjába csípős vegyszereket öntöttek, s ebből a vízből kortyolt, ha szomjas lett; elhitették vele, hogy a Kommün óta a szocialisták meghamisítják a legkeresettebb árukat:

így akarják felszítani az elégedetlenséget és kirobbantani a forradalmat.

Az öreg rettenetesen meggyűlölte az anarchistákat, úgy képzelte, hogy körülötte leselkednek és bujkálnak. Állandóan valamiféle láthatatlan és fenyegető ismeretlentől remegett.

Hirtelen éles csengőszó harsant végig a folyosón. Mindnyájan jól ismerték: Torchebeuf, az osztály vezetője csengetett ilyen dühödten. Az ajtóhoz ugrottak, rohantak szobáikba.

Cachelin folytatta az iktatást, de megint csak letette tollát, s fejét kezére támasztva elgondolkozott.

Egy ötletet érlelt, már jó ideje nem hagyta nyugton. Fiatal korában tengerészeti altiszt volt, három sebesülés után leszerelt – egyik sebét Szenegálban kapta, kettőt Kokinkínában –, ezután különleges kegyképpen felvették a minisztériumba. Legeslegalul kezdte. Hosszú hivatali pályáján rengeteg nyomorúság, kemény szó, sértés érte – csak természetes, hogy a tekintélyt, a hivatali tekintélyt érezte minden földi javak közül a legkívánatosabbnak. Minden osztályfőnök kivételes lény volt, magasabb régiókban élt. S ha egy tisztviselőről ezt hallotta: „Ügyes alak, ez aztán sokra viszi!” – ezt a kollégáját más anyagból gyúrt, magasabb rendű embernek tekintette.

Ezért tisztelte Lesable-t is, megbecsülése már-már hódolattá vált; titkos és makacsul dédelgetett terve pedig nem volt más: egyetlen leánya Lesable felesége legyen!

Mert a lányára vagyon várt, komoly vagyon. A minisztériumban mindenki tudott róla: nővérének, Cachelin kisasszonynak pontosan egymilliója volt. Tiszta, tehermentes, biztos millió. Sugdostak ugyan olyasfélét, hogy szerelemmel szerezte, de jámbor életmódja utóbb lemosott minden foltot erről a millióról.

A vénlány – kissé könnyű erkölcsű fiatalsága után – ötszázezer frankkal vonult nyugalomba; a pénzt, dühödt takarékossgal, zsugorgató életmóddal, tizennyolc év alatt éppen duplájára szaporította. Már régóta bátyjánál lakott, aki özvegyen maradt, a kislányával, Coralie-val élt. Az öregasszony nagyon szűkmarkúan támogatta csak a háztartást, ült az aranyain, és fiaztatta őket, Cachelint meg ezzel fizette ki:

– No, ne morogj, úgyis a lányodé lesz minden! De add gyorsan férjhez, mert még látni szeretném a kis unokaöcséimet. Kis porontyot szeretnék magamhoz szorítani. . . és csak Cora juttathat hozzá!

A minisztériumban tudták a milliót, tudták Charlotte nénit, és nem hiányoztak a kérők. Azt beszéltek, még Maze is, a szép Maze, a minisztérium dandyje, félreérthetetlen szándékkal kedveskedett Cachelin papának. Hanem a leszerelt őrmester, a tapasztalt, vén róka olyan vőt kívánt, akinek *jövője* van, aki osztályfőnök lesz egyszer, s akinek tekintélyéből rá is hull majd egy-két sugár, rá, César Cachelinre, a hajdani altisztre! Ez a Lesable megfelelő embernek mutatkozott, s ő jó régen szőtte már hálóját.

Hirtelen felegyenesedett, kezét dörzsölgette. Már tudta, mit kell tennie.

Ismerte mindegyik kartársa gyengéjét. Lesable-t a hiúságánál lehetett megfogni, a hivatali hiúságánál. *Protekciót* kér majd tőle, mint egy szenátortól vagy képviselőtől, úgy fordul hozzá, ahogyan magas rangú urakhoz szokás.

Cachelin ekkor már öt éve vesztegelt egy helyben, biztosra vette, hogy idén sorra kerül. De most majd úgy rendezi, mintha Lesable-nak köszönhetné, s ha előléptetik, hálából meghívja magukhoz vacsorára.

Alig gondolta mindezt végig, máris hozzálátott, hogy megvalósítsa. Szekrényéből kivette jó kabátját, felcserélte az ócska hivatalival, magához vette az ik-

tatott ügyszerabokat is, amelyek kollégájára tartoztak, és bekopogott Lesable szobájába – a fiatalember szorgalmáért, s mert a legfontosabb ügyeket ő intézte, kitüntetésképpen külön szobát kapott.

Lesable felbontott iratcsomók között, piros meg kék tintával megszámozott akták rengetegében, egy nagy asztalnál dolgozott.

Felillantott, s amikor meglátta az iktatót, barátságosan, hangjában bizonyos megbecsüléssel fogadta:

– Sok munkát hoz, öregúr?

– No, éppen eleget... De beszélni is szeretnék magával.

– Üljön le, hallgatom.

Cachelin leült, köhintett, úgy kezdte, mintha valóban zavart és elfogódott volna.

– Rögtön kimondom, miért is jöttem magához, kedves Lesable kollégám... nem kerülgetem. Öreg katona vagyok én, őszinte leszek! A segítségét kérem!

– Halljuk!

– Néhány szóval elmondhatom... Nagyon fontos volna nekem, hogy idén végre előléptessenek. De nem támogat senki. És én bizony magára gondoltam.

Lesable kissé elpirult, csodálkozva, elégedetten, hiú zavarban. De csak ennyit mondott:

– De hiszen én kis pont vagyok, barátom... Maga különben is jóval előbbre van, mint én. Nemsokára főtitzt lesz. Higgye el, nem tehetek semmit...

Cachelin tiszteletteljes nyerseséggel vágott a szavába:

– Ugyan már!... A főnök mindenben hallgat magára. Csak egy szavába kerül, és előlépek. Gondolja meg, másfél év múlva nyugalomba vonulhatok, de ha most januárban nem jutok előbbre, a nyugdíjam ötszáz frankkal kevesebb lesz! Tudom, mit mondanak: „Cachelinnek mindegy, a nővére

milliomos!” Ez igaz is, a nővéremnek egymilliója van, de ő fiaztatja a millióját, s egyelőre nem ad belőle egy sout sem. A lányomnak fiaztatja, ez is igaz. De a lányom meg én . . . az kettő! Mit segít az rajtam, ha a lányom és a vőm majd hintón járnak, én meg éhezem. Megérti a helyzetemet, ugye?

Lesable bólintott.

– Igaza van, tökéletesen igaza van. Ki tudhatja, hogy a veje rendesen fog-e viselkedni! . . . Különben is az a jó, ha senkire nem szorulunk. Hát én megígérem, hogy mindent megteszek. Beszélek a főnökkel, elmondok neki mindent, s ha szükség lesz rá, *nyomatékosan* kérem őt. Számíthat rám!

Cachelin felállt, megragadta Lesable kezét, megszorította, és katonásan megrázta. Közben gyors szavakkal hálálkodott:

– Köszönöm . . . Köszönöm! . . . És biztosítom, ha alkalmam lesz . . . ha valaha is . . .

Nem fejezte be, mintha nem találná a mondat illő végét. Kiment, s a folyosó csak úgy visszhangzott ütemes bakalépéseitől.

Már távolról hallotta az ingerült csengetést, s futni kezdett – tudta, ki csenget így. Torchebeuf, az osztályfőnök, őt kereste.

Egy hét múlva Cachelin lepecsételt levelet talált az íróasztalán. Felnyitotta.

Kedves kollégám!

Örömmel tudatom, hogy osztályunk vezetőjének javaslatára a miniszter úr tegnap aláírta a maga főtisztí kinevezését. Holnap hivatalosan is értesíti. De addig, ugye, nem tud semmiről.

Híve

Lesable

Cachelin rögtön fiatal kartársa szobájába rohant, megköszönte, mentegetőzött, ragaszkodásáról biztosította, olvadozott a hálától.

És másnap valóban megjött a hivatalos értesítés: Lesable és Cachelin előlépett. A többinek szerencsésebb évre kellett várnia, kárpótlásul pénzjutalmat kaptak, százötven-háromszáz frankot.

Boissel kijelentette: valamelyik éjszakán, pontosan éjfélkor, meglesi Lesable-t egy utcasarkon, s úgy öszszeveri, hogy ott marad. A többi csak hallgatott.

A legközelebbi hétfőn, amint Cachelin megérkezett a minisztériumba, rögtön pártfogója szobájába sietett. Ünnepelesen, szertartásos hangon kezdte:

– Remélem, megtisztel bennünket, és nálunk vacsorázik háromkirályok ünnepén... vagy azon a napon, amit maga választ.

A fiatalember kissé csodálkozva ütötte fel a fejét, és figyelmesen belenézett az öreg írnok szemébe. Sokáig nézte, tudni szeretne volna, mit akar tőle. Majd ezt felelte:

– De kedves Cachelin... Az a baj... hogy nekem most jó ideig... minden estém foglalt.

Cachelin azonban kedélyesen erőszakoskodott:

– Csak nem bánt meg annyira, hogy visszautasít, amikor olyan nagy szolgálatot tett nekünk? Nagyon kérem... a családom és a magam nevében...

Lesable zavartan tétovázott. Kitalálta, hogy miről van szó, de hirtelenében nem tudta, mit feleljen: elmenjen-e, vagy visszautasítsa az öreget? Végül ezt gondolta: „Azzal még nem vállalom semmit, ha náluk vacsorázom.” És kegyesen elfogadta a meghívást, a legközelebbi szombatot választotta. Mosolyogva mondta:

– Másnap legalább jó sokáig alhatom...

Cachelin a Rochechouart utca végén lakott, az ötödik emeleten, erkélyes kis lakásban, erkélyükről egész Párizst látták. Három szobájuk volt, az egyik a nővéréé, a másik a lányáé, a harmadik az övé; az ebédlőt fogadószobának is használták.

Egész héten a vacsora megrendezésén fáradozott. Hosszan megvitatták, mit tálaljanak, és milyen sorrendben – polgári, de mégis finom vacsorát. Végül a következő ételsort állították össze: tojásos erőleves, vegyes, hideg előétel, apró tengeri rákok és fűszeres kolbász, homár, egy szép csirke cukorborsóval, libamájpástétom és saláta, fagyalt és édesség.

A libamáját a szomszéd hentesnél vették, a legfinomabbat kérték, három-ötvenbe került. Borért Cachelin a sarki kocsmába ment, s a kocsmáros a legjobb vörösből adott neki, maga is azt itta. Cachelin nem akart előkelőbb csemegéshez fordulni, így okoskodott: „A kisebb kocsmárosoknál ritkábban isznak finomabb bort, így aztán az sokáig áll a pincéjükben, és megnemesedik!”

Szombaton nagyon korán ment haza, nyugodt akart lenni, hogy idejében elkészül minden. A kis cseléd piros arccal nyitott ajtót, piros volt, mint a paradicsom – dél óta rakta a tüzet, nehogy elkéssen, egész nap a hőségben perzselődött, no meg az izgalom is fűtötte.

Cachelin rögtön az ebédlőbe sietett, hogy mindent meg szemléljen. A kis szoba közepén kerek asztal fehér feltja világított, egy zöld ernyős lámpa vetett rá erős fényt.

A négy tányéron püspöksüveggé formált szalvéták, a néni, Cachelin nővére állította így őket. Mind-egyik tányér mellett ezüst evőeszközök, előttük két

pohár, egy nagy és egy kicsi. De ezt a terítést Césár nem tartotta elég hatásosnak, nővéréért kiáltott:

– Charlotte!

Nyílt a bal oldali ajtó, apró öregasszony jött be. Öccsénél tíz évvel volt idősebb, sovány arca körül kis, csavarokkal göndörített, fehér fürtök lebegtek. Vékony hangját még töpörödött testéhez is gyengének érezhette az ember, egyik lábát kissé húzta, álmosan mozgott.

Amikor fiatal volt, így beszéltek róla:

– Milyen törékeny kis nő!

De ebből a kis nőből sovány, tiszta öregasszony lett, a régi életmód rászoktatta a sok mosdásra; akaratos volt, makacs, korlátolt, zsémbes. Könnyen megharagudott. Bigott is volt, úgy látszott, teljesen elfelejtette a letűnt idők szép kalandjait.

– Mit akarsz? – kérdezte.

– Úgy látom, két pohár nem elég hatásos – mondta Cachelin. – És talán pezsgőt is adhatnánk... Már három-négy frankos pezsgő is megteszi, s akkor ki-rakhatjuk a pezsgőspoharakat... Meglátod, az egész szoba megváltozik!

Charlotte rosszalta:

– Minek így dobálni a pénzt? Különben... te fizeted! Nem tartozik rám.

Cachelin habozott, saját magát is meg akarta győzni.

– Hidd el, sokkal jobb lesz! És amikor felvágjuk a „háromkirályok kalácsát”, milyen hangulatot teremtet!

Döntő érv volt. Cachelin fogta a kalapját, máris ment, öt perc múlva hozta a palackot, a hatalmas címerrel díszített fehér címkével: „Grand vin mousseux de Champagne du comte de Chatel-Rénovau.”

Az egykori altiszt sugárzott:

– Csak három frankba került, de azt hiszem, remek!

A szekrényből maga vette elő a pezsgőspoharakat, s a tányérok elé állította őket.

Most a jobb oldali ajtó nyílt. . . A lány lépett be. Magas, telt és rózsás jelenség volt, haja gesztenyeszínű, szeme kék; jófajta fiatal nő. Egyszerű ruhát viselt, de az hatásosan érvényesítette teste hajlékony, gömbölyű vonalait. Erős, csaknem férfias hangja telten zengett, felborzolta az idegeket. Rögtön felkiáltott:

– Ó, pezsgő! . . . Jaj de jó!

És gyerekesen tapsolt.

Apja rászólt:

– De aztán kedves légy a vendégünkkel, hallod-e? Nagy szívességet tett nekem!

A lány dallamosan nevetett, s nevetéséből mintha ez sugárzott volna: „Mindent tudok!”

Most megszólalt az előszoba csengője, ajtók nyíltak és csukódtak. Megérkezett Lesable. Frakkban jött, fehér nyakkendővel, fehér kesztyűben. Rögtön nagy hatást keltett. Cachelin zavartan és elragadtatva sietett eléje.

– De drága barátom! . . . Csak magunkban leszünk. . . látja, én zakóban vagyok. . .

A fiatalember megnyugtatta:

– Tudom, tudom. . . Előre megmondtam. . . De este én mindig frakkot húzok!

Klakkját felső karja alá szorította, gomblyukában virág volt, meghajolt.

Cachelin bemutatta a családját:

– Charlotte, a nővérem. . . Ez meg a lányom, Coralie. . . Itthon csak Corának hívjuk. . .

Most mindenki meghajolt. Cachelin folytatta:

– Szalonunk nincs. Így persze kissé alkalmatlan, de csak megleszünk valahogy!

– Ó, pompásan! – biztosította Lesable.

Elvették tőle kalapját, amelyet magánál akart tartani. Rögtön lehúzta kesztyűjét is.

A társaság leült. Messziről nézték őt, az asztalon át, és nem tudták, miről beszéljenek. Végre is Cachelin kezdte újra:

– Sokáig maradt bent a főnök? Bizony, én ma jó korán megszöktem, segítenem kellett a hölgyeknek.

Lesable könnyedén felelte:

– Nem maradt sokáig. Együtt jöttünk el, még megbeszéltük a bresti kátrányozott vitorlák ügyét. Bonyolult ügy, sok gondunk lesz vele.

Cachelin úgy érezte, tájékoztatnia kell nővérét, feléje fordult:

– Tudod, az osztályunkon minden kényes ügyet Lesable úr intéz. Úgy is mondhatnám, második főnökünk...

A vénlány udvariasan bólintott.

– Hát persze... hallottam... Tudom, hogy Lesable úr milyen kitűnő ember!

Végre bejött a cselédlány, térdével benyomta az ajtót, két kezében a magasra emelt levesestál. A házigazda felkiáltott:

– Asztalhoz, asztalhoz! Lesable úr, üljön nővérem és a lányom közé... Remélem, nem ijed meg a nőktől!

És megkezdődött a vacsora.

Lesable kissé elbizakodottan és leereszkedően felelgetett, de igyekezett kedves lenni; szeme sarkából a fiatal lányt figyelte, meglepte üdesége, kíváncsúsága, szép, egészséges teste. Charlotte kisasszony ismerte öccse tervét, s ezért nagy igyekezettel vezette a közhelyekbe kapaszkodó, üres társalgást. Maga Cachelin sugárzott, hangoskodott, tréfált, töltögette a bort, a sarkon vásárolt vöröset.

– No, még egy pohárával ebből a kis burgundiából!... Nem mondom, hogy valamilyen híres már-

ka, de jó!... Termelőtől való, ezt ugyan nem pancsolták... felelek érte! Barátainktól kaptuk, délről.

A fiatal lány kipirultan, félénken hallgatott, zavarva, hogy mellette ül ez a férfi, akinek sejtette gondolatait.

Amikor behozták a homárt, Cachelin megint hangoskodott:

– Most olyan személyiség érkezik, akivel szívesen megismerkedem!

Lesable mosolyogva jegyezte meg: valamelyik író a homárt „a tenger bíborosának” nevezte, nem tudta, hogy ez az állat, mielőtt megfőznék, fekete. Cachelin harsogva nevetett:

– Kitűnő!... Kitűnő!

De Charlotte kisasszony ingerült lett, és megharagudott.

– Hát ez igazán sértő hasonlat! Az az úr tiszteletlen volt! Én minden tréfát megértek, minden tréfát... de tiltakozom az ellen, hogy előttem gúnyolják a főpapi méltóságot...

A fiatalember meg akarta nyerni a vénlány kegyét, és ezt a pillanatot alkalmasnak vélte, hogy elmondja: ő hívő katolikus. Rossz ízlésűnek nevezte azokat, akik könnyedén beszélnek a nagy igazságokról.

– Én tisztelem és mélyen hiszem apáim vallását, abban nevelkedtem, és halálomig hű maradok hozzá.

Cachelin elkomolyodott. Kenyérgolyóbisokat gyúrt, és halkán dünnyögte:

– Helyes... nagyon helyes...

De unta ezt a fordulatot, és hamarosan más irányba terelte a társalgást; gátlás nélkül arról kezdett beszélni, ami mindennap foglalkoztatta, amiben benne élt:

– A szép Maze!... Hát az most dühönghet, hogy nem léptették elő! Mi?

Lesable mosolygott.

– Ugyan mit várt? Mindenki csak azt kapta, amit megszolgált.

És belemerültek a minisztérium nagy témájába, ez mindnyájukat egyformán érdekelte; a két nő – aki esténként másról sem hallott – csaknem úgy ismerte a hivatalnokokat, mint Cachelin maga. Charlotte néni különösen Boissel érdekelte, kalandos története, regényes lelke. Corát titokban a szép Maze foglalkoztatta. Különben még soha nem látták egyiket sem.

Lesable fölényesen nyilatkozott róluk, mintha csak egy miniszter bírálná tisztviselőit. Mind őt hallgatták.

– Maze nem értéktelen kolléga, de ha valaki érvényesülni akar, többet kell dolgoznia. Túlságosan szereti a társaságot, a szórakozást. Ez pedig hátráltat a munkánkban. Magára vessen, ha nem viszi sokra. Maze-nak vannak pártfogói, talán eléri a helyettes osztályfőnökséget, de többet semmi esetre sem... Pitolet viszont jól fogalmaz, ezt valljuk be, tagadhatatlan a formaérzéke, de egészében üres... Felületes. Erre a fiatalemberre sohasem bíznék fontos munkakört... Értelmes vezető azonban nagyon jól használhatná, kétségtelenül megkönnyítené a dolgát...

Charlotte néni megkérdezte: – Hát Boissel?

Lesable vállat vont:

– Siralmas figura... Nem tudja, mi az élet. Mindenféle történeteket eszel ki... állva elalhatunk tőle! Használhatatlan ember!

Cachelin felnevetett:

– Hanem a legmulatságosabb Savon papa!

Mindenki vele nevetett.

Azután színházakra fordították a szót, az új darabokra. Lesable változatlan fölénytelenségkel ítélkezett a drámaíródalomról, pontosan osztályozta a szerzőket,

megállapította hibáikat és erényeiket – a tévedhetetlen és egyetemes tudású ember biztonsággal beszélt.

Végeztek a csirkesülttel. Cachelin most leemelte a libamájás tál fedelét. Olyan gyengéd óvatossággal fogta, hogy mindenki megsejthette rendkívüli tartalmát.

– Nem tudom, ma hogyan sikerült. . . De kitűnő szokott lenni. A strasbourg-i unokatestvérünktől kapjuk. . .

Ahítatos lassúsággal fogyasztották a cseréptálba ágyazott ínycséget.

A fagylalt vizont letörte a háziakat. Mártás lett belőle, híg leves, a befőttestálban csak a megolvadt lé ringott. A cukrászinas ugyanis már hétkor elhozta a fagylaltot, s a kis cseléd megkérte, hogy rögtön vegye ki a jegestartályból, mert ő fél hozzányúlni. Így történt.

Cachelin elkeseredetten ki akarta küldeni, de amikor a „háromkirályok kalácsára” pillantott, mégis megbékélt. Olyan szertartásosan vágta fel, mintha a tészta valamilyen rendkívüli titkot rejtene. Mindenki a jelképes értelemmel felruházott kalácsot nézte, kézről kézre adták a tálat, s azt ajánlották egymásnak, hogy ki-ki csukott szemmel nyúljon a saját darabjához.

Vajon kié lesz a babszem? Együgyűen mosolyogtak. Lesable meglepetten, halkán felkiáltott: hüvelyk- és mutatóujja között már fel is villantotta a nagy, fehér babot, amelyre még rátapadtak a tésztafoszlányok. Cachelin tapsolt, és rögtön kiáltozni kezdett:

– Válasszon királynét! . . . Válasszon királynét!

A „király” néhány pillanatig vívódott. Nem lenne-e okosabb Charlotte nénit választani? Hízelegne neki, megnyerné, maga felé hajlítaná. De azután észébe jutott, hogy Coráért hívták meg, és igazán os-

tobának tartanak, ha a vénkisasszonyt választaná. Odafordult hát fiatal szomszédnőjéhez, és átnyújtotta neki a felségjogokat jelképező babszemet.

– Megengedi, hogy felajánljam magának?

Most először néztek szembe egymással.

– Köszönöm – mondta a lány.

És átvette a hatalom zálogát.

Lesable ezt gondolta:

„Ez a lány igazán csinos! Gyönyörű a szeme. Remek kis macska!”

A nők összereztek a durranásra. Cachelin már nyitotta a pezsgőt: az ital hevesen habzott ki a palackból, lefolyt az abroszra. Teletöltötték a poharakat, és a házigazda megjegyezte:

– Látni, hogy jó márka...

Lesable máris kortyolt a pohárból, hogy a pezsgő ki ne csorduljon, s Cachelin felkiáltott:

– A király iszik!... A király iszik!

A felhevült Charlotte néni utánasípította:

– Iszik a király!... Iszik a király!

Lesable határozottan ürítette ki poharát, s letette az asztalra.

– Láthatják... nem ijedek meg!

Aztán Corához fordult:

– Most pedig magán a sor!

A lány is inni akart, de amikor mindenki azt harsogta feléje: „A királyné iszik! A királyné iszik!”

– elpirult, nevetni kezdett, és visszatette a poharát.

A vacsora végén már mindenki jókedvű volt, a király szorgalmasan bókolt a királynénak. Amikor a likőröket kínálták, Cachelin bejelentette:

– Most pedig leszedetjük az asztalt, és rögtön több helyünk lesz. De ha nem esik az eső, egy percre kinézhetnénk az erkélyre.

Már teljesen besötétedett, ő azonban mindenáron szerepeltetni akarta a kilátást.

Kitárták az üvegajtót, párás levegő áradt a szobába. Az éjszaka enyhe volt, akár áprilisban – csak egy lépcsőfok választotta el az ebédlőt a széles erkélytől –, kiléptek. Alig láttak valamit, a nagyváros felett bizonytalan fény lebegett, mint a glória a szentek feje körül. Helyenként erősödött a fény, s Cachelin magyarázni kezdte:

– Nézze... Ott az *Éden* ragyog úgy! Amaz meg a körutak vonala... Milyen tisztán látni... Persze nappal még pazarabb a kilátás! Akármerre jár, ennél nem lát szebbet!

Lesable a vaskorlátra könyökölt Cora mellé, aki hallgatva, szórakozottan feledkezett bele a semmibe, s hirtelen elzsibbasztotta valamiféle mélabús vágyakozás. Charlotte néni a párás levegő elől visszahúzódott az ebédlőbe. Cachelin kinyújtott karral tovább szavalt, sorra mutogatta a távolban, a sötétben: az ott az *Hôtel des Invalides*, az a *Trocadéro*, amaz meg a *Diadalív az Étoile-on*.

A fiatalember halkán ezt kérdezte:

– Hát maga, Cora? Szereti innen a magasból Párizst?

A lány felrezzent, mintha most ébredne.

– Szeretem-e?... Igen... különösen este... Elgondolom, mi minden zajlik odalent... Hány boldog és hány szerencsétlen ember él ezekben a házakban! Mennyi mindent tudhatnánk, ha mindent látnánk!

Lesable olyan közel húzódott hozzá, hogy könyökük és válluk összeért.

– Holdfényben tündéri lehet...

A lány suttogva felelte:

– Az!... Mint egy *Gustave Doré*-metszet. Milyen érdekes volna végigsétálni a háztetőkön!

A fiatalember most a szórakozásairól, az álmairól faggatta. Cora bátran válaszolt, mindenre meggon-

doltan, okosan felelt, nem volt sem túl józan, sem ábrándos. Lesable megállapította, hogy értelmes lány, s már arról ábrándozott, milyen jó lenne átfogni telt, kemény derekát, hosszan csókolgatni a fiatal arcot; ahogyan apró kortyokkal a finom pálinkát ízlelgetjük, ugyanúgy kellene csókolni őt, a füle mellett, ahová most az utcai lámpák fénye vetődik. . . Vonzotta a lány, közelsége egészen felgyújtotta; Cora érett, szűzi testéből finom erotika áradt – Lesable toroka kiszáradt. Úgy érezte: órákig, éjszakákon, heteken át itt tudna maradni, mellette könyökölve, boldoggá tenné, hogy látja őt, és átjárja szépsége. És szinte költői érzések kavarták fel, ahogyan most a ragyogóan elterülő, hatalmas Párizst nézte, az éjszakai, a szórakozó, a gyönyörbe merülő Párizst. Mintha uralkodnék a roppant városon, fölötte lebegve. Elképzelte, milyen boldogság lenne esténként ezen az erkélyen könyökölni egy asszony mellett – szeretnék egymást, ajkuk összeérne, összefonódnának, s alattuk elnyújtóznék az óriás város, a sok-sok szerelem, minden közönséges kielégülés és hétköznapi vágy, s ők ott állnának, egészen közel a csillagokhoz.

Vannak esték, mikor a józanok is álmodoznak, mintha szárnyuk nőne. Talán a pezsgő is megrészesgítette.

Cachelin bement a pipájáért, most visszajött, és rágyújtott.

– Nem kínálom cigarettával, tudom, hogy nem dohányzik. Pedig nincs annál jobb, mint egyet-egyet elfüstölni itt a magasban. . . Nem is kívánnék élni, ha földszinten kellene laknom. . . Mert leköltözhetnénk oda is, a ház a nővéremé, s övé a két szomszéd ház is jobbról-balról. Szépen hoznak! Pedig annak idején olcsón szerezte.

Az ebédlő felé fordult, bekiáltott:

– Mennyit is fizettél ezekért a telkekért, Charlotte?

A vénlány sipító szózuhataga megindult. Lesable-hoz eleinte csak foszlányok jutottak el:

– Ezernyolcszázhatvanháromban... harmincöt frank... csak később határoztam el, hogy építetek... ekkor a három ház... egy bankár... legkevesebb ötszázezer frankot kapnék értük...

Olyan gyönyörűséggel beszélt szaporodó vagyonáról, mint a kiszolgált katona régi csatáiról. Felsorolta, mi mindent vett, házaira milyen ajánlatokat kapott, mennyit emelkedett az értékük.

Lesable-t mindez már nagyon érdekelte, megfordult, s most hátát támasztotta az erkély korlátjának. De így is csak töredékeket csípett el: hirtelen otthagya a fiatal lányt, s belépett a szobába, hogy semmit ne mulasszon. Leült Charlotte néni mellé, és hosszan értekezett vele: milyen emelkedés várható a lakberekben, mit jövedelmez a pénz, ha jól helyezik el; mit ingatlanban s mit értékpapírokban.

Csak éjfél tájban búcsúzott, és megígérte, hogy hamarosan ismét meglátogatja őket.

Egy hónap múlva az egész minisztérium Jacques-Léopold Lesable és Céleste-Coralie Cachelin házasságától zsongott.

3

A fiatal házaspár ugyanazon az emeleten rendezkedtek be, ugyanolyan lakásban, amilyen Cacheliné és Charlotte nénié volt; a régi lakónak felmondtak.

De Lesable boldogságát valami nagyon zavarta; a néni semmilyen határozott biztosítékot nem adott, hogy vagyonát valóban Cora öröklí. Végül mégis megesküdött, „Isten előtt” esküdött meg: már végrendelkezett, s az írást Belhomme közjegyző őrzi.

Azt is megígérte, hogy egész vagyona unokahúgáé lesz – *egyetlen feltétellel*. Ostromolták: mi ez a feltétel? Ő azonban megtagadott minden további magyarázatot; csak jóindulatúan mosolygott, s inkább még egyszer megesküdött: feltételét igazán könnyű teljesíteni.

Végül Lesable úgy látta, hogy bele kell törődnie a bigott vénség köntörfalazásába és csökönyösségébe, Cora nagyon tetszett neki, szerelme legyőzte aggodalmait, s megadta magát Cachelin ostromának.

És most boldog volt, ha nyugtalanította is valamilyen bizonytalanság. Szerelmes volt a feleségébe: semmit sem csalódott. Napjai nyugodtan, egyenletesen teltek. Néhány hét alatt tökéletesen belenőtt a házáséletbe, s a régi kiváló hivatalnok maradt.

Elmúlt egy év. Ismét újév napja volt.

Nagy meglepetésére nem léptették elő, pedig biztosan számított rá. Maze és Pitolet jutottak feljebb; s Boissel bizalmasan közölte Cachelinnel, hogy ezt a két alakot egy este ripityává veri, amikor hazafelé mennek, szemben a főkapuval, mindenki szeme látára. Persze nem tette meg.

Lesable egy hétig aludni sem tudott, annyira izgatatta az ügy. Hiába törte magát... mégis mellőzték! Úgy dolgozott, mint egy állat. Ő végezte a helyettes osztályvezető munkáját: Rabot évenként kilenc hónapot is feküdt a Val-de-Grâce kórházban. Ő pedig minden reggel fél kilenckor bent volt már, este fél hétkor ment haza. Mit akarnak még? Ha ennyi munkát, ilyen erőfeszítést sem méltányolnak, akkor majd ő is úgy dolgozik, mint a többi – kész! Becsüljék meg, aki rendesen dolgozik! De hogyan dobhatta őt félre Torchebeuf, aki eddig úgy bánt vele, akár a fiával... Tisztán akart látni. Elhatározta, hogy bemegy főnökéhez, és beszél vele.

Egy hétfőn reggel, mielőtt még társai megérkeztek volna, valóban bekopogtatott a kényúr ajtaján.

Savanyúan kiáltották:

– Szabad!

Belépett.

A nagy asztalt elborították az akták, az apró Torchebeuf ott ült és írt; hatalmas feje úgy borult az írómappára, mint egy nehezék.

Felnézett, megpillantotta kedvencét:

– Jó reggelt, Lesable! Hogy van?

– Jó reggelt, kedves főnök úr! Nagyon jól! És a főnök úr?

Torchebeuf letette a tollat, és karosszékét arrább tolt. Vékony, törékeny, sovány teste – a komoly, fekete redingote-ba gombolva – szinte elveszett a nagy bőr karosszékben. A becsületrend hatalmas, ragyogó tiszti csillaga mint a parázs világított keskeny mellén; ezt a csillagot is aránytalanul nagyra méretezték. Koponyája szinte agyonnyomta a vézna alakot, mintha az egész ember csak csupa fej lett volna, mint a gomba.

Állkapcsa hegyes, arca beesett, szeme kidülledt, homloka ormótlan; fehér haját hátrafésülte.

Intett:

– No, üljön le, barátom, és mondja el, mit akar.

Hivatalnokaival, mindenkivel, katonásan és ridegen bánt; gondolataiban egy hajó kapitányának érezte magát, s a minisztériumot hatalmas hadihajónak, az egész francia flotta vezérhajójának.

Lesable izgatottan s kissé sápadtan vágott bele:

– Kedves főnök úr, azt szeretném megkérdezni, elveszítettem-e a becsülését?

– Dehogy, kedves barátom, dehogy! Hogy is kérdezhet ilyet?

– Mert... mert meglepett, hogy az idén nem léptetek elő. Engedje meg, főnök úr, hogy mindent el-

mondjak, és bocsássa meg vakmerőségemet... Tudom, hogy mindig kivételesen kegyes volt hozzám, és nem remélt előnyökben részesített. Azt is tudom, hogy általában csak két-három évenként juthatunk előbbre. De ne haragudjék, ha elmondom, hogy körülbelül négyszer annyi munkát végzek, mint társaim, és legalább kétszer annyi időt töltök itt a minisztériumban, mint ők. Ha tehát valaki mérlegre tenné egyfelől fáradságos munkámat, másfelől fizetésemet... ez a mérleg nagyon megbillenne.

Lesable még odahaza a leggondosabban megfogalmazta ezt a kis beszédet, s kitűnőnek tartotta.

Torchebeuf egy ideig meghökkenve gondolkodott a megfelelő válaszon, majd kissé hidegen ezt mondta:

– Előre kell bocsátanom, hogy elvben megengedhetetlen az effajta beszélgetés hivatalnok és feljebbvalója között... De magának mégis válaszolok, mert értékelem munkáját. Tudja meg, hogy én az idén is javasoltam előléptetését, éppen úgy, mint más években. De az államtitkár úr kihúzta a maga nevét. Kihúzta, azzal az indokolással, hogy maga a házasságával biztosította jövőjét. Nemcsak jómódú lesz, hanem akkora vagyon birtokába jut, amelyenről szerényebb kollégái nem is álmodhatnak. És vajon nem helyes-e, hogy ezeket a körülményeket figyelembe vettük? Maga gazdag lesz, komolyan gazdag. Ha évente háromszáz frankkal többet kap, az magának semmi, kollégái zsebében pedig még ez a kis javítás is nagyon sokat jelent. Hát ezért mellőzték az idén, barátom!

Lesable zavarodottan és bosszankodva vonult ki.

Este a vacsoránál barátságatlanul hallgatott. Cora általában derült és közönyös volt, de makacs. Ha valamit nagyon akart, nem engedett belőle. Lesable már nem érezte az első hetek érzéki varázsát. Most is

vágyott Corára, mert üde volt és csinos, de néha mintha megérintette volna a kiábrándulás, az együtt-élés csömöre. Itt volt a hétköznapi élet száz közönséges vagy torz részlete, a hanyag reggeli megjelenés, az olcsó, sokat viselt, régi pongyola, a színehagyott fésülködőköpeny – nem, nem voltak gazdagok! És azután a házi munkák! A szegényes háztartásokban ezeket nagyon is közeliről látjuk. Mindez letörölte a házasság hamvát, elhervasztotta költészetét, pedig ez a csillámlás mennyire vonzotta őket a távolból, jegyes korukban.

Charlotte néni is zavarta családi életüket, mindig náluk ült, mindenbe beleszólt, irányítani akart, megjegyzéseket tett, s mert nagyon vigyáztak rá, nehogy megsértsék, inkább lemondóan tűrték, növekvő, titkolt elkeseredéssel.

Öreges, nehézkes járásával ide-oda csoszogott a szobákban; egyre hallották vékony hangját:

– Ha nektek volnék, én ezt tenném... Ha nektek volnék, én azt tenném...

Amikor férj és feleség néha egyedül maradt, Lesable idegesen kifakadt:

– Elviselhetetlen a nénikéd! Elegem volt belőle! Hallod? Elegem volt.

Cora nyugodt maradt.

– Mit akarsz? Mit csináljak vele?

A férfit elragadta a düh:

– Borzalmas ilyen családban élni!

Cora még mindig nyugodtan felelt:

– A család borzalmas, de az örökség kellene, mi? Ne játszd az ostobát! Neked éppen olyan érdeked, hogy tűrjük Charlotte nénit, mint nekem.

És a férfi hallgatott, erre nem tudott mit válaszolni.

Charlotte néni mostanában egyre a *gyerekekkel* gyötörte őket. Félrehúzta Lesable-t, és az arcába sutogta:

– Számítok rá, fiam, hogy apa leszel, mielőtt meghalok! Még látni akarom az örökösömet! Ne mondjátok azt nekem, hogy Cora nem született anyának... Csak rá kell nézni! Azért házasodunk, fiam, hogy családunk legyen, hogy utódaink legyenek! Anyaszentegyházunk tiltja a gyermektelen házasságot. Tudom, nem vagytok gazdagok, és a gyerek pénzbe kerül! De a halálom után mindenetek meglesz! Egy kis Lesable-t akarok, értsd meg, követelem a kis Lesable-t!

Amikor tizenöt hónap múlva sem teljesült kívánsága, aggódni kezdett. Egyre jobban sürgette őket. Tanácsokat suttogott Corának, mint aki valamikor sok mindent tudott, és még visszaemlékszik egyremásra.

Egy reggel azután nem tudott felkelni, rosszul érezte magát. Sohasem volt beteg – Cachelin izgatottan kopogott veje ajtaján.

– Szaladj gyorsan Barbette doktorért... odabent pedig mondd meg a főnöknek, hogy ilyen körülmények közt ma nem megyek be a hivatalba!

Lesable egész nap nyugtalan volt, sehogyan sem ment a munka, a fogalmazás, nem tudott belemélyedni a különböző ügyekbe. Torchebeuf csodálkozva jegyezte meg:

– Mintha szórakozott volna, Lesable úr!

Lesable idegesen kapta fel a fejét:

– Fáradt vagyok, kedves főnök úr! Egész éjjel virrasztottam a néni mellett... Komolyan beteg!

Az osztályvezető hideg maradt.

– Elégedjenek meg azzal, hogy Cachelin úr mellette van! Nem engedhetem meg, hogy alárendeltjeim magánügyei miatt hivatalom rendje felboruljon.

Lesable kitette az asztalra óráját, és izgatottan, türelmetlenül leste, mikor lesz öt óra. Amint a nagy udvarban elhangzottak az óraütések, máris futott.

Most történt meg vele először, hogy a munkaidő leteltével rögtön elhagyta a minisztériumot.

Olyan türelmetlen volt, hogy bérkocsiba vágta magát. Odahaza felrohant a lépcsőn.

A cselédlány nyitott ajtót, Lesable dadogva kérdezte:

– Hogy van?

– A doktor úr azt mondja, nagyon rosszul. . .

Hatalmasat dobbant a szíve, egészen megrendült.

– Azt mondta?

Mi lesz? Hátha meg is hal?

Belépni sem mert a beteg szobájába, csak kihívatta Cachelint.

Apósa rögtön megjelent, óvatosan nyitotta az ajtót. Házikabátban volt, fején görög sapkája; békés estéken így szokott a tűz mellett üldögelni. Suttogva beszélt:

– Rosszul van, nagyon rosszul! Már négy órája eszméletlen! Délután feladták az utolsó kenetet!

Lesable alig állt a lábán, leült.

– Hol a feleségem?

– Mellette.

– De tulajdonképpen mit mond az orvos?

– Szívrohamra volt. . . Még magához térhet, de lehet, hogy az éjszaka meghal. . .

– Mondd, szükséged van rám? . . . Mert ha nem, inkább be se mennék. . . Nagyon megviselne. . .

– Jó, jó. . . Menj csak át hozzátok! Rögtön hívatlak, ha kell!

Lesable a szobájába húzódott. Mintha megváltozott volna körülötte a lakás: egyszerre nagyobb lett, világosabb. De nem tudott egy helyben maradni, kilépett az erkélyre.

Július vége volt, s a nagy, nyári nap, mielőtt eltűnt volna a Trocadéro két tornya mögött, lángoló zuhatagot öntött a háztetők ezrére.

A láthatár alján vörösen ragyogott az ég, feljebb sápadtas arany színezte, még feljebb sárga, majd zöld lett, fénnyel átítatott, könnyű zöld, s fent a magasban, egészen fent tiszta üde kék.

A fecskék – mint a nyíl – suhantak; szem alig követhette őket; gyorsan tűnő szárnyuk ívelt vonala az ég aljának vöröslő alapjára rajzolódott. Rózsaszín felhőzet lebegett a házak rengetege és a távoli síkság felett, lángoló pára, amelybe feltörtek a templomtoronyok és az emlékművek karcsú oszlopai – az egész látványosság: akár egy hatásos színpadi kép. A Diadalív az Étoile-on hatalmas testként feketéllett a láthatárt elöntő tűzvészben, s az Invalidusok kupolája olyan volt, mintha a magasból egy másik nap rázuhant volna egy épület tetejére.

Lesable két kézzel szorította a vaskorlátot, úgy kortyolta a levegőt, mint a bort, ugrálni, kiabálni lett volna kedve, vadul hadonászni, átjárta a mély, diadalmas boldogság. Az élet ragyogó, a jövő csupa öröm! Mihez is kezd majd?... Elábrándozott.

Most zajt hallott maga mögött, felrezzent. A felesége volt. Cora szeme kivörösödött, arca kissé megduzzadt, fáradtnak látszott. Csókra nyújtotta homlokát, majd ezt mondta:

– Odaát vacsorázunk, hogy a közelben lehessünk. A cseléd majd vigyáz rá...

Lesable átment Corával a Cachelin-lakásba.

Apósa már az asztalnál ült, lányát és vejét várta. Hideg csirke, burgonyasaláta és egy tál eper sorakoztak a tálalón; a leves a tányérokban gőzölgött.

Leültek; Cachelin megjegyezte:

– Nem szeretnék sok ilyen napot. Nehéz, nagyon nehéz.

De ahogyan mondta, hangjában csak közöny volt, s arcán bizonyos megelégedettség. Hatalmas étvágygal kezdett falni, megdicsérte a kitűnő csirkét, a jó-

ízű salátát. Lesable gyomra azonban összeszorult, ő alig evett, nyugtalanul figyelt a szomszéd szoba felé, ahol csend volt, mintha csak üresen állna. Cora sem volt éhes, elérzékenyülten könnyezett, s asztalkendője csücskével időnként megtörülte szemét.

Cachelin megkérdezte:

– No, mit mond a főnök?

Lesable mindenről beszámolt, de apósa még részletesebben akart tudni mindent, elismételtette az egyes mondatokat, olyan kíváncsi volt, mintha legalább egy éve nem járt volna a minisztériumban.

– Nagy izgalom lehetett, mikor megtudták, hogy Charlotte beteg, mi?

Arra gondolt, milyen diadalmasan vonul be az osztályra nővére halála után, s kollégái hogyan bámulják majd; de mintha titkos lelkiismeret-furdalását akarta volna elhallgattatni, ezt mondta:

– Nem kívánok semmi rosszat szegény drágámnak... Isten a megmondhatója, azt szeretném, ha nagyon sokáig élne. De azért szép kis bomba lesz! Savon papa még a Kommünről is megfélekeznek!

Az első szem epret ették, amikor a betegszoba ajtaja kinyílt... A vacsorázók összerezzenek, és mind a hárman ijedten felugrottak, maguk sem tudták, miért. A kis cseléd jött be, változatlanul nyugodt, bambárcsal. Szelíden közölte:

– Már nem lélegzik.

Cachelin – asztalkendőjét a tányérok közé dobva –, mint az őrült, berohant, Cora dobogó szívvel utána. Lesable csak megállt az ajtóban, messziről nézte az ágy sápadt foltját, a lenyugvó nap már alig világított oda. Apósa mozdulatlan, hajlott hátát látta, amint a fekhelyet figyelte. És egyszerre messziről, nagyon messziről, a világ végéről hangot hallott, olyan volt, mint az álombeli hang, amely a legkülönösebb dolgokat közli. Ezt mondta a hang:

– Vége... Semmit nem hallok...

És látta, hogy a felesége térdre borul, homlokát az ágy fölé hajtva zokogni kezd. Ekkor végre ő is elszánta magát, hogy belép; Cachelin éppen felállt, s most a párna fehér mezőjén megpillantotta Charlotte néni arcát, lecsukott szemével, beesett, sápadt arcával – viaszbábunak látszott.

Szorongva kérdezte:

– Meghalt?

Cachelin még mindig nővérét figyelte, de most veje felé fordult, és összenéztek:

– Meghalt – ismételte. Arcára kétségbeesést szeretett volna erőltetni. A két férfi tekintete találkozott, s még nem is tudták, miért, ösztönösen kezét szorítottak, mintha egyik a másiknak megköszönné, amit egymásért tettek.

Ezután már nem vesztegették az időt, serényen hozzáfogtak a halál körüli különböző intézkedésekhez.

Lesable vállalta, hogy elhívja az orvost, s vállalt minden más sürgős tennivalót is.

Vette a kalapját, s futva ment le a lépcsőn – sietett, hogy végre az utcán legyen, egyedül akart maradni, nagyot lélegzeni, feleszmélni, magányosan élvezni szerencséjét!

Amikor mindent elintézett, még nem ment haza. Kifordult a körútra, emberekre vágyott, a sodródásra, az este vidám hullámozására. Oda szeretett volna kiáltani, mindenkinek külön-külön:

„Ötvenezer livre évi jövedelmem van! Ötvenezer!... Ötvenezer!”

Zsebre tett kézzel sétált, megállt a kirakatok előtt, drága szöveteket, ékszereket, luxusbútorokat nézett, vigyorogva ismételte:

– Ezt most már mind megvehetném!

Egy bolt elé ért, ahol csak gyászruhákat árultak

– hirtelen egy kínos gondolat szúrt bele: „Hátha nem is halt meg! Ha tévedtek!”

Gyors léptekkel rohant haza, s a kétség ott remegett benne. Alig lépett be, már megkérdezte:

– Itt volt a doktor?

Cachelin felelt:

– Itt. Megállapította a halált, s kiállította a halotti bizonylatot.

Bementek a halott szobájába. Cora az egyik karosszékekben ült, és még mindig sírt. Csendesen sírt, kínlódás nélkül, szinte minden szomorúság nélkül, csak a nők könnyei ilyen könnyűek.

Amikor mind a hárman egyedül maradtak, Cachelin halkán megszólalt:

– Most, hogy a lány lefeküdt, megnézhetjük, nem dugott-e el valamit a bútorokba?

És a két férfi munkához látott. Kirakták a fiókokat, beletúrtak a ruhazsebekbe, kisimították a legapróbb papírdarabot is. Éjfélig semmit nem találtak. Cora elaludt, egyenletesen, gyengén horkolt. Cachelin megkérdezte:

– Virrasszunk reggelig?

Lesable zavarában azt mondta: talán illő lenne, ha virrasztanánk. Erre apósa rögtön határozott:

– Akkor pedig behozzuk a karosszékeket!

Két párnázott karosszéket cipeltek be a fiatalok lakásából.

Egy órával később az örök mozdulatlanságba dermedt holttest mellett mind a hárman különböző ritmusban horkoltak.

Csak reggel ébredtek fel, amikor a kis cseléd bekopogott. Cachelin szemét dörgölve rögtön beismerte:

– Hát bizony elaludtam, talán már félórája is!

Lesable azonban feltalálta magát:

– Láttam!... Én egy pillanatig sem tudtam alud-

ni, csak éppen lehunytam a szemem, hogy pihentessem.

Cora átment saját lakásukba.

Lesable most színlelt közönnyel kérdezte apósától:

– Te mit gondoltál? Mikor menjünk el a közjegyzőhöz? . . . Ismernünk kellene a végrendeletet.

– Hát. . . Ha akarod, akár most reggel is.

– Corának is velünk kell jönnie?

– Azt hiszem, igen. Végre is ő az örökös.

– Akkor megyek. Megmondom, hogy készüljön.

És Lesable rugalmas léptekkel kiment.

Belhomme közjegyző irodáját éppen nyitották, amikor Cachelin, Lesable és Cora vigasztalhatatlan arccal, mély gyászban beléptek.

A közjegyző rögtön fogadta és leültette őket. Cachelin beszélt:

– Ugye, ismer, uram? Charlotte Cachelin öccse vagyok. Ez itt a lányom meg a vőm. Szegény nővérem tegnap meghalt. . . Holnap temetjük. Tudom, hogy önnek adta át a végrendeletét. Eljöttünk hát, hogy megkérdezzük: szegény drágámnak mi a végakarata a temetésével kapcsolatban? Vagy nincs-e önnek valamilyen más közölnivalója is?

A közjegyző kihúzott egy fiókot, borítékot vett elő, feltépte, s felmutatta a benne levő írást.

– Itt a végrendelet másolata, uram. Azonnal megismertethetem önökkel. A másik példány nálam marad, különben szóról szóra egyezik ezzel.

Hangosan olvasni kezdte:

Alulírott, Victorine-Charlotte Cachelin, a következőkben nyilvánítom végső akaratomat:

Egész vagyonomat, mely körülbelül egymillió-száz-húszezer frank, unokahúgom, Céleste-Coralie Cachelin gyerekeire hagyom, jövedelmét pedig, az elsőszülött nagykorúságáig, a szülők élvezzék.

Alább következő rendelkezéseimmal meghatározom minden gyerek részét, valamint azt a részt, ami a szülőké marad halálukig.

Ha előbb halnék meg, mielőtt unokahúgomnak örököse születnék, vagyonom három évig a közjegyzőnél marad, hogy fentebb kifejtett akaratomat végrehajthassa, ha ez alatt az idő alatt a gyerek megszületnék.

Ha azonban az ég Coralie unokahúgomat a halálomat követő három év alatt sem ajándékozza meg gyerekkel, azt kívánom, hogy vagyonomat a szegények és különböző jótékony intézmények örököljék, és ezt a közjegyzőm ossza szét az alábbi rendelkezések szerint...

És most egyesületek végtelen sora következett, számok, újabb rendelkezések, feltételek.

Majd Belhomme igen udvariasan az elképedt Cachelinnek nyújtotta át az okmányt.

Úgy érezte, néhány magyarázó szóval tartozik.

– Amikor Cachelin kisasszony először tisztelt meg, és közölte velem végakarátát, elmondta, mennyire ragaszkodik ahhoz, hogy vagyonának véréből származó örököse legyen. Ellenérveimre egyre határozottabban fejtette ki kívánságát. Ebben különben vallásos érzése is megerősítette. Úgy vélte, hogy a meddő házasság égi átok alatt áll. Elhatározását semmiképpen nem tudtam megmásítani. Higgyék el, nagyon sajnálom.

Rámosolygott Coralie-ra.

– De azt hiszem, az elhunyt desideratuma igen hamar teljesülhet.

A család távozott, sokkal dúltabbak voltak, semhogy gondolkodni tudtak volna.

Mentek hazafelé, szó nélkül, egymás mellett, megszégyenítve és tele dühvel, mintha kölcsönösen meglepták volna egymást. Még Cora bánata is elpárolgott, nagynénje hálátlansága felmentette minden

gyász alól. Lesable szólalt meg először, sápadt ajkára rágott a méltatlankodástól.

– Mutasd csak azt az írást – fordult apósához –, de visu is meg akarok ismerkedni vele.

Cachelin átnyújtotta a végrendeletet, és a fiatalember olvasni kezdte. Megállt a járdán, hagyta, hogy a siető emberek beleszaladjanak, csak állt ott, és éles, gyakorlati tekintettel sorra vett minden mondatot. Amazok – két lépéssel előbbre – némán várták.

Lesable visszaadta a végrendeletet:

– Semmit nem tehetünk! – mondta. – Szépen meglopott minket!

Cachelin ingerült volt, reményei összeomlottak.

– Az istenit, mégiscsak neked kellett volna gyerekről gondoskodnod! Jól tudtad, hogy ezt akarja!

A fiatal férfi szó nélkül vállat vont.

Amikor hazaértek, már sokan várták őket, emberek, akiket mesterségük a halál szolgálatára rendelt. Lesable bement saját lakásukba, többé semmivel nem akart foglalkozni. Cachelin meg belekötött mindenkibe, ordítozott, hagyják már békében, és végezzenek minél gyorsabban. Úgy érezte, nagyon nehezen szabadul ettől a hullától.

Cora is szobájába zárkózott, meg se moccant. Talán egy óra múlva Cachelin kopogott veje ajtaján.

– Én vagyok, Léopold! Tudni akarom, mi a véleményed – nyitott be –, mert végre is meg kell beszélnünk az egészet. Szerintem mégis tisztességes temetést kellene rendeznünk, nehogy a minisztériumban gyanakodjanak. A kiadásokról később! Különben is... még semmi nem veszett el!... Fiatal házaspárok vagytok, miért ne lenne gyereketek? Csak akarni kell, ennyi az egész!... És most vegyük sorra, mit kell sürgősen elintéznünk. Te talán bemész a minisztériumba, én pedig megcímezem a gyászjelentéseket...

Lesable savanyúan beismerte, hogy apósának igaza van; leültek egymással szemben a hosszú asztal két végére, és írták a fekete keretes értesítéseket.

Azután megebédeltek. Cora is megjelent, közömbös arccal, mintha az egész ügy nem tartoznék rá. Sokat evett, mert előző nap alig nyelt le egy-két falatot.

Ebéd után a fiatalasszony rögtön visszatért szobájába, Lesable a minisztériumba indult, Cachelin pedig kitelepedett az erkélyre; lovagló ülésben helyezkedett el, és pipára gyújtott. A súlyos nyári fény függőlegesen zuhogott a házrengetegre, és az üvegezett tetők itt-ott úgy lángoltak, mint a tűz. A vakítva szét-szóródó sugarakat alig állta a szem.

A patakozó fényözönben Cachelin ingujjban, pislogva a zöld dombokat nézte, arra messze, túl a nagyvároson, túl a poros külső kerületeken. Arra gondolt, hogy a Szajna szélesen, nyugodtan, frissen folyik ott a dombok alján, a fák alatt – mennyivel jobb lenne kint a zöldben, a fűben hasalva, egészen kint a folyóparton, bele-beleköpní a vízbe, és nem itt sülni, ezen a vaserkélyen. Rosszkedvű volt, gyötörte felsülésük, a váratlan csapás, mely különösen azért volt olyan keserves, mert hosszú és erőös reménykedés előzte meg. Hangosan, magában beszélt, nagy lelki megrázkódtatásokban, rögeszmés megszállottságban beszélnek így az emberek:

– De pizok vicc! – hajtogatta.

Hallotta, hogy mögötte a szobában a temetkezési vállalat emberei mozognak, a kalapács minduntalan le-lecsapott, szögezték a koporsót. Amióta visszajöttek a közjegyzőtől, nem is nézte meg a nővérét.

Lassan-lassan mégis átjárta a bőrét és agyát a ragyogó nap melege, vidámsága, fénylő varázsa; a helyzet talán nem is olyan kétségbeejtő. Miért ne lenne a lányának gyereke? Még két éve sincs férjnél!

A veje pedig kicsi ugyan, de erős, jókötésű, egészséges férfi! Azért is lesz gyerekük, az istenit! Lesz! Kell, hogy legyen!

Lesable lopva surrant be a minisztériumba, a szobájába. Asztalán papírlap várta: „A főnök hívhatja!” Először türelmetlenül legyintett, kedve támadt fellázadni az újra ránehezedő zsarnokság ellen, majd vad és égő vágy kapott bele: felülkerekedni! Osztályfőnök lesz, minél hamarabb osztályfőnök, s aztán még több!

Le sem vetette redingote-ját, így ment be Torchebeufhoz. Az alkalomhoz illő bánatos arcot öltött, sőt még valamilyen őszintébb, mélyebb szomorúság is megjelent az arcán, az az öntudatlan levertség, ami a nagy bosszúságokat követi.

Torchebeuf hatalmas feje felemelkedett az aktáról, nyersen odaszólt:

– Egész délelőtt kerestem. Miért nem volt benn?

Lesable rögtön felelt:

– Nagy szomorúság ért bennünket, főnök úr, meghalt a nagynéném, Cachelin kisasszony. Azért is jöttem most, hogy megkérjem, legyen ott holnap a temetésén.

Torchebeuf arca azonnal megenyhült. Hangjába máris valamelyes megbecsülés vegyült.

– Így már értem, kedves barátom! Így igen! Ott leszek a temetésen... Most pedig rögtön hazaküldöm, bizonyára sok a tennivalója.

Lesable azonban nem engedett a buzgalomból.

– Köszönöm, kedves főnök úr, de már mindent elintéztem... És itt maradok egészen a hivatalos idő végéig.

Visszament szobájába.

A hír gyorsan elterjedt, s most mindenfelől jöttek a hivatalnokok, hogy megszorítsák kezét. De hangjukban inkább szerencsekívárat volt, mint részvét. És

főként azért jöttek, mert kíváncsiak voltak, hogyan fog viselkedni. Ő elszánt színészkedéssel állta beszédüket és tekintetüket, olyan ügyesen, hogy mindannyian elámulnak.

– Jól tartja magát! – mondták.

– Tarthatja is! – jegyezték meg mások. – Valójában fenemód elégedett lehet.

Maze merészebb volt, mint a többi, s fesztelen társasági modorban megkérdezte:

– Tudja már pontosan, mennyi a hagyaték?

Lesable a közömbösség tökéletes hangsúlyával felelt:

– Egészen pontosan nem... A végrendelet körülbelül egymillió-kétszázezer frankról szól. Ezt is csak azért tudom, mert a közjegyzőnek közölnie kellett velünk néhány intézkedést, ami a temetésre vonatkozik.

Mindannyian úgy vélekedtek, hogy Lesable ott-hagyja a minisztériumot. Évente hatvanezer livre! – ilyen jövedelemmel senki nem marad firkász. Így már *valaki* az ember, s az lesz belőle, amire kedve van. Voltak, akik azt hitték, hogy az államtanácsot veszi célba, mások meg úgy gondolták, inkább a képviselőiséget.

A főnök is lemondását várta, készen arra, hogy az államtitkár elé terjeszti.

Az egész minisztérium kivonult a temetésre, és megállapították, hogy a temetés nagyon szegényes. De valahogyan elterjedt a híre: „Maga Cachelin kisszony kívánta így. Meghagyta a végrendeletében.”

Cachelin másnap már folytatta munkáját, Lesable pedig egyheti gyengélkedés után szintén megjelent; kissé sápadt volt, de szorgalmas és buzgó, mint azelőtt. Mintha semmi nem történt volna velük. Társaik csak annyit figyelhettek meg, hogy vastag szivarokat tüntetően szívtak, és évjáradékról, vasúti részvé-

nyekről, nagy összegekről úgy beszéltek, mint akiknek a zsebében komoly értékpapírok lapulnak. Nemsokára az is elterjedt, hogy Párizs környékén nyaralót béreltek, ott töltik a nyár végét.

– Fösvények, mint az öregasszony! Hiába, családi vonás! Ezek aztán egymásra találtak! Igazán nem úri dolog ilyen vagyonnal hivatalban gürcölni!

De bizonyos idő múlva már nem beszéltek róluk. Megmérettek, és könnyűnek találtattak.

4

Charlotte néni temetése óta Lesable csak a millióra gondolt, mindig a millióra, s marta a düh: még ki sem öntheti a szívét. Az egész világot meggyűlölte siralmas felsüléseért.

Ő is felvetette magában a kérdést: „De hát kétévi házasság után miért nincs gyerekem?”

És szíve megdobbant a félelemtől, hogy gyereketlenek maradnak.

Ekkor kétségbeesetten kitűzte a célt: apa lesz! Olyan volt, mint majálison a kölyök, aki megigézetten bámulja a magas, fénylő mászórúd tetejére tűzött díjat, s megesküszik, hogy feljut oda, erős lesz, bátor, ügyes és makacs. Igen, apa lesz! Annyian azok, miért ne lehetne ő is? Talán hanyag volt; nemtörődöm közömbösségében tájékozatlan maradt. Mert sohasem vágyódott igazán arra, hogy utóda legyen, nem törte magát érte. De most elkeseredetten összeszedi minden erejét, többé semmit nem mulaszt. . . és sikerülni fog, sikerülni, mert akarja!

Mire azonban hazaért, olyan gyengeség fogta el, hogy ágyba kellett feküdnie. A kemény csalódás most érezttette hatását.

Az orvos elég komolyan vette állapotát, s egyelőre

teljes nyugalmat rendelt, később is igen óvatos életmódot, Lesable-t idegláz fenyegette.

Egy hét múlva mégis felkelt, s azontúl rendszerezen bejárt a minisztériumba.

De továbbra is betegnek érezte magát, s közeledni sem mert a „hitvesi ágyhoz”. Tétovázott és remegett, mint egy tábornok a sorsát eldöntő ütközet előtt. Minden este megfogadta: másnap – igen –, másnap összeszedi magát, és a testi-lelki egészségnek ilyen szerencsés órájában mindennek sikerülnie kell! Pillanatonként ütőerét tapogatta, egyszer gyengének, máskor szaporának érezte, izgatószereket szedett, nyers húst evett, mielőtt hazatért volna, hosszú, edző sétákat tett.

De nem erősödött meg, ahogyan szeretne volna, s ekkor eszébe jutott, hogy a nyár végét talán Párizs környékén tölthetnék.

Most ezzel áltatta magát: vidéki friss levegőre van szüksége, az majd csalhatatlanul meggyógyítja berzenkedő idegeit. Az ilyen gyengélkedőnél, amilyen ő is, a falu csodálatos, döntő eredményeket hozhat. A biztos, közeli siker megnyugtatta, jelentősen ismételte apósának:

– Ha már kint leszünk, összeszedem magam, és minden menni fog!

Maga ez a szó: *fal*u, mély jelentéssel telt meg.

Bezons-ban béreltek egy kis házat, s nemsokára mindannyian kiköltöztek. A két férfi reggelenként gyalog ment a réteken át a colombes-i állomásig, este megint gyalog tértek haza.

Cora imádta ezt az életet a csendes folyóparton, elnyúlt a víz mellett, virágot szedett, s finom, remegő, szőke sásokból nagy csokrokat vitt haza.

Esténként a három ember a Morue vízduzzasztójáig sétált, itt betértek egy pohár sörre a Hársfa vendéglőbe. A folyót néhány pillanatra feltartóztatta a

hosszú cölöpsor, majd a hullámok átsustorogtak a zsilipkapun; a víz itt száz méterre is forrt, habzott, bukdácsolt, zuhogása megremegtette a partot, finom pára, porzó víz lebegett a magasban; mint könnyű füst szállt a zsilip felől a hullámok és a felkavart iszap szaga.

Sötét lett. Arra messze, nagy fények hirdették Párizst, s Cachelin minden este felkiáltott:

– A fenébe is! Ez aztán nagyváros!

Időnként – a sziget csúcsánál – egy-egy vonat robbogott át a vashídon, néhány pillanatig mennydörgött, majd hamarosan eltűnt jobbra vagy balra, Párizs vagy a tenger felé.

Lassan lépdeltek hazafelé, nézték a felkelő holdat, majd leültek az árokpartra, hogy tovább gyönyörködhessenek a látványban: a hold lágy, sárga fénye beömlött a nyugodt folyóba, együtt úszott a vízzel – remegő tükrén tüzes fényjáték csillant. Békák rövid, éles hangja harsant. Éjszakai madarak szólították egymást. Néha nagy, néma árny suhant végig a vízzen, megzavarva a folyó csillogó nyugalma. Orvhalászok voltak; hirtelen kivetették hálójukat, majd zajtalanul behúzták a csónakba a ficánkoló, csillámló zsákmányt, mintha kincset emeltek volna ki a mélyből, ezüsthalk eleven halmazát.

Cora meghatottan, gyöngéden nehezedett férjére; tudta, mit remél a másik, de soha nem beszéltek róla. Mintha másodszor lettek volna jegyesek, másodszor vágyakoztak első ölelésükre. A férfi néha lopva megcsókolta Corát, a füle mögött, a nyakszirt hajlatán, belecsókolt a finom bőrbe, a kedves kis mélyedésbe, ahol selymes pihék göndörödnek. Az asszony ilyenkor visszaszorította kezét. Így vágyódtak egymásra, de még nem engedtek. Izgatta és visszatartotta őket a náluk nagyobb erő: az örökség, a *millió* kegyetlen szelleme.

Cachelin is boldogan élt, megnyugtatta a körülötte éledező remény; nagyokat evett, nagyokat ivott. Alkonyattájt szinte költői érzékenyedés fogta el, a természet káprázatos látványossága még a legtompább emberben is felkelti néha a meghatottság és kiszolgáltatottság érzését: ha fény záporoz a fák koronájában, ha a messzi dombok mögött a lebukó nap bíborszíneket remegtet a folyón.

Ilyenkor mindig megszólalt:

– Ha ilyesmit látok, még istenhívő leszek. Szinte belém vág... – és a szíve felé bökött. – Tudjátok, egészen furcsán érzem magam... Mintha olyan csodálatos vízbe merítettek volna, melytől sírni támad kedve az embernek...

Lesable ezalatt egyre erősödött, rég nem érzett fiatalos tűz éledezett benne: futni szeretett volna, mint egy csikó, a fűben hemperegni, jókedvében kiáltozni.

„Itt az ideje!” – gondolta. S valóságos nászéjszaka volt.

Azután mézeshetek következtek, csókokkal és reményekkel.

És azután rájöttek, hogy kísérletük csődöt mondott; csalódtak.

Kétségbeestek, szerencsétlenek voltak. De Lesable még mindig nem csüggedt, emberfeletti erőfeszítéssel harcolt tovább. Corát ugyanaz a vágy hajszolta, és ugyanaz a félelem remegtette. Erőteljesebb, egészségesebb volt a másiknál, készségesen átadta magát a férfinak, forrón visszacsókolta, és tüzelte fáradó szerelmét.

Október elején visszatértek Párizsba.

Életük most kínossá vált. Már kellemetleneket mondogattak egymásnak; Cachelin is megsejtette, mi a helyzet, s mérgező célzásokkal, egy bakakáplár durvaságával gyötörte a fiatalokat.

A három embert szünet nélkül rágta, emésztette, feszítette kölcsönös gyűlölködésük és a megkaparint-hatatlan örökség. Cora most már hangosan beszélt, kíméletlen volt. Férjével úgy bánt, mint egy kisfiúval, mint egy kölyökkel, egy jelentéktelen, nem fontos alakkal. Cachelin vacsora közben megszólalt:

– Ha én gazdag lettem volna, sok gyerekem lenne... Persze, aki szegény, annak józannak kell maradnia!

Leányához fordult:

– Fogadok, hogy te rám ütsz, de ha egyszer a te... Jelentősen vejére nézett, s megvetéssel rántotta fel a vállát.

Lesable ilyenkor hallgatott – a felsőbbrendű ember a ripőkcsaládban.

A minisztériumban feltűnt sápadtsága. Még osztályfőnöke is megkérdezte:

– Nem beteg? Mintha megváltozott volna...

– Nem, nincs semmi bajom, kedves főnök úr! Talán csak fáradt vagyok. Mostanában sokat dolgozom, hiszen láthatta is...

Biztosra vette, hogy az év végén előléptetik, s ez a remény megint nyakába akasztotta a mintahivatalnok nehéz jármát.

De csak jelentéktelen pénzjutalmat kapott, kevesebbet, mint bárki. Apósa, Cachelin, semmit.

Lesable – sértetten – ismét bement főnökéhez, s most először szólította „uramnak”.

– Hát érdemes úgy dolgozni, uram, mint én, ha nem méltányolják?

Torchebeuf ingerülten kapta fel hatalmas fejét.

– Megmondtam már, Lesable úr, hogy ilyen vitát nem kezdeményezhet közöttünk. Még egyszer elismétlem: panaszát illetlennek tartom. Ha a maga vagyónát összehasonlítom kollégái szegénységével...

Lesable nem tudott uralkodni magán.

– És ha semmim sincs? Mert nincs! Néném a házasságunkból születő első gyerekekre hagyta vagyonát. Apósom meg én a fizetésünkből élünk!

Torchebeuf meglepődött, majd rögtön visszavágott:

– Ha most nincs is semmijük, nemsokára mégis gazdag lesz. Nem panaszkodhat. . .

Lesable visszavonult, az elmaradt előléptetés talán még jobban leverte, mint a megmarkolhatatlan örökség.

Amikor egy reggel – néhány nap múlva – Cachelin megérkezett a minisztériumba, a szép Maze mosolyogva lépett szobájába; nemsokára Pitolet jelent meg, az ő szeme is csillogott, s végül Boissel lökte be az ajtót, izgatottan és gúnyos nevetéssel. Egyetértő pillantást vetett a többire. Csak Savon papa másolt, másolt nyugodtan, agyagpipája a szájában, ott ült magas székén, lába a keresztlécen, akár egy kisfiú.

Egy ideig hallgattak. Mintha jeladásra vártak volna. . . Cachelin iktatta az aktákat, és szokása szerint hangosan ismételte:

– Toulon. Tiszti étkező felszerelése a Richelieu-nek. . . Lorient. Búvárfelszerelés a Desaix-nek. . . Brest. Vitorlavászon-minták, angol gyártmány. . .

Belépett Lesable. Mostanában minden reggel maga jött aktáiért, mert apósa már nem fáradt vele, hogy az altiszttel szobájába küldje.

Míg Lesable Cachelin asztalán keresgélte aktáit, Maze kezét dörzsölte, oda-odavetett pillantásokkal figyelte őt, Pitolet pedig cigarettát sodort, és sugárzott róla a jókedv, ajka remegett a kikíváncozó nevetéstől. Odaszólt az öreg írnoknak:

– Savon papa, maga sokat tapasztalt életében, ugye?

Az öreg tudta, hogy most megint gúnyolni akar-

ják, s megint csak a felesége kerül sorra – nem is felelt.

De Pitolet folytatta:

– Maga biztosan rájött a titokra, hogyan lehet gyerekekhez jutni, hiszen magának több is volt.

Az öreg felütötte a fejét:

– Tudja, Pitolet úr, nem szeretem ezeket a tréfákat. Szerencsétlenségemre méltatlan nőt vettem feleségül. . . De amikor meggyőződtem hűtlenségéről, elváltam tőle.

Maze közömbösen, el nem mosolyodva kérdezte:

– És többször is meggyőződött, ugye?

Savon papa komolyan felelt:

– Többször, Maze úr.

Megint Pitolet vette át a szót:

– De ez mégsem vette el a kedvét attól, hogy több gyerekek legyen az apja. . . Azt hallottam, háromnak, négynek is. . .

Az öregember elvörösödött, kínlódva válaszolta:

– Maga sértegetni akar, Pitolet úr. . . Ez mégsem fog sikerülni magának. . . A feleségemnek csakugyan három gyereke volt. . . Nem minden alap nélkül gondolom, hogy az első tőlem való. . . A másik kettőt azonban megtagadom!

Pitolet belevágott:

– Igen, igen, mindenki azt mondja, hogy az első a magáé! És ez elég is! Nagyon szép, ha egy gyereke is van az embernek. . . nagyon szép, és nagyon boldoggá tehet! Fogadok, hogy Lesable kollégánk ujjongana, ha egy is sikerülne neki, egyetlenegy, mint magának!

Cachelin abbahagyta az iktatást. Nem nevetett, pedig Savon papa – a keserves ábrázatával – megint úgy kiszolgáltatta magát nekik, mint máskor, s ő ilyenkor a legdurvább vicceket zúdította az öregemberre.

Lesable már összeszedte aktáit, de most megérezte, hogy tulajdonképpen őt támadják, s erre gőgből maradt, zavart s ingerült volt, nem értette, ki árulhatta el titkát. De hirtelen eszébe jutott beszélgetése a főnőkkel, s rögtön tudta: most erélyesen kell föllépnie, különben az egész minisztérium céltáblája lesz.

Boissel nevetgélve járkált a szobában. Egyszerre vadul felrikkantott az utcai árusok rekedt hangján:

– A gyerekáldás titka! Csak tíz centime, csak két sou!... Kérdezze meg Savon papát, hogyan csinálta?!... Szörnyen érdekes részletek!

Mindenki nevetett, csak Lesable és az apósa nem. Pitolet Cachelinhez fordult:

– Mi van magával? Elsavanyodott a jókedve? Mintha maga nem is tartaná mulatságosnak, hogy Savon papának mégis van egy gyereke a feleségétől. Pedig ez vicces, szavamra, nagyon vicces!... Nem mindenki tudná utánacsínálni!

Lesable megint az aktákat forgatta, úgy viselkedett, mint aki semmit nem hall, mert éppen teljesen elmerült az olvasásban, de elsápadt.

Boissel tovább kiáltozott:

– Örökösök, figyelem!... Hol a titok, itt a titok! Figyeljete, hogyan kapjátok meg a gubát!... Az egész csak tíz centime, csak két sou!

De Maze közönségesnek érezte ezt a fordulatot, s különben is haragudott Lesable-ra, aki elütötte a va-gyontól, amelyikre titokban ő is pályázott, s ezért nyílt támadásba kezdett:

– Mi baja van, Lesable? Egészen sápadt!

Lesable felkapta fejét, keményen belenézett a másik szemébe. Néhány pillanatig habozott, ajka remeggett – jó lett volna, ha most odavághat valamilyen erős, sértő szellemességet, de sehogyan sem talált megfelelő mondatot, s csak ennyit felelt:

– Semmi bajom! Csak csodálkozva figyelem, milyen ötletesek!

Maze még mindig a kályhához támaszkodott, most felemelte redingote-ja két szárnyát, s felnevetett:

– Hát csak megteesszük, barátom, megteesszük, amitelik tőlünk... De úgy vagyunk, mint maga: nem mindig sikerül!

Most már röhögtek. Csak Savon papa képedt el, homályosan sejteni kezdte, hogy ezúttal nem róla beszélnek, nem őt gúnyolják; szája tátva maradt, tolla megállt a levegőben. Cachelin előredőlt, keze ökölbe szorult – elszántan, hogy bármelyiknek nekiesik.

Lesable csak dadogott:

– Nem értem... Mi az, ami nem sikerül nekem?

A szép Maze eleresztette redingote-ja egyik szárnyát, hogy megsimíthassa bajuszát, s kedvesen mondta:

– Ó, nagyon jól tudom, hogy magának minden sikerül, minden, amibe belevág. Nem is volt hát helyes, hogy éppen magát említettem. Szóval... Savon papa gyerekeiről beszéltünk s nem a magáéról, hiszen magának nincs is gyereke. S mivel magának minden sikerül, kétségtelen, hogy azért nincs, mert nem is akar...

Lesable nyersen felcsattant:

– Mi köze hozzá?

A kihívó hangra Maze ugyanúgy vágott vissza:

– Mondja, mi baja? Beszéljen tisztességesen, vagy megjárhatja!

Lesable már reszketett a haragtól, többé nem tudott uralkodni magán.

– Maze úr, én nem vagyok szépfiú, se buta kakas. De maga az! Magával én többet nem állok szóba! Nem érdekel sem maga, sem a magához hasonló alakok!

És megvetően pillantott Pitolet és Boissel felé.

Maze rögtön tudta, hogy most a nyugalom és az irónia a legjobb felelet; de megsértették hiúságában, s különben is egyet még akart vágni ellenfelén, ezért pártfogói hangon, szemében gyűlölettel, mintha csak baráti tanácsot adna, ezt mondta:

– Kedves Lesable, maga elvesztette a mértéket... Megértem, hogy bosszankodik... Valóban kellemtelen lehet elpottyantani egy vagyont... olyan csekélység miatt... olyan semmiség miatt... De nézze! Ha akarja, én rendelkezésére állok, s még csak nem is kérek érte semmit... baráti szívességből megteszem! Öt perc az egész!

Még beszélt, amikor Lesable hozzávágta Savon pappatartóját. Eltalálta. Maze arcán végigfolyt a tinta, egyetlen pillanat alatt olyan lett, mint egy néger. Előreugrott, szeme fehérje kivillant, ütésre emelte kezét. De ekkor Cachelin már veje előtt állt, átnyalábolta a hosszú Maze-t, rázta, taszigálta, ütötteverte, s végül nekikente a falnak. Maze minden erejét összeszedve kitepte magát szorításából, felszakította az ajtót, s visszakiáltott a két férfinak:

– Majd hallanak rólam! – És elrohant.

Pitolet és Boissel követték. Boissel később azzal magyarázta visszahúzódását: félt, ha belekeveredik a harcba, még megöl valakit.

Szobájába érve Maze legelőször is tisztálkodni kezdett, de ez sehogyan sem sikerült. Ezt a sötétlila tintát „kitörölhetetlennek” és „eltávolíthatatlannak” hirdették. Valóban az volt. Tombolva és kétségbeesetten állt a tükör előtt, összegyűrt törülközőjével vadul dörgölte arcát. De csak még sötétebb lett, vöröseslila, mert a dörzsöléstől a bőre is kipirult.

Boissel és Pitolet bejöttek hozzá, és különféle tanácsokkal álltak elő. Egyik azt mondta, mosdjon meg tiszta olajban, a másik inkább az ammóniákszesz mel-

lett kardoskodott. A szolgát leküldték a gyógyszer-tárba, kérdezze meg a gyógyszerészt is. A szolga valamilyen sárgás folyadékkal és habkővel tért vissza. Egyik sem segített.

Maze csüggedten leült.

– Most meg kell beszélünk az ügy lovagias részét. . . Vállaljátok, hogy a segédek lesztek? Bocsánatkérést vagy fegyveres elégtételt követeltek Lesable-tól.

Mind a ketten vállalták, s a következő lépésen kezdtek tanakodni. A két úr teljesen tájékozatlan volt, hogyan is jár el egy párbajsegéd, de nem merték bevallani; persze kifogástalanul szerettek volna viselkedni, s ezért csak óvatos és bizonytalan megjegyzéseket tettek. Elhatározták, hogy tanácsot kérnek a fregattkapitánytól, aki a szénügyeket intézte a minisztériumban. Ő sem tudott sokkal többet. Egy ideig gondolkodott, majd mégis azt ajánlotta: keressék meg Lesable-t, és szólítsák fel, nevezze meg két barátját, akivel tárgyalhatnak.

Már elindultak kollégájuk szobája felé, amikor Boissel hirtelen megtorpant:

– Nem kellene kesztyűt húznunk?

Pitolet habozott.

– Persze. . .

De a kesztyűért le kellett volna menniök a boltba, s ők nem hagyhatták el a minisztériumot, a főnök ilyesmiben nem ismerte a tréfát! A szolgát küldték hát le, hozzon valahonnan nagyobb választékot. A színen is fennakadtak. Boissel feketét ajánlott, Pitolet azonban nem tartotta a feketét a helyzethez illőnek. Végül is violaszínű kesztyűnél kötöttek ki.

Amint a két ünnepélyes, kesztyűs úr belépett Lesable szobájába, az felkapta a fejét, és nyersen rájuk szólt:

– Mit akarnak?

Pitolet beszélt:

– Uram! Barátunk, Maze úr megbízásából keressük fel, hogy megfelelő magyarázatot vagy fegyveres elégtételt kérjünk, amiért tettelegességre ragadtatta magát vele szemben.

– Mit? Ő sért meg, s még ő kér elégtételt? Mondják meg neki, hogy megvetem! Akármit mond vagy tesz, megvetem!

Boissel tragikusan előbbre lépett.

– Uram, ön arra kényszerít minket, hogy egy jegyzőkönyvet jelentessünk meg a lapokban, amelyik magát majd igen kellemetlenül érinti!

Pitolet gonoszul hozzátette:

– Ez a jegyzőkönyv súlyosan árthat a becsületének és a karrierjének is!

Lesable dermedten nézte őket. Mit tegyen? Időt akart nyerni.

– Uraim, tíz perc múlva válaszolok. Megvárják válaszomat Pitolet úr szobájában?

Amikor egyedül maradt, rémülten körülnézett, mintha tanácsot vagy védelmet keresne.

Párbaj! Párbajoznia kell!

Megremegett, úgy érezte, máris lázas; békés ember volt, soha nem gondolt ilyen lehetőségre, nem is készült fel ilyen kockázatokra és indulatokra, nem edzette meg magát soha ezekre a félelmetes eseményekre, nem álmodta bele magát ilyen helyzetbe. Felállt, de rögtön visszaroskadt; szíve összevissza vert, térde megcsuklott. Haragja és indulata egyszerre elpárolgott. De a minisztérium közvéleményére gondolt, elképzelte, hogyan tárgyalják meg ügyét minden szobában, s lankadó büszkesége feltámadt. Nem tudta, mit tegyen – főnökéhez fordult tanácsért.

Torchebeuf megrökönyödött és zavarba jött. Életében még nem találkozott olyan esettel, amikor

fegyveres elégtételadás szükségessége merült volna fel; arra is gondolt, mindez felboríthatja hivatala rendjét. Így csak ennyit mondott:

– Én nem szólhatok bele... Ez lovagias ügy, nem tartozik rám... De írok néhány sort Bouc kapitánynak. Ő járatos az ilyenekben, s majd útbaigazítja.

Lesable megköszönte a levelet, s felkereste a kapitányt, aki rögtön vállalta is az egyik párbajsegéd tisztségét; még egy helyettes osztályvezetőt vett maga mellé.

Boissel és Pitolet kesztyűben várták őket. Az egyik szomszéd szobából kölcsönkértek két széket, hogy mind a négyen leülhessenek.

Méltósággal köszöntötték egymást, helyet foglaltak. Pitolet kezdett beszélni, ismertette az ügyet. A kapitány meghallgatta, s végül ezt mondta:

– Súlyos ügy. De nem jóvátehetetlen. Minden attól függ, hogyan kezeljük.

Ravasz, öreg tengerész volt, mulatott rajtuk.

S megindult a hosszú tárgyalás, amelynek eredményeképpen nagy gonddal négy levelet fogalmaztak: kölcsönös magyarázatokat. Ha Maze úr kijelenti, hogy alapján nem állt szándékában Lesable urat megsérteni, akkor Lesable úr készséggel elismeri, hogy hibázott, amikor hozzávágta a tintatartót, és bocsánatot kér meggondolatlan heveségéért.

A négy segéd visszatért megbízóihoz.

Maze asztala előtt ült, tele volt a közeli párbaj izgalmával; titokban abban reménykedett, hogy Lesable mégis visszavonul. Közben hol jobbról, hol balról meg-megnézte arcát egy kis fémtükörben, minden hivatalnok tartogat ilyent a fiókjában, hogy este, mielőtt elmennének, rendbe hozzák szakállukat, hajukat, nyakkendőjüket.

Átolvasta a levelet, s látható meglepéssel kijelentette:

– Ez tisztességes elintézés. Aláírom.

Lesable sem vitatkozott segédeivel, elfogadta, amit eléje tettek.

– Ha így látják jónak, kötelességem, hogy aláírom.

A négy segéd ismét összeült. Kicserélték a leveleket, komolyan üdvözölték egymást, s miután az ügyet így befejezték, elváltak.

A minisztérium felajzva várakozott. A hivatalnokok egyik szobából a másikba rajzottak friss hírekért, s minduntalan egymásba ütköztek a folyosókon.

Persze nagy volt a csalódás, amikor a bonyodalom ilyen hamar megoldódott. Valaki ezt mondta:

– De még ettől se lesz gyereke!

A megjegyzés futótűzként terjedt. Még versbe is szedték.

Amikor már úgy látszott, hogy mindent elintézték, Boissel fogas kérdést vetett fel:

– Hogyan viselkedjenek az ellenfelek, ha találkoznak? Üdvözölgék egymást? Vagy viselkedjenek úgy, mint két idegen?

Úgy döntöttek, hogy *véletlenül* találkoznak a főnök szobájában, és Torchebeuf jelenlétében néhány udvarias szót váltanak.

A jelenetet azonnal meg is rendezték; utána Maze rögtön kocsit hozatott, és hazament, hogy a bőrét alaposan lesikálja.

Lesable és Cachelin kettesben távoztak, némán és egymás ellen acsarkodva lépkedtek, mintha azt, ami történt, egyikük vagy másikuk idézte volna elő. Alig lépett be Lesable a lakásába, kalapját elkeseredve a fiókos szekrénybe vágta, és rákiáltott a feleségére:

– Hát nekem elég volt! Most már párbajom is van miattad!

Cora rábámult, meglepetten és máris ingerülten.

– Párbajod? Miféle párbajod?

– Maze megsértett... miattad!

Az asszony közelebb lépett:

– Miattam? Hogy érted?

Lesable indulatosan belevetette magát az egyik károsszékre.

– Megsértett!... Fölösleges többet mondanom!

De Cora tovább firtatta:

– Követelem, hogy ismételd el minden szót, amit rólam mondott!

Lesable elpirult és dadogott:

– Azt mondta... azt mondta, hogy... szóval a meddőségedre célzott...

Erre az asszony megrándult, egyszerre elöntötte a düh, és nőies lényéből kitört az apai durvaság.

– Én? – csattant fel. – Hogy én meddő vagyok?... Mit tudhat erről az a hülye!... Meddő!... Igen... veled! Mert te nem vagy férfi!... De ha másvalaki felesége lettem volna... akárkié... érted?... bizony, lennének gyerekeim! Mit tátod a szádat? Drágán fizettem meg, hogy ilyen tehetetlen alaknak lettem a felesége... De halljuk, mit feleltél annak az aljasnak!

Lesable megrettent a vihartól.

– Hát... pofon vágtam... – hebegte.

Cora csodálkozva nézte.

– És ő? Ő mit csinált?

– Elküldte a segédeit... Ez történt.

Corát most már érdekelte az ügy – mint minden asszonyt, őt is izgatták a drámai fordulatok –, egyszeriben elcsendesedett, és hirtelen becsülni kezdte a férfit, aki életét kockáztatja érte.

– Mikor verekesztek? – kérdezte.

Lesable nyugodtan mondta:

– Nem verekszünk. A segédek elintézték... Maze bocsánatot kért.

Felesége felháborodva és megvetéssel nézett rá:

– Megsértettek!... És te belenyugszol... Meg se verekszel! Már csak az hiányzott, hogy gyáva is légy!

A férfi felhördült:

– Hallgass!... Jobban tudom, mint te, hogy mivel tartozom a becsületemnek. Különben itt van Maze levele... Nesze, olvasd el, majd meglátod!

Cora átvette a levelet, belepillantott, és mindent megértett. Gúnyosan felnevetett:

– Szóval te is írtál egy levelet? Mind a ketten féltetek egymástól? Ó, milyen gyávák a férfiak! Csak lennénk mi a ti helyetekben!... Pedig *engem* sértettek meg, *engem*, a te feleségedet, s te megelégedtél ennyivel! Miért is csodálkozom akkor, hogy még egy gyerek se telik ki tőled!... Mindenben ugyanaz vagy! Éppen olyan puha a nőkkel, mint a férfiakkal!... Mondhatom, szép kis alakot szereztem magamnak!

Egyszerre Cachelin hangján beszélt, s egészen úgy mozgott – az öreg baka nyers hangja és durva mozgatai voltak ezek.

Csípőre tett kézzel állt, magasan, erősen, egészségesen, előredomborodó, kerek mellel, arca kipirult, hangja elmélyült, fiatal bőrét megfestette a felszökő vér. Nézte az előtte ülő sápadt, kicsi, kopaszodó férfit, borotvált arcát, rövid, ügyészes pofaszakállát – legszívesebben megfojtotta és szét tépte volna.

– Mindenben tehetetlen vagy!... Érted? Mindenben! A hivatalban is mindenki a fejedre nő!

Kinyílt az ajtó, s a kibálásra Cachelin nézett be.

– Mi történik itt? – kérdezte.

Cora odafordult.

– Megmondtam a véleményemet ennek az úrnak!

Lesable felnézett, s most ő is észrevette, mennyire hasonlítanak! Mintha fátyol hasadt volna szét előtte, ebben a pillanatban meglátta, milyenek valójában apa és lánya, ugyanaz a vér, ugyanaz a közönséges,

durva jellem. Úgy érezte, elveszett; arra ítélték: örökké közöttük kell élnie.

Most már Cachelin se takargatta véleményét.

– Ha legalább elválhatnál tőle!... Kellemetlen, ha egy nőnek kappan a férje!

Lesable reszketve ugrott fel – szinte robbant a „kappanra”. Apósa felé indult, kapkodva keresgélte a szavakat:

– Menj innen!... Menj!... Ez az én lakásom, érte-d?... Megtiltom, hogy ide belépj!

A fiókos szekrényről felkapott egy palackot, meglóbálta, mint egy husángot.

Cachelin ijedten hátrált kifelé:

– Hát ebbe meg mi ütött? – morogta.

De Lesable dühe nem csillapodott – ez sok volt! Most visszafordult Corához, s az asszony meglepetten figyelte kitörését. Lesable letette a palackot, és tovább kiabált:

– Te pedig... te pedig...

De nem tudta, mit mondjon, hogyan folytassa, csak állt előtte, eltorzult arccal, hangja megbicsaklott.

Cora felnevetett.

A sértő nevetés egészen megvadította, odaugrott, baljával megragadta nyakát, és jobb tenyerével hatalmasan pofon ütötte. Az asszony levegő után kapkodott, megzavarodva hátrált. Beleütközött az ágyba, s rázuhant. Lesable még most sem engedte el, tovább pofozta. Azután hirtelen felegyenesedett, elfulladt, kimerült; már szégyellte durvaságát.

– Hát, látod... látod... – dadogta.

De Cora meg sem mozdult: mintha megölték volna. Ott feküdt a hátán, az ágy szélén, arcát eltakarta két kezével. Lesable restelkedve közelebb lépett – szorongva várta, mi lesz. Már igazán felfedhetné az

arcát, hogy lássa, mi van vele? Elmúlt néhány pillanat, és szorongása csak egyre nőtt.

– Cora!... Beszélj már... Cora! – szólongatta halkán.

Az asszony nem felelt, nem mozdult. Mi baja? Vajon mire gondol? És főleg mire készül?

Amilyen gyorsan támadt haragja, ugyanúgy el is viharzott. Már undorodott magától, azt érezte, közönséges csirkefogó. Megvert egy nőt, a saját feleségét, ő, az okos, hideg férfi, a jól nevelt, a józan. Indulata érzelmességbe olvadt: bocsánatot szeretett volna kérni, letérdelni, megcsókolni a megvert, lángoló arcot. Az asszony még mindig kezébe temette arcát; ő ujjja hegyével gyengéden megérintette a kezét. De Cora talán nem is érezte. Becézgette, simogatta, mint a megvert kutyát. Cora nem vett róla tudomást.

– Cora!... Hallgass meg, Cora!... Én vagyok a hibás... Hallod?

Mintha meghalt volna. Ekkor megpróbálta felemelni kezét – a kéz könnyen engedett. És alatta meglátta tágra nyitott szemét, az egyiket. Őt nézte, mereven, nyugtalanítón.

Tovább szólongatta:

– Hallgass meg, Cora!... Elragadott a harag! Az apád hozott ki a sodromból... Nem lehet így sértegetni valakit...

De az asszony még mindig nem felelt, mintha nem is hallaná. Nem tudta, mit mondjon, mihez kezdjen. Megcsókolta a füle mögött, s mikor kiegyenesedett, könnyet látott az asszony szemében, a kövér könnycsepp most buggyant ki, gyorsan végiggurult arcán; szemhéja verdesve kinyílt s becsukódott.

A férfit kétségbeesés és meghatottság szorongatta; széttárt karral borult feleségére. Ajkával félretolta a másik kezét is, és csókolta, csókolta.

– Szegény Corám... – könyörgött. – Bocsáss meg... bocsáss meg...

Cora sírt, teste mozdulatlan maradt, hangtalanul sírt, a nagyon mély szomorúság könnyeivel.

A férfi egészen magához ölelte, simogatta, gyengédségeket suttogott a fülébe, mindent, ami éppen eszébe jutott. Cora továbbra is érzéketlen maradt. De már nem sírt. Soká maradtak így, elnyúlva, egymást átölelve.

Sötétedni kezdett, a kis szoba megtelt árnyakkal, és amikor már egészen sötét volt, a férfi felbátorodott, s olyan módon kért bocsánatot, hogy ismét reménykedhettek.

Amikor aztán felkeltek, Lesable hangja már a megszokott volt, és arca is olyan, mintha semmi sem történt volna. Cora azonban meghatottnak látszott, csendesebben beszélt, alázatosan, szinte hízelegve nézett férjére, a váratlan támadás feloldotta az idegeiben növekvő feszültséget, szívét is megenyhítette.

– Menj át apádhoz... unatkozhatik így egyedül... – fordult hozzá férje nyugodtan. – Különben is ideje vacsorázni.

Cora kiment.

Valóban már hét óra volt, s a kis cseléd hamarosan jelentette, hogy kész a vacsora. Cachelin nyugodtan, mosolyogva lépett be lányával. Asztalhoz ültek, régóta nem beszélgettek ilyen meghitten. Mintha ezen az estén mindnyájukkal valami örömdetes történt volna.

Reményeik fel-fellobbantak, új erőre kaptak, aztán megint csak szétfoslottak. Izgatottan várakoztak, és hónapról hónapra csalódtak. Lesable buzgókodott, Cora tele volt jóakarattal, s mindhiába.

A szorongás izgatottá tette őket. Mindegyik a másikat okolta a sikertelenségért, és a kétségbeesett, fáradt, lesóványodott férj legfőképpen apósa gorombaságaitól szenvedett. Otthoni marakodásaikban Cachelin egyszerűen csak „Kakaskának” nevezte vejét, s ilyenkor bizonyára arra a délutánra célzott, amikor majdnem egy palack repült az arcába, mert kiejtette a „kappan” szót.

Apa és lánya ösztönösen szövetséget kötöttek; szinte lángoltak a dühtől: mindig csak a hatalmas vagyona gondoltak – oly közel volt hozzájuk, s mégis oly elérhetetlen! Azt sem tudták már, mit eszeljenek ki, hogy megalázzák és gyötörjék a tehetetlent, aki minden bajuk okozója volt.

Ha asztalhoz ültek, Cora így kezdte:

– Ma szerény ebédet eszünk. Persze másképp volna, ha gazdagok lennénk. Nem én tehetek róla...

És amikor Lesable a minisztériumba indult, még utánakiáltott a szobájából:

– Vigyél magaddal ernyőt... Ne gyere haza olyan sárosan, mint az omnibusz kereke! Különben igazán nem az én hibám, hogy még mindig körmölnöd kell.

Ha pedig ő ment el hazulról, felsóhajtott:

– Ha akkor más férjet választok, ma saját kocsim van.

El nem mulasztott egyetlen órát, egyetlen alkalmat, szemrehányásokkal piszkálta a férfit, oda-oda vetett egy sértő megjegyzést... Csak Lesable volt a bűnös, ő volt a felelős, hogy elúszik a pénz – és ez a pénz az övé lehetett volna, az övé, Coraé.

Végre egy este a férfi megint elvesztette a türelmét.

– De a kutyaúristenit, elhallgatsz már? Különben is a te hibád, csakis a tied, ha nincs gyerekünk... Mert nekem van!

Hazudott. Mert minden jobb volt, mint ez az örökös szemrehányás, mint a szégyen, hogy nem tartják férfinak.

Cora előbb csodálkozva rámeredt, belenézett a férfi szemébe: igaz-e? De rögtön megértett mindent, s megvetéssel felelte:

– Neked? Gyereked?

Lesable elszántan ismételte:

– Törvénytelen gyerekem!... Asnières-ben neveltetem!

Az asszony nyugodtan mondta:

– Holnap meglátogatjuk! Látni szeretném...

A férfi elvörösödött:

– Ahogy akarod...

Másnap Cora már hétkor talpon volt, s amikor Lesable megkérdezte, miért kelt fel – rögtön felelt:

– Meglátogatjuk a fiadat! Tegnap este megígérted... Vagy talán ma már nincs fiad?

A férfi is kiugrott az ágyból.

– Hát nem a gyereket fogjuk meglátogatni, hanem elmegyünk egy orvoshoz... Az majd megmondja rólad az igazságot!

Cora öntelten rávágta:

– Mehetünk. Én ugyan nem félek tőle.

Cachelin rögtön vállalta, hogy a minisztériumban bejelenti: veje beteg. És a Lesable házaspár – a szomszédban lakó orvos tanácsára – pontosan a megbeszélte időben becsöngetett Lefilleul doktornál, több népszerű fogamzási útmutató szerzőjénél.

Aranylécekkel díszített fehér szalonba kerültek; gyengén bútorozott, nagy szoba volt, a sok székkal is üresnek látszott. Leültek, Lesable izgatott volt, remegett, szégyellte is magát. Végre ők következtek – valamiféle irodahelyiségbe léptek, itt egy alacsony, kövérkés ember fogadta a betegeket, szertartásosan és hidegen.

Lefilleul doktor várakozva nézte őket, de Lesable csak nem tudott megszólalni, a füle is égett. Ekkor Cora elszánta magát, mintha fejest ugrana, beszélni kezdett, mindenre készen, csak elérje célját.

– Doktor úr, azért jöttünk, mert nincs gyerekünk. El kell mondanom, nagy vagyon forog kockán...

És következett a hosszú, aprólékos, kínos vizsgálat. De Corát mindez nem feszélyezte, teljesen átengedte magát az orvos vizsgálódásainak; látszott: ezt a nőt *magasabb cél* lelkesíti és erősíti.

A doktor majdnem egy óráig foglalkozott a házaspárral, de végül nem nyilatkozott határozottan.

– Semmit nem találok – mondta. – Semmi rendkívülit vagy különlegeset. Esetük különben elég gyakori. A testtel is csak úgy vagyunk, mint a lelkiekkel. Hány házasság bomlik fel, mert két ember kedélye sehogyan sem fér össze. Miért csodálkoznánk, ha mások meddőek maradnak, mert testük nem egyezik? Úgy látom, asszonyom, maga jól fejlett s igen alkalmasan formált arra, hogy anyává váljék. De magánál sem fedeztem fel, uram, semmi rendellenességet. Inkább csak legyöngült, s talán éppen azért gyöngé, mert annyira igyekszik... Megengedi, hogy kikopogtassam és meghallgassam?

Lesable nyugtalanul vetette le mellényét, és az orvos odatapasztotta fülét mellkasára, majd hátára, azután makacsul végigkopogtatta gyomrától nyakáig, veséjétől a tarkójáig.

Az első szívhangnál könnyű zörejt észlelt, és a tüdőnél is aggályoskodott kisé.

– Kímélnie kell magát, uram. Feltétlenül kímélnie! Most csak vérszegény és fáradt, más baja nincs. De ezek a jelentéktelen tünetek sokszor igen komoly betegséggé súlyosodhatnak!

Lesable sápadozott a félelemtől, és a legapróbb részletre is utasításokat kért az orvostól. Bonyolult

kúrára szorították: vasat kellett szednie, véres húsokat ennie, napközben több csésze erőlevest inni, tornászni, majd sokat pihenni, a nyarat vidéken tölteni. A doktor arra az időre is ellátta tanáccsal, amikor már összeszedi magát. Különböző módszereket ajánlott, hasonló esetekben ezek mindig sikerre vezettek.

Negyven frankot fizettek a vizsgálatért.

Kint az utcán Cora jövőjükre gondolt, és tompa dühvel sziszegte:

– Hát én szépen jártam veled...

Lesable nem felelt. A félelem bevette magát egész testébe, s amint mentek hazafelé, csak az orvos szavaiban rágódott, külön-külön mindegyiken. Vajon nem hazudott-e neki? Hátha máris lemondott róla?... És már nem gondolt az örökségre, a gyerekekre! Az életéről volt szó!

Már hallotta, hogy sípol a tüdeje, és a szíve mintha sebesebben vert volna. Amikor átmentek a Tuilériákön, olyan gyengeség fogta el, hogy le kellett ülnie. Cora lüktető ingerültséggel állt mellette, állva maradt, hogy megalázza; csak nézte, nézte, megvető szájalommal. Lesable kínosan lélegzett, fulladozott az izgalomtól, de az egészszet már túlozta is; bal keze ujjait a jobb csuklójára szorította, pulzusát figyelte.

Az asszony topogott a türelmetlenségtől.

– Befejezted ezt a cirkuszt?

A férfi úgy kelt fel, mint az áldozat; s csak megindult, szó nélkül.

Amikor Cachelin megtudta a vizsgálat eredményét, már nem fékezte dühét. Ordítózni kezdett:

– Hát ezt kifogtuk!... Gyönyörűen kifogtuk!

Olyan vadul méregette vejét, mintha fel akarná falni.

De Lesable nem figyelt rá, nem is hallotta, mit ordít, csak az egészségére gondolt, fenyegetett életére.

Apa és leánya kiabálhattak, nem az ő bőrén voltak – és ő meg akarta menteni a bőrét.

Asztalán ezentúl orvosságosüvegek sorakoztak, és evés előtt gondosan cseppentgette orvosságait: felesége gúnyosan figyelte, apósa röhögött. Ő percenként meg-megnézte magát a tükörben, kezét szíven tartotta, szabályosan dobog-e, s egy sötét zugban ágyaztatott magának, itt álltak a ruhásszekrények – nem akart többé Corával egy ágyban feküdni.

Rémülten gyűlölte feleségét, gyűlöletében megvetés és undor keveredett. Különben pedig úgy érezte, minden nő szörnyeteg, veszélyes vadállatok, az a hivatásuk, hogy pusztítsák a férfiakat. Ha néha még eszébe jutott Charlotte néni végrendelete, már csak úgy gondolt rá, mint egy végzetes kalandra, melybe majdnem belepusztult.

Megint hónapok múltak el. A kiszabott időből csak egy évük maradt.

Cachelin hatalmas naptárt akasztott ki az ebédlőben, s minden reggel áthúzta az előző napot. A tehetlenség elkeserítette, kétségbeesetten gondolt rá: hétről hétre egyre biztosabb, hogy a nagy vagyon kicsúszik a kezéből. A düh majdnem megfojtotta: hát továbbra is a hivatalban kell görnyednie? Haláláig évi kétezer frank nyugdíjból tengődhetik? Szavaiban olyan indulatok lobogtak, hogy egy-egy kitörése már-már tettelegesség volt.

Ha csak ránézett Lesable-ra, remegett a vágytól: nekiugrani, ütni, széttaposni a férget! Őrjöngve gyűlölte! És ahányszor veje kinyitotta az ajtót, és a szobába lépett, mindig azt érezte, tolvaj jár közöttük, tolvaj, tolvaj, aki ellopta szent kincsüket, családi örökségüket. Halálos ellenségénél is hatalmasabban gyűlölte, s megvetette puhaságáért, legfőképpen pedig gyávaságáért – ó, a gyáva, az egészségéért retteg, s nem meri tovább ostromolni közös reménységüket!

Lesable valóban távolabb élt feleségétől, mintha sohasem lett volna közük egymáshoz. A közelébe sem ment, meg nem érintette, még a tekintetét is kerülte, szégyenkezésből is, félelemből is.

Az apa minden reggel megkérdezte Corát:

– No, mi van? Rászánta magát?

De az asszony mindig ugyanazt felelte:

– Nem, papa.

Esténként, vacsora közben, kínos jelenetekre került sor. Mindig Cachelin kezdte:

– Ha egy férfi nem férfi, forduljon fel, és adja át a helyét egy másiknak!

És Cora megtoldotta:

– Hát ez igaz! Vannak haszontalan, fölösleges emberek! Nem is tudom, miért élnek, talán csak azért, hogy másoknak terhére legyenek.

Lesable meg itta orvosságait, és nem felelt. Végre egy este apósa rákiáltott:

– Hát, tudod... ha most sem szánod el magad, most, amikor már jobban vagy, majd meglátod, mit tesz a lányom!

Lesable kérdő tekintettel ránézett: érezte, újfajta sértés következik. Cachelin folytatta:

– Majd keres helyetted másikat!... És nagyon szerencsés vagy, ha eddig nem tette meg. Aki ilyen mamlasz felesége, annak minden szabad.

Lesable arca ólomszürke lett.

– Nem tartom vissza, hogy jó tanácsaidat kövesse.

Cora lesütötte szemét. Még Cachelin is zavart lett, homályosan érezte, ezúttal messzebb ment, mint kellett volna.

De a minisztériumban azt hihették, hogy a két férfi jól megfér egymással. Bent hallgatag egyetértéssel titkolták családi bajaikat. „Kedves papa!”, „Kedves vőm!” – szólították egymást.

Még össze is nevettek; megjátszották, hogy boldogok és elégedettek, hogy odahaza békésen élnek!

A másik pár: Lesable és Maze, szertartásosan udvariaskodott egymással, mint olyan ellenfelek, akik majdnem megverekedtek. Nem felejtették el az elmaradt párbaj borzongását: túlzott udvariasság, hangsúlyozott tiszteletadás, még a közeledés titkolt vágya is támadt ebből az élményből, öntudatlan védekezés, nehogy újabb bonyodalmakba keveredjenek. Akik látták őket, méltányolták, hogy úgy viselkednek, ahogyan társaságbeli úriemberekhez illik, akik lovagias ügybe bonyolódtak.

Már jó messziről köszöntötték egymást, kimérten és komolyan, s mélyen, méltósággal emelték meg kalapjukat.

De sohasem beszéltek egymással, egyik sem akarta – vagy talán csak nem merte – a hosszú hallgatást megtörni.

Egy délelőtt azután a főnök sürgősen hívatta Lesable-t. Ő futva megindult, hogy buzgalmát így is kifejezze. A folyosó fordulójában teljes lendülettel belerohant egyik kollégájába, aki szembejött vele. Maze volt. Mind a ketten megtorpantak, majd Lesable udvarias és zavart igyekezettel megkérdezte:

– Nagyon megütöttem?

– Egyáltalában nem! – hajolt meg a másik.

Ettől kezdve illőnek találták, hogy néhány szót váltsanak, ha találkoznak. Szinte versengve udvariaskodtak: egyik készségesebb volt, mint a másik. Ebből csakhamar bizonyos szívélyesség támadt, majd

tartózkodó, de őszinte barátság, olyan férfiak barátsága, akik régebben félreismertek egymást, és most még nem merik érzéseiket teljesen szabadjára engedni. És addig-addig látogatták egymást udvariasságból, míg végül igazi barátok lettek.

Reggelenként hosszan elbeszélgettek, amikor friss hírekért be-benéztek az iktatóba. Lesable már nem volt a régi, önhitt, stréber fiú, és Maze sem hivalkodott annyira világfias modorával. Beszélgetésükbe olykor Cachelin is beleszólt, érdeklődve figyelte barátságukat. Amikor a szép Maze szálfaegyenesen, délcegen távozott, homlokával szinte súrolva az ajtópárkányt, Cachelin néha vejére pillantott.

– Ez aztán férfi! – dünnyögte.

Mind a négyen együtt voltak egy reggel – Savon papa sohasem hagyta abba a másolást –, amikor az öreg alatt hirtelen leszakadt a szék; valaki biztosan elfűrészelte a lábait. Szegény Savon papa ijedt kiáltással a padlóra hemperedett.

A három férfi hozzárohant. Az öreg a kommunis táknak tulajdonította a gaz cselvetést. Maze mindenáron meg akarta nézni a sebesülés helyét. Cachelinnel együtt erőszakkal is le akarták vetkőztetni az öreget, hogy bekötözzék. De ő kétségbeesetten tiltakozott: nem, nem, nem, semmi baja!

Jót nevettek, majd Cachelin váratlan ezt mondta:

– Ide hallgasson, Maze! Most, hogy ilyen szépen együtt vagyunk, megbeszélhetnénk valamit. . . Nem lenne kedve jövő vasárnap nálunk vacsorázni? Mind nagyon örülnénk, a vőm is, én is, a lányom is, aki hírből jól ismeri magát, hiszen odahaza gyakran beszélgetünk a hivatalról. No, mit szól hozzá?

Lesable – kissé tartózkodóbban – megismételte apósa meghívását.

– Jöjjön hát, nagyon örülnénk!

Maze zavartan habozott; azután elmosolyodott, mert eszébe jutottak a régi pletykák.

– No, megígéri? – sürgette Cachelin a választ.

– Köszönöm... Ott leszek.

Otthon az apa rögtön ezzel fordult a lányához:

– Mit szólsz hozzá?... Maze jövő vasárnap nálunk vacsorázik!

Cora meglepetten nézett rá.

– Maze? Ne mondd...

Haja tövéig elpirult. Miért? – maga sem tudta. Annyi mindent hallott már erről a férfiről, a szokásairól, sikereiről. Azt beszélték róla: merész és ellenállhatatlan. Igazi hódító. Cora titokban már régen ismerni szeretne volna.

Cachelin kezét dörzsölte.

– Kemény legény és szép fiú! Olyan magas, mint egy gránátos... Ez aztán nem hasonlít a férjedre!

Az asszony zavartan hallgatott, mintha máris kitálták volna, mennyit gondolt Maze-ra.

Ezt a vacsorát ugyanolyan gonddal tervezték, mint annak idején a Lesable-félét. Cachelin most is beleszólt a fogások kiválasztásába; azt akarta, hogy minden kitűnő legyen, s mintha be nem vallott, egyelőre még határozatlan bizakodás ébredt volna benne: vidámabb lett, valamilyen titkos, megnyugtató sejtelem szállta meg.

Egész vasárnap izgatottan ellenőrizte a sütés-főzést; Lesable ezalatt egy sürgős aktán dolgozott, még szombaton este hozta haza a minisztériumból. November első hetében jártak, már közeledtek az újévi előléptetések.

Hét órakor megérkezett Maze, nagyon jókedvű volt. Otthonosan lépett be, nagy rózsacsokrot hozott Corának, ügyes bókka átnyújtotta. Rögtön egészen közvetlenül beszélt az asszonnyal, ahogyan azok beszélnek, akik nagy társaséletet élnek.

– Úgy érzem, már ismerem magát... Mintha kislány kora óta ismerném. Az édesapjától évek óta hallok magáról.

Cachelin észrevette a rózsákat, elragadtatva felkiáltott:

– Ez aztán figyelem!

És Corának eszébe jutott: amikor Lesable járt először náluk, ő nem hozott virágot. Az elegáns fiú, úgy látszott, jól érzi magát. Meghitten nevetgélt, mint aki régi barátai között ül. Finoman, merészen udvarolt az asszonynak, Cora arcát elöntötte a pirosság.

„Egészen kíváncsi!” – gondolta Maze.

„Elbűvölő!” – állapította meg Cora.

– Jópofa, mi? – kérdezte harsogva Cachelin, amikor Maze már elment. – És milyen csirkefogó lehet! Jól megnézted? Ez aztán biztos minden nőnek elcsavarja a fejét.

Cora tartózkodóan mondta:

– Kedves, egészen kedves... Nem is olyan komédiás, amilyennek képzeltem.

Lesable sem volt olyan fáradt és kedvetlen, mint máskor, ő is megjegyezte:

– Sokáig félreismertem ezt az embert.

Maze ezután járni kezdett hozzájuk, eleinte ritkán, később mind gyakrabban. Mindenkinak tetszett. Hívták, a kedvében jártak. Cora a kedvenc ételeit főzte. A férfiak hamarosan sülvé-főve együtt voltak. Maze színházba vitte a családot, napilapoktól szerzett ingyenpáholyokba.

Előadások után gyalog sétáltak haza, végig a nyüzsgő éjszakai körutakon, Lesable-ék lakásáig. Maze és Cora mentek elől, egyszerre léptek, összehangolva, szorosan egymás mellett – ugyanaz a lendület, ugyanaz a ritmus vitte őket, mintha csak arra születtek volna, hogy együtt járják az életet. Halkan beszéltek, csodálatosan értették egymást; fojtottan

nevetgéltek. A fiatalasszony néha hátrafordult, apjára és férjére pillantott.

Cachelin jóindulatú tekintettel terelgette a két fiatal maga előtt. Már észre sem vette, hogy a vejéhez beszél – ilyeneket mondott:

– Gyönyörű pár, öröm rájuk nézni!

Lesable nyugodtan felelte:

– Majdnem egyforma magasak.

Csak magára gondolt, s örült, hogy a szíve már nem ver olyan erősen, nem fullad el rögtön a gyors járástól, hogy mindenképpen jobban érzi magát – már apósa sem izgatta annyira, elfogadta a helyzetet; különben egy idő óta Cachelin aljas és gúnyos megjegyzései is elmaradtak.

Újévkor Lesable-t főtisztté nevezték ki. Olyan boldog volt, hogy amikor hazaérkezett – fél év óta először –, megcsókolta a feleségét. Cora meghökken, úgy elpirult, mintha férje valamilyen illetlenséget követett volna el. Maze-ra pillantott, aki éppen náluk volt – eljött, hogy boldog új évet kívánjon. És Maze is megzavarodott, kinézett az ablakon, mint aki semmit nem akar látni.

De Cachelin néhány nap múlva megint ingerült és durva lett; újrakezdte komisz megjegyzéseit. Néha még Maze-t is célba vette, mintha rá is haragudnék a fejük felett lógó elháríthatatlan végzetért. Az a bizonyos nap minden perccel közelebb jött.

Csak Cora maradt nyugodt, zavartalanul boldog. Szinte sugárzott. Mintha elfelejtette volna a fenyegető holnapot.

Március lett. Már nem volt semmi remény; július 20-án – három éve – halt meg Charlotte néni.

Korai tavasz zöldített ki mindent; Maze azt indítványozta: a legközelebbi vasárnapon ránduljanak ki a szabadba, valamelyik Szajna menti fiatal erdőbe, ibolyát szedni.

A reggeli vonattal indultak, és Maisons-Laffitte-nél szálltak ki. A meztelen ágak még borzongtak a csípős tavaszi fényben, de a ragyogó zöld, friss fűben már fehér és kék virágok nyíltak; körös-körül a dombokon mintha rózsaszín virágfüzéreket aggattak volna a gyümölcsfákra, a fák sovány karjait elborították a kipattanó bimbók.

A lomha Szajna szomorúan, esőtől sárosan hömpölygött partjai között, amelyeket alámosott a tél végi áradás. Az egész táj vízben ázott, mintha csak fürdőből lépett volna ki, s most nedves, édes illatokkal párázott az első langyos napsütésben.

Ide-oda jártak a fiatal erdőben. Cachelin komoran piszkálta botjával a rögöket, a szokottnál is nyomottabb volt, ma különös elkeseredéssel gondolt a közeli katasztrófára. Lesable is mogorván ténfergett, félt, hogy a fűben átnedvesedik a cipője. Cora és Maze virágot szedtek. Az asszony néhány napja bágyadt, sápadt és fáradt volt.

Most is hamarosan elszédült, pihenni és enni kívánt valamit. Öreg, omladozó malom mellett akadtak egy kis vendéglőre; az egyik lugasban hamarosan tálták is a kiránduló párizsiak hagyományos villásreggelijét. Két szalvétával megterített asztalon ettek, egészen közel a folyóhoz.

Elropogtatták a vajban sült kis halakat, utána marhahúst ettek burgonyával, s éppen körbeadták a salátástálat, amikor Cora hirtelen felugrott, futva indult a part felé, asztalkendőjét mindkét kezével szájához nyomta.

Lesable nyugtalanul kérdezte:

– Mi van vele?

Maze elpirult, zavartan hebegett:

– Én... én igazán... nem tudom... Előbb még semmi baja nem volt.

Cachelin csak bámult, villája megállt a levegőben, rajta egy zöld salátalevél.

Aztán felállt, lánya után akart indulni. De amint előrehajolt, meglátta Corát: fejét kínlódva az egyik fának támasztotta. Rögtön átcikázott rajta a gyanú, s még a térde is beleremegett: visszaruskadt a székre, ijedten nézett a két férfira – azok mindketten zavartnak látszottak. Szorongva vizsgálgatta őket, megszólalni sem mert: félelem és remény dúlta fel.

Negyedóra múlt el mély csendben. Cora végre megjelent, kissé sápadtan; nehezen lépkedett. Egyetlen nyílt kérdés sem hangzott el, de mintha valamennyien ugyanarra az „örvendetes hírre” gondoltak volna, amiről kényes beszélni. Lángoltak a vágytól, hogy megtudják a valóságot, s mégis féltek tőle. Csak Cachelin mondott ennyit:

– Jobban vagy?

– Köszönöm, jobban. . . – felelte az asszony. – Elmult. De induljunk haza, fáj a fejem.

És amikor felálltak, Cora férjébe karolt – mintha így akarná éreztetni a titkot, amiről még nem beszélhet.

A Saint-Lazare pályaudvaron Maze olyasvalamit dadogott, hogy sürgős elintéznivalója van, köszönt, kezet fogott, és máris ment.

Amint Cachelin lányával és vejével maradt, rögtön megkérdezte:

– No, mi bajod volt?

Cora először nem felelt; azután némi tűnődés után csak ennyit:

– Semmi. . . semmi. . . Csak émelyegtem.

Bágyadtan ment közöttük, s mintha mosolygott volna. Lesable kínos érzésekkel lépkedett mellette, dúlt volt, tele egymással feleselő, zavaros gondolatokkal, minden kavargott benne: a gazdagság vágya, a süket harag, a bevallhatatlan szégyen, a gyáva félté-

kenység. Úgy tett, mint az álmos ember, aki reggel behunyja szemét, nehogy meglássa a függönyök között befurakodó, már a tarkóján táncoló fénysugarakat.

Hazaérték, és ő rögtön sürgős hivatali munkájára hivatkozott; bezárkózott.

Cachelin ekkor lányára vettette kezét.

– Nem vagy te állapotos?

Cora akadozva felelte:

– De igen... azt hiszem... két hónapja...

Még be sem fejezte a mondatot, az apa máris felrikkantott, nagyot ugrott. Körültáncolta lányát, kánkánt járt, még a régi garnizonéletében ragadt rá ez a tánc. Lábát magasba rúgta, pocakja sem fékezte – rengett a szoba. A bútorok megremegtek, a tálalóban összekoccantak a poharak, a függőlámpa rengett és pislogott, mint egy hajólámpa.

Azután átölelte imádott lányát, s hatalmasan megcsókolta; majd bizalmasan, gyengéden megveregette Cora hasát:

– Hát itt van!... Itt van végre!... A férjed már tudja?

A fiatalasszony meggyávulva, halkán mondta:

– Még nem... Még vártam...

Cachelin harsogva szakította félbe:

– Értem!... Értem!... Neked kényes... De várj! Majd én elintézem!

S máris berontott veje szobájába. Lesable tétlenül ült egy széken – amikor megpillantotta apósát, felugrott. Cachelin lélegzetvételenyi időt sem hagyott neki.

– Tudod, hogy Corának gyereke lesz?

A férj megingott, alig tudott magán uralkodni, arcán piros foltok gyúltak ki.

– Hogy?... Mi?... Cora?... Mit mondtál?

– Azt, hogy gyereke lesz!... Érted? Ez aztán szerencse!

És boldogan megragadta Lesable kezét, szorította, rázta, mint aki egyszerre szerencsét kíván és hálálkodik.

– Végre! Végre!... Megvan!... Érted? Mienk a vagyon!

Nem bírt magával, átölelte vejét. Már kiabált:

– Több mint egymillió!... Fiam! Több mint egymillió!

És már megint táncolt, majd hirtelen megtorpant.

– De gyere!... Hiszen vár téged!... Gyere, csókold meg!

Átnyalábolta a férfit, maga előtt lökdöste, gurította, mint egy nagy labdát, be, abba a szobába, ahol Cora nyugtalanul hallgatózott és várt.

Amikor meglátta férjét, először ijedten hátrált, fojtogatta az izgalom. A férfi sápadtan, gyötrötten állt eléje. Mintha bíró lett volna, s az asszony bűnös.

Lesable nagy nehezen megszólalt:

– Hát terhes vagy?

Cora remegve felelt:

– Úgy látszik...

De Cachelin mind a kettőt megragadta, egymásnak döntötte, még az orruk is összeért.

– Csókoljátok meg egymást, az isteneteket! Igazán van miért!

S amikor elengedte őket, eszelősen kiáltozta:

– Hát mégis győztünk!... Ide hallgass, Léopold!... Már most megvehetjük azt a kis vidéki birtokot, ahol végre meggyógyulsz!

Lesable megremegett erre a gondolatra. És apósa folytatta:

– Meghívjuk oda Torchebeuföt is a feleségével... A helyettese úgyis a végét járja, te leszel az utóda! Ez ennek az útja!

Lesable képzeletében sorra megelevenedett minden, amiről Cachelin beszélt: látta magát, ahogyan

főnökét fogadja egy szép kis fehér ház előtt, a folyóparton. Vászonkabátban, panama kalapban.

A remény édessége áradt el benne, langyos, nyugalmas érzés – egészen könnyű lett, máris jobban érezte magát.

Még nem felelt, de már mosolygott.

Cachelin megrészegeedett a jövőtől, elragadták álmai.

– Ki tudja... talán jó összeköttetéseket szerzünk vidéken... Még képviselő is lehetsz!... Feltétlenül meghívjuk a helybeli előkelőségeket, és megnyerjük őket... Lovad lesz, és reggelenként homokfutón hajtasz ki az állomásra.

A könnyű, előkelő élet, a jólét képei vonultak el Lesable előtt. S végül mindent eldöntött a kis kocsi – maga hajtja majd, mint a gazdagok, akiket annyira irigyelt! Akaratlanul is kibökte:

– Remek gondolat...

Cora meghatottan, hálásan elmosolyodott, amikor látta, hogy végre megadta magát. Ilyenképpen elhárult minden akadály, és Cachelin felkiáltott:

– Ma aztán vendéglőben vacsorázunk! A szentségit, erre csak iszunk!

Jó későn kerültek haza, mind a hárman kissé kaptosan. És Lesable, aki mindent duplán látott, s a gondolatai ide-oda kóvályogtak, sehogyan sem találta a maga sötét kis fülkéjét. Véletlenül-e vagy feledékenységből, Cora ágyába feküdt, amely még üresen állt. Egész éjjel azt érezte, hogy az ágy remeg, mint egy hajó, előre-hátra bukdácsol, körben forog, felborulással fenyeget. A gyomra is meg-megmozdult.

Reggel meglepetten ébredt: Corát a karja közt találta.

Az asszony felnyitotta szemét, rámosolygott, s hálaival, ragaszkodással megcsókolta.

Hízelegve súgta a fülébe:

– Kisfiam, ha nagyon kedves akarsz lenni, ma nem mész be a minisztériumba. Most, hogy gazdagok leszünk, már nem kell olyan pontosnak lenned! Tudod, ma megint kirándulhatnánk... de csak mi ketten, egyedül!

Lesable kipihentnek érezte magát, eláradt benne a lumpolásokat követő bágyadt, jó érzés, zsibbadtan feküdt a meleg ágyban. Tompultan kívánta, bár sokáig maradhatna még így, bár ne kellene többé semmit se tennie, csak nyugodtan, kényelemben élni. Eddig nem tudta, mi a lustaság, most teljes súlyával ránehezedett lelkére, elárasztotta testét. Szinte duruzsolt benne a szavakba nem foglalt, vissza-visszatérő, boldog gondolat: gazdag lesz, független lesz!

De hirtelen ijedség hasított bele – s egészen halkán kérdezte, mintha attól félne, hogy a falak meghallják:

– Mondd csak... Egészen biztos, hogy terhes vagy?

Cora megnyugtatta:

– Biztos, biztos! Ne félj, nem tévedek!

De a férfi még mindig nyugtalankodott, gyengén megtapogatta feleségét. Ujjait végighúzta feszülő hasán.

– Igaz!... De a határnapra már nem születhetik meg a kicsi!... És talán megtámadhatják az igényünket!

Az asszony már a lehetőségekre is felcsattant:

– Még mit nem! Még pereskedni is... Annyi aggodalom, kínlódás, erőfeszítés után!... Hogyisne!

A méltatlankodástól izgatottan felült az ágyban:

– Gyerünk rögtön a közjegyzőhöz!

Lesable azonban jobbnak látta, ha előbb orvosi bizonyítványt szereznek. Így hát ismét felkeresték Le-filleul doktort.

Az rögtön megismerte őket.

– No, mi újság? – kérdezte. – Sikerült?

Mindketten mélyen elpirultak; Cora felelt, kissé zavartan:

– Azt hiszem, igen, doktor úr.

Az orvos kezét dörzsölte:

– Tudtam!... Az én módszerem mindig eredményes, ha csak az egyik fél nem teljesen alkalmatlan.

Megvizsgálta a fiatal nőt.

– Bravó! Itt van! – kiáltotta.

És leült, hogy megírja a bizonyítványt.

Alulírott, a párizsi orvosi fakultás diplomájának tulajdonosa, megvizsgáltam Léopold Lesable (született Cache-lin) asszonyt, s nála háromhónapos terhességet állapítottam meg.

Ekkor Lesable-hoz fordult:

– Hát maga?... A tüdeje? A szíve?

Kopogtatta, meghallgatta; közölte vele, hogy teljesen meggyógyult.

Könnyű léptekkel, egymásba karolva, vidáman és boldogan távoztak. Útközben a férfinak eszébe jutott valami:

– Mielőtt a közjegyzőhöz mennénk, jó volna, ha egy-két törülközőt csavarnál magad köré... Hatásos lesz, és rögtön feltűnik az állapotod! Legalább nem hiszi majd, hogy csak időt akarunk nyerni.

Hazamentek, s ő maga vetkőztette le feleségét, hogy kellően elődomborítsa a hamis hasat. Újra meg újra felrakta a törülközőket, tízszer is, s mindig hátrált néhány lépést, hogy lássa: egészen hiteles-e a domborúság?

Amikor végre elégedett volt munkájával, ismét elindultak, és Lesable büszkén sétáltatta maga mellett férfiasságának bizonyosságát, a csúcsos hasat.

A közjegyző jóindulatúan fogadta őket. Meghall-

gatta bejelentésüket, átfutotta a bizonyítványt, s amikor a férfi erősködött: – Különben elég, ha a közjegyző úr ránéz. . . – ő helyeslően pillantott a fiatalasszony széles, vastagodó testére.

– Úgy látom, minden rendben van. . . A gyerek megvan, él, ha nem is született meg. Tehát felfüggesztem a végrendelet más irányú végrehajtását, s megvárjuk a szülést.

Amikor kimentek az irodából, a lépcsőházban rögtön összecsókolóztak, az öröm szinte elszédítette őket.

7

Az örömdetes fordulat óta tökéletes egyetértésben élt a háromtagú család. Vidámak voltak, békések és csendesek. Cachelin megint a régi, kedélyes alak lett, és Cora figyelmességekkel halmozta el férjét. Lesable is teljesen megváltozott, soha nem volt olyan elégedett és jó fiú, mint most.

Maze már ritkábban jelentkezett, s mintha nem érezte volna olyan jól magát náluk. Barátságosan fogadták, de mégis hidegebben – a boldogság önző, nem szereti az idegeneket.

Cachelint titokban szinte ingerelte a szép férfi, pedig néhány hónapja ő vezette be lelkendezve házukba, Cora állapotát is ő közölte barátjukkal.

Minden bevezetés nélkül csak odaszólt neki:

– A lányom gyereket vár.

Maze meglepetést színlelt:

– Ugyan. . . Akkor hát nagyon boldogok!

– De mennyire! – kiáltotta Cachelin.

Jól látta, hogy Maze nincs elragadtatva. A férfiak általában nem szeretik, ha a nő, akinek udvaroltak, ebbe az állapotba kerül, még ha ők okozták is.

De vasárnaponként Maze még mindig náluk va-

csorázott. Hanem az esték egyre kínosabban teltek, pedig soha semmilyen komolyabb nézeteltérés nem merült fel közöttük. És a furcsa zavar hétről hétre nőtt. Egy este azután, amikor Maze elment, Cachelin dühösen kifakadt:

– Ezt az alakot is unom már!

Lesable is megszólalt:

– Nem használ neki, ha jobban megismeri az ember.

Cora nem nézett fel. Hallgatott. De Maze társaságában mindig zavarba jött, az meg szinte szégyenlős volt vele, s már nem nevetett rá, mint régen, nem hozott színházjegyeket sem; csak mint valami kötelező terhet vállalta egykori barátságukat.

Egy csütörtökön, este, vacsoraiddőben, amikor Lesable hazaérkezett a minisztériumból, Cora a szokottnál is kedvesebben csókolt bele pofaszakállába – ezt súgta fülébe:

– Ne szidj meg!

– Miért?

– Mert... tudod... Maze járt itt délután... És én nem akarom, hogy mindenfélét fecsegjenek rólam... Megkértem hát, hogy ne jöjjön olyankor, ha te nem vagy itthon... Úgy látszik, megsértődött.

Lesable csodálkozva kérdezte:

– Miért? Mit mondott?

– Semmi különöset... De nekem mégsem tetszett... Erre azt mondtam neki: egyáltalában ne jöjjön többé, soha többé! Emlékezhetsz rá, papa meg te hoztátok ide, én sohasem hívtam. Félek, hogy most majd haragszol, mert kitiltottam őt.

A férj megtelt hálával és örömmel.

– Jól tetted, nagyon jól tetted! Köszönöm, Cora!

De az asszonynak még volt mondanivalója, előre kitervelte, hogyan fogja szabályozni a két férfi viszonyát.

– Ide hallgass, drágám... A minisztériumban úgy viselkedj, mintha semmiről sem tudnál... Úgy beszélj, mint azelőtt; éppen csak nem jár többé hozzánk!

Lesable gyöngéden átkarolta feleségét, hosszan csókolgatta a szemét és az arcát.

– Angyal vagy, angyal! – ismételte.

És érezte, hogy a növekvő gyerek domborulata odaér testéhez.

8

A szülésig semmi különös nem történt.

Szeptember utolsó hetében Corának kislánya született. A Désirée névre keresztelték, de ünnepélyes keresztelőt kívántak, s ezért úgy határoztak, hogy azt csak a következő nyáron tartják meg, már vidéki kis birtokukon.

Asnières-ben találták meg a keresett házat, egy dombon állt, egészen közel a Szajnához.

Az elmúlt télen különben nagy események történtek. Amint megkapták az örökséget, Cachelin nyugdíjaztatását kérte, kérvényét rögtön elintézték, s ő otthagytá a minisztériumot. Napjait ezután a lombfűrésznek szentelte. Először cigarettadobozokat készített, de később más holmit is, óraállványokat, ládikákat, virágtartókat, mindenféle furcsa kis szobadíszet. Belebolondult ebbe a munkába – az Opera sugárúton látott ilyesmit először: egy mozgóárus fűrészjelgette ott finom falemezeit. És most mindenkinek naponta meg mellett csodálnia új alkotásait: ügyesek, gyerekesek és rendkívül bonyolultak voltak.

Ő maga megittasodott műveitől, és egyre csak azt ismételte:

– Csodálatos, mi rejlik az emberben!

Rabot, a helyettes osztályfőnök is meghalt végre, Lesable vette át munkakörét, egyelőre cím nélkül, mert csak nemrégiben léptették elő; még várnia kellett.

Corából rögtön egészen más asszony lett, tartózkodóbb, elegánsabb, megértett, kitalált, megszimatozott mindent, amit a vagyon megkövetelt.

Újév napján meglátogatta a főnök feleségét; ez a kövér asszony harmincöt évi párizsi élet után is vidéki maradt. Cora megvesztegető kedvességgel kérte meg, legyen a kislánya keresztanya; Torchebeufné azonnal vállalta. A keresztapa Cachelin lett.

Ragyogó júniusi vasárnapra esett a keresztelő. Az egész osztályt meghívták, a szép Maze kivételével, akivel már nem érintkeztek.

Reggel kilenckor Lesable kiment az állomásra, a párizsi vonat elé – már groomja volt, aki hatalmas aranygombokkal ékesített egyenruhában tartotta a kövér lovacska gyeplőjét; viktória-kocsija is egészen új volt.

A mozdony jó messziről fütttyentett, majd berobogott a hosszú kocsisorral, csak úgy ömlöttek a vonatból az utasok.

Torchebeufék első osztályon érkeztek, az asszonyon ragyogó toalett pompázott. Pitolet és Boissel egy másodosztályú kocsiból ugrott le. Savon papát Torchebeuf miatt nem merték meghívni, de úgy rendezték, hogy délután majd „véletlenül” találkoznak vele, és a főnök nyilvánvaló jóváhagyásával magukkal viszik vacsorázni.

Lesable odarohant főnökéhez; az apró emberke fekete redingote-ban lépkedett az állomás felé, óriási kitüntetése mint egy kinyílt vörös rózsza virított rajta. Hatalmas koponyáján a széles karimájú kalap szinte agyonnyomta a hitvány testet, a természet egészen

csodálatos jelensége volt. Ha felesége csak kissé felágaskodott, könnyen átnézhetett a feje fölött.

Lesable sugározva hajlongott és hálálkodott. Felsegítette őket a kocsira, majd két kollégájához sietett, akik szerényen hátrább húzódtak, kezét fogott velük – mentegetőzött, hogy őket már nem tudja a kis viktórián elhelyezni.

– De csak menjetek mindig a part mellett, s egyenesen a házamhoz értek! A Désirée-villa negyedik a forduló után. Siessetek!

És maga is felszállt, megragadva a gyeplőt, elindultak; a groom ügyesen felszökött a hátsó kis ülésre.

A keresztelő kifogástalanul sikerült. Utána ebédhez ültek. Az asztalkendők alatt mindenki ajándékot talált, nagyobb, kisebbet, ki-ki a jelentősége és fontossága szerint. A keresztanya súlyos arany karkötőt. Torchebeuf rubinköves nyakkendőjét. Boissel finom bőrtárcát. Pitolet finom tajtékpipát.

– Désirée ajándéka! – mondták a háziak. – Új barátainak küldi.

Torchebeufné elpirult zavarában és örömében, kövér csuklójára rögtön rácsattintotta a csillogó ékszer; de a főnök keskeny nyakkendőjébe sehogyan sem tudták beleszúrni a tűt – így redingote-ja hajtókájába erősítette, közvetlenül a becsületrend alá, mint egy alsóbb osztályú kitüntetést.

Az ablakon át láthatták a fás partok között Surènes felé kanyargó folyam nagy szalagját. A napfény csak úgy záporozott, a víz szinte lángolt. Az ebéd illedelmesen indult, Torchebeufék jelenlétében először mindenki igen komoly volt. Később mégis nekividámodtak. Cachelin vaskos tréfákat eregetett – gazdag volt, úgy érezte, neki szabad. És nevettek rajta.

Ha Pitolet vagy Boissel mondja ezeket, bizonyára megbotránkoznak.

Az ebéd végén látni kívánták a gyereket – behoz-

ták, s mindenki megcsókolta. Hófehér csipkéibe beleveszve, kék, zavaros és kifejezéstelen szemmel bámulta ezeket az embereket; pufók arcát időnként kisé oldalt fordította, mintha már valamelyes érdeklődés ébredezett volna benne.

Pitolet a lármában odasúgta szomszédjának, Boisselnek:

– Nézd csak... Egészen olyan, mint egy *mázolt* fababa.

Másnap az egész minisztériumot bejárta a szójáték.

Közben két óra lett, édes pálinkát kínáltak, majd Cachelin azt indítványozta, nézzék meg kis házukat, és utána sétáljanak egyet a Szajna partján.

A vendégek sorban bekukkantottak az összes helyiségekbe, a pincétől a padlásig mindenhová, azután körüljárták a kertet, fától fáig és palántától palántáig, majd két csoportra válva sétálni indultak.

Cachelint kissé feszélyezték a nők, a parti kocsmák felé vezette Boisselt és Pitolet-t, Torchebeufné és Lesable-né a férjekkel csak hadd menjenek másfelé, ők, az úriasszonyok, nem keveredhettek el a vasárnapi zajongó, illetlen tömeggel.

Az asszonyok lassan lépegettek a hajóvontató úton, s mögöttük a két férfi a hivatalról beszélgetett.

A vízen könnyű csónakok siklottak, meztelen karú, vidám fiatalemberek röpítették őket előre hatalmas evezőcsapásokkal, izmaik kígyóztak a naptól barnult bőr alatt. A csónakokban fekete és fehér állatbőrökön nők nyúltak el, a fénytől lustán igazgatták a kormányt, fejük fölé ernyőt tartottak, a piros, kék, sárga selymek – mint óriási virágok – lebegtek a víz felett. Át-átkiáltottak egymáshoz, ingerkedő mondatokat vagy szitkozódó szavakat; s a távolból ezernyi egymásba mosódó hang, pillanatokra sem szűnő egyenletes zivaj hirdette, hogy mindenütt óriási tömegek élvezik a vasárnapot.

Végig a folyó mentén mozdulatlan horgászok; távolabb a súlyos halászbárkákról majdnem teljesen mezítelenre vetkőzött úszók ugrottak fejest a vízbe, majd kimásztak a bárkára, és újra beugrottak.

Torchebeufné csodálkozva nézett körül.

– Így megy ez minden vasárnap! – mondta Cora.

– Elrondítják nekem ezt a gyönyörű tájat.

Csendesen melléjük siklott egy csónak. Két nő forgatta az evezőket – ők dolgoztak, míg két fiatal férfi hanyatt feküdt a csónakban. Az egyik nő kikiáltott a partra:

– Hé! Hé! Tisztességes úrinők! Eladnék egy férfit! Nem drága!... Megveszitek?

Cora megvetéssel fordult el, belekarolt Torchebeufnéba.

– Még sétálni sem lehet itt, menjünk innét! Utolsó cafatok!

Visszafordultak. Torchebeuf éppen ezt mondta Lesable-nak:

– Január elsején meglesz!... Az államtitkár úr határozottan megígérte.

Lesable meghajolt:

– Azt sem tudom, hogyan köszönjem meg, kedves főnököm!

Visszatérőben Cachelinnel, Pitolet-val és Boissellel találkoztak, mind a hárman úgy nevettek, hogy a könnyük csurgott – Savon papát hurcolták magukkal, a parton találták, s ráfogták, hogy egy félvilági hölgyel szórakozott.

Az öreg rémulten tiltakozott:

– De nem!... Nem igaz!... Nem szabad ilyet mondani, Cachelin úr! Igazán nem szabad!

Cachelin fuldokolva harsogta:

– Te öreg kujon! Azt mondtad neki: „Drága kis libuskám!” Hát most megfogtunk, vén kecske!

Az öreg olyan kétségbeesett volt, hogy még a nők is elnevették magukat.

Cachelin most Torchebeufhöz fordult:

– Engedje meg, főnök úr, hogy büntetésből foglyul ejtsük. Hadd vacsorázzon velünk!

Torchebeuf kegyesen beleegyezett. Még mindig nevettek, hogy az öreg nője most egyedül marad – Savon papa pedig tovább tiltakozott, kétségbe ejtette a komisz ugratás.

Estig nyúzták ezt a tréfát, fáradhatatlanul szellemeskedtek, és el-elhangzott néhány sikamlós megjegyzés is.

Cora és Torchebeufné a terasz kifeszített ponyvája alatt ültek, a napnyugtát nézték. Bíborszínű por csillogott a fák között. Az ágakat a leggyengébb szellő sem rezdítette, derült, végtelen béke szállt alá a lángholó és nyugodt magasságból.

A folyón még lassan sodródott lefelé néhány sajka, ezek már a csónakházak felé tartottak.

Cora megszólalt:

– Úgy látszik, ez a szegény Savon valamilyen ringyót vett feleségül.

Torchebeufné jól ismerte a minisztérium apró pletykáit, s rögtön felelt:

– Egy nagyon fiatal árva lányt. Az aztán hamarosan megcsalta egy hitvány fráterrel, és végül is megszöktek.

A kövér nő még hozzátette:

– Azt mondtam, *hitvány fráter*. . . De nem is tudom. Állítólag nagyon szerették egymást. Akárhogy is történt, Savon papa nem éppen hódító jelenség. . .

Lesable-né szigorúbb volt.

– Ez nem mentség. Én nagyon sajnálom szegény embert. Egyik asnières-i szomszédunkkal, Barbouval ugyanez történt. A felesége beleszeretett valami festőféfébe, aki néhányszor itt nyaralt. . . s mi lett a vé-

ge? Szépen elmentek külföldre. Nem értem, hogyan sülyedhet idáig egy nő! Szerintem különleges módon kellene megbüntetni az ilyen nyomorultakat, akik meggyalázzák a családi élet tisztaságát.

A fasor végén megjelent a dajka – Désirée-t hozta, csipkéibe takarva. A gyerek közeledett a két nő felé, egészen rózsaszín volt az alkonyat vörös-arany sugárzásában. Désirée ugyanazzal az érzéstelen, bámészkodó és bizonytalan tekintettel nézte a lángoló eget, mint az embereket.

A távolabb beszélgető férfiak is odagyűltek most; Cachelin magához ragadta unokáját, és kinyújtott karral emelte a magasba, mintha csak a felhők fölé akarná röpíteni. És élesen kirajzolódott a ragyogó láthatáron a kislány figurája földig érő fehér ruháskájában.

A nagyapa felkiáltott:

– Mit szól hozzá, Savon papa? Egy ilyen kislány a legnagyobb boldogság a világon, igaz?

Az öreg nem felelt, nem volt mondanivalója. Vagy talán nagyon is sok.

A teraszon megjelent az inas, és jelentette:

– Asszonyom, tálalunk.

1884. március 15–április 26.

Illés Endre fordítása

Betegek és orvosok

MALADES ET MÉDECINS

Különös titok az emlékezés! Járjuk az utcákat az első májusi napsütésben, és mintha az emlékezetben egyszerre régóta bezárt ajtók nyílnának fel – egészen elfelejtett dolgok jelentkeznek váratlanul. Itt vannak, és egyre újabb részletek követik őket, újra átéljük az elmúlt órákat, azokat a távolba vezett órákat.

Vajon mi fordít vissza az elsüllyedt időbe ilyen váratlanul? Ki tudná? Talán egy lebegő illat, egy súlytalan élmény, melyről akkor tudomást sem vettünk, de most valami hasonlót érzünk, egy könnyű borzongás, a napsütés íze, talán egy zörrenés, bármilyen semmiség, ami súrolt valaha, s ha most megérint ugyanaz a semmiség, máris újra látjuk az eltűnt tájakat, embereket, eseményeket.

Az áramló levegő illata, a Champs-Élysées gesztenyefái alatt a levelek miért idéznek fel egyszeriben egy utat, egy országutat az auvergne-i hegyekben?

Balról, két csúcς között, ott emelkedik a Puy-de-Dôme ünnepélyes, hatalmas kúpja. A súlyos óriás körül és mellette és távolabb tőle: mindenütt hegycsúcsok tömege. Több csúcς csonkának látszik, valaha lángot és füstöt okádtak. Kihunyt tűzhányók azok mind, a halott kráterek most tavak.

Jobb felől, az országút mellett, hatalmas, sík terület, tele falvakkal és városokkal: a gazdag, erdőktől zöldellő Limagne. S minél magasabbra jutunk, egyre messzebbre ér a tekintetünk, újabb hegycsúcsokat látunk, egészen távol a Forez hegyeit. És ameddig ellá-

tunk, a valószínűtlenül nagy térséget világos, lágy, tejszínű pára fátyolozza. Auvergne messzi tájait elmondhatatlanul kedvessé teszi a sajátos, áttetsző köd.

Az utat hatalmas diófák szegélyezik, és csaknem mindig árnyékba borítják. A hegyek lejtőin virágzó gesztenyefák. A sápadt fürtök szinte szürkének látszanak a sötét lombozatban.

Itt is, ott is, a hegység valamelyik csúcsán fel-feltűnik egy kastély romja. Ezt a vidéket valamikor teli-tűzdelték várkastélyokkal. Egyik olyan, mint a másik.

Egy hatalmas, lőrésekkel tagolt, négyszögletes építmény fölött torony emelkedik. Falain egyetlen ablak sincs, csupán alig látható lyukak. Mintha ezek az erősítések csak úgy kihajtottak volna ott a magasan, akár a hegyi gomba. Szürke kőből épültek, a kihűlt lávából.

S az utakon mindenütt tehénfogatok, mindegyiken szénakupolák. A két állat lassan lépeget a meredek lejtőkön és emelkedőkön, húzza vagy visszafogja a hatalmas terhet. Egy férfi jár előttük, hosszú vesszővel szabályozza lépteiket, olykor meglegyinti őket. Soha nem üt rájuk. Mintha a vessző mozgásával irányítana, akár egy karmester. Kezének mozdulata komoly és parancsoló, s gyakran hátrafordul, hogy megértesse akaratát. Lovakat soha nem látni erre, csak a bérelt kocsik és a postakocsik előtt tűnnek fel; ha meleg van, és az út porát felkapja a szél, édes illatot hurcol magával: a vanília szagára emlékeztet, és a marhaistállókat juttatja eszünkbe.

Az egész táj illatozik a sok szagos fától. Az éppen csak elvirágzott szőlő édes, különleges illatot áraszt. A gesztenyefa, az akác, a hárs, a fenyő, a széna és az árok menti vadvirágok könnyű, elhessenthetetlen szaggal terhelik a levegőt.

Auvergne a betegek hazája. Kialudt vulkánjaiban, a hegyek mélyén, mint lezárt üstökben, még mindig forrnak a különféle ásványi vizek. A rejtőzködő, hatalmas agyagüregekből meleg források törnek fel, az érdekelt orvosok azt mondják: a forrásvízben minden betegség minden gyógyszerét megtaláljuk.

Ha valamelyik paraszt felfedez egy meleg vizű forrást, rögtön fürdőtelepet építenek köréje, s a csodálatos jelenetek sora játszódik le ezeken a gyógyvizes fürdőhelyeken. Az első lépés: a paraszt eladja a földjét, azután megalakul a Társaság, több milliós névleges tőkével, s megtörténik a csoda: felépül egy intézmény képzeletbeli pénzből s valódi kövekből, főorvosi címmel beköltözik az első doktor, jelentkezik az első beteg, s már folyik az örök, felséges komédia a beteg s az orvos között.

Ha valaki megfigyeli ezeket a fürdőtelepeket, mindegyikben egy-egy operett-Kaliforniát fedezhet fel. Az orvosok nagyszerű típusok, a kifogástalan modorú, angolokat majmoló, fehér nyakkendőt viselő doktortól a kétkedő, szellemes és csúfondáros orvosig, aki baráti társaságban elmeséli kúráit és ravasz fogásait.

A két mintapéldány közt megtaláljuk a kedélyesen atyait, a tudóskodót, a nyers modorút, a nők barátját, azt, aki hosszúra növeszti a haját, és azt, aki elegánsan öltözik, és még sok mást. Mindegyik tévedhetetlenül megtalálja a neki való beteget, saját hiszékeny körét. És mindennap, minden szállodai szobában, beteg és orvos között újrakezdődik a ragyogó komédia, melyről még Molière sem mondott el mindent. Ó, mennyi csodálatos adat és adalék birtokába juthatnánk az emberről, ha ezek az orvosok megszólalnának!

A szesz néha mégis megoldja nyelvüket, s ilyenkor elbeszéli valamelyik kalandjukat, egyet az ezerből.

Egy nagyon eszes orvosnak remek ötlete támadt: a napilapokban megíratta, hogy a B.-i gyógyvíz, melyre ő talált rá, meghosszabbítja az életet. Különben a forrásvíz hatékonysága nem rejt semmilyen titkot. Tudományosan megmagyarázta a sók, ásványok és gázok hatását a szervezetre.

Terjedelmesebb füzetet is írt erről a kérdésről, s rögtön elsorolta azt is, milyen kirándulásokat tehetünk a környéken.

De cikkéhez bizonyítékokra is szüksége volt. Rövid körútra indult, és százéves öregeket keresett.

A szegény emberek többnyire nem ragaszkodnak ahhoz, hogy vén, hasznavehetetlen szüleiket ők táplálják, s évenként hat hónapra átengedték őket az orvosnak. Ő meg elhelyezte az öregeket egy csinos kis épületben, s a villát elkeresztelte a Százévesek Otthonának. Nem volt mindegyik százéves, de valamenynyien közeledtek a százhoz. Ilyen volt hősünk reklámja – csodálatos reklám. Gyógyítani semmiség, de élni – mindennél több. Az ő forrásai nem gyógyítottak, de éltek. Ugyan kit érdekel a máj, hörgők, a légcső, a vese, a gyomor, a bél! Csak az fontos, hogy éljünk!

Ez a nagyszerű ember egyszer jókedvében elmondta egyik kalandját.

Egy délelőtt új látogatóhoz hívták, D.-hez, aki előző este érkezett, és a Mindenható Forrás közvetlen közelében bérelt egy villát. Nyolcvanhat éves kis öregúr volt, még jó erőben, sovány, egészséges, mozgékony, s mindent megtett, hogy korát eltitkolja.

Székkal kínálta az orvost, és rögtön faggatni kezdte:

– Doktor, én a higiéniának köszönhetem, hogy egészséges vagyok. Nem is vagyok ugyan nagyon öreg, de azért elég szép kort megéltem már, és az

egészségügyi szabályok segítségével elkerülök minden betegséget, gyengélkedést, még a legjelentéktlenebb rosszulletet is. Maga azt állítja, hogy ennek a tájnak az éghajlata nagyon kedvező az egészségre; szívesen elhiszem, de mielőtt döntenék, hogy itt maradok-e, kérem, bizonyítsa be állítását. Felkérem hát, hogy keressen fel hetenként egyszer, és szállítsa pontosan a következő adatokat: először is, ismerni szeretném a fürdőtelep és a környék nyolcvan évnél idősebb lakóinak teljes névsorát, de egészen pontos jegyzéket kérek. Ezenkívül szükségem van néhány adatra testi és lelki állapotukról. Ismernem kell foglalkozásukat, életmódjukat, szokásaikat. Ha valaki meghal közülük, jelenti nekem, és közli a halál pontos okát és körülményeit.

Majd kedvesen hozzátette:

– Remélem, doktor, jó barátok leszünk – s nyújtotta apró, ráncos kezét.

A doktor megszorította, s készségesen megígérte segítségét.

Attól a perctől kezdve, hogy megkapta a telep nyolcvanéves s annál idősebb öregjeinek jegyzékét – tizenheten voltak –, D. úr szíve határtalan érdeklődéssel telt meg, s azzal a forró vágygal, hogy gondoskodhassék az aggokról, akik majd szeme láttára távoznak az életből.

Személyesen megismerkedni nem kívánt velük, nyilván attól tartott, hogy egyik-másik aggastyán egyben-másban hasonlíthat hozzá. Olyan aggastyán, aki nemsokára meghal. S ez megrendítette volna. De pontosan elképzelte, hogy milyenek, és csak róluk beszélt az orvossal, aki minden csütörtökön nála vacsorázott.

Így beszélgettek:

– Mondja csak, doktor, ma hogy érzi magát Poinçot? Múlt héten úgy láttuk, kissé gyengélkedik.

És amikor az orvos hivatalosan beszámolt a beteg állapotáról, D. úr változtatásokat javasolt életrendjében, kísérleteket, kezelési módot ajánlott, amit ő maga is alkalmazhatna, ha másnál beválik. A tizenhét agg tizenhét kísérleti nyúl volt, s csupa tanulságot szolgáltatott.

Egyik este az orvos belépett, s jelentette:

– Rosalie Tourul meghalt.

D. úr megremegett, és azonnal ezt kérdezte:

– Miben?

– Anginás rohamban.

A kis öreg megkönnyebbülten sóhajtott: – Ó...
– És már mondta is:

– Kövér volt, nagyon kövér. Ez az asszony túlságosan sokat ehetett... Ha ilyen idős leszek, mint ő volt, jobban vigyázok magamra.

Két évvel volt idősebb, de csak hetvenet vallott be.

Néhány hónap múlva Henri Brissot-ra került sor. D. úr egészen megrendült. Ez most férfi volt, sovány ember, éppen az ő korában, csak három hónap választotta el őket, és ez a Brissot nem is élt könnyelműen. Kérdezősködni sem mert, csak szorongva várta, hogy az orvos tájékoztassa.

– Ó, hát meghalt? Így, ilyen hirtelen? A múlt héten még nagyon jól érezte magát. Bizonyára valami meggondolatlanság, ugye, doktor?

Az orvos élvezte a helyzetet:

– Nem hiszem. A gyerekei azt mondják, nagyon okosan élt.

D. úr nem állta tovább, már reszketett a félelemtől.

– De... de... de hát akkor miért halt meg?

– Mellhártyagyulladás.

Hát ez öröm volt, igazi öröm! A kis öreg tapsolt kiszáradt kezével.

– Ugye mondtam, hogy valami meggondolatlan-

ságot követhetett el! Az ember nem kap ok nélkül mellhártyagyulladást. Vacsora után bizonyára friss levegőre vágyott: és a hideget a tüdejére szívta. Mellhártyagyulladás! Baleset, semmi más. Nem is betegség! Csak a bolond hal meg mellhártyagyulladásban!

És vidáman megvacsorázott, azokról csevegett, akik megmaradtak.

– Már csak tizenöten vannak, de ezek aztán erősek, ugye? Az élet már csak ilyen; először mindig a leggyengébbek hullnak el. Akik túljutottak a harmincon, remélhetik, hogy a hatvanat is megérik; a hatvanévesek közül sokan remélhetik, hogy nyolcvanévesek lesznek; és akik már elhagyták a nyolcvanatot, azok csaknem mind megérik a százat, mert ők a legerősebbek, a legbölcsebbek, a legedzettebbek.

Abban az évben még ketten haltak meg, az egyik vérhasban, a másiknak fulladás okozta a halálát. D. úr jót mulatott az elsőn:

– A vérhas a vigyázatlanok betegsége. Ejnye, ejnye, doktor! Ellenőriznie kellett volna az étrendjét.

Annak pedig, aki megfulladt, bizonyára szívbaja volt, amit nem ismertek fel.

Hanem aztán egy este az orvos Paul Timonet halálát jelentette. A múmia halálát, aki a telep „százéves” reklámjelöltje volt.

Amikor D. úr, szokásához híven, megkérdezte, miben halt meg, az orvos csak vállát vonogatta:

– Szavamra mondom, nem tudom.

– Nem tudja? Az okát mindig tudjuk. Talán szervi baj?

Az orvos a fejét rázta:

– Nem, nem.

– Talán a mája... vagy a veséje?

– Nem. Ezek rendben voltak.

– Megvizsgálta? A gyomra szabályosan működ-

dött? A rossz emésztés könnyen végződik rohammal.

– Nem volt rohama.

D. úr elképedt, izgatott lett:

– No... de hát... Valamiben csak meghalt...

Mi lehetett az oka, maga mit gondol?

Az orvos széttárta karját:

– Nem tudom, nem is sejtem. Meghalt, mert meg kellett halnia... ennyi az egész.

És ekkor D. úr megrendülten feltette a kérdést:

– Hát tulajdonképpen... hány éves is volt? Már nem emlékszem rá.

– Nyolcvankilenc.

A kis öreg hitetlenkedve és lecsillapodva kiáltotta:

– Nyolcvankilenc! De hiszen akkor az öregség sem okozhatta!...

1884. május 11.

Illés Endre fordítása

A haj

LA CHEVELURE

Meszelt, csupasz falú cella. Olyan magasságból, hogy elérni nem lehetett, keskeny, rácsos ablak világította be a fehérre meszelt, rideg kis kamrát; az űrült szalmaszékén ült, és merev, sejtelmes, kutató tekintettel nézett reánk. Nagyon sovány, beesett arcú, csaknem hófehér hajú férfi volt, és látszott, hogy néhány hónap alatt őszült meg. Kiaszott tagjain, összehúzózkodt mellén, homorú hasán lötyögött a ruha. Meglátszott a dúlt emberen, hogy egy gondolat pusztította el – a Gondolat, mint a féreg a gyümölcsöt. Őrülete, rögeszméje ott motozott fejében, makacsul, kitartóan, emésztően. Lassanként fölemésztette a testet. A láthatatlan, megfoghatatlan, érezhetetlen, testetlen Gondolat fogasztotta a testet, itta a vért, sorvasztotta az életet.

Micsoda titka az életnek ez a férfi, akit lassú halállal pusztít el egy álmokép. Ijesztő, szánalmas, gyötrelmes látvány volt a Tébolyult. Milyen különös, iszonyú és halálos álmok lakozhatott e szüntelen mozgó, mély ráncokba vont homlok mögött? Az orvos azt mondta:

– Rettenetes dührohamai vannak, sose láttam még sajátságosabb űrületet. Erotikus és halálos rögeszmék gyötrik. Egy neme a hullagyalázás kényszerének. Különben megírta naplóját, és abból tisztán láthatjuk elmebetegségét. Őrülete úgyszólván kitapintható. Ha érdekli, átfuthatja az iratokat.

Bementünk az orvos szobájába, és élém adta a nyomorult ember naplóját:

– Olvassa el, aztán majd közölje velem véleményét.

A füzet a következőket tartalmazta:

Harminckét éves koromig nyugodtan és szerelem nélkül éltem. Nagyon egyszerűnek, nagyon jónak és nagyon könnyűnek láttam az életet. Gazdag voltam. Annyi minden érdekelt, hogy semmi iránt sem éreztem különösebb szenvedélyt. Élni jó! Boldogan ébredtem minden reggel, és azzal foglalkoztam, amivel jólesett, elégedetten feküdtem le, nyugodtan vártam a holnapot, és gondtalanul a jövőt.

Volt néhány kedvesem, de sohasem éreztem szívemben őrült vágyat vagy lelkemben szerelmi gyötrelmet a beteljesülés után. Jó így élni. Szeretni jobb, de félelmetes érzés. Akik úgy szeretnek, mint általában szokás, bizonyára lázas boldogságot éreznek, de talán mégsem annyit, mint én, mert énrám a legghihetlenebb módon csapott le a szerelem.

Gazdag ember voltam, gyűjtöttem az ódon bútorkat és régiségeket, sokszor gondoltam az ismeretlen kezekre, amelyek megtapogatták, szemekre, amelyek megbámulták, szívekre, amelyek szerették valaha ezeket a tárgyakat, mert a tárgyakat is lehet szeretni! Sokszor naphosszat elnézegettem egy múlt századbeli kis órát. Olyan kedves és csinos apróság volt, cizellált arany, zománcdísszel. És járt még, éppúgy, mint azon a napon, mikor megvette egy asszony, akinek ilyen finom ékszerre támadt kedve. Az óra szívverése, gépies élete azóta sem állt meg, és egy évszázadon át szünet nélkül szabályosan ketyegett. Ki melengette vajon először keblén, szövetek langyos puhaságában, minő asszonyi szív vert együtt az óra dobogó szívével? Milyen kéz tartotta meleg ujjai he-

gyével, forgatta ide-oda, azután letörölte a bőre nedvességétől meghomályosult porcelán pásztorokat? Milyen szemek lesték virágos lapján a várva várt percet, a drága, isteni percet?

Hogy szerettem volna ismerni, látni az asszonyt, aki ezt a ritka, gyönyörű tárgyat kiválasztotta. De már halott! Vágyódom elmúlt asszonyok után; messziről szerettem mindeniket, aki szeretett! Elmúlt szerelmek története bánattal tölti el szívemet. Ó, fiatal szépség, mosolyok, dédelgetések, remények! Mért, hogy nem tarthatnak örökké!

Hosszú éjszakákon át sirattam szegény, hajdani, szép, gyöngéd, szelíd asszonyokat, akik ölelésre tarták karjukat, és meghaltak. A csók halhatatlan! Ajkáról ajkra, századról századra, korról korra száll. A férfiak leszakítják, továbbadják, és meghalnak.

Vonz a múlt, de a jelen elrémít, mert a jövő a halál. Sajnállok mindent, ami megtörtént, siratok mindenkit, aki meghalt; szeretném megállítani az időt, a pillanatot. De az idő halad, siet, múlik, percről percre elvisz valamit belőlem a holnap megsemmisülésébe. És soha többet nem fogok újra élni.

Isten veletek, tegnapi asszonyok. Szeretlek benneteket.

De azért nem vagyok sajnálatra méltó. Találkoztam vele, akit vártam, és hihetetlen gyönyöröket élveztem általa.

Ünneplő lélekkel, vidáman barangoltam egy napfényes délelőttön Párizsban, és nézegettem az üzleteket, a csatangolók határozatlan érdeklődésével. Egyszer csak megpillantottam egy régiségkereskedőnél egy XVII. századbeli olasz bútordarabot. Nagyon szép és ritka darab volt. Egy Vitelli nevű, a maga korában híres velencei művésznek tulajdonítottam.

Azután továbbmentem.

Miért követett a bútor emléke olyan erővel, hogy vissza kellett fordulnom? Megint megállottam a kereskedés előtt, hogy még egyszer lássam, és éreztem, hogy kísértésbe hoz.

Milyen sajátságos érzés a kísértés! Az ember néz valami tárgyat, és az lassanként hatalmába keríti, zavarba hozza, megszállja, éppen mintha asszonyi arc volna. Vonzereje belénk hatol; alakjának, színének, külsejének sajátságos vonzóereje... és máris szeretjük, kívánjuk, akarjuk. Szükségét érezzük, hogy a mienk legyen; vágyódásunk előbb szelíd, félénk, de nőtön-nő, és he vessé, ellenállhatatlanná lesz.

A kereskedők nézésünk lobogásából megsejtik titkos és növekvő vágyódásunkat.

Megvettem a bútordarabot, és azonnal hazavitettem. Szobámban helyeztem el.

Sajnállok mindenkit, aki nem ismeri a műgyűjtő mézesheteit az újonnan beszerzett műtárggyal. Az ember simogatja szemével, kezével, mintha húsból-vérből való volna; minden pillanatban odamegy hozzá, és bárhol jár, bármit csinál, mindig csak reá gondol. Kedves emléke nyomon követ utcán, társaságban, mindenütt; és hazatérve, még mielőtt letettük volna a kesztyűt és kalapot, szerelmes nézéssel cirógatjuk.

Egy hétig valósággal imádtam azt a bútort. Minduntalan kinyitogattam ajtóit, fiókjait, elragadtatással nyúltam hozzá, és élveztem a birtoklás bensőséges örömeit.

Egy este, amint az egyik vaspánt vastagságát tapogattam, észrevettem, hogy valami rejtekhely van ott. Szívdobogást kaptam, és egész éjjel kerestem a nyitját, de nem tudtam nyomára jönni.

Másnap sikerült: késpengét feszítettem a faburkolat egyik hasadékaiba. Egy deszka félrecsúszott, és fe-

keze bársonyon csodálatos asszonyi haját pillantottam meg.

Igen, haját, óriási, szőke, vöröses árnyalatú hajfonatot, úgy látszott, tőből levágva, és aranyfonállal összekötve.

Megdöbbenve, remegve, zavartan álltam ott! Alig érezhető illat. . . olyan régi, mintha csak az illat lelke volna, áradt a titokzatos fiókból és a rendkívüli ereklyéből.

Gyöngéden, szinte vallásos áhítattal nyúltam érte, és kiemeltem rejtékhelyéből.

Abban a pillanatban szétbomlott, szétárasztotta aranyhullámaid, sűrűn és könnyedén, ragyogóan omlott a földre, mint az üstökös tüzes uszálya.

Sajátságos izgalom fogott el.

Mi lehetett ez? Mikor, hogyan, miért zárták el a haját ebbe a bútorba? Micsoda kaland, micsoda dráma rejlik az emlék mögött?

Ki vágta le? Szerető talán, a búcsú napján? Vagy a férj a bosszúállás napján? Vagy a nő, aki homlokán viselte, a kétségbeesés napján?

Talán zárdába lépő szűz dobta el a szerelem kincsét, zálogul az élők világának? Talán a szép, fiatal halott fejdíszét tartotta meg, sírba tétele előtt, a szerető férfi, az egyetlen maradandót belőle, teste egyetlen eleven részét, amelyen nem fog rothadás, az egyetlen, amelyet még szerethet, becézgethet, csókolhat fájdalom örületében?

Nem különös, hogy a haj épen maradt, mikor a test, amelyből sarjadt, már régen, minden ízében elporladt?

Végigomlott ujjaim között, sajátságos dédelgetéssel csiklandozta bőrömet: halotti dédelgetéssel. Úgy elérzékenyültem, hogy majdnem sírva fakadtam.

Sokáig, nagyon sokáig tartottam kezemben, aztán úgy éreztem, hogy izgat, mintha a lélekből rejtőz-

ködnék valami benne. Visszatettem az időtől megfakult bársonyra, visszatoltam a fiókot, bezártam a bútordarabot, és kimentem az utcára álmodozni.

Mentem, bandukoltam, a lelkem tele volt szomorúsággal, föl voltam dúlva, mint egy szerelmes csók után. Mintha már éltem volna egyszer, régen, és ismertem volna azt az asszonyt.

És Villon verse tolult ajkamra, mint a feltörő zokogás:

*Mondjátok, milyen véget ért
a szép római dáma, Flóra?
Archipiáda hova tért,
s Thaist, hugát, ki rejti, ójja?
Echót, ki visszazeng a szóra
s a vizek fölött hallható,
kinél szebb nem volt föld lakója.
De hol van a tavalyi hó?*

*Blanche királynő, szirén zenélt,
liliom volt, úgy ült a trónra,
Haremburgis, ki Maine-ben élt,
s Nagylábú Berta látható ma?
Hamvát az angol szélbe szórta –
hol van Jeanne d'Arc, a hős, a jó?
Szent Szűz, egek uralkodója!
De hol van a tavalyi hó? –
(Vas István fordítása)*

Otthonomba térve, ellenállhatatlan vágyat éreztem, hogy újra láthassam különös leletemet. Kezembe fogtam, s az érintésére át- meg átjárta tagjaimat a borzongás.

Néhány napig azért megőriztem rendes lelkiállá-

potomat, jóllehet a hajzat eleven emlékétől nem tudtam többé megszabadulni.

Mihelyt hazamentem, látnom és becéznem kellett. Ugyanazzal a reszketéssel fordítottam meg a szekrényajtó kulcsát, amellyel szerelmese ajtaján nyit be az ember, mert a kezemet és a szívemet bódult, furcsa, szüntelen érzéki vágy remegtette, hogy ujjaimat megfürösszem a halott hajszálak simogató patakjában.

Majd mikor abbahagytam a cirógatást, s újból bezártam a szekrényt, ott bent – éreztem folyton – mintha élőlény lenne bezárva, fogolyként; még éreztem az illatát, és vágyódtam utána; belső parancs hajtott ismét, hogy kezembe vegyem, tapogassam, s betegre bágyasszam magam a hideg, sikamló, izgató, őrzítő, gyönyörűséges érintéssel.

Így éltem – nem is tudom már – egy vagy két hónapig. A haj lidércem lett és kísértetem. Boldogan gyötrődtem, mint egy szerelmi lázrohamban, mint a forró vallomások után, melyek megelőzik az ölekezést.

Bezárkóztam vele, hogy érezzem a bőrömön, hogy az ajkamat belétemessem, hogy csókoljam és harapjam. Az arcom köré csavartam, magamba szívtam, szememet aranyhullámaiba merítettem, hogy rajta keresztül szőkének lássam a napvilágot.

Belészerettem! Úgy van, belészerettem. Már nem tudtam elszakadni tőle, egy óráig nem volt maradásom, ha nem láttam.

És vártam... vártam... kit? Tudom is én?... Őt.

Egy éjjel az a gondolat riasztott föl álmomból, hogy nem vagyok egyedül a szobámban.

Pedig egyedül voltam. De nem tudtam újból elaludni; s amint így hánykolódtam a lázas álmatlanságban, fölkeltem, hogy megérintsem a hajfürtöt.

Úgy rémlett, lágyabb, előbb, mint máskor. Mi az? A halottak tán visszajárnak? Csókjaimmal melengettem, s ezek a csókok édesen elbágyasztottak; az ágyamba vittem, lefeküdtem, és ajkamhoz szorítottam, mint egy szeretőt a boldogság küszöbén.

A halottak visszajárnak! Ő eljött. Igen, láttam őt, öleltem őt, enyém volt, hajdani alakjában, magas, szőke, telt nő, melle hús, a csípője lant alakú; és végigsimogattam ezt az isteni hullámmzó vonalat, nyakától a lába ujjáig követtem testének minden hajlatát.

Igen, az enyém volt, mindennap, minden éjszaka. Minden éjjel visszatért a Halott, a szép Halott, az Imádandó, a Titokzatos, az Ismeretlen.

Boldogságom oly nagy volt, hogy nem tudtam eltitkolni. Emberfölötti elragadtatást éreztem a közelében, mélységes, megmagyarázhatatlan gyönyört, hogy bírhatom a Megfoghatatlant, a Láthatatlant, a Halottat! Nincs imádó, aki perzselőbb, irtóztatóbb kéjeket ízlelt volna!

Nem tudtam rejtegetni a boldogságomat. Oly nagyon szerettem, hogy többé el sem akartam válni tőle. Mindig, mindenüvé magammal vittem. Megsétáltattam a városban, mint a hitvesemet, a színházban a páholyba ültettem, mint a szeretőmet. . . De meglátták. . . rájöttek. . . elvették tőlem. . . És börtönbe zártak, mint egy gonosztevőt. Elvették. . . Ó, jaj! szörnyűség! . . .

A kéziratnak itt vége szakadt. És egyszerre, épp amikor elrémült tekintetemet ismét az orvosra emeltem, vérfagyasztó sikoly, a tehetetlen düh és az eszeveszett vágyódás üvöltése verte föl a házat.

– Hallja? – szólt az orvos. – Nyolcszor napjában kell hideg zuhany alá tartani ezt az ocsmány örültet. Eddig még csak Bertrand őrmester volt hullákba szerelmes.

A meglepetés, az iszonyat és a részvét zavarában dadogtam:

– De hát... az a hajfür... megvan a valóságban?

Az orvos fölállt, kinyitott egy üvegcsékkel és műszerekkel teli szekrényt, és keresztül a szobán elém hajított egy hosszú szőke hajtincset, amely úgy repült hozzám, mint egy aranymadár.

Megremegtem, amikor könnyű, cirógató simasága a kezemhez ért. És a szívemet megdobbantotta az undor és a vágy; az undor, mint mikor szörnyettekben meghurcolt tárgyakkal jutunk érintkezésbe, s a vágy, mint mikor valami aljas és titokzatos dolog varázsa kísért.

Az orvos vállat vont:

– Az emberi lélek mindenre képes.

1884. május 13.

Lányi Viktor fordítása

A borzalom

L'HORRIBLE

Lassan leszállt a langyos éjszaka.

A nők benn maradtak a villa szalonjában. A férfiak elterpeszkedtek, vagy lovagló ülésben ültek a kerti székeken, cigarettáztak az ajtóban egy csészékkel és kispoharakkal teli kerek asztal körül.

A szivarok úgy csillogtak, mint a szemek, a percről percre sűrűsödő homályban. Épp egy szörnyű szerencsétlenségről beszéltek, mely az este történt: két férfi és három nő a vendégek szeme láttára fulladt a folyóba.

G. tábornok megszólalt:

– Igen, ezek a dolgok megindítóak, de nem borzalmasak.

A borzalom, ez az ősi szó, sokkal többet jelent, mint rettenetet. Egy szörnyű szerencsétlenség, mint ez, megrendít, földül, lesújt, de nem tébolyít meg. Az elborzadáshoz több kell, mint a lélek megindultsága, több kell, mint egy szörnyű halott látványa: vagy titokteljes borzongás, vagy valami rendkívüli, természetfölötti riadalom érzése. Ha egy ember meghal, bár a legdrámaibb körülmények közt is, az nem borzasztó; egy csatatér nem borzasztó; a vér nem borzasztó; a legocsmányabb bűncselekmények csak ritkán borzasztók.

Itt van két eset, ami velem esett meg; ebből értetem meg, hogy mi a Borzalom.

Az 1870-es háború alatt történt. Áthaladtunk

Rouenon, és Pont-Audemer felé vonultunk vissza. A hadsereg, körülbelül húszezer ember, húszezer hányódó, szétszórt, csüggedt, kimerült ember Le Havre-ban akart gyülekezni.

A földet hó borította. Ránk esteledett. Második napja semmit sem ettünk. Futottunk, a poroszok nem messze jártak.

Fekete, nyomasztó és gyászos ég alatt terült el fákön az egész normand vidék, a tanyákat környező fák árnyékának foltjaival.

Az alkonyati derengésben más se hallatszott, csak a menetelő csapat zavaros, lágy, de azért roppant neszezése, szakadatlan talpalás, halk csajka- vagy kardcsörgés. Az emberek görnyedten, hajlottan, piszkosan, sőt gyakran rongyosan vánszorogtak, iparkodtak a hóban, hosszú, bágyadt léptekkel.

A tenyér odaragadt a puskatus acéljára, mert akkor éjszaka rettenetesen fagyott. Gyakran láttam, hogy egy-egy kis gárdista leveti a cipőjét, és mezítláb megy tovább, mert úgy szenved a lábbelijétől; minden lépésre egy-egy vérnyomot hagyott. Azután egy idő múlva leült a mezőn, hogy pihenjen egypár percig, s nem is kelt fel többet. Aki leült, meghalt.

Nem egy ilyen szegény, elcsigázott katonát hagytunk hátra, akik rögtön tovább akartak indulni, csak egy kicsit megpihentetik gémberedett tagjaikat! De alig álltak meg, alig ernyesztették el fagyott testükben szinte bénán keringő vérüket, ellenállhatatlan zsibbadás dermesztette meg, a földre szegezte őket, lezárta a szemüket, és egy pillanat alatt megbénította ezt a kimerült emberi gépezetet. Kissé előredőltek, a homlokuk a térdükre bukott, de nem dőltek fel egészen, mert derekuk és tagjaik mozdulatlanná merevedtek, kemények lettek, mint a fa, s nem tudtak se előregörnyedni, se fölegyenesedni.

Mi pedig, erősebbek, egyre csak mentünk a cson-

tig ható fagyban, a mozgásba hozott testek tehetetlenségével haladtunk az éjszakában, a hóban, ezen a hideg és halálos mezőn, lesújtott bennünket a fájdalom, a vereség, a csüggedés, de főleg az elhagyatottság, a vég, a halál, a megsemmisülés utálatos érzése szorongatott bennünket.

Megláttam két csendőrt; egy igazán meglepő külsejű, csupasz képű, öreg, furcsa emberkét tartottak karonfogva.

Egy tisztet kerestek, mert azt hitték, hogy kémeket fogtak.

Ez a szó, hogy kém, tüstént elterjedt a vánszorgók közt, és körülfogták a foglyot. Egy hang kiáltotta el magát: „Lőjék agyon!” S ezt a sok katonát, akik majd összeestek a fáradtságtól, és csak úgy tudtak talpon maradni, hogy a puskájukra támaszkodtak, hirtelen elfogta az állati és dühödt haragnak a borzongása, amely mészárlásra ösztönzi a tömegeket.

Szólni akartam; akkor századparancsnok voltam; de már nem ismertek parancsnokot, és engem is agyonlőttek volna.

Az egyik csendőr így szólt hozzám:

– Három napja követ bennünket. Mindenkitől a tüzéség felől tudakozódik.

Vallatni próbáltam ezt az embert:

– Mit csinál maga? Mit akar? Miért jár a hadsereg nyomában?

Néhány szót dadogott, érthetetlen tájszólásban.

Igazán furcsa ember volt, keskeny vállú, alattomos tekintetű, és olyan zavartan állt előttem, hogy igazán magam sem kételkedtem, hogy kém. Láthatóan nagyon öreg és gyenge volt. Sandán nézett rám, alázatos, ostoba és ravasz képpel.

Körülöttünk kiabáltak az emberek: „Falhoz állítani! Falhoz állítani!”

Így szóltam a csendőrökhöz:

– Felelősséget vállalnak a fogolyért?

Be sem tudtam fejezni, egy szörnyű lökés borított fel, és láttam, hogy az embert egy pillanat alatt megragadják a dühödt bakák, leterítik, ütlegelik, kivoncsolják az út szélére, és egy fához penderítik. Majdnem holtan esett össze a hóban.

Rögtön agyonlőtték. A katonák rálőttek, újratöltötték a fegyverüket, és megint lőttek, mint bőszült vadállatok. Verekedtek, hogy ki a soros, elvonultak a holttest előtt, és egyre csak lövöldöztek belé, ahogy a koporsó előtt vonulnak el, hogy szenteltvizet hintsenek rá.

Egyszer csak fölharsant egy kiáltás: „A poroszok! A poroszok!”

És meghallottam a síkon mindenfelől a fejvesztve menekülő sereg hatalmas moraját.

A vakrémület, amit a csavargóra leadott lövések okoztak, maguknak a tetteseknek is elvette az eszét, nem jöttek rá, hogy maguk keltették a riadalmat, elmenekültek, eltűntek a sötétben.

Egyedül maradtam a tetemmel és a két csendőrrel, akiket mellettem tartott a kötelesség.

Fölemelték ezt a véres, összetört, összeroncsolt húsdarabot.

– Motozzák meg! – mondtam nekik.

Egy doboz gyufát vettem elő a zsebemből. Az egyik katona szintén gyufát gyújtott. Én kettejük közt álltam.

Az a csendőr, aki a hullát motozta, jelentette:

– Kék zubbony van rajta, fehér ing, pantalló és egy pár cipő.

Az első gyufa kialudt, másikat gyújtottunk. Az ember újrakezdte, és most a zsebeket forgatta ki.

– Egy szarukés, egy kockás zsebkendő, egy dohányszelence, egy darab madzag, egy szelet kenyér.

A második gyufa is kialudt. Harmadikat gyújtot-

tunk. A csendőr sokáig tapogatta a hullát, majd kijelentette:

– Semmi más.

Megszólaltam:

– Vetkőztessék le. Talán a ruhája alatt találunk valamit.

Hogy a két katona egyszerre dolgozhasson, magam világítottam nekik. Láttam, amint a gyufa hirtelen és hamar kialvó világánál egyenként húzzák le róla a ruhát, és levetkőztetik ezt a véres, még meleg, de halott húscsfatot.

Hirtelen az egyikük ezt dadogta:

– A mindenit, parancsnok úr, ez egy asszony!

El nem mondhatom, milyen furcsa és gyötrő, szorongó érzés fogta el a szívemet. Nem akartam elhinni, letérdeltem a hóba ez elé az alakatlan cafrang elé, és láttam, hogy nő!

A két csendőr megszeppent, és tanácstalanul várta, hogy mit szólok hozzá.

De én nem tudtam, mire véljem, mit gondoljak.

Az őrsparancsnok lassan ezt mondta:

– Talán a fiát kereste, aki a tűzérségnél szolgált, s nem kapott hírt róla.

A másik így válaszolt:

– Biz az könnyen meglehet.

Én sokkal szörnyűbb dolgokat is láttam, de ettől elsírtam magam. És a halott nő mellett, ebben a fagyos éjszakában a sötét síkság közepén, a rejtelem látára, a meggyilkolt ismeretlen áldozat látára megértettem, mit jelent az a szó: Borzalom.

Nos, tavaly ugyanezt éreztem, amikor a Flatters-különítmény egyik élve maradt tagjával beszélgettem, egy algíri lövésszel. Ismerik ennek az iszonyú drámának a részleteit. De van egy, amit talán nem ismernek.

Az ezredes Szudánba igyekezett a sivatagon át, és a

tuaregek hatalmas földjén haladt át, akik ebben az Atlanti-óceántól Egyiptomig és Szudántól Algériáig terjedő nagy homokóceánban olyanféle kalózkodnak, mint akik hajdan a tengereken pusztítottak.

A menetoszlop útikalauzai az uarglai sambá törzshöz tartoztak.

Egyszer a sivatag közepén vertek tábor; az arabok azt mondták, hogy a forrás egy kissé távolabb van, és ők elmennek vízért az összes tevével.

Egyetlen ember figyelmeztette az ezredest, hogy elárulják, de Flatters egy szót se hitt belőle, és elkísérte a karavánt a mérnökökkel, az orvosokkal és majdnem valamennyi tiszttel együtt.

A forrás körül lemészárolták őket, és minden tevét elraboltak.

Az uarglai helyőrség kapitánya, aki a táborban tartózkodott, átvette a megmaradt szpáhik és lövészek parancsnokságát, és megkezdte a visszavonulást, hátrahagyva poggyászt, élelmiszert, mert nem volt tevéjük a szállításhoz.

Útnak indultak hát ebben az árnyéktalan és végtelen magányban, a falánk napsütésben, amely reggeltől estig perzselte őket.

Egy törzs járult hozzájuk hódolatra, és datolyát vitt nekik. Mérgezett gyümölcs volt. Majd minden francia meghalt, köztük az utolsó tisztt.

Már csak néhány szpáhi maradt, köztük Pobéguin altiszt meg néhány bennszülött lövész a sambá törzsből. Még volt két tevéjük. Egy éjszaka eltűntek két arabbal.

A megmaradtak ekkor rádöbbenek, hogy egymást kell felfalniuk, és mihelyt fölfedezték a két ember szökését a két tevével, a többi szétszóródott, és egyesével haladtak a puha homokban, az ég lövellő lángja alatt, puska- és kardnyílnál távolabbra egymástól.

Így mentek egész nap, itt-ott kis poroszlopokat ka-

varva a lapos és fölperzselt síkságon, melyek távolról jelzik, hogy valaki jár a sivatagban.

De egy reggel az egyik utas hirtelen elkanyarodott, és a szomszédja felé indult. Mind megállt, és nézte.

Az az ember, aki felé a kiéhezett katona haladt, nem menekült el, hanem lehasalt a földre, és célba vette a közeledőt. Amikor megfelelőnek tartotta a távolságot, rálőtt. A másiknak a haja szála se görbült, csak ment tovább előre, ő is célzott, és agyonlőtte bajtársát.

Ekkor mindenfelől odacsődült a többi, és kérte a részét. A gyilkos pedig földarabolta és elosztotta a halottat.

Azután ismét szétszéledtek ezek a kibékíthetetlen szövetségesek a legközelebbi gyilkosságig, amely majd ismét egybeszólítja őket.

Két napig éltek a szétosztott emberhúson. Ezután megint rájuk tört az éhség, és az, aki az első megölte, ismét gyilkolt. És mint egy mészáros, újra földarabolta a holttestet, elosztotta a bajtársainak, és csak a maga részét tartotta meg.

Így folytatódott ez az emberevő visszavonulás.

Az utolsó franciát, Pobéguint, egy kút mellett gyilkolták meg, egy nappal a segítség megérkezése előtt. Megértik már, mit tartok én Borzalomnak?

Hát ezt mesélte nekünk a minap, egy este, G. tábornok.

1884. május 18.

Benyhe János fordítása

Séta

PROMENADE

Mikor Leras bácsi, a Labuze és Tsa cég könyvelője kilépett az üzletből, néhány pillanatig káprázott a szeme a lenyugvó nap ragyogásától. Egész nap a sárgás fényű gázlámpánál dolgozott, az üzlethelyiség mögötti irodában, amely a tárnaszerűen szűk és mély udvarra nézett. A kis helyiség, ahol negyven év óta morzsolgatta napjait, oly sötét volt, hogy még nyár közepén is legfőljebb tizenegyedtől háromig lehetett világítás nélkül megenni benne.

Mindig nyirkos volt és hűvös; s az árokszerű udvarról, ahová az ablak nyílt, a beáramló levegő dohos szaggal és csatornabűzzel töltötte be a sötét szobát.

Leras úr negyven év óta minden reggel nyolckor érkezett ebbe a börtönbe; s este hétig görnyedt a könyvei fölé, és körmölt szorgalmasan, mint afféle jó tisztviselő.

Most évi háromezer frankot keresett, kezdetben csak ezerötszázat. Agglegény maradt, mert nőülésre nem tellett. S mivel soha semmije sem volt, nem is vágyott sokra. Bár hébe-hóba belefásult az egyhangú, állandó robotba, s megeresztett egy plátói óhajt:

– Az árgyélusát, ha egyszer ötezer livre járadékhoz jutnék, gyöngyéletem lenne!

Egyébként gyöngyélete sose volt, mert mindig csak a havi fizetéséből élt.

Az élete eseménytelenül, izgalom nélkül és szinte remény nélkül telt el. A mindenkiben élő álmodozó hajlam ki se sarjadt az ő középserű törekvéseiből.

Huszonegy éves korában beállt a Labuze és Tsa céghez. Onnan többé ki sem lépett.

1856-ban elveszítette az édesapját, majd 1859-ben az anyját is. S azóta semmi, csak egy költözködés 1868-ban, mert a háziúr emelni akart.

Reggelente pontosan hatkor iszonyú lánccsörgés-szerű csörömpöléssel az ébresztőórája ugrasztotta ki az ágyból.

Két ízben ugyan elromlott a szerkezet, 1866-ban és 1874-ben, isten tudja, mitől. Felöltözött, beágyazott, kitakarított, leporolta a foteljét meg a komód tetejét. Mindez másfél órájába került.

Aztán elindult hazulról, vásárolt egy rongyoskiflit a Lahure pékségben, amelynek tizennégy különböző tulajdonosát ismerte, bár a cégtábla nem változott, s a süteményt eszegetve, indult tovább.

Egész életét tehát abban a szűk, sötét irodában töltötte el, ahol még a tapétát sem cserélték. Fiatalon került be, Brument úr segédjeként, s azzal a vággyal, hogy egykor majd az ő helyébe lép.

A helyébe lépett, s mást nem is várt többé.

Ismeretlen volt számára az emlékeknek az az aratása, amelyhez mások eljutnak az életük során, ismeretlenek a váratlan események, az édes vagy tragikus szerelmek, a kalandos utazások, a kötetlen élet minden véletlenje.

Egyformán teltek-múltak a napok, a hetek, a hónapok, az évszakok, az esztendőik. Naponta ugyanabban az időben kelt, indult el hazulról, érkezett az irodába, ebédelt, indult haza, vacsorázott és feküdt. Soha semmi sem szakította meg az egyforma cselekvések, egyforma történések, egyforma gondolatok szabályos egyhangúságát.

Valaha a szőke bajuszát meg göndör haját nézegette az elődjéről maradt kis kerek tükörben. Mostaná-

ban esténként, mielőtt hazaindult, ősz bajuszát és kopasz homlokát nézte meg ugyanabban a tükörben.

Negyven év telt el, negyven hosszú és röpke esztendő, üresen, mint egy sivár nap, vagy mint egy álmatlan éjszaka órái. Negyven év, amelyből semmi sem maradt, még egy emlék sem, még egy szerencsétlenség sem, a szülei halála óta. Semmi.

Ezen a napon Leras úr megállt az utcai ajtóban, a lenyugvó nap fényözönétől káprázó szemmel; s hazamenés helyett kedve szottyant, hogy kerüljön egyet vacsora előtt. Ilyesmi négyszer-ötször ha előfordult vele egy évben.

Kiment a körútra, ahol a kizöldült fák alatt hullámozott a nép. Tavaszi este volt, az egyik első meleg és andalító este, mely az élet mámorával kavარja fel a szíveket.

Leras úr öregesen fúrge léptekkel haladt, a szemében vidámság: boldogította az általános öröm, a langyos levegő.

Kiért a Champs-Élysées-re, és ment tovább; felélénkítette az ifjúság fuvalma, amely ott játszott a szellőben.

Egy lobogás volt az égbolt, s a Diadalív fekete tömbje úgy vált ki a látóhatár fényes háttéréből, mint egy tűzvész elé magasodó óriás. Mire az öreg könnyelől odaért a behemót emlékműhöz, meg is éhezett, s betért egy kocsmába vacsorázni.

A bolt előtt, a járdán szolgálták fel a tartáros birkalábat salátával és spárgával, és Leras úrnak hosszú idő óta ez volt a legjobb vacsorája. A brie-i sajtot fél üveg finom bordóival öblítette le, majd megivott egy csésze kávé, ami ritkán esett meg vele, s végül egy pohárka finom pezsgőt.

Mikor fizetett, egészen vidámnak, bohókás kedvűnek, sőt kissé kótyagosnak érezte magát. El is hatá-

rozta: „Olyan jó ez az este: elsétálok egészen a Bois de Boulogne széléig. Jól fog esni.”

Továbbindult. Egy régi nóta zümmögött makacsul a fejében. Az egyik szomszédasszonya szokta énekelni valamikor:

*Ha kihajt a lomb a fán,
Így szól hozzám a babám:
Gyere, pihend ki magad
A fák alatt.*

Most vég nélkül ezt dudorászta, újra-újrakezdte. Párizsra szállt az est, szellőtlen, forró este. Leras úr baktatott a Bois de Boulogne úton, s nézte az elhaladó fiákereket. Jöttek, csillogó lámpaszemmel, egymás után, s ilyenkor egy pillanatra látni lehetett egy-egy ölelkező párt: a nőt világos ruhában, a férfit feketében.

A csillagos, forró ég alatt kocsikázó szerelmespárok hosszú menete volt ez. Csak jöttek, egyre jöttek. Haladt, haladt a kocsisor, benne elnyújtózó, szótlan, egymáshoz simuló párok, akik a vágy mámorától, a közeli ölelés reszketésétől nem láttak, nem hallottak. A langysötétség mintha tele lett volna röpdöső, szálló csókkal. Valami egyetemes szerelem tette bágyasztóvá, bódítóvá a levegőt. Az ölelkező, egyazon várakozástól, egy gondolattól mámoros emberek körül lázas volt a levegő. A szerelmeskedéssel teli kocsik valami finom és nyugtalanító sugárzást árasztottak, amerre elhaladtak.

Leras úr, a sok gyaloglástól kissé elfáradva, végül is leült egy padra, hogy nézze a szerelemmel rakott fiákerek vonulását. Csakhamar egy nő bukkant elő, és mellé ült.

– Adj’ isten, kisöreg – szólította meg.

Leras úr nem felelt. Az meg rákezde:

– No, hadd szeresselek egy kicsit, drágám; majd meglátod, milyen kedves vagyok.

Leras csak annyit mondott:

– Ön tévedésben van, asszonyom.

De az a karjába öltötte a karját:

– Ugyan, ne légy már olyan mamlasz, ide figyelj...

De Leras felállt, szorongó szívvel továbbment.

Száz lépéssel arrább egy másik nő szólította meg:

– Nincs kedve mellém ülni egy kicsit, szépfiú?

Leras megkérdezte:

– Miért űzi ezt a mesterséget?

A nő megállt előtte, s rekedt, komisz, más hangon azt mondta:

– Hát nem gyönyörűségből, hogy a nyavalya törje ki!

Leras szelíd hangon faggatta tovább:

– Akkor hát mi készíti rá?

Az ráfordult:

– Valamiből meg köll élni, a keservit.

És dudorászva odábbállt.

Leras úr elhűlt. Újabb nők mentek el mellette, le-szólították, hívogatták.

Úgy érezte, valami feketeség borul rá, valami szívet facsaró érzés.

És megint leült egy padra. A kocsik egyre görögtek.

„Jobban tettem volna, ha nem jövök erre – gondolta. – Most olyan furán érzem magam. Nem találom a helyem.”

És elgondolkozott a szerelemről: a pénzen megvehető vagy szívbeli szerelemről s e sok fizetett vagy őszinte csókról, amelynek tanúja volt.

Szerelem! Mit tudta ő, hogy mi az. Neki csak két-három nő volt az életében, véletlenül, meglepetésszerűen, mert extrára sohasem telt. S az addigi életére

gondolt, amely olyan más volt, mint a többiek élete, olyan sötét, olyan komor, olyan sivár, olyan kietlen.

Vannak emberek, akiknek valóban semmi sem sikerül. S most egyszerre mintha valami sűrű fátyol hasadt volna el, meglátta életének mérhetetlen, egyhangú nyomorúságát: a múlt, a jelen meg a jövőendő nyomorúságát, az utolsó napokat, amelyek olyanok lesznek, mint az elsők; előtte semmi, mögötte, körülötte semmi, a szívében semmi, sehol semmi.

A kocsik egyre vonultak. A gördülő, nyitott fiákekekben mindig felbukkant és tovatűnt a két szótlanul ölelkező alak. Mintha az egész emberiség ott vonulna el előtte, örömtől, gyönyörtől, boldogságtól részegen. S ő egyedül nézte, egyes-egyedül. Holnap is egyedül lesz, mindig egyedül, mindenkinél magányosabban.

Fölkelt, néhányat lépett, és hirtelen elfáradva, mintha sokat gyalogolt volna, leült a következő padra.

Mit vár? Mit remél? Semmit. Arra gondolt, hogy jó lehet, ha az ember öregen hazamegy, és csivitelő unokák veszik körül. Édes az öregség olyanok között, akik nekünk köszönhetik az életüket, akik szeretnek, dédelgetnek, kedves és csacska szavaikkal, szívet melengetően, mindenért vigasztalón.

S ahogy rágondolt a sivár szobájára, tiszta és szomorú kis szobájára, ahova rajta kívül más sohasem teszi be a lábát, fojtogatni kezdte a kétségbeesés. Azt a szobát most még siralmasabbnak látta, mint szűk irodáját.

Senki sem jár oda, soha senki nem szól egy szót sem. Halott, néma hely, nem ver vissza emberi hangot. Mintha a falak őriznének valamit a közöttük élők jelleméből, az életmódjukból, alakjukból, szavaikból. A boldog családok lakta házak vidámabbak, mint a nyomorultak hajlékai. Az ő szobája emlékte-

len, akár az élete. És megriadt attól a gondolattól, hogy most hazamenjen abba a szobába, egyes-egyedül, lefeküdjék az ágyába, és végigcsinálja megszo-
kott esti mozdulatait, minden esti teendőit. Mintha még messzebb akarna kerülni sivár hajlékától s a perctől, amikor haza kell térnie, fölállt, s hirtelen el-
indulva az első erdei úton, bement egy sarjerdőbe, hogy letelepedjék a fűbe...

Körülötte, fölötte, mindenütt valami kósza, végte-
len, állandó zsongás, mely számtalan különféle nesz-
ből állt össze, valami tompa, közeli, távoli zsongás,
tétova és hatalmas életlülktetés: az óriásként ziháló
Párizs lélegzetvétele.

A nap már magasan állt, fényözönt árasztott a Bois
de Boulogne-ra. Néhány kocsis is járt már, s az úrlo-
vasok vidáman érkeztek.

Egy elhagyott erdei úton szerelmespár bandukolt.
Egyszerre a fiatal nő felpillantott, s az ágak között va-
lami barnát vett észre; döbbenten, nyugtalanul emel-
te fel a kezét:

– Nézze csak... mi az?

Aztán egyet sikoltott, s a kísézője karjába roskadt.
Le kellett fektetni a földre.

Tüstént hívták az őröket, s azok levágtak a fáról
egy nadrágtartójánál fogva felakasztott öregembert.

Megállapították, hogy előző este állt be a halál.
A nála talált iratokból kiderült, hogy könyvelő volt a
Labuze és Tsa cégnél, és Leras-nak hívták.

A halált ismeretlen okból elkövetett öngyilkosság-
nak nyilvánították. Talán pillanatnyi elmezavar?

1884. május 28.

Pap Gábor fordítása

A Rondoli nővérek

LES SOEURS RONDOLI

I

– Nem! Nem ismerem Olaszországot. . . – mondta Pierre Jouvenet. – Pedig kétszer is meg akartam ismerkedni vele, de a határon mindig megakasztott olyasmi, hogy mind a kétszer lehetetlen volt továbbmennem. És mégis. . . a két kísérlet megéreztettem velem a csodálatos ország szellemét. Ezután még meg kell ismernem a városokat, a múzeumokat, a remekműveket, mindazt, amivel ez a föld tele van. Amint csak tehetem, megint megkísérlem, hogy igazán átlépjek az átléphetetlen határon.

Nem érted? Majd megmagyarázom.

1874-ben kedvem támadt, hogy meglássam Vencét, Firenzét, Rómát és Nápolyt. Június közepe táján rohant meg a kívánság, amikor a tavasz kirobbanó ereje az utazás és a szerelem vágyát oltja szívünkbe.

Pedig nem rajongok az utazásért. A helyváltoztatást haszontalan és fárasztó cselekedetnek tartom. Vonaton ülni éjszaka, fejfájással, összetört tagokkal aludni a rázkódó kocsiban, halálos fáradtan ébredni abban a guruló skatulyában, bőrünkön érezni a mocskot, érezni, hogy a szállongó korom belepiti szemünket, hajunkat, mindenünket, eltelni a szén szagával; s aztán azok a pocskék ebédek huzatos vasúti vendéglőkben: mindez, szerintem, vigasztalan kezdete a pihenésnek és szórakozásnak.

S amikor a gyorsvonat már így előkészített téged, következik a sivár szálloda, a zsúfolt és lélektelen,

nagy épület, az ismeretlen, lehangoló szoba, a gyanús ágy. Az ágyamhoz jobban ragaszkodom, mint bármi máshoz a világon. Az ágy az élet szentélye. Meztelenül szolgáltatjuk ki neki az elfáradt testet, hogy új erőre kapjon, és megpihenjen a fehér takarók s a puha párnák melegében.

Itt éljük a létezés legédesebb óráit: a szerelmet és az álmot. Az ágy szent. Tisztelnünk és becsülnünk kell – és szeretnünk, mert a legjobb és legkedvesebb tulajdonunk a földön.

És ahányszor csak felhajtom egy szállodai ágy takaróját, megborzongok az irtózáttól. Mi történhetett benne előző éjszaka? Milyen tisztátalan, undorító emberek alhattak ezeken a matracokon? Átvillan rajtam annak a rengeteg ijesztő alaknak a képe, akik naponta hozzánk súrlódnak: a csúnya púposok, a pattanásos bőrűek – a sok piszkos kéz, s ami hozzájuk tartozik, a láb s minden egyéb. És eszembe jutnak azok, akik émelyítő fokhagymaszagot és a test bűzét vágják arcunkba, ha szembejönnek. A torzakra gondolk, meg a gennyes sebekre, az izzadó betegekre, az ember rútságára és szennyére.

Ezek mind érintették az ágyat, melyben aludni fogok. Már akkor émelygek, amikor becsúsztatom a lábam.

És a szállodai vacsorák! A közös asztalok és hosszú evések, annyi elviselhetetlen és nevetséges alak között; vagy a szörnyű, magányos vacsorák a kicsi vendéglői asztalnál, előtted egy szál szomorú, ernyős gyertya!

Lehangoló esték az ismeretlen városban! El tudsz képzelni siralmasabb perceket, mint amikor besötétedik idegen helyen? Csak megyünk, megyünk előre, körülöttünk hullámvás és nyugtalanság – olyan meglepő az egész, mintha álmodnánk. Belenézünk arcokba, melyeket még soha nem láttunk, és nem is látjuk

őket többé soha. Hangokra figyelünk: számunkra egészen közömbös dolgokról beszélnek, s olyan nyelven, amit nem is értünk. Úgy érezzük, eltévedtünk. Szívünk összeszorul, lábunk már botladozik, a lélek fél. Csak megyünk, mintha menekülnénk; megyünk, hogy még ne térjünk vissza a szállóba, ahol mindennél veszendőbbek leszünk, mert ott már ott-hon vagyunk – *otthon!* amit bárki megfizethet magának! –, s végül lerogyunk valamelyik kivilágított kávéházban egy székre, az aranyozás és a sok fény itt még jobban letör, mint kint az utca árnyai. S ekkor a nyálas söröspohár előtt, melyet futva hoz a pincér, olyan förtelmesen egyedül érezzük magunkat, hogy már a téboly kerülget: rögtön el szeretnénk menni valahová máshová, mindegy, hogy hová, csak éppen itt nem maradhatunk, ez előtt a márványasztal előtt, a fényes csillár alatt. S egyszerre ráeszmélünk, hogy valójában mindig és mindenütt egyedül vagyunk a világban, csak éppen az ismert tájakon a megszokott emberek elhitetik velünk, hogy van emberi testvériség. Az elhagyatottságnak, a komor magánynak ilyen óráiban, messzi városokban tudunk merészen, tisztán és mélyen gondolkozni. Ilyenkor egyetlen pillantással az egész életet átfogjuk, nem téveszt meg az örök remény, nem vezet félre a megszokás és az örökké álmodott boldogság várása.

El kell utaznunk, jó messzire, hogy megérthessük: milyen közel van minden, mennyire rövid és üres. Amikor az ismeretlent keressük, akkor vesszük észre, hogy minden csak középserű, és gyorsan ellobog; amikor bejárjuk a földet, csak akkor látjuk, milyen kicsi, s majdnem mindenütt ugyanaz.

Ó, én ismetem a sötét estéket, amikor vaktában járjuk az ismeretlen utcákat. Jobban félek tőlük, mint bármitől.

Nem is akartam egyedül indulni Olaszországba,

semmi kincsért nem tettem volna meg; rávettem Paul Pavilly barátomat: kísérjen el.

Ismered Pault! Neki az élet, a világ: a nő. Sok ilyen férfi van. Az élet rögtön felragyog körülötte, költőibbnek érzi, ha nők vannak jelen. A föld csak azért lakható, mert ők is itt vannak, s a nap is azért fénylik és meleg, mert megvilágítja őket. A levegő édes és lágy, mert az ő bőrukön siklik el, és megleb-benti halántékukon az apró pihéket. A holdvilág el-bűvölő, mert álmodozásra csábítja őket, és epedő bájt lop a szerelembe. Annyi bizonyos, hogy Paul min-dent a nők miatt tesz; minden gondolata velük fog-lalkozik, minden erőfeszítése és reménye feléjük tör. Egy költő megbélyegezte az ilyen férfit.

*Utálom a dalost, ki sirva önfeledten
a csillagokba néz, de neveket susog;
a természet neki csak akkor nem kietlen,
ha benépesítik Lisette-ek, Ninonok.*

*Mily kedves ember ő, mily megható a gondja:
ne maradjon sivár a világegyetem –
a fákra szoknyát ad, s a zöldhomlokú dombra
csipkés kis főkötőt, hogy bájosabb legyen.*

*Sosem foghatta fel, ó isteni természet,
örökké szárnyaló, magasztos éneked,
ki nem jár egyedül hegy-völgyet, üde rétet,
s amíg az erdő zeng – egy nő után eped!
(Réz Ádám fordítása)*

Amikor először beszéltem Paulnak Olaszországról, határozottan kijelentette, hogy nem hajlandó Párizsból elutazni; de én úti kalandokat meséltem neki, elmondtam, hogy milyen kedvesek az olasz nők; és rafinált gyönyörűségekkel kecsegtettem Nápolyban,

ahová ajánlólevelet vittem bizonyos signor Michel Amorosónak, aki rendkívül hasznos ismeretiséggel rendelkezik külföldet járó idegenek számára – s Paul engedett csábításomnak!

2

Június 26-án, csütörtökön este szálltunk fel a gyorsra. Ebben a hónapban nem szoktak délre utazni; egyedül voltunk a fülkében, mindketten rosszkedvűek. Levert, hogy itt hagytuk Párizst, hogy így elkapott az utazás ötlete, sajnáltuk az üde Marlyt, a csodálatos Szajná, a kedves partokat, a napokig tartó, remek csatangolásokat egy bárkán, a gyönyörűséges, ernyedő ábrándozást valamelyik parton, míg ránk sötétedik.

Paul belesüppedt a sarokba, s mihelyt a vonat megindult, kijelentette:

– Az is hülye, aki délre utazik.

Már nem fordulhatott vissza, s ezért odavágtam:

– Hát miért jöttél?

Nem is válaszolt. Amint ránéztem, olyan mérges arcot láttam, hogy legszívesebben hangosan felnevettem volna. Paul mókushoz hasonlított, ezt senki sem tagadhatta! Minden ember vonásai mögött ott rejtőzik valamelyik állat, ősi származásunk bélyege. Hány férfinak van bulldogpofája, kecske-, nyúl-, róka-, ló- vagy ökörfeje. Paul emberré vált mókus. Élénk mókus-szeme van, haja rőtes, orra hegyes, teste apró, vékony, hajlékony és mozgékony: egész megjelenése olyan *mókusos*. Hogy is mondjam? Kezének mozdulása, a járása, a viselkedése azonos – mintha csak visszaemlékeznék.

Végül is mind a ketten elaludtunk, azzal a gyötrő, zúgó, vonatbeli alvással, amit a kar és a nyak kínos

görcsei szakítanak meg, vagy a hirtelen megálló vonat.

Amikor felébredtünk, a Rhône mellett jártunk. És máris behúzódott az ajtón keresztül a tücskök szüntelen prittyegése, mintha a meleg föld szava volna, a Provence éneke, arcunkhoz csapódott, tüdönket, lelkünket megtöltötte a Dél vidám ragyogása, a napsütötte föld íze, a szürkészöld levelű, zömök olajfák sugárzó, köves hazájának illata.

S amikor a vonat megállt, vasutas rohant végig a kocsisor mellett, és egy zengő Valence-ot röpített el a levegőbe, hamisítatlan Valence-ot, hamisítatlan, tökéletes hangsúllyal, szóval egy Valence-ot, melytől újra végigbizsergett bennünk a provence-i íz, mint előbb a tücskök cikkanó hangjától.

Marseille-ig már semmi nem történt.

Leszálltunk, és az étteremben ebédeltünk.

Amikor visszatértünk, egy nő ült a fülkében.

Paul szeme felgyúlva villant felém; gépiesen megpödörte rövidke bajuszát, majd kissé feltolta kalapját, és öt széttárt ujját mint fésűt hajába mélyesztette, mely az éjszakától és az úttól csúnyán összeborzolódtott. Azután szembeült az ismeretlen nővel.

Ha új arcot látok, akár úton, akár társaságban, megrögzött szórakozásom, hogy kitaláljam, milyen lélek, értelem, jellem bújik meg vonásai mögött.

Fiatal nő volt, nagyon fiatal és nagyon csinos; bizonyára délvidéki. A szeme gyönyörű; csodálatos, fekete, hullámos, sőt kicsit göndör haja annyira sűrű, olyan hosszú és rugalmas, és olyan nehéznek látszott, hogy csak rápillantottunk, s szinte éreztük: mekkora súllyal nehezedik fejére. Gonddal és bizonyos déli ízléstelenséggel öltözött; kissé közönségesnek látszott. Szabályos arcvonásaiból hiányzott a grácia, a nemes fajták tökéletessége, az a könnyű finomság, mely az

arisztokrata gyerekeknek már a bölcsőben tulajdonuk, a kevésbé sűrű vér öröklött jegye.

Karkötői szélesebbek voltak, semhogy aranyból lehettek volna, fülbevalóiban túlságosan nagyok az áttetsző kövek – nem, ezek nem lehettek gyémántok. Egész lényében volt valami közönséges. Az ember sejthette, hogy nagyon hangosan beszél, és minden lehető alkalommal szertelenül hadonászik és kiabál.

A vonat továbbindult.

Ő mozdulatlanul ült a helyén, maga elé meredve, a haragos nő kissé duzzogó kedvetlenségében. Ránk sem pillantott.

Paul hatásvadászó, mesterkélt szavakkal beszélgetni kezdett velem, mintha csak kirakatba állította volna ötleteit, hogy érdeklődést ébresszen irántuk, akár a kereskedők, akik kirakják árujukat, s így próbálják a vásárlók kedvét felkelteni.

De a lány mintha nem is hallotta volna.

– Toulon!... Tíz perc!... Hideg-meleg ételek a restiben! – kiáltották kívülről.

Paul intett, hogy szálljunk le, s amint lent álltunk a sínek között, rögtön megkérdezte:

– Mondd, ki lehet ez?

Nevettem.

– Tudom is én! Engem igazán nem érdekel.

Paul azonban egészen felsrófolt volt.

– Pokolian csinos és friss a kis bestia! Hű, milyen a szeme! De nem látszik jókedvűnek. Valami baj érhetett... Semmire nem figyel.

Halkan feleltem:

– Kár annyira erőlködni!

De ő megsértődött:

– Én nem erőlködöm, öregem! Csinosnak tartom a nőt, ennyi az egész!... Ne szólítsuk meg?... De mit mondjunk neki? Ejnye, nincs semmi ötleted?... Igazán nem sejtet, kiféle?

– Nem én! De azért könnyen el tudnám képzelni, hogy vidéki színésznőcske, egy ide-oda vándorló truppból... szerelmi kiruccanása után éppen most utazik vissza a társulathoz.

Mintha csak megbántottam volna, Paul felháborodva vágott vissza.

– Ezt miből gondolod? Ellenkezőleg, én egészen kifogástalannak látom!

– Nézd meg a karkötőit, fiam... és a fülbevalóját... és a ruháját... Azon sem csodálkoznék, ha táncosnő volna... vagy műlovarnő... De inkább táncosnő! Van valami brettli-szaga.

Ez a gondolat határozottan zavarta.

– De még olyan fiatal... alig húszéves!

– Ugyan, ugyan, öregem! Sok mindent csinálhat az ember húszon alul is. A tánc meg a színpad ezek közé tartozik, nem beszélve egyebekről, s lehet, hogy ő kizárólag egyebekkel foglalkozik.

– Beszállás Nizza, Ventimiglia felé! – kiáltotta a kalauz. – A gyors indul...

Fel kellett szállnunk. Szomszédnőnk narancsot evett. Nem! Határozottan nem viselkedett finoman. Térdére fektette zsebkendőjét; s ahogyan felszakította az aranyló héjat, ahogyan kinyitotta száját, ahogyan beleharapott a gerezdekbe, s köpdöste kifelé a magokat az ajtón: szokásai és mozdulatai nem éppen finom gyerekszobáról árulkodtak.

Most különben még morcosabb volt, mint eddig, gyorsan nyeldeste a narancsot, olyan mérgesen, hogy nevetni kellett rajta.

Paul majd elnyelte tekintetével, egyre azt kutatva, hogyan hívhatná fel magára a figyelmét, mivel ébreszthetné fel kíváncsiságát. Megint csak velem kezdett beszélgetni, a választékos gondolatok egész sorát sziporkáztatta, bizalmasan emlegetett ismert neveket. A nő rá se hederített erőlködésére.

Elhagytuk Fréjust és Saint-Raphaëlt. Kocsink már abban a rózsakertben robogott, abban a paradicsomban, a virágzó narancs- és citromfaerdőkben, melyekben még fehér virágbokréták nyílnak, de ott van már aranyló gyümölcsük is, az illatok királyságában, a virágok hazájában, azon a csodálatos tengerparton: Marseille-től Genováig.

Júniusban kell erre utazni, ezen a parton, a keskeny völgyekben, a dombok lejtőin szabadon, vadul hajtanak és lobognak a legszebb virágok. S újra meg újra rózsákat láttunk: rózsamezőket, rózsaföldeket, rózsasövényeket és rózsaligeteket. A falakra kúsznak, virágzanak a tetőkön, felkapaszkodnak a fákra, felvillannak a lombok között, fehérén, pirosan, sárgán, az egyik kicsi, a másik óriási, vékonyak, egyszerű, sima ruhában, vagy húsosak, súlyos, pompázó öltözékben.

És erős leheletüktől, állandóan áradó leheletüktől sűrű, fűszeres és ernyesztő a levegő. S a nyíló narancsfák még erőszakosabb illata mintha édes ízelet oldana fel abban az elemben, amit belehelünk; valóságos nyalánkságot kínál érzékszerveinknek.

A hatalmas, barna sziklás part messze elnyúlik, a mozdulatlan Földközi-tenger mossa. A nehéz nyári nap tűzlepleket borít a helyekre, a meredek, hosszú homokpartra, a nyerskék, megalvadt tengerre. A vonat egyre vágat, alagutakba vágódik be, s átfúrja magát a hegyeken, dombok hullámvonalain siklik, a víz fölött száguld: ezek a párkányok olyan egyenesek, mint a fal; és olykor lágy, bizonytalan, sós illat, száradó tengerifű szaga keveredik a virágok erős, nyugtalanító leheletébe.

De Paul mindebből semmit nem látott; nem nézett sehová, és nem érzett semmit. Figyelmét útitársnőnk kötötte le.

Cannes-ban megint közölni akart valamit. Intett nekem: szálljunk le.

Alig léptünk ki a fülkéből, megragadta karomat.

– Te, ez a lány elbűvölő! Nézd csak meg a szemét! És, öregem, a haja! Még soha nem láttam ilyen haját!

– Eh! Nyugodj már meg! – feleltem neki. – Vagy terveid vannak? Akkor meg támadj! Kissé morcos, de nem hiszem, hogy bevehetetlen.

Rám nézett.

– Nem beszélhetnél *te* velem? Én nem tudok semmit kiszelni. Az elején mindig hülyén félénk vagyok. Soha nem tudtam utcán megszólítani nőt. Utánamegyek, kerülgetem, egyre közelebb lépek hozzá, de sohasem találom meg azt az egyetlen jó mondatot! Életemben egyszer próbáltam meg valamiféle *társalgást* elindítani. Olyan helyzet volt, hogy kétségtelenül meg kellett értenem, tőlem várják a kezdeményezést, s mert valamit feltétlenül kellett mondanom, ezt dadogtam: „Hogy van, asszonyom?” Arcomba nevetett, és én elmenekültem.

Megígértem hát Paulnak, hogy mindent megteszek, s ügyesen elindítom a beszélgetést. Amint újra elfoglaltuk helyünket, kedveskedve kérdeztem szomszédnőnkől:

– Nem zavarja a dohányfüst, asszonyom?

– Non capisco! – felelte.

Hát olasz! Gonosz, bolond nevethetnékem támadt. Paul egy szót sem tudott olaszul, tolmácsnak kell lennem! Belekezdttem. Ekkor olaszul mondtam:

– Azt kérdeztem, asszonyom, nem zavarja-e a dohányfüst? Csak szóljon, ha zavarja!

Mérgesen odavetette:

– Che mi fa!

Még felém sem fordította fejét, rám se nézett. Elhűltem, most magam sem tudtam, minek tekintsem ezt a „Bánom is én”-t. Engedélynek? Elutasításnak? Őszinte közömbösségnek? Vagy egyszerűen annak: „Hagyjon békén!”?

Újrakezddtem:

– Asszonyom, ha a füst a legkevésbé zavarná...

Erre olyan hangsúllyal vágta oda: – Mica! –, ami pontosan ezt fejezte ki: „Nyughass!”

De ez mégis amolyan félengedély volt, s odaszóltam Paulnak:

– Rágyújthatsz.

Tétován nézett rám, mint azok, akik előtt idegen nyelven beszélnek, s ők követni próbálják a társalgást. Milyen nevetséges volt az arca, amikor megkérdezte:

– Mit mondtál neki?

– Megkérdeztem, hogy rágyújthatunk-e?

– Hát nem tud franciául?

– Egy szót sem.

– És mit felelt?

– Megengedte, hogy tegyünk, amit akarunk.

És szivarra gyújtottam.

– Mást nem mondott? – kérdezősködött tovább Paul.

– Öregem, ha megszámloltad, hogy hány szót ejtett ki, akkor tudod: pontosan hatot. Kettőt azért, hogy közölje velem: nem ért franciául. Maradt még négy. Négy szóval pedig nem lehet sokat mondani.

Paul komolyan szerencsétlen lett – tanácstalannak és zavartnak látszott.

De most az olasz lány váratlanul megszólalt, ugyanazon az elégedetlen hangon, mely, úgy látszik, természetes hangja volt.

– Nem tudja, hány órákor érkezünk Genovába?

– Este tizenegykor, asszonyom.

Majd egy pillanatnyi szünet után még ezt mondtam:

– Mi is Genovába megyünk, a barátom meg én; és ha itt a vonaton valamiben segíthetnénk magának, igazán boldoggá tenne.

Nem felelt, s ezért folytattam:

– Maga egyedül van, s ha szüksége lenne szolgálatainkra...

A lány ismét csak ennyit vetett oda:

– Mica!

De ezt olyan nyersen, hogy egyszeribe elhallgattam.

Paul rögtön jelentkezett:

– Mit mondott?

– Azt mondta, hogy nagyon tetszel neki.

De ő nem volt tréfás kedvében; szárazon megkért, hogy ne gúnyolódjam. Erre lefordítottam a fiatal nő kérdését, s az én udvarias ajánlatomat is, amit oly élesen visszautasított.

Paul olyan izgatott lett, hogy valóban a kalitkába zárt mókusra emlékeztetett.

– Jó volna megtudni, melyik szállodába megy. Mi is ott szállnánk meg. Próbáld ügyesen kérdezgetni... Kezdj valahogy megint beszélgetni vele.

Nem volt éppen könnyű feladat, igazán nem tudtam, mit eszeljek ki; de most már magam is ismerni akartam ezt a nem éppen kezes teremtet.

Elhagytuk Nizzát, Monacót, Mentont, a határon megállt a vonat, következett a vámvizsgálat.

En magam irtózom ugyan a modortalan emberektől, akik a vonatfülkében ebédelnek és vacsoráznak, most mégis leszálltam, s egész halom ennivalót vettem; utolsó rohamra indultam: hátha a kis nő torokosságát sikerül megejteni. Tisztán éreztem: ez a lány máskor derűsebb. Valami bosszúság érte, emiatt lehetett ilyen ingerült; de talán most is elegendő valamilyen semmiség, felrebbentett vágy, egy szó, ügyes kínálás, hogy felderüljön, megadja magát – hogy meghódítsuk!

Ismét beszálltunk a vonatba. Még mindig csak hármasban voltunk. Szétraktam az ülésen a sokféle enni-

valót: felvágtam a csirkét, finoman papírra helyeztem a felszeletelt sonkát, azután gondosan – egészen közel a fiatal lányhoz – elrendeztem az édességeket, süteményt, cukorkát, epret, szilvát, cseresznyét.

Amikor látta, hogy enni kezdünk, ő is elővett egy szelet csokoládét és két kiflit, és szép, hegyes fogaival harapdálni kezdte ropogós kiflijét és csokoládéját.

Paul halkán sürgetett:

– Miért nem kínálod meg?

– Én is azt akarom, kedvesem, de nem olyan könnyű elkezdni.

A lány közben oda-odapillantott készleteinkre, s én már tudtam, hogy a két kiflije után is éhes marad. Hagytam hát, hadd fejezze be könnyű vacsoráját. Azután hozzáfordultam:

– Nagyon kedves volna, asszonyom, ha megízlelné ezt a gyümölcsöt.

Megint azt felelte:

– Mica!

De már nem olyan böszön, mint az előbb, én meg kitartottam:

– Akkor talán megengedi, hogy borral kínáljam. Látom, nem ivott semmit. Hazájának bora, olasz bor. S mert már a maguk földjére értünk, milyen kedves volna, ha egy szép olasz száj elfogadná, amivel franciák kínálják, a szomszédai.

Fejével szelíden nemet intett, láttam: el akar utasítani, de szeretné elfogadni: megint azt mondta: mica, de ez a mica már-már udvarias volt. Megragadtam az olaszosan szalmába font üveget, teletöltöttem egy poharat, és átnyújtottam:

– Igyék! – mondtam neki. – Ez lesz az „Isten hozott!” a maga hazájában.

Rosszkedvűen átvette a poharat, és egyetlen hajtásra kiitta – már erősen gyötörhette a szomjúság. Majd köszönet nélkül visszaadta.

Ezután cseresznyével kínáltam.

– Kérem, asszonyom, vegyen! Látja, milyen örömet szerez nekünk.

Gyors oldalpillantással megnézte a mellette hivalkodó gyümölcsöket, és mondott valamit, olyan sebesen, hogy alig értettem meg:

– A me non piacciono, ne le ciliegie, ne le susine; amo soltanto le fragole.

– Mit mondott? – kérdezte rögtön Paul.

– Azt mondta, hogy nem szereti se a cseresznyét, se a szilvát, csak az epret.

És térdére tettem az erdei szamóccával tele újságot. Azonnal nagyon gyorsan enni kezdett. Ujjheggyel felcsípett egy-egy szamóccát, és kissé messziről bedobta a szájába, ajka közben kacéran és kedvesen szétnyílt, hogy elkapja őket.

Keze villámgyorsan mozgott; amikor végzett a kis piros halommal, mely szemünk láttára néhány pillanat alatt apadt, olvadt s eltűnt, megkérdeztem:

– És most mivel kínálhatom?

– Szívesen eszem egy-két harapás csirkét! – felelte.

S bizony legalább egy fél csirkével végzett; möhón, nagy harapásokkal szaggatta, akár egy ragadozó. Majd ráfanyalodott a cseresznyére, amit nem szeretett, majd a szilvára, azután a sütemény után nyúlt, majd ezt mondta:

– No, elég!

És behúzódott a sarokba.

Most már nagyon mulattatott. Szerettem volna még tovább etetni: még udvariasabb lettem, s még kedvesebb, hogy rábírjam. De váratlanul újra mérges lett, arcomba vágott egy micát, olyan félelmeset, hogy többé nem mertem emésztését zavarni.

Barátomhoz fordultam:

– Szegény Paulom, azt hiszem, hiába költökeztünk!

Esteledett; a meleg, nyári éjszaka lassan ereszkedett alá, langyos árnyékait szétteregette a forró, fáradt földön. Messze a tengeren – itt is, ott is – fény gyulladt a sziklákon, még távolabb a hegyfokok csúcsán, és az elsötétedett látóhatáron már feltűntek a csillagok is, néha összetévesztettem őket a világítótornyokkal.

A narancsfák illata erősebb lett; megrészegetve szívtuk be, nagyot, egészen nagyot lélegezve, hogy minél mélyebben nyomuljon belénk. A balzsamos levegőben valamilyen édes, gyönyörűséges, isteni remegés bujkált.

És a fák alatt, a sínek mentén, most már egészen mély árnyékban, egyszerre megpillantok valamit – mintha csillageső volna. Mintha fénycseppek szökdelnének, libegnének, játszanának és futkosnának a lombok között: égből alászökött apró csillagok, hogy itt a földön játszadozzanak. Szentjánosbogarak, ezek a fénylő, kicsi lények táncoltak az illatos levegőben megragadó tűzbalettet.

Az egyik véletlenül fülkénkbe tévedt, itt keringett közöttünk, megvillantva ki-kihunyó fényét, mely felgyúlt, s máris kialudt. A mennyezetlámpára ráhúztam a kék burkolatot, és figyeltem az ide-oda libegő, valószínűtlen bogárkát, tüzes röpülésének szélső törvényeit. Hirtelen rászállt vacsora után elbódult szomszédnőnk hajára. Paul elragadtatva meredt a csillogó, szikrázó kicsi pontra, erre az eleven ékszerre az alvó nő homlokán.

Az olasz lány háromnegyed tizenegykor ébredt fel – hajában ekkor még mindig ott fénylett a világító bogárka. Amikor észrevettem, hogy mozdult, megszólítottam:

– Genovához közeledünk, asszonyom.

Nem válaszolt; mintha csak valamilyen zavaró rögeszme szállta volna meg, maga elé morogta:

– Hát most mit csináljak?

Majd hirtelen hozzám fordult:

– Akarja, hogy magukkal menjek?

Úgy elképedtem, hogy nem is értettem meg.

– Velünk? Nem értem... mire gondol?

Egyre mérgesebb arccal ismételte:

– Akarja, hogy rögtön magukkal menjek?

– Hogyne akarnám, természetesen akarom. De hová akar menni? Mit kíván, hová kísérem?

Határtalan közönnyel vállat vont.

– Ahová akarja! Nekem mindegy.

Kétszer is elismételte:

– Che mi fa!

– Csakhogy mi szállodába megyünk.

A legnagyobb megvetéssel válaszolt:

– Hát akkor menjünk szállodába.

Paulhoz fordultam:

– Azt kérdezi, akarjuk-e, hogy velünk jöjjön.

Amikor láttam barátom teljes zavarodottságát és csodálkozását, rögtön visszanyertem nyugalمامat. Paul csak dadogni tudott:

– Velünk?... De hová? Miért? Hogyan?

– Fogalmam sincs! A legingerültebb hangon tette ezt a különös ajánlatot. Megmondtam, hogy mi szállodába megyünk; erre ő azt felelte: rendben van, menjünk szállodába! Bizonyára nincs egy souja sem. Mindegy. Azért elég különös módon köt ismeretséget.

Paul izgatottan, remegve kiáltott fel:

– Hát persze! Hogyne! Nagyon is akarom! Mondd meg neki, hogy oda visszük, ahová kívánja.

Egy pillanatig habozott, majd nyugtalanul hozzátette:

– De meg kellene tudni, melyikünkkel akar jönni? Veled? Vagy velem?

Az olasz lányhoz fordultam; úgy látszott, nem is

figyel ránk, visszazuhant a tökéletes nemtörődöm-ségbe.

– A legboldogabban visszük magunkkal, asszonyom – mondtam. – De a barátom tudni szeretné, vajon az én karomat vagy az övét választja-e?

Rám nyitotta nagy, fekete szemét, és kissé meglepetten mondta:

– Che mi fa!

Igyekeztem neki jobban megmagyarázni:

– Azt hiszem, a barátot, aki egy nő minden vágyáról gondoskodik, teljesíti akarátát és kielégíti szeszélyeit, ezt a barátot Olaszországban patitónak nevezik. Kettőnk közül melyiket választja, hogy a maga patitója legyen?

Egy pillanatig sem habozott.

– Magát.

Visszafordultam Paulhoz.

– Engem választott, kedvesem. Nincs szerencséd. Eltorzult az arca.

– Annál jobb neked!

Majd gondolkodott, és megkérdezte:

– Ragaszkodsz hozzá, hogy magunkkal vigyük ezt a kis ringyót? Még elrontja az egész utunkat. Mit akarsz? Mit kezdjünk ezzel a tudom is én, mifajta nővel? Egy jó szállodába be sem engednek vele!

De nekem éppen most kezdett tetszeni az olasz lány, sokkal jobban tetszett, mint eleinte; s ragaszkodtam, igen, most már ragaszkodtam hozzá, hogy magunkkal vigyük. Sőt elbűvölt a terv, és már éreztem ereimben a várakozás könnyű borzongását, mely megelőzi a szerelmes éjszakát.

Csak ennyit feleltem:

– Kedves Paul, már vállaltuk! Már késő visszakozni! Te sürgetted, hogy mondjunk igent.

– Ostobaság! – morogta. – Különben tégy, amit akarsz.

A vonat füttyült, lassított; megérkeztünk.

Leszálltam a kocsiból, majd kezemet nyújtottam új barátnőmnek. Ügyesen leugrott a földre. Most a karomat ajánlottam fel – úgy látszott, mintha ellen-szenvvel karolna belém. Miután megtaláltuk és kiváltottuk bőröndjeinket, nekivágtunk a városnak. Paul idegesen jött mellettünk, hallgatott.

Hozzáfordultam:

– No, melyik szállodába menjünk? Kissé nehéz lenne így beállítani a Cité de Paris-ba, nővel! Főleg ezzel az olasz lánnyal...

Paul félbeszakított:

– Főleg ezzel az olasz lánnyal, aki inkább látszik utcalánynak, mint hercegkisasszonynak! De hát ez nem tartozik rám! Már mondtam: tégy, amit akarsz.

Tanácsstalan voltam. Mielőtt elutaztunk, írtam a Cité de Paris-nak, tartsanak fenn számunkra szobákat... És most... most nem tudtam, mit határozzak...

Két hordár jött utánunk a bőröndökkel.

Megállítottam Pault.

– Neked kellene előremenned! Megmondanád, hogy mindjárt ott leszünk. Azonkívül beadnád a szállodásnak, hogy... hogy egy barátnőmmel vagyok... és egészen elkülönített lakosztályt kérünk hármunknak, nem akarunk a többi vendéggel érintkezni. Meg fogja érteni... Mindenesetre meglátjuk, mit felel, s azután határozunk...

Paul csak morgott.

– Köszönöm... nagyon köszönöm... Semmi kedvem ilyen megbízásokhoz és ehhez a szerephez... Nem azért jöttem ide, hogy biztosítsam a te lakosztályaidat és a szórakozásaidat!...

De én nem tágitottam.

– No nézd, öregem, ne haragudj! Mindenesetre kellemesebb egy jó szállodában megszállni, mint egy

rosszban, s nem olyan nagy dolog a szállodástól három elkülönített szobát kérni, ebédlővel.

Hangsúlyoztam a „hármát” – ez hatott rá.

Végül is előresietett; láttam, hogy belép egy szép szálló hatalmas ajtaján, míg én az utca másik oldalára tartottam, odahurcoltam az én néma olasz nőcském; szorosan mögöttünk a hordárok a bőröndökkel.

Paul végre visszatért, arca éppen olyan morcos volt, mint barátnőmé.

– Hát rendben van! – mondta. – Beengednek. De csak két szoba van. Te majd úgy helyezkedsz el, ahogy tudsz.

Megindultam mögötte, s bevallom, szégyenkeztem, hogy ilyen gyanús nő társaságában kell belépnem.

Valóban két szobánk volt, közbül meg egy kicsi szalon. Hideg vacsorát rendeltem a lakosztályba, majd kissé zavartan az olasz lányhoz fordultam:

– Csak két szobát tudtunk szerezni, válasszon, melyiket akarja.

Mit felelt? Az örökös „Che mi fá”-t. Ekkor fel-emeltem kis fekete faládikáját, igazi cselédládika volt, s bevittem a jobb oldali szobába – ezt választottam neki... *kettőnknek*. A ládikán cédulát láttam, rajta francia szavak: „Mademoiselle Francesca Rondoli, Genova”.

Megkérdeztem:

– Francesca a neve?

Nem szólt, csak igent intett.

– Nemsokára vacsorázunk – folytattam. – Nem akarja addig rendbe hozni magát?

Mi volt a felelete? „Mica.” Ezt a szót ugyanolyan gyakran használta, mint a „Che mi fá”-t.

Erősködtem.

– Utazás után olyan kellemes megmosdani!

Ekkor eszembe jutott: ládikájából bizonyára hiányzik sok nélkülözhetetlen női holmi, mert látnom kellett, hogy elég szokatlan helyzetben van, mintha éppen most mászott volna ki valamilyen kellemetlen kalandból – elővettem hát útikészletemet.

Sorra kiraktam a sok apró tisztálkodási eszközt: egy körömkefét, egy új fogkefét (mert ebből többet csomagolok be), ollóimat, körömrészelőimet, szivacsokat. Kinyitottam az ámbrával kevert levendulás-üveget meg egy flakon New-mown-hay-t, felnyitottam rizsporos dobozomat, tetején ott kínálkozott a könnyű pamacs. Egyik finom törülközőmet ráfektettem a vizeskancsóra, a mosdótál mellé pedig vado-natúj szappant helyeztem.

Nagy, bosszús szeme követte mozdulataimat; gondoskodásom nem lepte meg, de – úgy látszik – nem is nyerte meg tetszését.

– Tessék, körülbelül itt van minden, amire szüksége lehet – mondtam. – Majd szólok, ha felhozták a vacsorát.

Átmentem a szalonba. Paul már elfoglalta a másik szobát, és bezárkózott, így hát egyedül várakoztam.

Egy pincér jött-ment: tányérokat, poharakat hozott. Lassan megterített, hideg csirkét helyezett az asztalra, végül jelentette: tálalt.

Halkan kopogtam Rondoli kisasszony ajtaján.

– Tessék! – kiáltotta.

Benyitottam. Illatszerek fojtogató párái fogadtak: fodrászüzletek sűrű, vad szaga.

Az olasz lány a ládikáján ült: ugyanúgy lehetett volna kedvetlen, álmodozó nő, mint kidobott cseléd. Egyetlen szempillantás, s már tudtam, mit nevez ő „tisztálkodásnak”. A törülköző még mindig összehajtván feküdt a teli kancsón; az érintetlen, száraz szappan ott maradt az üres mosdótál mellett. De az illatszeres üvegeknek mintha a felét megitta volna

– csak erre gondolhattam. A kölnivízzel még takarékoskodott; az üvegnek körülbelül a harmada hiányzott: viszont kárpótlásul egészen megdöbbentő mennyiséget fogyasztott az ámbrás levendulából és a New-mown-hay-ből. Könnyű, fehér köd: egész rizsporfelhő lebegett a levegőben; annyira bemázolta az arcát és a nyakát! Szemöldökére, szempillájára és halántékára mintha hó hullott volna; arcát meg egészen kimeszelte – a púder vastag rétege emelte ki minden vonását, orrcimpáját, állának gödröcskáját, szeme két sarkát.

Amikor felállt, olyan fergeteges illat vágott rám, hogy rögtön féloldali fejfájást kaptam.

Azután leültünk vacsorázni. Paul gyalázatos hangulatban volt. Csak ócsárló szavakat, ingerült elismerést vagy kellemetlen bókokat tudtam belőle kihúzni.

Francesca kisasszony úgy tüntette el az ételt, mint egy örvény. Mihelyt befejezte az evést, elszunnyadt a pamlagon. Én azonban egyre nyugtalanabb lettem: éreztem, hogy közeledik a döntő perc, amikor megosztjuk szobánkat. Elhatároztam, hogy most már vakmerően siettetek mindent – az olasz lány mellé ültem, és szerelmeskedve megcsókoltam a kezét.

Kissé felnyitotta fáradt szemét, s az alig nyíló pillák alól lustán, elégedetlenül rám nézett.

Megkérdeztem tőle:

– Csak két szobánk van. Megengedné, hogy én is a magáéba menjek?

– Ahogy akarja! – felelte. – Nekem mindegy. Che mi fa!

Sértett ez a közöny.

– Szóval nem zavarja, ha magával tartok?

– Nekem mindegy. Ahogy akarja.

– Most rögtön lefekszik?

– Rögtön, persze! Álmos vagyok!

Felállt, ásított, kezét nyújtott Paulnak, aki mérge-
sen kezét rázott vele, én meg, gyertyával világítva,
bekísértem szobánkba.

De egyre nyugtalanított valami.

– Tessék! – mondtam neki újra. – Itt mindent
megtalál, amire szüksége van.

És most már előrelátó gondossággal magam töl-
töttem ki a mosdótálba a víz felét, s a törülközőt is
odatettem a szappan mellé.

Azután visszamentem Paulhoz. Amint beléptem,
ezzel fogadott:

– Hát te ugyan finom dámát csíptél fel!

Csak nevettem:

– Savanyú a szőlő, öregem!

Alattomosan és gonoszul felelte:

– Csak várjunk, vajon nem neked árt-e meg?

Megrezzentem; elkapott az a zaklató félelem, ami
kétes szerelmek után támad ránk, a félelem, mely
megrontja a kedves találkákat, váratlan öleléseket, a
kalandosan szerzett csókokat. De azért hetvenkedve
mondtam:

– Ugyan, eredj! Nem utcai „ká” ez a kislány!

De rajtakapott a gazember. Észrevette, hogy arco-
mon a nyugtalanság árnyéka suhant át.

– Akivel így ismerkedtél meg? Igazán meglepő
vagy! Felcsípsz a vonaton egy magányosan utazó
olasz nőt, aki valóban szokatlan cinizmussal felajánl-
ja, hogy lefekszik veled az első szallodában. Te ma-
gaddal hozod. . . És most azt mondod, hogy nem kis
„ká”! Mintha egy. . . egy himlős nővel feküdnéd át
az éjszakát, és azt hazudnád magadnak, hogy nem
kockáztatsz semmit.

Ingerült, komisz röhögéssel nevetett. Leültem:
gyalázatos szorongás fogott el. Mert mit is akartam
tenni? Paulnak igaza volt. Veszettül egymásnak csa-
pott bennem a félelem és a vágy.

Paul folytatta:

– Tégy, amit akarsz; én mindenesetre figyelmeztettelek. Ha baj ér, majd ne panaszkodj!

De amikor tekintetében megláttam a vigyorgó gúnyt, a bosszú gyönyörűségét, s láttam, milyen jókedvűen csúfol, nem tétováztam. Kezet nyújtottam:

– Jó éjszakát. Hadd idézzem neked: „A könnyű győzelem dicstelen diadal!” És hidd el, öregem, ez a győzelem megéri a kockázatot.

Ezután határozott lépésekkel indultam Francesca szobájába.

Csodálkozva, elámulva álltam meg, rögtön az ajtóban. Már aludt: egészen meztelenül feküdt az ágyon. Úgy lephette meg az álom, vetkőzés közben, Tiziano igéző asszonyának szép, pihenő helyzetében.

Hát persze, nagyon fáradt volt, ledőlt – fekve akarta lehúzni harisnyáját, s a két harisnya ott is maradt a takarón; azután eszébe jutott valami, bizonyosan kellemes dolog, mert még várt, nem kelt fel rögtön, nem volt kedve kilépni a jóleső álmodozásból; majd csendesen lehunyta szemét, s máris aludt. A széken ott maradt a hálóinge, hímzett gallérú, áruházban vásárolt kész holmi – egy kis újonc luxusa.

Elragadó volt, fiatal, kemény és üde.

Van-e szebb látvány, mint egy alvó nő? A test, melynek minden vonala lágy, minden hajlata csábít, minden puha domborulata felizgat – a női test mint ha öröktől fogva az ágy mozdulatlanságába született volna bele. Az a hullámvonal, mely a deréknál bemélyed, a csípők táján kiugrik, majd a láb könnyed, kecses lejtését követi, s oly kacéran végződik a lábfejen, valóban sehol sem rajzolódik ki annyi fenséggel és szépséggel, mint amikor elnyúlik az ágy takaróin.

Egy perc volt csak, s már-már elfelejtettem barátom gyanakvó figyelmeztetéseit: de amikor az öltözőasztal felé fordultam, s mindent ugyanolyan érin-

tetlenül láttam, pontosan úgy, ahogyan otthagytam, hirtelen szorongva leültem, gyötrő határozatlanságomban.

Biztosan nagyon sokáig ültem ott, nagyon sokáig, talán egy óráig is – és nem tudtam választani: se vakmerő nem tudtam lenni, se a meneküléshez nem volt erőm. Különben már nem is vonulhattam vissza; az éjszakát vagy egy széken kellett töltenem, vagy lefekszem, s vállalom a kockázatot és a veszélyt.

De azon sem kellett gondolkoznom, hogy itt vagy ott aludjam-e? Nagyon is éber voltam, szemem túlságosan mohó.

Remegve, lázasan, nyugtalanul meg-megmozdultam, sehogy sem találtam a helyem, már végsőkéig elcsigázott voltam. Nagy gyáván így okoskodtam: „Ha lefekszem, az még semmire sem kötelez. Még mindig jobban pihenhetek a matracon, mint egy széken.”

És lassan levetkőztem; majd átlépve az alvó lányon, a fal mellé feküdtem, s hátat fordítottam a kísértésnek.

És így virrasztottam sokáig, nagyon sokáig.

De szomszédnőm hirtelen felébredt. Csodálkozva és változatlan elégedetlenséggel körülnézett, azután észrevette, hogy meztelen, erre felkelt, és nyugodtan belebújt hálóingébe, olyan közömbösen, mintha ott sem lettem volna.

Ekkor... igen, hát ekkor... valóban leszakítottam, ami az enyém volt, de meg kell mondanom: egyáltalában nem látszott rajta, hogy őt a legkevésbé is érdekli. És rövid idő múlva már ismét aludt, békésen aludt, fejét jobb karjára fektetve.

Én meg az emberi oktalanságon és gyengeségen tűnődtem. Végre magam is elaludtam.

Francesca korán felöltözött; reggeli munkához hozzászokott nő lehetett. Amikor felkelt, mozdula-

tával felébresztett; félig nyílt szempilláim alól lestem őt.

Lassan jött-ment, s mintha csodálkozott volna, hogy semmi dolga. Majd elszánta magát, hogy odamegy az öltözőasztalkához, és egy perc alatt kiürített mindent, ami illatszeres üvegeimben még megmaradt. Igaz, vizet is használt, de keveset.

Majd amikor már teljesen felöltözött, két kezével átfogta egyik térdét, és elábrándozott.

Úgy tettem, mintha most látnám meg, és ráköszöntem.

– Jó reggelt, Francesca.

Nem látszott kedvesebbnek, mint tegnap, köszönés helyett inkább csak morogta:

– Jó reggelt.

– Jól aludt? – kérdeztem.

Nem felelt, csak igent intett; én meg kiugrottam az ágyból, és feléje indultam, hogy megcsókoljam.

Úgy tartotta oda az arcát, mint egy rosszkedvű gyerek, akit akarata ellenére cirógatnak. Ekkor gyöngéden átöleltem (ha már megízleltem ezt a remek bort, igazán nagy butaság lett volna otthagyni), és ajkamat lassan rányomtam nagy, haragos szemére, melyet csókom elől bosszúsan lehunyt, tiszta arcára, húsos ajkára – de ajkát elvonta tőlem.

– Úgy látszik, nem szereti, ha megcsókolják! – mondtam neki.

Megint csak ezt válaszolta:

– Mica!

Melléje ültem a ládikára, karomat karja alá dugtam.

– Mindenre: mica! mica! mica! Ezután már csak „Mica kisasszonynak” fogom hívni.

Most először láttam, mintha ajkán mosoly villant volna át, de olyan gyors villanás, hogy tévedhettem is.

– De ha mindig azt mondja: „mica”, nem tudom, mivel szerezhetek örömet magának. Például mit csináljunk ma?

Habozott, mintha megérintette volna valamilyen távoli kívánság; azután egykedvűen mondta:

– Nekem igazán mindegy. Amit akar.

– Hát jó, Mica kisasszony. Akkor kocsit fogadunk, és sétálni megyünk.

– Ahogy akarja! – dünnyögte.

Paul már az ebédlőben várt minket, a szerelmi ügyek harmadik szereplőjének unott arcával. Elragadtatást mímelt, és diadalmas vallomásként erőlyesen megszorítottam a kezét.

Ő megkérdezte:

– És most mit tervezel?

– Hát először is körülnézünk a városban, azután talán fogadjunk kocsit, és menjünk ki valahová a környékre.

Csendben ebédeltünk, majd nekivágtunk Genovának – múzeumokat látogatni. A karomon hurcoltam Francescát, palazzóról palazzóra. Bejártuk a Spinolapalotát, a Doriát, a Marcello Durazzót, a Vörös-palotát meg a Fehér-palotát. A lány oda sem nézett semmire, legfeljebb néha-néha emelte rá a remekművekre fáradt, közönyös tekintetét. Paul kétségbeesetten járt a nyomunkban, kellemetlen dolgokat mondogatott. Majd egy kocsit végigvitt a környéken, mind a hárman hallgattunk.

Végül hazamentünk vacsorázni.

A következő nap ugyanúgy telt el, és a rákövetkező megint.

Harmadnap Paul rám szólt:

– Hát ide hallgass, én itthagylak! Én nem fogom három hétig nézni, hogyan szerelmeskedsz ezzel a kis curkával!

Meghökkenem, zavarba jöttem, mert nagy meg-

lepetésemre különös módon ragaszkodtam Francescához. A férfi gyenge és ostoba, könnyen megingatható, és ha érzékei felizgatják vagy legyőzik, gyáva is. Ragaszkodtam ehhez a lányhoz, akit nem is ismerem, ehhez a hallgató és örökké elégedetlen lányhoz. Szerettem durcás arcát, azt, ahogyan elbiggyesztette ajkát, unatkozó tekintetét; szerettem fáradt mozdulatait, megvető beleegyezését, még csókjainak közömbösségét is. Valami titkos rabság, a testi szerelem rejtelmes rabsága, a soha el nem telő birtoklás titkolt ragaszkodása tartott mellette. Őszintén meg is mondtam Paulnak. Leszamarazott, majd ezt mondta:

– Hát hozd magaddal!

De Francesca makacsul tiltakozott: nem, ő nem megy el Genovából! Nem akarta megmondani, miért. Könnyörögtem neki, egyik érvet a másik után mondtam, mindenfélét ígértem – hiába!

És erre maradtam.

Paul kijelentette, hogy egyedül is elutazik. Összecsomagolt, de azután ő is csak maradt.

És elmúlt még két hét.

Francesca állandóan szótlan volt és ingerült; inkább mellettem élt, mint velem. Válasza minden kérdésemre, minden ajánlatomra az örökös „che mi fa!” – vagy az ugyanúgy visszatérő „mica!”

Barátom most már szünet nélkül dühöngött. Rohamaira csak vállat vontam:

– Elutazhatsz, ha unod magad. Nem tartalak visza.

Ilyenkor sértegetett, elárasztott szemrehányásaival, kiáltozott.

– Mit akarsz? Hová menjek most? Három hetünk lett volna, és kettő már elmúlt! Most utazzam tovább? Meg azután egyedül menjek Velencébe, Firenzébe, Rómába? Hanem ezért még megfizetsz,

nem is hiszed, milyen drágán fizeted meg ezt! Nem lehet csak úgy kiemelni egy férfit Párizsból, és azután összezární egy genovai szállodában egy kis olasz macskával!

Nyugodtan feleltem:

– Nagyon egyszerű az egész. Menj vissza Párizsba!

Ő meg szinte rikácsolt már:

– Meg is teszem! Még holnap utazom!

De másnap ugyanúgy ott maradt, mint előző nap; tovább dühöngött és tovább káromkodott.

Már ismertek bennünket, ahogy így hármásban reggeltől estig az utcákon bolyongtunk, a szűk, járda nélküli utcákon, a kőlabirintushoz hasonló városban, melyet úgy fűrt át a sok folyosószerű utcácska, mint az alagutak. Jártunk ezekben a közökben, a dühösen fütyülő szélben, a magas falak közé szorított sikátorokban, ahonnan az eget is alig láttuk. Néha franciák fordultak utánunk, meglepődve, hogy franciákat látnak ennek az unatkozó, rikító ruhájú lánynak társaságában – Francesca viselkedése valóban szokatlan, hozzánk nem illő, kompromittáló volt.

Karomba kapaszkodva jött, semmire rá nem nézett. Vajon miért maradt velem, velünk, akik, úgy látszik, annyira nem tudtuk szórakoztatni. Ki lehetett? Honnan került ide? Mit csinált? Volt-e valamilyen terve, jövőre vonatkozó gondolata? Vagy csak úgy vaktában élt, különböző találkozásokra és a véletlenre bízta magát? Hiába akartam megérteni, beléje látni, megmagyarázni magamnak. Minél jobban megismertem, annál inkább meglepett: találynak éreztem. Annyi biztos, hogy nem volt romlott nő, aki hivatásszerűen foglalkozik a szerelemmel. Inkább arra gondoltam: szegény embernek a lánya, elcsábították, s most kallódik. De mire számított: mi lesz belőle? Mire várt? Mert igazán nem vettem észre, hogy meg akar hódítani, vagy meg akar vágni.

Próbáltam őt kérdezgetni gyerekkoráról, családjáról beszéltetni – nem felelt. És vele maradtam: a szívem szabad volt, testemet a vágy égette. Nem untam meg, hogy karomban tartsam ezt a mogorva, nagyszerű női testet; úgy éltünk, ahogyan egy állat áll össze a párjával, az érzékeim rabja lettem; de talán még inkább elcsábított s legyőzött érzéki szépsége, az a fiatal, egészséges, erőteljes varázs, ami belőle, jóízű bőréből, jó formájú, izmos tagjaiból áradt.

Megint eltelt egy hét. Közeledett elutazásom napja, mert július 11-én Párizsban kellett lennem. Paul most már körülbelül belenyugodott a kalandba, bár még mindig sértegetett. Én azonban szórakoztató ötleteken törtem a fejem, kirándulásokat terveztem, hogy jókedvre hangoljam szeretőmet és barátomat; nagyon sokat fáradtam.

Egyik nap azt ajánlottam, ránduljunk ki Santa Margheritába. A megejtő városka – rengeteg kert áradásában – egy hegyhez bújtt, mely messzire benyúlt a tengerbe, egészen Portofinóig. Ott mentünk mind a hárman, a csodálatosan szép úton, mely a hegy mellett fut. Francesca hirtelen hozzám fordult:

– Holnap nem tudok magával menni. Rokonokat látogatok.

Majd elhallgatott. Én sem kérdeztem; tudtam: úgysem felelne.

Másnap csakugyan nagyon korán kelt. Én még feküdtem, ő meg leült ágyam végére, és zavartan, magával küzdve, habozva megszólalt:

– Ha ma este nem jönnek vissza, eljönne értem?

– Hát persze! – feleltem. – Ez csak természetes! És hová menjek?

Megmagyarázta.

– Végigmegy a via Vittorio Emmanuelén, azután befordul a Passo Falconéba, majd a Salita S. Raffaelóba, ott bemegy abba a házba, amelyikben a bútor-

kereskedés van, és egészen hátul, az udvarban, jobb felől lát egy épületet, ott Rondolinét keresi. Hát oda!

És elment. Csak ámultam, nem értettem.

Amikor Paul látta, hogy egyedül vagyok, meghökkenve kérdezte:

– Hát Francesca hol van?

Elmondtam, mi történt.

Felkiáltott:

– Öregem, használd fel az alkalmat, és fussunk! Úgyis vége felé jár a szabadságunk. Két nappal több vagy kevesebb, nem sokat számít. Gyerünk, gyerünk, csomagolj! No, mozdulj már!

Tiltakoztam.

– Nem, öregem! Nem hagyhatom így faképnél ezt a lányt! Mégis három hétig együtt voltam vele... El kell búcsúznom tőle, rá kell bírnom, hogy elfogadjon valamit... Nem, nem! Becstelenül viselkednék!

De Paul rám sem figyelt; csak sürgetett, ostromolt. Én azonban nem engedtem.

Egész nap nem mozdultam ki a szállóból; vártam, hogy Francesca visszajön. De nem jött.

Este a vacsoránál Paul sugárzott a diadaltól:

– Na, öregem! Téged hagytak faképnél! Mulatságos, nagyon mulatságos!...

Bevallom, csodálkoztam, s kissé bosszankodtam is. Paul csúfolódva az arcomba nevetett:

– Különben nem is olyan rossz módszer, csak kissé szimpla! „Várjon meg, visszajövök!” Vajon meddig fogsz rá várni? Ki tudja?... Talán olyan gimpli vagy, hogy még a megadott címre is elmegy... „Kérem szépen, itt lakik Rondoliné?” „Nem, itt nem lakik semmiféle Rondoliné!” Fogadjunk, hogy kedved volna elmenni!

Tiltakoztam.

– Azt már nem, öregem! Biztosítlak, ha holnap

reggelig nem jön vissza, a nyolcórás expresszrel utazom. Huszonnégy óráig várok. Ez elég: a lelkiismeretem nyugodt lesz.

Egész este izgatott voltam, kissé szomorú, kissé ideges. Nem tagadhattam: valami hozzáfűzött. Éjfélkor lefeküdtem. Alig aludtam valamit.

De hatkor már felkeltem. Felébresztettem Pault, összecsomagoltam, és két órával később mind a ketten felszálltunk a francia expresszre.

3

Azután az történt, hogy a következő évben s körülbelül ugyanabban a hónapban megint elfogott a vágy: elutazni Olaszországba! Úgy látszik, ez már visszatérő láz nálam. Rögtön el is határoztam: utazom. Mert a művelt embernek bizonyára kötelessége, hogy lássa Firenzét, Velencét és Rómát. És egy ilyen úton mennyi témát gyűjthetünk, hogy társaságunknak majd elmondhassuk az oly mélynek látszó közhelyeket a remekművekről.

Most egyedül utaztam, és ugyanabban az órában értem Genovába, mint előző évben, de ezúttal nem akadt úti kalandom. Ugyanabban a szállodában szálltam meg, és véletlenül ugyanazt a szobát is kaptam!

Alig bújtam be az ágyba, Francescára kellett gondolnom; arca már tegnap óta kísértett elmosódottan, s most furcsa kitartással nem hagyott nyugodni.

Ismered azt az érzést, amikor egy nő emléke hatalmába ejt, sok-sok idővel azután, hogy szeretted, és a tied volt? Hatalmába ejt, amikor újra a régi helyeken jársz.

Alig tudok ennél erősebb és kínzóbb érzést. Azt hinnéd: rögtön benyit, rád mosolyog, a karját tárja. Menekülő s mégis oly tiszta képe körülötted bujkál:

távolodik, visszatér – és eltűnik. Úgy megkínoz, mint egy lidérc; valószínűtlen jelenléte fogva tart, te-le a szíved vele, és minden érzékedet felgyújtja. Szemed látja őt, illata követ, csókjainak íze az ajkadon, meztelen teste a bőrödhöz simul. S közben egyedül vagy, és kínlódsz a megidézett szellemtől, szenvedsz a vele feltoluló izgalmaktól. Nehéz, szívet tépő szomorúság szakad rád. Azt hisszük, örökre egyedül maradunk. Körülöttünk minden tárgy kétségbeejtő jelentőséget kap, szívünk-lelkünk borzadva érzi a magányt, az elhagyatottságot. Jaj, ne keresd fel soha még egyszer a várost, a házat, a szobát, az erdőt, a kertet, a padot, ahol átölelted a nőt, akit szerettél.

Szóval egész éjszaka Francesca emléke üldözött; s lassanként felébredt bennem a vágy, hogy újra lássam őt; eleinte csak bujkáló vágy, majd egyre elevenebb, majd éles és égető! És elhatároztam: Genovában töltöm a következő napot, s ha csak tudom, megkeresem. Ha meg nem sikerül, az esti vonattal továbbutazom.

Tehát reggel elindultam a nyomában... Még jól emlékeztem, hogyan adta meg a címét, amikor elváltunk: via Vittorio Emmanuele – Passo Falcone – Salita S. Raffaello – a bútorkereskedő háza – mélyen bent az udvarban a jobb oldali épület.

Nem ment éppen könnyen, de megtaláltam, és bekopogtam egy düledező kis ház ajtaján. Kövér aszszony nyitott ajtót: valamikor nagyon szép lehetett, de most csak nagyon piszkos volt. Egészen elhájasodott; feltűnő vonásai mégis megőriztek valamit a szépség méltóságából. Fésületlen haja összetapadt tincsekben lógott homlokába és vállára; nagy, kövér teste a bő, foltos háziruhában ide-oda hullámozott, majd meg-megremegett. Nyakában vastag, aranyozott lánc, két csuklóján nagyon szép, finom karkötők, genovai sodronymunka.

Ellenségesen kérdezte:

– Mit kíván?

– Itt lakik, kérem, Francesca Rondoli kisasszony?

– Mit akar tőle?

– Tavaly szerencsém volt, s megismerkedhettem vele. Látni szeretném őt. . .

Az öregasszony bizalmatlanul, fürkészszerűen vizsgált.

– Mondja csak, hol találkozott maga vele?

– Itt, Genovában.

– Hogy hívják?

Tétováztam, majd megmondtam a nevemet. És az olasz nő máris kitárta karját, mintha meg akarna ölelni.

– Ó, maga az a francia? Jaj de örülök, hogy eljött! Jaj de örülök! . . . De hogy megszorította azt a szegény gyereket! Egy hónapig várta magát, uram! Bizony, egy egész hónapig! . . . Első nap azt hitte, hogy eljön érte. . . Tudni akarta, hogy szereti-e? Nem hiszi el, uram, mennyire sírt az a lány, amikor már látta, hogy nem jön érte. . . Bizony, uram, sírt, amíg csak könnye volt! . . . Azután elment a szállodába is. De maga már elutazott. . . Ekkor azt hitte, bizonyára Olaszországban utazgat, ahogyan tervezte, de a végén kiszáll még Genovában. . . És mert nem akarta magát elkísérni, itt fogja őt keresni. . . Várt, várt magára, uram, több mint egy hónapig várt. . . És nagyon szomorú volt, én mondom, nagyon-nagyon szomorú. . . Én mondom, az anyja!

Igazán zavarba jöttem. De egyúttal a biztonságot is visszanyertem, és megkérdeztem:

– És most itthon van?

– Nem, uram. Párizsban van egy festővel. . . Kedves fiú, szereti őt! Nagyon szerelmes a fiú, és Francesca mindent megkap tőle, amit csak kíván! . . . Nézze csak, mit küld az anyjának! . . . Szép, mi?

És déli tűzzel mindjárt mutogatta is karján a kar-
köteket és nyakában a súlyos láncot.

Tovább sorolta:

– Még arany fülbevalóm is van, drágakövekkel!
Meg selyemruhám és több gyűrűm!... De ezeket
délelőtt nem veszem fel, csak délután, amikor szépen
felöltözöm... Ó, nagyon boldog a lányom, uram,
nagyon boldog!... Hogy örül majd, ha megírom,
hogy maga eljött!... De jöjjön be, uram, üljön le...
Megkínáljuk valamivel, jöjjön!

Tiltakoztam, most már a legelső vonattal tovább
akartam menni. De ő megfogta a karomat, húzott
befelé; és többször elismételte:

– Jöjjön hát be, uram! Csak nem írhatom azt neki,
hogy be sem jött hozzánk...

Kicsi, elég sötét szobába kerültem, asztal és néhány
szék állt benne.

A mama újrakezdte:

– Ó, most nagyon boldog! Nagyon boldog...
Amikor maga a vonaton találkozott vele, nagy bána-
ta volt. A barátja elhagyta Marseille-ben. Éppen on-
nan jött vissza a szegény gyerek! Rögtön megszeret-
te magát, de még kicsit szomorú volt, tudja... Most
mindene megvan!... Mindent megír nekem, mit
csinál... Belleminnek hívják a fiút. Azt mondják,
híres festő maguknál. Itt látta a lányomat, ebben az
utcában... Igen, uram, itt az utcán, és rögtön bele-
szeretett. Ugye, iszik egy pohár szörpöt? Nagyon
finom... Most egyedül van?

– Egyedül – feleltem. – Egészen egyedül.

Egyre nagyobb kedvem támadt nevetni, mert
Rondoli mama híreit hallgatva, első csalódottságom
múlóban volt. Megittam egy pohár szörpöt.

Ő meg tovább beszélt:

– Ne mondja! Egészen egyedül van? Ejnye, de saj-
nálom, hogy Francesca nincs itt már! Igazán magával

lehetett volna, amíg itt marad a városban. Elég unalmas így egyedül sétálgatni. . . Francesca biztosan nagyon fogja sajnálni. . .

Majd, amikor felálltam, ezt kiáltotta:

– De nem akarja, hogy Carlotta elkísérje? Ő nagyon jól ismeri a szép kirándulóhelyeket! Carlotta a másik lányom, uram. . . A második!

Meglepődésemet – úgy látszik – beleegyezésnek tekintette, mert a belső ajtóhoz sietett, kinyitotta, és egy láthatatlan lépcső sötétjébe bekiáltotta:

– Carlotta! . . . Carlotta! . . . Gyere le gyorsan! . . . Hallod, rögtön gyere le! . . . Gyere le, kedveském!

Szabadkozni akartam; de Rondoli mama nem hagyott szóhoz jutni:

– Nem, nem, uram! . . . Magával fog menni! . . . Nagyon kedves, és sokkal vidámabb, mint a másik. . . Jó lány, nagyon jó lány! . . . Én nagyon szeretem!

A lépcső felől ekkor papucscsattogást hallottam. Magas lány lépett be, barna volt, vékony és csinos – és ő is kócos. Anyja régi ruhájában is sejteni lehetett fiatal, karcsú testét.

Rondoli mama azonnal tájékoztatta őt, ki vagyok, mint vagyok.

– A Francesca franciája! A tavalyi, emlékszel rá? . . . Érte jött! Most egészen egyedül van szegény signor. . . Én rögtön mondtam neki: te majd elmegy vele, hogy legyen társasága. . .

Carlotta megnézett szép barna szemével, és kissé elmosolyodva, halkán mondta:

– Ha akarja, szívesen megyek.

Hát visszautasíthattam volna?

– Örülök, nagyon örülök!

Ekkor Rondoli mama kituszkolta Carlottát.

– Menj, menj! Öltözz gyorsan! . . . A kék ruhádat vedd fel és a virágos kalapot. . . Siess!

Amint a lány eltűnt, szépen elmagyarázta:

– Még kettő van, de kisebbek... Higgye el, nagyon sokba kerül négy gyereket felnevelni! Szerencsére, a legidősebb most már biztosítva van!...

Azután az életéről beszélt még... a férjéről, aki meghalt... vasutas volt... És második lánya, Carlotta jó tulajdonságairól...

Közben Carlotta visszatért – ugyanúgy öltözött, mint a nénje: rikító, különös ruhában lépett be.

Anyja tetőtől talpig megnézte – elégedett volt; hozzánk fordult:

– Most menjenek, gyerekeim...

De még odaszólt lányának:

– Nehogy aztán tíz után gyere haza ma este. Tudod, hogy a kapu zárva van!

– Ne félj, mama! – felelte Carlotta.

Belém karolt, és már vele bolyongtam az utcákon, ugyanúgy, mint nénjével tavaly.

A szállodában ebédeltünk, majd Santa Margheritába vittem új kedvesemet, s vele ismételttem meg legutolsó kirándulásomat Francescával.

És este nem ment haza, pedig a kaput tíz után bezárják.

És szabadságom két hete alatt Carlottával bejártuk Genova környékét. Elfeledtette velem a másikat.

És sírva búcsúzott tőlem azon a reggelen, amikor elutaztam, miután átvette a neki szánt emléket meg azt a négy karkötőt, amit Rondoli mamának küldtem.

Hamarosan ismét Olaszországba szeretnék utazni; noha nyugtalanul és mégis reménykedve gondolok arra, hogy Rondoli mamának még két lánya van.

1884. május 29–június 5.

Illés Endre fordítása

Laporte ezredes

LES IDÉES DU COLONEL

– Becsületszavamra – szavalta Laporte ezredes –, öreg vagyok, köszvényes vagyok, a lábam merev, akár egy fatuskó, de ha egy asszony, egy igazán szép asszony azt kívánná, hogy bújjak át a tű fokán, azt hiszem, úgy átrepülnék rajta, mint a bohóc a karikáján. Hiába, halálomig ilyen leszek, ilyen a vérem! Régi gavallér vagyok, a régi iskola tanítványa. Még a csizmám is megremeg, ha asszonyt, szép asszonyt látok!

De nem, nemcsak én vagyok ilyen; esküszöm, ilyen a francia katona! A bakától a tábornokig, mind rohanunk, akár a halálba, ha asszonyról, szép asszonyról van szó! Gondoljatok csak arra, mit tett velünk Jeanne d'Arc! Én mondom, ha Sedan előtt egy csinos asszony veszi át a parancsnokságot – amikor Mac-Mahon már megsebesült –, istenűgyse, áttörünk a poroszon, és ágyúikból isszuk az áldomást.

Van egy kis történetem is, mindennél jobban megmagyarázza: a nőkért csodákat tudunk tenni!

Kapitány voltam akkoriban, kapitány, semmi több; egy felderítő csapatot vezettem, utunk olyan területen vitt át, amit már megszálltak a poroszok. Bekerítették minket, a nyomunkban jártak, holtfáradtak és kábultak voltunk; nincs tovább! – gondoltuk –, összeesünk a fáradtságtól és az éhségtől.

És még aznap el kellett érniünk Bar-sur-Taint, különben jól odapörkölnék nekünk a poroszok, lelövik, lemészárolják az egész csapatot! Már az is csoda volt, hogy eddig életben maradtunk. Tehát azon az éjsza-

kán még tizenkét mérföld állt előttünk, tizenkét mérföldet kellett gyalogolnunk a hóban és a havazásban, üres hassal! No, ezekkel a szegény ördögökkel soha nem érkeünk meg! – gondoltam.

Már egy napja nem ettünk semmit. Azt a napot egy pajtában vacogtuk át, jó szorosan egymáshoz bújtunk, hogy ne fázzunk annyira. A beszédhez és a mozgáshoz már nem volt erőnk, aludtunk, de minduntalan fel-felrezzentünk, összerázkódtunk – a halálosan fáradt ember alszik így!

Délután ötkor úgy tetszett, mintha már éjszaka volna, hótól sápadt éjszaka.

Felráztam embereimet. Sokan fel sem akartak kelni, nem tudtak azok már mozdulni, megállni, a hidegtől a csontjuk is megfagyott.

Előttünk a sík föld, az embertelen, gonosz, meztelen síkság – és havazott. . . Hullt, egyre hullt a hó, fehér függöny ereszkedett elénk, súlyos, fagyott, vastag szemfedőt borított a hó a földre, jeges gyapjúterítőt. Azt hihettük volna, itt a világ vége.

– No, előre, fiaim!

Csak nézték a magasból hulló, sűrű, fehér port, s azt gondolhatták: „Ebből is elég volt! Egyszerűbb, ha itt döglünk meg!”

Én csendesen elővettem a pisztolyomat:

– Aki pedig elmarad, azt lelövöm!

Erre aztán mégis megindultak, tántorogva, mint a rokkantak.

Kiválasztottam négy katonát, s felderítő járőrként előreküldtem őket; talán háromszáz méternyire járhattak előttünk; a csapat utánuk vánszorgott, összevissza, egymás hegyén-hátán, ki milyen fáradt volt, ki mekkorát tudott lépni. A legerősebbeket a menet végére rendeltem, s kiadtam nekik a parancsot: hajtsák az elmaradozókat, hajtsák őket, akár szuronyt szegezve a hátuknak. . .

De úgy látszott, a hó elevenen temet el valamenynyűnket, rátelepedett csákónkra, odafagyott az esőköpenyűnkre – kísértetek lettünk, elcsigázott, halálra fáradt katonák kísértetei.

Itt már csak a csoda segíthet! – gondoltam.

Egy-egy percre néha megpihentünk, megvártuk az elmaradtakat, akik nem tudtak lépést tartani velünk. Ezekben a pillanatokban mélységes csend volt, csak a hócsés szólt azzal a sejtelmes, alig érzékelhető nessel, amit az összeakaszkodó, majd egymásba olvadó hópelyhek keltenek.

Néhányan megrázták magukat. Mások nem mozgáltak.

És megint csak parancsot adtam: előre, tovább! Válluknak döntötték a puskát, kimerülten továbbindultunk. Egyszerre csak megjelentek a felderítők. Valami nyugtalanította őket. Hangokat hallottak a hóesésben. Most már hat legényt küldtem előre, s velük egy őrmestert. És vártunk.

Hirtelen éles női kiáltás hasított bele a súlyos, fehér csendbe – néhány perc múlva két fogoly állt előttem, egy öreg férfi meg egy fiatal lány.

Néhány halk kérdést tettem fel. Részeg poroszok elől menekültek, este elfoglalták a házukat. Az öreg féltette a lányát – a cselédeknek sem szólt –, éjjel, kettesben elmenekültek.

– Velünk jönnek – mondtam.

És megint nekiindultunk. Az öreg ismerte a vidéket, ő irányított minket.

A hó már nem esett; feltűntek a csillagok, kegyetlen hideg támadt.

A fiatal lány belekarolt az apjába, majdnem összecsuklott, alig vonszolta magát. – A lábamat sem érzem... – suttozta. Nézttem, hogy ez a szegény kicsi nő hogyan küzd a hóval, s talán még nála is jobban szenvedtem. Egyszerre megállt:

– Apám, nem megyek tovább! Halálosan fáradt vagyok!

Az öreg karjába akarta venni, de még felemelni sem tudta; a lány sóhajtva a földre roskadt.

Katonáim körülállták őket. Én meg csak tehetetlenül topogtam egy helyben, sehogy sem tudtam rászánni magam, hogy itthagyjuk az öreget meg a kislányt.

Ekkor megszólalt az egyik legényem – párizsi fiú volt, mi csak Találmányosnak hívtuk.

– Bajtársak, vigyük magunkkal a kicsi kisasszonyt! Ha nem tesszük meg, nem is vagyunk franciák! Azt a hétszentségit!

Azt hiszem, jót káromkodtam örömömben.

– A kutya úristenit, ez derék dolog, fiaim! Veletek tartok.

Bal felé, a homályba veszve, egy kis erdő állt. Néhányan odamentek, és hamarosan összekötözött fágakkal tértek vissza – egészen olyan volt, mint egy hordágy.

– Ki adja ide a köpönyegét? – kiáltotta Találmányos. – Szép kicsi lánynak kell, bajtársak!

Abban a pillanatban tíz köpönyeg hullott köréje. És egy perc múlva a fiatal lány meleg ruhák között feküdt, majd hat váll emelte a magasba a hordágyat. Én elől vittem, szavamra, jólesett, hogy vihettem!

Úgy mentünk tovább, mintha egy pohár bort ittunk volna, vidámabban, frissebben léptünk. Itt-ott még tréfáltak is. Látjátok, ilyen a francia katona, a francia férfi, már egyetlen nő is felvillanyozza.

És a csapat most feltüzelve, átmelegedve, csaknem rendezett sorokban menetelt. Egy öreg szabadharcos a hordágy mögött lépdelt – leste, mikor lép ki egy bajtársa, rögtön a helyébe akart állni. Halkan oda szólt a szomszédjának, de én is meghallottam:

– Nem vagyok már mai gyerek, de a kutya mindenit, egy ilyen kis nő csak megbizsergeti a szívemet!

Hajnali háromig jóformán meg se pihentünk, csak mentünk, mentünk! Ekkor a felderítők ismét visszafordultak, és egykettőre az egész csapat a hóban hasalt, mint valamilyen bizonytalan, elmosódó árnyak a földön.

Halk parancsszavakat mondtam, és már hallottam is a hátam mögött azt a rövid, fémes, pattogó hangot: fegyverüket töltötték.

Mert amott előttünk, a síkság közepén, furcsán mozdult valami. Akár azt hihettük volna, hogy egy hatalmas állat fut, kígyó módján tekereg, majd megint összehúzódik, neki-nekilendül egyet, hol jobbra, hol balra kanyarodik, megáll, és újra megindul.

És ez az alaktalan tömeg felénk közeledett; most már láttam: tizenkét ulánus vágtatott egymás nyomában; eltévedtek, az utat keresték.

Már olyan közel voltak, hogy tisztán hallottam a lovak rekedt zihálását, a fegyverek csörrenését és a nyereg ropogását.

– Tűz!

Ötven puska dörrenése repesztette meg az éjszaka csendjét. Majd négy-öt lövés hallatszott még, s legvégül egy utolsó, egymagában. Amikor a vakító, vöröslő füst eloszlott, tisztán láttuk: a tizenkét ulánusnak vége, kilenc ló is a földön fekszik. Három ló megőrült vágtatással menekült, az egyik maga után vonszolta lovasa holttestét is. A katona lába a kengyelbe akadt, testét ugrálva sodorta a ló.

Az egyik legény mögöttem ijesztően felnevetett. Egy másik megszólalt:

– No, megint egy-két özvegy!

Ez bizonyára nős volt. A harmadik hozzátette:

– Ezek már befejezték!

A hordágy takarói alól kibújt egy kis fej:

– Mi történt? Ütközetbe kerültünk?

Én válaszoltam neki:

– Semmi, kicsi kisasszony, semmi! Csak elintéztünk tizenkét poroszt!

– Szerencsétlenek! – mondta ő halkan.

De fázott, és visszabújt a köpenyek alá.

Mi pedig újra nekivágtunk. Még soká mentünk. Csak mentünk, és végre az ég világosodni kezdett. A hó is kifehéredett, a fehér szőnyeg csillogott és sziporkázott; keleten rózsaszín lett a látóhatár.

Ebben a pillanatban valaki ránk kiáltott:

– Állj, ki vagy?

Kis csapatom megállt, én meg előrementem, hogy megmondjam, kik vagyunk.

Elértük a francia vonalat.

Embereim elvonultak az őrség előtt; s amikor a parancsnok – akinek már mindent elmondtam – megpillantotta a fenyőgallyas hordágyat, hangosan felkiáltott:

– Hé, mit visztek ott?

A kócos, szőke, mosolygó fej rögtön kibújt:

– Engem – felelte.

A fiúk nevettek, melengető öröm bizsergette a szívüket.

Találmányos, aki a hordágy mellett lépkedett, meglóbálta a sapkáját, és nagyot, hangosat kiáltott:

– Éljen Franciaország!

Nem is tudnám megmondani, miért, egészen érzékenyültem, olyan kedvesnek, olyan lovaginak éreztem.

Úgy éreztem, hogy megmentettük a hazát, olyasmit tettünk, amit mások nem tettek volna meg. Őszintén és egyszerűen hazafiak voltunk!

Tudjátok, azt a kis arcot sohasem fogom elfelejteni! És ha megkérdeznének egyszer, szükség van-e a csapatoknál a dobra és a kültre, én azt felelném, dob

és kürt helyett adjanak inkább egy szép fiatal lányt az ezredeknek. A szentségit, mennyire feltüzné a legényeket, ha az ezredes mellett egy madonnát, egy eleven madonnát látnának!

Laporte ezredes néhány pillanatig hallgatott, majd mély meggyőződéssel hozzátette:

– Akárhogy is, mi, franciák, szeretjük a nőket!

1884. június 9.

Illés Endre fordítása

Boniface bácsi meg a bűntény

LE CRIME AU PÈRE BONIFACE

Aznap, amikor Boniface postás kilépett a postahivatalból, megállapította, hogy körútja nem lesz olyan hosszú, mint máskor, és ennek nagyon megörült. Vireville község határa volt a körzete, és amikor este hazatért hosszú, fáradt lépteivel, néha több mint negyven kilométer volt a lábában.

Gyorsan meglesz hát a kézbesítéssel; még sétálhat is egy kicsit útközben, és délután három óra felé haza is ér. Milyen szerencse!

A sennemare-i úton hagyta el a községet, és dolgozhoz látott. Június volt, ez a virágos, zöld hónap, a rétek igazi hava.

Emberünk kék zubbonyban és piros sujtásos fekete sapkában járta a szűk ösvényeket, a repce-, zab- vagy búzaföldeket, vállig merült a gabonába; csak a feje látszott ki a kalászkok fölött, mintha nyugodt és zöldellő tengeren lebegne, melyet lágyan ringat a könnyű szellő.

A két bükkfasor árnyékában meghúzódó mezsgyén a rostélyon át ment be a tanyába, köszöntötte és nevén szólította a parasztot:

– Jó napot, Chicot gazda – és odanyújtotta neki az újságját, a *Petit Normand*-t. A gazdálkodó a nadrágja fenekébe törölte a kezét, átvette a papírköteget, és a zsebébe csúsztatta, hogy majd elolvassa kényelmesen a délebéd után. Egy ferde almafa tövében, ahol egy hordó volt a háza, dühösen csaholt a kutya, a láncát rángatva; a gyalogos meg sem fordult, csak ismét út-

nak indult katonás járásával, jól kinyújtva hosszú lábát; a bal kezét a táskáján tartotta, jobb kezével a pálcáját forgatta, mely együtt haladt vele, szaporán és egyenletesen.

Kikézbcsítette a nyomtatványokat és a leveleket a sennemare-i majorban, azután megint útnak eredt a mezőn, hogy elvigye a postát az adószedőnek, aki egy kis magányos házban lakott, egy kilométerre a községtől.

Az új adószedő, Chapatis úr, az elmúlt héten érkezett oda, és fiatal házias volt.

Párizsból kapott egy újságot; Boniface postás, ha ideje volt, néha belenézett a nyomtatványba, mielőtt kikézbcsítette a címzettnek.

Kinyitotta hát a táskáját, elővette a paksamétát, kibűjtatta a borítóból, kinyitotta, és csak úgy menet közben olvasni kezdte. Az első oldal nem érdekelte; a politika hidegen hagyta; a tőzsdei híreken mindig átugrott, de a napi híreket falta.

Aznap volt hír bőven. Sőt egy vadőr lakásában elkövetett bűncselekmény történetétől úgy fölizgult, hogy megállt a lóhereföld közepén, hogy apróra elolvassa. A részletek szörnyűek voltak. Egy favágó, amikor reggel elhaladt az erdei lak mellett, egy kis vért vett észre a küszöbön, mintha valakinek eleredt volna az orra vére. „Biztos nyulat lőtt az őr az éjszaka” – gondolta; de ahogy közelebb ért, látta, hogy az ajtó félig nyitva van, és a zár fel van törve.

Megijedt, beszaladt a faluba, hogy értesítse a bírót, az pedig magához vette biztonság kedvéért a csősz és a tanítót, és a négy férfi együtt ment vissza a tetthelyre. Az erdészt átvágott torokkal találták a kandalló előtt, a feleségét megfojtva az ágy alatt és hatéves kislányukat megfulladva két derékalj közt.

Boniface postás olyan izgatott lett, ha elgondolta ezt a gyilkosságot, melynek minden szörnyű részlete

elvonult egyenként a szeme előtt, hogy úgy érezte, a lába elgyengül, és jó hangosan megszólalt:

– A mindenit, micsoda gazemberek vannak a világon!

Azután visszatette az újságot papírszalagjába, és megint útnak indult; fejében a bűntény látomásai rajzottak. Hamar odaért Chapatis úr házához; kinyitotta a kis kert rostélyát, és a ház felé indult. Alacsony, földszintes épület volt, manzárdszerű tetővel. A legközelebbi ház legalább ötszáz méternyire volt.

A postás fölment a tornác két lépcsőfokán, a kilincsre tette a kezét, ki akarta nyitni az ajtót, de tapasztalta, hogy zárva van. Azután észrevette, hogy az ablaktáblák sincsenek nyitva, és aznap még senki se tette ki a lábát a házból.

Nyugtalanság vett erőt rajta, mert Chapatis úr, mióta odaérkezett, mindig elég jókor fölkel. Boniface elővette az óráját. Még csak hét óra múlt tíz perccel, tehát úgy egy órával korábban ért ide, mint szokott. Mindegy, az adószedőnek már fönn kellene lennie.

Körüljárta a házat, óvatosan, mintha valami veszélytől tartana. Semmi gyanúsat nem észlelt, csak férfi lábnyomokat látott egy földieperágyban.

Egyszer csak, amint az egyik ablak alatt haladt el, megállt, mint a cövek, megdermedt a rémülettől. A házból nyöszörgést hallott.

Közelebb ment, átlépett egy kakukkfű-szegélyen, és hogy jobban hallja, a zsalugáterre tapasztotta a fülét; csakugyan nyöszörgött valaki. Tisztán hallotta a hosszú, fájdalmas sóhajtozást, valósággal hörögtek odabenn, és dulakodás zaja hallatszott. Azután még hangosabban, még gyakrabban nyögtek, mind erősebben, végül már sikoltoztak.

Boniface-nak már nem volt kétsége, hogy az adószedőnél éppen bűncselekmény történik, nyakába

kapta a lábát, megint átszaladt a kis kerten, megeredt a mezőn, a gabonaföldeken át, lélekszakadva, rázta a táskáját, mely az oldalát verte, és fáradtan, zihálva, feldúltan ért a csendőrőrszoba ajtajába.

Malautour őrsparancsnok egy törött széket reparált szöggel, kalapáccsal. Rautier csendőr a lába közé fogta a hibás bútordarabot, és a törés szélén egy szöveget tartott; az őrsparancsnok pedig a bajuszát rágta, a szeme kikerekedett és könnyes lett a nagy igyekezet-től, és lépten-nyomon alantasa ujjára ütött.

A postás, ahogy meglátta őket, elkiáltotta magát:

– Jöjjenek gyorsan, ölik az adószedőt, gyorsan, gyorsan!

A két férfi abbahagyta a munkáját, és fölemelte a fejét, olyan csodálkozással, mint akit meglepnek és megzavarnak.

Boniface látta, hogy nagyobb bennük a meglepetés, mint az igyekezet, és megismételte:

– Gyorsan, gyorsan! A tolvajok a házban vannak, az, imént hallottam a kiabálást.

Az őrsparancsnok letette a földre a kalapácsot, és megkérdezte:

– Honnan tudja ezt maga?

A postás folytatta:

– Az újságot akartam kikézbesíteni két levéllel, és észrevettem, hogy az ajtó be van zárva, és az adószedő még nincs fent. Utána akartam nézni a dolognak, megkerültem a házat, és hallottam, hogy valaki úgy nyöszörög, mintha fojtogatnák vagy a torkát vág-nák; nyomban ideindultam magukhoz. Az imént történt.

Az őrsparancsnok fölegyenesedett, és ismét megszólalt:

– Hát maga miért nem segített?

A postás riadtan válaszolt:

– Félttem, hogy kevés leszek.

A csendőrnek több se kellett, kijelentette:

– Csak magamra kapok valamit, máris megyek magával.

Bement a csendőrségre, utána a legénye, aki a szék-
ket vitte. Kisvártatva megint megjelentek, és hár-
masban szaporán útnak indultak a büntett színhe-
lyére.

Amint a ház közelébe értek, lassítottak óvatosság-
ból, és az őrsparancsnok elővette a revolverét, majd
egész halkán bementek a kertbe, és odamentek a fal-
hoz. Semmilyen új nyom nem árulta el, hogy a go-
nosztevők kerekét oldottak. Az ajtó most is zárva
volt, az ablakok behajtvá.

– Megvannak – mormolta az őrsparancsnok.

Boniface bácsi izgalomtól zihálva átvezette a másik
oldalra, és egy zsalut mutatott neki:

– Ott – mondta.

Az őrsparancsnok egymaga közelebb lépett, és a
deszkára tapasztotta a fülét. A két másik mindenre
készén várakozott, le nem vették róla a szemüket.

Sokáig mozdulatlanul hallgatózott. Hogy köze-
lebb hajthassa a fejét az ablak fatáblájához, levette há-
romszögletű kalapját, és a jobb kezében tartotta.

Mit hallott? Szenvtelen külseje semmit sem árult
el, de egyszer csak bajusza fölmeredt, az arca meg-
rándult, mintegy hangtalanul nevetve, majd ismét
átlépett a kakukkfű-sövényen, és odament a két férfi-
hoz, akik ámulatlan néztek rá.

Azután intett nekik, hogy kövessék, és elindult
lábujjhegyen; visszaérve a bejárathoz, meghagyta
Boniface-nak, hogy csúsztassa be az újságot és a leve-
leket az ajtó alatt.

A postás nem értette, de azért készségesen engedel-
meskedett.

– Most aztán indulás – mondta az őrsparancsnok.

De amint kiértek az udvarból, a gyalogpostáshoz

fordult csúfondáros képpel, gúnyosan biggyesztett ajakkal, vidáman csillogó, hunyorgó szemmel:

– Ilyen nagy kópé maga?

Az öreg ezt kérdezte:

– Hogyhogy? Hallottam, szavamra mondom, hogy hallottam.

De a csendőrnem állta tovább, elnevette magát. Fuldokolva nevetett, két kézzel fogta a hasát, kétrét görnyedt, a szemét elfutotta a könny, az orra körül szörnyű fintorok hullámozottak. A két másik bambán nézett rá.

De minthogy se beszélni nem tudott, sem a nevetést nem tudta abbahagyni, sem azt nem tudta megértetni, hogy mi van vele, csak egy mozdulatot tett, egy közönséges és trágár mozdulatot.

Még mindig nem értették, ezért többször is megismételte egymás után, és a fejével intett a még mindig bezárt ház felé.

Egyszer csak a katonája is megértette, és rettentő vígan elkacagta magát.

Az öreg bután állt a két ember közt, akik majd megszakadtak.

Végül az őrsparancsnok lecsillapodott, mókásan jól hasba vágta az öreget, és elkiáltotta magát:

– Hej, nagy betyár, nagy betyár maga, ezt nem felejtsem el. Boniface bácsit meg a büntényt!

A postás tágra meresztette a szemét, és megint csak ezt mondta:

– Szavamra, hallottam.

Az őrsparancsnok megint elnevette magát. A csendőrlégény leült a fűbe, az árokpartra, hogy kényelmesen fetrengessen nevében.

– Hallottad hát. Így gyilkolod a feleségedet, te vén betyár, mi?

– A feleségemet?...

Hosszasan elgondolkozott, majd újra megszólalt:

– Hát az ordít, ha eltángálom... de az ordít, annak rendje-módja szerint ordít. Szóval Chapatis úr ütlegette az asszonyt?

Az őrsparancsnok már nem bírt magával jókedvében, vállon ragadta a postást, megpörgette, mint egy babát, és valamit a fülébe súgott, s ettől a másiknak leesett az álla ámultában.

Aztán az öreg elgondolkozva dünnyögte:

– Nem... nem így... nem így... nem így... nem szól az semmit, az én párom... Nem hittem volna... hogy lehet ez... esküdni mertem volna, hogy ölnek valakit...

Zavartan, szégyenkezve, mélázva megint útnak indult a mezőn, a csendőr és az őrsparancsnok pedig egyre csak nevetett, és messziről vaskos kaszárnyszerű fákot kiabált utána; nézték, amint távolodik fekete sapkája a gabona nyugodt tengerén.

1884. június 24.

Benyhe János fordítása

A huszonkilences ágy

LELIT 29

Minden asszony megfordult az utcán Épivent kapitány után. Igazi szép szál huszártiszt volt. Fitogtatta és kellett is büszkén a termetét, lábát, bajuszát. De meg kell adni, gyönyörű termettel, bajusszal és lábbal dicsekedhetett. Sűrű, szőke bajusza harciasan kunkorodott az ajkán, mint az érett kalász, finoman, gondosan kipödörve, és a szája két felén hetyke hajlással görbült lefelé. Karcsú derekát mintha fűző szorította volna, és erőteljesen, domborúan szélesedett ki fölötte a férfias mellkas. Gyönyörű, izmos, kitornászott, kitáncolt combjának minden mozdulata kirajzolódott feszes, vörös nadrágjának posztóján.

Lábszára megfeszült járás közben, karját, lábát szétvetette, a lovas emberek kissé himbálózó mozgásával peckelte ki a lábát, a törzsét, ami egyenruha alatt hódító, de civil öltönyben közönséges hatást tesz.

Épivent kapitányon is éppoly rosszul állott a civil ruha, mint a tiszteken rendszerint. Szürke vagy fekete posztóban csak olyan megjelenése volt, mint valami kereskedősegédnek. De egyenruhában hódított. Vékony, hajlott orrú, kék szemű, keskeny homlokú feje is szép volt. A haja, sajnos, kihullott, ő maga se tudta jóformán, hogyan kopaszodott meg. Egyébként azzal vigasztalta magát, hogy dús bajuszhoz jól illik a kissé csupasz koponya.

Általában mindenkit megvetett, de megvetésében igen sok fokozatot állított fel.

Elsősorban polgárember egyáltalán nem számított előtte. Olybá vette őket, mint az állatokat, nem méltatta őket több figyelemre, mint a verebeket, csirkéket szokás. Emberszámba csak a tiszteket vette, de korántsem becsülte mindegyiket egyformán. A katonaság igazi és egyetlen jó tulajdonsága a külső megjelenés, ennél fogva csak a szép férfiakat tartotta nagyra. A katona fenegyerek, markos, bozontos, tagbaszakadt legény, háborúra és szerelemre termett. A francia hadsereg generálisait testalkatuk, tartásuk és arcvonásaik szerint osztályozta. Bourbakit tekintette az újkori hadviselés legnagyobb emberének.

Sokat mulatott a tömzsi, kövér, szuszogva járó gyalogsági tiszteken, de különösen leküzdhetetlen ellenszenvet, szinte undort érzett a műszaki főiskolát végzett szegény, vézna, szemüveges, ügyetlen emberkék iránt, és azt mondta róluk, hogy úgy való nekik az egyenruha, mint nyúlnak a misemondás. Valósággal megbotránkozott, hogy megtűrik a hadseregben a pipaszár lábú torzszülötteket, akik úgy járnak, mint a rák, sem enni, sem inni nem tudnak, és jobban szeretik az egyenleteket, mint a szép lányokat.

Épívent kapitánynak állandó sikerei és nagy diadalai voltak a szépnem körül.

Valahányszor szép asszonnyal vacsorált, egész bizonyosra vette, hogy édes kettesben, egy ágyban fejezik be az éjszakát, és ha győzelme elé leküzdhetetlen akadályok tornyosultak, biztosan számított a másnapi folytatásra. Bajtársai nemigen szerették összeereszteni barátnőikkel, és a kereskedők, akiknek csinos felesége ott ült a pénztárnál, ismerték, félték és feneketlenül gyűlölték.

Ha elhaladt az üzlet előtt, a kereskedőné akaratlannul is, az ajtó üvegén keresztül, minden gyöngéd szónál ékebben szóló pillantást váltott vele, olyan pil-

lantást, amely többet ér a gyöngéd szónál, hívogató és felelő, vágyó és vallomást tevő pillantást. A férj ösztönszerűleg megérezte, hirtelen hátrafordult, és dühösen sandított a katonatiszt büszke és daliás alakjára. Mikor a kapitány mosolyogva és önelégülten elhaladt, a kereskedő ideges kézzel taszigálva áruit, dörmögte:

– Nézd csak a nagy kanpulykát! Meddig fogják még kitartani a sok ingyenélőt, hogy az utcán sétáltassák a paszományaikat? Bizony többre becsülök egy mészárost akárhány katonánál. Annak legalább ha véres a köténye, csak állatok vérezték be; mégis jó valamire... és a késével sem embereket öl. Igazán nem értem, hogy ezek a szabadalmazott gyilkosok szabadon sétáltathatják öldöklő szerszámaikat az utcán. Hiszen jó... szükség van rájuk... tudom, de legalább dugják el őket, és ne járassák maskarában, piros nadrágban, kék zubbonyban! Tudtommal a hóhérokat sem járatják egyenruhában!

Az asszony felelet helyett vállat vont, de a férj, ha nem is nézett oda, kitalálta mozdulatát, és nagyot kiáltott:

– De számár is az, aki ránéz az ilyen parádés fickókra!

Épívent kapitány nőhódító híre különben az egész francia hadseregben elterjedt.

1868-ban, a 102-es huszárezreddel Rouenban állomásozott a kapitány.

Csakhamar az egész város ismerte. Minden délután öt óra felé megjelent a Boieldieu sétányon, hogy abszintot igyék a Comédie kávéházban, de mielőtt belépett volna, előbb körülsétált a téren, hogy lábát, termetét és bajuszát mutogassa.

A roueni kereskedők, hátratett kezekkel sétálgatva, üzleti ügyekbe merültek, és a tőzsdei árfolyamo-

kat latolgatták, de azért észrevették őt, és mondogatták:

– Ejha, be szép ember!

Mikor pedig megismerkedtek vele:

– Ni, Épivent kapitány! Ez aztán a fenegyerek!

Az asszonyok feje furcsán megrebbent, ha találkoztak vele, valami szemérmes borzongás futott végig rajtuk, mintha gyöngének és mezítelennek érezték volna magukat előtte. Sejtelmes mosollyal hajtották félre fejüket, tetszeni akartak neki, és szerették volna elfogni a pillantását. Ha a kapitány valamelyik bajtársával sétált, a bajtárs mindig irigykedve mormolta a szüntelen felkínálkozás láttára:

– Szerencsés fickó ez az Épivent!

A város félvilági hölgyei közt valóságos harc, vetélkedés tört ki, hogy melyikük kaparinthatná meg. Valamennyien megjelentek délután öt órakor – a tisztekkel egyidőben – a Boïeldieu sétányon, és uszályos szoknyájukban kettesével fel-alá sétáltak a korzón, míg a hadnagyok, kapitányok, őrnagyok szintén párosával végigcsörtették kardjukat a kövezeten, mielőtt betértek volna a kávéházba.

Egy este a szép Irma, a gazdag Templier-Papon gyáros kedvese, megállította kocsiját a kávéház előtt, és leszállva, úgy tett, mintha papírt vásárolna, vagy névjegyet rendelne Paulard vésnöknel, de csak azért, hogy elhaladhasson a tisztek asztala előtt, és beszédes pillantást vethessen Épivent kapitányra: „Amikor akarja!” Úgyannyira, hogy az abszintot szűrő Prune ezredes odaszólt az alezredesnek:

– Azt a kutya-fáját! Micsoda szerencséje van ennek a fránya fickónak.

Az ezredes szavait továbbadták, és Épivent kapitány meghatva a felsőbb elismeréstől, másnap teljes díszben sétálgatott a szép hölgy ablaka alatt.

A leány meglátta, kinézett és rámosolygott.

Még aznap este a kedvese lett.

Nyilvánosan mutogatták, bámultatták magukat, kölcsönösen kompromittálták egymást, és mindketten büszkélkedtek kalandjukkal.

Egyébről sem beszéltek a városban, mint a szép Irma és a katonatiszt szerelméről. Csak éppen Templier-Papon úr nem tudott róla.

Épivent kapitány úszott a dicsőségben, és nem győzte mondogatni:

– Irmától hallottam... Irma mondta ma éjjel... tegnap, mikor Irmával vacsoráztam...

Egy esztendőnél tovább teregette, lobogtatta szerelmét Rouenban, mint az ellenségtől elrabolt zászlót. Úgy érezte, hogy hódítása naggyá tette: irigylték érte, jövőjét is megalapozta vele, biztosra vette a várva várt kitüntetést, mert nem felejtik el azt, akin rajta a világ szeme.

Csakhogyan kitört a háború, és a kapitány ezredét elsőnek küldték a frontra. Keserves búcsút vettek egymástól, egy egész éjszakán keresztül.

Kard, vörös nadrág, sapka, dolmány összevissza hevert szék hátán, földön; szoknyák, ruhák, selyemharisnyák szétszórva, összekeveredve az egyenruhával, felfordult az egész szoba, mintha harctér lenne, ütközet után. Irma kibontott hajjal, félőrülden fonta karját a katonatiszt nyaka köré, ölelte, aztán elengedte, földhöz vágta magát, fellökte a bútorokat, tépte a karszékek rojtját, a lábukat harapdálta, a kapitány pedig meghatottan és ügyetlenül vigasztalgatta:

– Irma, kicsi Irmám, mit is mondhatnék, meg kell lenni!

Olykor az ujja hegyével törölgette kicsorduló könnyeit.

Hajnalhasadáskor váltak el. A leány elkísérte kedvesét kocsin az első állomásig, és a búcsú pillanatában

majdnem az egész ezred szeme láttára megcsókolta. Mindenki nagyon kedvesnek, nagyon helyesnek találta, és a bajtársak megszorították a kapitány kezét.

– Mégiscsak van szíve a kicsikének!

És egész komolyan hazafiasnak találták Irma viselkedését.

A hadjárat erősen megtizedelte az ezredet. A kapitány hősieles magatartásáért kitüntetést kapott, aztán a háború végén megint visszakerült Rouenba, régi álmóshelyére.

Alighogy megérkezett, tudakozódott Irma felől, de senki sem tudott határozott felvilágosítást adni.

Sokan azt mondták, hogy a porosz generálissal dorbézolt.

Mások szerint visszavonult gazdálkodó rokonaihoz Yvetot környékére.

A kapitány elküldte legényét az anyakönyvi hivatalba, hogy nézze meg az elhalálozottak lajtsromát, de kedvesének neve nem szerepelt a halottak között.

Nagyon búsult utána, és kirakatba tette bánatát. A poroszokat okolta érte, nekik tulajdonította a leány eltűnését, és erősen fenyegetőzött:

– Majd megkeserülnek a kutyák a legközelebbi háborúban.

Egy reggel éppen bement a tiszti étkezdébe, mikor egy öreg, zubbonyos, tányérsapkás hordár levelet adott át neki. Felbontotta és elolvasta:

Drágám!

Kórházban fekszem, nagyon beteg vagyok. Nem látogatnál meg? Úgy örülnék!

Irma

A kapitány elsápadt, és meghatottan mondta:

– Szegény leány! Reggeli után rögtön meglátogatom.

Az asztalnál egész idő alatt csak arról beszélt a tiszteknek, hogy Irma kórházban fekszik, de kihozza onnét, ha törik, ha szakad. Ezt is bizonyosan a poroszok csinálták. Egyedül, elhagyatottan élt, egyetlen fillér nélkül, nyomorban tengődve, mert valószínűleg a bútorát is elrabolták, nincs másképp!

– A gazemberek!

Mindenki meghatottan hallgatta.

Alig húzta be asztalkendőjét a gyűrűbe, máris fölállott; leakasztotta kardját a fogasról, kifeszítette mellét, hogy annál karcsúbbnak lássék, felkapcsolta övét, és gyors léptekkel indult a kórház felé.

Csakhowy nem léphetett be az épületbe olyan könnyen és egyszerűen, mint gondolta. Szigorúan útját állták, és kénytelen-kelletlen ezredeséhez kellett fordulnia közbenjárásért. Elmagyarázta az esetet, és az ezredes néhány sort írt a kórház igazgatójának.

Az igazgató még váratta a szép kapitányt előszobájában egy ideig, végre hidegen bár és rosszállással, de megadta az engedélyt.

A kapitány, már ahogy átlépte a nyomor, szenvedés és halál e tanyájának küszöbét, igen kellemetlenül érezte magát.

Egy ápoló kísérte.

Hogy zajt ne üssön, lábujjhegyen ment végig a penész-, betegség- és orvosságzagú folyosókon. Hangok zaja törte meg időnként a kórház néma csöndjét.

A nyitott ajtókon keresztül beláthatott a kórtermekbe, láthatta a hosszú ágysorok takarói alatt domborodó testeket. A lábadozó nők székeken ültek, az ágy lábánál, szürke vászon egyenruhába öltözve, fehér fejkötővel fejükön, és varrtak.

Vezetője hirtelen megállt az egyik zsúfolt kórte-

rem előtt. Az ajtón nagybetűs felírás állott: „Vérba-
josok osztálya”. A kapitány megremegett és elpirult.
Egy ápolónő orvosságot készített a bejárat melletti
kis asztalon.

– Majd odavezetem – szólalt meg – a huszonkilen-
ces ágyhoz!

És a kapitány előtt menve, az egyik fekvőhelyre
mutatott.

– Ott van!

Csak a takaró domborodása látszott, még a fej is
egészen alája bújt.

A többi ágyon sápadt, csodálkozó arcok egyene-
sedtek fel, és rámeredtek az egyenruhára – női arcok,
öreg és fiatal női arcok, csúnya, közönséges vala-
mennyi, a szokásos egyszerű viseletben.

A kapitány zavartan fogta egyik kezébe kardját,
másikba sapkáját, és halkán suttozta:

– Irma!

Az ágyban nagy mozgás támadt, és hirtelen maga
előtt látta kedvesének arcát, de úgy megváltozott,
olyan fáradt, olyan sovány lett, hogy rá sem ismert.

A leány meihatottságtól elfúlón lihegett, úgy
mondta:

– Albert... Albert... igazán te vagy! Milyen
jó... milyen jó...

Könnyek peregtek szeméből.

Az ápolónő széket hozott.

– Tessék helyet foglalni, kapitány úr!

A kapitány leült, és nézte a leány sápadt, szálnalmas
arcát... Milyen szép és üde volt még, mikor elvál-
tak.

– Mi bajod?

A leány sírva felelte:

– Láthattad, ki van írva az ajtóra.

Eltakarta szemét a paplan szélével.

A férfi szégyenkezve, akadozva kérdezte:

- Hogy kaptad? Szegény leány!
- Azok a piszkos poroszok! – suttogta a leány.
- Szinte erőszakot követtek el rajtam, és megmérgezték.

A kapitány nem tudta, mit mondjon. Csak nézte a leányt, és ide-oda forgatta ölében a sapkáját.

A többi beteg rábáméskodott, ő meg érezni vélte a rothadás, a romlott hús szagát a borzalmas és megálázó betegségben sínylődő leányokkal zsúfolt teremben.

- Nem hiszem, hogy kiheverjem – súgta a leány.
 - Az orvos azt mondta, nagyon súlyos a bajom. . .
- Aztán észrevette az érdekkesztet a férfi mellén, és felkiáltott:

– Kitüntetést kaptál? Ó, be örvendek! Ó, be örvendek! Bárcsak megcsókolhatnálak!

Undor és félelem borzongatta a katonatiszt bőrét a csók gondolatára.

Nagyon szeretett volna elmenni, friss levegőt szívni, hogy ne lássa többet ezt a nőt. Mégis maradt, mert nem tudta, hogyan keljen fel, hogyan búcsúzzék. Akadozva kérdezte:

– Nem gyógykezeltetted magad?

Az Irma szeme lángolt:

– Nem, bosszút akartam állni, még ha belepusztulok is. Megmételyeztem mind, mind, ahányat csak bírtam. Amíg Rouenban voltak, nem kezeltettem magam.

A kapitány zavartan, de némi humorral jegyezte meg:

– Jól tetted. . . ami azt illeti!

A leálynak kipirult az arca, egészen felélénkült:

– Igen. . . sokuk miattam fog elpusztulni. Jótállok érte, hogy bosszút állottam.

– Akkor jó! – mondta a férfi. – Aztán felállott:

– Most elmegyek, mert az ezredes négy órára vár.

A leány izgatott lett:

– Már elmész! Ó, hiszen csak most jöttél!

De a kapitány mindenáron menni akart.

– Láthatod, hogy rögtön eljöttem, de négy órakor feltétlenül az ezredesnél kell lennem.

– Még mindig Prune az ezredesed? – kérdezte a leány.

– Még mindig! Kétszer is megsebesült.

– Hát a bajtársaid közül sokan estek el?

– Igen! Saint-Timon, Savagnat, Poli, Sapreval, Robert, de Courson, Pasafil, Santal, Caravan és Poivrin meghaltak. Sahel fél karját vesztette el, Courvoisin a fél lábára nyomorék lett, Paquet a jobb szemét hagyta ott.

A leány nagy érdeklődéssel figyelt. Aztán hirtelen felsóhajtott.

– Nem csókolnál meg, mielőtt elmész? Langlois asszony úgysincs itt.

A kapitány ajkára undor tolult, de megcsókolta a sápadt homlokot, míg a leány átkarolta, és forró csókokat nyomott a kék dolmányra.

– Ugye, eljössz még? Ugye, eljössz? – könyörgött. – Ígérd meg, hogy eljössz!

– Ígérem!

– Mikor? Ráérsz csütörtökön?

– Jó, csütörtökön.

– Csütörtökön kettőkor.

– Jó, csütörtökön kettőkor!

– Ígéred?

– Ígérem!

– Isten veled, drága!

– Isten veled!

A férfi zavartan sietett el a rászegeződő pillantások között; összehúzta magát, hogy minél kisebb legyen, és nagyot lélegzett, amint az utcára ért.

Este kérdezősködtek a bajtársak:

– Mi van Irmával?

Kissé zavartan felelt:

– Mellhártyaizzadmánya van. Nagyon beteg.

Egy kis hadnagy azonban megszimatolt valamit az arckifejezéséből, tudakozódott, és másnap, mikor a kapitány belépett a tiszti étkezdébe, nagy nevetéssel és tréfás megjegyzésekkel fogadták. Végre bosszút állhattak.

Megtudták többek között azt is, hogy Irma örülden dorbézolt a porosz generálissal, hogy lóháton járta be a környéket a kék huszárok egyik ezredesével, és másokkal is. Rouenban nem is hívták másképp, csak: „a poroszok szotykája”!

Egy álló hétig az egész ezred a kapitányt marta. Leleplező közleményeket kapott postán, recepteket, ajánlásokat orvosspecialistákhoz, még gyógyszercsoomagokat is, a rendeltetést tartalmazó felírással.

Az ezredes is értesült az esetről, és szigorúan jelentette ki:

– Szép kis ismeretségre tett szert a kapitány. Majd én is gratulálok neki!

Tíz-tizenkét nap múlva levelet kapott a kapitány Irmától. Dühösen tépte szét, és nem is válaszolt rá.

Egy hét múlva megint írt a leány, hogy nagyon rosszul van, és szeretne elbúcsúzni tőle.

Arra se válaszolt.

Néhány nap múlva a kórházi lelkész látogatta meg.

Irma Pavolin leányzó halálán van, és könnyörögve kéri, jöjjön el hozzá.

Nem merte visszautasítani a lelkész hívását, de sértett hiúsággal, megalázott gőggel lépte át a kórház kapuját, szívét haragos indulatok feszítették.

Semmi változást nem vett észre a leányon, és azt hitte, hogy becsapta.

– Mit akarsz? – kérdezte.

– El akartam búcsúzni tőled; úgy látszik, elpatkolok.

A kapitány nem hitte.

– Az egész ezred előtt nevetségessé tettél; elég volt.

– Mit vétettem ellened? – kérdezte a leány.

Nem tudta, mit válaszoljon, és csak annál idege-
sebb lett.

– Ne hidd, hogy ide fogok járogatni, világ csúf-
jára!

A leány bágyadt szemében felcsillanó haraggal né-
zett rá:

– Mit vétettem ellened? Talán nem voltam kedves
hozzád? Kértem valaha valamit tőled? Ha közbe
nem lépsz, ma is Templier-Paponnal volnék, és nem
kerültem volna ide. Ha valakinek joga van a szemre-
hányásra, igazán nem te vagy az.

A kapitány remegő hangon szólalt meg:

– Nem teszek semmi szemrehányást, de többet
nem látogathatlak meg, úgy viselted magad a poro-
szokkal, hogy szégyent hoztál az egész városra.

A leány felült ágyában.

– Úgy viselkedtem a poroszokkal? Mondtam
már, hogy kényszerítettek, és mondtam azt is, hogy
csak azért nem gyógykezeltettem magamat, hogy
megmételyezzem őket. Ha meg akartam volna gyó-
gyulni, igazán nem lett volna nehéz. Hogy a fene ette
volna meg. De meg akartam őket ölni, és meg is öl-
tem, tudd meg!

A kapitány csak állt.

– Akárhogy is vesszük a dolgot, szégyen! –
mondta.

A leány hangja elfúlt, azután megint folytatta:

– Szégyen, hogy inkább meghalok, de legalább
velük is végeztem? Ó, te sem így beszéltél, mikor

hozzám jártál a Jeanne d'Arc utcába! Úgy? Szégyen? Te, ugye, nem tetted volna, te híres, azzal a vitézségi érermmel? Mennyivel jobban megérdemelném én azt, mint te! Több porost öltem meg!

A kapitány megdöbbenve nézte, és remegett felháborodásában.

– Hallgass... tudod... hallgass... nem engedem, hogy... a szádra vedd...

A leány ügyet se vetett rá.

– Ti ugyan sok kárt tettetek a poroszokban, mondhatom! Semmi bajom nem lenne, ha nem hagyjátok őket Rouenba jönni! Fel kellett volna hogy tartóztassátok őket, hallod-e? Én többet pusztítottam, mint te, sokkal többet, mert magam is belehalok, mialatt te kérkedsz, és kelleded magad az aszszonyok előtt, és elcsavarod a fejüket...

Minden ágyon fejek emelkedtek fel, és minden szem az egyenruhás férfira meredt.

– Hallgass... tudod... hallgass! – hebegte.

De a leány nem hallgatott. Kiabált:

– Nagyképű fráter vagy! Ismerlek már. Ismerlek. Mondom, hogy többet ártottam nekik, mint te, és többet öltem meg, mint az egész ezreded együttvéve... eriggy, anyámasszony katonája...

A kapitány csakugyan elment, menekült nagy, hosszú lábaival a mozgolódó vérbajosok ágysorai között. Még sokáig hallotta Irma elfulladó, lihegő, rikácsoló hangját:

– Többet öltem meg, mint te... többet, többet, mint te...

Négyesével szedte a lépcsőket, és otthon bezárkózott.

Másnap hallotta, hogy Irma meghalt.

1884. július 8.

Lányi Viktor fordítása

A rángó kéz

LE TIC

A vendégek lassan vonultak be vacsorára a szálló éttermébe, lassan foglalták el helyüket, és a személyzet is lassan látott neki a kiszolgálásnak; megvárták, míg azok is megjönnek, akik elkéstek, hogy ne kelljen kétszer járniuk a tálakkal; s a régi fürdővendégek, a „törzsvendégek”, akiknek már végére járt az idény, kíváncsian tekintettek az ajtó felé, valahányszor kinyílt; remélték, hogy új arcot látnak.

Fürdőhelyeken ez a legfőbb szórakozás. Várják a vacsorát, hogy szemügyre vehessék az újonnan érkezetteket, és találgathassák, kik, mi a foglalkozásuk, hogyan vélekednek. Valami vágy bujkál bennünk, a kellemes találkozások, kedves ismeretségek, esetleg holmi kis szerelem vágya. Ebben a karáméletben különös jelentőséget nyer minden szomszéd és minden ismeretlen. Résen áll a kíváncsiság, tette kész a rokonszenv, munkálkodik a társas hajlandóság.

Egyhetes ellenszenveink támadnak, egyhónapos barátságokat kötünk; más szemmel nézzük az embereket, a fürdőhelyi ismeretségek sajátos szemszögéből. Vacsora után, a park fái alatt, ahol a gyógyító forrás csobog, egy-egy este elbeszélgetünk valakivel egy kurta óráig, fölfedezzük fölényes értelmét, ritka érdemeit, s egy hónapra rá már tökéletesen elfelejtettük ezeket az első napokban oly kedves új barátokat.

De tartós és komoly kapcsolatok is támadnak ilyen helyeken, mégpedig gyorsabban, mint bárhol másutt. Állandóan látjuk egymást, és hamar összeismer-

kedünk; a kezdődő vonzalomba a régi barátságok szívélyessége és meghittsége vegyül. Később is szívesen emlékezünk vissza a barátkozás első óráinak kedves és meghatott hangulatára, az első beszélgetésekre, ahogy egymás lelkét fölfedezzük, az első pillantásokra, melyekkel kérdeznek, és olyan kérdésekre, olyan titkos gondolatokra válaszolnak, melyeket még nem merünk kimondani, az első szívből jövő bizalomra s arra az elragadó élményre, mikor az ember megnyitja a szívét valakinek, aki viszonzásul mintha szintén megnyitná előttünk az övét.

S a gyógyfürdők szomorúsága, az egyforma napok egyhangúsága óráról órára csak még teljesebbé teszi ezt a gyöngédséget.

Nos, aznap este is, mint esténként általában, ismeretlen arcok megjelenését vártuk.

Csak kettő jött, de két nagyon különös, egy férfi meg egy nő: apa és lánya. Nyomban úgy hatottak rám, mintha Edgar Poe valamelyik elbeszéléséből léptek volna ki; mégis volt valami varázsuk, valami szerencsétlen hangulatú varázs; a végzet áldozatainak képzeltem őket. A férfi nagyon magas és sovány volt, kissé hajlott, haja tiszta ősz, túlon túl fehér még fiatalos arcához képest; viselkedésében, egész lényében volt valami különös komolyság, valami protestáns szigor. A lány huszonnégy-huszonöt éves lehetett; ő alacsony volt, szintén sovány, nagyon sápadt, és fáradtnak, ernyedtnak, levertnek látszott. Vannak ilyen emberek, akik mintha túl gyöngék lennének az élet munkáihoz és szükségleteihez, túl gyöngék ahhoz, hogy mozogjanak, járkáljanak, és megtegyék mindazt, amit mi napról napra megteszünk. Csinosnak elég csinos volt ez a lány, áttetsző kísértet-szépesség; végtelenül lassan evett, mintha a karját is csak alig bírná mozgatni.

Nyilván neki volt szüksége gyógyfürdőre.

Szembekerültek velem, az asztal túlsó felére; nyomban észrevettem, hogy az apának van egy furcsa szokása: egy különös, ideges rándulás.

Valahányszor egy tárgy felé nyúlt, keze előbb félrerángott, eszelős cikcakkban, mielőtt hozzányúlt volna ahhoz, amit keresett. Pár perc múltán ez a mozgás olyan kimerítően hatott rám, hogy látni se bírtam, és elfordítottam a fejemet.

Azt is észrevettem, hogy a lány étkezés közben bal kezén fönt tartja a kesztyűjét.

Vacsora után elindultam sétálni egyet a fürdő kertjében. Mindez egy kis auvergne-i fészekben történt, Châtel-Guyonban, egy völgytorokban, a magas hegyvidék tövében, ahonnét annyi hőforrás ered, a hajdani vulkánok öléből. Fölöttünk, a messzeségben, hegykúpok, kialudt kráterek emelték csonka fejüket a hegylánc fölé. Mert Châtel-Guyon a hegykúpok vidékének szélén fekszik.

Távolabb pedig a csúcsok vidéke nyúlik el; és még tovább a kerek bazalthegyeké.

A Dôme-hegy a legmagasabb hegykúp, a Sancy-csúcs a legkiemelkedőbb hegycsúcs és a Cantal tömbje a legnagyobb bazalthegy.

Nagyon meleg volt aznap este. Föl-alá sétáltam az árnyas fasorban, s hallgattam a park fölé emelkedő dombról, a kaszinóból a kezdődő zenét.

S egyszerre észrevettem őket, az apát és lányát: lassan jöttek felém. Köszöntem nekik, ahogy fürdőhelyeken az egy szállóban lakók szokták köszönteni egymást; a férfi nyomban megállt, és azt kérdezte:

– Nem tudna, uram, valami rövid, könnyű és szép sétautat ajánlani? Elnézést kérek, hogy háborgatom.

Fölajánlottam, hogy elvezetem őket a völgybe, a folyócskához; mély völgy ez, szűk szoros két sziklás, erdő borította hegyoldal közt.

Elfogadták az ajánlatot.

Természetesen a gyógyvizek nagyszerű hatásáról folyt a szó.

– Ó – mondta a férfi –, a lányomnak különleges betegsége van, és nem tudni, hol van a baj fészke. Érthetetlen idegbántalmakban szenved. Hol azt hiszik, a szíve beteg, hol azt, hogy a mája, hol azt, hogy a gerincveleje. Legújabban a gyomornak, a szervezet nagy kazánjának és szabályozójának tulajdonítják ezt az ezerarcú, ezertünetű proteusi betegséget. Hát ezért vagyunk itt. Én a magam részéről az idegekre gyanakszom. Akárhogy is, épp elég szomorú.

Azonnal eszembe jutott kezének heves rángása.

– Nem valami öröklött dologról van szó? – kérdeztem. – Nincs valami baja az ön idegeinek is?

– Az én idegeimnek? – válaszolta nyugodtan. – Nem, nincs... Mindig higgadt idegzetű ember voltam...

Aztán, némi szünet után, hirtelen így folytatta:

– Ahá! Arra céloz, hogy ráng a kezem, valahányszor meg akarok fogni valamit? Ez egy rettenetes fölindulásnak a maradványa nálam. Képzelje, ezt a gyermeket élve eltemették!

Meglepetésemben és megindultságomban csak ennyit bírtam mondani:

– Ó!

Ő pedig folytatta:

Így történt, elég egyszerű dolog. Egy idő óta Juliette-nek súlyos szívrohamai voltak. Azt hittük, a szíve beteg, és elkészültünk a legrosszabbra.

Egy napon kihűlten, élettelenül, holtan hozták haza. Egy kertben esett össze. Az orvos megállapította, hogy meghalt. Egy nap és két éjszaka virrasztottam mellette; én magam tettem koporsóba; kikísértem a

temetőbe, ahol a családi sírboltban helyeztük nyugalomra. Vidéken, Lotaringiában.

Azt akartam, ékszereivel temessék el, karkötőivel, nyakláncával, gyűrűivel, mindazzal, amit tőlem kaptott, az első báli ruhájában.

Képzelteri, szívemet-lelkemet milyen kínok facsarták, ahogy hazamentem. Rajta kívül nem volt senkim, feleségem régen meghalt. Magányosan, félőrülten, kimerülten tértem vissza szobámba, és karooszékembe roskadtam; nem gondoltam semmire, és moccanásnyi erőm sem volt már. Fájó, reszkető gép voltam, semmi több; mintha letaglóztak volna; egész lelkem merő seb.

Öreg inasom, Prosper lépett be nesztelenül; ő segített, amikor Juliette-et koporsóba fektettem, és föléesítettem a végső álmora.

– Parancsol valamit vacsorára az úr? – kérdezte.

Nem feleltem, csak intettem, hogy nem.

– Nem jól teszi az úr – mondta erre. – Bele fog betegedni. Akarja, hogy ágyba fektessem?

– Nem, hagyj – mondtam.

Visszavonult.

Nem tudom, mennyi idő telhetett el. Ó, micsoda éj, micsoda éj! Hideg volt; a kandallóban kialudt a tűz; az ablakokon egyhangúan, baljósan dörömbölt a szél, a jeges, dermesztő, hatalmas téli szél.

Mennyi idő telhetett el? Csak ültem, álmatlanul, összetörten, lesújtottan, nyitott szemmel, lábamat ki nyújtva, ernyed t testtel, halottan, kétségbeeséstől zsibbadt lélekkel. Egyszer csak megcsendült a kapu harangja, a harang a tornácon.

Olyan döb bnten riadtam föl, hogy megreccsent alattam a szék. A súlyos, nehéz hang úgy csapott ideoda az üres kastélyban, mint egy pincében. Megfordultam, hogy megnézzem, mennyi az idő. Hajnali két óra volt. Ki jöhet hozzám ilyenkor?

Ekkor hirtelen újra megszólalt a harang, kétszer egymás után. A cselédek nyilván nem mertek előjönni. Gyertyát fogtam, és lementem. Már-már megkérdeztem: „Ki az?”

De aztán elszégyelltem magam ezért a gyöngeségért; lassan elhúztam a nehéz reteszeket. Szívem erősen vert, féltem. Kilöktem a kaput, s a sötétben egy fehér alakot láttam, egy álló alakot, olyan volt, mint egy kísértet.

Szorongva hátráltam.

– Ki... ki az? – dadogtam.

– Én vagyok, apa – felelte egy hang.

A lányom volt.

Igen, azt hittem, megőrültem; a kísértet belépett, és én hőkölve hátráltam előle; és közben, hogy elkeressem, olyan mozdulatot tettem a kezemmel, aminőt az előbb, vacsoránál látott; és ez a mozdulat soha nem hagyott el többé.

– Ne félj, apa – mondta a jelenés –, nem haltam meg. El akarták rabolni a gyűrűimet; levágták az egyik ujjamat, folyni kezdett a vérem, és ettől magamhoz tértem.

És valóban, csak most vettem észre, hogy csupa vér.

Térdre estem, fuldokolva, hörögve zokogtam.

Aztán, mikor egy kicsit összeszedtem az eszemet, de még mindig olyan kábán, hogy föl se bírtam fogni ezt a rám szakadt borzalmas boldogságot, fölvezettem Juliette-et a szobámba, karosszékembe ültettem, és gyors egymásutánban többször is csöngettem Prospernek, hogy jöjjön, gyűjtson be a kandallóba, adjon valamit inni, és hívjon segítséget.

Prosper belépett, ránézett a lányomra, szája fölnyílt, a döbbenet és iszonyat rándulásával; aztán szó nélkül hanyatt vágódott a padlón, holtan.

Ő törte föl a sírboltot, ő csonkította meg, s hagyta

aztán magára a lányomat, miután nem tudta elti-
tetni a rablás nyomait. Még annyi fáradságot sem
vett, hogy visszatolja a koporsót az üregébe; egyéb-
ként föltétlenül biztos volt afelől, hogy őt a legkevés-
bé sem fogom gyanúsítani a bűntettel, hiszen teljes
bizalommal voltam iránta.

Hát látja, uram, bizony fölöttébb szerencsétlenek
vagyunk.

Elhallgatott.

Leszállt az éjszaka, ráborult a szomorú, magányos
kis völgyre; s engem valami rejtélyes félelem fogott
el, hogy két ilyen furcsa lény mellett vagyok, egy sír-
jából visszatért halott lány és riasztóan rángó apja
társaságában.

Nem tudtam mit mondani.

– Borzalmas történet – dünnyögtem.

Aztán, egy perc múlva, hozzátettem:

– Hűvösödik, azt hiszem, ideje hazamenni.

S elindultunk, vissza, a szálló felé.

1884. július 14.

Rónay György fordítása

A vallomás

L'AVEU

A déli nap széles zápora zúg a mezőkre, melyek hullámosan nyúlnak el a majorbeli fák csokrai közt, és a különböző vetések – érett rozs és sárguló búza, világoszöld zab és sötétzöld lóhere – nagy, sávos köpenyt terítenek a meztelen föld hullámozó és édes ölére.

Messze, egy domb tetején, sorban, mint a katonák, megszámlálhatatlan tehén kérődzik, és legeli a tóként kiszélesülő lucernatáblát; az egyik fekszik, a másik áll, nagy szemük hunyorog az égő napsütésben.

És két nő igyekszik, anya és lánya, himbálózó menetben követve egymást, a vetésekbe taposott szűk ösvényen az állatok serege felé.

Mindegyikük két cinkvödröt visz, melyeket egy hajlott rúd tart messze testüktől; és az érc minden lépésnél vakító és fehér lángot vet a rácsapó napban.

Nem beszélgetnek. Mennek megfejni a teheneket. Odaérnek, az egyik vödröt földre teszik, és közelednek a két első állathoz, facipőjükkel oldalba rúgva fölállítják őket. A tehén fölkel, lassan, először két első lábára támaszkodva, aztán még nagyobb fáradsággal fölemeli széles törzsét, melyet szinte lehúz a szőke húsú, csüngő, óriás tőgy.

És a két Malivoire, anya és lánya, a tehén hasa alá térdelve, kezüket gyorsan végighúzzák a duzzadt bimbókon, melyek minden nyomásra vékony tejsugarat eresztenek a vödörbe. A kissé sárga hab kicsor-

dul az edény szélén, és a nők állattól állathoz lépnek, egész a hosszú sor végéig.

Ha egyet megfejték, más helyre vezetik, ahol még nincs lelegetve a fű.

Aztán visszaindulnak, most már lassabban, fáradtan a tej súlyától, elől az anya, hátul a lány.

De ez hirtelen megáll, leteszi terhét, leül, és sírni kezd.

Anyja, nem hallván többé lépteit, megfordul, és elképedve megáll.

– Mi bajod? – kérdi.

– És Céleste, az égővörös hajú, égő arcú nagy lány – oly szeplős, mintha tűzcseppek hullottak volna arcára, mikor egyszer a napon dolgozott – halkán nyöszörgött, mint a megvert gyerekek szoktak.

– Nem bírom tovább vinni!

Anyja gyanakodva nézett rá, és újra kérdezte:

– Mi bajod?

Céleste két vödre közt a földre dülve és kötényével szemét eltakarva felelt:

– Nagyon húz. Nem bírom tovább.

Anyja harmadszor is megkérdezte:

– De hát mi bajod?

– És a lány nyöszörgött:

– Azt hiszem, viselős vagyok.

– És zokogni kezdett.

Az öregasszony letette vödreit, annyira zavarba jött, hogy egy szót se tudott szólani. Végre hebegve mondta:

– Te!... Te!... Te... viselős vagy, te bárgyú, hogy lehet az?

A Malivoire-ok gazdag majorosok voltak, tisztelt, becsült, tehetős, ravasz és hatalmas parasztok.

Céleste újra nyöszörgött:

– Azt hiszem, hogy... mégiscsak... viselős vagyok.

Az anya elhűlve nézte összetört és síró lányát. Pár perc múlva felkiáltott:

– Viselős vagy! Viselős! Hol jutottál ehhez, te piszok?

És Céleste felindulástól reszketve suttozta:

– Azt hiszem, a Polyte kocsjában.

Az öregasszony megpróbálta kitalálni, hogy ki is okozhatta lánya szerencsétlenségét. Ha valami gazdag és tekintélyes fiú, hát majd csak rendbe hozzák a dolgot. Hisz a baj még csak félbaj; nem Céleste az első, akivel ilyesmi megesett; de terveik és helyzetük miatt mégis bosszantotta a dolog.

Újrakezdte:

– És ki tette ezt veled, te disznó?

És Céleste, elhatározva, hogy mindent elmond, töredeztve felelt:

– Azt hiszem, hogy a Polyte.

Erre az öreg Malivoire-né iszonyú dühbe jött, rávetette magát a lányra, és oly hevesen kezdte verni, hogy főkötőjét is elvesztette.

Ökleivel ütötte a lány fejét, hátát, mindenét; és Céleste, elnyúlva a két vödör közt, melyek védték egy kissé, csak arcát temette kezébe.

A tehenek meglepetve hagyták abba a legelést, és megfordulva bámulták őket nagy szemükkel. A legelső elbődült, orrát a nők felé nyújtva.

Miután addig ütlegette a lányát, míg elakadt a lélegzete, Malivoire-né lihegve megállt; és kissé összeszedve magát, számot akart vetni a helyzettel:

– Polyte! Hogy az istenbe eshetett ez így! Hogy állhattál össze egy delizsánckocsissal! Elment az eszed? Biztosan megbabonázott a gazember!

És Céleste még mindig a porban heverve morgta:

– Nem fizettem a kocsióért!

És az öregasszony mindent megértett.

Minden héten, szerdán és szombaton, Céleste bevitte a városba a major termékeit, baromfit, tejfelt, tojást.

Hét órákor indult el, két nagy kosárral a karján: az egyikbe a tejféléket rakta, a másikban baromfi volt; és az országúton megvárta az yvetot-i postakocsit.

Áruit letette a földre, és maga is leült az árok szélére, mialatt a rövid és hegyes csőrű csirkék és a széles és lapos csőrű kacsák, kidugva fejüket a kas vesszői között, bután és meglepődve néztek szét kerek szemükkel.

A kocsi – nagy, sárga láda, tetején fekete bőrsisakkal – nemsokára megérkezett, az eléje fogott fehér ló szagztatott ügetése szerint imbolyogva.

És Polyte, a kocsis, nagy, jókedvű, pocakos, bár fiatal fickó, akit annyira lesütött a nap, égetett a szél, áztatott a zápor, és megfestett a pálinka, hogy arca és nyaka egész téglaszínű volt, ostorát pattogatva, messziről kiáltott:

– Jó napot, Céleste kisasszony! Hogy van?

A leány egymás után felnyújtotta kosarait, melyeket a kocsis a bakon helyezett el; aztán fellépett, magasra emelve lábát, hogy elérje a hágcsót, mialatt kiáltzott kék harisnyás, erős lábszára.

És Polyte mindannyiszor elismételte ugyanazt a tréfát:

– Kisasszony, a lába szára még mindig nem lett soványabb.

Aztán kurjantott egyet – „Gyű, Kokott!” –, és a sovány ló újra megindult. Céleste pedig előhúzta zsebe mélyéből pénztárcáját, lassan kivett belőle tíz sout, hatot magáért és négyet a kosarakért, és átnyújtotta Polyte vállai fölé. Az átvette, és így szólt:

– Szóval még mindig nem ma lesz a muri?

És felkacagott szíve mélyéből, hátrafordulva, hogy kedvére szemlélhesse a leányt.

Céleste-nek nehezére esett mindannyiszor fél frankot adni ezért a három kilométeres útért. Ha nem volt nála aprópénz, ettől még jobban kínlódott, alig tudta rávenni magát, hogy ezüstpénzt adjon a kocsisnak.

És egy napon, mikor fizetett, megkérdezte:

– Olyan jó vendégtől, mint én, igazán nem kéne hat sounál többet kérnie.

A kocsis felkacagott:

– Hat sounál, gyönyörűségem, maga biztosan többet ér.

A lány tovább alkudozott:

– Ez így két frankra is fölmegegy hónaponként.

Polyte, lovát megsuhintva, kiáltott:

– Na jó, velem lehet beszélni, elengedem az egészet egy muriért!

A lány együgyű arccal kérdezte:

– Mi az, hogy muri?

A legény úgy mulatott a dolgon, hogy a könnye is kicsordult.

– A muri, hát az muri, az ördögbe is, murizás, fiúk és lányok kettősben, zene nélkül.

A lány megértette, elpirult, és kijelentette:

– Én nem vagyok olyasvalaki, Polyte úr.

De a másik nem ijedt meg, egyre jobban belejött a viccelődésbe:

– Pedig mégiscsak meglesz, gyöngyöm, a muri...

És ettől kezdve, valahányszor a lány fizetett, nem mulasztotta el, hogy meg ne kérdje:

– Még mindig nem ma lesz a muri?

Most már Céleste is mulatott rajta, és azt felelte:

– Ma nem, Polyte úr, hanem szombaton, egész biztosan!

És a kocsis kacagva kiáltotta:

– Rendben van, gyöngyöm, szombaton!

De a lány kiszámította magában, hogy két év óta,

amióta tart az ügy, már legalább negyvennyolc frankot fizetett Polyte-nak, és negyvennyolc frank a vidéken nem minden bokrban terem; és azt is kiszámította, hogy még két év, és akkor már majd százat fizetett.

Egy napon aztán, egy szép tavaszi napon, mikor egyedül voltak, és a legény szokása szerint megkérdezte:

– Még mindig nem ma lesz a muri?

Azt felelte:

– Ha úgy tetszik, Polyte úr...

A kocsis egyáltalán nem lepődött meg, átlépett a bakon, és megelégedett arccal mormogta:

– Hát akkor kezdjük el. Úgyis tudtam, hogy meglesz.

És a vén fehér ló ügetni kezdett, oly szelíd himbálással, hogy szinte egy helyben táncolt, siketen a kocsi belsejéből néha kikurjantó hangra: „Gyí, Kokott, gyí, Kokott!”

Három hónappal ezután Céleste észrevette, hogy másállapotban van.

Mindezt siránkozó hangon mesélte el anyjának. És az öregasszony dühtől sápadtan kérdezte:

– Hát aztán mennyit takarítottál meg?

Céleste elgondolkozva felelt:

– Négy hónap nyolc frankot egész biztosan kitesz.

Erre iszonyú erővel tört ki a parasztasszony dühe; újra lányának esett, és ütötte-verte, míg csak ki nem fulladt. Aztán újra felállt:

– Megmondtad neki, hogy viselő is vagy?

– Nem, nem mondtam meg.

– Miért nem mondtad meg?

– Mert akkor újra fizettetni kezdett volna.

Az öreg nő elgondolkozott, aztán fölvette vödreit:

– Menjünk, kelj föl, és próbálj jönni.

Egy darabig hallgattak, aztán újra megszólalt:

– Ne is mondd meg neki, míg ő maga meg nem látja; hadd nyerjünk hat vagy nyolc hónapot.

És Céleste, még mindig sírva, duzzadt képpel és boglyasan fölkel, és lassú léptekkel megindulva, mormogta:

– Hát persze hogy nem fogom megmondani.

1884. július 22.

Szabó Lőrinc fordítása

A félelem

LA PEUR

A vonat teljes gőzzel robogott az éjszakában.

Egyedül ültem, szemben egy öregúrral, aki nézgetett kifelé az ajtón. Erős fenolszag volt a Párizs-Földközi-tengeri Vasúttársaság kocsijában, amely bizonyára Marseille-ből jött.

Holdtalan, levegőtlen, perzselő éjszaka volt. Csillag nem látszott, s a száguldó vonat zihálása melegen, puhán, nyomasztóan és belélegezhetetlenül hullott ránk.

Három órája indultunk Párizsból, s Közép-Franciaország felé haladtunk, anélkül, hogy átutaztunkban bármit láttunk volna a tájból.

Most fölbukkant egy szinte kísérteties tünemény. Egy erdőben, nagy tábortűznél két férfi állt.

Csak egy másodpercre láttuk: úgy tűnt, két toprongyos alak volt, vörösen a tűz rikító fényében: szakállas képüket felénk fordították, s körülöttük, drámadíszletként, a zöld, tündöklően világoszöld lombok a tűz lobogó fényétől paskolt fatörzsek, a csorgó fénytől átjárt, átítatott, világosságban fürdő ágak. Aztán minden újra sötét lett.

Bizony különös látomás volt! Mit keres itt az erdőben az a két csavargó? Minek az a tábortűz ebben a füllelt éjszakában?

Útitársam elővette a zsebóráját, és megszólított: – Pontosan éjfél. Furcsa dolgot láttunk, uram.

Helyesltem. Beszédbe elegyedtünk. Találgattuk, hogy mi lehet az a két alak: bűnjelt elégető gonoszte-

vők vagy bájitalt kotyvasztó varázslók? Ilyen tüzet csak nem levesfőzésre gyújt valaki, éjfélkor, nyár derekán, az erdőben? De hát akkor mit csináltak? Semmi valószínűt nem tudtunk elképzelni.

S az útitársam mesélni kezdett... Öreg ember volt, nem tudtam kitalálni a foglalkozását. Mindenesetre eredeti alak, nagyon művelt, s egy kicsit talán hóbortos.

De tudhatjuk-e, kik a bölcsek és kik a bolondok ebben az életben, ahol az okosságot gyakran butaságnak kellene neveznünk, s az örültséget lángelmének?

Ezt mondta:

Örülök, hogy ezt láttam. Néhány percre újra éreztem egy kiveszett érzést.

Milyen zavarba ejtő is lehetett a föld hajdanában, mikor még olyan rejtelmes volt!

Ahogy föllibbennek az ismeretlenség fátylai, úgy szegényedik az emberek képzeletvilága. Nem gondolja uraságod, hogy amióta nincsenek kísértetek, nagyon üres az éjszaka, s a sötétje nagyon köznap?

Azt mondjuk magunknak: „Elég a fantasztikumból, a furcsa hiedelmekből; a megmagyarázhatatlan is megmagyarázható. A természetfölötti világ apad, mint a tó, melyet csatorna csapol le; a tudomány napról napra hátrább szorítja a csodavilág határait.”

Nos hát, kérem, én még a régifajta emberek közé tartozom, akik szívesen hisznek. A régi, hiszékeny fajtából vagyok, aki megszokta, hogy ne értsen, ne firtasson, ne tudjon, aki beleilleszkedik a környező rejtelmekbe, s nem hisz a kézzelfogható, tiszta igazságnak.

Igen, uram, azzal, hogy fülön fogtuk a láthatatlant, elszegényítettük a képzeletvilágot. Az én szememben ma olyan a föld, mint egy elhagyott, üres és pusztá tájék. Oda a hiedelmek, amelyek költőivé tették.

Ha éjjel elmegyek hazulról, úgy szeretnék borzongani attól a szorongástól, amely az öregasszonyokat keresztvetésre készíti a temetőfalak mentén, a még meglevő babonás embereket pedig menekülésre a mocsarak furcsa párái s a kósza lidércfény elől! Hogy szeretnék hinni abban a bizonytalan és rémisztő valamiben, amelyet elsuhanni véltek egykor a sötétben!

Milyen sötét, mily iszonyú lehetett az est homálya hajdan, mikor még tele volt ismeretlen, alaktalan mesélényekkel, gonosz garabonciásokkal, akiktől úgy féltünk, hogy a vér is megfagyott az ereinkben, akiknek titkos hatalma meghaladta értelmünk korlátait, s akik elől nem volt menekvés.

A természetfölöttivel együtt az igazi félelem is kiveszett a földről, hiszen igazában csak attól fél az ember, amit nem ért. Megrázhatnak, zavarba hozhatnak, ránk ijeszthetnek a látható veszedelmek. De mi ez a lélek megrendüléséhez képest arra a gondolatra, hogy bolygó kísértettel fogunk találkozni, egy halott ölel magához, vagy előront valami szörny, az emberi iszonyat szülötte. A sötétség szinte világos, mióta nem lakják kísértetek.

S erre az a bizonyíték, hogy ha egyszerre magunk maradnánk itt, az erdőben, sokkal jobban üldözne bennünket e két furcsa alak képe, akik az elébb bukkantak fel tábortüzük fényében, mint bármi igazi veszélytől való félelem.

Elismételte:

– Igazában csak attól fél az ember, amit nem ért.

És egyszerre egy emlék bukkant fel a múltból, egy történet jutott az eszembe, amelyet Turgenyev beszélt el egy vasárnap Gustave Flaubert-nál.

Megírta-e valahol, nem tudom.

Senki sem tudta úgy fölkelteni a lélekben a fátyol fedte ismeretlenség borzongását, mint a nagy orosz

regényíró, aki egy-egy különös elbeszélés félhomályával bepillantást enged a nyugtalanító, bizonytalan, fenyegető dolgok világába.

Vele átérezzük kósza félelmét a Láthatatlantól, félelmét az Ismeretlentől, amely a fal mögött, az ajtó mögött, a látható világ mögött settenkedik. Vele váratlanul kétes fények járnak át bennünket, melyek csak annyira világítanak, hogy szorongásunkat növeljék.

Néha szinte megmagyaráz furcsa egybeeséseket, s olyan körülmények váratlan találkozását, amelyek látszólag véletlenek, de amelyeket talán valami rejtett és alattomos akarát vezérel. Vele szinte érezzük azt az észlelhetetlen fonalat, mely titokzatosan vezet át bennünket az életen, mint valami szertefoszló értelmű, ködös álmon.

Ő nem lép be vakmerően a természetfölötti világba, mint Edgar Poe vagy E. T. A. Hoffmann; egyszerű történeteket mesél el, csak éppen elegyít beléjük valami kissé homályosat, kissé zavarba ejtőt.

Aznap ő is azt mondotta nekünk:

– Igazában csak attól fél az ember, amit nem ért.

Egy nagy fotelbe ült, vagy inkább roskadt, a két karját lógatta, lábát lomhán elnyújtotta. A feje hófehér volt. Szinte ellepte az ősz szakáll- és hajáradat, mely az Örökkévaló Atyához vagy Ovidius Folyamához tette hasonlatossá.

Lassan beszélt, kissé lomhán, ami varázslatossá tette mondatait, s kissé nehézkes nyelvének valamelyes tétovaságával, ami kiemelte színesen találó szavait. Tágra nyitott, világos szeme, akár a gyerekszem, tükrözte gondolatának minden rezdülését.

A következőt mesélte el:

Fiatalember korában egy oroszországi erdőben vadászott. Egész nap gyalogolt, s késő délután egy csöndes folyó partjára ért.

A fák alatt, a fák között folydogált a mély, hideg és tiszta víz, tele lebegő hínárral.

A vadásznak ellenállhatatlan vágya támadt, hogy beleugorjék az átlátszó vízbe. Levetkőzött, és neki a folyó sodrának. Szép szál, roppant izmos, életerős leány volt, vakmerő úszó.

Nyugodt lélekkel elengedte magát a vízen, hadd simogassák a füvek és gyökerek; jólesett érezni a testen a liánok könnyű suhanását.

Egyszerre egy kéz érintette a vállát.

Hátrakapta fejét, s egy szörnyalakat pillantott meg, aki mohón nézett rá.

Valami asszonyi állapot volt, vagy nőstény majom. Az arca óriási, ráncos, fintorgó; röhögött. Két meghatározhatatlan valami – bizonyára a két melle – úszott előtte, s irdatlan kócos, napszíttá rőt haj kerepezte arcát, és lebegett a hátán.

Turgenyevnek velejéig hatolt az irtózat, a természetfölötti dolgoktól való jeges félelem.

Nem töprengett, nem gondolkodott, föl se fogta a dolgot, csak ész nélkül úszni kezdett a part felé. De a szörnyeteg gyorsabban úszott, s kéjes kaccantásokkal érintette meg a nyakát, a hátát, a két lábát. A fiatalember eszeveszett riadalmában végre partot ért, s ahogy csak bírt, rohant be az erdőbe. Még arra sem gondolt, hogy ruhájáért és puskájáért visszamenjen.

A szörny követte; olyan gyorsan futott, mint ő, és egyre morgott.

A menekülő, ereje fogytán s a rémülettől bénultan, már-már leroskadt, mikor egy kecskepásztorgyerek futott oda az ostorával; ráhúzott néhányat az iszonyú asszonyállatra, mire az jajveszékelve elmenekült. S

Turgenyev látta, amint eltűnik a lombok között, mint egy nőstény gorilla.

Egy bolond nő volt, aki több mint harminc eszten-deje ott élt az erdőben a pásztorok kegyelemkenye-rén, s a fél életét a folyóban úszva töltötte.

A nagy orosz író hozzátette:

– Soha életemben nem féltem ennyire, hiszen nem értettem, mi lehet az a szörnyeteg.

Most megint útitársam vette át a szót, akinek ezt a kalandot elmeséltem:

– Igen, csak attól fél az ember, amit nem ért. Igazából csak akkor érzi azt az iszonyú lelki görcsöt, amit rémületnek hívnak, ha a félelembe belevegyül valami az elmúlt századok babonás rettegéséből. Én megismertem a rémületet teljes iszonyatosságában, mégpedig olyan egyszerű dologgal kapcsolatban, hogy alig merem elmondani.

Bretagne-ban utazgattam, egyedül, gyalogszerrel. Bejártam Finistère-t, a sivár fenyéreket, a pusztákat, ahol csak a sülbige terem meg, a nagy szent kövek, a szellemjárta kövek között. Előző nap a rossz hírű Raz-fokon jártam, az óvilág szélén, ahol két óceán viaskodik szüntelen: az Atlanti és a La Manche; egyre csak legendák jártak az eszemben, történetek, amelyeket olvastam vagy hallottam a hiedelmeknek és a babonáknak erről a földjéről.

És éjszaka mentem át Penmarchból Pont-l'Abbé-ba. Ismeri Penmarcht? Lapos, sík partvidék, olyan alacsony, hogy még a tengernél is alacsonyabbnak látszik. Mindenholnan látni a fenyegető, szürke tengert, mely tele van dühödt fenevadként nyáladzó sziklazátonyokkal.

Egy halászcseréjében megvacsoráztam, s róttam az egyenes utat két fenyér között. Koromsötét volt.

Néha egy-egy druida kő szinte rám nézett, álló kí-

sértetként, ahogy elhaladtam mellette, s lassan belém költözött valami homályos félelem. Mitől féltem? Magam sem tudtam. Vannak esték, amikor az ember szellemek suhanását érzi, mikor ok nélkül megbor-zong a lélek, s a szív annak az ismeretlen valaminek kósza félelmétől kalapál, amit én úgy hiányolok.

Hosszúnak éreztem az utat, hosszúnak és végtele-nül kietlennek.

Semmi nesz, csak a tenger mormolása mögöttem, s ez az egyhangú és fenyegető robaj néha olyan, de olyan közelinek hallatszott, hogy azt hittem, sarkam-ban a hullámok, s tarajos homlokukkal futnak a sík-ságon; kedvem lett volna menekülni, szaladni előlük, ahogy a lábam bírja.

A föl-föltámadó szélben sziszegett körülöttem a sülbige. És bár ugyancsak szaporán lépkedtem, ke-zem-lábam fázott: a szorongás komisz hidegétől.

De szerettem volna találkozni valakivel!

Olyan sötét volt, hogy már az utat is alig láttam.

S egyszerre, nagyon messziről, előttem az úton ke-rékszörgésre lettem figyelmes. Gondoltam: „Nicsak, kocsi.” Aztán semmit sem hallottam.

Egy perc múlva világosan kivehettem ugyanazt a zörgést, közelebbről.

Pedig nem láttam semmi világosságot; gondoltam magamban: „Nincs lámpájuk. Mit csodálkozom ezen ilyen isten háta mögötti vidéken?”

A zörgés megint megszűnt, aztán újra hallatszott. Kordénak halk volt, s különben sem hallottam a ló ügetését, ami meglepett, hiszen csendes volt az éj-szaka.

Töprengtem: „Mi ez?”

Gyorsan közeledett, roppant gyorsan! S nem is hallottam mást, csak egy kereket – semmi patkó-vagy lábdobogást, semmit. Mi lehet ez?

Már ott járt egészen, közvetlen közel; ösztönösen

beugrottam az árokba, s láttam, hogy szembejön velem egy talicska, csak úgy magától. . . senki sem tolja. . . Igen. . . egy talicska. . . csak úgy magától. . .

A szívem olyan hevesen kezdett ugrálni, hogy le roskadtam a fűbe, s hallgattam a kerékörgést, amely távolodott a tenger irányában. És nem is mertem fölállni, indulni vagy akár mozdulni; mert ha visszajön, s üldözni kezd, meg is haltam volna a rémülettől.

Soká, nagyon soká tartott, amíg összeszedtem magam. S a hátralevő utat olyan lelki szorongással tettem meg, hogy a legkisebb nesztől is elállt a lélegzetem.

Butaság, ugye? De micsoda rémület volt! Ahogy később visszagondoltam, rájöttem: bizonyára egy mezítlábas gyerek tolta azt a talicskát; én pedig férfi-fejet kerestem a rendes magasságban!

Érti ezt? . . . Mikor az embert már borzongatja a természetfölötti világ fuvalma. . . s arra szalad egy talicska. . . csak úgy magától. . . Micsoda rémület!

Egy pillanatra elhallgatott, majd folytatta:

– Vagy itt van, kérem, most egy érdekes és szörnyű színjáték: betört a kolera!

Érzi a fenolszagot, amellyel ezeket a kocsikat is mérgezik; ez arra vall, hogy itt van valahol.

Csak meg kell nézni most Toulon városát. Érezni, hogy Ő jelen van. S az embereket nem egy betegségtől való félelem rémíti. A kolera, az más; az a Láthatatlan, az egy hajdani, régvolt istencsapása, valamiféle gonosz Szellem, mely visszajár, és legalább annyira megdöbbent, mint amennyire rémít bennünket, mert olybá tűnik, hogy a letűnt időkből jött.

Én csak nevetek az orvosok úgynevezett mikrobáin. Nem egy féreg rémíti az embereket annyira, hogy inkább kiugranak az ablakon; hanem a Kolera, a messzi keletről jött névtelen szörny.

Menjen csak végig Toulonon: áll az utcabál.

Minek a tánc a halál napjaiban? Tűzijátékot puffogatnak a földeken, a város körül; örömtüzeket gyújtanak; minden sétányon zenekarok játszanak vídám melódiákat.

Mert Ő van itt, s vele feleselnek; nem a Mikrobával, hanem a settenkedő ellenséggel. Őmiatta táncolnak, nevetnek, kurjongatnak, gyűjtják a tüzeket, húzzák a keringőt, miatta, az Öldöklő Szellem miatt, akit mindenütt ott éreznek láthatatlanul és fenyegetőn, akár egy hajdani gonosz szellemet, kit barbár papok engeszteltek egykoron...

1884. július 25.

Pap Gábor fordítása

A hazatérés

LE RETOUR

A tenger kurta, egyhangú hullámokkal csapkodja a partot. Apró, fehér felhők futnak át a nagy, kék égen, a sebes szél úgy ragadja őket magával, mint a madarakat; és a falu az óceán felé lejtősödő völgy gyüremlésében sütkérezik a napon.

Mindjárt a falu elején, magában áll az út szélén Martin-Lévesque-ék háza. Kis halászkunyhó ez, a fala agyagból, szalmafedelét kék íriszek tarkítják. Tenyérnyi kert büszkélkedik a kapu előtt – hagyma, néhány fej káposzta, petrezselyem, baraboly terem benne. Az úttól sövény választja el.

A férfi halászni ment, az asszony meg a ház előtt egy nagy, barna hálónak a szemeit javíthatja, mely úgy van kifeszítve a falra, mint egy óriási pókháló. A kert ajtajában tizennégy esztendőös leányka egy hátrahajló s a kerítéshez támasztott szalmaszéken ülve fehérneműt javít – szegényes, sokszor összevissza foltozott fehérneműt. Egy másik leányka – esztendővel fiatalabb nála – karjában ringat egy pici gyereket, aki még mozdulni, beszélni sem tud; és két poronty – egyik kétesztendőös, másik három – egymással szemközt ülve a földön, kertészkedik ügyetlen kis kezével, és marékszám hajigálja egymás képébe a homokot.

Senki sem beszél. Csak a pici, akit el akarnak altatni, az sír folyton vékony, gyöngye hangján. Az ablakban macska szunyókál; a fal tövében fehér virágaik-

kal szép koszorút alkotnak a violák, s ezernyi légy zümmög fölöttük.

A leányka, aki a bejárat közelében varrogat, egyszerre felkiált:

– Anyó!

Az anyja azt feleli:

– Mia, te?

– Mán megint itt van.

Reggel óta nyugtalankodnak, mert egy ember kószál a ház körül; öreg ember, koldusnak látszik. Akkor vették észre, amikor bárkájához kísérték az apjukat, hogy útnak indítsák. Az árokparton ült, szemközt a házuk ajtajával. Mikor azután visszatértek a partról, megint ott találták, amint a házat nézte.

Betegnek és nyomorult szegénynek látszott. Több mint egy óra hosszat meg sem mozdult; aztán látván, hogy gonosztevőnek nézik, felkelt, s a lábát vonszolva elment.

De nemsokára látták, hogy visszajön lassú és fáradt járásával; megint leült, most egy kicsit távolabb, mintha lesni akarná őket.

Az anya meg a leánykák féltek. Különösen az anya aggódott, mert félénk természete volt, és mert csak estére várta vissza a tengerről Lévesque-et, a férjét.

A férjének Lévesque volt a neve; őt Martinnak hívták, és az emberek Martin-Lévesque-nek keresztelték el őket. Mégpedig ezért:

Első férje egy Martin nevű matróz volt, aki minden nyáron Új-Fundlandba ment tőkehalat halászni.

Kétesztendei házasság után egy kislánya született tőle, és éppen hat hónapja volt ismét teherben, mikor a férje hajója, a Két Nővér, egy dieppe-i háromárbo-cos bárka, eltűnt.

Soha semmi hír nem jött róla; egyetlen tengerész sem tért vissza; úgy tekintették hát, hogy mindenes-tül elveszett.

Martinné tíz esztendeig várta az urát, nagy ügyelbajjal nevelve két gyermekét; aztán, mert derék, jó asszony volt, feleségül kérte egy falubeli halász, Lévesque, aki egy fiúgyerekkel maradt özvegyen. Hozzáment, és három esztendő alatt tőle is született két gyermeke.

Nehezen, sok munkával éltek. A kenyér drága volt, a húst jóformán nem is ismerték a háznál. Néha eladósodtak a péknél, télen, a szélviharok hónapjaiban. A kicsikék azért egészségesek voltak. A világ így beszélt róluk:

– Derék emberek ezek a Martin-Lévesque-ék, Martin asszony keményen dolgozik, Lévesque pedig páratlan halász.

A kerítésnél ülő leányka újrakezdte:

– Mintha ismerne minket. Tán valami épreville-i vagy auzebosci kódus.

De az anyját nem lehetett megtéveszteni. Nem, nem, ez az ember semmiképpen nem erről a vidékről való!

Mivel olyan mozdulatlan volt, mintha odacövekeltek volna, és csökönyösen Martin-Lévesque-ék házára szögezte a szemét, Martin asszony megharagudott, felbátorította a félelem, felkapott egy lapátot, és kiment a kertajtó elé:

– Mit csinál itt? – kiáltott a csavargóra.

Az rekedt hangon felelte:

– Hát a levegőt szívom. Talán az is fáj magának?

Az asszony így folytatta:

– Mit üldögél itt a házam előtt, mint egy spion?

Az ember azt felelte:

– Nem ártok én itt senkinek. Talán bizony nem szabad leülni az úton?

Erre nem tudott mit felelni az asszony, hát visszament a házba.

Lassan telt el a nap. Déltájban eltűnt az ember. Öt óra felé megint visszajött. Este aztán nem látták többet.

Mikor az éjszaka leszállt, hazajött Lévesque. Elmondták neki a dolgot. Csak ennyit szólt:

– Valami csavargó vagy valami rossz tréfacsináló.

És nyugodtan lefeküdt, miközben élete párja folyvást arra a csavargóra gondolt, aki olyan furcsa szemmel nézett rá.

Napkeltekor erős szél fújt, s a halász, látván, hogy tengerre nem szállhat, segített a feleségének hálót javítani.

Kilenc óra felé a legidősebb leány – Martin gyerek –, aki kenyérért volt, rémült arccal, futva tért haza, és azt kiáltotta:

– Anyó, mán megin itt van!

Az anyát izgatottság fogta el, és sápadtan mondta a férjének:

– Eriggy, beszélj vele, Lévesque, ne leskelődjék ránk folyton, mer én megbolondulok.

És Lévesque, a téglaszín arcú, durva veres szakállú, kék szemű, nagy növésű halász, akinek nyaka mindig vastagon be volt bugyolálva, mert félt a nyílt tenger szelétől, esőjétől – nyugodtan kiment, odalépett a csavargóhoz.

Beszélni kezdtek egymással.

Anya és gyermekei aggódva, remegve nézték őket messziről.

Az ismeretlen egyszerre csak felkelt, és megindult Lévesque-ke a ház felé.

Martin asszony rémülten hátrált. Az ura így szólt hozzá:

– Adj neki egy kis kenyeret meg egy pohár almabort. Két napja nem evett egy falatot sem.

Mind a ketten beléptek a házba, utánuk az asszony

meg a gyerekek. A csavargó leült, és enni kezdett, lehajtott fővel kerülte el a sok rászegeződő tekintetet.

Az anya állva vizsgálgatta; a két nagylány, a Martinek, az ajtóhoz támaszkodtak, egyik a legkisebb gyereket tartva a karján, s mohó szemmel figyelték a csavargót, a két poronty pedig, a kandalló hamujában üldögélve, nem játszott tovább a fekete kondérral, mintha ők is ezt az idegent akarták volna nézegetni.

Lévesque leült, aztán megkérdezte:

– Hát messzirű gyün?

– Cette-bül.

– Csak így gyalogszerrel?

– Gyalogszerrel bizony. Mit csináljon az ember, ha nem telik másra?

– Hová megy hát?

– Ide gyüttem.

– Ismer itt valakit?

– Meglehet.

Elhallgattak. A csavargó, bár ki volt éhezve, lassan evett, és minden falás kenyér után ivott egy korty almabort. Összeaszott, ráncos, beesett volt az arca, és meglátszott rajta, hogy sokat szenvedett.

Lévesque hirtelen megkérdezte tőle:

– Hogy hívják?

Azt felelte, fejét sem emelve föl:

– Martinnek.

Az anyát furcsa borzongás rázta meg. Előrelépett egyet, mintha közelebbről akarná látni a csavargót, s megállt előtte, lelógó karral, kitátott szájjal. Senki sem szólt semmit. Lévesque végre ismét megszólalt:

– Idevalósi?

Azt felelte:

– Idevaló vagyok.

És amint végre felemelte a fejét, találkozott a sze-

me az asszonyéval, és megmeredt, összevegyült a pillantásuk, mintha egymásba kapaszkodott volna.

És az asszony egyszerre azt mondta megváltozott, halk, reszkető hangon:

– Kend az, férjemúram?

A férfi lassan nyögte ki:

– Én vagyok.

Meg sem mozdult, tovább rágt a kenyeret.

Lévesque inkább meglepetten, mint izgatottan, azt hebegte:

– Te vagy az, Martin?

A másik egyszerűen azt mondta:

– Én vagyok.

És a második férj megkérdezte:

– Honnan gyössz hát?

Az első elmondta:

– Az afrikai partrul. Zátonyra jutottunk. Hárman menekültünk meg. Picard, Vatinel meg én. Aztán vadak fogságába kerültünk, és tizenkét esztendeig tartottak ott bennünket. Picard és Vatinel meghalt. Engem egy angol utazó szabadított ki, az hozott el Cette-be. Most itt vagyok.

Martin asszony eltakarta arcát a kötényével, és sírva fakadt.

Lévesque azt mondta:

– Hát most aztán micsinálunk?

Martin megkérdezte:

– Te vagy az ura?

Lévesque azt felelte:

– Én.

Egymásra néztek, és hallgattak.

Akkor Martin ránézett a körülötte álló gyermekekre, s a két leányka felé intett a fejével.

– Ezek az enyimek?

Lévesque azt mondta:

– Ezek.

Nem állt fel; nem csókolta meg őket; csak megállapította:

– Úristen, hogy megnőttek!

Lévesque megismételte:

– Micsinálunk most?

Martin zavarban volt, ő sem tudta jobban. Végre elszánta magát:

– Én azt teszem, amit akarsz. Nem akarok károdra lenni. Csak hát baj van mégis a ház erányába. Nekem két gyermekem van, neked három, kinek-kinek a magáé. Tied-e az anyjuk, vagy az enyim? Én beleegyezek abba, amit akarsz; de a ház az enyim, mer az apám hagyta rám, itt születtem, s a jegyzőnél vannak az írások.

Martin asszony még egyre sírt, a köténye kék vásznába fojtotta apró csuklásait. A két nagyobbik leányka közelebb lépett, és nyugtalanul nézegette az apját.

Elkészült az evéssel. És most ő kérdezte:

– Micsinálunk?

Lévesque-nek támadt egy gondolata:

– El kő menni a paphoz, az majd megmondja.

Martin fölkel, s amint a felesége felé közeledett, az zokogva borult a mellére:

– Hát meggyütt, édes uram! Édes uram, hát meggyütt!

És karjai közt szorongatta, hirtelen végigfutott rajta a régi idők lehelete, az emlékek nagy rázkódása, mely eszébe juttatta húszéves korát és első öleléseit.

Martin maga is meg volt indulva, és megcsókolta a főkötőjét. A két poronty a kandalló párkányán egyszerre kezdett üvölni, amint sírni hallotta az anyját, a legkisebb pedig, a második Martin lány karjában, éles hangon sírt, mint egy hamis hangú síp.

Lévesque állva várakozott:

– Gyerünk – mondta –, valahogy el köll rendezni a dolgot.

Martin elengedte a feleségét, s mikor a két lányára nézett, az anyjuk így szólt hozzájuk:

– Csókoljátok meg legalább az apátokat.

Egyszerre léptek oda hozzá, száraz szemmel, csodálkozva, kissé félénken. Megcsókolta őket egymás után, jó nagy, parasztos cuppantással, mind a két arcukon. A kicsi az ismeretlen közeledtére olyan éles hangon visítozott, mint aki frászt kapott.

A két férfi azután elment együtt.

Mikor a Commerce kávéház előtt haladtak el, Lévesque megkérdezte:

– Nem innánk azért egy kortyot?

– Nem bánom – jelentette ki Martin.

Beléptek, leültek az üres szobában, és Lévesque elkiáltotta magát:

– Hé, Chicot, két pohár jóféle pálinkát; mer meggyűtt Martin, a feleségem ura, tudod, aki a Két Nővéren volt, és elveszett.

A kocsmáros egyik kezében három pohárral, másikon az üveggel, közeledett hozzájuk, pocakosan, vérmesen, hájtól puffadtan, s nyugodt arccal kérdezte meg:

– No lám. Hát itt vagy, Martin?

Martin azt felelte:

– Itt vagyok.

1884. július 28.

Benedek Marcell fordítása

A vallomás

LA CONFESSION

Egész Véziere-le-Réthel részt vett annak idején Badon-Leremincé temetésén, és még mindenki emlékezett a megye képviselőjének búcsúztató szavaira: „Egy becsületes emberrel kevesebb van a földön!”

Becsületes ember volt életének minden cselekedetében, beszédében, példaadásában, viselkedésében, magatartásában, járásában, még a szakállviseletében, a kalapja állásában is. Minden szava példaadó volt, sohasem adott alamizsnát jó tanács nélkül, és mikor kinyújtotta kezét, mintha mindig áldásra tárta volna.

Két gyermeke maradt: egy fiú meg egy leány. Fia főtanácsos volt, leánya Poirel de la Voulte közjegyzőhöz ment férjhez, és az Isten nagyon felvitte dolgát Véziere-ben.

Mind a két gyermek őszintén szerette apját, és nagyon meggyászolták.

A gyászszertartás után bementek az apa lakásába, és bezárkóztak mind a hárman: fiú, leány és vő. Kibontották a végrendeletet. Egyedül nekik volt joguk hozzá, és nekik is csak a koporsó elhantolása után. A borítékra írt jegyzet tudatta a boldogultnak ezt a végső akaratát.

Poirel de la Voulte, aki mint közjegyző leggyakorlottabb volt az efféle formaságokban, felbontotta a borítékot, megigazította orrán a pápaszemet, és szerződések pontjainak felsorolásához szokott monoton hangján olvasta:

Gyermekeim, drága gyermekeim, nem alhatnám nyugodtan az örök álmot, ha a síron túlról nem valanám be bűnömet. Bűnt követtem el, és a lelkifurdalás tönkretette életemet. Igen, igen, borzalmas, rettenetes bűnt követtem el.

Huszonhat éves lehettem, és mint afféle vidékről Párizsba szakadt kezdő ügyvéd, egyedül, ismerősök és barátok nélkül éltem a nagyvárosban.

Volt egy szeretőm. Sok ember már a szón magán is megbotránkozik, pedig vannak emberek, akik nem tudnak egyedül élni. Magam is ezek közé tartoztam. Irtózom az egyedülléttől otthon, este, a kandalló mellett. Olyankor úgy érzem, hogy magam vagyok, borzalmasan egymagam a világon, s hozzá még veszedelmek, kiszámíthatatlan rémségek is környékeznek. Ismeretlen szomszédomtól fal választ el, és ez a választófal oly messze távolít tőle, mint amilyen messze vannak a csillagok, ha ablakomból nézem őket. Láz fog el, lázas nyugtalanság és félelem; a falak némasága reám nehezedik. Olyan mélyen és szomorúan hallgat a szoba, ahol az ember egyedül lakik. Nemcsak a testet veszi körül némaság, hanem a lelket is, és ha ropog a bútor, az ember szíve megre-meg, mert a komor lakásban nem vár senki zajt.

Hányszor hatott reám olyan izgatóan, megfélemlítően a mozdulatlan némaság, hogy beszéltem magamban, összefüggéstelen, értelmetlen szavakat mondtam, csak azért, hogy zajt üssek. De a hangom is olyan idegenszerűen kongott, hogy attól is megrémültem. Nincs borzalmasabb, mint egyedül beszélni egy üres házban. Mintha másnak a hangján szólnánk, idegen, ok nélkül beszélő, üres levegőbe elhangzó hangon. . . nem figyel rá a fül, mert hiszen mielőtt a száj kimondaná a szavakat, már tudjuk, hogy mit fog mondani. És amint gyászosan hallatszanak a csend-

ben, mintha visszhang verné vissza őket... a néma gondolat sajátos visszangja.

Volt egy szeretőm. Fiatal leány, mint a többiek Párizsban mind, akik a foglalkozásukból nem tudnak megélni. Kedves, egyszerű, jó leány. Szülei Passyban laktak. Olykor náluk töltött néhány napot.

Egy évig éltünk együtt csendben, nyugodtan. Elhatároztam, hogy mihelyt találkozom valakivel, aki eléggé tetszik nekem ahhoz, hogy elvegyem, szakítok vele. Egy kis életjáradékot kap majd, mivel az a társadalmi felfogás, hogy a nő szerelmét meg kell fizetni: pénzzel, ha szegény, és ajándékokkal, ha gazdag.

Egy szép napon azonban bejelentette, hogy áldott állapotban van. A hír lesújtott, és úgy éreztem, hogy egész pályám derékba tört. Láncot éreztem magamon. Cipelhetem majd életem végéig, jövőendő családomban, késő vénségemben, folytonosan. A gyermekével hozzám kötött asszony láncát, a gyermek láncát... a gyermekét, akit nevelni, pártfogolni kell, és bujkálnom kell előtte, és el kell rejtenem a világ elől. Egészen megzavarta eszemet a hír. Kusza vágy ébredt lelkemben... még nem öntöttem szavakba, de éreztem, hogy készen áll, mint az ajtó mögé rejtőzött ember, aki csak a jelt várja, hogy megjelenjék. Bűnös vágy kavargott gondolataim mélyén. Hátha valami baleset történne? Hiszen annyi kis lény hal meg, még mielőtt világra jönne.

Ó, azt nem kívántam, hogy a szeretőm meghaljon. Szegény leányt igazán szerettem... De a másiknak a halálát kívántam, még mielőtt láttam volna.

Megszületett. Legénylakásomban háztartást kellett berendeznem. Háztartást, gyermekkel. Borzalmas! Éppen olyan volt, mint minden más gyermek. Nem szerettem. Az apák csak későbbben szeretik meg gyermekeiket. Nem él bennük az anya ösztönszerű és ma-

gában hordott szeretete. Érzésük lassanként ébred, az együttélés fűzi össze az együvé tartozás szálaival.

Eltelt egy év. Kerültem a lakásomat, ahol minden tele volt fehérneművel, pelenkákkal, pici harisnyákkal, ezer aprósággal, minden bútor, a szék karja, minden zug. Főképp azért is menekültem, hogy ne halljak gyereksírást, mert rengeteget sírt, ha tisztába tették, ha mosták, ha hozzáérték, ha lefektették, ha felvették, szüntelenül sírt.

Néhány ismeretségre tettem szert, és egy társaságban találkoztam azzal a nővel, aki anyátok lett. Belélszerettem, és kedvem támadt, hogy feleségül vegyem. Udvaroltam, megkértem, és hozzám adták.

Csapdába kerültem. Vegyem el a fiatal leányt, akit imádtam... és hallgassak... vagy mondjam meg az igazat, és mondjak le róla, a boldogságról, jövőmről, mindenről, mert szigorú, merev gondolkozású szülei sohasem egyeztek volna bele a házasságba, ha megtudják az igazat.

Rettenetes hónapot töltöttem félelem és lelki gyötrődések között. Ezer borzalmas gondolat kísértett. Gyűlöltem a fiamat... a csöppnyi, kis élő, sivalkodó, utamban álló, életembe vágó testet, mert reménytelen életre kárhoztatott, megfosztott a fiatalság boldog jövődövévárásától.

A kedvesem anyja beteg lett... és én egyedül maradtam a gyermekkel.

Hideg decemberi idő járt. Rettenetes éjszaka. A kedvesem éppen elment. Egyedül vacsoráztam a szűk kis ebédlőben, aztán halkan bementem az alvó gyermekekhez.

Leültem a tűz mellé, egy karosszékbe. Fújt a szél, az ablaktáblák remegtek... a fagyos éjszakában hidegen és élesen ragyogtak a csillagok.

Megint erőt vettek rajtam az egy hónap óta kísértő gondolatok. Ahogy ott ültem mozdulatlanul, nyom-

ban reám nehezedtek, és marcangoltak. Marcangoltak rögeszmeszerűen... vagy ahogy a rák marcangolja a testet. A fejem, a szívem, az egész testem megtelik velük, úgy éreztem... és felfalnak, mint a vadállat. El akartam űzni, nem akartam rágondolni... csak másra, új reményekre... mint ahogy a friss reggeli szélnek kitárjuk az ablakot, hogy elűzzük vele az éjszaka romlott levegőjét. Ki se tudom fejezni gyötrődésemet. Belemart a lelkembe a gondolat, és fizikai és lelki fájdalmakat szenvedtem.

Vége az életemnek! Hogy kerüljek ki ebből a helyzetből? Hogy vonuljak vissza? És hogy tegyek vallomást?

És szerettem a leányt, aki anyátok lett, örült szerelemmel, a legyőzhetetlen akadályok csak fokozták szenvedélyemet.

Rémséges harag szorította össze torkomat, és nőtön-nőtt bennem... örülettel határos harag... Tisz-tára megőrültem akkor este.

A gyermek aludt. Felkeltem, és néztem, hogyan alszik. Ez a kis poronty, ez a féreg, ez a semmi ítél el, fellebbezés nélkül, éltem fogytaig tartó balsorsra.

Nyitott szájjal, takarókba burkolva aludt bölcsőjében... közel az ágyamhoz... Én nem fogok aludni...

Hogyan tehettem azt, amit tettem? Nem tudom. Milyen erő taszított? Milyen gonosz hatalom lett úrrá rajtam? A bűn csábítása úgy jött, hogy észre sem vettem. Csak arra emlékszem, hogy szívem örületen dobogott. Olyan erősen vert, mintha kalapácsütést hallottam volna a falon. Csak erre emlékszem. A szívem dobogott. Sajátságos kábultság, zúgás nyomta agyamat... minden józanságom és hidegvérem elillant. Rémlátásos önkívületi állapotba kerültem, amelyben az ember nem ura akaratának, és nem cselekszik tudatosan.

Lassan felemeltem gyermekem testéről a takarókat, rádobtam a bölcső lábára. Meztelenül maradt. Nem ébredt fel. Halkan, egész halkan az ablakhoz léptem, és kinyitottam.

Fagyos légáramlat suhant be gyilkosan... hátráltam jeges hidegsége elől... a két gyertya lobogott. Állva maradtam az ablak mellett, nem mertem megfordulni, hogy ne lássam, mi történik mögöttem... és a beözönlő halálos levegő szüntelenül áramlott homlokomra, arcomra, kezemre. Sokáig tartott.

Nem gondoltam semmire. Hirtelen halk köhögést hallottam, amely tetőtől talpig megborzongatott... még most is érzem a borzongást, a hajam tövéig. Őrült izgalommal becsaptam az ablak két szárnyát, és a bölcsőhöz rohantam.

Még mindig nyitott szájjal, meztelenül aludt a gyermek. Lábához nyúltam: jéghideg volt. Betakarítottam.

Szívem ellágyult, megtört; száanalom, gyöngédség, szeretet költözött belé. Szegény kis ártatlant meg akartam ölni. Sokáig csókoltam selymes haját, aztán visszaültem a tűzhöz.

Irtózva, rémülten gondoltam arra, mit tettem. És töprengtem, hogy honnan kerekednek a lelki viharok, mikor az ember elveszti önuralmát, józan ítélőképességét, és szinte a téboly kábultságában cselekszik, de nem tudja, mit csinál, hova megy, akárcsak a viharban hányódó csónak.

A gyermek megint köhögött, és köhögése szívembe nyilallt. Ha meghal? Istenem, istenem, mi lesz velem?

Felkeltem, hogy megnézzem. Rávilágítottam gyertyával, és föléje hajoltam. Nyugodtan lélegzett, erre lecsillapodtam, de aztán harmadszor is köhögött, s akkor úgy megrázott valami, úgy hátraugrottam,

mint aki valami borzalmasat lát – és leejtettem a gyertyát.

Felvettem, és mikor felegyenesedtem, észrevettem, hogy halántékomon kiütött a meleg és hideg verejték, a lelki izgalmak verejtéke, mintha a rémséges lelki gyötrődés égető, kínnzó tüze és fagyos jege izzadna keresztül a koponyám csontján és bőrén.

Reggelig a fiam bölcsője fölé hajolva maradtam... megnyugodva, ha sokáig csendesen feküdt, és irtózatosszenvedés közt, ha gyöngyöző köhögés tört fel ajkán.

Vörös szemmel, rekedten, szenvedő arccal ébredt.

Mikor a takarítónő bejött, azonnal orvosért küldtem. Egy óra múlva jött az orvos, megvizsgálta a gyermeket, és azt kérdezte:

– Nem fázott meg ez a gyermek?

Remegtem, mint a nagyon öreg emberek:

– Nem... nem hiszem... – dadogtam.

– Mi baja lehet? Súlyos? – kérdeztem később.

– Nem mondhatok még semmit! Estére visszajövök.

Este eljött. A fiam egész nap aludt. Olykor egyetegyed köhögött.

Éjjel mellhártyalob jelentkezett.

Tíz napig tartott a betegség. Nem tudom elmondani, mit szenvedtem reggeltől estig, és estétől reggelig, végtelen hosszú órákon át.

A gyermek meghalt...

.....
És azóta... azóta egy órát... nem... egyetlenegy órát se töltöttem úgy, hogy a forró, kínnzó emlék... a gyötrő, szívet-lelket tépő emlék ne marcangolt volna, mint egy lelkem mélyére zárt fenevad.

Ó, ha megőrülhettem volna!

.....
Poirel de la Voulte feltolta a pápaszemét, mint ren-

desen, hogyha valami szerződést olvasott végig. A halott ember három örököse sápadtan, mozdulatlanul nézett össze.

A jegyző szólalt meg legelőbb:

– Ezt meg kell semmisíteni.

A másik kettő beleegyezőleg bólintott. A jegyző gyertyát gyújtott, szétválasztotta a veszedelmes valamás lapjait az anyagiakról intézkedő végrendelet-től, aztán meggyújtotta a lángnál, és bedobta a kályhába.

Aztán nézték a fehér lapok elhamvadását. Néhány pillanat alatt csak egy kis fekete halom maradt belőlük. Még néhány betű fehéren kivált a feketeségből, az asszony a lába hegyével eltaposta az égett papírt, és belevegyítette a többi hamu közé.

Aztán még egy darabig nézték mind a hárman, mintha attól tartanának, hogy az elégett titok kiröppen a kéményen.

1884. augusztus 12.

Lányi Viktor fordítása

A vallomás

LA CONFESSION

Amikor Hector-Marie de Fontenne kapitány nőül vette Laurine d'Estelle kisasszonyt, a rokonok és barátok úgy vélték, hogy ebből rossz házasság lesz.

Laurine kisasszony csinos, vékony, törekeny, szőke és merész leányka volt, tizenkét éves korában már egy harmincéves asszony biztonságával lépett fel. Azok közül a korán érő kis párizsi nők közül való volt, akikkel mintha velük született volna az élet minden tapasztalata, minden asszonyi ravaszság, minden gondolatbeli merészség, az a mélységes alatomosság és szellemi hajlékonyság, amely bizonyos lényeket arra képesít, bármit tegyenek is, hogy kijátsszák és csalják a többieket. Minden cselekedetük előre megfontoltnak látszik, minden eljárásuk kiszámítottnak, minden szavuk gondosan mérlegeltnek, életük szerep csupán, melyet felebarátaik előtt eljátszanak.

Elragadó is volt; igen nevetős, olyan nevetős, hogy nem tudta visszafojtani, se abbahagyni a nevetést, ha valamit mulatságosnak és furcsának talált. A legneveletlenebb módon szeme közé nevetett az embereknek, de annyi bájjal, hogy sohasem haragudtak meg rá.

Gazdag volt, nagyon gazdag. Egy pap szolgált közvetítőül, hogy összeházasítsa Fontenne kapitánynyal. Ez a tiszt vallásos intézetben nevelkedett, a legszigorúbb fegyelemben, klastromi erkölcsöket vitt magával a kaszárnnyába, merev elveket és teljes into-

leranciát. Azok közé az emberek közé tartozott, akikből föltétlenül vagy szent lesz, vagy nihilista, akiknél az eszmék mint korlátlan parancsolók lépnek föl, akiknek a hite megtántoríthatatlan, és akiknek az elhatározása megingathatatlan.

Magas, barna fiú volt, komoly, szigorú, naiv, makacs, az esze járása éppen nem csavaros, olyan ember, aki anélkül jár az életben, hogy a visszáját, az árnyalatait és a finomságait ismerné, aki nem talál ki semmit, nem gyanít semmit, nem ismeri el, hogy másképp is lehet gondolkodni, ítélni, hinni és cselekedni, mint ahogy ő szokott.

Laurine kisasszony meglátta, rögtön belelátott, és elfogadta férjének.

Kitűnő házasság lett belőle. A nő simulékony, ügyes és okos volt, olyannak tudta mutatni magát, amilyennek lennie kellett, mindig készen a jótékony-ságra és mulatságra, buzgó a templomban és a színházban, nagyvilági és szigorúan vallásos, csak az arc kifejezése volt egy kicsit gúnyos, a szeme villant egyet-egyet, amint komoly urával beszélgetett. Elmondta neki a plébánia és a környék összes papjaival véghezvitt jótékony tevékenységét, és ezeket a jámbor foglalatosságokat arra használta, hogy reggeltől estig odajárt.

De néha, valami jótékony cselekedet elbeszélése közben, egyszerre bolond nevetés jött rá, ideges nevetés, amit lehetetlen volt megfékeznie. A kapitány meglepetten, aggódva, kissé megütközve állt ilyenkor a felesége előtt, aki csak úgy fuldoklott. Mikor kissé megnyugodott, megkérdezte tőle: „Mi baja, Laurine?” Így felelt: „Semmi! Valami mulatságos dolog történt velem, az jutott eszembe.” És elmondott valami históriát.

1883 nyarán Hector de Fontenne kapitány részt vett a 32. hadtest nagygyakorlatán.

Egy este, amint egy város határában pihentek, tíznapi sátorban élés, pusztai fáradság és nélkülözés után, a kapitány bajtársai elhatározták, hogy rendeznek egy jó vacsorát.

Fontenne úr először nem akart velük tartani, majd mivel vonakodása meglepte őket, beleegyezett.

Asztalszomszédja, Favré őrnagy, folyvást a katonai műveletekről csevegve, az egyetlen dologról, ami a kapitányt lelkesítette, egyre-másra töltögette neki az italt. Nagyon meleg volt aznap, nehéz, aszaló, tikasztó hőség; és a kapitány ivott, nem is vette észre, hogy lassanként egy újfajta vidámság szállja meg, valami élénk, égő öröm, az az érzés, hogy „jó élni”, hogy tele van felébredt vágyakkal, ismeretlen kívánságokkal, bizonytalan várankozásokkal.

A csemegénél már be volt csípve. Beszélt, nevetett, izgatott volt, lármás mámor, a máskülönben okos és nyugodt emberek bolond mámora szállotta meg.

Indítványozták, hogy az estét a színházban fejezzék be; elkísérte a bajtársait.

Egyikük fölismert egy színésznőt, akit egykor szeretett, és mulatságot rendeztek, melyen a színtársulat nőtagjainak egy része is részt vett.

A kapitány másnap egy ismeretlen szobában és egy szőke kis nő karjai közt ébredt föl, aki, amint meglátta, hogy kinyitja a szemét, így szólt hozzá:

– Jó reggelt, édes cicám!

Először nem értett semmit; aztán lassanként visszatért az emlékezete, ha zavarosan is.

Ekkor szó nélkül fölkelt, felöltözött, és az erszényét a kandallóra üritette.

Szégyen fogta el, amint ott látta magát állni, teljes díszben, karddal az oldalán, ebben a gyűrött függönyös bútorozott szobában, melynek gyanús pamlaga

márványos volt a foltoktól, és nem mert elmenni, lemenni a lépcsőn, ahol emberekkel találkozhat, elhaladni a házmeister előtt, és főleg: kimenni az utcára a járókelők és a szomszédok szeme láttára.

A nő folyton azt hajtogatta:

– Mi lelt? Elvesztetted a nyelvedet? Tegnap pedig ugyan meg volt oldva. Micsoda mafla!

A férfi szertartásosan köszöntötte, és végre elhatározta magát a menekülésre, nagy léptekkel érte el lakóhelyét, és meg volt győződve róla, hogy kitalálják a modorából, az arcából, hogy rossz nőtől jön.

És marcangolta a lelkifurdalás, a szigorú és aggályos ember lelkiismeret-furdalása.

Gyónt, áldozott, de mégis rosszul érezte magát, mert üldözte bukásának az emléke és egy adósságnak az érzése, egy szent adósságé, mellyel feleségének tartozott.

Csak egy hónap múlva látta viszont, mivel az szüleinél töltötte a nagygyakorlatok idejét.

Az asszony kitárt karral, mosolygó arccal sietett feléje. Ő a bűnös ember zavart módján fogadta, és estig szinte attól is tartózkodott, hogy beszéljen vele.

Mihelyt egyedül maradtak, az asszony megkérdezte:

– De mi baja van hát, barátom? Megváltozott, úgy látom.

– Semmi, semmi, drágám, éppen semmi.

– Bocsánat, jól ismerem magát, és bizonyos vagyok benne, hogy van valami baja, gondja, bánata, kellemetlensége, vagy mit tudom én, mi baja.

– Hát igen, valami nyomja a szívemet.

– Ó! És micsoda?

– Lehetetlen magának megmondani.

– Nekem? Miért? Megijeszt.

– Nem tudom megokolni. Lehetetlen magának megmondanom.

A nő leült egy kerevetre, a férfi meg föl s alá járt, hátratett kézzel, felesége tekintetét kerülve. Az asszony ismét megszólalt:

– Lássuk csak; akkor meg kell hogy gyóntassam, ez a kötelességem, és követelem magától az igazságot, ez a jogom. Magának éppúgy nem lehet titka előttem, mint ahogy nekem nem lehet maga előtt.

A kapitány egészen hátat fordított, ott állt berámázva a magas ablak keretében, és kijelentette:

– Kedvesem, vannak dolgok, amiket jobb nem elmondani. Az, ami engem bánt, ezek közül való.

Laurine fölkel, átment a szobán, megfogta a karját, és miután kényszerítette, hogy visszaforduljon, két kezét a vállára tette, aztán mosolyogva, hízelkedve ráemelte tekintetét:

– Lássuk csak, Marie (Marie-nak nevezte a gyöngéd órákban), nem titkolhat előttem semmit. Azt hihetném, hogy valami rosszat cselekedett.

Azt susogta:

– Igen, rosszat cselekedtem.

Az asszony vidáman mondta:

– Ó! Olyan nagyon rosszat? Ezt igen csodálom magától!

A férfi gyorsan felelt:

– Többet nem mondok. Hiába erősködik.

De felesége a karosszékhez vonta, kényszerítette, hogy beleüljön, maga is ráült a jobb térdére, és kis könnyed csókkal, gyors, röpke csókkal megcsókolta a bajusza kisütött végét:

– Ha nem mond semmit, örök harag.

Bűnbánattól tépetten és félelemtől gyötrötten mormolta:

– Ha elmondanám, mit tettem, sohasem bocsátaná meg.

– Ellenkezőleg, barátom, rögtön megbocsátanék.

– Nem; lehetetlen.

– Megígérem.
– Mondom, hogy lehetetlen.
– Esküszöm, hogy megbocsátok.
– Nem, édes Laurine-om, nem teheti.
– De naiv maga, barátom, hogy ne mondjam: csa-
csi! Amint megtagadja, hogy elmondja, mit tett, ret-
tenetes dolgokra kell gondolnom; és mindig olyas-
mire fogok gondolni, és éppúgy rossz néven veszem
majd ezt a hallgatást, mint ismeretlen gonosztettét.
De ha őszintén beszélne, holnapra elfelejteném.

– Hát...

– Nos?

Fülig pirult, és komoly hangon mondta:

– Úgy gyónok magának, mint ahogy papnak
gyónnék, Laurine.

Az a röpke mosoly vonult át az asszony ajkán,
mint olyankor mindig, amikor a férjét hallgatta, és
kissé gúnyos hangon mondta:

– Csupa fül vagyok.

A férfi folytatta:

– Tudja, édesem, milyen józan vagyok. Csak pi-
rosra festem a vizet a borral, és likőrt soha nem
iszom, tudja.

– Igen, tudom.

– Nohát, képzelje el, hogy a nagygyakorlatok vé-
ge felé, egyszer elragadtattam magamat, és ittam egy
kicsit, mivel igen tikkadt, igen fáradt, igen kimerült
voltam, és...

– Becsípett? Pfuj, de csúnya!

– Igen, becsíptem.

Szigorú arcot vágott:

– De úgy istenigazában becsípett, vallja be, hogy
járni se tudott már, mondja?

– Ó, nem annyira. Az eszemet elvesztettem, de az
egyensúlyomat nem. Beszéltem, nevettem, bolond
voltam.

Mivel elhallgatott, az asszony megkérdezte:

– Ez az egész?

– Nem.

– Á! És... azután?

– Azután... egy aljasságot követtem el.

Az asszony ránézett, aggódva, kissé zavartan, szinte megindultan.

– Ugyan mit, barátom?

– Vacsoráztunk... színésznőkkel... és én nem tudom, hogy esett meg, de megcsaltam magát, Laurine!

Ezt komoly, ünnepélyes hangon mondta.

Az asszony megrázkódott kicsit, és szemében hirtelen vidámság csillant meg, mélységes, ellenállhatatlan vidámság.

Azt mondta:

– Maga... maga... engem...

És kis száraz, ideges, szakadozott nevetés csúszott ki a fogai közül, három ízben, és elvágta a szavát.

Megpróbálta visszanyerni a komolyságát, de ahányszor ki akart mondani egy szót, a nevetés a torokban reszketett, kibuggyant, gyorsan visszatartotta, megint kitört, kitört, mint a szénsav a felbontott pezsgősüvegből, melynek habzását nem lehet visszatartani. Ajkára tette a kezét, hogy megnyugodjék, hogy belefojtsa szájába azt a szerencsétlen kacagási rohamot; de a kacagás kipergett az ujjai közül, rázta a keblét, akarata ellenére kitört. Dadogott:

– Maga... maga... megcsalt... Á!... Hahaha!... Hahaha!

És különösen nézett rá, olyan csúfolódóan, akarata ellenére, hogy a férfi elhűlt, megdöbbsent.

És a nő egyszerre nem bírta tovább, kirobbant... És most kacagni kezdett, olyan kacagással, mely idegrohamhoz hasonlított. Kis szaggatott kiáltások törtek elő a szájából, melyek, úgy látszott, a keble

mélyéből jönnek; és két kezét a gyomrára szorította, hosszú rohamok fogták el, mintha a szamárhurut fuldokló köhögése jött volna rá.

És minden fáradozása, hogy megnyugodjék, új ingert váltott ki, minden hangtól, amit mondani akart, még jobban vonaglott.

– Édes... édes... szegény barátom... Ó, ó, ó!... Ó, ó, ó!

A kapitány felkelt, egyedül hagyva az asszonyt a karosszékekben, egyszerre igen elsápadt, és így szólt:

– Laurine, maga több, mint illetlen.

Az vidámsága mámorában hebegte:

– Mit... mit akar... én... én... én... nem bírom... maga... maga... olyan mulatságos... Haha! Haha!...

A férfi elfehéredett, és merő tekintettel nézte, melyben különös gondolat ébredezett.

Hirtelen kinyitotta a száját, mintha kiabálni akarna valamit, de nem mondott semmit, sarkon fordult, kiment, és becsukta maga után az ajtót.

Laurine – kétrét hajolva, kimerülten, ájuldozva – még mindig nevetett, elhaló nevetéssel, mely még feléledt olykor, mint egy majdnem kihamvadt tűzvész lángja.

1884. augusztus 12.

Honti Rezső fordítása

Az elhagyott

L'ABANDONNÉ

– Úgy látom, valóban elment az eszed, drágám, hogy ilyen időben sétálni akarsz a környéken. Az utóbbi két hónapban furábbnál furább ötletekkel állsz elő. Először is erőnek erejével elhurcoltál ide a tengerpartra, bár negyvenöt évi házasságunk alatt ez soha nem jutott eszedbe. Aztán ragaszkodtál hozzá, hogy Fécamp-ba jöjjünk, ebbe a szomorú fészekbe, és most olyan járhatnékod támadt, holott máskor ki se mozdulsz, hogy az év legforróbb napján sétálni óhajtasz erdőn-mezőn. Szólj d'Aprévalnak, hogy kísérsen el, ő teljesíti minden szeszélyedet. Én bemegek, pihenek egy kicsit.

Cadourné odafordult régi barátjához:

– Velem jön, d'Apréval?

A férfi meghajolt, mosolyogva, régimódi udvarlással mondta:

– Óhaja parancs.

– Hát csak eredjetek, a napszúrás nem marad el – jelentette ki Cadour úr. Azzal bement a Fürdő-szállóba, hogy egy-két órát heverésszen ágyán.

Mihelyt magukra maradtak, az idős hölgy elindult öreg barátjával. Megszorította a kezét, és felsóhajtott:

– Végre!... Végre!

– Megőrült – dünnyögte a férfi. – Esküszöm, megőrült. Gondolja meg, mit kockáztat. Ha ez az ember...

Az asszony összerezzen:

– Ó, Henri, ne mondja azt, hogy „ez az ember”, ha róla beszél!

D’Apreval ingerülten felelt:

– Jó, jó! Szóval ha a fiunk megsejt valamit, ha gyanút fog, a markában van, a markában vagyunk! Negyven évig nem látta, és nem hiányzott. Mi lelte magát ma?

A tengertől a városba vezető hosszú úton mentek. Aztán jobbra tértek, és nekivágtak az étretat-i partnak. Az út fehéren szaladt előttük, zuhogott rá a perzselő napfény.

Lassan, apró léptekkel haladtak a rekkenő hőségben. Az asszony a barátjáéba fűzte karját, és egyre csak maga elé nézett, merev, töprengő tekintettel.

Végül is megszólalt:

– Tehát maga se látta őt többé soha?

– Nem, soha!

– Hogy lehet az?

– Drágám, ne kezdjük újra ezt az örökös vitát. Nekem feleségem van, gyerekeim vannak, mint ahogy magának is férje van – mindkettőnknek tartania kell a szóbeszédtől.

Az asszony nem felelt. Távoli ifjúságára gondolt, az elmúlt, oly szomorú dolgokra.

Úgy adták férjhez, ahogy a lányokat férjhez szokás adni. Alig ismerte a vőlegényét, aki diplomata volt, s akivel aztán együtt élt a jó társaság törvényei szerint.

Ám egy fiatalember – szintén házasember –, bizonyos d’Apreval, szenvedélyesen belészeretett; és ő, férjének egyik hosszú távolléte alatt – Indiába ment, politikai küldetésben – megadta magát.

Tudott volna ellenállni, nemet mondani? Lett volna elég ereje, állhatatossága, hogy szilárd maradjon, amikor viszontszerette d’Aprevalt? Nem, semmiképpen! Ez túlságosan megviselte, elgyötörte volna! Milyen gonosz és álnok is az élet! Vajon elkerülhet-

jük-e, amit ránk mér a sors, kijátszhatjuk-e a végzetet? Vajon egy magányos, magára hagyott asszony, gyöngédség és gyerek nélkül, elzárkózhat-e mindvégig a rátörő szenvedély elől, mintha valaki a napvilágtól zárkóznék el, hogy haláláig éji sötétségben éljen?

Milyen jól emlékezett most mindenre: kedvese csókjaira, mosolyaira, a tartására, ahogy ott állt az ajtóban, és utána nézett, amikor hazament! De boldog napok voltak, élete néhány szép napja, és milyen gyorsan elrepültek!

Aztán észrevette, hogy várandós. Micsoda szorongás!

Ó, az az utazás, le délnek, az a hosszú utazás, s aztán a gyötrelmek, a szüntelen aggodalmak, a remetéskedés abban a magányos kis házban a Földközi-tenger partján, egy kert mélyén, ahonnan nem mert kimozdulni!

Milyen jól emlékezett a végeérhetetlen napokra, amiket egy narancsfa alatt töltött, elnyúlva, a zöld lomb közt megbúvó piros és egészen gömbölyű gyümölcsöket szemlélve! Mennyire szeretett volna kísértálni néha, lemenni a tengerig, melynek friss lehelete olykor átcsapott a falon, melynek rövid hullámai – tisztán hallotta – csobogva mosták a partot, melyet gyakran maga elé képzelt napfényben csillogó, ropant kék tükrével, fehér vitorlákkal s a szemhatáron egy heggyel! De sose merészkedett ki a kapun. Ha ráismert volna valaki így, amint elformátlanodva, elnehezült testével tanúsítja szégyenét!

És a várás napjai, az utolsó, legkeservesebb napok! A riadozások! Az egyre-másra jelentkező fájdalmak! És végül az a szörnyűséges éjszaka! Mennyi mindent kellett elszenvednie!

Micsoda éjszaka volt az! Hogy jajgatott, sikoltzott! Ma is maga előtt látja kedvese sápadt arcát, aki

percenként megcsókolta kezét, látja az orvos simára borotvált ábrázatát, az ápolónő fehér főkötőjét.

És mekkorát dobbant a szíve, amikor meghallotta a gyöngé gyereksírást, ezt a kis nyivákolást, egy emberi hang első nekigyürkőzését!

És a másnap, a másnap! Egyetlen napja életének, amikor láthatta, megcsókolhatta a fiát, mert aztán soha, még egy szemvillanásnyira se került elé!

És azóta ez a hosszú, sivár tengődés, melyben mindig, mindig ott kísértett ennek a gyereknek a gondolata. Pedig nem látta többet, egyetlenegyszer se látta viszont ezt a belőle sarjadt kis lényt, a fiát! Elvették tőle, elvitték, elrejtették. Annyit tudott csak, hogy normandiai parasztok nevelték fel, hogy paraszt lett belőle is, és hogy már megházasodott – apja, akit nem is ismert, jól és bőkezűen kiházásította.

Hányszor, de hányszor határozta el az elmúlt negyven év alatt, hogy elutazik, meglátogatja, megcsókolja! El se tudta képzelni, hogy felnőtt. Mindig csak ahhoz a kis emberi vakarcshoz szálltak vissza gondolatai, akit valaha karjába vett, megkínzott testéhez szorított.

Hányszor, de hányszor mondta szeretőjének:

– Nem bírom tovább, látnom kell őt; elutazom.

D'Apréval azonban mindig visszatartotta, meggyőzte. Nem tudná fegyelmezni magát, uralkodni az érzésein; a másik átlátna rajta, kihasználná gyöngeségét. Vesztébe rohanna.

– Külsőre milyen? – kérdezte az asszony.

– Nem tudom. Én se láttam azóta.

– Hogy lehet az? Van egy fiunk, és feléje se nézünk. Félünk tőle, s elhajítottuk, nehogy szégyenkezünk kelljen miatta.

Szörnyűség.

Mentek a hosszú úton, tikkadtan a nap tüzétől, egyre a part végeérhetetlen vonalát követve.

Az asszony folytatta:

– Ki tudja, talán ezzel lakolok? Soha többé nem lett gyerekem. Nem, nem győztem tovább türelemmel, negyven év óta emészt a vágy, hogy lássam. Maguk, férfiak, nem értik meg ezt. Ne felejtse el, milyen közel állok a halálhoz. Úgy menjek el, hogy egyetlenegyszer se láttam vizont... egyetlenegyszer se, hát lehetséges ez? Hogy is várhattam ilyen sokáig? Rá gondoltam egész életemben. Mennyit gyöttrődtem emiatt. Ébredéskor mindig, érti, mindig ő, a fiam jutott elsőnek eszembe. Vajon milyen lehet? Ó, mekkorát vétettem ellene! Mert szabad-e a világ szájától félni ilyen esetben? Ott kellett volna hagynom mindent, és vele mennem, fölnevelnem, szeretnem. Boldogabb lettem volna, feltétlenül. De nem mertem. Gyáva voltam. Mennyit szenvedtem. Ó, ezek a szegény elhagyottak, hogy gyűlölhetik az anyjukat!

Megtorpant, fojtogatta a zokogás. Az egész völgy kihalt és néma volt a tikkasztó napsütésben. Csak a szöcskék átható hangja hallatszott szakadatlanul az út menti sárga és ritkás fűből.

– Üljön le egy kicsit – mondta d'Apréval.

Az asszony hagyta, hogy az árokpartra vezesse, s ott leroskadt, kezébe temetve arcát. Fehér haja, melyet kétoldalt felfésülve viselt, kibomlott, szíve csordultig megtelt fájdalommal, és hirtelen sírva fakadt.

A férfi tanácstalanul állt előtte, nem tudta, mit mondjon.

– Menjünk... szedje össze magát – szólt végül is.

Az asszony felállt:

– Igyekszem.

És szemét megtörölve megint útnak credt, öreges, egyenetlen járással.

Kissé távolabb az út eltűnt egy facsoportban, ahol néhány ház bújt meg. Kovácskalapács muzsikáját hallották, ütemes, messze csengő csapásokkal táncolt az üllőn.

És csakhamar meg is pillantottak egy kordét – jobb felől, egy alacsony ház előtt állt – meg két férfit, akik lovat patkoltak egy nyitott színben.

D'Apreval odament hozzájuk.

– Pierre Bénédict majorját keressük! – kiáltotta.

– Ahun balra, a kiskocsmá mellett megyen egy út – magyarázta az egyik férfi –, az egyenest oda visz, a harmadik lesz a Poret-é után. Egy növendék fenyő áll a kerítésnél. Nem lehet elvéteni.

Balra tértek hát. Az asszony már egész lassan ment, lába csukladozott, szíve oly hevesen vert, hogy kapkodnia kellett levegő után.

Minden lépésnél felfohászkodott:

– Istenem! Én édes Istenem!

És iszonyú izgalom kerítette hatalmába, torka elszorult, s úgy támol ygott, mintha elvágták volna a térdizmait.

D'Apreval, aki szintén ideges volt, és sápadt is egy kissé, rászólt:

– Ha csak ennyi az önuralma, az első percben elárulja magát. Próbáljon meg lecsillapodni.

– Azt hiszi, tudok? – dadogta az asszony. – A gyerekeim! Folyton az jár az eszemben, hogy mindjárt meglátom a gyerekeimet!

Szűk, jellegzetes falusi úton haladtak, a majorudvarok szorosan közrefogták, s az árokparton álló bükkfák kettős sora sűrű árnyékba temette.

És egyszer csak ott találták magukat egy fakerítés előtt, mely fölé fiatal fenyő magasodott.

– Ez az – mondta d'Apreval.

Az asszony rögtön megállt, benézett.

Az almafákkal beültetett udvar tágas volt, egészen

a zsúpfedeleles kis lakóházig terjedt. Szemközt a lóistálló, a csűr, a tehénistálló, a baromfiól. Egy palatető alatt a járművek: kordé, taliga, bricska. A fák árnyékában négy borjú tépdeste az élénkzöld füvet. A fekete tyúkok ott ténferegtek minden zegzugban.

Néma csend. A ház ajtaja tárva. De sehol egy teremtetett lélek.

Beléptek a kapun. Az egyik nagy körtefa tövébe hengerített hordóból nyomban előpattant egy fekete kutya, és bőszen csaholásba kezdett.

A ház elülső falánál, deszkákra rakva, négy méhkas szalmafonatos kupolája domborodott.

A ház elé érve d'Apreal elkiáltotta magát:

– Van itt valaki?

Egy gyerek került elő, egy tíz év körüli kislány, ingben és gyapjúszoknyában, meztelen és mocskos lábbal, félénk és sunyi nézéssel. Úgy állt meg az ajtónyílásban, mintha testével védené a bejáratot.

– Mit akarnak? – kérdezte.

– Apád itthon van?

– Nincs.

– Hol van?

– Nem t'om.

– És anyád?

– Dóga után jár.

– Sokáig marad el?

– Nem t'om.

Ekkor az idős asszony, mintha attól tartana, hogy erővel visszaviszik, sietve kijelentette:

– Nem megyek el, míg nem találkozom vele.

– Megvárjuk, drágám.

Ahogy megfordultak, egy parasztasszonyt vettek észre: a ház felé igyekezett két bádogvödörrel, melyek alighanem nehezek voltak, és vakító fehér fénycsóvát lövellve meg-megvillantak a napban.

A nő sántított a jobb lábára, s a mellére tapadó bar-

na, kifakult, esőmosta, nappörkölte szőttesfélében szegény cselédnek, nyomorult, szutykos szolgálónak nézte volna akárki.

– Ehun e, az édes – mondta a gyerek.

Háza elé érve az asszony barátságtalan, gyanakvó arccal végigmérte a két idegent; majd mintha nem is látta volna őket, bement.

Öregnek látszott, olyan beesett, sárga, kemény volt az arca – fába faragott parasztarc.

D'Apreval utánaszólt:

– Asszonyom, szeretnénk két pohár tejet venni magától, ezért jöttünk.

Amaz, miután lerakta vödreit, újra megjelent az ajtóban.

– Nem árulok tejet – morogta.

– Pedig nagyon szomjasak vagyunk. A hölgy idős, és egészen kimerült. Nem kaphatnánk mégis valami innivalót?

A parasztasszony rájuk szögezte nyugtalan és ravasz tekintetét.

És végül is döntött.

– Ha mán itt vannak – mondta –, isten neki, adok.

Azzal eltűnt a lakásban.

Pár perc múlva kijött a kislány, két széket hozott, és letette az egyik almafa alá; majd jött az anyja is, két bögre habos tejjel, amit a jövevények markába nyomott.

És ott maradt előttük, mintha a mozdulataikat lesné, a szándékaikat fürkészné.

– Fécamp-ból gyüttek? – érdeklődött.

D'Apreval felelt neki:

– Igen, Fécamp-ban töltjük a nyarat.

Majd rövid hallgatás után megkérdezte:

– El tudna látni bennünket csirkével hétről hétre?

Az asszony tétovázott egy kicsit, aztán így felelt:

– Mán miért ne? Fiatalt akarnak?

– Fiatalt.

– Mennyit szoktak fizetni érte a piacon?

Ezt nem tudta d'Apréval, odafordult hát kedveséhez:

– Mennyit szokott fizetni a csirkéért, drágám, a fiatal csirkéért?

Cadourné akadozva, könnyben úszó szemmel felelt:

– Négy frankot, négy-ötvenet. . .

A majorosné meglepetten sandított rá, és megkérdezte:

– Tán beteg a naccsága, azér sír?

D'Apréval nem tudta, mit mondjon, hebegett:

– Nem. . . nem. . . hanem. . . elvesztette az óráját az úton, nagyon szép óra volt, emiatt bánkódik. Ha valaki megtalálja, maga majd üzen nekünk.

Bénédictné hallgatott, hitte is meg nem is.

Aztán egyszer csak felkiáltott:

– Ehun e, az uram!

Egyedül ő látta, hogy megjött, mert szemben állt a kerítéssel.

D'Apréval összerezzen, Cadourné pedig olyan hirtelen mozdulattal fordult meg, hogy a szék kis híján felbillent alatta.

Tízlépésnyire tőlük egy férfi vonszolt be egy tehenet, kétrét görnyedve, zihálva feszült neki az állat kötelének.

A látogatókra ügyet se vetve, ennyit morgott csak:

– Micsoda átokfajzat e!

És ment tovább, az istálló felé, ahol aztán eltűnt.

Az idős asszonynak egyszerre elapadtak a könnyei, döbbsen ült a helyén, nem tudott se szólni, se gondolkodni – hát ez a fia, az ő fia!

D'Apréval, akit ugyanez a gondolat gyötört, bizonytalan hangon megkérdezte:

– Csakugyan ez volna Bénédict úr?

A majorosnéban feléledt a bizalmatlanság:

– Kitül hallotta a nevét?

– A kovács mondta meg, az országúton.

Aztán hallgattak mindnyájan, tekintetük az istállóajtóra szegeződött. Olyan volt, mint egy fekete lyuk az épület falában. Nem látták, mi történik bent, de hallották a kiszűrődő zavaros hangokat, a mozgolódást, a léptek tompa neszét a földre hintett szalmán.

Majd a férfi újra feltűnt a küszöbön, megtörölte homlokát, és hosszú, tempós, hintázó léptekkel visszajött a házhoz.

Megint úgy haladt el az idegenek előtt, mintha észre se venné őket, s odaszólt a feleségének:

– Eredj, hozz egy kancsó almabort, ihatnék.

Azzal bement. A majorosné máris indult a pince irányában, magukra hagyva a párizsiakat.

Ekkor Cadournéból kitört az elkeseredés:

– Menjünk innen, Henri – tördelte –, menjünk innen.

D'Apréval megfogta a karját, fölsegítette, és mivel érezte, hogy mindjárt összeroskad, öt frankot dobott az egyik székre, s minden erejét összeszedve, kitámogatta az udvarból.

Mihelyt kívül voltak a kerítésen, az asszony zokogni kezdett, rázkódott fájdalomában, s ezt dadogta:

– Istenem, Istenem! Látja, mit tett vele...

A férfi halottsápadt volt. Szárazon felelte:

– Azt tettem, amit tettem. A majorja nyolcvan-ezer frankot ér. Polgári körökben se kap ennyit minden gyerek a szüleitől.

És lassan, nagyon lassan elindultak visszafelé, egyetlen szót sem ejtve többet. Az asszony még min-

dig sírt. A könnyek egyre szivárogtak a szeméből, s végigperegtek az arcán.

De végül is felszikkadtak, s akkor visszatértek Fécamp-ba.

Cadour már várta őket, vacsoraidő volt. Amikor megjelentek, elnevette magát, és felkiáltott:

– Ez igen, őnagysága napszúrást kapott. Remek. Csakugyan, az utóbbi időben mintha nem lett volna helyén az esze!

Egyikük sem szólt semmit; aztán a férj kezét dörögölve megkérdezte:

– És legalább kellemes volt a séta?

– Csodás, öregem, egészen csodás! – felelte d'Ap-reval.

1884. augusztus 15.

Somogyi Pál László fordítása

Az apagyilkos

UN PARRICIDE

Az ügyvéd azzal védte, hogy őrült. Másképp hogyan lehetne megmagyarázni ezt a különös bűntényt? Egy reggel Chatou környékén két hullát találtak a nádasban egymásra dobva, egy férfit és egy nőt. Mindketten gazdagok voltak, már nem éppen fiatalok, úri körök ismert tagjai; tavaly házasodtak össze, előzetesen az asszony csak három évig volt özvegy.

Ellenségeikről senki sem tudott, nem rabolták ki őket. Valami hosszú, hegyes vassal leszúrták, aztán a magas partról dobhatták őket a vízbe.

A vizsgálat semmit sem tárt fel. A hajósok, akiknél tudakozódtak az eset felől, nem tudtak semmit; már éppen el akarták ejteni az ügyet, mikor egy szomszéd falubeli fiatal asztalos – Georges Louis, akit általában csak „a burzsoának” hívtak – jelentkezett a rendőrségnek, hogy tartóztassák le.

Minden kérdésre csak ezt felelte:

– A férfit két éve ismertem, a nőt hat hónap óta. Gyakran javíttattak velem régi bútorokat, mert jól értek a mesterségemhez.

És mikor megkérdezték tőle: – Miért ölte meg őket? – makacsul mindig azt válaszolta: – Megöltem, mert meg akartam ölni őket.

Egyebet nem lehetett kizsedni belőle.

Ez az ember nyilván törvénytelen gyermek volt, valamikor dajkaságba adták, azután elhagyták. Más neve nem volt, csak Georges Louis, de mivel rendkívül intelligens fiúvá serdült, és olyan ösztönös jó ízlés

és finomság volt benne, amilyen egyetlen társában sem, „burzsoának” nevezték el, és ettől kezdve nem is hívták másként. Asztalos lett, és nagyon ügyesnek bizonyult a mesterségében. Még fába metszegetni is tudott egy keveset. Rendkívül rajongó ember hírében állt, kommunista és nihilista elveket vallott, nagyon szerette a kalandorregényeket és rémdrámákat, és mint választópolgár és ügyes szónok, befolyásos szerepet vitt a parasztok és munkások szervezeteiben.

Az ügyvéd azzal védte, hogy őriült.

Csakugyan, hogyan lehetne másként elképzelni, hogy ez a munkás megölte a legjobb rendelőit, ezeket a gazdag és – mint saját maga elismerte – jól fizető vevőket, akik két év alatt – mint könyveiből kimutatható volt – háromezer franknyi keresethez jutatták? Csak egy magyarázat volt lehetséges, az őrülség, „a lecsúszott ember” fixa ideája, aki két burzsoát meggyilkolva a többen is bosszút áll, és az ügyvéd itt ügyesen célzott „a burzsoá” elnevezésre, amelyet ennek a kitaszítottnak a környék adott; így szónokolt:

– Hát nem gúny ez, nem olyan gúny, amely dühbe képes gurítani még ezt a szerencsétlen legényt is, akinek sem apja, sem anyja? Szélsőséges híve a köztársaságiaknak. Mit mondok? Ahhoz a politikai párt-hoz tartozik, melynek tagjait a Köztársaság nemrég agyonlövötte, deportáltatta, és amelyet ma tárt karokkal fogad, ahhoz a párthoz, melynek számára a gyújtogatás elv, és a gyilkosság egyszerű eszköz. E szomorú doktrínák, melyeket a népgyűléseken ma oly fennen hangoztatnak, rontották meg ezt az embert. Hallotta, hogy republikánusok, sőt asszonyok, igen, asszonyok is Gambetta vérért és Grévy vérért követelték; beteg lelke megzavarodott, vért akart, bur-

zsoávért! Nem őt kell elítélni, uraim, hanem a Kom-münt!

Helyeslő moraj futkosott a teremben. Mindenki érezte, hogy az ügyvédnek nyert ügye van. Az államügyész nem tett ellenvetést.

Ekkor az elnök a vádlotthoz intézte a szokásos kérdést:

– Vádlott, mit hozhat fel a védelmére?

Az asztalos felállt.

Kis termetű, lenszőke ember volt, szeme szürke, merev és tiszta. Erős, bátor és zengő hangon beszélt, és a gyöngye fiatalember már az első szavaival megváltoztatta az emberek róla formált ítéletét.

Hangosan, szónokiasan beszélt, de olyan tisztán, hogy a nagyterem minden sarkában a legkisebb szavát is megértették:

– Elnök úr, minthogy nem akarok az őrültekházába jutni, ennél még a guillotine-t is szívesebben választom, mindent el fogok mondani. Megöltem ezt a férfit és ezt a nőt, mert ők voltak a szüleim. Hallgasanak meg, és ítéljenek fölöttem.

Egy nő gyermeket szült, aztán dajkaságba adta valahová. Annyit tudott csak, hogy milyen vidékre vitte bűntársa a kis ártatlan teremtest; az azonban örök nyomorúságra, a törvénytelen származás szégyenére, sőt még többre: halálra volt kárhoztatva, mert elhagyták, mert a dajka – mivel nem kapta meg a havi járandóságát – hagyhatta volna, hogy – miként gyakran előfordul – pusztuljon, éhezzen, meghaljon.

Dajkám becsületes asszony volt, asszonyabb, nemesebb, anyább, mint az igazi anyám. Felnevelt. Rosszul tette, hogy teljesítette a kötelességét. Jobb, ha veszni hagyják azokat a nyomorultakat, akiket a város környéki falvakban dobálnak el, ahogy a szemetet árokba dobják.

Azzal a bizonytalan érzéssel nőttem fel, hogy valami becsstelen van bennem. A többi fiú egy napon „zabinnak” mondott. Nem tudták, mit jelent ez a szó, a szüleimtől hallhatta valamelyikök. Nem tudtam én sem, de éreztem.

Az iskolában, joggal mondhatom, a legértelmeesebbek közé tartoztam. Derék ember válhatott volna belőlem, elnök úr, talán kiváló ember is, ha a szüleim nem követték volna el a bűnt, hogy elhagytak.

Ezt a bűnt ellenem követték el. Én voltam az áldozat, ők voltak a vétkesek. Nem tudtam védekezni, és bennük nem volt könnyörület. Szeretniük kellett volna, és kivetettek.

Nekik köszönhetem az életemet – de hát ajándék az élet? Az enyém semmi esetre sem volt más, csak szerencsétlenség. Miután ily gyalázatosan kitettek, nem tartoztam nekik mással, csak a bosszúval. Elkövelték ellenem a legembertelenebb, a legaljasabb, a legszörnyűbb tettet, amit ember ellen el lehet követni.

Akit megütnek, visszaüt; akit kirabolnak, visszakapja a pénzét a rendőrség útján; akit megcsalnak, kijátszanak, mártírrá tesznek, az öl; akit megpofoznak, öl; akit megbecstelenítenek, öl. Engem jobban kiraboltak, kijátszottak, nagyobb mártírságra vetettek, erkölcsileg jobban megpofoztak és megbecstelenítettek, mint mindazokat, akiket önök itt felmentenek.

Megbosszultam magamat, öltem. Törvényes jogom volt rá. Elvettem boldog életüket, cserébe azért a rettenetes életért, amelyre ők kárhoztattak.

Azt fogják mondani, hogy apagyilkos vagyok! Hát szüleim voltak ezek, akiknek számára én borzalmas teher, rémület és szégyenfolt voltam? Akikre nézve születésem csapás és életem a gyalázat állandó fenyegetése volt? Önző gyönyört kerestek, és egy

nem kívánt gyermeknek adtak életet. Tönkretették a gyermeket. És én visszaadtam nekik a kölcsönt.

Mindamellett, még a végén is kész voltam szeretni őket.

Két éve, mint már említettem, hogy az a férfi, az apám, először betette hozzám a lábát. Semmire sem gyanakodtam. Két bútordarabot rendelt nálam. Később tudtam meg, hogy a plébánosnál, teljes titoktartás pecsétje alatt, tudakozódott utánam.

Gyakran eljött; dolgoztatott, és jól fizetett. Néha még beszélgetett is egyről-másról. Jóérzéssel voltam iránta.

Ennek az évnek az elején elhozta a feleségét, az anyámat. Mikor az asszony belépett, annyira reszketett, hogy az hittem, valami idegbaja van. Aztán széket kért és egy pohár vizet. Egyetlen szót sem szólt; úgy nézett a bútorokra, mint egy bolond, és összevissza mindig csak igennel és nemmel felelt, akármit kérdezett tőle a férje. Mikor eltávozott, azt hittem, egy kicsit hibbant az esze.

A következő hónapban megint eljött. Nyugodt volt; uralkodott magán. Ezen a napon elég sokáig nálam maradtak beszélgetni. Nagyobb megrendelést tettek. Még háromszor láttam a nőt, anélkül, hogy bármit sejtettem volna; egy nap azonban az életemről, gyermekkoromról, szüleimről kezdett beszélni. Azt feleltem: „Az én szüleim, asszonyom, olyan nyomorultak voltak, hogy elhagytak.” Akkor a szívéhez kapott, és elájult. Rögtön arra gondoltam: „Ő az anyám!” De vigyáztam, hogy semmit észre ne vegyenek rajtam. Azt akartam, hogy még egyszer eljöjjön.

Én is utánajártam, hogy kicsodák. Megtudtam, hogy a múlt július óta házasok, és hogy anyám csak három évig volt özvegy. Rebesgették ugyan, hogy már az első férje életében szerették egymást, de arra

semmi bizonyíték nem volt. Én voltam a bizonyíték, a bizonyíték, amelyet először elrejtettek, majd azt remélték, hogy elpusztul.

Vártam. Egy este megint megjelent, ekkor is apám kíséretében. Ezen a napon nagyon izgatottnak és meghatottnak látszott, nem tudom, miért. Aztán, mikor eljött a távozás perce, így szólt: „Javát akarom, mert becsületes fiúnak és munkásnak látszik; bizonyára gondolni fog egy napon arra, hogy megházasodjék; segíteni akarok magán, hogy szabadon választhassa meg a nőt, akivel boldog lesz. Egyszer én is szívem ellenére mentem férjhez, és tudom, milyen gyötrelmem az ilyen élet. Most gazdag vagyok, nincs gyermekem, rendelkezem a vagyonommal. Fogadja ezt a nászajándékot.”

Nagy, lepecsételt borítékot nyújtott felém.

Erősen ránéztem, aztán azt mondtam neki: „Ön az anyám?”

Három lépést hátrált, és kezével eltakarta szemét, hogy ne lásson. A másik, a férfi, az apám, a karjaiba fogta, és rám ordított: „Megbolondult?”

Azt feleltem: „Egyáltalán nem. Jól tudom, hogy önök a szüleim. Engem nem lehet így becsapni. Vallják be, és én megőrzöm a titkukat; nem haragszom önökre; továbbra is az leszek, ami vagyok – asztalos.”

A férfi a kijárat felé hátrált, s közben folyton a feleségét támogatta, aki zokogni kezdett. Megelőztem őket, becsuktam az ajtót, a kulcsot zsebre vágtam, és így szóltam: „Nézzen csak rá, tagadhatja még, hogy ez a nő az anyám?”

A férfi felháborodott, halálsápadt lett, elrémítette a gondolat, hogy a mindeddig elkerült botrány most hirtelen kirobbanhat, hogy helyzetük, jó hírük, becsületük egyszerre elveszhet. Dadogva válaszolt:

„Csibész! Zsarolni akar! Így tegyen jót az ember a néppel, így segítse, gyámolítsa ezeket a bugrisokat!”

Anyám, kétségbeesve, egyre csak azt ismételgette: „Menjünk, menjünk!”

Ekkor az apám, minthogy az ajtó zárva volt, rám kiáltott: „Ha nem nyitja ki rögtön, lecsukatom zsarolás és erőszak miatt!”

Uralkodtam magamon; kinyitottam az ajtót, és néztem, ahogy eltűnnek az éjszakában.

S akkor hirtelen azt éreztem, hogy elárvultam, hogy eldobtak, cserbenhagytak. Rettenetes szomorúság, harag, gyűlölet és undor keveréke fogott el; lelkem mélyéből felháborodtam; felháborított az igazság, az őszinteség, a becsület hiánya, és visszautasított közeledésemnek a tudata. Futni kezdtem, hogy elérjem őket a Szajna mentén, amerre haladniuk kellett, hogy a chatoui állomásra jussanak.

Csakhamar utolértem őket. Már egészen ránk sötétedett. Lábujjhegyen mentem a fűvön, úgyhogy nem hallottak. Anyám szakadatlanul sírt. Apám így szólt: „A te hibád. Miért akartad látni mindenáron? Őrülség volt a mi helyzetünkben. Messziről is segíthettünk volna, nem kellett volna mutatkoznunk. Ha már nem törvényesíthetjük, mire valók voltak ezek a veszélyes látogatások?”

Ekkor eléjük ugrottam, könyörögve: „Ugye, hogy önök a szüleim? Egyszer már eldobtak, el akarnak dobni másodszor is?”

Ekkor, elnök úr, a férfi kezét emelt rám, esküszöm a becsületemre, a törvényre, a Köztársaságra. Megütött, és mikor nyakon ragadtam, revolvert rántott.

Szemeim elborultak; már nem is tudom, a körzöm a zsebemben volt; és ütni kezdtem, ütni, ahogy csak bírtam.

Az anyám sikoltozni kezdett: „Segítség! Gyilkos!” – és megragadta a szakállamat. Úgy látszik, őt is

megöltem. Hát tudom én, mit tettem abban a pillanatban?

Aztán, amikor láttam, hogy mindkettő a földön hever, bedobtam őket a Szajnába, gondolkodás nélkül.

Így történt, most ítéljenek fölöttem.

A vádlott leült. Ez után a leleplezés után a tárgyalást a következő ülésre halasztották. Az ülést a napokban tartják meg. Ha esküdtek volnánk, mit tennénk ezzel az apagyilkossal?

1884. augusztus 19.

Szabó Lőrinc fordítása

Yvette

I

Mikor a Riche kávéházból kiléptek, Jean de Servigny így szólt Léon Savalhoz:

– Ha úgy tetszik, menjünk gyalog. Ilyen szép időben nem érdemes kocsiba ülni.

A barátja azt felelte:

– Helyes.

Jean így folytatta:

– Még alig tizenegy óra, jóval éjfél előtt érünk oda, menjünk lassabban.

Hullámszó sokaság nyüzsgött a körúton, a nyári éjszakák közönsége, mely úgy hömpölyög, mormog és folyik, mint egy folyóvíz, teli elégedettséggel és vidámsággal. Helyenként egy-egy kávéház erős világosságot vetett az ivókra, akik a gyalogjárón ültek, palackokkal és poharakkal megrakott kis asztaloknál, elzárva az utat zsúfolt tömegükkel. A kociúton pedig a piros, kék vagy zöld szemű bérkocsik hirtelen haladtak át a homlokzatok élénk világosságán, megmutatták egy másodpercre a ló sovány, lassan ügető alakját, a kocsis kiemelkedő arcélét és a kocsi sötét testét. A városi társaság kocsijai fényes, sárga felhőként siklottak tova, amint rájuk esett a fény.

A két barát lassú lépésekkel, szivarozva haladt, frakkban, felöltőjüket karjukon hordva, gomblyukba tűzött virággal, kalapjukat hanyagul félreecsapva, ahogy olyankor viseli az ember, ha jól vacsorázott, és langyosan fújdogál a szél.

Már a kollégium óta szoros, odaadó, szilárd barátság fűzte össze őket.

Jean de Servigny alacsony termetű, karcsú, kopaszodó, törekeny, igen elegáns, göndörített bajuszú, világos szemű, vékony ajkú ember – az éjszaka vándorai közé tartozik, akik mintha a körúton születtek és növekedtek volna; fáradhatatlan volt, bár mindig kimerültnek látszott, erős volt, bárha sápadt – szóval afféle vékony párizsi, akinek a testgyakorlás, vívás, hideg tus és meleg gőzfürdő valami ideges, látszólagos erőt adott. Lumpolásáról éppoly jól ismerték, mint szelleméről, vagyonáról, összeköttetéseiről, s arról a nagyvilági társaságkedvelésről, szeretetreméltóságról és galantériáról, mely sajátos tulajdonsága bizonyos embereknek.

Egyébiránt igazi párizsi volt: könnyelmű, szkeptikus, változékony, lelkesedő, energikus és határozatlan – mindenre képes volt, és semmire sem, önző volt, elvből, de olykor rájött a nagylelkűség; mértéktartóan költötte a jövedelmét, és meggondoltan szórakozott. Közömbös és szenvedélyes természetével hol nekilódult, hol meggondolta magát, ellentétes ösztönök ostromolták, és engedett valamennyinek, hogy végeredményben mégiscsak a kitanult világfi józan eszének engedelmeskedjék. A szélkakas logikája szerint mindig arra fordult, amerre a szél fújt.

A társa, Léon Saval – szintén gazdag ember –, ama pompás kolosszusok közé tartozott, akik után az aszszonyok megfordulnak az utcán. Emberré vált szobornak látszott, a faj típusának, akárcsak azok a mintapéldányok, amiket kiállításokra szokás küldeni. Túlágosan szép, túlágosan nagy, túlágosan széles, túlágosan erős volt – kissé a túlzás vétkébe esett mindenben: a jó tulajdonságok túlzásába. Megszámlálhatatlan szerelmi kalandja volt.

Mikor a Vaudeville elé értek, megkérdezte:

– Bejelentetted annak a hölgynek, hogy bemutatsz nála?

Servigny elnevette magát.

– Bejelenteni, Obardi márkinénál? Bejelentetted az omnibuszkocsisnak, hogy az utca sarkán fel fogsz ülni a kocsijára?

Saval kissé elképedve kérdezte meg:

– Hát kicsoda ez a hölgy tulajdonképpen?

A barátja azt felelte:

– Jöttment kalandor, kedves, könnyelmű nő, isten tudja, honnan került elő; egyszerre csak, nem tudni, hogyan, megjelent a kalandorok világában, és helyet biztosított magának. Különben mit bánjuk mi! Azt mondják, hogy az igazi neve, a leányneve – mert lány maradt minden tekintetben, csak ártatlanság tekintetében nem – Octavie Bardin, s ebből csinálta az Obardit, megtartva a keresztnév első betűjét s elhagyva a vezetéknév végét.

Különben szeretetre méltó asszony, és te, ezzel a fizikummal, föltétlenül szeretője leszel. Ha egyszer Herkulest bemutatják Messalinának, bizonyos, hogy történik valami. Mindamellet megjegyzem, hogy ebbe a lakásba ugyan szabad a belépés, akárcsak valami bazárba, de azért nem feltétlenül szükséges vásárolni abból, amit a házban árulnak. Szerelmet és kártyát tartanak raktáron, de nem kényszerítenek sem egyikre, sem másakra. A kijárat szabad.

Az asszony három évvel ezelőtt telepedett meg az Étoile negyedben, ezen a gyanús környéken, és megnyitotta szalonját az egész világ söpredékének, amely Párizsba jön különböző félelmes és bűnös tehetségeit gyakorolni.

Elmentem hozzá. Hogyan? – azt már nem is tudom. Elmentem, ahogy mindenki elmegy, mert játszanak nála, mert a nők könnyűvérűek, és a férfiak

tisztességtelenek. Szeretem ezeknek a tarka kitüntetésekkel telitűzdelt tengeri rablóknak a társaságát, akik valamennyien idegenek, valamennyien nemesek, címeket viselnek, és egyetlenegy sem ismernek közülük a hazájuk követségén, kivéve a kémeket. Valamennyien a becsületről beszélnek, minden lehető alkalommal; emlegetik az őseiket, akármiről van szó, elbeszélik az életüket, minden különösebb ok nélkül – nagyszájúak, hazudnak, csálnak, veszedelmesek, mint a kártyájuk, hamisak, mint a nevük, vakmerőek, mert muszáj, akárcsak a gyilkosok, akik csak azzal a feltétellel foszthatják ki az embereket, ha az életüket kockára teszik. Egyszóval, ez a fegyház arisztokráciája.

Imádom őket. Érdekes behatolni a lelkükbe, érdekes megismerkedni velük, mulatságos hallgatni őket – gyakran szellemesek, és sohasem olyan hétköznapiak, mint valami francia tisztviselő. Az asszonyaik mindig csinosak, az idegenszerű huncutságnak valami kis zamatával, és rejtelmes múltjukkal, melynek felét talán fogságban töltötték el. Rendesen felséges szemük és csodálatos hajuk van, igazán a szerepükhöz illő fizikumuk, megrészegítő báj, őrülségekre sarkalló, csábító erő, beteges, ellenállhatatlan varázs lakozik bennük! Olyanfajta hódítók ezek, mint a régi útonállók, kapzsiak, igazi nőstény ragadozó madarak. Imádom ezeket is.

Obardi márkiné a típusa ezeknek az elegáns, félvilági asszonyoknak. Érett, és még mindig szép, elbűvölő, és van benne valami macskaszerű vonás. Érzik rajta, hogy csontja velejéig romlott. Jól lehet mulatni nála, kártyázni, táncolni, vacsorázni... szóval mindezt, amiből a társas élet örömei állni szoktak.

Léon Saval megkérdezte:

– Voltál vagy éppen vagy a szeretője?

Servigny így felelt:

– Nem voltam, nem vagyok, és nem is leszek. Én főképpen a lánya miatt járok a házába.

– Ó, lánya is van?

– Hogy van-e? Csuda lánya van, öregem. Az ma a legfőbb attrakciója ennek a barlangnak. Magas, szép alakú, éppen hogy megérett, tizennyolc éves, olyan szőke, amilyen barna az anyja, mindig vidám, mindig mulatni kész, mindig teli torokból nevet, és eszeveszetten táncol. Hogy ki fogja megkapni, vagy ki kapta meg máris, azt nem tudják. Tízen is vagyunk, akik várunk és reménykedünk.

Egy ilyen lány valóságos vagyón olyan asszony kezében, mint a márkiné. És jól összejátszik a két hun-cut. Nem lehet beléjük látni. Talán a jó alkalomra várnak... jobb alkalomra... mint én vagyok. Hanem, ami engem illet, mondhatom neked, hogy megragadom... az alkalmat, ha kezem ügyébe kerül.

Egyébként ez a lány, Yvette, tökéletesen zavarba hoz. Rejtélyes teremtség. Ha nem a legravaszabb, legromlottabb szörnyeteg, akit valaha láttam, akkor a legcsudálatraméltóbb ártatlanság, akit ezen a világon találni lehet. Nyugodt, diadalmas könnyedséggel, bámulatos gazsággal vagy naivsággal él ebben az aljas környezetben.

Egy kalandornőnek csudálatos sarja, úgy nőtt ki ennek a társaságnak szemétdombjából, mint egy rothadásból táplálkozó nagyszerű növény – vagy valami előkelő fajtából származó férfi leánya, valami nagy művésznak vagy nagyúrnak, valami hercegnek vagy királynak, aki egy este betévedt az anyja ágyába –, egy szó, mint száz, nem lehet felfogni, hogy micsoda, s hogy mit gondol. No de majd meglátod.

Saval elnevette magát, és azt mondta:

– Szerelmes vagy bele.

– Nem. Csak igényt tartok rá; az más. Egyébiránt

bemutatom majd neked a legkomolyabb vetélytársamat. Nekem azonban feltűnően jó eshetőségeim vannak. Előnyben vagyok, részesítenek bizonyos kegyekben.

Saval ismételte:

– Szerelmes vagy.

– Nem. Izgat, csábít és nyugtalanít, vonz és meg-hökkent. Óvakodom tőle, mint valami csapdától, és úgy kívánom, mint szomjas ember a hűsítő italt. Érzem a varázsát, és olyan óvatosan közeledem hozzá, mint olyasvalakihez, aki ügyes tolvaj hírében áll. A közelében valami oktan vonzódást érzek lehetséges tisztasága iránt, és nagyon is megokolt bizalmatlanságot nem kevésbé valószínű romlottsága iránt. Érzem, hogy rendkívüli teremtéssel van dolgom, aki kívül áll a természet szabályain, és vagy kiváltságosan nagyszerű, vagy megvetésre méltó. Nem tudom.

Saval harmadszor jelentette ki:

– Mondom, hogy szerelmes vagy. Költői lelkesedéssel és trubadúr-rajongással beszélsz róla. No, ugyan szállj magadba, vizsgálj meg a szívedet, és vallj be mindent!

Servigny szótlannul tett néhány lépést, aztán azt mondta:

– Végre is, nem lehetetlen. Mindenesetre erősen foglalkoztat. Igen, meglehet, hogy szerelmes vagyok. Túlságosan sokat gondolok rá. Rá gondolok, mikor elalszom, rá, amikor fölébredek... Ez elég komoly dolog. A képe utánam jár, üldöz, kísér szüntelenül, örökké előttem, körülöttem, bennem van. Ez volna a szerelem, ez a fizikai megszállottság? Alakja oly mélyen bevésődött a tekintetembe, hogy tüstént látom, mihelyt behunyom a szememet. Nem tagadom, hogy dobogni kezd a szívem, valahányszor meglátom. Szóval szeretem, de furcsa módon. Erősen vágyódom utána, de az a gondolat, hogy felesé-

gül vegyem, örültségnek, hülyeségnek, szörnyűségnek tűnnék fel a szememben. Egy kicsit félek is tőle, félek, mint a madár, mikor karvaly kering fölötte. És féltékeny is vagyok rá, féltékeny vagyok mindenre, amit nem ismerek ebben az érthetetlen szívben. És folyvást azt kérdelem magamtól: „Bájos gyereklány ez, vagy hitvány, kacér teremtés?” Olyan dolgokat mond, hogy egy huszárkáplár is belepirulhatna; de a papagájok is mondanak ilyeneket. Néha olyan szemérmetlen vagy szégyentelen, hogy hinni tudnék makulátlan tisztaságában, néha meg olyan naiv, olyan valószínűtlenül naiv, hogy kételkedem, volt-e valaha is tiszta? Kihív és felizgat, mint egy kurtizán, és úgy vigyáz magára, mint egy szűz. Úgy látszik, hogy szeret, és csúfot űz belőlem; nyilvánosan úgy mutatja, mintha szeretőm volna, négy szemközt meg úgy bánik velem, mintha testvére vagy inasa volnék.

Néha azt képzelem, hogy annyi szeretője van, mint az anyjának. Némelykor meg azt gondolom, hogy semmit sem sejt az életről, de semmit, érted?

Egyébiránt falja a regényeket. Egyelőre, míg jobb dolgom nem akad, a könyvszállítója vagyok. „Könyvtárosának” nevez.

Az Új Könyvkereskedés a megbízásomból minden héten elküld neki minden megjelent könyvet, s azt hiszem, el is olvassa valamennyit, válogatás nélkül.

Furcsa keverék lehet a fejében.

Talán azért viselkedik ilyen furcsán, mert mindent összeolvas. Ha valaki tizenötezer regényen keresztül nézi az életet, különös világításban láthatja, és elég sajtóságos fogalmai lehetnek a dolgokról.

Ami engem illet, én várok. Bizonyos, hogy egy nőre se fájt ennyire a fogam, mint erre.

Bizonyos az is, hogy feleségül nem veszem.

Szóval ha voltak szeretői, növelni fogom a számu-

kat. Ha nem voltak, igényt tartok az első helyre, mint az omnibuszon.

Az eset egyszerű. Férjhez bizonyosan nem megy. Ugyan ki venné el Obardi márkiné, Octavie Bardin leányát? Senki, éppen ezer okból.

Hol találnának férjet neki? Az előkelő társaságban? Soha. Az anyja háza nyilvánosház, ahová a leány vonzza a közönséget. Ilyen körülmények között nem szokás házasodni.

Polgári körökben? Még kevésbé. Különben is, a márkiné nem olyan asszony, aki hajlandó volna rossz üzletet csinálni; végképpen nem adná Yvette-et másnak, csak előkelő helyzetben levő embernek, ilyet pedig nem fog találni.

Hát akkor a nép között? Még kevésbé. Szóval nincs megoldás. Ez a kisasszony nem tartozik sem az úri társasághoz, sem a polgársághoz, sem a néphez, és így nem juthat be házasság útján a társadalom egyik osztályába sem.

Anyja, születése, nevelése, örökölt tulajdonságai, modora, szokásai révén az aranyozott prostitúcióhoz tartozik.

Ebből nem menekülhet ki, hacsak apáca nem lesz, ami nem éppen valószínű, tekintve a modorát és a hajlamait. Nincs hát más lehetséges foglalkozása, csak a szerelem. Ide fog jutni, ha ugyan máris nem gyakorolja ezt a foglalkozást. Nem kerülheti ki a sorsát. Hajadon lányból – amolyan lány lesz. És nagyon szeretném, ha én lennék a tengelye ennek a fordulatnak.

Várok. Sokan fenik rá a fogukat. Látsz majd ott egy franciát, Belvigne urat, egy orosz, akit Kravalov hercegnek neveznek, meg egy olaszt, Valreali lovagot, akik beálltak a jelöltek sorába, és ennek megfelelően viselkednek. Azonkívül van még körülötte sok, kevésbé fontos sereghajtó.

A márkiné lesben áll. De azt hiszem, hogy rám ve-

tette ki a hálóját. Tudja, hogy nagyon gazdag vagyok, s a többiek nincsenek annyira a kezében.

A szalonja egyébiránt a legkülönösebb az ilyenfajta kiállítások között, amiket ismerek. Lehet ott igen tisztességes embereket is találni, hiszen mi is oda megyünk, és nem leszünk egyedül. Ami az asszonyokat illeti, a márkiné megtalálta, vagy jobban mondva kiválogatta a legjavát ezeknek a férfifosztogatóknak. Hogy hol fedezte fel őket, senki sem tudja. Külön világ ez, más, mint az igazi könnyűvérű nőké, más, mint a bohémeké, más, mint minden egyéb. Különben volt egy zseniális ötlete, főképpen olyan kalandornőket válogatott össze, akiknek gyermekük van – leginkább lányos anyákat. Valami hülye még tisztességes asszonyok között képzelné magát.

Eközben kiértek a Champs-Élysées-re. Könnyű szellő járt szelíden a falevelek között, egyszer-egyszer végigsurrant az arcokon, mint egy óriási legyező szelíd suhogása, mellyel valahol az égben legyezgeti magát valaki. Néma árnyak bolyongtak a fák alatt, mások sötét foltot alkottak a padokon. És ezek az árnyak suttogva beszéltek, mintha fontos vagy szégyellni való titkokat közöltek volna egymással.

Servigny így folytatta:

– El sem képzeled, hogy ebben a barlangban az önkényesen fölvetett címek micsoda gyűjteményével találkozik az ember.

Igaz, ha már erről van szó: tudod, hogy mint Saval grófot foglak bemutatni, mert mint közönséges Savalt, rosszul fogadnának, nagyon rosszul.

A barátja felkiáltott:

– Ó, nem, azt nem engedem! Nem akarom, hogy egy estére is, még ezeknél az embereknél is, olyan nevetségesnek tartson valaki, hogy címet rakok a nevem elé. Nem, nem.

Servigny elnevette magát.

– Ostoba vagy. Engem Servigny hercegnek kereszteltek el ott. Azt sem tudom, hogyan és miért. Annyi bizonyos, hogy Servigny herceg vagyok és maradok, panasz és tiltakozás nélkül. Engem ez nem zavar. Enélkül rettentően lenéznének.

De Saval nem engedte meggyőzni magát.

– Te nemes vagy, így még megjárja. Ami engem illet, nem, hadd maradjak én az egyetlen paraszt a szalonban. Annál rosszabb – vagy annál jobb. Ez lesz a megkülönböztető jelem... és... ezzel emelkedem a többiek fölé.

Servigny csökönyösködött.

– Biztosítlak, hogy ez lehetetlen, teljesen lehetetlen, érted? Szinte természetellenes dolognak látszanék. Olyan hatást tennél, mint valami zsibárus a császárok gyülekezetében. Bízd csak rám, én bemutatlak mint a Felső-Mississippi alkirályát, és senki sem fog csodálkozni. Ha már az ember címet választ, sohasem választhat elég nagyot.

– Nem, ha mondom, nem akarom.

– Jól van. De voltaképpen számár vagyok, hogy meg akarlak győzni. Fogadok, ha belépsz, azonnal felruháznak valami címmel, úgy, ahogy bizonyos áruházak küszöbén ibolyabokrétát adnak a hölgyeknek.

Befordultak jobbra, a Berri utcába, felmentek egy szép, modern palota első emeletére, s otthagyták felöltőjüket és pálcájukat négy rövidnadrágos inas kezében. A bál forró szaga, virágok, parfümök, asszonyok illata nehézzé tette a levegőt; erős, zűrzavaros, folytonos moraj hallatszott a szomszédos helyiségekből, megérezte, hogy teli lehetnek emberekkel.

Egy ceremóniamesterféle, magas, egyenes, pocakos, komoly férfi, fehér pofaszakállal, odalépett az új vendégekhez, és rövid, büszke meghajlással kérdezte:

– Kit jelentsek be?

Servigny azt felelte:

– Saval urat.

A ceremóniamester ekkor kinyitotta az ajtót, és csengő hangon bekiáltotta a vendégek tömegébe:

– Servigny herceg úr!

– Saval báró úr!

A szalon, ahová beléptek, asszonyokkal volt tele. Első pillantásra a meztelen keblek kirakatát vette észre az ember, ragyogó színű szövetek áradata felett.

A ház asszonya állva beszélgetett három barátnőjével; megfordult, és felséges lépésekkel, bájos mozgással, mosolygó ajakkal közeledett feléjük.

Keskeny, igen alacsony homlokát fényes, fekete hajtömeg koronázta, sűrű, mint a gyapjú, s egy keveset még a halántékából is eltakart.

Magas volt, kissé túlságosan erős, kissé túlságosan kövér, kissé érett, de nagyon szép – súlyos, meleg, hatalmas szépség. E hajsísa alatt, mely álmokat és mosolygást ébresztett, s rejtelmes módon kíváncsossá tette, óriási, ugyancsak fekete szempár ragyogott. Orra kissé túl keskeny, szája nagy, végtelenül csábító, beszédre és hódításra termett.

Legfőbb varázsereje különben a hangjában rejlett. Úgy ömlött ki a száján, mint a forrás vize, oly természetesen, könnyedén, csengően, tisztán, hogy élvezet volt hallgatni. Öröm volt a fülnek, mikor a sima szavak az elfutó patak gráciájával folytak a szájából, s öröm volt a szemnek, mikor ezek a kissé túlságosan piros, szép ajkak megnyíltak, hogy utat engedjenek nekik.

Odanyújtotta egyik kezét Servignynek, s az megcsókolta, másik kezét pedig, közben elengedve vésett aranyláncon lógó legyezőjét, Savalnak nyújtotta, és így szólt hozzá:

– Hozta isten, báró úr, a hercegnek minden barátja itthon van nálam.

Aztán rászegezte ragyogó tekintetét erre a koloszsusra, akit bemutatnak neki. Felső ajka fölött kis fekete pihe volt, árnya a bajusznak, mely sötétebbnek látszott olyankor, ha beszélt. Jó illata volt, erős, részegítő illata, valami amerikai vagy indiai parfüm.

Most mások léptek be, csupa márkí, gróf vagy herceg. Az asszony így szólt Servignyhez, anyai kedvességgel:

– A lányomat megtalálja a másik szalonban. Mulassanak, uraim, házam az önöké.

Azzal otthagya őket, s az újonnan érkezők elébe ment, egy mosolygó, futó pillantást vetve Savalra, amilyenel az asszonyok értésünkre szokták adni, hogy megtetszettünk nekik.

Servigny karon fogta a barátját.

– Kalauzod leszek – mondotta. – Ez a szalon, ahol most vagyunk, az asszonyok közt, ez a Húsnak, a friss és kevésbé friss húsnak a temploma. Az áru nem egészen új, de ér annyit, néha még többet is, mintha új volna, igen drágára tartják, és bérbe lehet venni. Balra a kártya folyik. Ez a Pénz temploma. Ezt ismered. Hátról táncolnak, ez az Ártatlanság temploma, a szentély, a vásár. Itt állítják ki ezeknek a hölgyeknek a produktumait. Itt beleegyeznének még törvényes házasságokba is. Ez a jövődjé, a reménysége... az éjszakáinknak. Egyben ez a legérdekesebb része is az erkölcsi betegségek e múzeumának; ezek a kislányok, akiknek a lelke úgy el van facsarva, mint a csepűragóktól származó kis bohócok tagjai. Nézzük meg őket!

Jobbra-balra köszönetet, gálánsan, bókkal az ajkán, élénk, műértő pillantással nézve végig minden kivágott ruhás nőn, akit ismert.

A második szalon sarkában egy zenekar keringőt

játszott; megálltak az ajtóban, hogy nézzék a táncot. Vagy tizenöt pár keringett; a férfiak komolyan, a táncosnők ajkukra dermedt mosollyal. Sokat mutatnak meztelen bőrükből, éppen, mint a mamáik, és mert egyiknek-másiknak a ruhaderekeit csak egy vékony szalag tartotta a karja tövéénél, néha-néha egy sötét foltot lehetett észrevenni a hónuk alatt.

Egyszerre a lakás végéből egy magas leány futott elő, keresztültörtetve mindenkin, megtaszigálva a táncolókat, bal kezével felkapta aránytalanul hosszú uszályát. Apró, gyors léptekkel szaladt, ahogy asszonyok szoktak a tömegben, s azt kiáltotta:

– No lám, itt a Sikló! Hozta isten, Sikló.

Arca élettől ragyogott; boldogság áradt szét rajta. Fehér, aranyos bőre – a vörös hajúak bőre – mintha sugárzott volna. És a fején összezsavart hajtömeg, ez a tűzön pirított, lángoló haj, ránehezedett a homlokára, megterhelte hajlékony, kissé még vékonyka nyakát.

Mintha ő meg mozgásra termelt volna, ahogy az anyja beszédre, oly természetesek, nemesek és egyszerűek voltak a mozdulatai. Valóságos lelki örömet és fizikai gyönyörűséget érzett az ember, ahogy elnézte, amint mozog, jár, lehajtja a fejét, felemeli a karját.

– Ó, Sikló, isten hozta, Sikló – ismételte.

Servigny erősen megrázta a kezét, mint egy férfinak, aztán bemutatta Savalt.

– Yvette kisasszonyka, ez a barátom, Saval báró.

Yvette üdvözölte az ismeretlent, aztán vizsgálgatni kezdte:

– Hozta isten. Mondja, kérem, maga mindig ilyen nagy, mint most?

Servigny azon a hányaveti hangon felelte, amit mindig használt vele szemben, hogy bizalmatlanságát és bizonytalanságát elrejtse:

– Nem, kisasszonyka. Legnagyobb kiterjedését öltötte fel, hogy tessenék a maga mamájának, aki szereti a nagy tömegeket.

A fiatal lány komikus komolysággal jelentette ki:

– Akkor jól van! Hanem majd ha az én kedvemért jön ide, legyen szíves összemenni egy kicsit, jobb szeretem a közepes nagyságú embereket. Látja, Sikló akkora, amekkorát én szeretek. S odanyújtotta kitárt tenyerét az új vendégnek. Aztán megkérdezte:

– Táncol, Sikló? Jöjjön egy fordulóra.

Servigny nem felelt, hanem gyors, heves mozdulattal átkarolta a derekát, és tüstént eltűntek, szédítő forgás közben.

Mindenkinél gyorsabban táncoltak, forogtak, forogtak, futottak eszeveszetten keringve, úgy összefonódtak, hogy ketten egy testet alkottak már, egyenes derékkal, szinte mozdulatlan lábszárakkal, mintha valami elrejtett, láthatatlan gépezet mozgatná őket.

Fáradhatatlannak látszottak. A többi táncos lassanként abbahagyta. Magukra maradtak, a végtelenségig keringve tovább. Úgy látszott, mintha nem is tudnák már, hol vannak, mit csinálnak, mintha messze, messze volnának a báltól, valóságos eksztázisban. És a zenekar folytatta a muzsikát, tekintetét erre az őrült párra meresztve; mindenki őket nézte, s mikor végre megálltak, tapsoltak nekik.

A leány most piros volt kissé, különös szeme lángolt és félénk volt, nem olyan vakmerő, mint az imént, zavaros volt, s olyan kék, a pupillája pedig olyan fekete, mintha nem is a természet alkotása volna.

Servigny részegnek látszott. Egy ajtóhoz támaszkodott, hogy visszanyerje biztonságát.

A leány így szólt hozzá:

– Elszédült, szegény Sikló, engem nem olyan könnyű megszedíteni, mint magát.

A férfi idegesen nevetett, és majd felfalta a tekintetével; állati megkívánás látszott a szemében s a szája redőjén.

A lány ott állt előtte, és lihegése a fiatalember szeme előtt emelgette csupasz keblét.

Így beszélt tovább:

– Maga olyan néha, mint a macska, mikor rá akar ugrani az egérre. No, nyújtsa a karját, és menjünk vissza a barátjához.

Servigny szó nélkül karját nyújtotta, és átmentek a nagy szalonon.

Saval már nem volt egyedül. Obardi márkiné ismét csatlakozott hozzá. A társaság hétköznapi dolgairól beszélt neki, elvarázsoló, megrészesítő hangján. Mélyen a szemébe nézett, és úgy tetszett, mintha voltaképpen egészen más szavakat mondana neki, mint amiket az ajka kiejt. Mikor észrevette Servignyt; tüstént mosolygósra vált az arca, és feléje fordult:

– Tudja, kedves herceg, hogy nemrég villát béreltem Bougivalban, mert ott akarok tölteni két hónapot. Remélem, meglátogat. Hozza el a barátját is! Hétfőn megyek ki, nem jönne nek el vacsorára mind a ketten jövő szombaton? Másnap egész nap ott tartom magukat.

Servigny hirtelen Yvette felé fordította fejét. A lány nyugodtan, derűsen mosolygott, és olyan biztonsággal mondta, hogy lehetetlen volt tovább tétovázni:

– Hát persze hogy Sikló eljön szombaton vacsorára. Kár is kérdezni tőle. Falun leszünk, csinálunk majd mindenféle bolondságot.

A férfi azt hitte, hogy valami ígéret lappang a mosolyában, valami célzás a hangjában.

A márkiné ekkor megint Savalra emelte nagy, fekete szemét:

– És maga is, báró?

Ahogy ő mosolygott Savalra, azt egyáltalán nem lehetett félreérteni. A férfi meghajolt:

– Igen, boldogan, asszonyom.

Yvette valami naiv vagy álnok rosszmájúsággal azt mormogta:

– Mindenkit fel fogunk háborítani, ugye, Sikló? Az ezredemet pedig feldühítjük.

És szeme vágásával rámutatott néhány férfira, akik messziről figyelték őket.

Servigny azt felelte:

– Ahogy csak akarja, kisasszonyka.

Ha vele beszélt, bizalmas pajtáskodással mindig kisasszonykának szólította, sohasem kisasszonynak.

Saval megkérdezte:

– Miért szólítja, Yvette kisasszony, Servigny barátomat mindig Siklónak?

A lány ártatlan arcot vágott:

– Mert mindig kisiklik az ember kezéből. Az ember azt hiszi, hogy megfogta már, és mindig elmene-kül.

A márkiné hanyag hanghordozással jelentette ki, szemmel láthatóan másra gondolva, és le sem véve szemét Savalról:

– Bolondosok ezek a gyerekek!

Yvette megharagudott:

– Én nem vagyok bolondos, én őszinte vagyok! Sikló tetszik nekem, és mindig elhagy – hát ez nagyon bosszantó.

Servigny mélyen meghajolt.

– Nem hagyom el többet, kisasszonykám, se nappal, se éjjel.

A lány rémült mozdulatot tett:

– Hohó, abból már nem kérek! Nappal nem bánom, de éjjel alkalmatlan volna.

Servigny szemtelenül megkérdezte:

– Miért?

Nyugodt vakmerőséggel felelte:

– Mert levetkőzve nem lehet ilyen csinos.

A márkiné minden látható felindulás nélkül így kiáltott fel:

– De hisz ezek szörnyű dolgokat mondanak. Ennyire ártatlan nem lehet az ember.

Servigny gúnyos hangon tette hozzá:

– Ez az én véleményem is, márkiné.

Yvette rászégezte a szemét, és gőgös, sértődött hangon felelte:

– Már megint gorombaságot mondott, s ez egy idő óta túlságosan gyakran esik meg magával.

Hátrafordult és felkiáltott:

– Jöjjön, lovag, védjen meg, sértegetnek.

Egy sovány, barna, lassú mozgású férfi lépett oda.

– Ki a bűnös? – kérdezte kényszeredett mosollyal.

A leány egy fejmozdulattal Servignyre mutatott:

– Ő, de azért mégis mindnyájuknál jobban szeretem, mert nem olyan unalmas, mint maguk.

Valreali lovag meghajolt:

– Bolond, aki jobban táncol, mint ahogy tud. Bennünk talán kevesebb a kiváló tulajdonság, de éppen úgy szeretjük magát.

Odalépett egy magas termetű, potrohos, szürke pofaszakállas férfiú, aki igen hangosan beszélt:

– Alázatos szolgája vagyok, Yvette kisasszony.

A lány felkiáltott:

– Ó, de Belvigne úr!

Aztán Saval felé fordulva, bemutatta:

– Hivatalos kérőm, nagy, kövér, gazdag és buta. Az ilyen kérőket kedvelem. Igazi tamburmajor... a fehér asztalnál... de nini! hiszen maga még nagyobb, mint ő. Hogy is fogom magát elkeresztelni?... Jó, már tudom. Ifjabb Rhódoszi úr lesz a neve, a kolosszus miatt, mert bizonyosan az volt az ap-

ja. De maguk ketten érdekes dolgokat mondhatnak egymásnak a többi ember feje fölött – alászolgája.

Azzal hirtelen a zenekarhoz ment, és megkérte a muzsikusokat, hogy négyest játsszanak.

Obardi márkiné szórakozottnak látszott... Lassú hangon mondta Servignynek, éppen csak hogy beszéljen:

– Maga mindig ingerkedik vele, elrontja, és növeli a hibáit.

A férfi visszavágott:

– Hát ön még nem fejezte be a nevelését?

A márkiné úgy tett, mintha nem értené meg, és tovább is jóindulatúan mosolygott.

De most észrevette, hogy egy ünnepélyes külsejű, érdemrendekkel teleaggatott úr közeledik feléje, és odafutott hozzá:

– Ó, herceg, herceg, micsoda szerencse!

Servigny ismét karon fogta Savalt, és elvezette:

– Ez a legutóbbi komoly kérő, Kravalov herceg. Ugye, hogy pompás leány?

Saval azt felelte:

– Én mind a kettőt pompásnak találom. Tökéletesen beérném az anyjával is.

Servigny meghajolt:

– Rendelkezésedre áll, kedvesem.

Taszigálták őket a táncosok, amint párosával, két sorban, egymással szemközt fölálltak a négyeshez.

– No, most nézzük meg egy kicsit a hamisjátékosokat – mondta Servigny.

Azzal beléptek a játékterembe.

Az asztalok körül álldogáló férfiak figyelték a játékot. Keveset beszéltek, s néha-néha az asztal huzatára dobott vagy hirtelen felszedett arany halk csengése valami könnyed, érces morajt vegyített a játékosok morájához, mintha a pénz hangja is elmondta volna a magáét az emberi hangok között.

Az urak különböző érdemrendekkel, tarkabarka szalagokkal voltak fölékesítve, s a különböző arcon egyforma komoly kifejezés ült. Főképpen a szakállukról lehetett megkülönböztetni őket.

A rideg amerikai patkó alakú szakálla, a gőgös angol mellén szétterpeszkedő szőrlegyező, a spanyolnak szeméig felhúzódó fekete gyapja, a rómainak óriási bajusza, amellyel Viktor Emánuel ajándékozta meg Itáliát, az osztrák pofaszakálla és kiborotvált álla, egy orosz tábornok, akinek ajka mintha két összecsavart szőrből való lándzsával lett volna fölfegyverkezve, s a gáláns bajuszú franciák bemutatták a világ minden borbélyának fantáziáját.

– Te nem játszol? – kérdezte Servigny.

– Nem. Hát te?

– Itt soha. El is mehetünk, majd nyugodtabb napon térünk vissza. Ma túl sokan vannak, semmit sem lehet csinálni.

– Gyerünk.

És eltűntek egy ajtófüggöny mögött, amerre az előcsarnokba lehetett kijutni.

Mihelyt az utcán voltak, Servigny megkérdezte:

– No, hát... mit szólsz ehhez?

– Igazán érdekes. De jobb szeretem itt az asszonyokat, mint a férfiakat.

– Meghiszem azt. Ezek az asszonyok a legjobbak ebből a fajtából. Bizonyosan úgy találd te is: megérzi az ember náluk a szerelmet, akárcsak egy fodrásznál a parfümöt. Igazán csak ezekben a házakban mulat jól az ember a pénzéért. És milyen ügyesek, öregem. Micsoda művészek! Ettél valaha péknél készült cukrászsüteményt? A külseje csábító, és nem ér semmit. Aki gyúrta, csak a kenyérsütéshez ért. No, hát, a közönséges társaságbeli asszonyok szerelme mindig ezeket a péksüteményeket juttatja az eszembe, az a szerelem pedig, amit az Obardi márkínéknál

talál az ember, az, látod, igazi cukrászsütemény! Ó, ezek értenek az édességek készítéséhez, ezek a cukrászok! Náluk öt souba kerül az, ami máshol kétfőbe, ez az egész.

Saval megkérdezte:

– Ki a ház ura ebben a pillanatban?

Servigny vállat vont, mint aki nem tud semmit.

– Fogalmam sincs róla. Az utolsó, akit ismertünk, egy angol peer volt, de az már három hónapja elutazott. Most, azt hiszem, közköltségen él az asszony, talán a játékból és a játékosokból, mert vannak szégyei. Hát akkor megállapodtunk benne, hogy szombaton nála vacsorázunk, Bougivalban? Falu helyen szabadabb az ember, és végre mégiscsak megtudom, mi jár a fejében ennek az Yvette-nek.

Saval azt felelte:

– Én nagyon szívesen kimegyek, semmi dolgom sincs aznap.

Amint visszafelé mentek a Champs-Élysées-n, a csillagos ég szikrázó boltozata alatt, megzavartak egy padon heverő párocskát, és Servigny azt mormogta:

– Milyen ostobaság, és mégis milyen tiszteletre méltó dolog. Milyen hétköznapi, mulatságos, mindig egyforma és mindig változatos a szerelem! És ez a rongyos, aki egy frankot fizet ennek az utcai lánynak, nem kíván tőle egyebet, mint amiért én tízezer frankot fizetnék ki valamelyik Obardinak, aki nem fiatalabb és talán nem is kevésbé ostoba ennél a cafatnál. Micsoda együgyűség!

Néhány pillanatig nem szólt semmit, aztán újra kijelentette:

– Mindegy, azért mégis nagy szerencse volna, ha első szeretője lehetnék Yvette-nek. Ó, ezért megadnék... megadnék...

Nem tudta megmondani, hogy mit adna meg. És Saval jó éjszakát kívánt neki, mikor a Royale utca sarkára értek.

A verandán terítettek, ahonnet kilátás nyílt a folyóra. A Tavasz-villa, melyet Obardi márkiné kibérelt, domboldalra épült, oda, ahol Marly felé fordul a Szajna; éppen a kert fala előtt kanyarodott.

A házzal szemközt a Croissy-sziget zárta el a látóhatárt nagy fáival, zöld lombjainak tömegével, s hosszan látszott a széles folyó, egészen a Grenouillère lombok alá rejtett, úszó vendéglőjéig.

Leszállt az este, olyan nyugodt, színes, szelíd vízparti este, amelynek csöndessége a boldogság érzését ébreszti fel. Egy lehelet sem mozgatta az ágakat, a szélnek egy rezdülése sem zavarta fel a Szajna sima, ragyogó felszínét. Mindamellet nem volt túlságosan meleg, langyos idő volt – jó volt élni. A Szajna partjainak kellemes frissesége felszállott a derűs ég felé.

A nap eltűnt a fák mögött, más vidékek felé haladva, s úgy tetszett, mintha az ember magába szívna az elszenderült föld kellemes érzését, magába szívna a végtelenség nyugalmaiban a világnak semmivel sem törődő életét.

Mikor kiléptek a szalonból, hogy asztalhoz üljenek, mindenki el volt ragadtatva. Elérzékenyült vídamság fogta el a szíveket; érezték, milyen jó lesz itt vacsorázni, ebben a falusi környezetben, a nagy folyó és a naplemente dekorációjával, a tiszta, zamatos levegőt szíva.

A márkiné Saval karján lépett ki, Yvette Servigny karján.

Négyesben voltak.

A két nő egészen másnak látszott, mint Párizsban – különösen Yvette.

Alig beszélt már, álmatagnak, komolynak tetszett. Saval sem ismert rá, és megkérdezte tőle:

– Mi történt magával, kisasszony? Úgy találom,

nagyon megváltozott a múlt hét óta. Egészen józan leány lett magából.

Yvette azt felelte:

– Ezt a falu tette velem. Nem vagyok az, aki voltam. Egészen szokatlanul érzem magamat. Én különben sohasem vagyok egyforma két napig egyfolytában. Ma olyan vagyok, mint a bolond, holnap az orromat lógatom; olyan változékony vagyok, mint az idő, nem tudom, miért. Látja, én mindenre képes vagyok, csak az a kérdés, hogy mikor. Vannak olyan napok, amikor embert tudnék ölni – állatot nem, állatot sohasem ölnék meg, de embert igen –, más napokon pedig sírva fakadok egy semmiség miatt. Mindenféle gondolatok járnak a fejemben. Attól függ ez, hogyan kel föl az ember. Minden reggel, mikor fölébredek, meg tudnám mondani, milyen leszek estig. Talán az álmai hatnak az emberre. De attól is függ, hogy milyen könyvet olvastam.

Fehér flanellruhába volt öltözve, a lebegő, lágy ruhaanyag lengén burkolta be alakját. A nagy ráncú, bő felsőrész, anélkül, hogy mutatta, és anélkül, hogy összeszorította volna, sejtette szabad, kemény, érett keblét. Finom nyaka nagy szemű csipkék habjából emelkedett ki, megszélídült mozdulatokkal hajladozott, fehérebb volt, mint a ruhája – húsból való ékszer, mely aranyhajának súlyos tömegét hordozta.

Servigny hosszasan nézett rá. Így szólalt meg:

– Maga imádni való ma este, kisasszonykám. Mindig ilyennek szeretném látni.

Yvette azt felelte, rendes rosszmájúságának egy árnyalatával:

– Ne valljon szerelmet, Sikló. Ma még komolyan találnám venni, s az sokba kerülhetne magának!

A márkiné boldognak, igen boldognak látszott. Feketében volt, nemes vonalú, komoly ruhában, amelyen kirajzolódott telt, erős teste, a derekán egy

kevés piros szín, övéről pedig piros szegfűfüzér hullott le lánc módjára, aztán felfelé haladva, a csípője fölött ért össze; sötét hajában piros rózsa; egész lényében, ebben az egyszerű ruhában, melynek virágai mintha vérzettek volna, tekintetében, mely ezen az estén ránehezedett a többiekre, lassú hangjában, ritka mozdulataiban volt valami lángoló.

Saval is komolynak, elmerültnek látszott. Időről időre megszokott mozdulattal kezébe fogta barna szakállát, melyet III. Henrik módjára hegyesre nyírva viselt, s úgy látszott, mintha mélységesen elgondolkoznék.

Néhány percre egyikük sem szólt.

Később, mikor a pisztrángot adták körül, Servigny kijelentette:

– Néha van valami jó a hallgatásban. Az ember gyakran közelebb jut a másikhoz, mikor hallgat, mint amikor beszél; ugyebár, márkiné?

Az asszony kissé feléje fordult, és azt felelte:

– Ez igaz. Olyan édes együtt gondolni kellemes dolgokra.

Azzal Savalra emelte meleg tekintetét, s néhány pillanatig szembenézve szemlélték egymást.

Az asztal alatt valami majdnem láthatatlan kis mozgás támadt.

Servigny tovább beszélt:

– Yvette kisasszonyka, ha tovább is ilyen illedelmesen viselkedik, még elhítem velem, hogy szerelmes. Pedig hát kibe lehet szerelmes? Próbáljuk együtt kitalálni. Elhagyom a közönséges imádók hadseregét, csak a legfőbbeket veszem sorra: Kravalló hercegbe?

Erre a névre meglevenedett Yvette:

– Ugyan, Sikló, hova gondol! Hiszen a herceg olyan, mint egy panoptikumból való orosz, aki fodrászversenyen nyerte az érmeit.

– Jó. Töröljük a herceget; hát akkor Pierre de Belvigne vikomtöt tüntette ki.

Yvette elnevette magát, és azt kérdezte:

– El tud képzelni engem, amint nyakába kapaszkodom Rizlingnek (aszerint, hogy milyen napja volt, Rizlingnek, Malvázinak, Argenteuilnek keresztelte, mert csúfnevet adott mindenkinek), és azt sutogom neki: „Édes kis Pierre-em” – vagy „Isteni Pedróm, imádott Pietróm, aranyos Pierrot-m, hajtsd le azt a vastag kutyafejedet a te drága kis asszonykádhhoz, mert meg akarlak csókolni”?

Servigny kijelentette:

– Töröljük a második számot. Marad Valreali lovag, őt mintha a márkiné is kegyelné.

Yvette visszanyerte régi vidámságát:

– Csöpögő szemű? Hiszen az siratóember a Madeleine-templomban. Hozzá tartozik az első osztályú temetésekhez. Valahányszor rám néz, azt hiszem, hogy meghaltam.

– Három! Hát akkor meglátta és megszerette a jelenlévő Saval bárót.

– Ifjabb Rhódoszi urat? Nem, ő túlságosan erős nekem. Azt hinném, hogy az Étoile téri diadalívbe vagyok szerelmes.

– Hát akkor, kisasszonyka, kétségtelen, hogy belém szerelmes, mert én vagyok az egyetlen imádója, akiről még nem beszéltünk. Utolsónak akartam maradni, szerénységből és óvatosságból. Most már csak az van hátra, hogy köszönetet mondjak magának.

A lány vidám kacagással felelte:

– Magába, Sikló? Ó, nem, nem. Nagyon szeretem magát. . . de szerelmes nem vagyok magába. . . várjon csak, nem akarom, hogy elcsüggedjen. Nem vagyok szerelmes magába. . . most még nem. De meg lehet. . . talán. . . Legyen kitartó, Sikló, legyen önfeláldozó, szolgálatkész, alázatos, gondos, előzékeny,

engedjen a legkisebb szeszélyemnek is, legyen kész mindenre a kedvemért... aztán meglátjuk majd... később.

– De kisasszonykám, ha nem volna kifogása ellene, én jobb szeretném mindazt, amit maga követel tőlem, nem előre adni meg, hanem azután.

A lány ártatlan szubrettarccal kérdezte meg:

– Mi után, Sikló?

– Ej, hát azután, hogy bebizonyította a szerelmét!

– Nohát, tegyen úgy, mintha szeretném, és higgye el, ha akarja.

– Csakhogy...

– Csitt, Sikló, ebből elég volt.

A férfi meghajolt és elhallgatott.

A nap már eltűnt a sziget mögött, de az egész ég lángolt még, mint egy kandalló, s a folyó nyugodt vize mintha vérré változott volna. A látóhatárról visszaverődő fény vörösre festette a házakat, a tárgyakat, az embereket. A skarlátszínű rózsza a márkiné hajában olyan volt, mint egy bíborcsepp, mely a felhőkből hullott a fejére.

Amíg Yvette a távolba nézett, anyja, mintegy véletlenül, Saval kezére tette csupasz kezét; de ekkor a lány egy mozdulatot tett, s a márkiné keze gyorsan elröppent, és igazgatni kezdett valamit ruhaderekei ráncai között.

Servigny nézte őket, és azt mondta:

– Ha úgy tetszik, kisasszonykám, tegyünk egy sétát a szigeten vacsora után.

A lány megörült ennek a gondolatnak:

– Ó, igen, ez nagyon kedves lesz; egyedül megyünk, ugye, Sikló?

– Igen, egészen egyedül.

Aztán újra elhallgattak.

A látóhatár nagy csöndje, az este álmos nyugalma elernyesztette a szíveket, a testeket, a hangokat. Van-

nak ilyen nyugodt, megindult órák, mikor szinte lehetetlenség beszélni.

A szolgák nesztelenül szolgáltak fel. Az égbolt lángjai kialudtak, s az éjszaka lassan bontogatta ki árnyait a föld felett. Saval megkérdezte:

– Sokáig akarnak itt maradni?

A márkiné azt felelte, minden szót hangsúlyozva:

– Igen, amíg csak jól érzem itt magam.

Minthogy nem lehetett már látni, lámpákat hoztak. A lámpák a környezet sűrű sötétségében különös, halvány világosságot vetettek az asztalra, az abroszra pedig valósággal záporoztak a muslincák. Egészen apró muslincák, melyek összeégtek a lámpaüvegek fölött elszálltukban, aztán a megpörkölt szárnyak és lábak valami szürke, ugráló porral borították be az asztalneműt, a tálakat, a poharakat.

Megitta őket az ember a borral, megette a mártással, látta mozgolódni a kenyéren. Az arcot, a kezét folyvást csiklandozta ezeknek az apró rovaroknak megszámlálhatatlan, röpködő tömege.

Minduntalan ki kellett loccsantani az italt, betakarítani a tányérokat, végtelen óvatossággal dugdosni az ételt evés közben.

Ez a játék mulattatta Yvette-et, mert Servigny minden falat ételét gondosan eltakarta, ő vigyázott a poharára, kibontott szalvétáját pedig mint valami háztetőt borította a fejére. Hanem a márkiné undorodott a muslincáktól, idegeskedett, s hamarosan befejezték a vacsorát.

Yvette nem felejtette el Servigny ajánlatát, és így szólt:

– Most a szigetre megyünk.

Az anyja sóvárgó hangon mondotta:

– Csak ne maradjatok sokáig! Egyébiránt elkísérünk benneteket a révészig.

És elindultak, most is kettesével – elől a lány és ba-

rátja – a hajóvontató úton. Hallották, amint hátuk mögött az asszony és Saval halkan, igen halkan és igen gyorsan beszéltek. Fekete volt minden, sűrű fekete, akárcsak a tinta. Hanem az égen nyüzsögtek a tűzmagvak, s az ég mintha teliszórta volna velük a folyót, oly sűrűn ragyogtak a csillagok a sötét vízben.

A békák brekegtek, s a part hosszában mindenütt hallatszott egyhangú énekük.

Megszámlálhatatlan fülemüle könnyű dala csendült a nyugodt levegőben.

Yvette egyszerre csak megkérdezte:

– Nini! Mintha már nem járnának mögöttünk. Hol vannak? – És felkiáltott: – Mama!

Semmi válasz. A leány így folytatta:

– Mégsem lehetnek messze, hiszen az imént még hallottam őket.

Servigny azt mormogta:

– Visszafordulhattak. Talán fázott az anyja.

És továbbvezette.

Fény csillant meg előttük. Martinet halászcserdjája volt. Kiáltásukra egy ember lépett ki a házból, és beszálltak egy széles dereglyébe, mely a parti füvek közt volt kikötve.

A révész evezőt fogott, s a nehéz bárka, amint megindult, felébresztette a vízen alvó csillagokat, s eszeveszett táncot járatott velük, mely aztán lassanként elcsöndesedett mögöttük.

Átérték a túlsó partra, és kiszálltak a nagy fák alatt.

A nedves föld hűvössége lebegett a magas, sűrű ágak alatt, melyeken mintha annyi fülemüle lett volna, ahány levél.

Valahol a távolban egy zongora valami népszerű keringőt játszott.

Servigny karonfogva járt Yvette-tel, s most csen-

desen dereka mögé csúsztotta a kezét, és szelíden megszorította.

– Mire gondol? – kérdezte.

– Én? Semmire. Nagyon boldog vagyok.

– Hát nem szeret?

– De igen, Sikló, szeretem magát, nagyon szeretem, de hagyjon engem békén az ilyesmikkel. Túlságosan szép idő van ahhoz, hogy a maga együgyűségeit hallgassam.

A férfi magához szorította, bár Yvette megpróbált apró rázkódásokkal kiszabadulni, s a lány, puha fogású flanellen keresztül Servigny érezte teste langyos melegségét. Azt dadogta:

– Yvette!

– No, mi az?

– Az, hogy szeretem magát.

– Maga nem beszél komolyan, Sikló.

– Dehogynem. Már régen szeretem.

A lány folyton iparkodott megszabadulni tőle, s erőlködött, hogy kihúzhassa fogva tartott karját. Nehézkesen jártak, zavarta őket ez a kötelék, zavarták ezek a mozdulatok, és cikcakkos vonalakban haladtak, akár a részeg emberek.

A férfi már nem tudta, mit mondjon neki, mert érezte, hogy léánnyal nem lehet úgy beszélni, mint egy asszonnyal; zavarban volt, törte a fejét, hogy mitévő legyen; gondolkozott, vajon a lány beleegyezik-e mindenbe, vagy nem érti a dolgot, és gyötörte az agyát, hogy megtalálja azokat a gyengéd, helyénvaló, döntő szavakat, amikre szükség van.

Másodpercenként megismételte:

– Yvette! No, mondja, Yvette!

Aztán hirtelen, vaktában, megcsókolta az arcát. A lány egy kis elhárító mozdulatot tett, és haragosan mondta:

– Ó, milyen nevetséges! Nem hagy békében?

Hangja csengése nem árulta el, hogy mit gondol, hogy mit akar; és Servigny, mivel nem látta túlságosan ingerültnek, odanyomta ajkát a nyakszirtjére, a sarjadó haj aranyos pihéire, arra a bűbajos helyre, amelyet már olyan régen megkívánt.

A leány heves mozdulatokkal küszködött, hogy kiszabadulhasson. De Servigny erősen tartotta, és másik kezét keresztülcsúsztatva a vállán, erőszakkal maga felé fordította a fejét, és részegítő, szenvedélyes csókot rabolt ajkáról.

A leány egész testének gyors, hullámszó mozdulatával meglazította a szorítást, hirtelen lesiklott a férfi karjai közt, s gyorsan kibújva az ölelésből, eltűnt a homályban, nagy szoknyasuhogással, mint egy elszálló madár.

Servigny egy pillanatig mozdulatlan állt, meglepte a lány ügyessége, eltűnése, s mikor már semmit sem hallott, halkán szölongatni kezdte:

– Yvette!

A leány nem felelt. Servigny útnak indult, fürkészte a sötétséget, kereste a bozót közt azt a fehér foltot, ami a leány ruháját jelenthette. Csupa feketeség volt minden. Újra felkiáltott, most már erősebben:

– Yvette!

A fülemülék elhallgattak.

Meggyorsította a lépéseit, valami határozatlan nyugtalanság fogta el, s egyre hangosabban kiáltozott:

– Yvette! Yvette!

Semmi; megállt, hallgatózott. Az egész sziget csendes volt; a levelek is alig borzongtak a feje fölött. Csak a békák folytatták hangos brekegésüket a partokon.

Akkor aztán egyik bozótól a másikig tévelygett, lemászott a folyó gyorsabbik ágának meredek, cserjés partjain, aztán visszatért a holtág lapos, csupasz

partjaira. Előrement egészen addig, amíg Bougivallal szembe nem ért, visszatért a Grenouillère kocsmáig, átkutatott minden facsoportot, és folyvást ismételte:

– Yvette kisasszonyka, hol van? Feleljen. Tréfa volt az egész. No, ugyan feleljen! Ne kerestesse magát!

Egy távoli toronyóra ütni kezdett. Megszámolta az ütéseket: éjfél volt. Két órája szaladgál már a szígeten. Ekkor azt gondolta, hogy a lány bizonyára hazatért, s aggodalmas szívvel fordult vissza, lekerülve a hídig.

Egy karosszékből szunyókáló inas várta az előcsarnokban.

Servigny fölkelte, és megkérdezte tőle:

– Régen hazajött már Yvette kisasszony? Elváltam tőle a falu végén, mert egy látogatást kellett tennem.

Az inas azt felelte:

– Ó, igenis, herceg úr. A kisasszony már tíz óra előtt hazajött.

Bement a szobájába, és lefeküdt.

Nyitott szemmel hevert, képtelen volt elaludni. Izgatta ez a lopott csók. Gondolkozott. Mit akar ez a lány? Mit gondol? Milyen csinos, hogy lázba hozza az embert!

Vágyai, melyeket eltompított az életmódja, a sok elnyert asszony, a sok beteljesült szerelem, most újra felébredtek a különös, üde, ingerlő és érthetetlen gyermek láttára.

Hallotta, amint egyet, aztán kettőt ütött az óra. Nyilvánvaló, hogy nem tud elaludni. Melege volt, izzadt, halántékában érezte szíve gyors dobogását, és felkelt, hogy kinyissa az ablakot.

Hosszú sóhajrással itta be a friss levegőt. A sűrű homály néma volt, fekete és mozdulatlan. De egyszerre

csak észrevett a kert sötétjében egy fénylő pontot; mintha pici, izzó parázs lett volna. Azt gondolta: „Nini! Szivar. Ez csak Saval lehet” – és halkán megszólította:

– Léon!

Egy hang azt felelte:

– Te vagy az, Jean?

– Én. Várj meg, lemegyek.

Felöltözött, kiment, és odalépett barátjához, aki egy vasszéken lovagolva szivarozott.

– Mit csinálsz itt ilyenkor?

Saval ezt felelte:

– Én? Pihenek.

És elnevette magát.

Servigny megszorította a kezét:

– Gratulálok, öregem. Én pedig... dühöngök.

– Vagyis...

– Vagyis... Yvette nem hasonlít az anyjához.

– Mi történt? Mondd el!

Servigny előadta sikertelen kísérleteit, aztán így folytatta:

– Határozottan izgat ez a kicsike. Képzeld, nem tudtam elaludni. Bolond dolog egy ilyen kislány. Együgyűnek látszik, és semmit sem lehet tudni róla. Egy asszonyon, aki élt, szeretett, és ismeri az életet, hamar át lehet látni. Ellenben mikor szűz lányról van szó, ki sem lehet találni semmit. Voltaképpen azt kezdtem hinni, hogy a bolondját járatta velem.

Saval himbálózott a széken. Lassan eregette a szavakat:

– Vigyázz magadra, öregem, el akarja vétetni magát. Jussanak eszedbe a híres példák! Ugyanilyen módon lett császárné Montijo kisasszonyból, aki legalább jó fajtából származott. Ne játsszál napóleonsdit.

Servigny azt mormogta:

– Ami ezt illeti, ne félj semmit, én nem vagyok se naiv, se császár. Vagy egyiknek, vagy másiknak kell lenni, hogy ilyen elhámorkodott dolgokat kövessen el az ember. Hanem, mondd csak, álmos vagy?

– Nem, egyáltalán nem.

– Akarsz sétálni egyet a parton?

– Szívesen.

Kinyitották a rácsos kaput, s elindultak lefelé a parton, Marly irányában.

A napkeltét megelőzően hűvös óra volt, a legmélyebb álom s a nagy pihenés, a mélységes nyugalom órája. Még az éjszakai halk neszek is elhallgattak. A fülemülék nem énekeltek már; a békák abbahagyták lármájukat; csak egy ismeretlen állat – talán madár – hallatott valamerre valami gyöngye, egyhangú, szabályos, gépies, fűrészelő hangot.

Servigny, akiben időnként megszólalt a költészet, sőt a filozófia is, egyszerre így szólt:

– No lám! Ez a leány tökéletesen megzavart engem. A számtanban egy meg egy az kettő. Szerelemben úgy kéne lenni, hogy egy meg egy az egy – és mégis kettő. Érezted te ezt valaha? Érezted annak a szükségét, hogy egészen magadba olvassz egy aszszonyt, vagy megsemmisülj benne? Nem az ölelés állati szükségéről beszélek, hanem arról a gyötrő lelki és szellemi vágyról, hogy eggyé váljunk valakivel, kitárjuk előtte egész lelkünket, egész szívünket, és megismerjük egész gondolkodását. És soha semmit nem tudunk róla, sohasem fedezzük fel akaratának, vágyainak, vélekedésének minden hullámvázát. Sohasem sejtjük meg, még egy picikét sem, egész ismeretlen, rejtelmes mivoltát annak a léleknek, amelyet annyira közel érzünk, annak a léleknek, mely két szem mögé van rejtve – pedig ez a két szem ránk néz, tiszta, mint a víz, olyan átlátszó, mintha semmi titok nem volna mögötte – annak a léleknek, amely egy

szeretett szájon keresztül beszél hozzánk, pedig ezt a száját a mienknek látjuk, annyira vágyódunk utána – annak a léleknek, amely szavak alakjában egyenként dobálja oda nekünk a gondolatait, s amely mégis távolabb marad tőlünk, mint ezek a csillagok egymástól, és kevésbé hatolhatunk a mélyére, mint ezeknek a csillagoknak! Bolond dolog ez!

Saval azt felelte:

– Én nem kívánok ennyit. Én nem nézek a szemek mögé. Keveset törődöm a tartalommal, de annál többet a tartójával.

Servigny pedig azt mormogta:

– Csakhogy ez az Yvette mégis különös teremtés. Vajon hogyan fogad reggel?

Amint a marlyi malomhoz értek, észrevették, hogy sápadni kezd az ég.

Kakasok kukorékolnak a baromfiudvarokban; hangjukat kissé elfátyolozták a vastag falak. Egy madár csipegett valahol bal felé egy parkban, folyvást ismételve egy naiv és komikus egyszerűségű kis dallamot.

– Ideje lenne visszamenni – jelentette ki Saval.

Visszatértek. És mikor Servigny belépett a szobájába, a nyitott ablakon át megpillantotta a rózsaszínbe borult látóhatárt.

Ekkor becsukta az ablaktáblákat, összehúzta a néhez függönyöket, lefeküdt, és végre elaludt.

Véges-végig Yvette-ről álmodott.

Különös zaj ébresztette fel. Felült az ágyában, hallgatózott, nem hallott már semmit. Aztán egyszerre gyors kopogás az ablaktábláin, mintha jég csapkodta volna.

Kiugrott az ágyból, az ablakhoz szaladt, kinyitotta, Yvette pedig a fasorból teli marokkal szórta arcába a homokot.

Rózsaszín ruhában volt, a fején széles karimás,

nagy tollas szalmakalap, s alamuszi, huncut nevetéssel mondta:

– Ejnye, Sikló, maga alszik? Mit csinálhatott ma éjszaka, hogy ilyen későn ébredt fel? Talán bizony kalandok után járt, szegény kis Sikló?

A férfit elvakította a hirtelen szemébe áradó erős napfény, el volt még zsibbadva a fáradtságtól, s meglepte a leány gúnyos nyugalma.

Azt felelte:

– Itt vagyok, ragyogok, kisasszonykám. Éppen csak megmosakszom egy kicsit, és lemegyek.

A leány azt kiáltotta:

– Siessen, tíz óra már. Valami nagy tervet akarok közölni magával, egy összeesküvést! Tudja, hogy tizenegykor van a villásreggeli.

Egy padon ülve találta, ölében könyvvel, valami jelentéktelen regénnyel. A leány bizalmas, baráti módon megfogta a karját, olyan őszintén és vidáman, mintha az este semmi sem történt volna, s magával vitte a kert végébe.

– Hallgassa meg a tervemet! Nem fogunk engedelmeskedni a mamának, s maga elvisz engem a Grenouillère-be. Látni akarom. Mama azt mondja, hogy tisztességes nő nem mehet el arra a helyre. Törődöm is én vele, mehet-e vagy sem. Elvisz oda, ugye, Sikló? És csapunk nagy mulatságot a csónakosokkal.

Jó illata volt, de nem lehetett megmondani, micso-da határozatlan, könnyed illat táncol körülötte. Nem hasonlított az anyja nehéz parfümjeihez – csak valami diszkrét lehelet volt, amelyben mintha íriszpor és talán egy kis verbéna szaga érzett volna.

Honnan jött ez a megfoghatatlan illat? Ruhájából, hajából vagy bőréből? Ezen törte a fejét, és mert a leány egészen közélről beszélt hozzá, éppen arcába kapta üde leheletét, melyet ugyanolyan gyönyörűséggel szívott be. Akkor azt gondolta, hogy ez a len-

ge parfüm, amelyet meg akart ismerni, talán csak az ő elbűvölt érzékeiben él, és nem egyéb, mint valami csalóka kiáradása ennek az ifjú és bódító bájosságnak.

A leány azt mondta:

– Rendben van, ugye, Sikló?... Reggeli után nagyon meleg lesz, hát a mama nem akar kimenni a házból. Nagyon elernyeszti a hőség. Itt hagyjuk a barátjával, és maga elvisz engem. Azt hiszik majd, hogy az erdőbe mentünk fel. Ha tudná, mennyire örülnék, ha megláthatnám a Grenouillère-t!

A kerítéshez értek, a Szajna előttük. A napfény csak úgy áradt a szunnyadó, csillogó folyóra. A forráság könnyű köde szállt fel belőle, az elpárolgott víz füstje, mely valami kis csillogó gőzfelhőt borított a folyó felszínére.

Időnként elsiklott egy könnyű kis csónak, vagy elhaladt egy nehéz dereglye, messziről kurta és elnyújtott füttyök hallatszottak, azoknak a vonatoknak a füttye, amelyek minden vasárnap kizúdíjták Párizs népét a környék rétjeire, s a gőzhajóké, melyek előre jelzik közeledésüket, hogy áthaladhassanak a marlyi zsilipen.

De most megcsendült egy kis harang.

A reggelit jelezték. Visszatértek.

Az étkezés csendes volt. A júliusi dél melege fojtóan nehezedett a földre és emberekre egyaránt. Sűrű volt a hőség, megbénította a szellemet, a testet. A zsibbadt szó nem hagyta el az ajkat, s a mozgás oly nehezeire esett az embernek, mintha a levegő ellenállóvá lett volna, nehezebb lett volna áthatolni rajta.

Csak Yvette látszott elevennek, bár néma volt ő is – idegessé tette a türelmetlenség.

Mihelyt a desszertet is megették, így szólt:

– Elmehetnénk sétálni az erdőbe. Nagyszerű lehet a fák alatt.

A márkiné, aki kimerültnek látszott, ezt mormogta:

– Megbolondultál? Ilyen időben nem lehet kimeni a házból.

A leány ravaszul így folytatta:

– Nahát, itt hagyjuk neked a bárót, hogy mulatasson. Sikló meg én felmászunk a domb oldalába, és leülünk a fűbe olvasni.

Azzal Servigny felé fordult:

– No, rendben van?

Azt felelte:

– Szolgálatjára, kisasszonykám.

A leány elszaladt a kalapjáért.

A márkiné sóhajtva vont vállat:

– Igazán bolond.

Aztán szerelmes, fáradt, lusta mozdulattal nyújtotta oda szép, sápadt kezét a bárónak, s az megcsókolta.

Yvette és Servigny elmentek. Előbb a part mentén haladtak, a hídon átmentek a szigetre, aztán leültek a folyó gyorsabbik ágának a partján, a fűzfák alatt, mert korán volt még rá, hogy a Grenouillère-be menjenek.

A leány tüstént kihúzott zsebéből egy könyvet, és nevetve mondta:

– Sikló, most fel fog olvasni nekem.

És odanyújtotta neki a kötetet.

A férfi úgy tett, mintha el akarna szaladni.

– Én, kisasszonykám? De hiszen én nem tudok olvasni.

A leány komolyan folytatta:

– Semmi mentség, semmi okoskodás. Szép kis udvarló maga! Mindent semmiért, ugye? Ez a maga jelszava.

Servigny átvette a könyvet, kinyitotta, és meghökkent. Egy entomológiai értekezés volt. A hangyák természetrajza, valami angol szerzőtől. De a le-

ány, látva, hogy Servigny meg se mozdul, mert azt hiszi, ugratni akarja, türelmetlenül rászólt:

– No, olvassa hát!

– Fogadás ez vagy valami hirtelen szeszély? – kérdezte a férfi.

– Nem, kedves barátom, megláttam ezt a könyvet egy könyvkereskedőnél. Azt mondták nekem, hogy ez a legjobb, amit a hangyákról írtak, s azt gondoltam, hogy mulatságos lehet úgy tanulmányozni ezeknek a kis állatoknak az életét, hogy közben elnézi az ember, amint a fű közt szaladgálnak. Olvassa csak!

Hasra feküdt, felkönyökölt, fejét kezére támasztotta, szemét a fűre szegezte.

Servigny olvasott.

– „Kétségtelen, hogy az összes állatok között az ember formájú majmok közelítik meg leginkább az embert anatómiai felépítésükben; de ha megfigyeljük a hangyák szokásait, társadalmi szervezetüket, nagy közösségeiket, az általuk épített házakat és utakat, azt a szokásukat, hogy állatokat fognak szolgáltatukba, sőt némelykor rabszolgákat is szereznek, kénytelenek vagyunk elismerni, hogy joggal követhetnek helyet az ember közelében az intelligencia lépcsőfokain...”

És tovább folytatta, monoton hangon, időnként meg-megállva, hogy megkérdezze:

– Még mindig nem elég?

A leány nemet intett a fejével; s egy letépett fűszál hegyével felszedve egy kóbor hangyát, azzal szórakozott, hogy oda-vissza sétáltatta a fűszálon, melyet tüstént fölfordított, mihelyt a kis állat elért az egyik végére. Erősen, némán figyelve hallgatta a meglepő részleteket a törékeny kis állatok életéről, föld alatti berendezéseikről, arról a módról, ahogy nevelik, bezárják és táplálják a levéltetveket, hogy megigyák azt a cukros folyadékot, amit ezek kiválasztanak – mint

ahogy mi teheneket nevelünk az istállóinkban –, arról a szokásukról, hogy kis vak rovarokat kényszerítenek szolgálatukra, melyek megtisztogatják a hangyabolyokat, meg arról, hogy háborúba mennek rabszolgát szerezni, akik oly buzgó gondját viselik a győzteseknek, hogy azok már enni sem tudnak egyedül.

És lassanként, mintha a szívében valami anyai gyöngédség ébredt volna e pici, értelmes állatka iránt, Yvette engedte, hogy felmásszék az ujjára, megindult szemmel nézte, és szeretne volna megcsókolni.

És amikor Servigny felolvasta, hogy miként élük közös életüket, miként mérik össze egymás között barátságos módon erejüket és ügyességüket, a föllekesedett leány csakugyan meg akarta csókolni a rovar, de a hangya kisiklott a kezéből, s az arcára futott. Ekkor éleset kiáltott, mintha valami szörnyű veszedelem fenyegetné, és őrzöngő mozdulatokkal csapkodta az arcát, hogy leverje róla a kis állatot. Servigny ellenállhatatlan kacagásba tört ki, megfogta a hangyát a haja közelében, s ugyanarra a helyre hosszú csókot nyomott: Yvette nem kapta el a fejét.

A leány aztán felkelt, és kijelentette:

– Ezt jobb szeretem, mint a regényeket. Most pedig menjünk a Grenouillère-be.

Elértek a szigetnek arra a részére, amely parkszerűen volt beültetve, és óriási fák borították árnyékba. Párok sétálgattak a magas fák alatt, a Szajna mentén, amelyen csónakok siklottak végig. Utcai lányok voltak fiatalemberekkel, munkáslányok a kedveseikkel, akik ingujjban, a kabátot karjukra vetve, magas tetejű kalapjukat hátracsapva, részeges és fáradt arccal járkáltak; polgárok a családjukkal, vasárnapi díszbe bújt asszonyok és gyerekek, akik frissen kikelt kis csibék módjára futkostak a szüleik körül.

Emberi hangok távoli és folytonos moraja, valami tompa, dörmögő zaj jelezte a csónakosok kedves mulatóhelyének közelségét.

Egyszerre megpillantották. Egy tetővel borított, óriási hajó a parthoz kikötve egy sereg nőtényt és hímet hordozott a hátán, akik asztalnál ülve ittak, vagy ácsorogtak, kiáltoztak, énekeltek, bömböltek, táncoltak, ugráltak egy nyögős, hamis és vén verkli módjára nyekergő zongora mellett.

Vörös hajú, nagydarab lányok mutogatták magukat, elől-hátul egyformán kihívó idomaikat, a keblüket és a hátsó felüket, tolakodóan szemezve jártak a tömeg közt, kipirosított szájjal, részegen, ajkukon trágár szavakkal.

Mások veszettül táncoltak félmeztelen legényekkel, akiken mindössze egy vászonnadrág meg egy gyapjútrikó volt, fejükön pedig színes sapka, mint a zsokéknak.

Mindebből pedig az izzadság és rizspor szaga áradt, illatszerek és hónaljak emanációja.

Az ivók az asztalok körül fehér, piros, sárga, zöld folyadékokat nyakaltak, kiáltoztak, ordítottak minden ok nélkül, engedve annak a heves szükségletnek, hogy lármát csapjanak – annak a vadállati szükségletnek, hogy fülük, agyvelejük tele legyen a zűrzavaros zajjal.

Minden másodpercben vízbe ugrott egy úszó a hajó tetejéről, telifröcskölve a közelben ülő ivókat, azok meg vad üvöltésben törtek ki.

A folyón egész hada haladt el a vízi járműveknek. Hosszú, karcsú csónakok siklottak el, nagy evezőcsapásokkal vitték előre a meztelen karú evezősök, akiknek lesült bőre alatt csak úgy ficánkoltak az izmok. A csónakázó lányok kék vagy piros flanellruhában, fejük fölött kinyitott, ugyancsak piros vagy kék színű napernyővel, mely csak úgy lángolt a nap fényé-

ben, hátradőltek a bárkák végén levő karosszékekben, s úgy tetszett, mintha mozdulatlan, alvó pózban futnának a vízen.

Nehezebb járművek jöttek, lassan, emberekkel megrakva. Egy kiruccanó diák hetvenkedni akart, s olyan mozdulatokat tett evezés közben, mint egy szélmalom vitorlája, beleütközött minden csónakba, a csónakosok ordítottak rá, mire ő fejvesztetten menekült, minekutána kis híján vízbe fojtott két nőt, s a nagy úszó kávéház nyüzsgő tömegének szitkozódása szállt utána.

Yvette ragyogó arccal haladt át Servigny karján ez a zajos, vegyes tömeg, úgy látszott, mintha boldoggá tenné a gyanús emberek közvetlen közelsége, nyugodt és jóakarátú szemmel nézegette az utcai lányokat.

– Nézze csak ezt, Sikló, milyen szép haja van! Ezek a lányok, úgy látszik, nagyszerűen mulatnak.

Mikor a zongorás – egy vörösbe öltözött, óriási szalmakalapot viselő csónakos – keringőt kezdett játszani, Yvette hirtelen derékon kapta kísérőjét, s olyan hevesen ragadta magával, ahogy rendszeren táncolni szokott. Az ivók most az asztalon álltak, és valami taktusfélét vertek a lábukkal; mások a pohárral kopogtatták, a muzsikus pedig, mintha megveszett volna, ugráló kézzel, egész testével őrülten mozogva csapkodta az elefántcsont billentyűket, vadul himbálva az óriási kalappal fedett fejét.

Egyszerre abbahagyta a játékot, lecsúszott a földre, s egész hosszában elnyúlt ráboruló kalapja alatt, mintha belehalt volna a fáradtságba. A kávéház közönsége harsány nevetésbe tört ki, és mindenki tapsolt.

Négy barátja rohant oda, mintha baleset történt volna, felszedték társukat, s elcipelték négy végtagjá-

nál fogva, előbb azonban hasára helyezték azt a háztetőfélt, amit a fején viselt.

Egy nyomukban haladó tréfacsináló rázendített a *De profundis*-ra, s egész processzió alakult az álhalott nyomában, végighaladtak a sziget útjain, maguk után vonva az ivókat, a sétálókat és mindenkit, aki csak útjukba került.

Yvette is nekiiramodott, el volt ragadtatva, szívből nevetett, beszélgetett mindenkivel, megbolondította a mozgás, a lárma. Fiatalemberek mélyen a szemébe néztek, erősen feltüzelve dörgölöztek hozzá, és mint-ha szimatolták, levetkőztették volna a pillantásukkal; Servigny pedig félni kezdett, hogy a kaland végül is rosszra fordul.

A processzió haladt tovább, meggyorsítva a menetet, mert a négy halotthordozó futni kezdett, nyomában az üvöltő tömeggel. De egyszerre csak a part felé fordultak, a víz szélén hirtelen megálltak, egy pillanatra meglóbálták a társukat, aztán mind a négyen egyszerre eleresztették, és bedobták a folyóba.

Óriási örömkialtás tört ki minden szájból, a zongorás pedig elszédülve kapálózott, káromkodott, köhögött, köpte a vizet, s az iszapba süppedezve iparkodott kimászni a partra.

Kalapját elvitte a víz; egy bárka hozta vissza.

Yvette táncolt, tapsolt örömeiben, s azt ismételte:

– Ó, Sikló, de jól mulatok, de jól mulatok!

Servigny figyelte, elkomolyodott, kissé zavarban volt, és bántotta, hogy a leány ennyire jól érzi magát e sötétség között. Valami ösztön lázadozott benne, a korrektség ösztöne, mely egy jó családból való férfiban mindig megmarad, még ha elhagyja is magát – az az ösztön, mely távol tartja az aljas bizalmaskodásoktól és a beszennyező érintésektől.

Megütődve gondolta magában: „Az áldóját, te is jófajta vagy.”

És kedve lett volna igazán letegezni, mint ahogy gondolatban tegezte, mint ahogy első látásra mindjárt tegezi az ember azokat a nőket, akiket mindenki megkaphat. Nemigen látott már különbséget közte meg ezek közt a vörös hajú teremtések közt, akik arra jártukban súrolták őket, és trágár szavakat kiáltottak rekedt hangjukon. A kurta, messze hangzó trágár szavak ide-oda cikáztak a tömegben, fölébe röppenetek, mintha úgy születtek volna benne, mint legyek a trágyában. Úgy látszott, hogy nem lepnek meg és nem bántanak senkit. Yvette mintha nem is hallotta volna.

– Fürödni akarok, Sikló – mondotta –, szabad vízben.

Servigny azt felelte:

– Ahogy tetszik.

És az irodába mentek fürdőruhát szerezni. A leány vetkőzött le elsőnek, s a parton állva várt rá, mosolygósan a rászegeződött pillantások között. Aztán elindultak egymás mellett a langymeleg vízben.

A leány boldogan, mámorosan úszott, mintha szerelmesen cirógatták volna a hullámok, érzéki gyönyörűségtől borzongott, karjának minden mozdulata úgy emelkedett fel, mintha ki akarna ugrani a folyóból. A férfi nehezen, lihegve követte, s bosszankodott, hogy gyöngének érzi magát. Hanem a leány meglassította a tempót, aztán hirtelen megfordult, hanyatt fekve lebegett, keresztbe font karral, a kék égre meredő szemmel. Servigny elnézte, amint a folyó felszínén elnyúlt testének hullámos vonala, elnézte kemény keblét, melynek kerek formáját és kiugró csúcsait kimutatta a hozzátapadó könnyű anyag, enyhén kiemelkedő hasát, kissé elmerült csípőjét,

csupasz lábszárát, mely gyöngyházfénnyel csillogott át a vízen, és kibukkanó csinos kis lábafejét.

Ott volt előtte tetőtől talpig, mintha készakarva mutatta volna meg magát, hogy csábítsa, hogy felkínálkozzék, vagy hogy megint csak csúfot űzzön belőle. És szenvedélyes vággyal, dühös idegességgel kezdte kívánni. A leány egyszerre csak megfordult, ránézett, elnevette magát.

– De mulatságos képet vág! – mondotta.

A férfit sértette, ingerelte ez a gúnyolódás, elfogta a megcsúfolt szerelmes gonosz haragja; hirtelen engedett a megtorlás homályos vágyának, a bosszú, a sértés ingerének:

– Tetszenék magának ez az élet?

A leány ártatlan, gyermeteg arccal kérdezte:

– Milyen élet?

– Ugyan ne bolondozzon! Jól tudja, hogy mit akarok mondani!

– Nem én, becsületszavamra.

– Ugyan, vessünk véget ennek a komédiának.

Akar vagy nem akar?

– Nem értem magát.

– Nem olyan buta maga. Különben is megmondtam tegnap este.

– Mit? Elfelejtettem.

– Hogy szeretem magát.

– Maga?

– Én.

– Buta tréfa.

– Esküszöm.

– Nohát, bizonyítsa be.

– Éppen ezt szeretném.

– Mit?

– Bebizonyítani.

– Hát tessék.

– Tegnap este nem így beszélt.

– Nem indítványozott semmit.

– Micsoda butaság!

– Meg aztán, először is, nem hozzám kell fordulni.

– Nagyon kedves. Hát kihez?

– Természetesen a mamához.

A férfi elkacagta magát.

– A maga anyjához? Nahát, ami sok, az sok.

A leány hirtelen erősen elkomolyodott, és mélyen a szemébe nézett:

– Hallgasson ide, Sikló, ha igazán annyira szeret, hogy feleségül akar venni, beszéljen először a mamával, aztán majd én is felelek magának.

Servigny azt hitte, hogy még mindig a bolondját járatták vele, és végképp feldühödve kérdezte:

– Kisasszonykám, kinek néz maga engem?

A leány még egyre nézte szelíd, tiszta szemével.

Habozott, aztán azt mondta Servignynek:

– Még mindig nem értem magát.

Servigny erre élénken, valami nyers és gonosz árnyalattal a hangjában azt felelte:

– Ugyan, Yvette, vessünk véget ennek a nevetséges komédiának, elég régóta tart. Maga az együgyű kislányt játssza, pedig higgye el, ez a szerep nem illik magához. Tudja, hogy köztünk nem lehet szó házasságról... csak szerelemről. Mondtam magának, hogy szeretem – ez az igazság –, ismétlem is: szeretem. Ne tegyen úgy, mintha nem értené ezt, és ne bánják velem úgy, mint valami hülyével.

Szemtől szemben álltak egymással a vízben, csak kezük apró mozdulataival tartva fenn magukat. A leány még néhány pillanatig mozdulatlan maradt, mintha nem tudná rászánni magát, hogy mélyére nézzen ezeknek a szavaknak, aztán egyszerre elpirult, egészen a haja tövéig. Egész arca hirtelen bíborpirosra vált, nyakától a füléig, mely szinte ibolyaszínű lett, s egy szó válasz nélkül a szárazföld felé menekült, tel-

jes erejéből úszva, nagy, hirtelen karmozdulatokkal. A férfi nem tudta utolérni, és lihegett a fáradtságtól, ahogy nyomában úszott.

Látta, hogy kilép a vízből, felkapja fürdőköpenyét, és vissza sem fordulva, belép a kabinba.

Servigny soká öltözködött, nagyon meghökkenve azon, hogy mitévő legyen most; gondolkozott, hogy mit fog mondani neki, töprengett, vajon mektegetőzzék-e, vagy megmaradjon amellet, amit mondott.

Mikor elkészült, a leány már elment – elment, egészen egyedül. Lassan, aggódó és zavart szívvel tért vissza.

A márkiné Saval karján sétálgatott a kerek fasorban, a gyep körül.

Mikor megpillantotta Servignyt, azon a nemtörődöm hangon szólalt meg, ahogy tegnap óta mindig beszélt:

– No, ugye, megmondtam, hogy nem kellett volna ilyen melegben elmenni. Most tessék, Yvette nap-szúrást kapott. Bement a szobájába lefeküdni. Szegény gyerek, olyan piros volt, mint a pipacs, és irtó-zatos fejfájása van. Bizonyosan a forró napon sétáltak, örültségeket követtek el. Mit tudom én? Maga éppen olyan bolond, mint ő.

A leány nem jött le ebédelni. Mikor be akarták vinni neki az ebédet, kiszólt az ajtón, hogy nem éhes; magára zárta az ajtót, és kérte, hogy hagyják békében. A két fiatalember elutazott a tízórás vonattal; megígérték, hogy jövő csütörtökön újra eljönnek, a márkiné pedig leült szobájának nyitott ablaka mellé, és ábrándozott, messziről hallgatta a csónakosbál zenekarának szaggatott ritmusú muzsikáját, amint az éjszaka nagy, ünnepélyes csendjébe ékelődik.

Szerelemre edződött, mint a lovaglásra vagy evezésre szokás, de magával is ragadta a szerelem; voltak

hirtelen támadt érzelmei, amik úgy megrohanták, mint valami betegség. Ezek a szenvedélyek hirtelen fogták el, áthatották egész lényét, megbolondították, felizgatták vagy elernyesztették, aszerint, hogy egzaltált, heves, drámai vagy szentimentális jellegük volt-e.

Az olyan asszonyok közé tartozott, akik arra vannak teremtvé, hogy szeressenek, és szeressék őket. Alacsony sorból indult el, s a szerelem segítségével érkezett révbe; szinte öntudatlanul, ösztönszerűen, vele született ügyességgel tette foglalkozásává a szerelmet; úgy fogadta el a pénzt, mint a csókot, magától értetődően, megkülönböztetés nélkül; gondolkodás nélkül, egyszerűen felhasználta kitűnő szimatját, akár az állat, amelyet ravasszá tesznek az élet kényszerűségei. Sok férfit ölelt szerelem nélkül, de nem is undorodott az ölelésüktől.

Nyugodt közömbösséggel viselte el a jelentéktelen öleléseket, mint ahogy utazás közben akármilyen konyha főztjét megeszi az ember, mert hiszen élni csak kell. De időről időre lángra gyúlt a szíve vagy a teste, s ilyenkor nagy szenvedély lett úrrá rajta, mely néhány hétig vagy hónapig tartott, szeretőjének fizikai vagy lelki tulajdonságai szerint.

Ezek voltak életének gyönyörűséges pillanatai. Egész lelkével, egész testével szeretett, hevesen, valószínűs eksztázisban. Úgy vetette magát a szerelembe, mint az öngyilkos a vízbe, s engedte, hogy magával ragadja az ár, készen a halálra is, ha kell, mámorosan, őrjöngve, végtelenül boldogan. Minden alkalommal azt képzelte, hogy azelőtt sohasem érzett ilyesmit, s erősen elcsodálkozott volna, ha eszébe juttatják, hogy hány különböző férfiről álmodozott epedően, egész éjszakákon át, a csillagokat nézve.

Saval foglyul ejtette, leigázta testét, lelkét. Róla álmodozott, az ő képe és emléke ringatta a beteljesült,

jelenvaló és bizonyos boldogság nyugodt lobogásában.

Háta mögött valami nesz támadt; visszafordult. Yvette lépett be, még mindig úgy öltözve, mint napközben, de most sápadt volt, s a szeme úgy fénylett, mint nagy fáradságok után szokott.

A nyitott ablak párkányára támaszkodott, szemközt az anyjával.

– Beszélnem kell veled – mondotta.

A márkiné csodálkozva nézett rá. Önző anya módjára szerette, büszke volt szépségére, mint ahogy a vagyonára büszke valaki; maga is sokkal szebb volt még, semhogy féltékeny lehetett volna rá, sokkal közbösebb, semhogy olyan terveket szőhetett volna, aminőket tulajdonítottak neki, de azért sokkal élesebb eszű is, semhogy tudatában ne lett volna a leánya értékének.

Azt felelte:

– Hallgatlak, fiacskám. Mi baj?

Yvette áthatóan tekintett rá, mintha lelke mélyén akarna olvasni, mintha fel akarná fogni minden elmondandó szavának hatását.

– Hát az, hogy ma valami különös dolog történt.

– Micsoda?

– Servigny azt mondta nekem, hogy szeret.

A márkiné nyugtalanul várakozott. Mivel Yvette nem beszélt tovább, megkérdezte:

– Hogyan mondta? Beszéld el pontosan!

A leány akkor anyja lábához ült, megszokott, hízelgő, simulékony pózában, megszorította a kezét, és azt mondta:

– Feleségül kért.

Obardiné hirtelen megdöbbsent mozdulatot tett, és felkiáltott:

– Servigny? Ugyan, te megbolondultál!

Yvette nem vette le szemét az anyja arcáról, kém-

lelte a gondolatát, a meglepetését. Komoly hangon kérdezte:

– Miért bolondultam volna meg? Miért ne vehetne feleségül Servigny?

A márkiné zavartan hebegte:

– Tévedtél, hiszen ez lehetetlenség. Rosszul hallottad, vagy rosszul értetted. Servigny túlságosan gazdag hozzá... és túlságosan... párizsi ahhoz, hogy megházasodjék.

Yvette lassan fölállt. Azt mondta:

– De mama, ha úgy szeret, ahogy mondta?

Az anyja kissé türelmetlenül folytatta:

– Azt hittem, elég nagy vagy már, és eléggé ismered az életet, hogy ne képzelődjél ilyesmikről. Servigny élvhajász, önző ember. Csak az ő társaságából való és hozzá hasonlóan gazdag nőt fog feleségül venni. Ha feleségül kért... akkor el akar... el akar...

A márkiné képtelen volt kimondani a gyanúját, elhallgatott egy pillanatra, aztán így folytatta:

– Ugyan, hagyj nekem békét, menj lefeküdni.

És a leány, mintha most már tudna mindent, amit tudni akart, engedelmes hangon felelte:

– Igenis, mama.

Homlokon csókolta az anyját, és nagyon nyugodt lépésekkel távozott.

Amint a küszöbre lépett, a márkiné visszahívta:

– És a napszúrásod? – kérdezte.

– Nem volt semmi bajom. Ettől törtem össze anynyira.

A márkiné hozzátette:

– Majd beszélünk még erről. Fődolog, hogy egy ideig ne maradj többé kettesben vele, és légy meggyőződve, hogy nem fog feleségül venni, érted? És hogy csak... kompromittálni akar.

Nem talált jobb szót, hogy a gondolatát kifejezze.

És Yvette visszament a szobájába. Obardiné gondolkozni kezdett.

Esztendőök óta a szerelem és a jó mód nyugalmaiban élt; gondosan eltávolította agyából mindazokat a meggondolásokat, amik túlságosan elfoglalhatták, nyugtalaníthatták vagy elszomoríthatták volna. Sohasem akart arra gondolni, hogy mi lesz Yvette-ből; ráér akkor is, ha már itt vannak a gondok. Érezte a maga kurtizánszimatjával, hogy egy gazdag, igazi társaságbeli férfi csak egészen valószínűtlen véletlenségből veheti el a lányát, a szerelemnek valami olyan váratlan megnyilatkozása folytán, aminők néha trónra juttatják a kalandornőket. Erre egyébiránt nem számított, és sokkal inkább el volt foglalva önmagával, semhogy olyan terveket szőhetett volna, amik nem egyenesen reá vonatkoztak.

Bizonyára Yvette is úgy fog tenni, mint az anyja. A szerelem papnője lesz ő is. Miért ne? De a márkiné sohasem mert arra gondolni, hogy mikor vagy hogyan történik meg ez.

És íme, most a leánya egyszerre, minden előkészítés nélkül olyan kérdést szegez neki, amelyre nem lehet felelni; kényszeríti, hogy állást foglaljon egy minden tekintetben nehéz, kényes, veszedelmes ügyben, mely annyira zavarja a lelkiismeretét, azt a lelkiismeretet, amelyről tanúságot kell tennünk, mikor gyermekünkéről és ilyen dolgokról van szó.

Sokkal több természetes ravaszság, szunyókáló, de sohasem alvó ravaszság lakozott benne, semhogy egy pillanatra is tévedésben lett volna Servigny szándékát illetően, mert tapasztalásból ismerte a férfiakat, főképpen az ilyen fajtát. Ezért kiáltott fel, szinte akarata ellenére, mihelyt Yvette első szavait kiejtette:

„Servigny feleségül venne téged? Ugyan, te megbolondultál!”

Hogyan is használhatta ezt az ócska eszközt, ő, ez a

furfangos, kitanult ember, züllések és asszonyok barátja? Mit fog csinálni? És őt, a kicsikét, hogyan figyelmeztesse világosabban, hogyan védelmezze meg? Hiszen nagy ostobaságokat követhet el.

Hitte volna valaha az ember, hogy ez a nagy leány ilyen naiv marad, ily kevésbé tájékozott, ily kevésbé ravasz?

És a márkiné, erősen meghökkenve s a gondolkodástól máris fáradtan, törte a fejét, hogy mit kellene tenni, és semmi sem jutott eszébe, mert valóban zavarba ejtőnek látta a helyzetet.

Aztán beleunt ezekbe a gondokba, s azt gondolta magában: „Eh, erősen ügyelek majd rájuk, és úgy cselekszem, ahogy a körülmények kívánják. Ha kell, beszélek Servignyvel is, az éles eszű ember, fél szóból is megért.”

Nem gondolkozott azon, hogy mit mond majd neki, azon sem, hogy mit felel a férfi, azon sem, hogy micsoda megegyezés jöhetne létre közöttük – boldog volt, hogy megszabadult ettől a gondtól, és nem kell határoznia, s újra álmodozni kezdett a szép Savalról; tekintete jobb felé fordult, belemerült az éjszakába, a Párizs fölött lebegő, ködös csillámlásba, s két kezével csókokat dobált a nagyvárosnak, gyors csókokat, amiket egymás után, számlálatlanul vetett a homályba; és halkan, mintha még mindig a férfihoz beszélne, azt suttogta:

– Szeretlek, szeretlek!

Yvette sem aludt. A nyitott ablakba könyökölt, mint az anyja, s a szeme megtelt könnyel – első, szomorú könnyeivel.

Idáig a boldog ifjúság szeleburdi, derűs bizakodá-

sában élt, ebben növekedett. Miért is gondolkozott, töprengett, kutatott volna? Miért ne lett volna olyan, mint minden más fiatal leány? Miért támadtak volna kételyei, félelmei, kínos gyanakvása?

Úgy látszott, mintha tájékozva lenne mindenről, mert úgy tett, mintha mindenről beszélne, mert átvette a körülötte élő emberek hangját, viselkedését, vakmerő szavait. De nemigen értett többet az egészről, mint valami zárdában nevelkedett leányka; vakmerő beszédének forrása az emlékezőtehetség volt, az asszonyok utánzó és hasonló képessége, nem pedig saját kitanultsága és vakmerővé vált gondolkozása.

Úgy beszélt a szerelemről, ahogy egy festő vagy egy muzsikás fia beszélne festészetről vagy muzsikáról tíz-tizenkét esztendőskorában. Tudta, vagy inkább gyanította, hogy miféle rejtelmeket takargat ez a szó – sokkal több tréfát suttogtak el a jelenlétében, semhogy ártatlanságában is fel ne világosították volna –, de hogyan következtethette volna mindebből, hogy nem minden család hasonlít az övéhez?

Látszólag tisztelettel csókoltak kezét az anyjának; minden barátjuk címeket viselt; mind gazdag volt, vagy annak látszott; mind bizalmasan emlegetett királyi vérből származó hercegeket. Sőt, két királyfi is nemegyszer megjelent esténként a márkinénál! Hogy tudhatta volna?...

És aztán természeténél fogva naiv volt. Nem kutatót, nem érezte meg szimatjával az embereket, mint az anyja. Nyugodtan élt, és sokkal jobban örült az életnek, semhogy olyasmi aggasztotta volna, ami talán gyanúsnak tűnhetik fel higgadtabb, megfontoltabb, zárkózottabb, kevésbé kiáradó és kevésbé boldog természeteknek.

De most Servigny néhány szóval, melyeknek brutalitását ha nem értette is, megérezte, egyszerre feléb-

resztett benne valami hirtelen, eleinte csak ösztönszerű nyugtalanságot, aztán valami gyötrő gyanakvást.

Sebzett vadként menekülve tért haza – valóban, mélységesen megsebezték ezek a szavak, amiket szüntelenül ismétel magában, hogy egészen átértse, egész jelentőségüket kitalálhassa: „Tudja, hogy köztünk nem lehet szó házasságról. . . csak szerelemről.”

Mit akarhatott mondani? És mire való volt ez a sértés? Hát van valami, amiről ő nem tud, valami titok, valami szégyen? Nyilván ő az egyetlen, aki nem tud róla. De mi lehet ez? El volt szörnyedve, le volt sújtva, mint mikor valaki rejtett aljasságot fedez fel, a szeretett lény árulását, valami olyan szívbeli katasztrófát, amely megőrjíti az embert.

És gondolkozott, törte a fejét, kutatott, sírt, rágta a félelem, a gyanú. Aztán fiatal, vidám lelke ismét felderült, megpróbált összeszerkeszteni valami kalandot, valami rendkívüli és drámai helyzetet kombinálni, mindazoknak a poétikus regényeknek emlékeiből, amiket olvasott. Izgató fordulatok, zord és elérzékenyítő történetek jutottak eszébe, ezeket összekeverte, megcsinálta belőlük tulajdon történetét, s megszépítette velük a felködlő rejtélyt, mely az életét beburkolja.

Nem volt kétségbeesve; álmodozott, fátylakat lebentett fel, valószínűtlen komplikációkat képzelt el, ezernyi különös, rettentő dolgot, amik mégis csábítók voltak a maguk furcsaságában.

Hátha ő valami herceg természetes leánya? Szégyen elcsábított és cserbenhagyott anyja, akit egy király – talán Viktor Emánuel király – márkinévá tett, kénytelen volt menekülni családjának haragja elől?

Vagy talán inkább olyan gyermek, akit elhagytak a szülei, igen nemes, igen előkelő szülők – bűnös szerelem gyümölcse, akit a márkiné magához vett, gyermekéül fogadott és felnevelt?

Még más feltevések is keresztülcikáztak az elmén. Elfogadta vagy elvetette, képzeletének kényekedve szerint. Elérzékenyült önmagán, alapjában boldogan, de szomorúan is, főképpen annak örülve, hogy afféle regényhősnő lett belőle, akinek mutogatnia kell magát, pózba kell helyezkednie, nemes és hozzá méltó magatartást kell felöltenie. És gondolkozott azon, hogy milyen szerepet kell játszania, a megsejtett körülményekhez képest. Határozatlan körvonalakban látta ezt a szerepet, mely Scribe-nek vagy George Sandnak valamelyik alakjához hasonlított. Csupa odaadó szeretet, büszkeség, önfeláldozás, lelki nagyság, gyöngédség és szép szavak. Ingatag természete szinte élvezte ezt az új pózt.

Estig elmélkedett azon, hogy mit fog cselekedni, és gondolkozott, hogyan csikarhatná ki az igazságot az anyjából.

És mikor leszállt az éj, a tragikus helyzeteknek kedvező éjszaka, végre kieszelt egy egyszerű és ravasz cselt, hogy megtudhassa, amit akar: hirtelen azt fogja mondani az anyjának, hogy Servigny megkérte feleségül.

Erre a hírre Obardiné meglepetésében kétségtelesen elejt egy szót, hallat egy kiáltást, amely világot gyújt a leánya agyában.

És Yvette tüstént végrehajtotta a tervét.

El volt készülve a csodálkozás kirobbanására, a szeretet kitörésére, egy gesztusokkal és könnyekkel teli vallomásra.

De, íme, az anyja se nem döbbsent meg, se kétségbe nem esett; mintha egyszerűen csak bosszankodott volna; és válaszának kényszeredett, bosszús, zavart hangjából a fiatal leány, akiben egyszerre felébredt az asszonyi ravaszság, éleslátás és életbölcsség, megértette, hogy itt nem kell erősködni, hogy a rejtély egészen más természetű, hogy kínosabb volna, ha

megtudná, és jobb, ha ő maga találja ki – azzal visszatért a szobájába, szorongó szívvel, kétségbeesett lélekkel, most már az igazi szerencsétlenség előérzetétől lesújtva, bár még mindig nem tudta, honnan és miért támadt rá ez az izgalom. És ablakába könyökölve sírt.

Sokáig sírt, most már nem gondolt semmire, nem iparkodott semmi egyebet fölfedezni; lassanként elnyomta a kimerültség, lehunyta a szemét. Elszunnyadt néhány pillanatra, az elcsigázott emberek fárasztó álmával, akiknek nincs annyi erejük, hogy levetkőzzenek és ágyba feküdjének; azzal a nehéz álommal, amelyet hirtelen felriadások szakítanak meg, mikor az ember feje lecsusszan a két keze közé.

Csak akkor feküdt le, amikor derengeni kezdett a hajnal, amikor megdermesztette a reggel hidegsége, és elűzte az ablakból.

Másnap és a következő napon megőrizte tartózkodó, melankolikus viselkedését. Szüntelen, gyors munka folyt benne, a töprengés munkája; megtanult kémlelődni, kitalálni, okoskodni. Úgy tetszett neki, mintha valami, egyelőre még határozatlan fény új módon világítaná meg körülötte az embereket és a dolgokat; gyanú támadt benne mindenki ellen, minden ellen, amiben hitt, az anyja ellen is. E két nap alatt minden feltevés megfordult az agyában. Megvizsgált minden lehetőséget, s változékony, féktelen, hirtelen természetével a legvégletesebb elhatározásra jutott. Szerdán megállapított egy tervet, szabályozta a viselkedését és kémkedése rendszerét. Csütörtök reggel azzal az elhatározással kelt fel, hogy agyafúrtabb lesz, mint egy titkosrendőr, és harcra fegyverkezik az egész világ ellen.

Még azt is elhatározta, hogy jelmondata ez a két szó lesz: „Én egymagam”, s több mint egy óra hosszát gondolkozott azon, hogyan kellene elrendezni

ezeket a szavakat, hogy jól hassanak a monogramja köré vésve a levélpapírján.

Saval és Servigny tíz órára megérkeztek.

A leány tartózkodóan, zavar nélkül nyújtotta kezét, és bizalmas, bár komoly hangon mondta:

– Jó napot, Sikló, hogy van?

– Jó napot, kisasszonyka. Csak megvagyok, hát maga?

Servigny kémlelte a viselkedését.

„Vajon most micsoda komédiát játszik nekem?”

– gondolta magában.

Mikor a márkiné karon fogta Savalt, ő Yvette karját fogta meg, és körben kezdtek járni a gyep körül, minduntalan feltűnve és eltűnve a bokrok és facsoportok között.

Yvette komoly, megfontolt arccal sétált, a fasor fővenyére szögezte pillantását, s úgy tett, mintha alig hallgatná, amit a társa mond – nem is igen feleltett rá.

Egyszerre csak megkérdezte:

– Igazán barátom maga, Sikló?

– Már hogye volnék, kisasszonykám.

– De igazán, igazán, tökéletesen igazán?

– Testestül-lelkestül barátja vagyok.

– Barátom annyira, hogy egyszer, csak egyszer ne hazudjék?

– Akár kétszer sem, ha kell.

– Annyira, hogy megmondja az egész igazságot, az egész piszkos igazságot?

– Igenis, kisasszonyka.

– Nohát, mit gondol, de egészen a lelke mélyén, mit gondol Kravalov hercegről?

– Ó, az ördögbe is...

– Látja, hogy máris hazugságra készülődik.

– Dehogysis, csak a szót, a helyes szót keresem. Istenem, Kravalov herceg orosz... igazi orosz, oroszul

beszél, Oroszországban született, talán útlevele is volt, hogy Franciaországba jöhessen, csak a neve és a címe hamis.

A leány mélyen a szemébe nézett.

– Azt akarja mondani, hogy...

Servigny habozott, aztán elszánta magát:

– Kalandor, kisasszonykám.

– És Valreali lovag sem különb nála, ugye?

– Maga mondta.

– És Belvigne úr?

– Az, az más. Társaságbeli ember... vidéki, tisztességes... egy bizonyos pontig... csak egy kicsit megégette magát... mert könnyelműen belérepült a lángba...

– És maga?

Habozás nélkül felelte:

– Én, én az vagyok, amit lumpnak szokás nevezni, jó családból való fiú, akinek volt egy kis esze, és ezt szójátékokra pazarolta, volt egészsége, és ezt züllésre vesztegette el, volt benne talán valami érték is, s azt semmittevésben szórta szét. Viszont megmaradt a vagyon, egy kis életismeret, az előítéleteknek meglehetősen tökéletes hiánya, mélységes megvetése az embereknek, az asszonyokat is beleértve, hasonlóképpen mélységes átérzése annak, hogy milyen hiábavaló mindaz, amit cselekszem – és nagylelkű türelem az általános aljassággal szemben. Mindamellett némelykor van bennem őszinteség is még, amint látja, sőt szeretni is tudok, amint láthatná. Ezekkel a hibákkal és erényekkel rendelkezésére bocsátom magamat, kisasszonykám, testestül-lelkestül, hogy parancsoljon velem tetszése szerint – ez az egész.

A leány nem nevetett; hallgatva kémlelte Servigny szavait, szándékait. Így szólalt meg:

– Mi a véleménye Lammy grófnéról?

A férfi sietve válaszolta:

– Engedje meg, hogy az asszonyokról ne mondjak véleményt.

– Egyről se?

– Egyről se.

– Akkor nagyon rosszul ítélné meg... valamennyit. No, gondolkozzék. Eggyel sem tesz kivételt?

Servigny elnevette magát, azzal a szemtelen arckifejezéssel, amely majdnem sohase hagyta el; s azzal a brutális vakmerőséggel, amely az ereje, a fegyvere volt, ennyit mondott:

– A jelenlévők mindig kivételek.

A leány kissé elpirult, de nagy nyugalommal kérdezte:

– Nos, rólam mit gondol?

– Akarja, hogy megmondjam? Jó. Azt gondolom, hogy maga igen józan, igen gyakorlati eszű leány, vagy ha így jobban tetszik, igen józan, gyakorlati esze van, nagyszerűen tudja keverni a kártyákat, lóvá tenni az embereket, eltitkolni szándékait, kivetni a hálói, és türelmesen várni... a nagy eseményt.

Yvette megkérdezte:

– Ez az egész?

– Ez az egész.

Komolyan, nyugodtan felelte:

– Lesz rá gondom, hogy megváltoztassam a véleményét, Sikló.

Azzal közelebb lépett az anyjához, aki apró léptekkel, fejét lesütve járt, azzal az elernyedttartással, amit olyankor ölt fel az ember, ha séta közben suttogva beszél, igen intim és igen érdekes dolgokról. Jártában ernyője hegyével vonalakat rajzolt a homokba – talán betűket –, beszéd közben nem nézett rá Savalra, hosszan, lassan beszélt, a karjára támaszkodva, hozzásimulva. Yvette rászégezte szemét, s valami gyanú futott át rajta, oly határozatlan, hogy meg sem fogal-

mazta, inkább csak érzéklés, mint gyanú – olyanformán, ahogy szél hajszolta felhő árnyéka siklik végig a földön.

Megszólalt az ebédre hívó csengő.

Az étkezés csöndben, szinte komoran folyt le.

Amint mondani szokás, vihar volt a levegőben. Mintha nagy, mozdulatlan felhők leselkedtek volna a látóhatár szélén, némán, nehézkesen, de viharral terhesen.

Mihelyt a kávé megitták a teraszon, a márkiné azt kérdezte:

– No, kedvesem, nem megy ma sétálni Servigny barátoddal? Ez igazán arra való idő, hogy a fák alatt hűsöljön az ember.

Yvette gyors pillantást vetett rá, aztán hirtelen elkapta a szemét:

– Nem, ma nem megyek el hazulról.

A márkiné bosszúsnak látszott, és erősködött:

– Ugyan, sétálj egy kicsit, fiacskám, az igen jót tesz neked.

Yvette ekkor nyers hangon jelentette ki:

– Nem, ma itthon maradok, és jól tudod, hogy miért, hiszen megmondtam múltkor este.

Obardinének ez már eszébe sem jutott, egész lelkét az a vágy töltötte be, hogy egyedül maradhasson Savallal. Elpirult, megzavarodott, nyugtalanította a saját dolga, mert nem tudta, hogyan szabadulhatna fel egy-két órára, s azt dadogta:

– Igaz, erre nem gondoltam, igazad van. Nem is tudom, hol járt az eszem.

Yvette elővett egy hímzést – melyet ő „közjólétnek” szokott nevezni, s egy évben ötször-hatszor foglalkozott vele, unalmas, csendes napokon –, leült az anyja mellé egy alacsony székre, a két fiatalember pedig összecsucskható székeken lovagolva szivarozott.

Lomha és minduntalan elakadó csevegés közben

teltek az órák. A márkiné idegesen szórta Savalra epedő pillantásait, folyvást valami ürügyet, utat-módot keresett, hogy eltávolíthassa a lányát. Végre megértette, hogy ez nem fog sikerülni, s nem tudván, micsoda cselhez folyamodják, azt mondta Servignynek:

– Tudja, kedves herceg, hogy mindkettőjüket itt tartom ma este. Holnap a Fournaise vendéglőben ebédelünk Chatouban.

Servigny megértette, elmosolyodott, meghajolt:

– Ahogy óhajtja, márkiné.

És a nap lassan, kínosan telt el; levegőben lógott a vihar.

Lassacskán elérkezett a vacsora ideje. A nyomasztó ég lassú, nehéz felhőkkel telt meg. A levegőnek egy rezdülése sem csiklandozta meg az ember bőrét.

Az esti étkezés is csöndes volt. Valami kényelmetlenség, valami zavar, valami határozatlan félelem mintha elnémította volna a két férfit s a két nőt.

Leszedték az asztalt, ők kinn maradtak a teraszon, s csak hosszú időközökben szólaltak meg. Leszállt az éj – fullasztó éjszaka volt. Egyszerre csak óriási tűzkampó tépte meg a látóhatárt, vakító sápadt lánggal világította meg az immár homályba merült négy arcot. Aztán valami távoli, tompa dübörgés húzódott végig a föld felett, mint mikor kocsi halad át egy hídon; s úgy tetszett, mintha növekednék a légkör forrósága, hirtelen még nyomasztóbbá válnék a levegő, még mélységesebbé az este csöndje.

Yvette fölállt:

– Lefekszem – mondotta –, nem bírom a vihart.

Homlokát nyújtotta a márkinénak, kezét adott a két fiatalembernek, és elment.

Minthogy a szobája éppen a terasz felett volt, az ajtó elé ültetett nagy gesztenyefa leveleit nemsokára zöld fény világította meg, és Servigny rámeresztette

szemét a lombok közt bujkáló halvány fényre, melyen egyszer-egyszer mintha egy árny vonult volna át. De hirtelen kialudt a fény. Obardiné nagyot sóhajtott:

– Lefeküdt a leányom – mondotta.

Servigny fölállt:

– Én is hasonlóképpen cselekszem, márkiné, ha megengedi.

Megcsókolta a feléje nyújtott kezét, és ő is eltűnt.

Az asszony egyedül maradt Savallal az éjszakában.

Tüstént a karjai közt termett, átölelte, szorongatta. Aztán, bár a férfi iparkodott megakadályozni ebben, elébe térdelt, és azt suttogta: – Villámfénynél akarlak nézni.

Hanem Yvette, mikor a gyertyáját elfújta, visszatért az erkélyre, mezítláb, árny módjára suhanva, és fájdalmas, zavaros gyanútól gyötörtten hallgatózni kezdett.

Nem láthatott semmit, mert fölöttük volt a terasz-tető.

Nem hallott semmit, csak mormoló hangokat; s a szíve oly erősen dobogott, hogy fülében hallotta a lüktetését. Feje fölött bezáródott egy ablak. Servigny tehát felment a szobájába. Anyja egyedül van a másikkal.

Most megint villám hasította ketté az eget, s egy pillanatra erős, félelmes világossággal árasztotta el az egész ismert tájat; megpillantotta a nagy, olvasztott ólomszínű folyót, aminőnek a képzelet országában álmodja az ember a folyóvizeket. És alatta tüstént megszólalt egy hang:

– Szeretlek!

Most már nem hallott többé semmit. Különös borzongás futott végig a testén, s elméje irtózatossávarban hányódott.

Nyomasztó, végtelen csend lebegett a világ felett,

az örökkévalóság csöndjéhez hasonlatosan. Lélegzeni sem tudott már, egy ismeretlen, irtózatossá váló szorongatta a mellét. Újabb villám borította lángba az eget, egy pillanatra megvilágítva a látóhatárt, aztán majdnem azonnal egy másik követte, aztán több is egymás után.

És az imént hallott hang most hangosabban ismételte:

– Ó, hogy szeretlek! Hogy szeretlek!

És Yvette határozottan megismerte ezt a hangot – az anyja hangját.

Nagy, langyos vízcsepp hullott a homlokára, szinte észrevehetetlen kis mozgolódás futott végig a levelek között, a kezdődő eső borzongása.

Aztán gyorsan közeledett valami messziről jövő moraj, egy zavaros hang, hasonló a szél zúgásához, az ágak között, a súlyos zápor volt ez, mely egyszerre zúdult le a földre, folyóra, a fákra. Néhány pillanat alatt patakzott körülötte a víz, elborította, összefecskendezte, átáztatta, akárcsak egy fürdő. Meg sem mozdult: csak arra gondolt, hogy mit csinálnak a teraszon.

Hallotta őket, amint fölálltak, és felmentek a szobájukba. Ajtók csukódtak a ház belsejében; és a leány engedett a tudás ellenállhatatlan vágyának, amely gyötörte, megbolondította: gyorsan kisurrant a lépcsőházba, halkán kinyitotta a külső ajtót, a zuhogó esőben áthaladt a gyepen, és hirtelen elrejtőzött a fák között, hogy az ablakokat figyelhesse.

Csak egy volt világos: az anyjáé. Egyszerre csak két árny jelent meg a fényes négyszögben, két egymás mellett álló árny. Aztán közelebb jutottak egymáshoz, és eggyé olvadtak; s amint egy újabb villám hirtelen vakító fénybe borította a ház falát, látta őket, amint karjukat egymás nyakára fonva csókolóznak.

És akkor őrzöngve, gondolkodás nélkül, azt sem

tudva, mit cselekszik, éles hangon, torkaszakadtából felkiáltott:

– Mama! – mint ahogy halálos veszedelemben forgó emberre szokás rákiáltani.

Kétségbeesett kiáltása elveszett az eső zuhogásában, de az összefonódott pár nyugtalanul vált el egymástól. Egyik árny eltűnt, a másik a kert homályát kémlelte.

Yvette megijedt, hogy rajtakapták, és találkozik anyjával e pillanatban; beszaladt a házba, gyorsan felment a lépcsőn, miközben a nyomán folydogált lefelé a víz, bezárkózott a szobájába, és eltökélte, hogy senkinek sem nyitja ki az ajtaját.

Le sem vetette testéhez tapadó csuromvíz ruháját, térdre borult, összetette kezét, és kétségbeesetten imádkozott valami emberfeletti támogatásért, az ég titokzatos segítségével, amiért a könnyek és a kétségbeesés óráiban szokott könyörögni az ember.

A hatalmas villámok minden pillanatban fakó fényt vetettek a szobába, s meg-megpillantotta magát hirtelen a szekrénye tükreben, lebomlott, csapzott hajával, oly különös alakban, hogy meg sem ismerte magát.

Sokáig maradt így, olyan sokáig, hogy a vihar már elvonult, és észre sem vette. Az eső elállt, valami fényesség árasztotta el a felhőktől homályos eget, és langyos, zamatos, gyönyörűséges üdeség, az ázott fű és lomb üdesége hatolt be a nyitott ablakon.

Yvette fölállt, levetette nedves, hideg ruháját, nem is gondolva arra, amit csinált, és lefeküdt. Aztán a közeledő hajnal derengésére szegezte a tekintetét. Aztán újra sírt, aztán elgondolkozott.

Az anyjának szeretője van! Micsoda gyalázat! De annyi könyvet olvasott, ahol az asszonyok – még anyák is – így odaadták magukat, hogy aztán a könyv végén újjászülessenek a becsület számára,

hogy nem csodálkozott túlságosan, mikor egy ilyen, olvasmányából ismert drámai helyzetben találta magát. Első fájdalmának hevessege, a meglepetés kegyetlen megdöbbenése megennyhült már kissé a hasonló helyzetek zavaros emlékei közt. Gondolatai olyan tragikus kalandok között kószáltak már, amiket a regényírók költői módon idéztek fel, s szörnyű felfedezése lassanként úgy tűnt föl neki, mint valami tegnap kezdett tárcaregénynek természetes folytatása.

Azt gondolta magában: „Meg fogom menteni az anyámat.”

Ez a hősieles elhatározás szinte felderítette; erősnek, felnőttnek érezte magát, egyszerre késznek önfeláldozásra és küzdelemre. Gondolkozni kezdett, hogy milyen eszközöket használhatna fel. Egyetlenegyet talált jónak, ez megfelelt az ő regényes természetének. És akárcsak a színész, aki az eljátszandó jelenetre készül, úgy készült a márkinével való beszélgetésre.

Fölkelt a nap. A cselédség járt-kelt a házban. A szobalány behozta a csokoládét. Yvette letétette a tálcát az asztalra, és azt mondta:

– Mondja meg az anyámnak, hogy rosszul érzem magamat, ágyban maradok egészen az urak elutazásáig, éjszaka nem tudtam aludni, és kérem, hogy ne zavarjanak, mert megpróbálom kipihenni magamat.

A cseléd meglepetten nézte az ázott ruhát, mely úgy hevert a szőnyegen, mint egy darab rongy.

– Hát kiünn járt a kisasszony? – kérdezte.

– Igen, sétáltam az esőben, hogy felfrissüljek.

És a cseléd fölszedte a szoknyát, harisnyát, a piszkos cipőt, és undorodó óvatossággal vitte ki karján az ázott ruhadarabokat, akárcsak valami vízbe fúlt ember holmiját.

Yvette pedig várt, mert jól tudta, hogy az anyja feljön hozzá.

A márkiné belépett – a szobalány első szavaira kiugrott az ágyból, mert valami kétség megfészkelkedött benne, mióta azt a „mama” kiáltást hallotta a homályból.

– Mi bajod? – kérdezte.

Yvette ránézett, és hebegni kezdett:

– Nekem... nekem...

Aztán hirtelen irtózatossá váló izgalom fogta el, fuldokolni kezdett.

A márkiné csodálkozva kérdezte meg újra:

– Mi bajod van hát?

A leány akkor megfélemledett minden tervéről, előre elkészített mondatáról, két kezével eltakarta arcát, és azt hebegte:

– Ó, mama, ó, mama!

Obardiné ott állt az ágy előtt; sokkal izgatottabb volt, semhogy megérthette volna a dolgot, de majdnem mindent kitalált azzal a finom ösztönrel, amely legfőbb erőssége volt.

Mivel Yvette nem tudott beszélni, és fojtogatták a könnyek, az anyja, aki végre is idegeskedni kezdett, és érezte, hogy félelmes magyarázkodás közeledik, nyersen megkérdezte:

– Nohát, megmondod már végre, mi bajod?

Yvette alig tudta kiejteni:

– Ó, ma éjszaka... láttam... az ablakodat.

A márkiné elhalványodva, töredezetten mondta:

– Hát aztán, mi az?

A leánya még mindig zokogva ismételte:

– Ó, mama, ó, mama!

Obardiné, akinek félelme és zavara haraggá változott, vállat vont, és megfordult, hogy elmenjen.

– Igazán azt hiszem, hogy megbolondultál. Majd szólj, ha vége lesz ennek.

De a leány egyszerre lekapta a kezét könnyben ázó arcáról.

– Nem!... Hallgass ide... Kell, hogy beszéljek veled... hallgass ide... ígérd meg... elmegyünk mind a ketten, jó messzire, falura, és parasztok módjára élünk, senki sem fogja megtudni, mi lett belőlünk! Mondd, mama, akarod? Kérlek, könyörgök, akarod?

A márkiné elképedve állt a szoba közepén. A nép vére folyt az ereiben, hirtelen haragú vér. Aztán valami szégyenkezés, anyai szemérem keveredett össze a félelem határozatlan érzésével s a szenvedélyes asszony dühöngésével, aki szerelmét látja fenyegetve; remegett, kész volt bocsánatot kérni, vagy valami erőszakosságot elkövetni.

– Nem értelek – mondotta.

Yvette újrakezdte:

– Láttalak... mama... ma éjjel... Többet nem szabad... ha tudnád... elmegyünk mind a ketten... úgy foglak szeretni, hogy elfelejted...

Obardiné reszkető hangon szólalt meg:

– Hallgass ide, lányom, vannak olyan dolgok, amiket te még nem értesz meg. Nos hát... ne feledd el... ne feledd el... megtiltom neked... hogy valaha is beszélj nekem... ezekről... ezekről a dolgokról.

Hanem a leány, hirtelen fölvéve a magára vállalt megváltó-szerepet, kijelentette:

– Nem, mama, én már nem vagyok gyermek, jogom van, hogy tudjak mindent. Nos hát, én tudom, hogy rossz hírű embereket, kalandorokat fogadunk a házunkban, tudom azt is, hogy emiatt nem becsülnek bennünket. Tudok még egyebet is. Nohát, ennek nem szabad többé így lenni, érted? Nem akarom. Elmegyünk; eladod az ékszereidet; dolgozni fogunk, ha kell, és tisztességes asszonyok módjára élünk, valahol messze, messze. És még az is meglehet, hogy találok valakit, aki feleségül vesz.

Az anyja csak nézte ingerült, fekete szemével. Azt felelte:

– Bolond vagy. Légy szíves, kelj fel, és gyere reggelizni a többiekkel.

– Nem, mama. Van itt valaki, akit nem akarok látni többet – hiszen értesz. Azt akarom, hogy menjen el innét, különben én megyek el. Válassz közte és köztem.

Fölült az ágyában, fölemelte a hangját, úgy beszélt, mint a színpadon szokás; végre belékerült abba a drámába, amelyet megálmodott, és szinte megfélemedezett a bánatáról, csak a küldetésére gondolt.

A márkiné elképedve ismételte még egyszer:

– De hiszen te bolond vagy. . . – Egyéb nem jutott eszébe.

Yvette színpadias energiával folytatta:

– Nem, mama, ez az ember el fogja hagyni a házat, vagy pedig én megyek el, mert én nem engedek.

– És hová mégy? . . . Mit csinálsz?

– Nem tudom, nagyon mindegy nekem. . . azt akarom, hogy tisztességes asszonyok legyünk.

Ez a folyvást visszatérő kifejezés, hogy „tisztességes asszonyok”, felébresztette a márkinében a félvilági nő dühét, s azt kiáltotta:

– Hallgass! Nem tűröm, hogy így beszélj velem. Én is érek annyit, mint más, érted? Kurtizán vagyok, az igaz, de büszke vagyok rá; a tisztességes asszonyok kevesebbet érnek nálam.

Yvette lesújtva nézte; azt dadogta:

– Ó, mama!

Hanem a márkiné, egyre jobban felizgatva önmagát, így folytatta:

– Igenis, kurtizán vagyok. Hát aztán? Ha nem volnék kurtizán, te ma szakácsné volnál, mint én voltam valaha, másfél frankért dolgoznál egy nap, edényt mosogatnál, az asszonyod a mészárszékbe küldene,

érted? Kirúgna, ha elcsavarognád az időt, most pedig egész nap csavaroghatsz, mert én kurtizán vagyok. Nohát, ha az ember közönséges cseléd, szegény lány, akinek ötven frank megtakarított pénze van, tudnia kell segíteni magán, ha nem akar éhenkórász módjára megdögleni; s az ember nem válogathat, érted? Nem válogathat, ha egyszer cseléd! Mi nem szereztünk vagyont sem az állásunkkal, sem tőzsdei huncutságokkal. Semmi egyébünk nincs, csak a testünk, egyedül csak a testünk.

Verte a mellét, mint egy vezeklő, aki gyónik, és ki-vörösödve, izgatottan közeledett az ágyhoz:

– Nem tehetek róla; ha valaki szép lány, ebből kell élnie, vagy pedig nyomoroghat egész életében... egész életében... nincs más választása.

Aztán hirtelen visszatért a gondolata fonalához:

– Mintha bizony a tisztességes asszonyok lemondának az ilyesmiről! Azok az igazi nyomorultak, érted? Mert őket nem kényszeríti semmi. Van pénzük, amiből élhetnek, mulathatnak, és romlottságból fognak férfiakat maguknak. Azok a nyomorultak.

Ott állt a kétségbeesett Yvette ágya mellett, aki szeretett volna segítségért kiáltani, elmenekülni, és hangosan sírt, mint a megvert gyerek.

A márkiné elhallgatott, ránézett a lányára, s mikor látta, hogy esztét vesztí kétségbeesésében, őt is elfogta a fájdalom, a lelkifurdalás, az ellágyulás, a szánalom, kitért karokkal borult az ágyra, maga is zokogni kezdett, és azt dadogta:

– Szegény kicsikém, szegény kicsikém, ha tudnád, milyen fájdalmat okozol nekem!

És soká, soká sírtak mind a ketten.

Aztán a márkiné, akinél a bánat nem szokott soká tartani, csendesen felemelkedett. Halkan azt mondta a lányának:

– Nohát, drágaságom, ez így van, mit csináljak?

Ezen most már nem lehet változtatni. Úgy kell venni az életet, amint van.

Yvette tovább sírt. Sokkal kegyetlenebb, sokkal váratlanabb volt ez a csapás, semhogy képes lett volna gondolkozni, összeszedni magát.

Az anyja újrakezdte:

– No, ugyan kelj föl, gyere reggelizni, hogy ne legyenek észre semmit.

A leány nemet intett a fejével, szólni sem tudott; végre lassan, zokogó hangon azt mondta:

– Nem, mama, tudod, hogy mit mondtam, nem változtatom meg a szándékomat. Nem lépek ki a szobából, amíg azok el nem mentek. Senkit sem akarok látni azok közül az emberek közül, soha, soha. Ha visszajönnek, én... én... sohasem látsz többet.

A márkiné megtörülte a szemét, s az izgalomtól fáradtan azt mormogta:

– Ugyan no, gondolkozzál, térj eszedre!

És egy pillanatnyi habozás után hozzátette:

– Igen, jobb, ha ma reggel kipihened magad. Majd délután feljövök hozzád.

Homlokon csókolta a leányát, és kiment, hogy felöltözzék, máris megnyugodva.

Yvette, mihelyt az anyja eltűnt, fölkel, az ajtóhoz szaladt, és előretolta a reteszt, hogy egyedül lehessen, egészen egyedül – aztán gondolkozni kezdett.

A szobalány tizenegy óra tájban bekopogtatott, és megkérdezte az ajtón keresztül:

– A márkiné kérdezteti, hogy nincs-e valamire szüksége a kisasszonynak, és hogy mit parancsol reggelire.

Yvette azt felelte:

– Nem vagyok éhes. Csak azt kérem, hogy ne zavarjanak.

És ágyban maradt, mintha nagybeteg lett volna.

Három óra tájban újra kopogtattak. Megkérdezte:

– Ki az?

Az anyja hangja felelt:

– Én vagyok, drágám, feljöttem megnézni, hogy vagy.

Habozott. Mitévő legyen? Kinyitotta az ajtót, aztán visszafeküdt.

A márkiné odalépett hozzá, és halkán beszélt vele, mint egy lábadozóval.

– No, jobban vagy? Nem ennél egy tojást?

– Nem, köszönöm, semmit.

Obardiné leült az ágy mellé. Hallgattak mind a ketten, aztán végre, mikor a lánya csak nem mozgott, és keze tétlenül hevert a takarón, Obardiné megkérdezte:

– Nem kelsz föl?

Yvette azt felelte:

– De igen, mindjárt. – Aztán komoly, lassú hangon tette hozzá: – Sokat gondolkoztam, mama, és... elmondom, hogy mit határoztam. Ami elmúlt, elmúlt, arról ne beszéljünk többet. De a jövőnk más lesz... máskülönben... máskülönben tudom, hogy mit kell tennem. Most pedig elég ebből.

A márkiné, aki azt hitte, hogy átesett már a magyarázkodáson, érezte, hogy egy kis türelmetlenség fogja el. Ez már mégiscsak sok. Ez a nagy liba réges-régen tudhatott volna mindent. De nem felelt semmit, csak újra megkérdezte:

– Fölkelsz?

– Igen, nem bánom.

Ekkor az anyja szobalányaként szolgált neki, odavitte hozzá harisnyáját, fűzőjét, alsószoknyáját, aztán megcsókolta.

– Akarsz egyet sétálni ebéd előtt?

– Igen, mama.

És sétálni mentek a víz partjára, és alig beszéltek másról, mint egészen mindennapi dolgokról.

Másnap reggel Yvette egyedül üldögélt azon a helyen, ahol Servigny olvasott neki a hangyák természetrajzáról. Azt gondolta magában: „Nem mozdulok innen, míg elhatározásra nem jutok.”

Előtte, lábánál, folyt a víz, a gyorsabbik ág rohanó vize, teli torlódásokkal, széles örvénylésekkel, melyek némán futottak tova, mélyen felkavarva a vizet.

Megvizsgálta már minden oldalát a helyzetnek, és végiggondolt minden módot: hogyan szabadulhatna ki belőle?

Mit csinálna akkor, ha az anyja nem tartaná meg pontosan az elébe szabott föltételeket, nem mondana le az életmódjáról, a társaságról, mindenről, hogy elrejtőzzék vele valami távoli vidéken?

Elmehetne egymaga is... megszökhetik. De hová? Hogyan? Miből élne?

Munkából? Mit dolgozzék? Kihez forduljon munkáért? Meg azután a munkáslányoknak, a nép leányainak komor és szegényes életét egy kicsit szégyenletesnek, magához méltatlannak találta. Arra gondolt, hogy nevelőnő lesz, mint a fiatal regényhősnők, aztán beleszeret annak a családnak a fia, ahol szolgál, és feleségül veszi. De ehhez előkelő vérből kellett volna származnia – hogy mikor a dühöngő apa szemére veti, hogy befurakodott a fia szívébe, büszke hangon jelenthesse ki:

– Yvette Obardi a nevem.

Ezt nem teheti meg. És aztán ez is csak hétköznapi, elkoptatott mód lenne.

A kolostor sem sokkal jobb. Egyébiránt semmi hivatást nem érzett az apácaéletre, mert csak néha-néha, rövid időre támadt fel benne a vallásos érzés. Senki sem mentheti meg azzal, hogy feleségül veszi – éppen, mert az, aki. Semmiféle segítséget nem fogadhat

el férfitől, semmi lehetséges utat, semmi végleges menedéket nem lát!

És aztán valami energikus, igazán nagy, igazán erős dolgot akart cselekedni, amit példa gyanánt emleghessenek; és elhatározta, hogy meghal.

Egyszerre szánta rá magát, nyugodtan, mintha utazásról lenne szó, meggondolás nélkül, nem látta a halált, nem értette meg, hogy ez a véget jelenti, újra-kezdés nélkül, a távozást, visszatérés nélkül, örök búcsút jelent a földtől, az élettől.

Tüstén hajlandó volt erre a végleges elhatározásra, az egzaltált fiatal lelkek könnyelműségével.

Gondolkozott, hogy milyen módon haljon meg. De mindegyiknek végrehajtását kínosnak és kockázatosnak találta, s azonkívül mindegyik valami erőszakos cselekvést követelt meg, amitől iszonyodott.

Hamarosan lemondott a törőről és a revolverről, mert azok esetleg csak megsebesítik, megcsonkítják vagy elrútitják az embert, gyakorlott és biztos kezét kívánnak meg; a kötélről, mert az közönséges, szegény emberek öngyilkossága, nevetséges és csúnya; a vízről, mert tud úszni. Hátra volt hát a méreg – de miféle méreg? Majdnem valamennyi szenvedést okoz, és hányást idéz elő. Nem akart sem szenvedni, sem hányni. Ekkor a kloroformra gondolt, mert egy rövid hírben olvasta, hogy egy fiatalasszony ilyen módon kapott szívszélhűdést.

És mindjárt valami örömfélét érzett az elhatározásán, valami benső gőg, a büszkeség érzete fogta el. Majd meglátják, kicsoda ő, s mit ér!

Visszatért Bougivalba, és bement a gyógyszerészhez; egy kis kloroformot kért tőle fogfájás ellen. A gyógyszerész ismerte, és adott neki egy picike üveget ebből a narkotikumból.

Akkor aztán gyalog elment Croissyba, s ott szerzett még egy üvegecske mérget. A harmadikat Cha-

touban kapta, a negyediket Rueilben, és elkésve ért haza ebédre. Minthogy alaposan megéhezett ebben a szaladgálásban, sokat evett, az olyan ember gyönyörűségével, akinek farkasétvágya lett a testmozgástól.

Az anyja boldog volt, hogy ilyen éhesnek látja; végre megnyugodott, s mikor fölkeltek az asztaltól, így szólt hozzá:

– A barátaink mind kijönnek vasárnapra. Meghívtam a herceget, a lovagot és Belvigne urat.

Yvette kissé elsápadt, de nem felelt semmit.

Majdnem azonnal távozott, az állomásra ment, és jegyet váltott Párizsba.

Egész nap járta a gyógyszertárakat, és mindegyikben vásárolt néhány csepp kloroformot.

Estére apró üvegekkel teli zsebekkel tért haza.

Másnap folytatta; véletlenül bevetődött egy vegyszerkereskedőhöz, s ott egyszerre egy negyed litert kapott.

Szombaton nem ment el; felhős, langymeleg nap volt; az egész napot a teraszon töltötte egy nádfonatú heverőszéken.

Úgyszólván semmire sem gondolt, igen elszánt volt, és igen nyugodt.

Másnap egy kék ruhát vett fel – amely igen jól állt neki –, mert szép akart lenni.

Amint a tükörben megnézte magát, egyszerre azt gondolta: „Holnap halva fekszem!” Különös borzongás futott végig a testén. „Halva fekszem! Nem beszélek, nem gondolkozom többé, senki nem lát többé soha. Én magam sem látok többé semmit abból, ami most körülöttem van.”

Figyelmesen nézegette az arcát, mintha eddig soha nem látta volna, különösen a szemét vizsgálgatta, ezernyi dolgot fedezett fel magában, arcának eddig rejtett karakterét, amit még nem ismert, s úgy cso-

dálkozott a maga látásán, mintha valami idegen személy, egy új barátnő állt volna vele szemközt.

Azt gondolta: „Én, én vagyok itt, ebben a tükörben. Milyen különös saját magát nézni az embernek. Pedig tükör nélkül sohasem ismernők meg magunkat. Mindenki más tudná, milyenek vagyunk, mi nem tudnók meg soha.”

Megfogta vastag hajfonatait, s előredobta a mellére, szemével követve minden mozdulatát, minden pózát.

„Milyen csinos vagyok – gondolta magában. – És holnap halva fekszem itt, az ágyamon.”

Az ágyára nézett, és úgy tetszett neki, mintha látná magát kiterítve, fehéren, mint az ágyneműje.

„Halva fekszem. Egy hét múlva ez az alak, ez a szem, ez az arc nem lesz egyéb, csak valami rothadt, fekete anyag, egy faládjában, a föld alatt.”

Irtóztató félelem szorongatta a szívét.

A nap fénye szélesen áradt a tájra, s a reggel enyhe levegője köszöntött be az ablakon.

Leült, és erre gondolt: „Halva fogok feküdni.”

Olyan volt ez, mintha a világ megsemmisült volna rá nézve; de nem, hiszen a világban nem fog megváltozni semmi, még az ő szobája sem. Igen, a szobája éppen ilyen marad, ugyanezzel az ággyal, ezekkel a székekkel, ezzel az öltözőasztallal, de ő lemegy örökre, és senki sem szomorkodik miatta, csak az anyja talán. Azt mondják majd: „Milyen csinos volt az a kis Yvette” – ez lesz az egész. És a szék karjára támasztott kezét elnézegetve, ismét arra a rothadt anyagra, arra a fekete, bűzhödtt pépre gondolt, amivé a teste válik. És újra végigfutott egész testén a rémület erős borzongása, és nemigen értette, hogyan tűnhetik el ő, anélkül, hogy az egész föld megsemmisülne, annyira úgy tetszett neki, hogy ő részét alkotja mindennek, a vidéknek, a levegőnek, a napnak, az életnek.

Nevetés hangzott fel a kertben, erős hangok, kiáltások, a falusi kirándulások első óráinak zajos vidámsága, és felismerte Belvigne úr zengő hangját, amint ezt énekelte:

*Ablakod alatt várva várok,
Jelenj meg, szívem úgy sóvárog!*

Gondolkozás nélkül fölkelte és kinézett. Mindenki tapsolt. Ott voltak mind az öten, két másik úrral, akiket nem ismert.

Hirtelen hátrahúzódott, marcangolta az a gondolat, hogy ezek az emberek mulatni jöttek az anyjához – egy kurtizánhoz.

A csengő szava jelentette a reggelit.

„Megmutatom nekik, hogyan kell meghalni” – gondolta magában.

Szilárd lépésekkel ment le; volt benne valami a keresztény mártírok elszántságából, amint belépnek a cirkuszba, ahol az oroszlánok várnak rájuk.

Szeretetre méltó, de kissé gőgös mosolygással szorította meg a férfiak kezét. Servigny megkérdezte tőle:

– No, ma nincs olyan dörmögős kedvében, kis-asszonykám?

Szigorú és különös hangon felelte:

– Ma bolondságokat akarok elkövetni. Olyan kedvemben vagyok, mint Párizsban szoktam lenni. Vigyázzon!

Aztán de Belvigne úr felé fordult:

– Maga lesz a patitóm, kis Malvázi! Reggeli után valamennyiüket elviszem a marlyi búcsúba.

Marlyban csakugyan búcsú volt. Bemutatták neki a két új vendéget, Tanine grófot és Briquetet márkit.

Étkezés közben nemigen beszélt; arra tartogatta az akaraterejét, hogy délután vidámnak mutassa magát,

hogy ne sejtсенek meg semmit, hogy annál jobban csodálkozzanak, hogy azt mondják majd: „Ki gondolta volna? Olyan boldognak, olyan meglegedettnak látszott. Mi járhat ezeknek a lányoknak a fejében?”

Iparkodott nem gondolni az estére, a kiválasztott időpontra, mikor mindnyájan a teraszon lesznek.

Annyi bort ivott, amennyit csak bírt, hogy felhangozsa magát, hozzá még két kis pohár finom pezsgőt is, s mikor az asztaltól felkelt, piros volt, kissé kóválygott a feje, fölhevült a teste és – neki úgy tetszett – a szelleme is, most már vakmerővé lett, és el volt szánva mindenre.

– Induljunk! – kiáltotta.

Karon fogta Belvigne urat, és elrendezte a többieket:

– Ez lesz az én zászlóalj! Servigny, magát kinevezem őrmesternek, maga a soron kívül halad, jobboldalt. Elöl megy az idegen gárda, a két egzotikus hadfi, a herceg és a lovag, hátul pedig a két regruta, aki ma öltözött be katonának. Gyerünk!

Elindultak. Servigny utánozni kezdte a kürt hangját, a két újonc pedig úgy tett, mintha dobolna. Belvigne úr kissé zavartan azt súgta neki:

– Ugyan, Yvette kisasszony, legyen esze, kompromittálja magát.

Azt felelte:

– Magát kompromittálom, Rizling. Ami engem illet, bánom is én. Holnap nyoma sem lesz. A maguk baja, minek mennek ki az utcára olyan lányokkal, mint én.

Áthaladtak Bougivalon, a sétálók nagy elképedésére. Mindenki megfordult utánuk; a helység lakói kigyűltek a kapuba; a Rueil és Marly közt járó kis vasút utasai hurrogták őket; a kocsik ajtajában álló férfiak azt kiáltozták:

– Vízbe velük!... Vízbe velük!...

Yvette katonás lépésekkel járt, s úgy fogta Belvigne karját, mintha foglyot vezetett volna. Nem nevetett, sápadt komolyság, vészjósló mozdulatlanság ült az arcán. Servigny abbahagyta a kürtölést, és vezényszavakat üvöltött. A herceg és a lovag kitűnően mulattak, igen tréfásnak és pikánsnak találták a dolgot. A két fiatalember szüntelenül dobolt.

Nagy feltűnést keltettek, mikor megérkeztek a búcsúra. A lányok tapsoltak, a fiatalemberek gúnyosan kacagtak; egy kövér úr, aki karján vezette feleségét, irigykedő hangon jelentette ki:

– No, ezek jól mulatnak.

Yvette észrevett egy körhintát, és kényszerítette Belvigne-t, hogy üljön fel mellette egy lóra, miközben a csapat hátulról mászott fel a forgó állatokra. Mikor a mulatságnak vége volt, nem akart leszállni, és kényszerítette kíséretét, hogy egymás után ötször forogjon körbe ezeken a gyermekek számára készült hátszlovakon, nagy öröme a közönségnek, amely tréfás szavakat kiáltott oda nekik. Belvigne úr halál-sápadt volt, és émelygett a gyomra, mikor leszállt.

Aztán kószálni kezdett a bódék között. Kényszerítette valamennyi férfit, hogy méresse meg magát, nézőktől körülvéve. Nevetséges játékszereket vásároltatott velük, amiket kénytelenek voltak a karjukon cipelni. A herceg és a lovag kezdték már kissé erősnek találni a tréfát. Csak Servigny meg a két dobos nem vesztette el a türelmét.

Valahára eljutottak a falu végére. Akkor különös módon, alattomos, gonosz tekintettel nézegette a kíséretét; furcsa szeszély röppent át a fején, és sorba állította őket a folyó fölött emelkedő meredek parton.

– Aki a legjobban szeret, ugorjék a vízbe – mondotta.

Senki sem ugrott. Csoportosulás támadt a hátuk

mögött, fehér kötényes asszonyok nézték elképedve őket. Két vörös nadrágos katona ostoba arccal nevette.

Megismételte:

– No, hát egy sincs maguk közt, aki képes vízbe vetni magát, ha én úgy kívánom?

Servigny azt mormogta:

– Eh, bánom is én! – És egyenes testtartással beleugrott a vízbe.

Egészen Yvette lábáig csapódott fel a víz. A csodálkozás és a derűtség moraja hallatszott a tömegben.

A leány ekkor felkapott a földről egy kis fadarabot, belehajította a vízbe, s azt kiáltotta:

– Idehozni!

A fiatalember úszni kezdett, és kutya módjára szájába kapva a vízen lebegő fadarabot, visszahozta, aztán felmászott a meredek parton, s fél térdre ereszkedve, átnyújtotta.

Yvette elvette.

– Jó kis kutyus – mondotta.

És barátságosan megsimogatta a haját.

Egy vastag hölgy méltatlankodva jelentette ki:

– Hihetetlen!

Egy másik valaki így szólt:

– Hogy lehet ilyesmivel mulatni!

Egy ember megjegyezte:

– No, én ugyan nem fürödtem volna meg egy ilyen hölgyecske kedvéért!

Yvette újra karon fogta Belvigne-t, s az arcába vágta:

– Maga buta gyerek, barátom; nem tudja, mit mulasztott el.

Visszatértek. Yvette ingerült pillantásokat vetett a járókelőkre.

– Milyen buta képe van ennek a sok embernek

– mondotta. – Aztán fölnézett a társa arcára: – Egyébiránt magának is.

Belvigne meghajolt. A leány visszafordult, és látta, hogy a herceg és a lovag eltűnt. Servigny nem kürtölt már, csuromvizesen, szomorú arccal lépdelt a két fáradt fiatalember mellett, akik szintén nem doboltak már.

Yvette szárazon elnevette magát:

– Úgy látszik, elég volt maguknak. Pedig hát ez az, amit maguk mulatságnak neveznek, ugye? Ezért jöttek ide; mulattatom magukat a pénzükért.

Aztán egy árva szó nélkül ment tovább, és Belvigne egyszerre csak észrevette, hogy sír. Riadtan kérdezte meg:

– Mi baja?

– Hagyjon békében, ehhez semmi köze – morgogta a lány.

De a férfi ostobán erősködött:

– No, ugyan, kisasszony, mi baja? Megbántotta valaki?

Türelmetlenül ismételte:

– Hallgasson már.

Aztán egyszerre nem tudott többé ellenállni a szívét elöntő kétségbeesett szomorúságnak, s oly heves zokogás fogta el, hogy meg kellett állnia.

Arcát eltakarta két kezével, lihegett, hörgés szakadt fel a melléből, fuldoklott, fojtogatta heves kétségbeesése.

Belvigne fejvesztetten állott mellette, s azt ismételte:

– Nem értem, nem értem.

Hanem Servigny hirtelen előbbre lépett:

– Menjünk haza, ne lássák sírni itt az úton. Minek csinál ilyen bolondságokat, ha elszomorítja az ilyesmi?

Megfogta a karját, és elvezette. De mihelyt a villa

kerítéséhez értek, a leány futásnak eredt, átszaladt a kerten, fel a lépcsőn, és bezárkózott a szobájába.

Csak vacsoránál jelent meg újra, igen sápadtan, igen komolyan. Pedig mindenki vidám volt. Servigny egy helybeli kereskedőnél munkásruhát vásárolt, bársonynadrágot, virágos inget, trikót, zubbonyt; és népiesen beszélt.

Yvette alig várta a vacsora végét, mert érezte, hogy gyengül a bátorsága. Mihelyt a kávé megitták, felment a szobájába.

Hallotta ablaka alatt a vidám hangokat. A lovag öntötte a könnyű elmésségeket, a külföldi ember durva és ügyetlen szójátékait.

Yvette kétségbeesetten hallgatózott. Servigny, kis sé mámorosan, a részeg munkást utánozta, és ténsaszszonynak szólította a márkinét. Egyszerre aztán azt mondta Savalnak:

– Hej, ténsúr!

Általános nevetés támadt.

Ekkor elhatározta magát Yvette. Mindenekelőtt elővett egy levélpapírt, és ezt írta:

Bougival, vasárnap este 9-kor.

Meghalok, hogy kitartott nő ne legyen belőlem.

Yvette

Aztán utóirat gyanánt:

Isten veled, édes mamám, bocsáss meg.

Leragasztotta a borítékot, és megcímezte Obardi márkinénak.

Aztán az ablakhoz húzta heverőszékét, egy kis asztalt állított a keze ügyébe, és rátette a nagy kloroformos üveget meg egy marék vattát.

Egy óriási virággal borított rózsabokor, mely a te-

raszról egészen ablakáig emelkedett, édes, gyöngye illatot lehelt az éjszakába, s ő egy pillanatra beszívta ezt az illatot. Az első negyedében járó hold ott lebegett a fekete égen, bal felén kissé kicsorbulva, és néha apró ködfelhőktől elfátyolozva.

Yvette azt gondolta: „Meghalok, meghalok.” És zokogástól feszülő fájdalommal túlterhelt szíve majd megfojtotta. Szükségét érezte, hogy kegyelmet kérjen valakitől, hogy megváltsák, hogy szeressék.

Most Servigny hangja szólalt meg. Valami sikamlós históriát beszélt el, s minden pillanatban kitörő kacagás szakította félbe. A márkiné még hangosabban nevetett, mint a többiek. Szüntelenül ismételte:

– Csak ő tudja elmondani az ilyen dolgokat! Hahaha!

Yvette kezébe vette az üveget, kihúzta a dugót, s a folyadékból ráöntött egy kicsit a vattára. Erős, édes, furcsa szag áradt szét; s amint ajkához emelte a vattadarabot, hirtelen beszívta az erős, ingerlő ízt, s ez megköhögtette.

Ekkor becsukta a száját, és elkezdte orrán keresztül belehelni. Hosszan szívta fel a halálos gőzt, behunyta szemét, és iparkodott kioltani magában minden gondolatot, hogy ne működjék tovább az esze, ne tudjon többé semmit.

Eleinte úgy érezte, hogy a melle kitágul, megnő, s a lelke, mely az imént még súlyos volt, elnehezedett a bánattól, most könnyűvé lesz, oly könnyűvé, mintha a ránehezedett súly felemelkedett, megkönnyebbedett, elrepült volna.

Valami élénk, kellemes érzés hatolt bele, átjárta minden tagját keze-lába hegyéig, befurakodott a húzába – valami mámor, valami szelíd láz volt ez.

Észrevette, hogy száraz a vatta, és csodálkozott, hogy még nem halt meg. Úgy tetszett neki, hogy az érzékei kiélesedtek, finomabbak, fürgébbek.

Hallott minden szót, amit a teraszon kiejtettek. Kravalov herceg elbeszélte, hogyan ölt meg párbájban egy osztrák tábornokot.

Aztán messze-messze, a környéken, hallotta az éjszaka minden nesztét, egy kutya szaggatott ugatását, a varangyos békák fel-felcsapó vartyogását, a levelek alig észrevehető zizegését.

Újra felvette az üveget, ismét beáztatta a kis darab vattát, és megint elkezdte beszívni a szagot. Most néhány pillanatig nem érzett semmit; aztán újra elfogta az a lassan növekvő kellemes, jó érzés, mely az imént már erőt vett rajta.

Kétszer öntött kloroformot a vattára, most már mohón kívánta ezt a fizikai és lelki érzést, ezt az álmodozó tompultságot, amelyben eltévedt a lelke.

Úgy tetszett neki, hogy nincs már csontja, nincs húsa, nincs lába, nincs karja. Ezt mind elvették tőle, szelíden, észrevétlenül. A kloroform kiürítette a testét, nem hagyott meg benne egyebet, csak a gondolkozást, sokkal éberebben, elevenebben, szélesebben, szabadabban, mint aminőnek valaha is érezte.

Ezernyi elfeledett dolog jutott eszébe, gyermekkorának apró részletei, semmiségek, amik örömet szereztek neki. Elméje egyszerre, eddig nem ismert mozgékonyssággal, egyik gondolatról a másikra ugrott, ezernyi kalandon futott végig, kószált a múltban, s eltévedt a jövő remélt eseményei között. És élénk, könnyed gondolkozásának volt valami érzéki bája, isteni gyönyörűséget érzett, hogy így álmodozhatik.

A hangokat még mindig hallotta, de a szavakat nem különböztette meg többé, és más értelmük kezdett lenni számára. Belemélyedt, beletévedt valami különös, tarkabarka tündérvilágba.

Nagy hajón érezte magát, mely egy virággal borított gyönyörű tájék mentén haladt el. Embereket lá-

tott a parton, s ezek az emberek igen hangosan beszéltek, aztán a szárazföldre került, és nem is gondolkozott rajta, hogyan jutott oda; Servigny pedig, királyfinak öltözködve, érte jött, hogy magával vigye egy bikaviadalra.

Az utcák teli voltak beszélgető járókelőkkel, hallgatta a beszélgetésüket, és nem csodálkozott rajta – mintha csak ismerte volna az embereket, mert álmodozó mámorán keresztül folyvást hallotta, amint anyja barátai nevetnek és beszélgetnek a teraszon.

Aztán elmosódott minden.

Gyönyörűséges zsibbadtságban ébredt fel újra, és nehezen tudta összeszedni az emlékezetét.

Hát még mindig nem halt meg!

De oly pihentnek érezte magát, olyan fizikai jóérzés, olyan édes lelkiállapot fogta el, hogy nem is sietett véget vetni neki. Szerette volna, ha örökké tart ez a kellemes, szunyókáló állapot.

Lassan lélegzett, és nézte a holdat, szemközt, a fák felett. Valami megváltozott az elméjében. Nem úgy gondolkodott, mint az imént. A kloroform, amint testét-lelkét ellágyította, enyhítette szenvedését, és elaltatta halni akarását.

Miért is ne élhetne? Miért ne szerethetnék őt? Miért ne lehetne boldog élete? Most minden lehetőknek, könnyűnek, bizonyosnak tűnt fel előtte. Minden édes, minden jó, minden bűbájos volt az életben. De mert tovább akart álmodozni, újra öntött az álom vizéből a vattára, és ismét lehelte, néha távolabb tartva az orrlyukaitól a mérget, hogy ne szívjon be túlságosan sokat – hogy ne haljon meg.

Nézte a holdat, s egy arcot – női arcot látott benne. Újra kóborolni kezdett az ópium tarka mámorában. Ez az arc ott ringatózott az ég közepén; aztán énekelni kezdett, jól ismert hangon: a Szerelem Hallelujáját énekelte.

A márkiné volt az, aki éppen most ment be a szobába zongorázni.

Yvette-nek most már szárnyai nőttek. Repült a szép, világos éjszakában, fák és folyók fölött. Gyönyörűséggel repült, csapkodva kibontott szárnyaival, s a szél úgy vitte magával, mint valami cirógatás. Hempergett a bőrét csókolgató levegőben, és oly gyorsan, oly gyorsan haladt, hogy rá sem ért bármit is meglátni maga alatt, s egyszerre csak ott ült egy tó partján, kezében horgászbottal: horgászott.

Valami pedzette a zsineget, kihúzta a vízből, s nagyszerű gyöngy nyakék volt rajta, amit nemrégiben kívánt meg. Éppenséggel nem csodálkozott ezen a talált kincsen, és ránézett Servigny-re, aki – azt sem tudta, hogyan – odajött mellé, szintén halászott, s egy falovat húzott ki a folyóból.

Aztán újra az az érzése támadt, hogy felébred, s hallotta, amint alulról szólongatják.

Az anyja azt mondta:

– Oltsd már el a gyertyádat!

Aztán Servigny hangja hallatszott, tisztán és komikusan:

– Oltsa már el a gyertyáját, Yvette kisasszonyka!

És valamennyien kórusban kezdték újra:

– Yvette kisasszonyka, oltsa már el a gyertyáját!

Ismét kloroformot öntött a vattára, de mert nem akart meghalni, elég messze tartotta az arcától, hogy beszívhassa a friss levegőt, miközben a szobában szétáradt a narkotikum fullasztó szaga – mert felfogta, hogy mindjárt feljönnek a szobájába; és ernyedtt, halotti pózba helyezkedve, várakozott.

A márkiné azt mondta:

– Kissé nyugtalan vagyok. Ez a kis bolond elaludt, és égve hagyta a gyertyát az asztalon. Felküldöm Clémence-ot, hogy oltsa el, és zárja be az erkélyajtót, amit tárva-nyitva hagyott.

És a szobalány nemsokára kopogtatott az ajtón, azt kiáltva:

– Kisasszony! Kisasszony!

Kis hallgatás után újrakezdte:

– Kisasszony, a márkiné kéreti, hogy oltsa el a gyertyát, és zárja be az erkélyajtót!

Clémence ismét várt egy kicsit, aztán még erősebben zörgetett, és azt kiáltotta:

– Kisasszony, kisasszony!

Minthogy Yvette nem felelt, a cseléd elment, és azt mondta a márkinénak:

– A kisasszony bizonyosan elaludt, az ajtaját bezárta, és nem tudom felkölteni.

Obardiné azt mormogta:

– Így mégsem maradhat.

Ekkor Servigny tanácsára valamennyien összegyűltek a leány ablaka alatt, és kórusban üvöltöttek:

– Hipp-hipp-hurrá, Yvette kisasszony!

Zajongásuk felverte a nyugodt éjszakát, felszállt a hold felé az átlátszó levegőben, végigterjengett az alvó falu fölött, és hallották, amint lassan eltávolodik, mint egy vágató vonat dübörgése.

Minthogy Yvette nem felelt, a márkiné így szólt:

– Csak nem történt valami baja? Kezdek félni.

Ekkor Servigny a fal mellett felkúszó nagy rózsabokorról piros rózsákat és még ki nem nyíltott bimbókat szedett, s elkezdte az ablakon át bedobálni a szobába.

Mikor az első rózsza eltalálta, Yvette összerezzent, és majdnem elkiáltotta magát. Újabb rózsák hullottak a ruhájára, mások a hajába, mások feje felett elrepülve az ágyáig jutottak, és virágessővel borították.

A márkiné újra felkiáltott, fojtott hangon:

– Ugyan, Yvette, felelj hát!

Servigny ekkor kijelentette:

– Itt igazán nincs rendjén valami, én felmászom az erkélyen.

De a lovag méltatlankodott:

– Bocsánat, bocsánat, ez óriási kegy, ezt magamnak követelem; túlságosan jó módszer... és jó pillanat... hogy találkát kapjon!

A többiek mind azt hitték, hogy a leány tréfál velük, és felkiáltottak:

– Tiltakozunk! Összebeszéltek ellenünk! Nem fog felmászni! Nem fog felmászni!

De a márkiné izgatottan ismételte:

– Mégiscsak meg kell nézni.

Az orosz herceg drámai gesztussal jelentette ki:

– Előnyben részesíti a herceget, el vagyunk árulva.

– Játsszunk fej vagy írást, úgy döntsük el, hogy ki fog felmászni – követelte a lovag.

Azzal kihúzott a zsebéből egy százfrankos aranyat.

Az orosz herceggel kezdte:

– Írás – mondotta.

Fej volt.

Most a herceg is feldobta a pénzdarabot, így szólt Savalhoz:

– Tessék nyilatkozni.

Saval kijelentette:

– Fej.

Írás volt.

A herceg aztán ugyanezt a kérdést intézte a többiekhez is. Mind vesztettek.

Servigny, aki egyedül maradt vele szemben, szemtelen arccal jelentette ki:

– Az áldóját, hiszen csal!

Az orosz szívére tette a kezét, odanyújtotta az aranyat vetélytársának, és azt mondta:

– Játsszék maga, kedves herceg.

Servigny átvette, földobta, és azt kiáltotta:

– Fej!

Írás volt.

Meghajolt, és kezével az erkély oszlopára mutatva, így szólt:

– Tessék felmászni, herceg úr.

Hanem a herceg nyugtalan ábrázattal nézegetett körül.

– Mit keres? – kérdezte a lovag.

– Hát... szeretnék... szeretnék... egy létrát.

Általános nevetés tört ki. Saval előbbre lépett:

– Majd segítünk önnek.

Fölemelte herculesi karjával, s azt tanácsolta neki:

– Kapaszkodjék az erkélybe.

A herceg tüstént megkapaszkodott, s mikor Saval elengedte, függve maradt, és lábával kapálózott a levegőben. Servigny ekkor megragadta lábszárait, melyek őrült tánccal kerestek valami támaszpontot, és teljes erejével húzni kezdte; a herceg elengedte az erkélyt, s mint egy kőszikla, zuhant le Belvigne úr mellére, aki közelebb lépett, hogy segítsen neki.

– Ki következik? – kérdezte Servigny.

De senki sem jelentkezett.

– No, Belvigne, bátorság!

– Köszönöm, kedvesem, én szeretem, ha épek a csontjaim.

– Tessék, lovag úr, önnek gyakorlata lehet a mászásban.

– Átengedem önnek a helyemet, kedves herceg.

– Hm, hm... én már nem is szeretnék olyan nagyon felmászni.

És Servigny vizsla szemmel forgolódott az oszlop körül.

Aztán egy ugrással megkapaszkodott az erkélyben, felhúzózkodott, mint egy atléta, és átmászott a mellvéden.

Valamennyi néző fölfelé bámulva tapsolt neki. Ő azonban tüstént megjelent, s azt kiáltotta:

– Jöjjenek gyorsan, gyorsan! Yvette elvesztette az eszméletét!

A márkiné felsikoltott, és felrohant a lépcsőn.

A leánynak be volt hunyva a szeme, holtnak tettezte magát. Az anyja szinte őrjöngve lépett be, és ráborult.

– Mondja, mi baja van, mi baja van?

Servigny fölszedte a padlóra hullott kloroformos üveget:

– Meg akarta fullasztani magát – mondotta. Aztán a leány szívére tapasztotta a fülét, és hozzátette: – De nem halt meg, föl fogjuk élesztetni. Van ammóniák a háznál?

A szobalány fejét vesztve ismételte:

– Mi... mi... micsoda, kérem?

– Fájdalomcsillapító víz.

– Igen, van.

– Hozza ide tüstént, és hagyja nyitva az ajtót, hogy léghuzam támadjon.

A márkiné térdre borulva zokogott.

– Yvette, Yvette, lányom, kislányom, leánykám, hallgass rám, felelj nekem, Yvette, gyermekem! Ó, istenem, istenem, mi baja?

A riadt férfiak értelmetlenül sürögtek-forogtak, vizet, törülközőket, poharakat, ecetet hoztak.

Valaki azt mondta:

– Le kell vetkőztetni.

A márkiné fejvesztetten próbálta vetkőztetni a lányát, de már nem tudta, hogy mit csinál. Keze reszketett, céltalanul matatott, tévelygett.

– Én... én... nem tudom, nem tudom... – nyögte.

A szobalány visszatért az orvosságosüveggel. Servigny pedig kihúzta belőle a dugót, és tartalmának felét ráöntötte egy zsebkendőre. Aztán az orra alá dugta Yvette-nek, s az fuldokolni kezdett.

– Helyes, lélegzik – mondotta. – Nem lesz semmi baj.

És megmosta halántékát, arcát, nyakát az erős illatú folyadékkal.

Aztán intett a szobalánynak, hogy bontsa ki a leány fűzőjét, s mikor már csak ing és alsószoknya volt rajta, karjába kapta, s az ágyba vitte, remegve, felizgatva a majdnem meztelen test illatától, érintésétől, az alig takart, szájához tapadó kebel verejtékétől.

Mikor a leány az ágyában feküdt, Servigny igen halványan egyenesedett föl.

– Magához fog térni – mondotta –, semmiség az egész.

Mert hallotta, hogy állandóan és szabályosan lélegzik. De amint észrevette, hogy a férfiak mind rámeresztik szemüket az ágyon fekvő Yvette-re, megreszketett féltékeny haragjában, és odalépett hozzájuk:

– Uraim, a kelleténél többen vagyunk ebben a szobában: legyenek szívesek magunkra hagyni bennünket, Saval urat és engem a márkinéval.

Száraz és parancsoló hangon beszélt. A többiek azonnal távoztak.

Obardiné átkarolta a kedvesét, ráemelte szemét, és odakiáltotta neki:

– Mentse meg, ó, mentse meg!

Servigny, amint visszafordult, meglátott egy levelet az asztalon. Gyors mozdulattal megragadta és elolvasta a címet. Mindent megértett, és azt gondolta: „Talán jobb lesz, ha a márkiné nem tudja meg.” Feltépte a borítékot, és egy szempillantással átfutotta a kétsoros levelet:

Meghalok, hogy kitartott nő ne legyen belőlem.

Yvette

Isten veled, édes mamám, bocsáss meg.

„Ördögbe is – gondolta –, ezt meg kell fontolni.”
És zsebébe rejtette a levelet.

Aztán odament az ágyhoz, és tüstént az a gondolat támadt, hogy a leány már eszméletre tért, de nem meri elárulni, mert szégyelli magát, fél a megaláztatástól és a kérdésektől.

A márkiné most térden állva zokogott, fejét az ágy lábára hajtva. Egyszerre azt mondta:

– Orvost, orvost kell hívni!

De Servigny, aki közben suttogva beszélt Savallal, azt felelte:

– Nem, nincs már baj. Kérem, menjenek ki egy pillanatra, csak egy pillanatra, és megígérem, hogy megcsókolja önt, amikor belép.

És a báró karjánál fogva felemelte Obardinét, és magával vitte.

Akkor Servigny leült az ágy mellé, megfogta Yvette kezét, és így szólt:

– Hallgasson rám, Yvette kisasszonyka...

A leány nem felelt. Oly jól, oly édesen, oly melegen feküdt, hogy szeretett volna sohasem mozdulni, sohasem beszélni többet, és így élni mindörökké. Végtelen jó érzés fogta el, olyan, aminőt soha életében nem érzett.

Könnyű, bársonyos fuvallatokban hatolt be az éjszaka langyos levegője, és időnként gyönyörűséges, alig észrevehető cirógatással siklott végig az arcán. Cirógatás volt ez, olyasvalami, mint a szél csókja, mint egy legyezőnek lassú és üdítő lehelete, s ezt a legyezőt mintha csak a fáknak valamennyi levele, az éjszakának minden árnya, a folyók párája és valamennyi virág alkotta volna, mert a szobájába és ágyára dobott rózsák s az erkélyre felfutó rózsák is belevegyítették epedő illatukat az éjszakai szellő egészséges zamatjába.

Itta ezt a jó levegőt, lehunyt szemmel, az ópium-

nak még egyre tartó mámorában, pihenő szívvel, ép-penséggel nem kívánt már meghalni, erős, parancsoló vágyat érzett, hogy éljen, boldog legyen, akárhogyan is, hogy szeressék, igen szeressék.

Servigny megismételte:

– Yvette, kisasszonykám, hallgasson meg.

Most rászánta magát, hogy kinyissa a szemét. Servigny, látván, hogy újraéled, így folytatta:

– Ugyan, ugyan, hát miféle bolondság volt ez?

Azt suttogta:

– Szegény Sikló, annyi bánatom volt.

A férfi apai módon megszorította a kezét:

– No, ezzel ugyan sokat segített magán! Megígéri nekem, hogy többet nem csinál ilyet?

A leány nem felelt, de a fejével egy kis mozdulatot tett, melyet inkább érezhető, mint látható mosolytett jelentősebbé.

Servigny kihúzta zsebéből az asztalon talált levelet:

– Meg kell ezt mutatni az anyjának?

Yvette nemet intett a fejével.

Servigny nem tudta, mi egyebet mondjon, mert úgy látta, hogy ennek a helyzetnek nincs megoldása.

Azt mormogta:

– Drága kicsikém, bele kell nyugodnunk a legkínosabb dolgokba. Én megértem a fájdalmát, és megígérem...

A leány azt dadogta:

– Maga jó...

Elhallgattak. Servigny ránézett a leányra. Yvette szemében látszott valami elérzékenyülés, valami elgyengülés; egyszerre felemelte két karját, mintha magához akarná vonni a férfit. Servigny föléje hajolt, érezte, hogy magához hívja, és ajkuk összeforrott.

Soká maradtak így, lehunyt szemmel. De Ser-

vigny megértette, hogy tüstént elveszti a fejét, és föl-
egyeneseedett. A leány most igazi szerelmes mosollyal
mosolygott rá, és két kezével vállába kapaszkodva,
visszatartotta.

– Megkeresem az anyját – mondta a férfi.

Yvette azt suttogta:

– Várjon még egy pillanatig. Oly jól érzem ma-
gam.

Kis hallgatás után halkan, oly halkan, hogy a férfi
alig hallotta, így szólalt meg:

– Nagyon fog szeretni, mondja?

A férfi letérdelt az ágy mellé, és megcsókolta
Yvette csuklóját, amit az átengedett neki.

– Imádom.

De lépések hallatszottak az ajtó előtt. Egy ugrással
talpon termett, és kikiáltott, rendes hangján, mely
mindig kissé ironikusnak tetszett:

– Bejöhetnek. Rendben vagyunk.

A márkiné tárt karokkal rohant a leányához, heve-
sen magához szorította, könnyekkel öntözte az arcát.
Servigny pedig sugárzó lélekkel, felizgatott testtel ki-
ment az erkélyre, hogy beszívja az éjszaka friss, sza-
bad levegőjét, és azt dudorászta magában:

*Ingatag az asszony-elme,
Bolond, aki bízik benne.*

1884. augusztus 29–szeptember 9.

Benedek Marcell fordítása

Őrült?

UN FOU?

Mikor azt mondták: – Tudja, hogy Jacques Parent az őrültekházában halt meg? – csontig megborzongtam, fájdalmasan, a félelem és szorongás borzongásával. S egyszerre magam előtt láttam ezt a furcsa legényt, aki talán már rég őrült volt, aggasztó, sőt ijesztő mániás.

Negyvenéves volt, magas, sovány, kissé hajlott hátú férfi, révült szemmel; olyan fekete volt a szeme, hogy nem lehetett látni a bogarát, és mindig ide-oda járt, tévetegen, betegesen, zaklatottan. Különös, nyugtalanító jelenség volt; valami nyomasztó érzést hozott magával, árasztott maga körül, testileg is, lelkileg is rosszul érezte magát mellette az ember, érthetetlen, ideges bágyadtsággal, úgyhogy már-már bizonyos természetfölötti hatásokra kezdett gyanakodni.

Volt egy zavaró szokása: mindig görcsösen eldugta a kezét. Szinte sosem jártatta, ahogy mi szoktuk, egy-egy tárgyon vagy asztalon. Sosem forgatta, tapogatta a keze ügyébe kerülő dolgokat, azzal a meghitt mozdulattal, ahogy jóformán mindenki. Sosem hagyta meztelenül hosszú, csontos, finom, kissé lázas kezét.

Vagy a zsebébe dugta, vagy karját keresztbe fonva a hóna alá. Mintha attól tartott volna, hogy keze akaratlan ellenére valami tilalmas dolgot művel, valami szégyenletes vagy nevetséges cselekedetet hajtott végre, ha szabadon hagyja, és kedvére mozoghat.

S ha az élet mindennapi foglalatosságaiban mégis használnia kellett a kezét, szaggatott rándulásokkal, sebes lendítésekkel használta, mintha nem akarna időt engedni neki, hogy magától cselekedjék, föllázdjon az akarata ellen, és valami mást csináljon. Asztalnál úgy ragadta meg a poharát, villáját vagy kését, olyan hevesen, hogy az ember soha nem láthatta előre, mit akar, mert máris végrehajtotta a tettet.

Nos, én egy este magyarázatot kaptam meglepő lelki betegségére.

Időről időre nálam töltött néhány napot, vidéken; s aznap este különösen nyugtalannak találtam.

Egész nap kegyetlen hőség volt; estére fojtó, fekete vihar készülődött az ég alján. Egyetlen levél se reb-bent. Az arc sűrű kemence-hőségben főtt, a lélegzés elnehezült. Rosszul éreztem magam, ideges voltam, le akartam feküdni.

Mikor látta, hogy fölállok és búcsúzni készülök, Jacques Parent rémült arccal karon ragadott.

– Ó, nem, maradj még egy kicsit – mondta.

Meglepve néztem rá.

– Idegeimre megy ez a vihar – dünnyögtem.

– Hát még nekem! – nyögte, vagy inkább kiáltotta. – Ó, maradj, kérlek; nem szeretnék egyedül maradni.

Mintha megtérbolyult volna.

– Mi bajod? – kérdeztem. – Elvesztetted a fejedet?

– Igen, fejemet veszttem néha, ilyen estéken, amikor minden tele van villamossággal... ilyenkor félek... félek... saját magamtól... nem érted? Van bennem bizonyos hatalom... nem, képesség... nem, erő... Szóval nem tudom, mi... valami mágneses tevékenység... de olyan rendkívüli, hogy félek, igen, félek saját magamtól, ahogy az imént mondtam neked.

És remegő kezét eszeveszett reszketéssel dugta ka-

bátja szárnyai alá. Engem pedig egyszerre elöntött valami zavaros, hatalmas, szörnyű félelem. Szerettem volna elmenni, elmenekülni, hogy ne is lássam többé, ne lássam révült szemét, amint végigsiklik rajtam, aztán elrebben, körbejár a mennyezeten, homályos zugot keres a szobában, ahol megrögződhetik, mintha félelmes tekintetét is el akarta volna rejteni.

– Eddig ezt sose mondtad nekem – dadogtam.

– Hát beszélek erről bárkinek is? – mondta. – De értsd meg, ma este nem bírtam tovább hallgatni. Különben is, inkább tudj meg mindent; esetleg segíthetsz rajtam.

A delejesség! Tudod, mi a delejesség? Nem. Senki sem tudja. Észlelni mégis észlelik. Elismerik, hogy van; maguk az orvosok is gyakorolják; a leghíresebbek egyike, Charcot nyíltan hirdeti; semmi kétség felőle: létezik.

Némely embernek, némely élőlénynek hatalma van hozzá, rémítő és érthetetlen hatalma, hogy akarat erejével egy másik élőlényt elaltasson, és míg alszik, ellopja a gondolatait, akár egy pénztárcát. Ellopja a gondolatait, vagyis a lelkét, a lelket, lényünk titkát és szentélyét, a lelket, az ember végső lényegét, melyről azt hittük, oda nem lehet behatolni, a lelket, rejtekét be nem vallható gondolatainknak, mindannak, amit leplezünk, szeretünk, el akarunk vonni az emberek szeme elől; ő ezt fölnyitja, meggyalázza, kitárja, a nyilvánosság elé dobja! Hát nem kegyetlenség ez, nem bűn, nem galádság?

Miért történik, hogyan csinálják? Hát tudjuk? No de mit tud az ember?

Minden csupa rejtély. A dolgokkal csak nyavalyás, tökéletlen, gyarló érzékeink révén közlekedünk, s ezek oly gyöngék, hogy még azt is csak alig bírjuk észlelni velük, ami közvetlenül környez minket. Minden csupa rejtély. Gondolj a zenére, erre az isteni

művészetre, mely fölbolygatja, elragadja, megrésze-
gíti, megtébolyítja a lelket. Mi ez? Semmi.

Nem értesz? Figyelj ide! Két test összekoccan.
A levegő rezgésbe jön. Ezek a rezgések többé vagy
kevésbé gyorsak, többé vagy kevésbé erősek, az ösz-
szekoccanás természete szerint. Mármost van a fü-
lünkben egy kis bőrlebeny, mely fölfogja a levegő
rezgéseit, és hang formájában közli őket az agyve-
lőnkkel. Képzeld el, hogy egy pohár víz borrá válto-
zik a szádban. A dobhártya ezt hajtja végre, ezt a hi-
hetetlen metamorfózist, ezt a meglepő csodát: hogy
a mozgást hanggá változtatja. Szóval ez az.

A zene, ez a bonyolult és titokzatos művészet,
mely pontos, mint az algebra, és homályos, mint az
álom, ez a matematikából és fuvalomból szőtt művé-
szet tehát pusztán innét ered: egy kis bőrdarab sajátos
képességéből. Ha ez a bőrfelület nem léteznék, nem
léteznék hang sem, hiszen magában véve nem egyéb,
mint csupán rezgés. Fül híján fölfogná az ember a ze-
nét? Nem. Nos, rengeteg jelenség van körülöttünk,
amiről még csak sejtelmünk sincs, mert nincsenek
szerveink, melyekkel rájuk eszmélhetnénk.

Lehet, hogy a delejesség is ezek közé tartozik. Csak
gyanítani tudjuk ezt az erőt, csak félénken tapogatóz-
hatunk a szomszédos szellemvilág felé, csak röpke
pillantást vethetünk a természetnek erre az új titkára,
ahhoz azonban, hogy földerítsük, nincsenek megfe-
lelő eszközeink.

Ami engem illet... Ami engem illet: borzalmas
képesség lakik bennem. Mintha egy másik lényt zár-
tak volna belém, aki folytonosan meg akar szökni
belőlem, akaratom ellenére is cselekedni kíván,
nyugtalankodik, pusztít, kimerít. Ki és mi ő? Nem
tudom, de ketten vagyunk nyomorult testemben, és
gyakran ő az erősebb, az a másik, mint ma este is.

Csak rá kell néznem az emberekre, és elkábulnak,

mintha mákonyt öntöttem volna az italukba. Csak ki kell nyújtanom a kezemet, és... és félelmetes dolgokat művelek... Ó, ha tudnád! Ha tudnád! Hatalmam nem csupán az emberekre terjed ki, hanem az állatokra, sőt... sőt még a tárgyakra is...

Mindez kínozt, és megdöbbszent. Néha szeretném kivágni a szememet, és tőből levágni a kezemet.

De továbbmegyek... azt akarom, hogy mindent megtudj. Megmutatom neked... nem emberi lényeken, nem, azt lépten-nyomon csinálják... hanem... hanem... állatokon.

Hívd be Mirzát.

Nagy léptekkel, révült arccal föl-alá járt, s előhúzta kezét a kabátja rejtékéből. Ijesztő volt: mintha két meztelen pengét vont volna ki.

Gépiesen engedelmeskedtem, lenyűgözötten, félelemtől remegve, és valami ellenállhatatlan kíváncsiság martalékeként. Ajtót nyitottam, fütttyentettem a kutyámnak; ott feküdt a tornácra. S már hallottam is körmeinek gyors csisszanását a lépcsőn. Vidáman, farkcsóválva közeledett.

Intettem neki, hogy feküdjék az egyik karosszékre; az állat nyomban fölugrott, Jacques simogatni kezdte, és közben mereven nézte.

Mirza először nyugtalankodott, borzongott, fejét forgatta, hogy elkerülje a rá szegeződő tekintetet, s mintha mind erősebb félelem hatalmasodnék el rajta. Egyszerre csak reszketni kezdett, azzal a bizonyos kutyareszketéssel. Egész teste pihegett, meg-megrándult; menekülni akart. De Jacques a fejére tette kezét. Ahogy hozzáért, az állat hosszan fölüvöltött, úgy, ahogy faluhelyen üvöltenek éjszaka a kutyák.

Rajtam is erőt vett valami kábulat, valami szédülés, mint mikor ingó csónakba lép az ember. Inogtak szemem előtt a falak, mozogtak a bútorok.

– Elég volt, Jacques – rebegtem –, elég volt.

De már meg se hallotta a szavamat; már csak Mirzát nézte, hosszan és rémítően. Az állat lehunyta a szemét; feje leesett, mintha elaludt volna. Jacques felém fordult.

– Tessék – mondta. – Most figyelj.

Zsebkendőjét a szoba túlsó felébe hajította, és rákiáltott Mirzára:

– Hozd ide!

A kutya fölemelkedett, és imbolyogva, botladozva, mintegy vakon, béna módjára mozgatva lábait, a zsebkendő felé indult, mely ott fehérlett a fal tövében. Többször is megpróbálta a szájába venni, de minduntalan mellékapott, mintha nem látná. Végre fölragadta, és ugyanolyan alvajáró tétovasággal, mint az imént, visszajött.

Döbbenetes látvány volt.

– Feküdj le! – parancsolt rá Jacques.

A kutya lefeküdt. Erre megérintette a homlokát, s azt mondta:

– Ott a nyúl! Hajts! Hajts!

A kutya, oldalán heverve, megpróbált futni, izgett-mozgott, mint álmukban az ebek, s anélkül, hogy a száját kinyitotta volna, furcsa, apró kaffantásokat hallatott, valami hasbeszélő ugatást.

Jacques mintha megtébolyult volna. Homlokát kiverte a verejték.

– Fogd meg! – kiáltotta. – Fogd meg a gazdát!

Mirza kétszer-háromszor félelmetesen megvonaglott. Mintha ellenállt, mintha tusakodott volna.

– Fogd meg! – ismételte Jacques.

Akkor a kutya, a kutyám felém indult, nekem jött, én meg hátráltam előre, a fal felé, reszkettem a döbbenettől, és a lábamat emelgettem, hogyha támad, félrerúgjam, visszalökjem.

De Jacques ráparancsolt:

– Tüstént ide hozzám!

Erre Mirza visszament hozzá. Ő pedig két nagy kezével dörzsölni kezdte az állat fejét, mintha láthatatlan kötelékektől szabadítaná meg.

A kutya kinyitotta a szemét.

– Végeztünk – mondta Jacques.

Nem mertem hozzányúlni Mirzához; kinyitottam az ajtót, hogy kimehessen. Lassan, remegve, kimerülten vánszorgott; s aztán újra hallottam körmei csisszenését a lépcsőn.

Jacques hozzám lépett.

– Ez még nem minden. Nézd, legjobban mégis ez rémít meg. Hogy a tárgyak is engedelmeskednek nekem.

Egy törkés volt az asztalomon, azzal szoktam föl-vágni a könyveket. Jacques feléje nyújtotta a kezét. Szinte kúszva, lassan közeledett a késhez; s egyszerre csak láttam, igen, láttam, hogy a törkés megremeg, aztán megmozdul, aztán lassan, magától csúszni kezd az asztal lapján a kéz felé, mely megtorpanva várta; és végül elhelyezkedett az ujjai közt.

Rémültömben kiáltozni kezdtem. Azt hittem, magam is eszemet vesztettem; de Jacques éles hangja nyomban magamhoz térített.

– Így jönnek hozzám mind a tárgyak – mondta. – Ezért rejtem el a kezemet. Mi ez? Delejesség? Villamosság? Mágnesesség? Nem tudom. De iszonyatos.

És tudod, miért iszonyatos? Azért, mert ha magam vagyok, igen, mihelyt magamra maradtam, nem bírom megállni, hogy magamhoz ne húzzam, ami körülöttem van.

S egész napokat töltök ezzel: megváltoztattatom a tárgyakkal a helyüket, és sose fáradok bele borzalmas hatalmam gyakorlásába, mintha minduntalan meg akarnék bizonyosodni róla, hogy még a birtokomban van.

Nagy kezét a zsebébe süllyesztette, és belebámult

az éjszakába. Kint a lombok közt nesz támadt, valami kis borzongás a levelek közt.

Megeredt az eső.

– Félelmetes! – mondtam.

– Szörnyű – válaszolta.

Zúgás közeledett a fák közt, mint egy szélroham.

A zápor, vastagon, mintha dézsából öntenék.

Jacques föllélegzett, hosszú, mély lélegzetvételekkel; meg-megemelkedett a mellkasa.

– Elmehetsz – mondta –, az eső megnyugtat. Most már szeretnék egyedül lenni.

1884. szeptember 1.

Rónay György fordítása

Leleplezés

DÉCOUVERTE

A hajó zsúfolt volt. Az átkelés kellemesnek ígérkezett, Le Havre felkerekedett, hogy kiránduljon Trouville-ba.

Eloldották a kötelet. A kürt még egyszer elbődült, s a hajó teste máris remegni kezdett; hallottuk, ahogyan a megmozduló víz az oldalához csapódik.

A csavarok néhány pillanatig forogtak, megálltak, majd csendesesen megindultak. Ekkor a kapitány a parancsnoki hídról szócsövén lekiáltott a gépházba:

– Előre!

És a hajócsavarok most már erőteljesen belekaptak a tengerbe.

A mólón nyüzsögtek az emberek, hajónk lassan elvonult előttük. A fedélzetről zsebkendőket lobogtattak, mintha Amerikába indulnánk; és a szárazföldön maradt barátok ugyanúgy válaszoltak.

A ragyogó júliusi fény szétömlött a piros napernyőkön, világos ruhákon, vidám arcokon, a hullámtól alig remegő óceánon. Elhagytuk a kikötőt, s a kis hajó hegyes orrát hirtelen kanyarodással a távoli part felé fordította, amerre a reggeli párában keskeny földcsík sejlett.

Balra feltűnt a Szajna húsz kilométerre szélesülő torkolata. Hatalmas bóják jelezték a homokzátonyokat, s messziről is láttuk a folyó édes, iszapos vizét: nem keveredett el a sós vízzel; nagy, sárga szalagokban húzódott be a tenger sima, zöld, tiszta és végtelen tükrére.

Mihelyt hajóra szállok, mindig ugyanazt a kényszert érzem: fel és alá kell járnom, mintha őrségen álló tengerész volnék. Miért? Nem tudom... Most is cirkálni kezdtem a fedélzeten, az utasok sűrűjében.

Egyszerre rám szólt valaki. Hátrafordultam. Régi barátom, Henri Sidoine volt; talán tíz éve nem láttuk egymást.

Kezet szorítottunk, s mindenféléről beszélgetve, most már kettesben sétáltunk tovább, a ketrecbe zárt medve módján. Beszélgettünk, és néztük a fedélzet két oldalán üldögélő utasokat.

Sidoine hirtelen ingerülten kitört:

– Angolok! Mindenütt angolok! Piszok népség!

Csakugyan, a hajó tele volt angolokkal. A férfiak a korlátnál álltak, feltűnően és fontoskodva néztek a távolba, mintha azt mondanák: „Mi, angolok, mi vagyunk a tenger urai! Hé! Hé! Ide nézzetek!” Fehér kalapjukon fehér fátylak, mint önhittségük zászlói lebegtek. A lapos, fiatal missek cipőit hazájuk hajóóriásaira emlékeztettek; egyenes derekukat és sovány karjukat tarka kendőkbe bugyolálták, révetegen mosolyogtak a ragyogó tájra. Póznatestük kis fejben végződött, mindegyikük ugyanazt a különös formájú angol kalapot viselte, és nyakukban a hitvány hajból felcsavart gyűrűk szélben ágaskodó kígyókra emlékeztettek.

Az öreg missek még a fiataloknál is vékonyabbak voltak, a szélbe tátották nemzeti állkapcsukat, és otromba, sárga fogazatukkal megfenyegették a világot.

Amikor elsétáltunk mellettük, esőköpeny- és szájvízszag ütötte meg az orrunkat.

Sidoine még dühödtebben ismételte:

– A piszkok! Hát nem lehet becsukni előttük Franciaországot?

Mosolyogva kérdeztem:

– Miért haragszol annyira? Engem nem izgatnak.

Rögtön rávágta:

– Hát persze, téged! De én angol nőt vettem feleségül!

Megálltam, és elnevettem magam.

– Ejha! Hát ezt el kell mesélned!... Nagyon szerencsétlen vagy?

Vállat vont.

– Azt éppen nem mondhatnám.

– Talán... megcsal?

– Sajnos, nem! Ha megtenné, elválhatnék, és megszabadulhatnék tőle.

– Akkor nem értem...

– Nem érted? Nem is csodálom... Egyszerűen arról van szó, hogy megtanult franciául! Más baj nem történt. Ide hallgass...

...Két évvel ezelőtt Étretat-ban nyaraltam – amikor oda indultam, eszembe sem jutott a házasság. De egy fürdőhely mindennél veszedelmesebb! Senki nem gondolná, mennyire segíti a fiatal lányokat. Az asszonyoknak Párizs áll jól, a lányoknak a vidék.

Kirándulások számárháton, reggeli fürdők, tízórai a fűben – mind-mind a házasság kelepcei. És nincs is kedvesebb jelenség, mint a tizennyolc éves lány, amint keresztülfut a réten, vagy virágot szed az út mentén.

Megismerkedtem egy angol családdal, ugyanabban a szállodában laktunk. Az apa ezekhez a férfiakhoz hasonlított, akiket itt látsz, az anya akármelyik angol nőhöz.

Két fiuk volt; csupa csont fiúk, reggeltől estig vadul ütötték a labdát: vagy golfütővel, vagy teniszrakettel. És két lányuk: az idősebbik ízetlen, angol konzervdoboz, de a fiatalabbik valóságos csoda! Szőke vagy inkább szőszke; arca angyalarc! Ha ezek a hitványak véletlenül szépek, akkor aztán csodaszé-

pek! Az enyémnek kék szeme volt, kék tekintete, benne volt minden vers, amit csak megírtak, minden álom, minden remény, a világ minden boldogsága.

Milyen végtelen álmodozásokat indít meg az ilyen lányszem! Milyen biztatóan felel szívünk örök, zavaros vágyaira.

Valljuk be azt is, hogy mi, franciák, nagyon szeretjük az idegeneket. Csak találkozniuk kell egy olasz, svéd, spanyol vagy angol nővel, s ha nem nagyon csúnya, azonnal belehabarodunk. Mindenért lelkesedünk, ami idegenből jön, nadrágszövetért, kalapért, kesztyűért, puskáért és... asszonyért. Persze rosszul tesszük!

Azt hiszem, az idegenekben legjobban az szédít meg, hogy olyan furcsa a kiejtésük. Ha egy nő hibásan beszél franciául – máris kedves! Ha minden szót kerékbe tör – ragyogó! Ha összevissza, teljesen érthetetlenül beszél – ellenállhatatlan!

Nem is hiszed, milyen elragadó, ha egy picit, rózsaszínű száj mondja neked:

– Nágyon szertém a bárányhusikát...

Az én kis angol Kate-em egy teljesen valószínűtlen nyelvet gagyogott. Az első napokban semmit sem értettem meg belőle, olyan váratlan szavakkal lepett meg. Azután belebolondultam ebbe a vidám és nevetséges nyelvbe.

Ahogy ő ezeket a csonka, különös és mosolyogtató szavakat kimondta: megejtő grácia volt. Esténként a kaszinó teraszán hosszan beszélgettünk, s minden mondatunk megelevenedett rejtvény volt.

Feleségül vettem! Olyan bolondul szerettem, ahogyan csak egy Álmodot szerethetünk. Mert az igazi szerelmesek mindig az álmukat hajszolják, a nő csak megtestesítője ennek az álomnak.

Emlékszel Louis Bouilhet csodálatos soraira?

*Mi voltál valaha, legdrágább napjaidban!
Szokvány hangszer, amely vonóm alá hajolt,
S mint a gitár kivájt fájában zeng a dallam,
Az én álmom üres szivedben úgy dalolt.*

Csak egyben tévedtem, öregem – franciatanárt fogadtam a feleségem mellé.

Amíg feje tetejére állította a nyelvtant, és megtiporta a szótárt, imádtam.

Nagyon értettük már ezt a nyelvet. Egy-egy szava lényének megkapó kedvességét, mozdulatainak hasonlíthatatlan finomságát közvetítette. Mintha egy csodálatos ékszer megszólalt volna... Élő húsból formált baba; csak arra készült, hogy csókolják – és ez a baba körülbelül meg tudta mondani, mit szeret, néha meglepetésszerűen felkiáltott, s mert a beszéde érthetetlen és váratlan volt, egészen közönséges érzéseit is kacérságnak érezhetted.

Azokhoz a kedves babákhoz hasonlított, amelyek papát-mamát tudnak mondani, de még ezt is ilyesféleképpen gügyögte: „pampa-maamba”

Hogy is sejthettem volna, hogy...

Mert most már beszél... Ó, igen, beszél... Rosszul, nagyon rosszul... Éppen annyi hibát követ el, de meg lehet érteni... Igen, értem... Megértem!... Megismertem!

Szétszedtem a bábumat, hogy lássam belülről... Láttam!... És most aztán beszélgethetek vele!

Ó, te nem ismered a jól nevelt, fiatal angol nő véleményeit, gondolatait, elveit – sohasem köthetek belé, reggeltől estig ismétli az iskolás lányoknak írt társalgási gyűjtemény lapos mondatait.

Ugye, ismered a füzértáncnál osztogatott ajándékokat? Azokat az aranyozott papírba csomagolt, förtelmes cukorkákat! Hát ilyet kaptam én is! Felbon-tottam... Meg akartam enni, és úgy átjárt az émely,

hogy azóta hányinger fog el, ha csak megpillantom egy honfitársát.

Egy papagáj lett a feleségem, akit egy öreg angol nyelvtanár nő megtanított franciául. Értesz már?

.....
Feltűnt Trouville kikötője, a deszkamólón sűrűn álltak az emberek.

– És most hol tartogatom a feleségedet? – kérdeztem.

– Étretat-ba vittem – felelte ő.

– És te?

– Én? Én itt Trouville-ban szeretnék pihenni...

Néhány pillanatig hallgatott, majd hozzátette:

– Nem is sejted, milyen buta néha egy asszony!

1884. szeptember 4.

Illés Endre fordítása

A máglya

LE BÜCHER

Múlt hétfőn meghalt Étretat-ban egy indus herceg, Bapu Szahib Khanderao Ghatgay, Gaekwar maharadzsa őfenségének, Baroda állam – Gudzsarath tartomány, bombayi közigazgatási kerület – uralkodójának rokona.

Mintegy három hét óta gyakran láthattunk az utcákon hat-nyolc alacsony, ürge, egészen sötét bőrű fiatal hindut, szürke öltönyben, fejükön angol lovassapkával. Előkelőségek voltak, a főbb nyugati nemzetek katonai intézményeit tanulmányozni jöttek Európába. A kis csoport három hercegből, nemes barátjukból, a tolmácsból és három szolgából állt.

A küldöttség vezetője az elhunyt volt, egy „negyvenkét éves aggastyán”, a barodai fejedelem őfensége fivérének, Szampatrao Kashivaro Gaekwarnak apósa.

A vő elkísérte az apóst.

A többi indus neve:

Ganpatrao Shravanrao Gaekwar, Kasherao Gadhara, őfensége unokafivére;

Vasuder Madhar Samarth, tolmács és titkár;

a rabszolgák: Ramhandra Badzsadzsi, Ganu bin Pukaram Kokate, Rhambhadzsi bin Fardzsi.

Azt, aki később meghalt, indulás előtt kínzó balsejtelmek lepték meg, szentül hitte, hogy nem látja viszont hazáját, és szívesen lemondott volna az útról, de engedelmeskednie kellett fenséges rokona, Baroda fejedelme óhajának.

A nyár végét mindnyájan Étretat-ban töltötték, s fürdőzésük számos kíváncsit csalt a Fehér Szikláknál levő intézményhez reggelenként.

Öt vagy hat nappal ezelőtt Bapu Szahib Khanderao Ghatgaynál ínyfájdalmak jelentkeztek; majd a gyulladás továbbterjedt a torokra, és elfekélyesedett. Üszkösödés lépett fel, s hétfőn az orvosok közölték ifjú társaival, hogy rokonuk menthetetlen. Csaknem azonnal meg is kezdődött a haláltusa, és mivel a boldogtalan alig lélegzett már, barátai megragadták, kiemelték ágyából, s a szoba kőpadlójára fektették, hogy anyánk, a föld ölen lehelje ki lelkét, amiként azt Brahma elrendelte.

Aztán engedélyt kértek a polgármestertől, Boissaye úrtól a holttest haladéktalan elhamvasztására, mert ezt is szigorúan előírja a hindu vallás. A polgármester tétovázott, táviratilag a megyefőnökséghez fordult utasításért, azt is bejelentve azonban, hogy a válasz elmaradását beleegyezésként fogja értelmezni. Mivel este kilenc óráig nem érkezett válasz, határozat született, mely szerint – tekintettel arra, hogy a kór, mely végzett az indussal, gyulladásos volt – a tetemet még az éj folyamán el kellett hamvasztani a sziklafal tövében, a tengerparton, az apály beálltakor.

Azóta több bírálat érte ezért a polgármestert, noha értelmes, határozott és felvilágosult emberként cselekedett, s döntését a beteget kezelő és a halált megállapító három orvos egyetértésével és támogatásával hozta.

A kaszinóban tánc volt ezen az estén. Kora őszi ez este volt, kissé csípős. A nyílt tenger felől elég erős szél fújt, de nem kavart hullámokat, s a tépett, cafatos felhők sebesen nyargaltak odafönt. A szemhatár távolából jöttek, megannyi sötét árnyékként az égen, majd ahogy közeledtek a holdhoz, egyre fehérebbé

váltak, s elsuhanva előtte, eltakarták néhány pillanatra, de nem egészen.

A magas, meredek sziklafalak, melyek a kiöblösödő étretat-i partot alkotják, s a „Kapuk”-nak nevezett két híres árkádban végződnek, nem kaptak fényt – mint két roppant folt feketéllettek a halványan derengő tájban.

Esett egész nap.

A kaszinó zenekara keringőket, polkákat és négyeseket játszott. Egyszer csak különös hír érkezett, s terjedt csoportról csoportra. Azt beszélték, a Fürdőszállóban meghalt egy indus herceg, és engedélyt kértek a minisztertől az elégetésére. Egy szót se hittek az egészből, vagy legalábbis nem gondolták, hogy ennyire közeli a dolog, lévén ez a szokás merőben idegen még a mi felfogásunktól, s mivel későre járt az idő, mindenki hazament.

Éjfélkor a Gázművek embere utcáról utcára járva, sorra eloltotta a sárga lángokat, amelyek az álomba merült házakat, a sarat, a tócsákat megvilágították. Vártunk, lestük a percet, amikor a városka végre néma és kihalt lesz.

Egy asztalos már dél óta fát aprított, azon tanakodva magában, mihez kezdenek majd ezekkel a deszkadarabkákkal, és mire való elfecsérelni ennyi jó anyagot. A fát aztán szekérre rakták, mely elhagyott utcákon át vitte ki a tengerhez, semmi gyanút se keltve a kései járókelőkben. A kavicsos parton, szorosan a sziklafal tövében még haladt egy darabig, majd a három indus szolga leszórta róla a rakományt, s nekilátott a máglya megépítésének: hosszúkásra formázták. Magukban dolgoztak csak, mert avatatlan kéznek nem szabad részt vennie e szent munkában.

Éjfél után egy óra volt, amikor jelentették a halott rokonainak, hogy elvégezhetik feladatukat.

A kis ház ajtaja, ahol laktak, kinyílt; és a szűk,

rosszul világított előcsarnokban, egy hordágyon, megpillantottuk a fehér selyembe burkolt holttestet. A hátán feküdt, tisztán lehetett látni, a halvány lepel jól kirajzolta a formákat.

Az indusok mozdulatlanul, magukba mélyedve álltak a lábánál, míg egyikük halk, duruzsoló hangon ismeretlen szavakat mormolva, elvégezte az előírt szertartásokat. Körbejárta a tetemet, megérintette néhányszor, majd egy három láncocskán függő urnából hosszan hintette rá a szent Gangesz-vizet, melyet az indusoknak mindenhová magukkal kell vinniük.

Aztán négyen fölemelték a hordágyat, s lassan elindultak vele. A hold lement már, sötétbe merítve a csatakos és üres utcákat, de a tetem szinte világított a hordágyon, oly sugárzóan fehér volt a selyem; és ez a fénylő test, a sötét bőrrű férfiak közt, kiknek keze-arca egybeolvadt ruhájukkal, valóban megragadó látványt nyújtott, amint tovatűnt az éjszakában.

A halott mögött három indus haladt, nyomukban pedig, jó fejfel magasodva fölējük, bő úti köpenyébe burkolózva, természetes angol lépkedett: a barátjuk, igen rokonszenves és előkelő modorú ember, aki végigkálauzolja őket Európán, s tanácsadóul szolgál.

Úgy rémlett, jelképes eseménynek vagyok tanúja e kis északi fürdőhely ködös és hideg ege alatt. Mint-ha India legyőzött szellemét vinnék itt előttem, s Anglia diadalmas szelleme kísérné utolsó útjára szürke ulszterben.

A gurulós kavicszon a négy halottvivő megállt néhány percre, hogy lélegzethez jusson, majd továbbindult; most már egészen apró léptekkel mentek, s meggörnyedve a teher alatt. Végül is odaértek a máglyához. A sziklafal lábánál állt, egy beszögellésben. Mögötte szinte függélyesen meredt fel a százméteres kőhomlokzat, mely egészen fehér volt, de ma éjszaka sötét.

A máglya egy méter magas lehetett; elhelyezték rajta a tetemet; majd az egyik indus kérte, mutassák meg neki a Sarkcsillagot. Megtörtént, s ekkor a halott rádza testét lábbal hazája felé fordították. Ezután tizenkét üveg petróleumot öntöttek rá, és kis fenyődeszkákkal teljesen betakarták. Ezzel elkészülve, a rokonok és a szolgák csaknem egy óra hosszat magasították még a máglyát, mely végül az asztalosok pajtaiban látható farakásokra emlékeztetett. Majd húsz üveg olajat locsoltak szét a tetején, s legfelülre egy zsák apró forgácsot szórtak. Pár lépéssel odébb, kis bronzmelegítőben, gyöngye láng reszketett, a holttest megérkezésekor gyújtották.

Eljött a nagy pillanat. A rokonok odamentek a tűzhöz. Mivel alig pislákol, egy kevés olajat öntöttek rá, s ekkor felcsapott a láng, teljes magasságában megvilágítva a roppant sziklafalat. Az egyik indus, aki eddig a melegítő fölé hajolt, hirtelen fölegyenesedett, két kezét a levegőbe emelte, karját behajlította; és a hatalmas, fehér kőtömbökre óriási árnyék vetődött, Buddha éjfékete árnyéka, hagyományos tartásában. Még a kis csúcsos sapka is, amit az indus viselt, az isten fejfedőjét idézte.

Oly váratlan és megkapó volt ez a közjáték, hogy a szívem feldobogott, mintha valami természetfölötti lény jelent volna meg előttem.

Igen, ő volt az csakugyan, az ősi, szent bálványkép, Kelet távolából itt termett Európa legnyugatibb csücskében, s örködött elégetendő fia felett.

Aztán eltűnt. Meghozták a tüzet. A forgácsok meggyulladtak a máglya csúcsán, majd ropogni kezdett a fa is, és egyszerre ragyogó fényesség öntötte el a partot, a kavicsos földszegélyt s a megtörő hullámok tajtékját.

A fényesség nőttön-nőtt, már messze kint a vízen is jól látszott a hullámok táncoló taraja.

A tengerről erős szélrohamok jöttek, egyre szították a lángot, mely lelapult, körülnyaldosta a máglyát, megint felszökött, ezernyi szikrát szórt. A szikrák őrült gyorsasággal röppentek fel a sziklafal mentén, s a csillagok számát szaporítva, belévesztek az égbe. Az álmukból felriadt tengeri madarak panaszosan rikoltoztak, és amint nagy ívben elhúztak a fejünk felett, kiterjesztett fehér szárnyuk megvillant a máglya fénykörében, majd megint elnyelte őket az éjszaka.

Csakhamar nem volt egyéb a máglya, mint egy izzó – de nem vörösen, hanem sárgán, vakító sárgán izzó – tömeg, szélkorbácsolta tűzoszlop. Aztán egy erősebb széllokésre hirtelen megingott, a tenger felé dőlve megroskadt, s a halott teljes hosszában kibukkant alóla: elfeketedve hevert zsarátnokágyán, és ő is égett, magasra csapó kék lánggal.

És mikor a máglya ismét jobbra billent, a holttest megfordult, akár az alvó ember. Azonnal friss fát halmoztak rá, s a tűz még jobban nekibőszült.

Az indusok, félkörben ülve a kavicson, komoly és szomorú arccal meredtek a lángokba. Mi pedig, szörnyű hideg lévén, oly közel húzódtunk a máglyához, hogy a füst és a szikraeső az arcunkba vágott. Csak az égő fenyőfa és petróleum szagát lehetett érezni, semmi más.

És múltak az órák; és lassacskán megvirradt. Öt órára nem maradt más, mint egy rakás hamu. Ezt a rokonok összegyűjtötték, egy részét a szélbe, más részét a tengerbe szórták, egy keveset pedig ércurnába tettek, amit majd hazavisznek Indiába. Aztán visszatértek szállásukra, hogy átengedjék magukat gyászuknak.

E fiatal hercegek és szolgálók tehát, bár igen gyarló eszközök álltak csak rendelkezésükre, a legnagyobb tökélyel, különös ügyességgel és meglepő méltóság-

gal vitték végbe rokonuk elhamvasztását. Minden úgy folyt le, ahogy vallásuk szertartása, szigorú rendje megköveteli. Halottjuk békében nyugszik immár.

Reggel leírhatatlan izgalom támadt Étretat-ban. Némelyek szerint eleven embert égettek el, mások szerint valami bűntény nyomát akarták így eltüntetni, ismét mások szerint a polgármestert bebörtönzik, s elhangzott olyan vélemény is, hogy az indus herceg kolerának esett áldozatul.

A férfiak hüledeztek, a nők méltatlankodtak. A máglya helyén valóságos tömeg táborozott egész nap, csontmaradványokat keresgéltek a még meleg kavics közt. Találtak is vagy tíz csontvázra valót, mert a part menti majorosok gyakran vetik a tengerbe kimúlt juhaikat. A játékosok aztán nagy gonddal tárcájukba rakták a különböző csontszilánkokat. De az indus hercegnek egyetlen porcikája se volt köztük.

Még aznap este kormány megbízott érkezett, s megkezdte a vizsgálatot. Egyébként úgy látszott, eszes és józan gondolkodású emberként formál véleményt e különös ügyről. De mit ír majd a jelentésében?

Az indusok kijelentették, hogy ha Franciaországban nem égethették volna el a halottjukat, más, szabadabb földre vitték volna, ahol eleget tehetnek szokásaiknak.

Láttam tehát máglyán elégetni egy embert, s szeretnék magam is ugyanezen a módon eltűnni.

Így ugyanis hamar lezajlik minden. Az ember sieteti a természet lassú munkáját, ahelyett, hogy késleltetné az undok koporsóval, melyben a halott hónapokig bomladozik. A test meghalt, a lélek eltávozott. A tisztító erejű tűz néhány óra alatt szétszórja azt, aki

nemrég még ember volt; a szélbe veti, levegőt és hamut csinál belőle, nem pedig szennyes rothadékot.

Ez tiszta és egészséges eljárás. A rothadást a föld alatt, abban a zárt skatulyában, melyben péppé válik a test, fekete és bűzös péppé, valamiképpen visszata-
szítónak és borzalmasnak érzem. A koporsó láttán, amint leszáll abba a sáros lyukba, elszorul a szív; de a szabad ég alatt lobogó máglyában van valami nagyszerű, szép és ünnepélyes.

1884. szeptember 7.

Somogyi Pál László fordítása

A hozomány

LA DOT

Senkit nem lepett meg Simon Lebrument uram házassága Jeanne Cordier kisasszonnyal. Lebrument uram nemrégiben vette meg Papillon mester közjegyzői irodáját; nyilvánvaló, hogy a kifizetéséhez pénzre volt szükség; Jeanne Cordier kisasszonynak pedig százezer frank készpénztőkéje volt bankjegyekben és értékpapírokbán.

Lebrument uram csinos legény volt, volt benne elegancia, afféle közjegyzői, vidéki elegancia, de mégiscsak elegancia, ami ritkaság Boutigny-le-Rebours-ban.

Cordier kisasszonyban volt báj és üdeség; kissé esetlen báj és kissé megfakult üdeség; de egészben véve szép, kíváncsú, szemrevaló leány volt.

A fiatal pár menyegzői szertartása egész Boutignyt izgalomba hozta.

Nagyon megcsodálták az ifjú házасokat, akik új hajlékukba húzódva rejtették el boldogságukat a világ szeme elől, s elhatározták, hogy pár napi meghitt együttlét után egész egyszerűen Párizsba fognak tenni egy kis utazást.

Elbűvölő volt ez a bizalmas együttlét, mert Lebrument uram értette a módját, és nevéhez való első közeledéseiben nem mindennapos ügyességet, gyöngédséget és alkalmazkodóképességet csillogtatott. Jelszava ez volt: „Megjön mindennek az ideje, csak ki kell várni.” Tudott türelmes és erélyes lenni egyszerre. A siker gyors volt és tökéletes.

Négy nap múlva Lebrument-né imádta a férjét. Nem tudott megválni tőle, azt akarta, hogy egész nap mellette legyen az ura, hogy cirógathassa, csókolgathassa, babrálhassa a kezét, a szakállát, az orrát stb. Ráült a térdére, megfogta a füle cimpáját, és azt súgta neki:

– Csukd be szemed, nyisd ki szád!

A férj nagy bizalommal kinyitotta a száját, félig lehuntya a szemét, és igen gyengéd, igen hosszú csókot kapott, amitől végigbizsergett a háta. És ő maga is nem győzte dédelgetéssel, ajakkal, kézzel, nem győzte szívvel-lélekkel, hogy reggeltől estig, estétől reggelig ünnepelje a feleségét.

Az első hét elteltével egyszer csak azt mondta a férj fiatal hitvesének:

– Ha akarod, jövő kedden elutazunk Párizsba. Úgy teszünk majd, mintha szerelmesek volnánk és nem házasok, járunk vendéglőbe, színházba, zenés kávéházba, mindenhova.

Az asszonyka ugrándozott örömében.

– Jaj de jó lesz! Jaj de jó lesz! Menjünk minél előbb.

A férj folytatta:

– És igaz, hogy semmit el ne felejtünk, figyelmeztessd apádat, hogy tartsa készen a hozományodat; magunkkal visszük, és egyúttal kifizetem Papillon uramat.

– Holnap szólok neki – mondta az asszony.

A férje pedig ölébe vette, hogy újra kezdje vele azt a kis szerelmes játékot, amit egy hét óta az asszonyka olyan nagyon megkedvelt.

Legközelebbi kedden az örömszülők a pályaudvarra kísérték a lányukat és a vejüket, akik a fővárosba utaztak.

Az após így szólt:

– Szavamra mondom, nem okos dolog annyi pénzt tartani a tárcádban.

De a fiatal jegyző csak mosolygott.

– Sose aggódjék, papa, én már megszoktam az ilyesmit. Gondolhatja, az én foglalkozásom olyan, hogy néhanap majdnem egymilliót hordok magamnál. Így legalább megtakarítunk egy csomó formáságot és késedelmet. Egyáltalán ne nyugtalankodjék.

Fölhangzott a vasutas kiáltása:

– Párizs felé beszállni!

Sietve fölszálltak egy kocsiszakaszbba, ahol két öreg hölgyet találtak.

Lebrument a felesége fülébe súgta:

– Kellemetlen, nem szivarozhatok.

Az asszonyka halkán felelte:

– Nekem is nagyon kellemetlen, de nem a te szivarozásod miatt.

A vonat fűtyült és elindult. Az út egy óra hosszat tartott, de ezalatt nem sokat beszélhettek, mert a két öreg hölgy ébren volt.

Amint megérkeztek a Saint-Lazare pályaudvarra, Lebrument uram így szólt a feleségéhez:

– Ha akarod, cicám, először villásreggelizünk valahol a körúton, azután nyugodtan visszajövünk, kiváltjuk a poggyászsunkat, és a szállodába vitetjük.

A menyecske tüstént beleegyezett:

– Persze, menjünk reggelizni a vendéglőbe. Mész-e van az?

– Igen – felelt a férj –, kissé messze, de majd omnibuszra ülünk.

Az asszony meghökkent:

– Miért nem fiákerra?

A férj nevetve dorgálta meg:

– Hát így tudsz te takarékoskodni? Ötperces út fiákeren, minden perc hat sou! Te ugyan semmit sem sajnálsz magadtól.

– Igazad van – szólt az asszony kissé zavartan.
Hármas fogatú, nagy omnibusz döcögött arra.
Lebrument rákiáltott: – Kalauz! Hé, kalauz!

A nehézkes alkotmány megállt. A fiatal jegyző föl-
tolta a feleségét, és hadarva mondta:

– Ülj csak a kocsi belsejébe, én majd fölkapaszkod-
om a tetőre, hogy legalább egy cigarettát elszívhas-
sak villásreggeli előtt.

Jeanne nem ért rá válaszolni; a kalauz, aki a karjá-
nál fogva ragadta meg, hogy fölsegítse a fölhangzó lép-
csőjén, most belökte a kocsiba, és ő kimerülten ro-
gyott egy padra, bambán nézve a hátsó üvegablakon
keresztül a férje lábát, amint fölmászott az omnibusz
tetejére.

És mozdulatlanul üldögélt egy pipaszagú, kövér
úriember meg egy kutyaszagú, öreg hölgy között.

A többi utas – egy fűszeressegéd, egy munkásnő,
egy gyalogsági őrmester, egy arany pápaszemes úr,
aki roppant széles és esőcsatorna módjára fölhajtott
peremű cilindert viselt, két fontoskodó és mogorva
ábrázatú hölgy, akiknek egész magatartásáról lerítt:
„Itt vagyunk ugyan, de többet érünk, mint ti”, két
apáca, egy födetlen fejű lány meg egy gyászhuszár –,
ahogy ott ültek egymás mellett némán, úgy hatottak,
mint egy karikatúra gyűjtemény, mint egy panopti-
kum, mint az emberi ábrázat torzképsorozata, emlé-
keztettek azokra a dróton lógó mulatságos bábukra,
amelyekre a vásárban célba dobznak.

A kocsi zökkenéseitől himbálózott kissé a fejük,
rázkódtak, arcuk petyhüdt bőre rezgett; a kerekek
döcögésétől elkábultak, valami álmatag bambaság
ömlött el rajtuk.

A fiatalasszony tétlenül tűnődött:

„Miért nem jött velem? – gondolta. Tétova szo-
morúság szorította el a szívét. – Igazán lemondhatott
volna arról a cigarettáról.”

Az apácák jelt adtak, a kocsi megállt, azután egymás után leszálltak, ócska szoknyáikból dohos szag áradt.

A kocsi elindult, majd újra megállt. Egy vörös képpű szakácsnő szállt föl nagy szuszogva. Leült, és a térdére tette bevásárlókosarát. Erős mosogatóvíz-szag terjedt el az omnibuszban.

„Messzebb van, mint hittem” – gondolta Jeanne.

A gyászhuszár távozott, és helyére egy kocsis jött, aki istállópárát árasztott.

A födetlen fejű lány után egy hordár következett, akinek a lábán megérzett a sok szaladgálás illata.

A közjegyzőné rosszul érezte magát, a szíve elszorult, és sírhatnékja volt, maga sem tudta, miért.

Jöttek-mentek az utasok. Az omnibusz csak ment-ment a véget nem érő utcákon, megállt az állomásokon, és ismét megindult.

„Milyen messze van! – gondolta Jeanne. – Hacsak el nem vétette a célt szórakozottságból, vagy el nem aludt. Nagyon fáradtnak látszott az utóbbi napokban.”

Lassanként valamennyi utas leszállt. Egyedül maradt, egyes-egyedül. A kalauz elkiáltotta:

– Vaugirard!

Minthogy az asszonyka nem mozdult, megismételte:

– Vaugirard!

Jeanne ránézett, megértve, hogy ez neki szólt, minthogy szomszédai már nem voltak. A kalauz harmadszor is mondta:

– Vaugirard!

Ekkor megkérdezte:

– Hol vagyunk?

A férfi mogorva hangon felelt:

– Vaugirard-ban vagyunk, az ántiját, már mondtam vagy hússzor.

– Messze van még a körút? – kérdezte az asszony.
– Melyik körút?
– Hát az Italiens körút.
– Azt már rég elhagytuk.
– Ejnye! Nem lenne szíves figyelmeztetni a férje-
met?

– A férjét? Hol?
– Fönt a tetőn.
– A tetőn! Már jó ideje nincs ott senki.
Az asszonyka rémült mozdulatot tett.
– Hogyhogy? Az lehetetlen. Velem együtt szállt
fel. Nézze meg jól, ott kell legyen!

A kalauz goromba lett.
– Jó, jó, kicsikém, elég a dumából, gombház, ha
leszakad, lesz más. Lógás el a balfenéken. Majd talál
másikat az utcasarkon.

Jeanne szeme könnybe lábadt. Nem tágított:
– De kérem, ön téved, biztosíthatom róla, hogy
téved. Az uram vastag aktatáskát vitt a hóna alatt.

A kalauz elnevette magát.
– Vastag aktatáskát? Aha, igen, az leszállt a Made-
leine-nál. No, mindegy, magát jól benn hagyta a
pácban, hahaha!

A kocszi megállt. Jeanne kiszállt, és akaratlanul, ösz-
tönösen felpillantott az omnibusz tetejére. Egy lélek
sem ült rajta.

Ekkor hangos zokogásra fakadt, és nem törődve
vele, hogy hallják és nézik, ezt rebegte:

– Mi lesz most velem?
A végállomási ellenőr odalépett:
– Mi a baj?
A kalauz hamiskásan felelt:
– Ezt a hölgyikét útközben faképnél hagyta a férje.
A másik így felelt:
– Rendben van, törődjön a dolgával.

Azzal sarkon fordult.

Ekkor Jeanne elindult cél nélkül, sokkal kábultabban és zavarodottabban, hogysem meg tudta volna érteni, ami vele történt. Hová menjen? Mitévő legyen? Mi történt az urával? Hogyan eshetett meg ilyen tévedés, ilyen feledékenység, ilyen nemtörődömség, ilyen hihetetlen szórakozottság?

Két frank volt a zsebében. Kihez forduljon? És hirtelen eszébe jutott unokatestvére, Barral helyettes osztályfőnök a tengerészeti minisztériumban.

Épp annyija volt, amennyiből megfizethette a bérkocsit; az unokatestvére lakására hajtatott. Szembe találkozott vele, az épp a hivatalába indult. Vastag aktatáskát vitt a hóna alatt, úgy, mint Lebrument.

Jeanne kiugrott a kocsiból.

– Henry! – kiáltott.

A férfi hökkenve állt meg:

– Jeanne?... Te itt?... Egyedül? Mit csinálsz itt? Hogy kerülsz ide?

Az asszonyka könnyes szemmel rebegte:

– A férjem épp az imént vészett el.

– Elveszett? Hol?

– Egy omnibuszon.

– Omnibuszon?... Ó!...

Jeanne sírva elmondta kalandját.

A férfi elgondolkozva hallgatta. Azután ezt kérdezte:

– Józan volt?

– Igen.

– Sok pénz volt nála?

– Igen, nála volt a hozományom.

– A hozományod?... Az egész?

– Az egész... hogy minél előbb kifizethesse az iroda árát.

– Hát akkor, édes fiam, a férjed most valahol Belgiumban csatangol.

Jeanne még most sem értette.

– A férjem... azt mondod?

– Azt mondom, hogy elcsórta a... tőkédet... erről van szó.

Jeanne-nak a lélegzete is elállt, úgy susogta:

– De hiszen akkor... akkor... akkor... gazember!

És az izgalomtól kimerülten, zokogva borult az unokafivére mellényére.

Mikor a férfi észrevette, hogy az emberek megállnak és nézik őket, szép szelíden betuszkolta a háza kapuja alá, a derekát átfogva támogatta, fölsegítette a lépcsőn, és mikor a szolgáló zavartan ajtót nyitott, kiadta a rendelkezést:

– Sophie, szaladjon csak a vendéglőbe, hozzon vilásreggelit két személyre. Ma nem megyek be a minisztériumba.

1884. szeptember 9.

Lányi Viktor fordítása

Bitang Mohamed

MOHAMMED-FRIPOUILLE

– Felmegyünk kávézni a tetőre? – kérdezi a kapitány.

Azt feleltem:

– Hogyne, természetesen.

Fölkelt. Sötét volt már a teremben, mely a mór stílű házak divatja szerint csak a belső udvarról kapott világítást. A magas, csúcsíves ablakok előtt liánok ereszkedtek le a nagy teraszról, ahol a meleg nyári estét szokás tölteni. Az asztalon nem maradt más, csak gyümölcs, óriási afrikai gyümölcsök, szilva nagyságú szőlő, ibolyaszín húsú, puha füge, sárga körte, hosszúkás, kövér banán, és tugurti datolya, egy alfafűből font kosárban.

A mór szolga kinyitotta az ajtót, s én fölmentem az azúrkék falú lépcsőn, mely fölülről kapta a haldokló nap szelíd világosságát.

Aztán hamarosan mélységes boldogsággal sóhajtottam fel, amint felértem a teraszra. Innen végig lehetett látni Algírt, a kikötőt, az öblöt és a távoli partokat.

Az a ház, amelyet a kapitány megvásárolt, régi arab lakóhely volt, az óváros középpontjában, kellős közepén azoknak az útvesztő síkátoroknak, ahol az afrikai partvidék különös népsége nyüzsög.

Alattunk a lapos, négyszögletes háztetők óriás lépcsők gyanánt ereszkedtek le odáig, ahol az európai város ferde tetői kezdődtek. Ezeken túl látni lehetett a horgonyzó hajók árbocait, még tovább pedig a ten-

gert, a nyílt tengert, kéken és nyugodtan, a nyugodt kék ég alatt.

Gyékényeken nyújtóztunk el, fejünket párnára hajtva, s miközben az ottani zamatos kávé szürcsölgöttük, láttam feltűnni az első csillagokat a sötétlő égen. Alig lehetett látni őket, oly távol voltak, oly halványak, alighogy kigyúltak még.

Könnyű, szárnyas melegség cirógatta a bőrünket. Némelykor még melegebb, súlyosabb párák, amik valami határozatlan szagot, Afrika szagát hozták magukkal, mintha csak a sivatag közeli leheleteként röppentek volna ide az Atlasz csúcsai fölött. A kapitány hanyatt fekve így beszélt:

– Micsoda ország ez, barátom! Milyen édes itt az élet! Milyen különös, gyönyörűséges dolog itt a pihenés! Ó, ezek az éjszakák álmodozásra vannak teremtvé!

Én egyre néztem a csillagok születését, valami lágy és mégis eleven kíváncsisággal, szendergő boldogsággal.

Azt mormogtam:

– Elmondhatna nekem valamit abból az időből, amit délen töltött.

Marret kapitány a hadsereg legvénebb afrikánusai közé tartozott, szerencsés katona volt, egykori szpáhi, aki kardcsapásokkal vívta ki rangját.

Az ő jóvoltából, az ő baráti összeköttetései segítségével, nagyszerű utazást tehettem a sivatagban; s ezen az estén azért jártam nála, hogy köszönetet mondjak neki, mielőtt visszatérek Franciaországba.

Azt mondta:

– Milyen fajtájú történetet akar? Tizenkét év alatt, amíg a sivatagban éltem, annyi kalandon mentem keresztül, hogy már egyet sem tudok.

Én azt feleltem:

– Beszéljen nekem az arab nőkről!

Egy ideig hallgatott. Csak feküdt hanyatt, karját hátrahajtva, kezét feje alá téve, s egyszer-egyszer megéreztem a szivarja illatát, melynek füstje egyenesen szállt az égbe ezen a szélcsöndes éjszakán.

Egyszerre csak elnevette magát.

– No, hát elmondok önnek egy mulatságos esetet. Algírban töltött időm elején történt.

Különös alakok szolgáltak akkor az afrikai hadseregben, manapság már nem lát ilyeneket az ember, kiveszett a magjuk – ezek az alakok úgy mulattatták volna önt, hogy egész életére itt maradt volna ebben az országban.

Én közönséges szpáhi voltam, húszesztendő kis szpáhi, szőke, vakmerő, mozgékony és eleven – igazi algíri katona. A boghari katonai parancsnoksághoz osztottak be. Ismeri Boghart, a délvidék erkélyének nevezik; látta az erőd csúcsáról ennek az izzó, csupasz, elkínzott, köves, vörös földnek a kezdetét. Ez igazán a sivatag előszobája, forró és fenséges határa annak az óriási, sárga, elhagyatott vidéknek.

Szóval, voltunk Bogharban vagy negyvenen szpáhi, egy gyalogos század s egy század afrikai lovas vadász, mikor megtudtuk, hogy az uledberghi törzs meggyilkolt egy angol utazót, aki, isten tudja, hogyan kerülhetett erre a vidékre – mert hiába, az angol nem fér a bőrébe.

Meg kellett torolni ezt a gázságot, amit egy európai ellen követtek el; de a főparancsnok habozott, hogy egész hadoszlopot küldjön-e, mert úgy vélekedett, hogy egy angol nem ér meg ennyi fáradságot.

Nohát, amint erről az ügyről beszélgetett a kapitánnyal meg a hadnaggyal, egy szpáhi őrmester, aki a raportra várakozott, egyszerre csak felajánlotta, hogy ő megbünteti ezt a törzset, ha csak hat embert adnak neki.

Tudja, hogy itt délen több a szabadság, mint a városi helyőrségekben, s a tiszt és a közkatona között valami olyan bajtársi viszony van, amit máshol nem lehet megtalálni.

A kapitány elnevette magát.

– Te, fiam?

– Igenis, kapitány úr, és ha kívánja, elhozom foglynak az egész törzset.

A parancsnok szeretett rögtönözni, és szaván fogta:

– Holnap reggel elindulsz hat magad választotta emberrel, s ha szavadnak nem állsz, hát jaj neked!

Az altiszt mosolygott a bajusza alatt.

– Attól ne tessék félni, parancsnok úr. A foglyaaim itt lesznek legkésőbb szerdán délben.

Ez az őrmester – Bitang Mohamednek hívtuk – igazán meglepő ember volt: török, igazi török, aki hányt-vetett és kétségtelenül nem egészen tiszta élet után francia szolgálatba lépett. Sokfelé utazott, járt Görögországban, Kisázsiában, Egyiptomban, Palesztinában, és sok gazságot követhetett el útközben. Igazi basi-bozuk volt, merész, mulatós, kegyetlen és vidám, a keleti ember nyugodt vidámságával. Kövér volt, igen kövér, de mozgékony, mint egy majom, és csudálatosan lovagolt. Hihetetlenül vastag és hosszú bajusza mindig a holdsarló és a görbe török kard zavaros képét idézte elémbé. Dühös gyűlölettel viseltetett az arabok iránt, és rémítő, alattomos kegyetlenséggel bánt velük, folyvást új cselfogásokat, kiszámított és rettentő álnokságokat eszelve ki.

Mindezen kívül hihetetlenül erős és vakmerő volt.

A parancsnok azt mondta neki:

– Válaszd ki az embereidet, fiam!

Mohamed engem is magával vitt. Bízott bennem ez a bátor ember, és én egész lelkemmel hálás voltam

neki a választásáért, melynek éppen annyira örültem, mint később a becsületrend keresztjének.

Szóval másnap hajnalban elindultunk mind a heten – de csak mi heten. Bajtársaim afféle banditák, úton-állók voltak, végigrabolták és csavarogták ezek a világ minden országát, s végül szolgálatba álltak valami idegenlégióban. A mi afrikai hadseregünk akkoriban tele volt ezzel az alja néppel; kitűnő katonák, de a lelkiismeretük nem túlságosan kényes.

Mohamed mindegyikünknek odaadott vagy tíz darab, körülbelül egy méter hosszú kötelet. Én ezenkívül, mint legfiatalabb és legkönnyebb, még egy százméteres teljes kötéltekercset is cipeltem. Mikor megkérdezték tőle, hogy mit akar ezzel a sok madzaggal, azt felelte a maga megszokott, alattomos, csendes módján:

– Arabot halászunk vele.

És hamiskásan hunyorított – ezt egy vén, Párizsból való afrikai vadásztól tanulta.

Élén járt a csapatnak, piros turbánban, melyet a harcmezőn állandóan viselni szokott, és elragadtatott képpel mosolygott óriás bajusza alatt.

Igazán szép volt ez a nagy török, hatalmas hasával, kolosszus vállával, nyugodt képével. Közepes nagyságú, de erős, fehér lovon ült; úgy tetszett, a lovas tízszer olyan kövér, mint amit a lova megbír.

Betértünk egy köves, csupasz, egészen sárga kis völgybe, mely a Selif völgyébe szakad, s a vállalkozásunkról beszélgettünk. A társaim, ahányan voltak, annyiféle kiejtéssel beszéltek, mert egy spanyol, két görög, egy amerikai és három francia volt köztünk. Ami Bitang Mohamedet illeti, ő valami elképzelhetetlen módon törte a francia szót.

A nap, a rettentő nap, az a déli nap, amelyet a Földközi-tenger másik oldalán nem ismernek, a vál-

lunkra tűzött, és lépésben haladtunk, mint arrafelé rendesen szokás.

Egész nap nyeregben, anélkül, hogy egy fát vagy egy arabot láttunk volna.

Délután négy óra felé, egy kis forrás mellett, mely a kövek közt folydogált, megettük a magunkkal hozott kenyeret és birkahúst, s húszpercnyi pihenő után megint útnak eredtünk.

Este hat óra tájban, végre, hosszú kerülő úton, amit parancsnokunk tétetett velünk, egy dombocska mögött felfedeztünk egy táborozó törzset. A barna, alacsony sátrak sötét foltokat alkottak a sárga földön, nagy, sivatagbeli gombáknak tetszettek, mintha a földből nőttek volna ki e napégette, vörös kis domb lábánál.

Ezeket kerestük mi. Kissé távolabb, egy sötétzöld alfamező szélén megbéklyózott lovak legelésztek.

Mohamed kiadta a parancsot: „Vágta!” – s úgy értünk a tábor közepére, mint a szélvész. A halálra rémült asszonyok, lelógó, libegő, fehér rongyokkal borítva gyorsan bebújtak vászonodvaikba, négykézláb mászva, meggörnyedve és visítozva, mint az űzött állatok. A férfiak ellenben mindenfelől elősereglettek, hogy védjék a tábort.

Egyenesen a legmagasabb sátornak, az aga sátorának tartottunk.

Hüvelyében tartottuk a kardunkat Mohamed példáját követve, aki egészen sajátságos módon vágta-tott. Teljesen mozdulatlanul, egyenesen ült kis lován, mely őrült mozdulatokkal cipelte ezt a tömeget. És a hosszú bajuszú lovas nyugalma furcsa ellentétben volt az állat elevenségével.

A bennszülött főnök akkor lépett ki sátorából, mikor mi eléje értünk. Nagy, sovány, fekete ember volt, a szeme villogó, a homloka kiugró, szemöldöke félkörbe hajló. Azt kiáltotta arab nyelven:

– Mit akartok?

Mohamed hirtelen megállította lovát, s azt felelte neki az ő nyelvén:

– Te ölted meg az angol utast?

Az aga erős hangon jelentette ki:

– Nincs jogod vallatni engem.

Mintha fenyegető vihar vett volna körül bennünket. Az arabok mindenfelől előszaladtak, szorongattak, körülzártak bennünket, és szitkozódtak.

Kegyetlen ragadozó madárhoz hasonlítottak, nagy, horgas orrukkal, sovány, kiugró csontú arcukkal s mozdulataiktól lobogó, bő ruhájukkal.

Mohamed fellángoló szemmel mosolygott, turbánja félrecsapva, és mintha a gyönyörűség borzongását vettem volna észre kissé megereszkedett, húsos, ráncos arcán.

Mennydörgő hangon szólalt meg újra, túlkiabálva a zajongókat:

– Halál arra, aki ölt!

És nekiszegezte pisztolyát az aga barna képének. Láttam, amint egy kis füst száll fel a pisztoly csövéből, aztán a törzsfőnök homlokából az agyvelő és a vér rózsaszínű tajtékja fröccsent ki. Egyszerre hanyatt vágódott, kitárt karokkal, amitől burnuszának libegő vége úgy libbent meg, mint két szárny.

Annyi bizonyos: azt hittem, elérkezett az utolsó óráim, olyan rettentő z sivaj támadt körülöttünk.

Mohamed kihúzta a kardját. Mi is kardot rántottunk. Azt kiáltotta, míg körbesuhintva távolította el azokat, akik közelebből szorongatták:

– Aki megadja magát, életben marad. A többi meghal.

És herkulesi markával megragadva a legközelebb állót, nyergére fektette, összekötötte a kezét, és felénk üvöltötte:

– Tegyetek úgy, mint én, és kaszaboljátok le, aki ellenáll.

Öt perc alatt foglyul ejtettünk vagy húsz arabot, és keményen összekötöttük a csuklójukat. Aztán a futókat üldöztük; mert a meztelen kardok láttára mindenki hanyatt-homlok menekült. Még vagy harminc embert szedtünk össze.

Az egész mezőn futó foltokat lehetett látni. Az aszszonyok magukkal vonszolták gyermekeiket, éles sikoltozások közepette. A sakálokhoz hasonló, sárga kutyák ugatva forgolódtak körülöttünk, és vicsorogtak ránk.

Mohamed mintha megbolondult volna örömeiben, egy ugrással a földön termett, megragadta a kötelet, amit én hoztam, és így szólt:

– Figyelem, gyerekek, két ember szálljon le.

Ekkor valami rettentő és furcsa dolgot csinált: egész olvasót foglyokból, vagyis inkább akasztott emberekből. Erősen összekötözte az első fogoly két kezét, aztán hurkot vetett a nyaka köré, majd ugyanazzal a kötéllel ismét megkötötte a következőnek a kezét, aztán annak is a nyakára csavarta. A mi ötven foglyunk hamarosan úgy volt megkötözve, hogy egyetlenegynek legkisebb menekülő mozdulata megfojtotta volna őt is, két szomszédját is. Minden mozdulatuk meghúzta a nyakukon levő hurkot, s egyenletes lépésekkel kellett járniuk, egy szemernyi-vel sem távolodva el egymástól, hacsak tüstént le nem akarnak esni a lábukról, mint nyúl a hurokban.

Mikor ez a furcsa munka véget ért, Mohamednek rázni kezdte a hasát a csendes nevetés, de hang nem jött ki a száján.

– Nohát, ez az arab lánc – mondotta.

Magunk is hasunkat fogtuk neveltünkben a foglyok rémült, siralmas ábrázatának láttára.

– Most pedig – kiáltotta a parancsnokunk – egy cöveket mindegyik végébe, fiaim; erősítsétek meg!

Valóban cöveket tűztünk le a fantomokhoz hasonló fehér foglyok szalagjának mind a két végébe. Mozdulatlanok maradtak, mintha kővé váltak volna.

– Ebédeljünk – mondta a török.

Tüzet gyújtottunk, és megsütöttünk egy birkát; a húsát kezünkkel marcangoltuk szét. Aztán datolyát ettünk, amit a sátrakban találtunk; hasonló módon szerzett tejet ittunk, és fölszedtünk néhány ezüst ékszert, amit a menekülők ottfelejtettek.

Nyugodtan fejeztük be az étkezésünket, mikor a szemközt lévő dombon valami különös gyülekezetet vettem észre. Az imént elmenekült asszonyok voltak – csak az asszonyok. Futva jöttek felénk. Mutattam őket Bitang Mohamednek.

Mosolygott.

– Ez lesz az édesség! – mondotta.

Az ám, az édesség!

Közelünkbe értek, rohánva, mint megannyi őrült, s hamarosan agyba-főbe hajigáltak bennünket kövekkel, meg sem állva futás közben. Láttuk, hogy föl vannak fegyverkezve késekkel, sátorkarókkal, ócska edényekkel.

Mohamed felkiáltott:

– Lóra!

Éppen jókor. Rettenetes volt a támadás. Az asszonyok azért jöttek, hogy kiszabadítsák a foglyokat, és iparkodtak elvágni a kötelet. A török megértette a veszedelmet, megdühödött, s azt üvöltötte:

– Vágd! Kaszabold! Kaszabold! – És mert mi nem mozdultunk – megzavart bennünket ez az újfajta roham, és haboztunk asszonyokat gyilkolni –, ő maga vágott neki a támadó csapatnak.

Egymaga támadt rá a rongyos asszonyok zászlóaljára, s kaszabolni kezdett a nyomorult, kaszabolni,

mint egy őrült, olyan dühvel, olyan nekivadultan, hogy mindig összeesett egy fehér test, valahányszor a karja lecsapott.

Olyan rettentő volt, hogy az elszörnyedt asszonyok éppoly gyorsan futottak meg, mint ahogy jöttek, a helyszínen egy tucát halottat és sebesültet hagyva, kiknek piros vére befestette a világos ruhákat.

Mohamed pedig dúlt képpel tért vissza hozzánk, s azt ismételte:

– Siessünk, siessünk, fiaim; visszajönnék!

Azzal megkezdtük a visszavonulást, lassú léptekkel vezetve a foglyainkat, akiket megbénított a megfulladástól való félelem.

Másnap delet ütött az óra, mikor Bogharba érkezünk akasztottakból alkotott láncunkkal. Csak hat pusztult el útközben. De gyakran meg kellett lazítani a hurkokat a menet elejétől a végéig, mert minden rázkódás egyszerre egy tucát foglyot kezdett fojtogatni.

A kapitány elhallgatott. Én nem feleltem semmit. Azon a furcsa országon tűnődtem, ahol ilyen dolgokat lehet látni; és elnéztem a fekete égen a csillagok megszámlálhatatlan és ragyogó nyáját.

1884. szeptember 20.

Benedek Marcell fordítása

A hagyatéék

LE LEGS

Serbois úr és Serbois-né asszony villásreggelijét ette, s komoran ültek egymással szemközt.

Serbois-né, a rózsás bőrű, kék szemű, puhán mozgó kis szőkeség lassan evett, fejét lehajtotta, mintha valamilyen szomorú, állhatatos gondolat ejtené foglyul.

Serbois nagydarab, erős ember volt, pofaszakállas férfi, legalábbis miniszter vagy egy nagyvállalat képviselője lehetett volna – most idegesnek és elgondolkozottnak látszott. Végül is megszólalt, mintha csak magának mondaná:

– Ez igazán furcsa!

– Mire gondolsz, drágám? – kérdezte felesége.

– Hogy Vaudrec nem hagyott ránk semmit.

Serbois-né elpirult; hirtelen pirult el, mintha váratlanul egy rózsaszín fátyol hullt volna a bőrére, mellétől az arcáig.

– Talán a közjegyző őrzi a végrendeletet – felelte végül. – Még semmit nem tudhatunk.

De úgy látszott, mintha ő tudna valamit. Serbois elgondolkozott:

– Persze lehetséges. . . Végre is a fiú a legjobb barátunk volt, mind a kettőnk barátja. Soha nem maradt el tőlünk, másodnaponként itt vacsorázott. . . tudom, sok ajándékot kaptál tőle, így viszonzta vendégszeretetünket. . . De ha valakinek olyan barátai vannak, amilyenek mi voltunk, azokra végrendeletében is gondol az ember. Annyi biztos, ha én be-

tegnek éreztem volna magam, hagytam volna rá valamit, bár te vagy a természetes örökösöm.

Serbois-né lesütötte szemét. És míg férje a csirkét szeletelte, kifújta az orrát, mint aki sír.

A férfi folytatta:

– Igazad van... Végre is elképzelhető, hogy a közjegyzőnél maradt végrendelet, s egy kis hagyaték várakozik ránk. Nem számítok nagy dologra, csak valamilyen emlékre, igen, egy emlékre, olyasvalamire, ami kifejezi, hogy gondolt ránk, és ragaszkodott hozzánk.

Felesége most habozva megszólalt:

– Ha akarod, villásreggeli után elmehetünk Lamanneur úrhoz, s megtudjuk, mi a helyzet.

– Helyes, nagyon helyes! – nyilatkozott a férfi.

S mert szalvétát kötött a nyakába, nehogy mártás érje a ruháját, most olyan volt, mint egy lefejezett ember, aki megszólal, a fehér vásznon feketén rajzolódott ki szép pofaszakálla és előkelő házba illő főpincér-arca.

Amint beléptek Lamanneur úr irodájába, kis mozgás támadt az alkalmazottak között; és amikor Serbois úr helyesnek vélte megnevezni magát, bár jól ismerték őt, az irodavezető túlzott buzgalommal ugrott fel, míg a helyettese mosolygott.

A házaspárt bevezették a főnök dolgozószobájába.

A közjegyző apró, gömbölyű ember volt; gömbölyű mindenütt.

Feje akár egy golyó, amit rászegeztek egy másik golyóra, s ezt oly kicsi lábak tartották, oly rövidek, hogy azokat is csaknem golyónak vélhette a szemlélő.

Köszönt, hellyel kínálta őket, s az asszonnyal könnyed, cinkos pillantást váltva, így kezdte:

– Éppen írni szándékoztam, hogy keressenek fel

irodámban, mert tájékoztatást kell adnom Vaudrec úr végrendeletéről, mely önöket érinti.

Serbois úr nem állta meg, hogy ki nem mondja:

– Ó, én biztos voltam benne!

A közjegyző folytatta:

– Fel fogom olvasni a végrendeletet, amely különben nagyon rövid.

Elővette az okmányt, és olvasta:

Én, alulírott Paul-Émile-Cyprien Vaudrec, szellemi és testi épségem birtokában kifejezem végakaratomat.

A halál minden pillanatban elragadhat minket, és a sors váratlan csapásától tartva, előrelátásból megírom végrendeletemet, melyet Lamanneur úrnál helyezek el.

Mivel nincs egyenes ági örökösöm, egész vagyonomat, négyszázezer frank értékű részvényeimet és körülbelül hatszázezer frank értékű ingatlanomat Claire-Hortense Serbois asszonyra hagyom, minden kötelezettség és feltétel nélkül. Kérem, fogadja úgy egy meghalt jó barát ajándékát, mint hódoló, mély, tiszteletteljes ragaszkodása jelét.

Kelt Párizsban, 1883. június 15-én.

Aláírás: Vaudrec

Serbois asszony lehajtotta a fejét, és mozdulatlan maradt, míg férje elképedten nézte hol a közjegyzőt, hol a feleségét.

Pillanatnyi hallgatás után Lamanneur úr megszólalt:

– Természetesen, uram, felesége nem fogadhatja el a hagyatékot az ön beleegyezése nélkül.

Serbois úr felállt.

– Gondolkodási időt kérek.

A közjegyző kicsit gúnyos mosollyal meghajolt:

– Megértem, kedves uram, hogy aggályos, és habozik. A világ néha rosszindulatúan ítél. De talán eljönne holnap, ugyanebben az időben, és akkor megadhatná válaszat.

Serbois úr is meghajolt.

– Helyes, uram. Holnap.

Szertartásosan köszönt, karját nyújtotta feleségének, aki a pipacsnál is pirosabb volt, és makacsul lesütötte a szemét; Serbois úr olyan méltóságteljesen vonult ki, hogy az írkokok valósággal megrémültek tőle.

Mihelyt hazaértek, Serbois úr becsukta az ajtót, s ridegen kimondta:

– Vaudrec szeretője voltál!

Az asszony éppen a kalapját emelte le, s megrándulva hátrafordult: – Én?... Én?

– Igenis, te!... Te!... Senki nem hagyja egész vagyonát egy asszonyra, ha az nem...

Serbois-né elsápadt; amikor hosszú szalagjait megakarta igazítani, hogy ne lógjanak a földre, keze megremegett.

Mielőtt megszólalt volna, egy pillanatig gondolkozott:

– Ugyan... bolond vagy!... Bolond!... Hát nem te remélted még az előbb, hogy hagy rád valamit?

– Persze... hagyhatott volna rám valamit... Rám!... Énrám!... Érted?... De nem rád!

Az asszony mélyen, furcsán a férfi szemébe nézett, mintha ott keresne valamit; mintha ott akarná megtalálni a másik lényből azt az ismeretlen részt, amibe sohasem hatolhatunk be egészen; amit csak megsejtünk egy-egy átsuhanó pillanatban, a fegyelmeztenség, a kitárulkozás, a figyelmetlenség pillanataiban, melyek olyanok, mint a lélek titokzatos mélyének nyitva felejtett ajtajai, végül lassan, szaggatottan mondta:

– Én pedig azt hiszem, hogy... a... hogy legalább olyan különös volna, ha ilyen nagy hagyaték terád száll... ha te kapod... tőle...

A férfi a várakozásában sértett ember hevességével kérdezte:

– Ugyan miért?

Kérdése nyers volt.

– Azért, mert... – És az asszony elfordította a fejét, mintha zavarba jött volna, és elhallgatott.

Serbois úr nagy léptekkel járkált, majd kijelentette:

– Hát ezt nem fogadhatod el!

Az asszony közömbösen mondta:

– Jó. De akkor nem is érdemes holnapig várni, rögtön értesíthetjük Lamaneurt.

Serbois megállt előtte; a két tekintet néhány pillanatig egymásba mélyedt, egészen közel álltak egymáshoz, mind a kettő ugyanazt akarta: látni, tudni, megérteni, felfedni, kifürkészni a másikat, a gondolatok mélyéig törni; két lény néma, égető harca volt, két emberé, akik együtt élve sem ismerik egymást, de szüntelenül gyanakszanak, szimatolnak, leselkednek.

Majd a férfi durván, halkán, egészen közeli-ről az asszony arcába vágta:

– Na!... Valld be, hogy Vaudrec szeretője voltál!

Az asszony vállat vont.

– Buta vagy!... Vaudrec szeretett, igen, azt hiszem, szeretett... de sohasem kapott meg... Soha, soha!

A férfi dobbantott:

– Hazudsz! Ez lehetetlen!

Serbois-né nyugodtan felelte:

– És mégis így van.

Serbois ismét járkálni kezdett.

Majd megint megállt.

– Akkor magyarázd meg, miért hagyta rád mindenét?... Miért éppen terád?...

Közömbösen hangzott a felelet:

– Olyan egyszerű. Te mondtad az előbb, hogy csak mi voltunk a barátai... Ugyanannyit volt minálunk, mint odahaza, s amikor a végrendeletét írta, természetesen ránk gondolt. És lovagiasan az én nevemet írta be a végrendeletbe, mert az én nevem jött a tollára, s ez is természetes, mert nekem hozta az ajándékait, és nem neked... Így volt? Gyakran hozott nekem virágot; megszokta, hogy minden hónap ötödikén megajándékoz valamilyen aprósággal, mert június ötödikén ismerkedtünk meg. Te is nagyon jól tudod ezt... Neked talán sohasem adott semmit, nem is gondolt rád. Asszonyoknak szokás emléket adni s nem a férjeknek... Hát persze hogy nekem ajánlotta fel az utolsó emléket is, s nem neked, ez csak egyszerű!

Olyan nyugodt, olyan természetes volt, hogy Serbois megzavarodott.

– Mindegy... A világ mégis nagyon rosszul fogadná. Mindenki arra gondolna, hogy... Nem, nem fogadhatjuk el!

– Hát ne fogadjuk el, drágám. Egymillióval kevesebb lesz a zsebünkben, más nem történik.

Mintha csak hangosan gondolkodnék, a férfi beszélni kezdett; nem is fordult feleségéhez.

– Igaz, egymillió... Hát ez mégis lehetetlen!... De akkor meg oda a jó hírünk!... Eh, mit bánom!... Ó, rám kellett volna hagynia a felét, igen, énram, akkor most minden rendben volna!...

Leült, egyik lábát átvette a másikon, pofaszakállát morzsolgatta, ahogyan a nagy elmélkedések pillanataiban szokta.

Az asszony kinyitotta a munkakosarát; a hímzéséért nyúlt, dolgozni kezdett.

– Nekem nem fontos... Neked kell döntened. Férje sokáig nem felelt, majd bizonytalanul mondta:

– Talán... talán volna egy mód... Ha rám íratnád a hagyaték felét... ahogyan a jogászok mondják: „élők közötti ajándékozás formájában”. Gyerekünk nincs, megteheted. És ezzel befogjuk a világ száját.

Serbois-né komolyan kérdezte:

– Nem látom egészen tisztán, ez miért fogná be a világ száját?

A férfi bosszúsan felfortyant:

– Ugyan, hogy lehetsz ilyen buta!... Hát azt mondjuk majd, hogy felesben örököltünk, és ez igaz lesz. Szükségtelen közölnünk, hogy a végrendeletben csak a te neved szerepel.

Serbois-né hidegen ránézett.

– Ahogyan akarod... Én beleegyezem.

Erre Serbois úr felállt, ismét csak járkálni kezdett. És mintha ismét megingott volna – bár az arca sugárzott.

– Nem... talán mégis helyesebb lenne lemondani... méltóbb... Pedig... így nem mondhatnának semmit!... A legkényesebb embernek is el kellene ismerni... igen, igen ez mindent tisztázna...

És megállt a felesége előtt:

– Hát akkor... ha akarod, babuskám... Én most egyedül visszamegyek Lamaneur úrhoz, hogy megbeszéljem vele az ügyet, s megmagyarázzam a helyzetet. Megmondom neki, hogy te szeretnéd így, ilendőségből, hogy ne fecseghessenek. Ha én elfogadom a hagyaték felét, nyilvánvaló, hogy tisztában vagyok cselekedetemmel, ismerem a helyzetet, tudom, hogy ez a helyzet kifogástalan és tisztességes. Mintha csak azt mondanám neked: fogadd el te is, drágám, ha én elfogadom, a férjed. Másképp persze... méltatlan volna hozzám.

Serbois-né csak ennyit mondott:

– Ahogy akarod.

A férfi folytatta, és most már dőlt belőle a szó:
– Úgy van!... Ha megosztjuk az örökséget, nagyon könnyű megmagyarázni. Egy barátunktól öröklünk, aki nem akart különbséget tenni közöttünk, egyforma mértékkel kívánt mérni, nem akart olyasmit kifejezni: „Az egyik vagy a másik kedvesebb nekem halálom után is, ahogyan életemben is kedvesebb volt.” És biztosítlak, ha eszébe jut, valóban ezt tette volna. De ő nem gondolkozott, és nem látta előre a következményeket. Nagyon helyesen mondtad: mindig neked hozott ajándékot. Az utolsó emléket is neked akarta adni...

Az asszony árnyalatnyi türelmetlenséggel félbeszakította:

– Rendben van, megértettem... Felesleges annyit magyaráznod!... Indulj már a közjegyzőhöz!

A férfi elvörösödve, hirtelen megzavarodva hebegte:

– Igazad van. Megyek...

Vette a kalapját, és feleségéhez lépett, hogy megcsókolja.

– Viszontlátásra, drágám... – mondta csendesen.

Az asszony a homlokát nyújtotta, kapott is egy hatalmas csókot, s közben a tekintélyes pofaszakáll megcsiklandozta arcát.

Serbois úr vidáman kiment.

És Serbois-né, ölébe ejtve hímzését, sírni kezdett.

1884. szeptember 23.

Illés Endre fordítása

A vadőr

LE GARDE

Vacsora után vadászkalandokat és baleseteket meséltek. Mindannyiunk öreg barátja, Boniface úr, a nagy vadölő és nagy borivó, egy tagbaszakadt és vidám ember, aki tele volt szellemességgel, értelemmel és bölcseséggel, gunyoros és lemondó bölcseséggel, amely maró különbségekben, de sosem szomorkodásban nyilvánult meg, egyszer csak így szólt:

– Én aztán tudok egy vadásztörténetet, vagy inkább egy elég furcsa vadászdrámát. Jócskán elüt az efféle ismerős históriáktól; nem is mondtam el soha, mert azt gondoltam, hogy senkit se szórakoztat.

Tudják, nem valami tetszetős mese. Mondhatom, nincs benne semmi izgató vagy megejtő, vagy kellembesen megindító érdekesség.

Na de hallgassák csak.

Akkoriban úgy harmincöt éves lehettem, és kergülten vadásztam.

Az idő tájt volt egy ugyancsak félreeső földem Jumièges környékén; erdők vették körül, és nagyon gazdag volt mezei és üregi nyúlban. Évenként csak négy-öt napot töltöttem ott magamban, mert a szálason nem tudtam barátot elhelyezni.

Egy öreg, nyugalmazott csendőrt tettem meg vadőrnek; a derék, karakán ember szigorúan az utasítások szerint járt el, rettentő volt a vadorzókhoz, nem félt az semmitől. Egyedül lakott, a falutól messze, egy kis házban, vagy inkább házikóban, melyben a

földszinten két helyiség volt, a konyha és a kamra, és az emeleten két szoba; az egyik, egy kis lyuk, amelyben éppen csak egy ágy, egy szekrény és egy szék fért el, nekem volt fölntartva.

Cavalier bácsi a másikban lakott. Amikor azt mondtam, hogy egyedül lakott ebben a lakásban, rosszul fejeztem ki magam. Magához vette az unokaöccsét, egy tizennégy éves léhűtőt, az járt be a faluba, három kilométerre, vásárolni, és segített az öregnek a mindennapi tennivalókban.

Ennek a sovány, magas, kissé hajlott hátú semmi-rekellőnek olyan gyér, sárga haja volt, mint a tyúkpihe, és olyan ritka, hogy kopasznak tetszett. Emellett roppant lába volt és óriás keze, olyan keze, mint egy kolosszusnak.

Kicsit kancsalított, és soha senkinek nem nézett a szemébe. Az emberi nemből olyannak találtam, mint az állatok közt a bűzös fajtákat. Ez a fickó olyan volt, mint a görény vagy a róka.

Egy odúban hált a két szobába vezető kis lépcső tetején.

De rövid ott-tartózkodásaim alatt a Vadászlakban – a házikót Vadászlaknak hívtam – Marius átengedte a kuckóját egy Céleste nevű écorcheville-i öregasszonynak, aki főzött rám, mert Cavalier bácsi nemigen dicsekedhetett a konyhájával.

Most már ismerik a személyeket és a színhelyet. Íme a kaland:

1854. október 15-én történt, jól emlékszem erre a dátumra, nem is felejttem el soha.

Lóháton indultam el Rouenből a kutyámmal, Bockkal, egy nagy, széles mellű és erős pofájú poutoi kopóval, mely a bokrok közt cserkészett, mint egy pont-audemeri spaniel.

Útitáskámat a nyeregkapában, puskámat a nya-

kamban általvetve vittem. Hideg nap volt, nagy, szomorú szél fújt, sötét felhők szálltak az égen.

A canteleui kaptatón fölfelé menet elnéztem a Szajna széles völgyét, melyet kígyózó kanyarokkal szelt át a folyó a látóhatár széléig. Baloldalt Rouen nyújtotta az égre minden tornyát, jobb felől az erdő borította, távoli hegyoldalig látott a szem. Azután átvágtam a roumare-i erdőn, hol lépésben, hol ügetve, és öt óra felé a Vadászlakhoz értem, ahol már várt Cavalier bácsi és Céleste.

Tíz év óta mindig ilyen idő tájt, mindig így jelentem meg, és mindig ezek a szájak üdvözöltek, mindig ugyanazokkal a szavakkal.

– Jó napot, uram, hogy szolgál az egészsége?

Cavalier nemigen változott. Ellenállt az időnek, mint egy öreg fa; de Céleste-re, főleg négy év óta, nem lehetett ráismerni.

Lassacskán kétrét görnyedt, és bár még mindig szorgoskodott, úgy előrehajolva járt, hogy törzse szinte derékszöget alkotott a lábával.

Az öregasszony nagyon odaadóan szolgált, és mindig szemmel láthatóan megindult, ha viszontlátott; minden elutazásomkor megjegyezte:

– Ki tudja, hátha utoljára látjuk egymást, kedves uram.

Ennek a szegény cselédnek félénk, vigasztalan búcsúja, az elkerülhetetlen és számára bizonyára közeli halálba való keserű belenyugvása minden esztendőben furcsán szíven ütött.

Leszálltam hát a lóról, kezét szorítottam Cavalierrel, és amíg ő bevezette az állatot az istállónak használt kis épületbe, beléptem Céleste-tel együtt a konyhába, mely az ebédlőnk is volt.

Azután a vadőr is utánunk jött. Az első pillantásra láttam, hogy nem olyan, mint máskor. Mintha gondterhelt, nyugtalan és feszélyezett volna.

– No, Cavalier – mondtam neki –, minden a kedve szerint van?

Ezt mormolta:

– Igen is meg nem is. Bizony van, ami jobban is lehetne.

Megkérdeztem:

– Mi már az, barátom? Ki vele.

De csak a fejét rázta:

– Nem, uram, még nem. Nem akarok mindjárt az elején kitálalni.

Faggattam, de kereken megtagadta, hogy vacsora előtt tájékoztasson. De a képéről láttam, hogy komoly a dolog. Nem tudtam, hogy mit mondjak neki, és csak ezt kérdeztem:

– Hát a vad? Van-e elég?

– Ó, vad, az aztán van. Talál, amennyit akar. Hál' istennek, rajta volt a szemem.

Ezt olyan komolyan, olyan vigasztalanul komolyan mondta, hogy egész mulatságos volt. Vastag, ősz bajusza mintha mindjárt le akarna esni az ajkáról.

Egyszer csak eszembe jutott, hogy még nem láttam az unokaöccsét.

– Hát Marius hol van? Miért nem mutatkozik?

A vadőr összerezzent, és hirtelen a szemembe nézett:

– Hát, uram, inkább megmondom, azon nyomban; igen, jobb is lesz: éppen őmiatta fáj a fejem.

– Aha! Na de hol van hát?

– Az istállóban, uram, a kellő pillanatban akartam előhozni.

– Mit csinált?

– Az történt, uram, hogy...

De a vadőr habozott, a hangja elváltozott, megreszketett, az arcát hirtelen mély ráncok, öreges ráncok barázdálták.

Lassan ismét megszólalt:

– Ez történt. A télen észrevettem, hogy vadorzó jár a roseraies-i erdőben, de nem tudtam nyakon csípni az illetőt. Éjszakákat töltöttem lesben, uram, sok-sok éjszakát. Semmi. Közben meg Écorcheville felé kezdtek el a vadorzást. Belebetegedtem a bosszúságba. De ne adj' isten, hogy fülön tudjam fogni a fosztogatót! Mintha csak tudta volna a csirkefogó, hogy merre járok, mit tervezek.

Hanem egyszer a Marius nadrágját keféltam, az ünneplő nadrágját, és negyven sout találtam a zsebében. Honnan az ördögből vette az a kölyök?

Egy hétig hánytam-vetettem a dolgot magamban, s láttam, hogy eljár hazulról; épp akkor ment el mindig, amikor én hazatértem pihenni. Úgy ám, uram.

Figyelni kezdtem, de már semmi kétségem nem volt, ó, semmi a világon. Egy reggel a szeme láttára lefeküdtem, majd íziben fölkeltem, és utánamentem. Ha valakit követni kell, uram, abban én felülmúlhatatlan vagyok.

El is fogtam bizony Mariust, aki orvul vadászott az ön földjén, uram, én, az ön vadőrje, őt, az unokaöcsémet!

Fölforrt a vérem, és hajszál híján ott helyben megöltem, úgy elagyabugyáltam. Bizony én elagyabugyáltam, meg azt is megígértem neki, ha az úr megjön, az ő jelenlétében is megfenyítem, saját kezemmel, hogy okuljon belőle.

Hát én belebetegedtem a bánkódásba. Tudja, milyen az efféle bosszúság. De mondja meg, ön mit tett volna? Ennek a kölöknek nincs se apja, se anyja, én vagyok az egyetlen vérrokona, én neveltem, ugye, nem űzhettem világgá.

De megmondtam neki, hogy ha még egyszer ilyet tesz, akkor vége, vége, nincs irgalom. Na. Jól tettem, uram?

Kezet nyújtottam neki, amikor válaszoltam:

– Jól tette, Cavalier, maga derék ember.

Fölállt:

– Köszönöm, uram. Most előkerítem a gyereket. Meg kell büntetni, hadd okuljon.

Tudtam, hogy hasztalan próbálnám lebeszélni tévéről az öreget. Hagytam hát, hadd tegyen kedvére.

Kiment a suhancért, és a fülénél fogva cibálta be.

Egy szalmaszéken ültem, komoly képet vágtam, mint egy bíró.

Marius mintha megnőtt volna, és rossz, sunyi képével mintha még rútabb lett volna, mint az elmúlt esztendőben. Nagy keze szörnyűséges volt.

A nagybátyja elém lökte, és katonásan rárivallt:

– Kérj bocsánatot a gazdától.

A kölyök egy szót se szólt.

Ekkor az öreg csendőrr a hóna alá kapta, fölemelte a földről, és olyan istenesen elfenekelte, hogy fölálltam, és véget akartam vetni az ütlegetlésnek.

Most már ordított a gyerek:

– Kegyelem... kegyelem... kegyelem... ígérem...

Cavalier letette a földre, és a vállánál fogva térdre nyomta:

– Kérj bocsánatot – mondta.

A siheder lesütött szemmel dünnyögte:

– Bocsánatot kérek.

Ekkor a nagybátyja fölemelte, és akkora pofonnal bocsátotta el, hogy a gyerek majd fölbukfencezett tőle. Elmenekült, és nem is láttam egész este.

De Cavalier láthatóan le volt sújtva.

– Rossz a természete – mondta.

A vacsora alatt mindig ezt hajtogatta:

– Hej, hogy fáj, uram, nem is tudja, hogy fáj ez nekem.

Vigasztalni próbáltam, de hiába.

Korán lefeküdtem, hogy már hajnalban vadászni indulhassak.

A kutyám már aludt a padlón, az ágyam lábánál, amikor elfújtam a gyertyát.

Éjfél felé Bock dühös ugatására ébredtem. Rögtön észrevettem, hogy a szobám tele füsttel. Kiugrottam az ágyból, világot gyújtottam, az ajtóhoz szaladtam, és kinyitottam. Lángnyelvek csaptak be. Égett a ház.

Gyorsan becsuktam a vastag tölgyfa ajtót, felhúztam a nadrágomat, összegöngyölt lepedőmből kötelet csináltam, és előbb a kutyámat engedtem le rajta az ablakból, majd kidobtam a ruhámat, a vadásztáskámat és a puskámat, és magam is így menekültem ki.

Torkomszakadtából kiabálni kezdtem:

– Cavalier! Cavalier! Cavalier!

De a vadőr a füle botját se mozdította. Mélyen aludt, mint az öreg csendőrök. Pedig az alsó ablakokon át láttam, hogy az egész földszint egyetlen izzó katlanná változott; észrevettem, hogy szalmát raktak be, hogy könnyebben lángra kapjon a ház.

Szóval, gyújtogattak!

Dühödten megint elkiáltottam magam:

– Cavalier!

Már arra gondoltam, hogy megfojtotta a füst. Támadt egy ötletem, betettem két töltényt a puskámba, és belőttem az ablakán.

A hat ablaktábla betört, és az üvegpор beszóródott a szobájába. Ezt már meghallotta az öreg, meg is jelent riadtan, hálóingben; kivált attól ijedt meg, hogy olyan vakító világosság volt végig a ház előtt.

Odakiáltottam neki:

– Ég a ház. Ugorjon ki az ablakon. Gyorsan, gyorsan!

A lángok hirtelen kicsaptak a földszinti nyíláso-

kon, a falat nyaldosták, elérték és már-már körülfogták a vadőrt. Kiugrott, és talpra esett, mint a macska.

Épp ideje volt. Középen megroggyant a zsúpödél, a lépcső fölött, amely mintha a lenti tűz kéménye lett volna; hatalmas, vörös csóva szökött a levegőbe, szétszóródott, mint a szökőkút vízugara, és szikraesőt hintett a kunyhó körül.

Pár másodperc alatt lángtenger volt az egész.

Cavalier rémülten kérdezte:

– Hogy gyulladt ki a ház?

– Felgyújtották a konyhát – válaszoltam.

– Ki gyújthatta fel? – mormolta az öreg.

Énbennem egyszerre megvilágosodott a dolog, és így szóltam:

– Marius!

Az öreg most már értette. Ezt motyogta:

– Jézus Mária! Ezért nem jött haza.

De egy szörnyű gondolat villant át az agyamon. Elkiáltottam magam:

– Hát Céleste? Mi van Céleste-tel?

Nem válaszolt, de a ház a szemünk láttára dőlt össze, már csak sűrű, pattogó, vakító, vérző zsarátnok volt, iszonyú máglya, ahol szegény asszony nyilván már maga is csak vöröslő széndarab, megszenesedett emberi test volt.

Egy kiáltást sem hallottunk.

De a tűz már a szomszédos istállóba is belekapott, s nekem hirtelen eszembe jutott a lovam; Cavalier odaszaladt, hogy kivezesse.

Alighogy kinyitotta az istállóajtót, egy ürge, karcú alak ugrott ki a lába közt, úgyhogy az öreg hasra vágódott tőle. Marius volt; nyakába kapta a lábát, és eliszkolt.

A vadőr egy pillanat alatt talpra ugrott. Utána akarta vetni magát, hogy elkapja a nyomorultat; de belátta, hogy nem érné utol, féktelen haragra lob-

bant, egy gyors, ösztönös, kiszámíthatatlan és meggátolhatatlan mozdulattal felkapta a puskámat, mely éppen mellette hevert a földön, célzott, és mielőtt a kisujjamat is mozdíthattam volna, elsütötte, bár maga se tudta, hogy töltve van-e a fegyver.

Az egyik töltény, amivel a tüzet akartam jelezni, benne maradt; éppen hátba találta a menekülőt, s a fiú véresen arcra bukott. Kezével, térdével kaparta a földet, mintha tovább akarna futni négykézláb, mint a halálra sebzett nyúl, ha meglátja a közeledő vadászt.

Odaugrottam. A gyerek már hörgött. Még el se hamvadt a ház, amikor szótlanul kiszenvedett.

Cavalier, még mindig hálóingben, mezítláb, mozdulatlanul, bambán állt mellettünk.

Amikor a faluból kijöttek, és elvitték a vadőrömet, olyan volt, mint a bolond.

Megidéztek tanúnak a tárgyalásra, részletesen elmondtam mindent, úgy, ahogy volt. Cavalier-t fölmentették. De még aznap eltűnt, elköltözött a vidékről.

Sose láttam többet.

Hát, uraim, ez az én vadásztörténetem.

1884. október 8.

Benyhe János fordítása

Berthe

Öreg barátom (mert egyik-másik barátunk néha jóval idősebb, mint mi), öreg barátom, Bonnet doktor többször is meghívott magához Riomba. Mivel amúgy sem ismertem még Auvergne-t, 1876 nyarának derekán végre is elhatároztam, hogy meglátogatom.

A reggeli vonattal érkeztem, s az első, akit megpillantottam az állomáson, a doktor volt. Szürke ruhát viselt, s hozzá fekete, kerek, széles karimájú és igen magas puha nemezkalapot, mely fölfelé összeszűkül, mint a kandalló kürtője – igazi auvergne-i kalap volt, a szénégetőkre emlékeztette az embert. Ebben az öltözékben, melyhez világos színű, rövid kabát járult, törékeny testével és busa ősz fejével agg fiatalemberként hatott a doktor.

Azzal a kitörő örömmel ölelt meg, amellyel a vidékiek rég várt barátaikat fogadják, s körülmutatva büszkén kiáltotta:

– Hát ez a mi Auvergne-ünk!

Egy sor hegyet láttam magam előtt, semmi mást, a csúcsok – megannyi csonka kúp – alighanem tűzhányók voltak valaha.

A doktor ujja aztán a város nevét jelző tábla felé lendült, mely ott díszelgett az állomásépület homlokán:

– Riom, a bírák hazája, a bírói kar büszkesége – mondta –, bár több joggal lehetne az orvosok hazája.

– Miért?

Nevetve válaszolt:

– Hogy miért? Fordítsa meg a nevet: „mori” lesz belőle, vagyis „meghalni” . . . Hát ezért telepedtem le itt, fiatal barátom.

És tréfájával roppant elégedetten, kezét dörzsölve magával vitt.

Épp csak felhajthattam egy csésze kávé, máris mennem kellett, hogy megtekintsem az óvárost. Megcsodáltam a patikus házát meg a többi híres házat – mind fekete volt, de igen ékes, csupa ékszerdoboz; homlokzatuk dúsan faragott kő. Megszemlélttem továbbá a Szent Szűznek, a mészárosok patrónájának a szobrát, sőt meghallgattam egy mulatságos történetet is ezzel kapcsolatban, amit máskor mondok majd el, aztán Bonnet doktor így szólt:

– Most ötpercnyi türelmet kérek, meg kell látogatnom egy beteget, utána pedig felviszem a châtelluguyoni dombra, mert még ebéd előtt meg akarom mutatni magának a város látképét és az egész Puy-de-Dôme hegyláncot. Megvárhat lent az utcán, épp csak felszaladok, s már jövök is.

Egy régi ház előtt hagytam magamra, egy komor, zárt, néma, gyászos hangulatot árasztó palotaféleség előtt, milyen temérdek van vidéken. Ezt azonban kiváltképp nyomasztónak éreztem, és hamar rájöttem arra is, hogy miért. Az első emelet nagy ablakait ugyanis fél magasságig tömör fatáblák fődtek. Csak a felső részük nyílt, mintha e hatalmas kőláda rabjait még abban is meg akarták volna gátolni, hogy kinézzenek az utcára.

Amikor a doktor lejött, közöltem vele megfigyelésemet.

– Helyesen következtetett – mondta –, annak a szerencsétlennek, akit ott tartanak, nem szabad látnia, mi történik kint. Őrült szegény, vagy inkább fogya-

tékos elméjű, még pontosabban: együgyű, arra maguk felé, Normandiában, „félnótásnak” nevezik az ilyet. Bizony, szomorú história ez, s különös kóreset is egyben. Akarja, hogy elmondjam?

Bólintottam. Máris belefogott:

– Íme. Húsz esztendővel ezelőtt e ház tulajdonosainak, akiknek háziornosa vagyok, gyerekük született, egy kislány, aki látszatra ugyanolyan volt, mint a többi.

De csakhamar észrevettem, hogy bár a teste remekül fejlődik a kicsinek, az értelme még csak nem is nyiladozik.

Igen korán kezdett járni, de egyetlen szót sem lehetett kicsalni belőle. Először azt hittem, süket; aztán megállapítottam, hogy kifogástalanul hall, viszont semmit sem ért. Az erős zajokra összerezzent, megijedt, bár nem is tudta, mitől.

Szépen növekedett; gyönyörű gyerek volt, de néma; néma, a kellő értelmi képességek híján. Mindent megpróbáltam, hogy fellobbantsam benne a gondolat szikráját; semmi sem vezetett eredményre. Eleinte úgy láttam, a dajkáját megismeri; de mihelyt elválasztották, az anyját sem ismerte meg. Sohase mondta azt a szót, melyet a gyerekek elsőnek ejtenek ki, s a haldokló katonák utolsó leheletükkkel suttognak el a csatatéren: „Mama!” Olykor gagyogott, máskor sírt egy sort – ez volt minden.

Ha szép volt az idő, folyvást nevetett, aprókat síkogatva, ami madárcsicsergésre emlékeztette az embert; ha esett, sírt, és keservesen, ijesztően vinnyogott, akár a halál szelét érző kutya.

Szeretett hemperegni a fűben, a fiatal állatok módjára, s nyargalászni, mint a bolond, és reggel tapsikolva köszöntötte a napot, ha besütött a szobájába. Amikor pedig kinyitották az ablakát, már rugdalózott az

ágyában, s megint csak tapsolva kérte, hogy öltöztessék fel azonnal.

Egyébként úgy látszott, nem tesz különbséget az emberek közt, anyja és nevelőnője, apja és jómagam, a kocsis és a szakácsné közt.

Kedveltem boldogtalan szüleit, és csaknem mindennap meglátogattam őket. Gyakran ott is vacsoráztam náluk, és így módomban állt megfigyelni, hogy Berthe (mert a Berthe nevet kapta) megismeri az ételeket, s van, amit jobban szeret, van, amit kevésbé.

Tizenkettedik évében járt ekkor. Külsőre olyan volt, mint egy tizenennyolc éves lány, és már a fejemre nőtt.

Az az ötletem támadt tehát, hogy kifejlesztem az ínycsínéget benne, s ezzel fogékonnyá teszem az árnyalatok iránt – hogy az ízek sokfélesége, a zamatok skálája által, ha nem is éppen gondolkodásra, mindenestre ösztönös különbségtevésre szorítom, ami már valami egyszerű agymunkának tekinthető.

Később aztán, szenvedélyeihez folyamodva, s kiválasztva a legalkalmasabbat közülük, valamilyen megrázkódtatást kell előidézni, amely a test közvetítésével az értelemre is hat, majd egyre serkenti az agy öntudatlan működését.

Egy alkalommal tehát két tányért tettem elébe, az egyikben leves volt, a másikban nagyon édes vaníliakrém. És felváltva megkóstoltattam vele hol az egyiket, hol a másikat. Aztán ráhagytam, hadd válasszon. A krémet ette meg.

Rövid idő alatt nagy ínycuccá neveltem, olyan ínycuccá, hogy egyéb gondolata vagy inkább vágya se volt, mint az evés. Nagyszerűen kiigazodott az ételek közt, ha valamit fogára valónak talált, rögtön nyúlt érte, mohón maga elé húzta. S ha aztán elvették tőle, bömbölésben tört ki.

Akkor feltettem magamban: megtanítom rá, hogy ő is a csengő szavára jöjjön az ebédlőbe. Ez már sokáig tartott; de végül is sikerült. Homályos tudatában nyilván bizonyos összefüggés alakult ki hang és ízlés között, kapcsolat teremtdött két érzék között, kölcsönös jelzőszolgálat és természetesen valamiféle képzettársítás is – ha ugyan ezt a két testműködés közti kötjelszerűséget egyáltalán képzetnek lehet nevezni.

Tovább folytattam a kísérletet, s megtanítottam arra is – de micsoda vesződséggel! –, hogy az étkezés idejét a falióráról olvassa le.

Sokáig semmiképpen sem tudtam figyelmét a mutatók felé terelni, de az óraütés megragadta. A többi már gyerekjáték volt: megszüntettem a csöngetést, mindenki akkor állt fel és vonult asztalhoz, amikor a kis rézkalapács delet jelzett.

Arra viszont hasztalan igyekeztem rávezetni, hogy számolja is az ütések. Ahogy megszólalt az óra, rohant az ebédlőbe; de aztán lassacskán fel kellett fedeznie, hogy nem minden csendítés egyenlő értékű az étkezések szempontjából; és szeme – füle után igazodva – most már gyakran tapadt az óra számlapjára.

Amikor ezt észrevettem, délben és hat órakor, mihelyt eljött a pillanat, amire várt, mindennap oda mentem az órához, s a tizenkettes, illetve a hatos számra helyeztem ujjamat; és csakhamar megállapíthattam, hogy figyelemmel kíséri a kis rézkarok mozgását, amiket egyébként több alkalommal is körülforgattam előtte.

Megértette a dolgot! Vagy helyesebben: felfogta! Sikerült beléplántálnom az idő fogalmát, azazhogy inkább: érzését, ami pontyokkal is elérhető – pedig nekik órájuk sincsen – pusztán azzal, hogy pontosan ugyanabban az időben adunk nekik enni mindennap.

Attól fogva, hogy idáig eljutottunk, Berthe min-

den figyelmét a házban található időmérő eszközöknek szentelte. Reggeltől estig nézte, hallgatta őket, leste az órák múlását. Sőt, egyszer meglehetősen furcsa dolog történt. Az ágya fejénél függő szép XVI. Lajos stílű rokokó óra ütőműve elromlott, s ezt ő is észrevette. Már húsz perce várta – szeme a mutatón –, hogy felcsendüljenek a tíz órát jelző ütések. A mutató azonban túlhaladt a számon, s az óra csak nem szólalt meg – ettől megdöbbent, annyira megdöbbent, hogy leült, nyilván éppúgy felzaklatva, mint bárki más, ha valami nagy csapás éri. És valami különös makacssággal ott rostokolt a kis szerkezet előtt egész tizenegyig, látni akarta, mi történik. Persze később sem hallott semmit; és akkor, talán vak dühre gerjedve, mint akit becsaptak, megtévesztettek, talán megrémülve, mint aki félelmes titokkal találkozik, vagy nekivadulva, mert váratlan akadály támad vágyai kielégítésének – felkapta a kandallónál heverő csípővasat, és egy szempillantás alatt szétverte a faliórát.

Tehát már működött, következtetett az agya, bár igen kezdetleges módon, és rendkívül egyoldalúan, mert csak az órákat tudta megkülönböztetni egymástól, a személyeket még mindig nem. Hogy hajlandó legyen az újabb értelmi erőfeszítésre, szenvedélyeihez kellett folyamodni, a szó anyagi értelmében.

S hogy vannak, annak hamarosan másféle bizonyítékát is láttuk – sajnos, lesújtó bizonyítékát.

Valóságos szépség lett belőle, remek példánya fájának, bámulni való és bárgyú Vénusz.

Tizenhat éves volt, és ritkán láttam ilyen tökéletes idomokat, ilyen hajlékony termetet, ilyen szabályos vonásokat. Vénuszt mondtam, ugye – az volt, szőke, húsos, erőteljes Vénusz, nagy, világos és üres, lenvi-

rágkék szemmel, duzzadt, széles szájjal, ínycenc, érzéki, csókra termett szájjal.

Nos, egyik reggel beállított hozzám az apja – valahogy különösnek találtam az arckifejezését, s miután leült, köszönésemet se viszonzozva, így szólt:

– Nagyon komoly beszédem volna önnel... Vajon... vajon férjhez lehetne-e adni Berthe-et?

Felkaptam a fejem:

– Férjhez adni Berthe-et? – kiáltottam. – De hisz ez lehetetlen!

– Igen... tudom... de gondoljon arra... doktor úr... hogy talán... azt reméltük... ha gyerekei lennének... ez nagy megrázkódtatást, nagy boldogságot jelentene számára, és... ki tudja, nem nyílna-e meg az esze az anyaságban...

Gondolkodóba estem. Az apának igaza volt. A roppant újdonság, a csodálatra méltó anyai ösztön, mely az állatok szívében éppúgy ott él, mint a nőkében, melynek szavára a tyúk szembeszáll az acsargó kutyával, hogy megvédje csibéit – mindez csakugyan forradalmat, gyökeres változást idézhet elő ebben a renyhe fejben, megindíthatja végre a gondolkodás gépezetét.

Egyébként rögtön eszembe jutott egy személyes tapasztalatom is. Pár évvel azelőtt volt egy kis vizslaszukám, de olyan ostoba, hogy semmire se mentem vele. Aztán megkölykezett, és egyik napról a másikra, ha nem is éppen értelmes, mindenesetre egész hasonló lett sok kevésbé kiművelt kutyához.

És alighogy megcsillant előttem ez a lehetőség, szerettem volna mielőbb férjnél látni Berthe-et, bár nem annyira az iránta és szegény szülei iránt érzett barátság miatt, mint inkább tudományos kíváncsiságból. Vajon mi történik majd? Ez volt aztán a fogas kérdés!

Ezt feleltem hát az apának:

– Lehet, hogy helyes a szándéka... meg lehet próbálni... Próbálja meg... de... de... aligha talál olyan fiatalembert, aki hajlandó lenne erre.

Halkan felelte:

– Már találtam.

Elképedtem.

– De megfelelőt? Az önök... az önök társaságából valót? – habogtam.

– Olyat – hangzott a válasz.

– Hm. És... szabadna megtudnom a nevét?

– Éppen azért jöttem, hogy megmondjam önnek, és a tanácsát kérjem. Gaston du Boys de Lucelles-ről van szó.

Majdnem kicsúszott a számon: „A nyomorult!” – de fegyelmeztem magam, és rövid hallgatás után kijelentettem:

– A dolog rendben van. Nem látom semmi akadályát.

Szegény, megszorította mindkét kezemet:

– Jövő hónapban meglesz az esküvő – mondta.

Gaston du Boys de Lucelles jó családból való semmirekellő volt, aki miután elverte apai örökségét, és mindenféle piszkos adósságot csinált, új pénzforrás után kutatott.

Mint látja, talált is.

Egyébként kellemes külsejű, jó kiállítású férfi volt, de élvhajhász, a vidéki aranyifjak undorító fajzatából – mindenesetre elfogadható férjjelöltnek látszott, akitől később meg lehet majd szabadulni némi járadékkal.

El is jött Berthe-ékhez, udvarolt, tette a szépet a szép félkegyelmű lánynak, aki különben láthatólag tetszett neki. Virágot hozott, csókolgatta a kezét, a lábához ült, és gyöngéd szemeket meresztett rá; Berthe azonban ügyet sem vetett a kedveskedéseire,

és semmi jelét nem adta, hogy megkülönbözteti a körülötte élőktől.

Megkötötték a házasságot.

Elképzelheti, mennyire fel voltam csigázva.

Már másnap meglátogattam Berthe-et – hátha nyomát látom az arcán, hogy valami megrezdült benne. De ugyanolyannak találtam, mint máskor, egyedül az óra és a vacsora érdekelte. Gaston úr viszont felette szerelmesnek látszott, s hogy felvidítsa és magához édesgesse feleségét, úgy játszott, ingerkedett vele, mint egy macskakölyökkel.

Több nem tellett tőle.

Ettől fogva gyakran felkerestem az ifjú párt, és csakhamar fölfedeztem, hogy a fiatalasszony megismeri férjét, és olyan sóvár pillantásokat vet rá, mint egyébként csak az édességekre szokott.

Szemmel követte minden mozdulatát, már a lépcsőházban, a szomszéd szobákban meghallotta a lépését, tapsolt, ha megjelent a küszöbön, s elragadtatott, kigyúlt arca mély boldogságot és vágyat tükrözött.

Szerette egész testéből, egész lelkéből – szegény beteg lelkéből –, egész szívéből – szegény hálás állat-szívéből.

Valóban megkapó és gyermekien őszinte képe volt az egyszerű szenvedélynek, az érzéki, és mégis szemérmes szenvedélynek, amit valaha a természet oltott az emberbe, s amit az ember aztán összebonyolított, eltorzított érzelmeskedésével.

Gaston azonban hamar ráunt erre a szép és szenvedélyes, de néma teremtésre. Napközben csak néhány órát töltött vele, gondolván, hogy úgylis neki áldozza az éjszakáit.

És Berthe megismerte a szenvedést.

Reggeltől estig várta férjét, szemét a faliórára szegezve, az étkezésekkel se törődve többé, mert Gaston

mindig Clermont-ban, Châtel-Guyonban, Royat-ban evett – akárhol, csak ne kelljen hazajönnie.

Berthe fogyni kezdett.

Minden más gondolat, vágy, várakozás, minden más homályos remény eltűnt a lelkéből; és azt az időt, amit nem tölthetett a férjével, kínszenvedésnek érezte. Gaston aztán csakhamar ki-kimaradozott. A royat-i kaszinóban töltötte estéit – nőkkel –, és csak hajnal felé vetődött haza.

Berthe mindig megvárta, nem feküdt le előbb. Mereven ült egy széken, szeme változatlanul a kis rézmutatókra szegezve, melyek csak forogtak, forogtak lassú, szabályos járásukkal a fajanszlap előtt, amelyről az órákat le lehetett olvasni.

Már messziről meghallotta a lódobogást, felpatant, s amikor férje belépett a szobába, kísérteties mozdulattal emelte ujját az óra felé, mintha ezt mondaná:

– Nézd csak, milyen késő van!

És Gaston félni kezdett ettől a szerelmes és féltékeny idiótától; amellet goromba fráter is volt, hamar fejébe szállt a vér. Egyik este megütötte Berthe-et.

Rögtön elküldtek értem. Berthe-en iszonyatos roham tört ki, tombolt, üvöltött: hogy gyötrelmében, dühében, szenvedélyében-e – ki tudná azt megmondani? Ki lát bele ezekbe a pallérozatlan elmékbe?

Morfiuminjekciókat adtam neki, ez lecsillapította; és eltiltottam ettől az embertől, mert megértettem, hogy a házasság folytatása feltétlenül az életébe kerülne.

És akkor megőrült! Bizony, kedvesem, ez a félkegyelmű – megőrült. Szüntelenül a férjére gondol, a férjét várja. Várja egész nap és egész éjjel, ébren és ál-mában, ebben a pillanatban is, örökkön-örökké.

Amikor láttam, hogy fogyton-fogy, s egyre az órákat bámulja, konokul, pillanatnyi szünet nélkül, eltávolítottam a házból az összes időmérő alkalmatosságot. Így aztán nem tudja számolni az órákat, nem tud folyvást az után kutatni zavaros élményei közt, mikor szokott volt megjönni a férje. Remélem, idővel sikerül majd kiirtanom belőle minden emléket, sikerül eloltanom a gondolat lángját, amelyet annyi fáradtsággal gyújtottam meg valaha.

Nemrégiben kísérletet végeztem vele. Odanyújtottam neki az órámat. Elvette, nézegette egy ideig; aztán rémítő ordításba fogott, mintha a kis jószág látása hirtelen felébresztette volna tudatában a már-már elszunnyadó múltat.

Most már egész sovány, száinalmasan sovány, szeme beesett és fénylő. És szüntelenül fel-alá jár, mint a ketrecbe zárt vad.

Rácsot szereltettem az ablakokra, magas védőtáblákat rakattam fel, s a székeket odaerősítettem a padlóhoz, hogy ne lásson ki az utcára, ne leshesse, visszajön-e a férje!

Szegény szülők! Micsoda életük lehetett!

Felértünk a dombra; a doktor megfordult, és így szólt:

– Innen nézze meg Riomot!

A város komor volt, igazi régi város. Mögötte, ameddig ellátott a szem, zöld síkság terült el, facsoportokkal, falvakkal és városokkal, s könnyű, kék párákba veszve, ami sajátos bájt adott a képnek. Jobb felől, a messze távolban, magas hegyek vonultak, egy sor gömbölyű vagy olyan lapos csúcs, mintha karddal suhintották volna le a hegyét.

A doktor sorolni kezdte a vidékeket és a csúcsoakat, s mindegyiknek elmondta a történetét.

Én azonban nem hallgattam oda, egyre az őrült nő

járt az eszemben, egyre őt láttam magam előtt. Úgy rémlett, ott lebeg, mint valami gyászos szellem, a szélesen kitárulkozó táj felett.

És hirtelen megkérdeztem:

– A férjjel mi lett?

Barátomat kissé meglepte a kérdés, némi tétovázás után felelt csak:

– Royat-ban telepedett le a járadékkal, amit kapott. Éli világát, mulat.

Ahogy baktattunk visszafelé, elszomorodva és szótlanul mindketten, könnyű angol bricska robogott el mellettünk, egy telivér repítette.

A doktor megragadta a karomat.

– Ő az – mondta.

De csak a félrechapott szürke nemezkalapot láttam s a két széles vállat, amint tovatűnt a porfelhőben.

1884. október 20.

Somogyi Pál László fordítása

Bombard

Simon Bombard sokszor nagyon rútnak találta az életet. Bámulatos tehetsége volt a semmittevéshez, és buzgó odaadással igyekezett betölteni hivatását. Úgy érezte, hogy minden szellemi megerőltetés vagy testmozgás meghaladja erejét. Mihelyt komoly dolgokról beszéltek előtte, szórakozott lett, sem figyelni, sem gondolatait fegyelmezni nem volt képes.

Egy caeni divatárkereskedőnek volt a fia, és huszonöt éves koráig simán folyt az élete, ahogy ezt a családban mondogatták.

Szülei azonban inkább a bukás szélén, mint a vagyonosodás útján jártak, és a fiatalember sokat szenvedett pénztelenségük miatt.

Magas, erős, csinos fiú volt, rózsás arcú, kék szemű, ostoba és jókedvű, kissé pocakos, vörhenyes tarkóját normand módra nyíratta, és ünneplő vidékiek módjára, feltűnően öltözködött. Folyton nevetett, kiabált, gesztikulált, viharos jókedvét úgy fitogtatta, mint a kereskedősegédek. Az életet csak tréfának és játéknak tekintette, és ha kitörő jókedvét fékeznie kellett, fásult bambaságba merült, mert még búsulni sem tudott.

Örökös pénzzavarral küszködött, környezetében már szállóigévé vált állandó szavajárása:

– Tízezer frank jövedelemért még hóhérnak is elmennék.

Minden évben Trouville-ban töltött két hetet, ezt „üdülésnek” nevezte.

Rokonai rendelkezésére bocsátottak egy szobát, ott szállott meg, és megérkezése első percétől az indulás pillanatáig a fővenypart deszkáin sétálgatott.

Önérzetesen lépegetett, zsebre dugott vagy hátára rakott kezekkel, mindig bő ruhát hordott, hozzá világos mellényt, rikító nyakkendőt, fülére csapott kalapot, szája szögletében filléres szivart.

Járás közben odasúrlódott az elegáns nőkhöz, a férfiakat hetykén, mindig kötekedésre készen mérte végig, és keresett... keresett...

Asszonyt keresett, bízott az arcában és természetében.

„Az ördögbe is! – gondolta. – Ott jön egy csomó asszony, azok között csak megtalálom a nekem valót.” És vadászkutya módjára szimatolt, abban a biztos tudatban, hogy első látásra menten ráismer arra, aki gazdaggá fogja tenni.

Egy hétfő reggel felsóhajtott:

– Ej... ej... ej...

Nagyszerű idő volt, sárga és kék júliusi nap, el lehetett volna mondani, hogy záporoz a hőség. A széles tengerpart tele emberekkel, ruhákkal, színnel, olyan volt, mint egy tündérkert; és a barna vitorlás halászhajók mintha mozdulatlanul aludtak volna a délelőtti napsütésben a kék vízen, amely fejjel lefelé tükrözte őket vissza. Ott álltak a famólóval szemben, egyik közelebb, másik távolabb, néhány nagyon távol, rebbenés nélkül, mintha a nyári nap lustasága nehezede reájuk, és nem volna kedvük sem sík tengerre szállni, sem visszatérni a kikötőbe. Távolról sejtelmes ködben Le Havre kikötője látszott, csúcsán két fehér ponttal: Sainte-Adresse világítótornyaival.

Bombard felsóhajtott:

– Ej... ej... ej! – mert már harmadszor találkozott vele, és magán érezte érett, tapasztalt, merész, kínálkozó asszonyi tekintetét.

Már néhány nap óta feltűnt neki, mert mintha ő is keresett volna valakit. Magas, sovány angol nő volt, olyasfajta merész angol nő, akit a sok utazás és a körülmények kissé elférfiasítottak. Nem lehetett csúnyának mondani, rövid, határozott léptekkel járt, egyszerűen, mértéktartóan öltözködött, furcsa kalapokat viselt, mint a legtöbb angol nő. Kissé pirosas, viruló arca volt, elég szép szeme, hosszú, kiálló foga.

Bombard a kikötőnél visszafordult, hogy lássa, vajon találkoznak-e még egyszer. Csakugyan találkoztak, a fiatalember tekintete lángolt és beszélt: „Itt vagytok!”

De hogyan szólítsa meg?

Már ötödször fordult vissza, és mikor megint szembetalálkoztak, a nő leejtette napernyőjét.

A fiatalember odaszaladt, felvette és átnyújtotta.

– Engedje meg, asszonyom!

– Aoh... nagyon kedves! – mondta a nő.

Egymásra néztek. Nem tudták, mit mondjanak.

A nő elpirult.

Erre Bombard nekibátorodott:

– Szép idő van!

– Aoh... nagyon szép! – súgta a nő.

Még egy darabig zavartan álltak, és farkasszemet néztek; se egyik, se másik nem gondolt arra, hogy odábbálljon. Most a nő bátorodott neki:

– Sokáig marad ezen a vidéken?

A fiatalember mosolyogva válaszolt:

– Ameddig kedvem tartja.

Aztán hirtelen hozzátette:

– Nincs kedve elsétálni a mólóig? Ilyenkor nagyon szép arrafelé.

– Szívesen! – mondta a nő egyszerűen.

És útnak indultak egymás mellett, a nő a maga me-rev és kimért lépteivel, a férfi himbálózó járásával, mint a pöffeszkedő pulykakakas.

Három hónap múlva a tekintélyesebb caeni kereskedők egy reggel a következő körlevelet kapták:

Prosper Bombard és neje tisztelettel értesítik, hogy fiuk, Simon Bombard házasságot kötött özv. Kate Robertson úrnővel.

Párizsban telepedtek le.

A feleség vagyona tizenötezer frankot kamatozott. Simon havi négyszáz frankot igényelt személyes szükségleteire. Be kellett bizonyítania, hogy gyöngédsége megér ennyi áldozatot; könnyedén bebizonyította, és elérte, amit kívánt.

Eleinte jól ment minden. Ifjabb Bombard-né asszony már nem volt fiatal, az bizonyos, bájait kikezdte az idő vasfoga; de oly sajátosan tudott követelni bizonyos dolgokat, hogy nem lehetett tőle megtagadni.

Erőszakosan és komolyan, angolos kiejtéssel mondta:

– Aoh, Simon, le fogunk feküdni! – és Simon indult az ágya felé, mint a kutya, ha azt mondják neki: eridj a vackodba! És a nő mindent tudott akarni, nappal csakúgy, mint éjjel, és megtört minden ellenállást.

Az asszony nem volt haragos; nem csinált jeleneteket; sosem kiabált; nem látszott soha ingerültnek, sértődöttnek, még csak meg sem bántódott. Tudott beszélni, ennyi az egész; és beszélt, ha kellett, ellentmondást nem tűrő hangon.

Simon már-már habozott néhányszor, de végül is engednie kellett a különös asszony uralkodói, kurta kívánságainak.

Csakhogy a jóember egyhangú és sovány kosztnak találta a hitvesi csókokat, és mivelhogy pénze volt elég, megengedett magának jóllakásig – persze csak óvatosan – kövérebb kosztot.

Bombard-né asszony azonban megneszelte a dolgot, a férj sohase találta ki, hogy miből; és egy szép napon kijelentette, hogy házat bérelt Mantes-ban, ezentúl ott fognak lakni.

Nehezebb lett az élete. Simon mindenféle szórakozással megpróbálkozott, de semmi sem pótolta szívének asszonyhódító vágyakozását.

Horgászott, és meg tudta különböztetni a csuka, a potyka és a harcsa kedvenc medrét, a kecsge legkedvesebb folyóit és a különböző halak legjobb csalétkait.

Ám ahogy elnézte a víz színén lebegő zsineget, képzeletét egészen más látomások kísértették.

Összebarátkozott az alprefektusi hivatal főnökével és a csendőr századossal; hármasban el-elwhisteztek esténként a Commerce kávéházban, és a Simon szomorú szeme levetkőztette a treff dámát meg a káró dámát; de a kétfejű alak lábnélkülisége teljesen összekuszálta az agyába villanó képeket.

Végre tervet kovácsolt, igazi normand agyafúrtsággal kieszelt tervet. Fölfogadtatott a feleségével egy ízlésének megfelelő cselédlányt; korántsem szépet, kacérat, kiöltözöttet, hanem pirospozsgás, jókedvű leányt, hogy gyanút ne keltsen, és jó előre bevatta terveibe.

A vámházigazgató ajánlotta, előzékeny, szíves jó barát, aki szintén tudott a dologról, és minden tekintetben kezeskedett a leányért. Bombard-né bizalommal fogadta házába a melegen ajánlott kincset.

Simon boldog volt, persze csak óvatosan, félénken és hihetetlen nehézségek árán volt boldog.

Csak nagyon rövid időre menekülhetett imitt-amott felesége izgága felügyelete alól, akkor sem biztonságosan.

Valami hadicselen, ravaszságon törte fejét; végre talált is egyet, mely kitűnően bevált.

Bombard-né korán feküdt le, semmi dolga nem lévén, Bombard azonban whistezett a kávéházban, és minden este pontosan fél tízkor ment haza. Kieszelte, hogy Victorine várjon reá a folyosón, az előcsarnok sötétjében.

Legfeljebb öt perc állhatott rendelkezésére, mert mindig meglepetéstől kellett tartania; de elvégre időről időre öt perc is elég volt a buzgalmának, és egy aranyat csúsztatott a leány kezébe, mert élvezeteiben szeretett bőkezű lenni; a leány azután gyorsan felszaladt padlásszobájába.

Simon nevetett, élvezte diadalát, és éppen úgy tett, mint Midász király borbélyja, aki halászgatás közben hangosan ismételte titkát a folyó nádjainak.

– Füttyülök a ténsasszonyra!

Az a boldogság, hogy füttyülhetett a feleségére, megérte azt is, hogy megfizetett hódítását csak sebbel-lobbal, tökéletlenül intézhette el.

Egy este Victorine, rendes szokás szerint, megint várt rá, de ő élénkebbnek, hevesebbnek érezte a lányt, mint máskor, és legalább tíz percre maradt a folyosón.

Mikor belépett a hitvesi hálósobába, Bombard-nét nem találta ott. Végigfutott a hátán a hideg, egy székre rogyott ijedtében.

Az asszony bejött, kezében gyertyatartóval.

A férj remegve kérdezte:

– Künn voltál?

– Egy pohár vizet ittam a konyhán! – felelte az asszony nyugodtan.

Simon igyekezett esetleges kételyeit megnyugtatni, de az asszony nyugodtnak, boldognak, bizakodónak látszott; végül Simon is megnyugodott.

Másnap, ahogy villásreggelihez ültek, Victorine behozta a sültet, és az asztalra tette.

Bombard-né egy aranyat csúsztatott a leány kezébe, és nyugodt hangon mondta:

– Itt van, leányom, húsz frank, megfosztottam tőle tegnap este. Most megtérítem!

A leány elképedt, eltette az aranyat, és ostobán nézegette, míg a megrémült Bombard tágra nyílt szemekkel bámult a feleségére.

1884. október 28.

Lányi Viktor fordítása

Elégtétel

LA REVANCHE

ELSŐ JELENET

Garelle úr egyedül, egy karosszékekben ül

Itt vagyok hát Cannes-ban, legényember vagyok, furcsa dolog. Nőtlen vagyok! Párizsban nem is igen vettem észre. Ha utazik az ember, egészen más! Szavamra, nem bánom.

És a feleségem újra férjhez ment!

Vajon boldog az utódom, boldogabb, mint én? Nagy számár lehet, hogy elvette énutánam! Az igazat megvallva, magam se voltam okosabb, hogy elvettem őelőtte. Voltak ugyan jó tulajdonságai... számottevő... testi jó tulajdonságai, de jelentős jellembeli fogyatkozásai is.

Micsoda agyafúrt és micsoda hazug és micsoda kacér teremtés, és milyen elbűvölő azokkal, akiknek nem a felesége! Vajon megcsalt-e? Ördög és pokol! Micsoda kínszenvedés, hogy reggeltől estig ezt kérdezem magamtól, és nem lelem a bizonyosságot!

Mit meg nem tettem, hogy kikémlelhessem, de semmit meg nem tudtam. Akárhogy is van, ha felszarvazott is, most már fel nem szarvaz, hála Naquetnak. Milyen könnyű elválni! Mindössze egy tízfrankos lovaglóstorba került, meg a jobb karom sajká-sába, arról nem is szólva, mekkora élvezet volt jól helybenhagyni azt a nőt, akiről igen erősen gyanítottam, hogy megcsal.

Jól elagyabugyáltam! Jól elagyabugyáltam!

Nevetve feláll, néhány lépést tesz, aztán visszaül.

Igaz, hogy az én hibámból mondták ki a válást – de hogy elagyabugyáltam!

Most pedig délen fogom tölteni a telet – mint le-
gényember! Micsoda lehetőségek! Hát nem gyönyörű
dolog utazni, s szüntelenül a körülöttünk kószáló
szerelem reménységében élni? Kivel találkozom
nemsokára ebben a szállodában vagy a keresztútnál,
vagy talán az utcán? Hol van, aki holnap szeretni
fog, és akit én szeretni fogok? Milyen lesz a szeme, a
szája, a haja, a mosolya? Milyen lesz az a nő, aki elő-
ször nyújtja ajkát nekem, és akit a karomba zárok?
Barna vagy szőke? Magas vagy alacsony? Nevetős
vagy komoly? Gömbölyű, vagy... Gömbölyű lesz!

Ó, hogy sajnálom azokat, akik nem ismerik, akik
már nem ismerik a várakozás gyönyörű varázsát! Az
igazi nő, akit szeretek, az Ismeretlen, az Áhított, a Kí-
vánt, az, aki úgy kísérti a szívemet, hogy sohase lát-
tam, és aki annál vonzóbb, minél többet álmodunk
róla. Vajon hol van? Ebben a szállodában, itt, az ajtó
mögött? Ennek a háznak egyik szobájában, egészen
közel vagy messze még? Mit bánom én, csak vá-
gyódjam utána, csak tudjam biztosan, hogy megtalál-
lom! És találkozom vele bizonyosan, ma vagy hol-
nap, ezen a héten vagy a jövő héten, előbb vagy
utóbb; de mindenképp megtalálom!

És minden ízemet átjárja majd az első csók, az első
simogatás csodálatos öröme, a felfedező szerelem
mámora, az ismeretlen misztériuma, amely oly bű-
bajos az első napon, mint a meghódított ártatlanság.
Ó, az ostobák, akik nem értik, mily édes érzés, mikor
első ízben hullanak le a leplek! Ó, mily ostobák, akik
megházasodnak... hiszen... azokat a lepleket...
nem szabad túl gyakran lehullajtani... ugyanarról a
szoborról...

Nini, egy nő!

*A folyosó túlsó végén egy elegáns, kecses, büszke mellű
nő tűnik fel.*

A kutyafáját, micsoda alak, micsoda mozgás! No, nézzük csak... az arcát!

Mellette halad el, de nem veszi észre a karosszékekben ülő férfit. A férfi mormog a foga közt:

A kutya teremtésit, ez a feleségem! A feleségem, vagyis hogy dehogyis, Chantever felesége. Azért csinos a nyomorult...

Mi az, csak nem akarom újra elvenni?... No jó, most leül, és fogja a *Gil Blas*-t. Tegyük úgy, mintha itt se volnánk.

A feleségem! De furcsa is ez. A feleségem! Tulajdonképpen már egy éve, több mint egy éve nem az... Igen, számottevő... testi erényei voltak; micsoda comb! Belém áll a reszketés, ha csak rágondolok. És a melle, tökéletes a maga nemében. Ó! Az első időben tornaórát játszottunk – bal-jobb, bal-jobb – micsoda mell! A bal méltó a jobbhoz!

Hanem belül... belül férges.

Hogy volt-e szeretője? És engem gyötört a bizonytalanság? Hát most vége! Ez már nem énrám tartozik.

Soha életemben nem láttam még egy nőt, aki oly csábítóan tudott volna lefeküdni az ágyba, mint ő. Az volt a szokása, hogy ráugrott az ágyra, és besiklott a takaró alá...

No, most majd még újra beleszeretek!

És ha megszólítanám?... De mit mondjak neki?

Meg aztán segítségért kiáltana a verés miatt. Hogy elagyabugyáltam! Hanem azért talán mégis egy kicsit durva voltam.

Ha megszólítanám? Mulatságos lenne, és tulajdonképpen hetyke dolog. A mindenit, igenis megszólítom, sőt, ha igazán ügyes vagyok... No de majd meglátjuk...

MÁSODIK JELENET

Odamegy a fiatal nőhöz, aki figyelmesen olvassa a Gil Blas-t, és lány hangon megszólítja:

Megengedi, asszonyom, hogy emlékezetébe idézzem magamat?

Chantever-né felkapja a fejét, felsikolt, és el akar szaladni. A férfi elállja az útját, és alázatosan így szól:

Ne féljen semmit, asszonyom, már nem vagyok a férje.

Chantever-né: Ó! Hogy mer...? Azok után, ami... ami történt!

Garelle úr: Merek is... nem is... Szóval... Értse, ahogy óhajtja. Mikor megláttam, nem állhattam meg, hogy meg ne szólítsam.

Chantever-né: Remélem, befejezte a tréfálkozást, ugyebár?

Garelle úr: Ez egyáltalán nem tréfa, asszonyom.

Chantever-né: Akkor esztelenség, ha ugyan nem egyszerűen szemtelenség. Különben egy férfi, aki megüt egy nőt, mindenre képes.

Garelle úr: Maga szigorú, asszonyom. Úgy érzem, ma már igazán nem kellene a szememre hánynia, hogy elragadtattam magam, amit egyébként megbántam. Megvallom, inkább köszönetet vártam.

Chantever-né (*elképed*): Micsoda, elment az esze? Vagy otrombán csúfolódik velem.

Garelle úr: Korántsem, asszonyom, és igen boldogtalan lehet, ha nem érti, amit mondok.

Chantever-né: Hogyhogy?

Garelle úr: Ha boldog lenne azzal, aki a helyembe lépett, hálás volna a durvaságomért, amely lehetővé tette ezt az új frigyet.

Chantever-né: Ez már sok egy kicsit a tréfából, uram. Legyen oly kedves, hagyjon magamra.

Garelle úr: Gondolja meg azért, asszonyom, hogy

ha én el nem követem azt a gazságot, és meg nem ütöm, még ma is hordoznánk rabláncainkat...

Chantever-né (*megsértődik*): Való igaz, hogy rop-pant nagy szívességet tett nekem!

Garelle úr: Ugye? Akkora szívességet, amely jobbat érdemel az iménti fogadtatásomnál.

Chantever-né: Lehetséges. De nekem oly kelle-metlen látnom magát.

Garelle úr: Én ugyanezt nem mondhatom magá-ról.

Chantever-né: A bókjaitól éppúgy viszolygok, mint a durvaságától.

Garelle úr: De hát mit tegyek, asszonyom, most már nincs jogom hozzá, hogy megverjem: kedves-nek kell lennem.

Chantever-né: Ez legalább őszinte szó volt. De ha csakugyan kedves akar lenni, menjen el.

Garelle úr: Annyira azért nem akarok tetszeni ma-gának.

Chantever-né: Hát akkor mi a szándéka?

Garelle úr: Jóvá akarom tenni a bűneimet, feltéve, hogy voltak.

Chantever-né (*felháborodik*): Micsoda? Feltéve, hogy voltak? Hiszen nem tudja, mit beszél! Agyba-főbe vert, és még azt gondolja talán, hogy kifogástalanul viselkedett velem!

Garelle úr: Talán!

Chantever-né: Micsoda? Talán?

Garelle úr: Igen, asszonyom. Ismeri a *Megcsalt, megvert, megleégedett férj* című vígjátékot. Nohát, hogy megcsalt-e engem vagy sem, ez még kérdés. Mindenesetre magát verték meg, de nincs vele megleégedve.

Chantever-né (*feláll*): Uram, maga sérteget en-gem.

Garelle úr (*gyorsan*): Nagyon kérem, figyeljen ide

egy percre! Féltékeny voltam, nagyon féltékeny, és ez azt bizonyítja, hogy szerettem. Megvertem, ami még jobban bizonyítja, még hozzá nagyon megvertem, ami ékesen szólóan bizonyítja. Nomármost, ha hű volt hozzám, és én megvertem, valóban sajnálatra méltó, roppantul sajnálatraméltó, bevallom, és...

Chantever-né: Engem ne sajnáljon.

Garelle úr: Ezt hogy érti? Ez kétféleképp is érthető. Úgy is, hogy nem tart igényt a szánalmamra, úgy is, hogy nem érdemli meg. Tehát ha a szánalmat, amelyre méltónak ismertem el, nem érdemli meg, akkor a verést... a kiadós verést, amit kapott, nagyon is megérdemelte.

Chantever-né: Értse, ahogy akarja.

Garelle úr: Úgy. Értem. Szóval felszarvazott férj voltam, asszonyom.

Chantever-né: Azt nem mondtam.

Garelle úr: Csak értésemre adta.

Chantever-né: Azt adtam értésére, hogy nem kérek a szánalmából.

Garelle úr: Ne játsszunk a szavakkal, vallja be őszintén, hogy én...

Chantever-né: Ki ne mondja ezt a felháborító és undorító, szörnyű szót!

Garelle úr: Elengedem a szót, de vallja be a tényt!

Chantever-né: Soha. Nem igaz.

Garelle úr: Akkor hát sajnálom tiszta szívemből, s az ajánlatnak, amit tenni akartam, nincs többé létjogosultsága.

Chantever-né: Miféle ajánlatnak?

Garelle úr: Minek mondom meg, hiszen csak akkor volna érvényes, ha megcsalt volna.

Chantever-né: Jó, hát akkor tegyük fel egy pillanatra, hogy megcsaltam.

Garelle úr: Az nekem nem elég. Nekem beismerés kell.

Chantever-né: Beismerem.

Garelle úr: Az nekem nem elég. Nekem bizonyítékok kellene.

Chantever-né (*mosolyog*): Egy kicsit sokat kíván.

Garelle úr: Nem, asszonyom. Azt mondtam, hogy komoly ajánlatot tennék magának, igen komoly ajánlatot, különben nem is jöttem volna ide magához, azok után, ami köztünk történt, először a maga jóvoltából velem, aztán az én jóvoltomból magával. Ez az ajánlat, amelynek mindkettőnkre nézve a legsúlyosabb következményei lehetnek, értelmetlen lenne, ha nem csalt volna meg.

Chantever-né: Meglepő dolgokat mond. De hát mit akar még? Megcsaltam, na.

Garelle úr: Nekem bizonyítékok kellene.

Chantever-né: De hát miféle bizonyítékokkal szolgálhatnék? Nem hordom magamnál őket, vagyis hogy már nincsenek is meg.

Garelle úr: Nem bánom én, akárhol vannak. Nekem kellene.

Chantever-né: De hát az ilyesféle dolgok bizonyítékait nem lehet megőrizni... és... hacsak in flagranti nem érik az embert... (*Hallgat egy kicsit.*) Úgy gondolom, azzal is megelégszik, ha szavamat adom.

Garelle úr (*meghajol*): Szóval hajlandó megesküdni rá.

Chantever-né (*esküre emeli a kezét*): Esküszöm.

Garelle úr (*komolyan*): Elhiszem, asszonyom. És kivel csalt meg?

Chantever-né: Ó! Most már igazán túl kíváncsi!

Garelle úr: Feltétlenül tudnom kell, ki az.

Chantever-né: Nem mondhatom meg.

Garelle úr: Miért?

Chantever-né: Mert férjes asszony vagyok.

Garelle úr: No és?

Chantever-né: Hát a hivatali titok?

Garelle úr: Az igaz.

Chantever-né: Különben Chantever-vel csaltam meg.

Garelle úr: Az nem igaz.

Chantever-né: Miért nem?

Garelle úr: Mert akkor nem vette volna el.

Chantever-né: Szemtelen! Hát az ajánlat?...

Garelle úr: Nos, az imént bevallotta, hogy a maga jóvoltából én azok közé a nevetséges lények közé tartoztam, akikből mindig csúfot űznek, akármit tesznek, akik akkor is komikusak, ha hallgatnak, de ha bosszankodnak, még idétlenebbek, s akiket úgy hívnak, hogy felszarvazott férj. Nohát, asszonyom, az kétségtelen, hogy az a néhány ostorcsapás, amit tőlem kapott, korántsem egyenlíti ki a maga tettéből reám háramló házastársi sérelmet és kárt, s az is éppoly kétségtelen, hogy most, mikor már nem vagyok a férje, komolyabb és más természetű kárpótlással tartozik nekem.

Chantever-né: Elment az esze. Hogy érti ezt?

Garelle úr: Úgy, asszonyom, hogy most köteles visszaadni nekem azokat az édes perceket, amelyeket ellopott tőlem, mikor a hitvese voltam, s odaadta isten tudja, kicsodának.

Chantever-né: Bolond.

Garelle úr: Egyáltalán nem vagyok bolond. Enyém volt a szerelme, nem? Engem illetett a csókja, minden csókja egytől egyig. Igaz? Maga pedig szétosztogatta egy másik ember tulajdonának egy részét! Nohát, a fontos az, nekem az a fontos, hogy a jóvátétel megtörténjék, botrány nélkül, titokban, ahogy szégyenletes lopások esetében történik.

Chantever-né: De hát minek néz engem?

Garelle úr: A Chantever úr feleségének.

Chantever-né: Nahát, ez már mégiscsak sok!

Garelle úr: Bocsánat, akivel megcsalt, az meg a Garelle úr feleségének nézte. Az az igazság, hogy most rajtam legyen a sor. Ami sok, az az, ha valaki nem akarja megadni, amivel törvény szerint tartozik.

Chantever-né: És ha igent mondanék, maga... képes lenne...

Garelle úr: De mennyire!

Chantever-né: No de akkor mire volt jó a válasz?

Garelle úr: A szerelmünk felélesztésére.

Chantever-né: Maga engem sohase szeretett.

Garelle úr: Ékesen szóló bizonyítékom van rá.

Chantever-né: Miféle bizonyítéka?

Garelle úr: Hogy miféle? Ha egy férfi olyan bolond, hogy először a férje, aztán meg a szeretője akar lenni egy nőnek, az azt bizonyítja, hogy szereti, ha van valami fogalmam a szerelemről!

Chantever-né: Ó! Ne keverjük össze a kettőt. Ha valaki feleségül vesz egy nőt, az próbaköve a szerelmének vagy a vágyának, de ha azt akarja, hogy a szeretője legyen, az semmit se bizonyít... legfeljebb a megvetését. Az első esetben a szerelemmel a kötelezettségeket, a bosszúságokat, a felelősséget is vállalja, a másodikban a terheket a törvényes birtokosra hagyja, magának csak a gyönyört tartja meg, és azt a kiváltságot, hogy ha kiábrándul a szerelméből, faképnél hagyja. Nem nagyon hasonlít egymásra a kettő.

Garelle úr: Nem jók az érvei, kedvesem. Ha szeretünk egy nőt, nem volna szabad feleségül vennünk, mert ha elveszük, biztosak lehetünk felőle, hogy megcsal bennünket, ahogy maga tette velem. Itt a bizonyíték. Hanem az bizonyos, hogy a szerető éppoly elszántan hűséges a szeretőjéhez, amilyen elszántan csalja a férjét. Nem igaz? Ha eltéphetetlen kötelékkel akarsz magadhoz kötni egy nőt, add hozzá valakihez

– a házasság annyi csak, mint a cérna, úgy vágjuk el, ahogy akarjuk –, és légy a szeretője: a szabad szerelem láncát nem szokás elszakítani. Mi elvágtuk a cérnát, én felajánlom magának a láncot.

Chantever-né: Mulatságos, amit mond. De nem fogadom el.

Garelle úr: Akkor megmondom Chantever úrnak.

Chantever-né: Mit?

Garelle úr: Megmondom, hogy maga megcsalt engem.

Chantever-né: Hogy én megcsaltam... Magát...

Garelle úr: Igen, mikor a feleségem volt.

Chantever-né: No és?

Garelle úr: No és ezt nem fogja megbocsátani magának.

Chantever-né: Ő?

Garelle úr: De mennyire, hogy ő! Egy cseppet se fogja megnyugtatóni.

Chantever-né (*nevet*): Ne tegye, Henry!

A lépcsőházban valaki elkiáltja magát: Mathilde!

Chantever-né (*halkan*): A férjem! Isten vele.

Garelle úr (*feláll*): Odakísérem hozzá, és bemutatkozom.

Chantever-né: Ne tegye!

Garelle úr: De bizony, hogy megteszem!

Chantever-né: Nagyon kérem!

Garelle úr: Akkor fogadja el a láncot.

A hang: Mathilde!

Chantever-né: Engedjen!

Garelle úr: Hol találkozhatom magával?

Chantever-né: Itt, este... vacsora után.

Garelle úr (*megcsókolja a kezét*): Szeretem.

Az asszony elszalad. Garelle úr nyugodtan visszalép a karosszékéhez, és belehuppan.

Ez hát rendben van. Jobb szeretem ezt a szerepet, mint az előzőt. Bájos, nagyon-nagyon bájos, és még

sokkal bájosabb azóta, hogy meghallottam a Chante-
ver úr hangját, amint a férjeknek azzal a tulajdonosi
hangsúlyával kiáltotta neki, hogy „Mathilde”.

1884. november 18.

Pór Judit fordítása

Falusi bíróság

TRIBUNAUX RUSTIQUES

A gorgeville-i békebíróság terme tele van parasztokkal, mozdulatlanul várják a fal mentén a tárgyalás kezdetét.

Kicsinyek és nagyok, pirosposzgás kövérek megsoványak, tuskóba faragott arccal. Kosaruk a földön; nyugodtan, csöndben ácsorognak, az ügyükön rágódnak. Istállószagot, izzadságszagot, trágyaszagot, savanyú tejszagot hoztak magukkal. A fehér menyegyzet alatt legyek donganak. A nyitott ajtón behalatszik a kakaskukorékolás.

Emelvényfélén hosszú asztal húzódik, rajta zöld posztó. Legvégén, baloldalt, egy ráncos öregember ír. A jobb sarkon csendőr ül feszesen, a levegőbe bámul. A kopár falon fa Krisztus, fájdalomba görbült testtel, mintha újra fölajánlaná örök szenvedését ezeknek az állatszagú, otromba jószágoknak az ügyéért.

Végre belép a békebíró úr. Piros arcú, pocakos ember; suhogtatja bírói talárját, ahogy a kövér emberek szapora lépteivel besiet; aztán leül, kalapját az asztalra teszi, és mély megvetéssel végigpillant a várakozókon.

Vidéki irodalmár, mucsai széplélek, azok közül való, akik Horatiust fordítanak, kedvelik Voltaire csípos kis verseit, betéve tudják a *Vert-Vert*-t és Parny pajzán költeményeit.

Azt mondja:

– Gyerünk hát, Potel úr, hívja a feleket.

S utána ezt mormolja magában:

– Quidquid tentabam dicere versus erat. (Bármit mondtam, vers lett belőle.)

Erre az írnok fölemeli kopasz fejét, és érthetetlen hangon hadarni kezd:

– Victoire Bascule asszony kontra Isidore Paturon.

Termetes asszonyság lép elő, falusi asszonyság, járási székhelyi dáma, fején szalagos kalap, keblén cikornyás óralánc, ujjain gyűrűk, fülbevalói csillognak, mint égő kandeláberek.

A békebíró ismerős szemvillanással üdvözli, kis évődés bujkál a tekintetében, azt mondja:

– Bascule-né asszony, adja elő a panaszát.

Az alperesek a túloldalon állnak. Hárman vannak. Középuött egy huszonöt éves, almakerek arcú, pipacs-piros paraszt. Jobbján egészen fiatal felesége, sovány, apró asszonyka, amolyan tyúkforma; kicsi, lapos feje tetején, mint egy taréj, rózsaszínű főkötő. Kerek, riadt, csodálkozó szeme oldalt pislog, mint a jércéké. A fiatalember balján az apja, hajlott öregember, roggyant teste szinte eltűnik a bő zubbonyban, mint-ha harang borulna rá.

Bascule-né elkezdi:

– Tisztelt békebíró úr, tizenöt éve, hogy magamhoz vettem ezt a fiút. Fölneveltem és szerettem, mintha az anyja volnék, mindent megtettem érte, embert csináltam belőle. Megígérte, megesküdött rá, hogy nem hagy el, írást is vettünk róla, miszerint neki adom a vagyonkámat, a bec-de-mortini kis földcskémet, megér legalább hatezret. És most egy kis semmi, egy kis schonnai, egy kis taknyos...

Békebíró: Mérsékelje magát, Bascule-né asszony.

Bascule-né: Egy kis... kis... nohát, egy ilyen, mondom, elcsavarta a fejét, nem tudom, mit művelt, mit csinált vele... elmegy, elveszi nekem ezt a buta libát, és viszi magával a házasságába az én bec-de-

mortini földemet... De nem! azt már nem!... Írásom van, tessék... Akkor adja vissza a földemet! Írást tettünk közjegyző előtt a földről, és magunk közt a barátságról. Egyik épp annyit ér, mint a másik. Kinek-kinek a jussát, nem igaz?

Szétnyitja a pecsétes írást, a békebíró elé tartja.

Isidore Paturon: Hamis.

Békebíró: Hallgasson! Majd ha magára kerül a sor. *(Olvas.)* „Alulírott Isidore Paturon jelen szerződéssel megígérem jótevőmnek, Bascule-né asszonynak, hogy soha életemben el nem hagyom, és élete fogytaig híven szolgálom. Gorgeville, 1883. augusztus 5.” Aláírás helyett kereszt. Nem tud írni?

Isidore: Nem. Nem tudok.

Békebíró: Maga írta ide ezt a keresztet?

Isidore: Én nem.

Békebíró: Hát ki?

Isidore: Hát ű!

Békebíró: Hajlandó esküt tenni rá, hogy nem maga róttá oda a keresztet?

Isidore *(hevesen)*: Az apám, az anyám, a nagyapám, a nagyanyám lelkire meg az Úristenre, aki minden szavamat hallja, esküszöm, hogy nem én vótam! *(Kezét fölemeli, és köp egyet, nyomatékosság okából.)*

Békebíró *(nevetve)*: Miféle kapcsolatban állt az itt jelenlevő Bascule-né asszonnyal?

Isidore: Hát a szajhám vót. *(Nevetés a hallgatóságban.)*

Békebíró: Ügyeljen a kifejezéseire. Azt akarja mondani, hogy kapcsolatuk nem volt olyan feddhetetlenül tiszta, mint a felperes állítja?

Paturon apja *(átveszi a szót)*: Tizenöt esztendő's se vót, tizenöt se, bíró úr, mikor megkóstolta...

Békebíró: Akarja mondani: megrontotta.

Apa: Tudom is én. Tizenöt se. Mán négy éve ne-

velgette, tömte, mint a libát, hogy majd belegebedt, tisztesség ne essék szólván. Aztán hogy kész lett, mondom, mikor úgy gondolta, hogy kész, akkor oszt elkábítja...

Békebíró: Elcsábítja. És maga hagyta?

Apa: Hát ha nem ű, egy másik. Egyszer csak meg kell lenni.

Békebíró: Akkor mi a panasza?

Apa: Semmi. Nincsen nekem semmi, de semmi a világon, csak hogy a gyerekek más nem kell. Más szabadul tőle. Kérelmezem, hogy a törvény álljon melléje.

Bascule-né: Ezek az emberek mindenféle hazugságot fognak rám, bíró úr. Férfit csináltam belőle.

Bíró: Meghiszem azt.

Bascule-né: És ez a hála érte: hogy elhagy, ellopja a földemet...

Isidore: Nem igaz, bíró úr kérem. Én más öt esztendeje, hogy ott akartam hagyni, mert hát elhízott, mérhetetlenül, s nekem más nem kellett úgy. Mert hogy nem tetszett más. Mondom neki, hogy megyek. Ő meg elkezd sírni, folyik a könnye, mint víz a bádogcsatornábul, és nekem ígéri azt a bec-de-mortini földet, hogy még maradjak néhány esztendő, éppen csak négyet vagy ötöt. Hát erre maradtam. Ki ne maradt vóna a helyemben? Maradtam, mondom, öt kerek esztendő, az utolsó napig, utolsó óráig. Kitejt. Most hát helyben vagyunk. Meg is érte.

Isidore felesége (*eddig egy szót se szólt, de most visítva fölrikácsol, mint egy papagáj*): Hát nézze, bíró úr, nézze, oszt mondja meg igaz lelkire, hogy megérte-e?

Az apa (*meggyőződéssel bólogat, megismétli*): Meg az, én mondom, hogy megérte.

Bascule-né leroskad a háta mögötti padra, és sírni kezd.

Békebíró (*atyaián*): Mit akar, kedves asszonyom?

Nem tehetek semmit. Teljesen szabályos szerződésben neki adta a bec-de-mortini földet. Az övé, őt illeti. Föltétlenül joga volt rá, hogy azt tegye, amit tett, és hozományul vigye a házasságába a földjét. Az egyéb... mondjuk, érzelmi... kérdésekbe nem bocsátkozhatom... Én csak a tényekkel foglalkozom, a törvény szempontjából. Egyebet nem tehetek.

Paturon apja (*büszke hangon*): Elmehetünk?

Békebíró: Mehetnek.

Kimennek, a parasztok rokonszenvvel nézik őket, mint akik megnyerték a pörüket. Bascule-né zokog a padon.

Békebíró (*mosolyogva*): Szedje össze magát, kedves asszonyom. Nocsak, nocsak, szedje össze magát... és... ha megengedi, hogy valami jó tanácsot adjak magának... keressen egy másik... tanítványt...

Bascule-né (*a könnyein át*): Úgyse talállok... úgyse...

Békebíró: Igazán sajnálom, hogy nem ajánlhatok egyet.

Bascule-né kétségbeesetten fölpillant a fájdalmas, gyötört testű Krisztusra a kereszten, aztán föláll, s elmegy, apró léptekkel, bánatosan föl-fölzokogva, és arcát zsebkendőjébe rejtve.

Békebíró (*az írnokhoz fordul, és csúfondáros hangon*): Kalüpszó sem bírt megvigasztalódni, mikor Odüsszeusz elhagyta... (*Aztán teljes komolysággal*) Szólítsa a következőket.

Írnok (*hadarva*): Célestin-Polyte Lecacheur. Prosper-Magloire Dieulafait...

1884. november 25.

Rónay György fordítása

A tizenegyes szoba

LA CHAMBRE II

Hogyan? Nem tudja, hogy miért helyezték át Amandon elnököt?

– Nem!

– Ő maga sem tudja, pedig ugyancsak fura története van.

– Mondja el!

– Emlékszik Amandonnéra, arra a szép, kicsi, sovány, barna, finom és előkelő megjelenésű asszonyra, akit egész Perthuis-le-Long Marguerite asszonynak hívott?

– Igen, emlékszem!

Akkor hallgasson ide! Arra is emlékszik, ugye, hogy az egész városka tisztelte, szerette, nagyra becsülte; értett a vendégfogadáshoz, estélyek rendezéséhez, jótékonysági dolgokhoz, tudott pénzt szerezni a szegényeknek, és tudta mulattatni a fiatalságot.

Nagyon elegáns és nagyon kacér asszony volt, bár a kacérsága plátói, és az eleganciája kedvesen vidékies, mert vidéki volt. . . nagyszerű vidéki menyecske.

Az író urak mind párizsiak, és örökösen a párizsi nőt dicsőítik minden hangnemben, mert nem ismernek mást, de kijelentem, hogy a vidéki asszony százszor többet ér, persze ha kimagaslik az átlagból. A finom vidéki nő viselkedésében van valami különleges; tartózkodóbb, mint a párizsiak, szerényebb, semmit sem ígér, de sokat nyújt, míg a párizsi nő leg-

többször sokat ígér, de semmit se nyújt, ha levetkőzik.

A párizsi nő a hamisság elegáns és vakmerő diadal. A vidéki nő maga a hamisítatlan szerénység.

Egy agyafúrt vidéki menyecske üde polgári lényével, csalóka, megtévesztő, zárdaias ártatlanságával, semmitmondó mosolyával, ügyes, de szívós kis szenvedélyeivel ezerszer ravaszabb, simulékonyabb, találékonyabb kell hogy legyen, mint a párizsi nők együttvéve, másképp nem elégíthetné ki kedvteléseit vagy bűnös hajlamait gyanúsítások, pletykák, botrányok nélkül, hiszen a kisváros minden szeme és minden ablaka őt figyeli.

Amandonné is ehhez a ritka, de elragadó asszonyfajtához tartozott. Soha senki meg nem gyanúsította, soha senki nem hitte volna, hogy élete nem éppen olyan tiszta, mint a tekintete, ez a gesztenyeszín, átlátszó, meleg, de föltétlenül tisztességes tekintet – majd meglátod!

Volt egy nagyszerű trükkje, egy bámulatosan ötletes és hihetetlenül egyszerű trükkje.

Kedveseit a hadseregből választotta, és viszonyai három évig tartottak, amíg az ezred ott állomásozott. Ez volt a trükkje. Nem volt szerelmes természet, csak érzéki.

Alig érkezett új ezred Perthuis-le-Long-ba, pontos értesüléseket szerzett be minden harminc és negyven év közötti tiszt felől – mert a harminc éven aluliak még nem eléggé hallgatagok, negyven éven felül pedig sokan már elgyöngülnek.

Ismerte a törzstiszteket, és ismerte az ezredest. Mindent, mindent tudott: intim szokásokat, műveltségi fokot, nevelést, testi sajátságokat, ellenállóképességet, a türelmes vagy szenvedélyes jellemet, vagyoni állapotot, takarékosági vagy pazarlási hajlamokat. Azután választott. Legjobban szerette a hozzá hason-

lóan nyugodt modorú férfiakat, de azt akarta, hogy szépek is legyenek. Arra is vigyázott, hogy választottjának ne legyen köztudomású viszonya, vagy olyan szenvedélye, amely nyomot hagyhatott, vagy amelyből mendemonda származhatott. Mert nem lehet diszkrét férfi az, akinek szerelmeiről beszélnek.

Mikor elhatározta, hogy kit fog szeretni a rendes háromévi tartózkodási idő alatt, már csak a zsebkendőt kellett odahajítani.

Hány asszony zavarba jött volna, és a megszokott módon udvaroltatott volna magának, a hódítás és ellenállás jól ismert fokozatain keresztül: ma az ujjaik hegyét hagyják csókolni, holnap a karjukat, holnapután arcukat, azután a szájukat és azután a többit.

Amandonné gyorsabb, diszkrétebb és biztosabb módszerrel élt. Nagy bált rendezett.

A kiválasztott katonatiszt táncra hívta a ház úrnőjét. Keringőzés közben a tánc mámorától, a gyors mozgástól szédülten az asszony szorosan odasimult táncosához, mintha odaadná magát, és idegesen szorongatta kezét.

Ha a férfi nem értette meg, akkor nem törődött tovább az ostobával, és azonnal átment vágyai második számú jelöltjéhez.

Ha a férfi elérte, a dolog zajtalanul, kompromittáló udvarlások és sűrű látogatások nélkül rendbe jött.

Ez csak egyszerű és praktikus, nem?

Minden asszonynak így kellene tennie, hogy tudunkra adja, ha tetszünk neki! Mennyivel kevesebb lenne a nehézség, habozás, szóbeszéd, izgalom, nyugtalanság, zavar, félreértés! Milyen gyakran haladunk el a boldogság lehetősége mellett, és sejtelmünk sincs róla, mert ki lát át a gondolatok rejtelmein, az akarat titkos gyöngülésén, a test néma hívásán, az asszonyi

lélek ismeretlenségein, ha ajka néma marad, és szeme tiszta és kifürkészhetetlen.

Ha a férfi elérte, menten találkát kért. Az asszony azonban megváratta, egy hónapig, hat hétig, hogy megfigyelje, kiismerje, és távol tartsa magától, ha valami veszedelmes hibát fedez fel benne.

A férfi pedig ezalatt váltig törte a fejét, hogy hol találkozhatnának veszedelem nélkül, nehéz és bizonytalan terveket eszelt ki.

Aztán valamelyik hivatalos ünnepségen odasúgta az asszony:

– Kedden este kilenckor menjen az Arany Ló szállodába, a vouziers-i úton van, nem messze a bástyától, és keresse Clarisse kisasszonyt. Várni fogom, de civilben jöjjön.

Nyolc év óta bérelt egy bútorozott szobát ebben az ismeretlen szállodában. Első kedvesétől származott az ötlet, ő praktikusnak találta, és megtartotta a fészket azután is, hogy a férfi elment.

Ő, egész közepes kis fészek volt, kék virágos, szürke tapétával bevont fal, fenyőfa ágy muszlinfüggönyökkel, egy karosszék – ezt a fogadósneval vásároltatta –, két szék, az ágy előtt szőnyeg és némi szükséges toalett-fölszerelés. Mi kellene több?

A falon három nagy arckép függött. Három ezredes lóháton; a kedveseinek az ezredesei! Mire kellett ez? Talán arra, hogy így kerülő úton emlékezzék a kedveseire, minthogy közvetlenül a tulajdon képeik útján nem tehet?

Azt kérdi ön, hogy vajon soha senki sem ismerte fel, mikor az Arany Lóba járogatott?

Nem, soha senki!

Nagyszerű és egyszerű módszere volt.

Tömérdék jótékonyági és irgalmassági összejövellt eszelt ki és rendezett, gyakran el is ment, néha

nem. Férje ismerte tevékenységét, elég sok pénzébe került, és nem gyanított semmit.

Ha megállapodtak a találkában, vacsoránál kijelentette a cselédek előtt:

– Ma este a nyomorék aggokat felruházó egyesületbe megyek.

Nyolc óra felé el is ment, benézett az egyesületbe, rögtön távozott is, aztán nekivágott a sötét kis utcáknak, és mikor egyedül maradt valami sötét, világítatlan sikátorban, levette kalapját, szobalány fejkötőt tett helyébe, a kabátja alól fehér kötényt vett elő, derekára kötötte, kalapját és kabátját kendőbe csomagolta, és szaporán, merészen lépegetett, mint egy kis szobacicus, aki üzenetet visz, néha még futott is, mintha sietős dolga lenne.

Ki gondolta volna, hogy a vékony, ürge kis cseléd nem más, mint Amandonné, az elnök felesége?

Odaért az Arany Lóhoz, felment a szobájába, amelynek kulcsát mindig magánál hordta, és Trouveau gazda, a kövér fogadós, valahányszor megpillantotta irodája ablakán keresztül, így dörögött:

– Ahol e, Clarisse kisasszony, megyen a babájához.

A vén kópé alighanem sejtett valamit, de nem kíváncsiskodott, és bizonyára nagyot nézett, mikor megtudta, hogy Amandonné, vagy ahogy Perthuisle-Long-ban hívták, Marguerite asszony volt a vendége.

Elmondom, hogy esett a rettentő leleplezés:

Clarisse kisasszony sohasem ment két egymás utáni estén találkára, soha; ennél sokkal okosabb és ravaszabb volt. Trouveau gazda is jól tudta ezt, mert nyolc év óta elő nem fordult, hogy egy látogatását követő napon is eljött volna. Ki is adta a szobát éjszákára másnak, ha nagyon szorongatták.

Nos, tavaly nyáron Amandon úr elutazott egy

hétre valahová. Július lévén, felesége lázban égett, és miután rajtakapástól nem kellett tartania, egy este búcsúzkodás közben megkérdezte szeretőjét, a szép Varangelles őrnagyot, volna-e kedve másnap viszontlátni.

– De még mennyire!

Megállapodtak, hogy szerdán, a szokott időben találkoznak. Az asszony még halkán odasúgta:

– Ha előbb ott leszel, drágám, csak feküdj le, várj úgy.

Megcsókolták egymást, és elváltak.

Nos, másnap reggel tíz óra tájban Trouveau gazda a helybeli republikánus újságot olvasgatta, és messziről odakiáltotta csirkét kopasztó feleségének:

– Koleraeset a környéken! Vauvignyben tegnap meghalt valaki.

Azután nem is gondolt többet reá. A vendéglő megtelt, és az üzlet jól ment.

Délfelé egy turista formájú utas állított be, gyalog érkezett, jól megebédelt, eleibe két pohár abszintot hörpentett fel. És mivel nagy volt a meleg, megivott legalább egy liter bort és két liter vizet.

Azután felhajtotta a kávéját, hozzá egy kupica, pontosabban három kupica pálinkát. Majd szobát kért néhány órára, mert elnehezedett a feje. Egyetlen üres szoba sem akadt, és a vendéglős, miután tanácskozott a feleségével, odaadta neki a Clarisse kisasszonyét.

A férfi bement, aztán öt óra felé, hogy nem jelentkezett, a gazda fel akarta kelteni.

Óriási rémületére halva találta.

A gazda bement feleségéhez:

– Hallod-e, a művész, akit bedugtam a tizenegyes szobába, meghalt.

Az asszony égnek emelte a karját:

– Lehetetlen! Szent isten! Csak nem kolerás?

Trouveau gazda fejét rázta:

– Azt hiszem, hogy szélütött, mert fekete, akár a borseprő.

A fogadósne tovább jajveszékelt:

– El ne mondd ezt, el ne mondd! Még azt hiszik, hogy kolerás! Eridj, jelentsd be, de ne szólj senkinek! Majd éjszaka, mikor senki se látja, elvihetik. Köd előttem, köd utánam...

– Clarisse kisasszony se jön ma, tegnap este járt itt!

– mondta a férfi.

Azután elment az orvosért, aki megállapította a túlterhelés következtében beállott halált. Megállapodtak a rendőrtiszttel, hogy éjfél felé viszik el a hülát, nehogy bármit is megneszeljenek a szállóban.

Kilenc óra se lehetett még, mikor Amandonné föl-osont az Arany Ló lépcsőjén. Aznap senki se vette észre. Kinyitotta szobája ajtaját, és bement. Gyertya égett a kandallón. Az asszony az ágy felé fordult. „Az őrnagy lefeküdt, de összehúzta a függönyt.”

– Csak egy pillanat, drágám, mindjárt melletted leszek! – mondta az asszony.

És lázas gyorsasággal vetkőzött, cipőjét a földre dobta, fűzőjét a karosszékre, fekete ruhája és leoldott alsószoknyája szétterült körülötte, aztán felegyenesedett piros selyemingében, mint a nyíló virág.

Minthogy az őrnagy még egyet sem szólt, az asszony megkérdezte:

– Alszol, mucuskám?

Semmi válasz. Az asszony nevetve suttopta:

– Alszik, jaj de mulatságos!

Áttört fekete harisnyáját nem húzta le, odafutott az ágyhoz, gyorsan bebújt, és hogy felköltse, megölelte, összevissza csókolta az utas merev, hideg hüláját.

Egy pillanatra megdermedt, rémületében nem ér-

tett semmit. Az élettelen hideg húsból irtózatos, örületes borzalom áradt át belé, még mielőtt ésszel fel foghatta volna a helyzetet.

Egész testében remegve ugrott ki az ágyból; a kandallóhoz futott, kezébe kapta a gyertyát, az ágyhoz vitte és megnézte. Idegen, förtelmes arcot pillantott meg, fekete, duzzadt, csukott szemű hullát, ijesztően eltorzult szájjal.

Éles, elnyújtott, tébolyult asszonyi sikoltással leejtette a gyertyát, kifutott meztelenül a folyosóra, és velőtrázóan sikoltozott.

Egy utazó ügynök kijött a négyes számú szobából, és megragadta:

– Mi a baj, szép kicsike?

Az asszony szinte öntudatlanul dadogta:

– Meg... meg... megöltek valakit a szobámban!

A többi vendég is előkerült meg a gazda is.

Abban a pillanatban az őrnagy magas alakja is megjelent a folyosó végén.

Amint az asszony észrevette, odafutott hozzá:

– Mentsen meg, Gontran, mentsen meg! Valakit megöltek a szobánkban!

A kimagyarázkodás nehezen ment. Trouveau gazda elmondta az igazat, és követelte, hogy Clarisse kisasszonyt engedjék rögtön szabadon, mert a fejével felel érte. De a kereskedelmi utazó megvizsgálta a hullát, és okoskodott, hogy bűncselekményről van szó, és rábeszélésére a többi vendég is tiltakozott az ellen, hogy Clarisse kisasszony és kedvese távozzanak.

Meg kellett várniuk a rendőrtisztet, aki visszaadta szabadságukat, de nem kezelte diszkréten az esetet.

A következő hónapban Amandon urat előléptetéssel más városba helyezték át.

A szekrény

L'ARMOIRE

Ebéd után nőkről folyt a szó, mert miről is beszél-
nének egymás között a férfiak?

– Furcsa eset történt velem! – mondta egyikünk.
És elmesélte.

– A múlt télen egy este testi-lelki fáradtság és csüg-
gedés vett erőt rajtam, ahogy mindenkivel megesik
olykor. Egyedül ültem otthon, és éreztem, hogy ha
még tovább így tart, rémes búskomorság rabja le-
szek, s az ilyen lelki válság, ha többször ismétlődik,
csak öngyilkosságra vezethet.

Felvettem felöltőmet, és elmentem hazulról, csak
úgy céltalanul. Eljutottam a körútig, bolyongtam a
csaknem üres kávéházak előtt, esett az eső, a lelket és
a ruhát egyként átjáró eső, nem zápor, amely zuhog-
va hull, és kapualjak alá kergeti a lihegő járókelőket,
hanem finoman szitáló eső, hogy a cseppje sem ér-
zik. . . végeérhetetlen eső, alig észrevehető kis csep-
pecskéket lerakó, amely aztán átható, fagyos vízzel
borítja a ruhákat.

Mit tegyek? Jöttem, mentem, töprengtem, hol
tölthetnék el két órát, és életemben először fedeztem
fel, hogy Párizsban este nincs szórakozóhely. Végre
elhatároztam, hogy a Folies-Bergères-be, az utcai
nők mulatójába megyek.

A nagyteremben kevés ember. A hosszú, patkó
alakú folyosón néhány alak, járásuk, öltözkük, haj-
viseletük, szakálluk, kalapjuk, arcbőrük elárulja kö-

zönséges fajtájukat. Alig lehet időről időre egy-egy megmosdott – tökéletesen megmosdott –, jól öltözött embert látni. Ami a lányokat illeti, ők a régiek, a jól ismert förtelmes nők, fáradtak, csúnyák, petyhüdték, mindig lesben állók, arcukon – isten tudja, miért – ostoba gőg honol.

„Bizony – gondoltam magamban –, ezek közül az elnyűtt, inkább zsíros, mint kövér, itt felfújt, ott sovány, kanonokpocakú, görbe, kengyelfutó lábú teremtések közül egy sem éri meg a kért öt arany helyett nagy nehezen kicsikart egy aranyat.”

Egyszer csak megláttam egy kedves arcú, már nem egészen fiatal, de üde, mókás, hetyke kis nőt. Megszólítottam, és bután, gondolkozás nélkül megalkudtam vele egész éjszakára. Nem volt kedvem egyedül hazamenni; akkor már inkább ennek a szajhának a társasága, az ölelése.

Vele mentem. Nagy, nagy házban lakott, a Martyrs utcában. A lépcsőházban már nem égett a gáz. Lassan, gyufaszálakat gyújtogatva, beleütközve a lépcsőfokokba, botorkálva, kedvetlenül másztam fölfelé az előttem suhogó szoknya után.

A negyedik emeleten megállott a leány, betette a külső ajtót, és megkérdezte:

– Szóval holnapig itt maradsz?

– Persze! Úgy állapodtunk meg.

– Jól van, cicuskám, csak azért kérdeztem, hogy tudjam. Várj egy pillanatig, rögtön jövök.

Egyedül hagyott a sötétben. Hallottam, hogy két ajtót betesz – és mintha beszélgetne valakivel. Meghökkentem, és nyugtalanság fogott el. Átvillant az agyamon, hogy hátha stricije van. No de kemény az öklöm és a bordám. „Majd meglátjuk!” – gondoltam.

Feszült figyelemmel hallgatóztam. Óvatos jövőstmenést, mozgást hallottam.

Azután egy másik ajtó nyílását hallottam, s úgy rémlett, mintha beszélne valaki, de egészen halkán, suttogva.

A leány égő gyertyával tért vissza.

– Bejöhetsz! – mondta.

Bizalmaskodva tegezett. Beléptem. Keresztülmentünk egy ebédlőn, ahol szemmel láthatóan soha senki sem evett, aztán bekerültem a közismert bútorozott szobába, a falon ripszfüggönyök, az ágyban gyanús pecsétekkel tarkázott selyemdunya.

– Tedd magad kényelembe, cicuskám! – mondta a leány.

Gyanakvó szemmel vizsgálgattam a helyiséget. Semmi nyugtalanítót nem vettem észre.

Oly gyorsan levetkőzött, hogy még a kabátomat se vetettem le, már ágyban volt. Nevetve mondta:

– Mi bajod? Sóbálvánnyá változtál? Siess!

Követtem példáját.

Öt perc múlva már nagy kedvem lett volna felöltözködni és elfutni. De visszatartott az előbbi súlyos fáradtság. Nem volt annyi lelkierőm, hogy felkeljek, bárhogyan undorodtam ettől a mindenki ágjától. A színházi csillárok alatt látni vélt érzéki báj eltűnt, mire karomba vettem, és csak egy egész közönséges leány teste simult a testemhez, olyan, mint a többi, közönyös és készséges csókjának fokhagyma-utóíze volt.

Beszélgetni kezdtem vele.

– Régóta lakol itt?

– Január 15-én múlt hat hónapja.

– Azelőtt hol voltál?

– A Clauzel utcában. De a házmesterné sokat kellemetlenkedett, és felmondtam.

És vég nélküli históriát kezdett mesélni a házmesterné pletykáiról.

Mozgást hallottam egész a közelünkben. Valaki sóhajtott, aztán mintha megfordult volna egy széken.

Hirtelen felültem az ágyban, és megkérdeztem:

– Miféle zaj ez?

A leány nyugodt biztonsággal felelt:

– Ne nyugtalankodj, cicuskám, csak a szomszéd-asszony. Olyan vékony a fal, hogy minden úgy áthallatszik, mintha itt lenne. Valóságos skatulyákban lakunk.

Lustaságom fölülkerekedett, és visszabújtam a takaró alá. Megint beszélgettünk. A férfiak szokásos, ostoba kíváncsisága nem hagyott békén... mindenkit érdekel ezeknek a szerencsétlen teremtéseknek első kalandja, fel akarjuk lebbenteni első ballépésük fátylát, hogy felkutassuk az ártatlanság távoli nyomát, talán hogy szeressük őket egy-egy őszinte szóban, amely felvillantja régi tisztaságuk és szemérmességük emlékét; kérdezősködtem a leány első szeretőjéről.

Tudtam, hogy hazudni fog. Hát aztán? Talán a sok hazugság között is föl tudok fedezni valami őszinte és megható igazat.

– Hadd hallom, mondd el, ki volt?

– Egy matróz, cicuskám.

– Meséld el, hol történt?

– Argenteuilben.

– Mit csináltál ott?

– Szolgáló voltam egy vendéglőben.

– Melyikben?

– Az Édesvízi Tengerészben. Ismered?

– Hogyne! Bonanfannál!

– Igen, igen!

– Aztán hogy udvarolt neked az a matróz?

– Erőszakot követett el rajtam, amíg az ágyát vettem.

Hirtelen eszembe jutott egy szemlélődni, bölcsel-

kedni szerető orvos barátom, akit kórházi szolgálata állandó összeköttetésbe hoz leányanyákkal, utcai leányokkal, mindenféle asszonyi gyalázattal és nyomorúsággal, szegény nőkkel, akik lebzselő, zsebükben pénzt csörgető kanok förtelmes prédájává züllöttek.

„Minden leányt – szokta mondani orvos barátom – a saját társadalmi osztályából és rétegéből való férfi ront meg; kötetekre menő tapasztalatokat gyűjtöttem ezen a téren. Azzal vádolják a gazdagokat, hogy megfosztják a nép gyermekeit ártatlanságuk virágától. Nem igaz. A gazdagok már csak letépett virágokat fizetnek meg. Mindenesetre ők is szakítanak, de csak a másodvirágzásból; sohasem övük az első virulás.”

Társnőm felé fordultam, és elnevettem magam.
– Ismerem a történetedet, nem a matróz volt az első.

– De igen, cicuskám, esküszöm!

– Hazudsz, cicám!

– Nem hazudok!

– Hazudsz, mondd meg az igazat.

A leány csodálkozott és habozott.

– Varázsló vagyok, édes fiam – mondtam neki –, értek az álmokhoz. Ha nem beszélsz igazat, elaltatlak, és úgyis megtudom.

A leány ostoba volt, mint társai mind, és megijedt.

– Honnan tudod? – dadogta

– Beszélj!

– Először... igazán majdnem semmi sem történt.

Ünnepély volt a faluban. Külön szakácsot hozattak: Alexandre urat. Ahogy betette a lábát, minden úgy történt a házban, amint ő akarta. Parancsolt mindenkinek, a gazdának, az asszonynak, mint valami király... Szép szál, nagydarab ember volt, és nem fért a bőrébe. Folyton kiabált: „Hamar vajat, tojást, maderát!” Mindent futva kellett hozni neki, mert kü-

lönben úgy káromkodott haragjában, hogy az ember még a szoknyája alatt is elpirult. Mikor beesteledett, kiült a kapu elé pipázni. Éppen mellette haladtam el egy csomó tányérral. Megszólított: „Gyere velem, csitri, a patakhoz, mutasd meg a környéket.” Mentem vele nagy ostobán. Alig értünk a vízhez, olyan gyorsan történt minden, hogy jóformán azt se tudtam, mit csinál. A kilencórás vonattal el is utazott. Sohasem láttam többet.

– Ez minden? – kérdeztem.

Habozott.

– Azt hiszem, hogy Florentin tőle van.

– Ki az a Florentin?

– A fiam.

– Úgy? A matrózzal pedig elhitetted, hogy ő az apja? Igaz?

– Ördögöd van!

– Volt pénze a matróznak?

– Igen, háromszáz frank járadékot hagyott Florentinnek.

Kezdett mulattatni a dolog, és tovább firtattam.

– Jól van, leányom, nem is vagytok ti olyan ostobák, mint az ember hinné. Hány éves most Florentin?

– Tizenkettő. Tavasszal fog először áldozni.

– Nagyszerű! És azóta jó lelkiismerettel űzöd a mesterségedet?

A leány sóhajtott:

– Az ember azt teszi, amit lehet. . .

Ekkor azonban nagy zaj keletkezett benn a szobában. Mintha valaki leesett volna, és kezével a falat kapargálva, igyekeznék feltápáskodni.

Egy ugrással künn termettem az ágyból.

Megragadtam a gyertyát, és ijedten, dühösen néztem körül. A leány is felkelt, mindenáron igyekezett visszatartani:

– Semmi, cicuskám, mondom, hogy semmi!

Már felfedeztem, hogy merről jön a zaj. Egyenesen oda tartottam az ágy feje mögé rejtett ajtóhoz, és kirántottam. Nagy, rémült, csillogó szemekkel reám bámuló, remegő, sápadt, sovány kis fickót pillantottam meg, egy szalmaszék mellett ült, leesett róla.

Amint észrevett, sírva fakadt, és anyja felé nyújtotta karját:

– Nem tehetek róla, mama, nem tehetek róla. Elaludtam, és leestem. Ne szidj meg, nem tehetek róla!

– Hát ez meg micsoda? – kérdeztem a nőtől.

Zavart, kétségbeesett arccal nézett rám, és el-elakadó hangon magyarázta:

– Mit csináljak? Nem keresek annyit, hogy kiadjam kosztba. Magamnál tartom, de nagyobb lakást nem vehetek. Velem alszik, ha nincs nálam senki. Ha csak egy-két órára jön valaki, benn maradhat a szekrényben. Csendesen viselkedik, már tudja... De ha valaki egész éjszakára jön, mint te, megfájdul a dereka, ahogy a széken alszik, szegény gyerek... Nem tehet róla... Szeretném látni, ha neked kellene egész éjjel széken aludnod... mit szólnál hozzá?

Dühbe jött, felhevült, kiabált.

A gyermek csak sírt. Szegény, vézna, félénk fiúcska, igazán a szekrény gyermeke... a hideg és sötét szekrényé... és néha bemászik melegedni az olykor üres ágyba.

Magam is majdhogy sírva nem fakadtam.

És hazamentem aludni.

1884. december 16.

Lányi Viktor fordítása

Hadifoglyok

LES PRISONNIERS

Könnyed remegéssel hó hull a fákra – az erdőben nincs más nesz. Már dél óta havazik, a finom, apró hó harmatot szórt az ágakra, ezüsttel futtatta be a cserjék száraz leveleit, puha, fehér szőnyeget terített az utakra: a tengernyi fa végtelen csendje még sűrűbb, mint máskor.

Az erdészház ajtaja előtt meztelen karú fiatalasszony baltával fát hasogat egy kövön. Magas, vékony és izmos; igazi erdei nő: erdőőr lánya, erdőőr felesége.

A házból valaki most kikiált:

– Gyere már be, Berthine! Ma este csak ketten vagyunk, késő van! Poroszok járhatnak erre! Meg farkasok!

A fiatalasszony erős csapásokkal éppen egy tuskót hasított ketté, fel-felemelkedő karjával együtt emelkedett a melle is.

– Már készen vagyok, anyám! – kiáltotta vissza.
– Megyek már, megyek! Ne félj, még világos van.

Bevitte a rőzsét meg a fát, a tűzhely mellett halomba rakta a hasábokat, s visszafordult, hogy behúzza a dorongkerítés hatalmas, erős tölgyfa kapuját, majd a súlyos retesszel bezárta az ajtót.

Anyja – ráncos, ijedős öregasszony – a tűz mellett font.

– Nem szeretem, ha apád kinn jár – mondta.
– Csak ketten vagyunk idehaza!

– Ó, egy farkassal vagy egy porossal én is könnyen végzek!

És egy pillantást vetett a tűzhely fölött függő nagy pisztolyra.

Férjét a porosz megszállás első napjaiban rögtön besorozták, a két nő egyedül maradt az apával, Nicolas Pichon öreg erdőőrrel, akit Gólyalábúnak csúfoltak. Az öreg makacsul ragaszkodott az erdőhöz, és hallani sem akart róla, hogy beköltözzék a városba.

Ez a közeli városka Rethel volt, tulajdonképpen sziklán gubbasztó, régi erődítmény. A retheli jó hazafiak elhatározták, hogy ellenállnak a megszállóknak, bezárkóznak falaik közé, s ha kell, állják az ostromot is, híven a városka hagyományaihoz. Mert Rethelt már kétszer is felkapta a hír, mindkét alkalommal hősieken védekezett IV. Henrik és XIV. Lajos uralkodása idején. Az istenit! Hát most is úgy lesz! Vagy pedig mind bennégnek a várfalak mögött!

Szereztek ágyúkat és puskákat, felállították a nemzetőrséget, századokat és szakaszokat alakítottak, és mindennap szorgalmasan gyakorlatoztak a főtéren. Pékek, fűszeresek, mészárosok, jegyzők, ügyvédek, asztalosmesterek, könyvkereskedők, gyógyszerészek – mind-mind kivonultak a meghatározott időben. Lavigne lett a parancsnokuk, az egykori dragonyos altiszt, kereskedő; feleségül vette idősebb Ravaudan leányát, tőle örökölték a kis szatócsüzletet is.

Lavigne városparacsnoki ranggal tüntette ki magát, s miután a retheli fiatalok mind bevonultak a hadseregbe, ő az otthon maradottakat vonta be a nemzetőrségbe: nagyban készülődtek az ellenállásra. A kövérek futólépésben rótták az utcákat, hogy apadjon kissé a pocak, s könnyebbedjék a lélegzet, a gyengék súlyos csomagokat cipeltek, hogy erősödjének az izmok!

És várták a poroszokat. De a poroszok nem jelentkeztek. Pedig nem voltak messze; felderítő járőreik az erdőn áthatolva már kétszer is elérték Nicolas Pichon, a Gólyalábú házat.

Az öreg erdőőr fürge volt, mint a róka, s tüstént hírt adott a városiaknak. Az ágyúkat felállították, hogy rögtön tüzelhessenek; de az ellenség csak nem jött.

Gólyalábú háza előretolt állásfélévé vált az Aveline-erdőben. Az öreg hetenként kétszer bement a városba élelemért, és vitte a híreket a rethelbelieknek.

Aznap is volt jelentenivalója: egy kisebb német gyalogos járőr két nappal ezelőtt, délután két óra tájban, megállt a háza előtt, de rögtön vissza is fordult. A járőr parancsnoka, egy altiszt beszélt franciául.

Ahányszor az öreg bement a városba, magával vitte két kutyáját is, a két oroszlánpofájú szelindeket, mert útközben tartani kellett az elvadult farkasoktól. Otthon hagyta hát az asszonyokat, de figyelmeztette őket: besötétedés után jól torlaszolják el az ajtót.

A fiatalasszony semmitől sem félt, de anyja mindig reszketett:

– Rossz vége lesz ennek, meglásd, rossz vége...

Ezen az estén még nyugtalanabb volt, mint máskor.

– Nem tudod, mikor jön vissza apád?

– Nem jön az meg tizenegy előtt! Ha a parancsnoknál vacsorázik, mindig soká elmarad!

A tűz fölé akasztott egy fazekat, vacsorára levest akart főzni – de egyszerre csak megállt, megmerevedt: a tűzhely kürtőjén bizonytalan zörej szűrődött be. Halkan mondta:

– Járnak az erdőben... Heten-nyolcan lehetnek...

Anyja rögtön megállította a rokkát, rémülten motyogta:

– Jaj, istenem! És apád nincs itthon!

Még mozgott az ajka, amikor az ajtót hatalmas ütésekkel megdöngették. Az asszonyok hallgattak; valaki erős torokhangon bekiáltott:

– Nyitni!

Pillanatnyi csend volt, majd megismétlődött a kiáltás:

– Nyitni, vagy betörni ajtó!

Berthine gyorsan szoknyája zsebébe dugta a tűzhely fölött lógó hatalmas pisztolyt, majd fülét az ajtóhoz szorítva kérdezte:

– Ki az?

A hang felelt:

– Járőr vagyok, aki tegnap.

– Mit akar? – kérdezte a fiatalasszony.

– Elveszni erdőben emberekkel! Nyitni, vagy betörni ajtó!

Az erdőőr fiatal felesége nem tehetett mást: gyorsan elhúzta a reteszt, kitárta a súlyos ajtót, és a hó sápadt derengésében hat férfit látott, hat porosz katonát, ugyanazokat, akik tegnap jártak itt. Keményen kérdezte:

– Mit akarnak ilyenkor?

– Elveszni, egészen elveszni, és most megismerni a ház! Reggel óta nem enni, sem a többi! – ismételte az altiszt.

– Csakhogy most egyedül vagyok az anyámmal! – felelte Berthine.

A katona rendes embernek látszott.

– Nem baj. Semmi rosszat nem teszek, de adjál enni! Már leesni éhségtől és fáradtságtól!

Az asszony félrehúzódott:

– Jöjjenek be.

A havas katonák beléptek, fehér sisakjukkal óriási

cukrászsüteményre hasonlítottak, fáradtak voltak, teljesen kimerültek.

A nagy asztal mellett fapadok álltak, a fiatal nő odamutatott:

– Üljenek le, főzök levest. Na, maguknak aztán igazán kijutott!

Az ajtón visszatolta a reteszt.

Ismét vizet töltött a fazékba, vaját meg krumplit dobott bele, leakasztott a kéményből egy darab szalonnát, felét levágta, és beleeresztette a levesbe.

A hat férfi tekintete követte minden mozdulatát, szemükben lángolt az éhség. A puskákat, sisakokat lerakták a sarokba, engedelmesen vártak, mint iskolás gyerekek a padban.

Az öreg mama megint csak fonni kezdett, de közben rémülten leste az ellenséget. A csendben csak a rokka könnyed surrogása, a tűz pattogása és a melegedő víz mormolása hallatszott.

Egyszerre furcsa zajra riadtak fel mindannyian: mintha rekedt fűjtatás hatolt volna be az ajtó alól, erős, horkanó, állati hang.

A német altiszt a puskákhoz ugrott. De a fiatalasszony csak legyintett:

– Farkasok – mondta elmosolyodva. – Olyanok, mint maguk. Kóborolnak, éhesek.

A férfi nem bízott benne, látni akarta, mi van ott künn, s amint kinyitották az ajtót, két hatalmas, szürke állatot pillantottak meg; gyorsan, elnyúlt testtel futottak odább.

Dünyögve ült vissza:

– Nem hinni rögtön...

S várta a levest.

Mohón ettek, fülig nyitott szájjal, hogy minél nagyobb nyelhessenek; ahogy mozgott az állkapcsuk, a szemük is tágra nyílt, és torkukból, akár egy csatornából, kotyogó hangok hallatszottak.

A két nő némán figyelte a sűrű, vörös szakállak mozgását; a krumplidarabok mintha csak ebben a mozgó, vörös gyapjában tűntek volna el.

De a katonák szomszjasak is voltak, s az erdészné lement a pincébe almaborért. Soká maradt lent. Kis, boltozatos pincéjük volt; azt beszéltek, hogy a forradalom idején börtönnek meg rejtkehelynek is használták. Keskeny csigalépcső vezetett a pincébe, a lépcső egy csapóajtó mögött kezdődött.

Berthine jókedvűen tért vissza, alattomosan mosolygott. A boroskorsót a németek elé tolta.

Majd a konyha másik végében – anyjával együtt – ő is megvacsorázott.

A katonák befejezték az evést; az asztal körül ülve, mind a hatan súlyos álommal küzdöttek. Hol az egyik, hol a másik ütötte homlokát tompa zajjal az asztal lapjához; ilyenkor felriadtak, kiegyenesedtek.

Berthine az altiszthez fordult:

– Feküdjenek a tűz elé, ott van hely hat embernek is! Én meg anyámmal felmegyek a szobába.

És a két nő valóban felment az emeletre. Lehallatszott, amint kulccsal bezárják ajtajukat, kis ideig még jöttek-mentek; azután csend támadt.

A poroszok – lábukat a tűz felé terpesztve – elnyúltak a kövön; fejük alatt összehajtott köpenyük. Hamarosán mind a hat horkolt – hat különböző hang: éles és mély, de folytonos és félelmetes.

Már jó ideje alhattak, amikor puskalövés csattant, erősen, mintha a ház falába lőttek volna. A katonák rögtön felugráltak. De máris újabb két lövés dörrent, s utána még három.

Az emeleti ajtó hirtelen kitárult, ott állt az erdészné, mezítláb, ingben, rövid alsószoknyában, kezében gyertya, egészen dúlt volt. Csak dadogni tudott:

– Itt vannak... a franciák!... Legalább kétszá-

zan!... Ha magukat itt találják, felgyújtják a házat!... Bújjanak el gyorsan a pincében! Maradjanak csendben!... Ha megmozdulnak, végünk van!...

Az altiszt ijedten morogta:

– Jó... jó... Merre lemenni?

A fiatal nő gyorsan felemelte a kicsi, négyszögletes csapóajtót, a hat férfit elnyelte a kis csigalépcső, egyenként, hátrálva kerültek a mélybe, vigyázva ke-resték lábukkal a lépcsőfokokat.

Amint az utolsó sisak csúcsa is eltűnt, Berthine becsapta a súlyos tölgyfadeszkát; ez a csapóajtó olyan vastag volt, mint a fal, s kemény, mint az acél, vasfogókkal és börtönzárral. Gondosan megforgatta a kulcsot, kétszer is elfordította, azután hangtalanul, boldogan felnevetett, legszívesebben valamilyen őrült táncra kerekedett volna a foglyok feje fölött.

Azok ott lenn csendben ültek, bezárva a pince át-törhetetlen kődobozába, csak a vasrácsos szellőzőnyíláson kaptak levegőt.

Berthine rögtön felélesztette a tüzet, újra fölélé akasztotta fazekát, megint levest főzött.

„Az öreg ma éjjel fáradt lesz” – gondolta.

Leült és várt. Csak a falióra ide-oda lengő ingájának szabályos tiktakja hallatszott a csöndben.

A fiatalasszony időnként türelmetlenül felnézett az óralapra.

„Sokáig tart...”

Egy idő múlva mintha mozgást hallott volna alulról, halk, elmosódó beszéd ért hozzá a pince bolthajtása alól. A poroszokban felébredt a gyanú, hogy becsapták őket, és az altiszt felkúszott a kis lépcsőn, ök-lével verni kezdte a csapóajtót. Jó hangosan kiabált.

– Nyitni!... Nyitni!

A nő felállt, odament, s gúnyosan utánozta a német beszédet:

– Mit peszélsz?

– Nyitni!

– Nem nyit!

A német megdühödött.

– Nyitni... vagy töröm ajtó!

– Törd, öregem! Azt törheted!

A porosz már puskatussal ütötte feje fölött a zárt csapóajtót. De az még egy faltörő kosnak is ellenállt volna.

Az erdészné hallotta, hogy visszamegy. Majd egymást váltva jöttek a katonák, mind megpróbálkozott, és sorra vizsgálgatták a zárat. De hamarosan rájöttek, hogy itt hiábavaló minden erőlködés: visszacreszkedtek a pincébe, és megint tárgyalni kezdtek.

Berthine egy ideig hallgatta őket, majd kinyitotta a ház ajtaját, és figyelve kémlelt az éjszakába.

Távolról kutyaugatást hallott. Fütttyentett, mint a vadászok: szinte azon nyomban két hatalmas kutya vált ki a sötétből, bolondosan örvendezve ráugrottak. Rögtön nyakon ragadta az állatokat, erősen tartotta őket, hogy el ne fussanak. Teljes erejéből kiáltotta:

– Hé, apám!

Nagyon messziről jött a felelet:

– Hé, Berthine!

Néhány pillanatig várt, azután újra kiáltott:

– Hé, apám!

A másik hang is közeledett.

– Hé, Berthine!

– Ne menj a pinceablak felé! – figyelmeztette most a fiatalasszony. – Poroszok vannak odalent!

Balról, két fatörzs között, hirtelen felsötétlett az öreg férfi magas alakja. Nyugtalanul kérdezte:

– Poroszok? A pincében? Mit keresnek ott?

Berthine felnevetett.

– A tegnapiak! Eltévedtek az erdőben, én meg szépen becsaltam őket a hűvösre!

És elmesélte kalandját: hogyan ijesztette meg pisztolylövésekkel a poroszokat, majd hogyan sikerült bezárni őket.

Az öreg komor maradt.

– Mit akarsz? Éjszaka van, mit csináljak most velük?

– Kerítsd elő Lavigne-t a csapatával! Majd az foglyul ejti őket! Meglátod, örülni fog nekik!

Az öreg Pichon elmosolyodott.

– Igaz! Örülni fog!

A lánya folytatta:

– Megfőztem a levest. . . Edd meg, és indulj!

Az öreg kerülő asztalhoz ült, két tele tányért a kutyák elé helyezett a földre, majd ő is enni kezdett.

A poroszok meghallották, hogy fent beszélnek – erre elcsöndesedtek.

Negyedóra múlva Gólyalábú útnak eredt. Berthine kezére támasztotta fejét, várt.

A foglyok megint mozgolódtak odalent. Most már kiabáltak, puskatussal dühöngve ütötték a mozgíthatatlan csapóajtót.

Azután többször kilőttek a szellőzőnyíláson, olyasmiben reménykedhettek: egy porosz járőr arra téved, és meghallja őket.

A fiatal erdészné mozdulatlanul ült; a poroszok zajongásától lassan ideges és bosszús lett. Felcsapott benne a gyűlölet, meg tudta volna ölni a nyomorultat – hallgassanak, hallgassanak!

Egyre türelmetlenebbül figyelte az órát, már a percek számolta.

Másfél órája ment el az öreg. . . Most ér a városba. . . Mintha csak látná. Elmondja a históriát Lavigne-nak, Lavigne belesápad az izgalomba, egyenruhájáért és fegyvereiért csenget a cselédnek. Szinte hallotta: a dobos végigszalad az utcákon. Az ablakok

megtelnek rémült arcokkal. A nemzetőr polgártársak kitódulnak a házakból, félig öltözve, kifulladás csatolják fel az övet, és meg-megrázkódva, futólépésben igyekeznek a parancsnok házához.

Végül a csapat megindul. Gólyalábú vezeti őket, bele az éjszakába, a hóba, az erdőbe.

Az asszony az órára pillant. „Egy óra múlva itt lehetnek.”

Idegességtelenség fogta el, egy-egy perc a végtelenbe nyúlt. Milyen soká-soká jönnek!

A kiszabott idő eltelt, már meg kellett volna érkezniök.

Megint kinyitotta az ajtót, hallgatózott. Egy árnyék lépkedett óvatosan a havon. Megijedt, felsikoltott. Az apja volt.

– Előreküldtek, nézzem meg: nem történt-e valami?

– Semmi.

Ekkor hosszan, élesen belefütytett az éjszakába. Alaktalan barna tömeg mozdult a fák alatt: a tíz emberből álló előőrs közeledett lassan.

Gólyalábú újra meg újra feléjük kiáltotta:

– Hé! Vigyázzanak a pinceablakra!

Beért az első raj, a később érkezőket gondosan figyelmeztették a félelmetes pinceablakra.

Végül megjelent maga a csapat, kétszáz ember, mindegyiküknél kétszáz töltény.

Lavigne izgatott volt, reszketett – úgy helyezte el őket, hogy a házat egészen körülrzárták, csak egy széles sávot hagytak szabadon – ott, ahol a föld színén az a kis lyuk sötétlett, a pince szellőzője!

Lavigne ezután bement a házba, hogy megtudja, hány emberből áll s hogyan viselkedik az ellenség? Az ellenség, amely azóta úgy elnémult, mintha eltűnt vagy elenyészett volna, vagy közben talán ki is repült a pinceablakon.

Lavigne keményen megdobogtatta lábával a csapóajtót, s jó hangosan ezt kiáltotta:

– Porosz tiszt úr!

A német nem felelt.

A parancsnok megismételte:

– Porosz tiszt uram!

De hiába! Húsz percen át szölongatta a megnémult tisztet: adja meg magát, adja át fegyvereit, felszerelését, s ő szabad elvonulást biztosít neki és embereinek. Beleegyeznek-e vagy ellenállnak? Semmi felelet.

A helyzet egyre feszültebbé vált.

A nemzetőrök, a polgártársak topogtak a hóban, nagy karlendítésekkel ütögették vállukat, akár a melegedő kocsisok, a pincerácsra pislogtak – gyerekes, játékos kedv támadt bennük; elrohanni az előtt az ablak előtt!

Végül is az egyik megkockáztatta. Potdevin volt, a fürge Potdevin. Nekilendült, és szarvasként futott el a rács előtt. A kísérlet sikerült. Foglyaik mintha csak meghaltak volna.

Valaki ezt kiáltotta:

– Nincs is senki odalent!

Most egy másik nemzetőr vágott neki a veszélyes területnek. Már játszottak. Percenként akadt valaki, aki eliramodott, s az egyik csoportból átszaladt a másikba; gyerekek játsszák így az „utolsó pár előre fuss!”-t. Szedték a lábukat, hogy porzott belé a hó. Rőzséből hatalmas máglyát gyújtottak, s melegedtek. A lángok megvilágították a jobb és bal csapattest közt átrohanó nemzetőrök árnyalakjait.

Az egyik elkiáltotta magát:

– Maloison, most rajtad a sor!

A kövér pék volt, pocakjáért sokszor csúfolták barátai.

Habozott. Röhögtek rajta. Erre megindult, szabályos futólépésben, lihegve, rengő hassal.

Könnyezve röhögtek. Bátorították.

– Jól van, Maloison!

Már megtehetette az út kétharmadát, amikor elnyúlt, vörös láng lobbant ki a pincerácson. Lövés csattant, és a kövér pék rémült ordítással bukott orra.

Senki sem sietett oda, hogy felemelje. Jajgatva, négykézláb vonszolta magát a hóban, s ők csak nézték. Amikor kikerült a veszélyes sávból, elájult.

Felső combjába kapta a golyót.

Az első megdöbbenés, a nagy ijedtség után megint csak nevettek.

De Lavigne parancsnok most kilépett az erdész házból. Elkészült a támadás tervével. Izgatottan rendelkezett:

– Planchut horganyozó és emberei!

Hárman kiléptek a sorból.

– Szereljétek le a ház elejéről a csatornát.

Negyedóra múlva húsz méter csövet vittek elébe.

Most ezernyi körültekintő rendszabállyal kis lyukat vésetett a csapóajtó szélébe, a kúttól az imént fúrt nyíláshoz vezette a csövet, és elragadtatva jelentette:

– Megitatjuk egy kicsit a német urakat!

Lelkes, féktelen éljenzés harsant, örömben üvöltöttek, és bolondul nevettek. A parancsnok munkaszakaszokat szervezett – az emberek ötpercenként váltják egymást! Elhangzott a parancs:

– Szivattyúzni! Rajta!

Amint a vaskerék meglendült, gyenge zaj siklott végig a csövekben, besurrant a pincébe, lépcsőről lépcsőre gurult, halk mormolással, mint a kis, piros-pettyes halakat megvillantó hegyi vízesés.

Várákoztak, figyeltek.

Elmúlt egy óra, majd kettő, majd három.

A parancsnok lázban égett, fel-alá rótt a konyhát,

időnként a padlóhoz tapasztotta fülét – lesté, mit csinálhat odalent az ellenség? Megadja magát végre?

Most éppen mozdultak a pincében! Hordókat tologattak, beszéltek, víz csobogott.

Reggel, nyolc óra tájt, egy hang felszólt a pinceablakból:

– Francia tiszt úrral akar beszélni!

Lavigne az ablakból felelt, de nem dugta ki a fejét:

– Megadja magát?

– Megadni...

– Akkor dobja ki a puskákat!

A nyíláson azonnal kibújt a puska, és beesett a hóba, azután még kettő, három – mind. Ugyanaz a hang közölte:

– Több nem van!... Sietni... Megfulladva lenni...

Lavigne most új parancsot adott:

– Abbahagyni!

A szivattyú megpihent.

A konyhába bezúfolódtak a nemzetőrök, lábhoz tett fegyverrel álltak, és a parancsnok lassan felemelte a tölgyfa csapóajtót.

Négy ázott fej jelent meg, négy világosszőke fej, majd egyenként kibújt a hat didergő, csurgó, ijedt német.

Rögtön elkapták és megkötözték mind a hatot. És indultak is már, nehogy még valamilyen meglepetés érje őket. Két részre váltak, mind a két csapatnak jutott „szállítmány”. Az egyik a foglyokat kísérte, a másik rudakra fektetett matracon Maloisont cipelte.

Diadalmasan tértek vissza Rethelbe.

Lavigne, aki egy porosz előőrsöt ejtett foglyul, ki-tüntetését kapott; a kövér pék pedig tűzvonalbeli sebesüléséért katonai érdemrendet.

1884. december 30.

Illés Endre fordítása

1885

Eladó

À VENDRE

Elindulni gyalogosan, napkeltekor, s bandukolni a harmatban, egyre a rétek mentén, a nyugodt tenger partján: micsoda mámorító boldogság!

Micsoda mámorító boldogság! A szemem át önti el az embert a fénnel, az orron át a friss levegővel, a bőrön át a szél érintésével.

Vajon miért ōrizzük meg oly tisztán, oly féltve, oly élesen a földdel töltött szerelmes percek, egy édes és röpke érzés, egy táj ölelése emlékét – igen, egy táját, mely úgy fogadott valamelyik útkanyarnál, völgybejárónál vagy folyóparton, mint egy szép és készséges lány?

Emlékszem például az egyik napra a sok közül. A breton óceán szélén gyalogoltam, a Finistère-félsziget csúcsa felé. Csak mentem, nem gondolva semmire, gyors léptekkel, egész közel a vízhez. Quimperlé környékén jártam, ez Bretagne legnyájasabb, legszebb része.

Tavaszi reggel volt, ilyenkor mindenki húsz évet fiatalodik, reményei újjáélednek, és ábrándozni kezd, mint ifjúkorában.

A gabonatóblák és a tenger között mentem, egy alig kivehető ösvényen. A gabona meg se rezdült, és a tenger is alig. Éreztem az érett mezők édes illatát és a moszat erős szagát. Csak mentem, nem gondolva semmire, egyenest az orrom után – már két hete utaztam így, be akartam járni a breton partokat.

Erősnek, virgoncnak, boldognak és vidámnak éreztem magam. Mentem.

Nem gondoltam semmire! Minek gondolkodni, amikor öntudatlan, mélységes testi öröm járja át az embert, ugyanaz, mint amit a fűben futkározó vagy a kék égben, a napfényben repdeső állat érez? A távolban ének csendült fel, egyházi ének. „Talán körmenet” – gondoltam, lévén vasárnap. De miután megkerültem egy kis szirtfokot, ámulva torpantam meg. Öt nagy halászhajó közeledett felém, tele néppel, férfiakkal, nőkkel és gyerekekkel – a plouneveni búcsúra mentek.

A part vonalát követték, lassacskán haladva a lanya-ha, el-elfúló szélben, mely alighogy belekapott a bar-na vitorlákba, máris kimerült, s a vásznak ernyedten hullottak vissza az árbocokra.

A nehéz bárkák lomhán siklottak a vízen emberrakományukkal. És ez a sok ember mind énekelt. A nagy kalapos férfiak állva, hatalmasan zengték, a nők sipítozva fújták, s a vékony gyerekhangok úgy olvadtak bele az ájtatos és bősz harsogásba, mint megannyi kissé hamis sípszó.

És az öt hajó utasai mind ugyanazt énekelték, az egyhangú ritmus felszállt a nyugodt égre; és az öt hajó szép rendben úszott, szorosan egymás mögött.

Elvonultak előttem, mellettem, s még sokáig néztem utánuk, hallgattam a távolodó, lassan elhaló éneket.

Aztán gyönyörűséges álmodozásba merültem, csacska, de elragadó álmodozásba, mint az ifjoncok.

Milyen gyorsan elszáll az álmodozások kora, az élet egyetlen boldog korszaka! Akiben megvan az az isteni adottság, hogy mihelyt magára marad, belévesszen ábrándjaiba, az sohase magányos, sohase szomorú, sohase mogorva vagy levert. Micsoda tündérország ez, a csapongó gondolat bűvöletében minden

lehetséges benne! Milyen szép az élet az álmok aranyporával behintve!

Sajnos, ez már elmúlt!

Álmodozni kezdtem tehát. Hogy miről? Mindarról, amit az ember szüntelenül vár és kíván: pénzről, dicsőségről, nőkről.

És mentem tovább, hosszú, szapora léptekkel, simogatva a szőke kalászkokat, melyek hajladoztak ujjaim alatt, s úgy csiklandozták a tenyeremet, mint a haj.

Egy újabb kis szirtfokot elhagyva, egy keskeny, elkerelkedő homokparton fehér házat pillantottam meg – a ház három teraszra épült, amelyek leereszkedtek egész a fövényig.

Vajon miért futott végig rajtam az öröm ennek a háznak a láttán? Honnan tudjam? Ha így utazik valaki, olyan zugokra bukkan itt-ott az országban, amiket mintha már régóta ismerne, annyira meghittnek, annyira szíve szerintinek érzi. Lehetséges volna, hogy még sose látta őket? Hogy nem élt ott valaha? Amikor elbájolja, megigézi minden: a szemhatár lágy hajlata, a fák ültetési rendje, a homok színe?

Ó, milyen csinos volt ez a kis ház, ahogy ott állt a magasban! A teraszokat, melyek úgy ereszkedtek a víz felé, mint három óriási lépcső, hatalmas gyümölcsfák szegélyezték. És valamennyinek rekettye díszlett fenn a csúcsán, nagy csokor virágzó spanyolrekettye – valóságos aranykorona!

Megálltam – egy pillanat alatt beleszerettem ebbe a hajlékba. Mit nem adtam volna, ha az enyém lehet, ha itt élhetek mindörökké!

Elindultam a kapu felé, vágytól zakatoló szívvel, s ekkor a kerítés egyik oszlopán nagy táblát vettem észre: „ELADÓ”.

Úgy megrohant a boldogság, mintha felajánlot-

ták, nekem ajándékozták volna ezt a házat. Miért, igen, miért? Sejtelmem sincs róla!

„Eladó”. Szóval már szinte senkié, tehát bárkié lehet, akár az enyém is, az enyém! Honnan fakadt ez az öröm, ez a mélységes, megmagyarázhatatlan vidámság? Hisz tudván tudtam, hogy nem veszem meg! Hogy is teremtettem volna elő a pénzt! Mindegy – eladó volt. A kalitkába zárt madár a gazdájáé, de a levegőben szálló madár az enyém, mert senki másé.

Beléptem a kertbe. Ó, milyen elragadó volt ez a kert a lépcsősen emelkedő szintjeivel, keresztre feszített vértanúkat idéző, hosszú karú szőlőtámaszaival, aranyrekettye-bokraival és minden terasz végében két-két vén fügefával!

Amikor felértem a legfelsőre, körülnéztem. A kicsiny, elkerekedő homokpart ott terült el a lábam alatt, három súlyos barna szikla választotta el a nyílt tengertől, ezek zárták el a bejáratot, s törték meg a hullámokat, ha viharosra fordult az idő.

Szemközt, a földnyelven két roppant kő, egy menhir és egy dolmen, az egyik állt, a másik feküdt a fűben – olyanok voltak, mint egy különös házaspár, valami gonosz varázslat mozdulatlaná dermedt áldozatai, s mintha állandóan a kis házat figyelték volna, melynek már az építését is látták, hisz évszázadok óta ismerik ezt a valaha néptelen öblöcskét – a kis házat, melyet összedőlni, elporladni, szétszóródni, elenyészni is látnak majd, a kis eladó házat!

Ó, öreg dolmen, öreg menhir – szeretlek!

És becsöngettem, mintha csak otthon csöngetnék. Egy nő nyitott kaput, egy házvezetőnő, egy öreg kis házvezetőnő – fekete ruhájában, fehér fityulájával begina-apácára emlékeztetett. Úgy rémlett, ezt a nőt is ismerem már.

Megkérdeztem:

– Ugye, maga nem breton?

– Nem, uram, lotharingiai vagyok.

Majd hozzátette:

– A házat óhajtja megnézni?

– Hát persze.

És beléptem.

Úgy tetszett, megismerek mindent, a falakat is, a bútorokat is. Szinte meglepett, hogy sétatálcáimat nem találom ott az előcsarnokban.

Bementem a szalonba, a gyékényekkel bélelt, tetszetős szalonba, melynek három nagy ablaka a tengerre nyílt. A kandallón kínai vázák álltak, meg egy nagy női fénykép. Rögtön odamentem, biztosra véve, hogy ez a hölgy is régi ismerős. Az is volt, bár nagyon jól tudtam, hogy még sose találkoztam vele. Ő volt, saját személyében, az, akire vártam, akit kívántam, akit hívtam, akinek az arcát álmaimban láttam. Igen, az, akit az ember mindig és mindenütt keres, akit a következő percben talán már megpillant az utcán, akivel falun botlik össze az úton, ha megvárja, míg a búzatábla fölött imbolygó napernyő közelebb jön, aki előtte érkezett meg a szállóba, ahová maga is betér, aki már ott ül a vasúti kocsiban, amelybe beszáll, a szalonban, amelynek ajtaja megnyílik előtte.

Ő volt, bizonyosan, kétségbevonhatatlanul ő! Megismertem a szemérlől, amely rám nézett, az angolosan felcsavart hajáról és főképp a szájáról, a mosolyáról, melynek titkát már rég megfejtettem.

Meg is kérdeztem nyomban:

– Ki ez az asszony?

A beginába oltott házvezetőnő kurtán felelte:

– Őnagysága.

– A maga úrnője?

Ugyanazzal az ájtatos és szigorú arckifejezéssel válaszolta:

– Ó, dehogy, uram.

Leültem:

– Meséljen nekem erről.

De csak állt, megütközve, mozdulatlanul és némán.

Én nem hagytam annyiban:

– Akkor nyilván övé ez a ház!

– Ó, dehogy, uram.

– Hát ki a tulajdonos?

– A gazdám, Tournelles úr.

A fényképre szegeztem az ujjam.

– És ez az asszony kicsoda?

– Őnagysága.

– A gazdájának a felesége?

– Ó, dehogy, uram.

– Akkor talán a szeretője?

A begina nem felelt. Engem azonban máris mardosott valami zavaros féltékenység, valami oktalan düh ez ellen a férfi ellen, aki megtalálta ezt a nőt – tovább faggatóztam:

– És hol vannak most?

– Az úr Párizsban – mormogta a házvezetőnő –, őnagysága nem tudom, hol.

Megremegtem:

– Ohó, szóval, már nincsenek együtt!

– Nincsenek, uram.

Cselhez folyamodtam:

– Mondja el nekem, mi történt – szoltam komoly hangon –, talán segítségére lehetek a gazdájának. Ismerem ezt az asszonyt, gonosz egy teremtés.

Az öreg cseléd rám nézett, s nyílt, őszinte arcom bizalmat ébresztett benne.

– Bizony, uram, a gazdám sokat bánkódott miatta. Itáliában ismerte meg, és magával hozta, mintha a felesége volna. Őnagysága igen jól énekelt. A gazdám úgy imádta, uram, hogy nézni is siralom volt. Tavaly aztán errefelé jártak. És meglátták ezt a házat, amit egy bolond épített, egy kötni való bolond,

aki abban lelte kedvét, hogy két mérföldre lakják a falutól. Őnagysága rögtön meg akarta venni, itt akart élni a gazdával. És ő meg is vette a házat, hogy kedvére tegyen.

Az egész nyarat itt töltötték, uram, és a tél java részét is.

Egyik reggel aztán, reggeliidőben, az úr behívat, s megkérdi:

– Césarine, hazajött már őnagysága?

– Nem, uram.

Egész nap vártuk. A gazdám olyan volt, mint az eszelős. Kerestük mindenütt, de hasztalan. Elment, uram, és sohase tudtuk meg, hová és hogyan.

Ó, micsoda öröm lobbant fel bennem! Szerettem volna megcsókolni a beginát, derékon kapni, és körüljárni vele a szalont!

Hát elment, elmenekült, faképnél hagyta a barátját, megunta, megcsömörlött tőle! Milyen boldog voltam!

Az öreg házvezetőnő folytatta:

– A gazdámát majd megölte a bánat, visszament Párizsba, engem hagyott itt a férjemmel, hogy adjuk el a házat. Húszezer frank az ára.

De én már nem is hallgattam oda! Rá gondoltam – órá! És hirtelen agyamba villant, hogy csak tovább kell mennem, és megtalálom, mert bizonyára visszajött erre a vidékre most tavasszal, látni akarta a házat, az ő kedves kis házat, melyben örömet ellakott volna – Tournelles úr nélkül.

Egy tízfrankost nyomtam az öregasszony markába; felkaptam a fényképet, és kiszaladtam a szobából, mohón csókolgatva a keménypapírba ágyazott édes arcot.

Kimentem az országútra, és tovább gyalogoltam, egyre őt nézve közben. Milyen boldogság, hogy szabad ismét, hogy elmenekült! Találkozni fogok vele,

az bizonyos, még ma vagy holnap, ezen a héten vagy a következőn, hisz otthagytá a barátját! Otthagytá, mert most én következem!

Szabadon él tehát valahol. Csak meg kell keresnem – és már ismerem!

És megint cirógattam az érett, bókoló kalászatokat, táguló tüdővel ittam a tengeri levegőt, s éreztem a nap csókját az arcomon. Mentem, mentem egyre, kábán a boldogságtól, részegen a reménytől. Mentem, és erősen bíztam benne, hogy csakhamar ráakadok hölgyemre, visszahozom, s beköltözöm vele a csinos kis házba, mely „ELADÓ”. Milyen boldog lesz akkor!

1885. január 5.

Somogyi Pál László fordítása

Tóni bá

TOINE

I

Tíz mérföldnyi területben ismerte mindenki Tóni bácsit, a kövér Tónit, a Jóféle Tónit, Antoine Mâcheblé urat, más néven Papramorgót, a tournevent-i kocsmárost.

Híressé tette azt a tanyát ott a tenger felé ereszkedő völgyzugolyban, azt a hitvány paraszttanyát, mely mindössze tíz körülárkolt és körülfásított házból állt.

Ott kuporogtak ezek a házak a pázsittal és reketytyével benőtt katlanban, a szélfogó kanyarulat mögött, melytől ez a hely a Tournevent nevet nyerte. Mintha menedéket kerestek volna ebben a zugban, mint a madarak, ha orkán idején a barázdában rejtőznek el; menedéket a tenger nagy szelei, a csípős, sós óceáni szél ellen, mely éget és mar, mint a tűz, mely elhervaszt és tönkretesz mindent, mint a tél fagya.

De úgy látszott, mintha az egész tanya Antoine Mâcheblé, másképp Papramorgó tulajdona lett volna, akit egyébként gyakran emlegettek Tóni meg Jóféle Tóni néven, egy állandóan használt szólásmondása után:

– Az én jófélémnek nincs párja egész Franciaországban.

Az ő jóféléje tudniillik saját főzetű borpárlata volt.

Húsz éve itatta a környéket a jóféléjével meg a papramorgójával, mert valahányszor valaki megkérdezte: „Mit iszunk, Tóni bá?” – ő hűségesen azt felelte:

– Ekkis papramorgót, vőmuram, attú melegszik a bendő és tisztul a kobak. Nincs anná jobb patikaszer.

Az is szokása volt, hogy fűt-fát „vőmuramnak” szolongatott, jóllehet sohasem volt férjes vagy férjhez adó lánya.

Úgy bizony, mindenki ismerte Papramorgó Tónit, a járás, sőt a kerület legkövérebb emberét. Házikója nevetségesen szűknek és alacsonynak tetszett ahhoz, hogy beleférjen, és akik a kapujában látták, ahol naphosszat elácsorgott, azon tűnődtek, hogy a csodába tud bemenni a hajlékába. Bement, valahányszor ivóvendége jött, mert Jóféle Tónit dukált meginvitálni egy kis kvaterkára.

A csárdának az volt a cégtábláján, hogy: „Jó barátok találkozója” – és annyi szent, hogy Tóni bá jó barátja volt az egész környéknek. Fécamp-ból meg Montvilliers-ből is eljöttek, hogy lássák, és hogy a beszéde hallatára nagyokat kacagjanak, mert egy sírkövet képes lett volna megnevetetni ez a kövér ember. Értette a módját, tudta csipkedni az embereket, anélkül, hogy megbántaná őket, tudta szemhunyorítással kifejezni azt, amit kimondani nem illett, tudta verdesni a combját, ha rájött a jókedv, amivel minduntalan kihúzta az emberek gyomrából a nevetést, ha akarták, ha nem. És már maga az is érdekes látvány volt, ahogyan ivott. Annyiszor ivott, ahányszor kínálták, akármiből, és huncut szemében öröm csillant meg ilyenkor, kettős élvezetből fakadó öröm: élvezte, hogy kedvére leszophatja magát, s hogy ennek fejében még szép kerek garasokat is gyűjthet halomra.

Ha a környék tréfás emberei megkérdezték tőle: – Mé nem itta meg ked a tengert, Tóni bá? – azt felelte: – Nem kívánja a természetem. Egy a, hogy sós, osztég le kék húzn yi butéliába, mer a bendőm nem veszi be, hogy abbú a ménkű nagy fazékbú igyak.

Hát még amikor a feleségével veszekedett! Olyan

kutyakomédia volt az, hogy bátran belépődíjat lehetett volna szedni érte. Harminc éve voltak házások, azóta folyton huzakodtak. Igen ám, de Tóni bá csak kuncogott, mialatt derék élete párját ette a méreg. Hórihorgas parasztasszony volt, hosszú gólyalábakon járt. Sovány és szikár természetén dühös fülesbagoly-fejet viselt. Azzal töltötte az időt, hogy a csárda mögötti kis udvarban tyúkokat nevelt. Híres volt róla, hogy milyen jól tudta hizlalni a jércéit.

Ha valamelyik fécamp-i módos gazda vendégséget csapott, az asztalról nem hiányozhatott a lakoma dísz-e: Mâcheblé néne valamelyik neveltje.

De Tóni bá feleségének vele született rossz természete volt, és szünet nélkül elégedetlenkedett minnemen. Az egész világgal haragban volt, de legfőképpen a férjét gyűlölte. Gyűlölte a vidámságáért, a tekintélyéért, az egészségéért, a pocakjáért. Úgy kezelte az urát, mint holmi semmirekellőt, mert tétlenséggel, naplopással kereste a pénzt, mert annyit evett-ivott, mint tíz közönséges ember. Nem volt nap, hogy magánkívül föl ne fohászkodott volna:

– Hát nem inkább a disznóólba vóna való az ilyen? Hisz úgy hízik, hogy rossz nézni.

És szemtől szembe megmondta az urának:

– Megállj, megállj csak ekkicsit; majd meglátjuk, mi lesz a vége! Meg fogsz repednyi, mint egy teli zsák búza, te felfútt hólyag, te!

Tóni bá a hasát fogva, teli tüdővel nevetett, és így felelt:

– Hehe. Tyúkanyó, te paszujkaró, próbád meg olyan kövérré hizlalni a baromfit, mint ez itt, la. Ide bagózz.

Azzal két szörnyű vastag karján föltúrte az inge ujját.

– Ehun az egyik szárnya, ehun meg a másik.

És a vendégek ököllel verdesték az asztalt, görnye-

deztek nevettükben, toporzékoltak a kocsmá földjén, és nagyokat köpködtek féktelen jókedvükben.

A vén hárpia egyre csak ezt hajtogatta:

– Megállj csak... megállj... majd meglátjuk, mi lesz... eccő csak megrepecc, mint egy teli zsák búza...

És az iddogálók röhögése közt mérgesen kiszaladt.

Tóni bá csakugyan megdöbbenő látvány volt, kövér, puffadt testével, vörös, szuszogó képével. Roppant hústömeg, amilyenel a halál szinte játszva bánik el, alamuszi vidámsággal, kihívó bohóskodással, ellenállhatatlan komikummal fűszerezve a lassú feloszlás művét. A semmirevaló, helyett, hogy mint másoknál, ősz haj, soványság, ráncok képében mutatkozott volna, abban a fokozatos elerőtlenedésben, melynek láttára meghökkenve mondja az ember: „Teringettét, de megváltozott!” – ennél az embernél abban lelte kedvét, hogy idomtalan behemóttá dagassza, kékre-pirosra mázolja a képét, hogy megszusztogtassa, emberfölötti egészség látszatával ruházza föl áldozatát, és mindaz a komor és szájalomkeltő elváltozás, amit minden élőlényen véghez szokott vinni a halál, Tóni bácsin torz, fonák és kacagtató tüneteiben jelentkezett.

– Megállj csak, megállj – hajtogatta Mâcheblé néne –, majd meglátjuk, mi lesz a vége.

2

A vége az lett, hogy Tóni bá gutaütést kapott, és bénultan esett össze. Ezt a hústömeget a kocsmá söntése mögött lévő kis szobába fektették, hogy hallhasa, amint a szomszédban beszélnek, és hogy diskurálhasson a barátaival, mert a fejét nem érte baj, de a teste, ez a roppant test, mely képtelen volt mozogni,

fölemelkedni, mozdulatlanságra volt kárhoztatva. Eleinte remélték, hogy vaskos lábaiba visszatér valami energia, de ez a reménység hamarosan füstbe ment, és Jóféle Tóni éjjel-nappal nyomta az ágyat, melyet csak egyszer egy héten frissítettek fel négy szomszéd segítségével, akik négy végtagjánál fogva emelték föl a kocsmárost, mialatt a többiek megforgatták a szalmazsákját.

De azért vidám maradt, csakhogy más lett a vídamsága, félénkebb, hunyászkodóbb, kisgyerekesen szepegő a felesége előtt, aki naphosszat pirongatta:

– Ehun van ni, a kövér mihaszna, ehun van ni, a naplopó semmiházi, a telhetetlen papzsák! Úgy kő neki, úgy kő neki!

Az öreg már nem is felelt. Csak pislogott egy-kettőt az anyó háta mögött, és megfordult a vánkosán, ez volt az egyetlen mozdulat, amire még képes volt. Ezt a testgyakorlatot úgy hívta, hogy: „fordulat északra” vagy: „fordulat délre”.

Legfőbb szórakozása mostanában az volt, hogy fülelt a kocsmabeli beszélgetésekre, és hogy elbeszélgett a falon keresztül a cimboráival. Ha valamelyiknek megismerte a hangját, kikiáltott:

– Hé, vőmurem, te vagy a Célestin?

És Célestin Maloisel visszafelelt:

– Én vagyok, Tóni bá. Hát mán megint ugrász, kövér nyúl?

Jóféle Tóni kinyögte:

– Ugrányi még nem ugrálok. De le nem sovánkottam, még megvan a pocak.

Lassanként beinvitálta a testi-lelki barátait, és ezekkel elszórakozott, noha kín volt látni, hogy nélküle isznak. El-elmondogatta:

– Csak azt nagyon rühellem, vőmurem, hogy nem kóstóhatok a jófélémbű, az isten akárhová tegye.

Legföljebb ha gurgulyázok vele, de innya nem szabad. Nagyon rühellem.

És Mâcheblé anyó bagolyfeje megjelent az ablakban. Bekiáltott:

– Nézzék má, nézzék má ezt a kövér mihasznát, úgy kő etetnyi, úgy kő mosdatnyi, úgy kő tisztogatnyi, akar a gyesznót.

És olykor, ha a vénasszony már eltűnt, egy piros tollú kakas ugrott föl az ablakra, kerek, kíváncsi szemmel nézett a szobába, azután nagyot kukorékolt. Néha megesett az is, hogy egy-két csirke rebbent egész az ágya lábáig, morzsákat csipegetve a földön.

Jóféle Tóni barátai lassanként elpártoltak az ivótól, s minden délután bejöttek trécselni a kövér ember ágya köré. Hiába feküdt betegen ez a mókás Tóni, azért mégiscsak mulattatta őket. Magát a sátánt is megnevettette volna a vén huncut. Kivált hárman minden áldott nap ott voltak: Célestin Maloisel, hosszú, sovány fickó, kissé girbegörbe, olyan, mint egy kificamodott almafatörzs; azután Prosper Horslaville, apró, szikár emberke, szimatoló orrú, ravasz, mint a róka, meg Césaire Paumelle, aki sohasem beszélt, de azért nagyon jól mulatott.

Behoztak az udvarról egy szál deszkát, rátették az ágy szélére, és úgy dominóztak, mint a pinty, kemény játszmákban csaptak össze két órától hatig.

De Mâcheblé néni hovatovább elviselhetetlenné lett. Nem fért a begyébe, hogy az ő kövér, semmiházi ura tovább is csak szórakozzon, az ágyában dominózzon; és valahányszor látta, hogy új játszmába kezdenek, dühösen felugrott, fölfordította a deszkát, összeseperte a kockákat, visszavitte a kocsmába, és kijelentette, hogy épp elég keserves tömni ezt a naplopó hájgombócot, egyéb se kell, mint hogy még ráadásul szórakozzon is, mintha gúnyt akarna űzni a napestig robotoló szegény emberből.

Célestin Maloisel és Césaire Paumelle csak a fejüket csóválták, de Prosper Horslavage ingerelte a vénasszonyt, élvezte, hogy eszi az öreget a méreg.

Egy napon, hogy a szokottnál is dühösebbnek látta, így szólt hozzá:

– Hé, anyó, tuggya, micsinának én a maga helyibe?

A néni csak rámeresztette bagolyszemét, várta, hogy mi lesz ebből.

– A maga ura soha ki nem mén az ágybú, oszt olyan meleg, akar a kemence. Hát biz én tojást köttenék ki vele.

A néni megrökönyödve nézte, azt gondolta, tán csúfolódik, mert a hegyes képű paraszt ravaszul pislogott, amint folytatta:

– Ötöt az egyik hóna alá gyugnék, ötöt a másik hóna alá, aznap, amikor a kotlós alá raknám a köttenivalót. Kikeene mind magátú. Ha osztán kikeetek, a Tóni bá csibéit is odaadnám a kotlósnak, hadd neveje föl. A vóna csak a baromfi, anyó!

A vénasszony zavarodottan kérdezte:

– Oszt lehet a?

A férfi így felelt:

– Hogy lehet-e? Má mé ne lehetne? Ha meleg iskátulába ki lehet köttetni a tojást, akkó ki lehet köttetni az ágyba is.

Ez az okoskodás szeget ütött a néni fejébe, és megjuhászodva, tűnődve ment odább.

Egy hét múlva bement Tóni bá szobájába, a kötője alatt egy rakás tojással, és így szólt:

– Most gyugtam a sárga kotlós alá tíz tojást. Ehun van neked is tíz. Vigyázz, össze ne törd.

Tóni bá meghökkenve kérdezte:

– Mit akarsz evvel?

Az asszony ezt felelte:

– Azt akarom, hogy kőccsed ki, te mihaszna.

Tóni bá először csak nevetett. De a felesége nem

tágított. Erre dühbe jött, semmiképpen nem engedte a kövér hóna alá tenni azt a csomó baromfitojást, hogy a teste melegétől kikeljenek.

De az anyó dühösen kijelentette:

– Nem kapsz több falnivalót, amíg a hónod alá nem veszed őket. Majd meglátjuk, mi lesz.

Tóni bá nyugtalankodva elhallgatott.

Déli harangszókor kikiabált:

– Hé, mama! Megfőtt már a leves?

A vénasszony visszaszólt a konyhából:

– Teneked nincs leves, kövér naplopó.

Azt hitte, hogy csak tréfál, és várt egy darabig. Azután elkezdett kérni, rimázkodni, káromkodni, fordult „északnak”, fordult „délnek”, elkeseredetten hánykolódott, öklével dörömbölt a falon, a végén kénytelen-kelletlen beletörődött, hogy bedugjanak a bal hóna alá öt tojást.

Erre megkapta a levesét. Mikor a barátai megjöttek, azt hitték, halálos beteg, olyan furcsának és levertnek látszott.

Aztán hozzáfogtak a rendes napi játszamához. De Tóni bá, úgy látszott, semmi örömét nem lelt benne, és csak roppant lassan és óvatosan tudta kinyújtani a kezét.

– Tán köszvényes a karod? – kérdezte Horslavage.

– Olyanformán érzem, mintha a vállam megbénult volna – felelt Tóni bá.

Egyszerre csak a játszó hallották, hogy valaki bejött a kocsmába. Elhallgattak.

A bíró volt meg a kisbíró. Két pohárka jófélét kértek, és községi ügyekről kezdtek diskurálni. Mint-hogy halkan beszéltek, Papramorgó Tóni oda akarta nyomni a fülét a falhoz, és megfélekezve a tojásairól, hirtelen „északnak fordult”, úgyhogy azon vette észre magát, rántottán fekszik.

Éktelen káromkodására beszaladt a felesége, és ki-

találva a balesetet, lerántotta róla a takarót. Először mozdulatlanul állt, sokkal jobban megdermesztette a felháborodás, hogysem szólni tudott volna a férje oldalára tapadt sárga, kásás lepény láttára.

Azután a dühtől remegve rárontott a magával tehetetlen emberre, és két öklével kezdte paskolni a hasát, mint mikor a ruhát mosta a tó partján. A kezei egymás után csaptak le tompa és gyors puffanásokkal, mint mikor nyúllábbal veri valaki a nagydobot.

Tóni bá három cimborája fulladásig nevetett, köhögve, prüszkölve, sikoltozva, és a kövér ember óvatosan háritotta el felesége ütéseit, nehogy az az öt tojás is összetörjön, amit a másik hónap alatt szorongatott.

3

Tóni bá le volt győzve. Kotlania kellett, le kellett mondania minden mozgásról, mert a vénasszony egyszerűen megvonta tőle a táplálékot, valahányszor összetört egy tojást.

Hanyatt fekve maradt, mozdulatlanul nézte a mennyezetet, a karjait úgy tartotta, mint két szárnyat, s a testén melengette a fehér tojáshéjak alatt gerjedő baromficsírákat.

Már csak halkán beszélt, mintha a zajtól ugyanúgy félt volna, mint a mozgástól, és aggódva gondolt a sárga kotlóstyúkra, amely a baromfiudvaron ugyanazt a munkát végezte, mint ő az ágyban.

– Evett az este a sárga? – kérdezte a feleségétől.

És a vénasszony szaladt a tyúkjaitól az urához, az urától a tyúkjaihoz, főtt a feje, tele volt gonddal a kiscsibék miatt; amik az ágyban és a fészekben érlelődtek.

A falusiak, akik neszét vették az esetnek, sorra jöttek, kíváncsian és komolyan, hogy megtudják, mi

újság Tóni bá körül. Lábujjhegyen léptek be, mint a betegekhez szokás, és érdeklődve kérdezték:

– No, mi a? Mén a dolog?

Tóni bá ezt felelte:

– Menni mén, csakhogy egészen belemelegszen. Csak úgy bizsereg a bőröm alatt.

Egy reggel aztán felesége nagyon izgatottan lépett be, és jelentette:

– A kendermagosnak hét csibéje lett. Három tojás záp vót.

Tóni bának megdobbant a szíve: neki vajon hány lesz?

– Meglesz hamarost? – kérdezte egy vajúdó aszszony szívszorongásával.

Az anyó dühösen felelt, mint aki már előre fél, hogy mi lesz, ha nem sikerül:

– Remélem!

Vártak. A cimborák, értesülve, hogy az idő már nincs messze, sorra beállítottak; maguk is izgatottak voltak.

A környékbeli házakban mindenki erről beszélt. Az emberek szomszédoltak és kérdezősködtek.

Három óra tájban Tóni bá elbóbiskolt. Mostanában fél napokat átaludt. Egyszerre csak fölébredt valami szokatlan csiklandozásra a jobb hóna alatt. Tüstént odanyúlt a bal kezével, és megfogott egy sárga pihés állati lényt, amely ficánkolt az ujjai közt.

Ijedtében kiabálni kezdett, és eleresztette a csibét, mely most a mellén kezdett futkosni. A kocsmaszoba tele volt vendégekkel. A poharazók fölugrottak, körülállták Tóni bácsit, mint valami csepűrágót. Az öregasszony is bejött a szobába, és nagy vigyázva kihúzta az állatkát férjének szakálla alól.

Nagy csend lett. Meleg áprilisi nap volt. Az ablakon át behallatszott az újszülötteit hívogató sárga tyúk kotkodácsa.

Tóni bá, aki az izgalomtól, a szorongástól, a nyugtalanságtól verejtékezett, mosolyogni kezdett:

– Még van egy a bal hónom alatt, épp most gyűtt ki.

A felesége belemélyesztette az ágyba hosszú sovány kezét, és bábaasszonyos, óvatos mozdulatokkal kihúzta a második csibét.

A szomszédok látni akarták. Kézzől kézre adták, és figyelmesen szemügyre vették, mintha valami rendkívüli tünemény lett volna.

A következő húsz percben nem kelt ki több, azután egyszerre négy bújt ki a tojáshéjakból.

Lett nagy mozgolódás a jelenlevők közt. Tóni bá meg csak mosolygott, meg volt elégedve a sikerével, már kezdett a fejébe szállni ennek a fura apaságnak a dicsőisége. No de nem is terem minden bokorban még egy olyan, mint ő. Figurás ember, annyi szent!

– Emmá hat. A kutya fáját, ez oszt a keresztelő!

Általános derűlség. A kocsmá megtelt új emberekkel. Mások, sokan, az ajtó előtt várakoztak.

Egymást kérdezgették:

– Hány lett?

– Mán eddig hat.

Mâcheblé néne elvitte a tyúknak az új csibecsáladot, és a kotlás ész nélkül kotkodácsol, tollászkodott, egészen széttárta a szárnyait, hogy helyet tudjon adni az apróságok egyre szaporodó csapatának.

– Megest van egy! – kiáltott Tóni bá.

Tévedett, nem egy volt, de három! Ez volt csak a diadal! Az utolsó este hétkor repesztette meg a héját. Valamennyi tojás jó volt! És Tóni bá félbolond volt az örömtől, megkönnyebbült, sugárzott, összecsókolta a törékeny kis jószágot, kicsi híja volt, hogy bele nem fojtotta a szuszt. Ezt az utolsót az ágyában akarta tartani másnap reggelig, anyai gyöngédséget érzett a pirinyó kis lény iránt, amelyet ő hozott a vi-

lára; de az öregasszony, rá se hederítve férje esdek-
lésére, elvitte ezt is, mint a többi.

A közönség elragadtatva oszlott szét, és meghány-
ta-vetette az eseményt. Horslavage, utolsónak ma-
radva, megkérdezte:

– Hallod-e, Tóni bá, oszt meghívsz-e ebédre, ha az
elsőt kirántjátok?

A rántott csirke gondolatára Tóni bá képe földe-
rült, és a hájas ember így felelt:

– Meghiszem azt, hogy meghívlak, kedves vőm-
uram!

1885. január 6.

Lányi Viktor fordítása

A keresztelő

LE BAPTÊME

– Még egy pohár konyakot, doktor úr!

– Szívesen.

Az öreg hajóorvos odanyújtotta kis poharát, s figyelmesen nézte, mint telik színültig a szép, aranyfényű folyadékkal.

Azután magasba emelte, a szeme elé, hogy átüssön rajta a lámpafény; megszagolta, néhány cseppjét felszívta, szétfolyatta nyelvén és érzékeny, síkos ínyén. Végül ezt mondta:

– Drága méreg! Vagy inkább: csábító gyilkos! Emberek felséges pusztítója!

Maguk nem ismerik... Igaz, olvasták *A Patkányfogó*-t, ezt a csodálatos regényt, de nem látták azt, amit én: hogyan pusztít el az alkohol egy afrikai törzset, egy kicsi néger közösséget. Az alkohol! Gömbölyű hordócskában gurítják a partra békés, vörös szakállú angol matrózok...

De ide hallgassanak! Én láttam, itt a közelükben, Bretagne-ban, Pont-l'Abbé környékén, valamelyik kis faluban, a saját szememmel láttam az alkohol egy különös, szorongató drámáját.

Akkoriban egyévi szabadságomat töltöttem abban a vidéki házban, amelyet még apámtól örököltem. Ugye, ismerik ezt a sík partot? Éjjel-nappal fútyul a szél a tüskés cserjék között, s ott hevernek és meredeznek mindenfelé azok a hatalmas kődarabok, melyek bálványok voltak valamikor, s a formájukban,

tömegükben, mozdulatlanságukban máig megőriztek valami nyugtalanítót. Mindig úgy érzem, egyszer majd megelevenednek, s látni fogom, amint megindulnak a síkságon, lassú, súlyos lépésekkel, a gránitóriások lépéseivel, vagy hatalmas szárnyakon felrepülnek, kőszárnyakon repülnek a druidák paradicsomába.

A láthatárt a tenger tölti be, a tenger uralkodik rajta – a háborgó ősi elem, tele fekete fejű, tajtéknyálás sziklazátonnyal: mint megannyi veszett kutya, amely a halászokra leselkedik.

És a férfiak kimerészkednek erre a rettenetes tengerre: zöldes hátának egyetlen rándításával felfordítja bárkáikat, és úgy elnyeli őket, mint egy pirulát. És csak egyre mennek kis bárkáikon, éjjel és nappal, vakmerően, nyugtalanul és részegen. Mert gyakran részegek.

Azt mondják, ha tele az üveg, látják a zátonyokat. De ha kiürült, nem látnak semmit.

Nyissanak csak be ezekbe a kunyhókba! Sohasem találják az apát. Ha megkérdezik az asszonyt, hova lett – kimutat a sötét tengerre, amely csak morog, morog, és fehér nyálát köpi a partra. Ottmaradt egy éjszaka, amikor sokat ivott. A legidősebb fia is. Még négy fia van, négy nagy, szőke, erős kölyök. Most rajtuk a sor.

Tehát Pont-l'Abbé mellett laktam, a vidéki házban. Egyedül éltem ott, csak a szolgám volt velem, az is hajdani tengerész. És még egy bretagne-i család – ők vigyáztak a házra, ha nem tartózkodtam ott. Hárman voltak, két nővér s egy férfi: az egyik nő férje. A kertemet is ő gondozta.

Szóval abban az évben, karácsony táján, a kertészem feleségének fia született.

A férfi megkért rá, legyenek a gyerek kereszta

Nem utasíthattam vissza; még tíz frankot is kölcsönkért, „templomi kiadásokra” – mint mondotta.

Január másodikára tűzték ki a keresztelőt. Egy hét óta hó borította a földet, ólomszínű, kemény takaró; a végtelenbe nyúlt ezen a mélyen fekvő síkságon. Messze, a fehér föld mögött, a tenger feketének látszott, hánykódott, és felpúposította a hátát, a hullámaikat meg egyre görgette, mintha sápadt szomszédjára akarná vetni magát, halottnak tetsző, nyugodt, komor, hideg szomszédjára.

Reggel kilenckor bekopogtatott hozzám Kérandec, az apa, sógornőjével, a nagy Kerniagan lánnyal, velük volt a bába is – ő tartotta a kendőkbe csavart gyereket.

Elindultunk a templom felé. Olyan hideg volt, hogy az őskori kőtömbök is repedeztek; marcangoló hideg, mely feltépi a bőrt, és jegesen égető, szörnyű sebeket ejt.

Arra a szerencsétlen kis élőlényre gondoltam, akit előttünk vittek – vasból lehet a breton fajta, ha már pólyás korukban elbírák az ilyen sétát.

Odaértünk a templomhoz, de kapuját még zárva találtuk. A plébános úr késett.

A bába leült a küszöb sarokkövére, és bontogatni kezdte a kicsi takaróit. Először azt hittem, tisztába akarja tenni, de azután láttam, hogy meztelenre vetkőzteti, a dermesztő, égő hidegben egészen meztelenre, a kis nyomorultat. Feldühített ez a butaság, és odarohantam.

– Megőrült? Megöli ezt a gyereket!

A nő békésen nézett rám:

– Ó, dehogyis, kedves urunk. A Jóistent meztelenül kell megvárni.

Az apa meg a nagynénje nyugodtan nézték. Így szokták errefelé. Ha nem teszik meg, „nagy baj éri a gyereket”.

Megdühödtem: nekitámadtam az apának, megfenyegettem, hogy azonnal elmegyek; erőszakkal is beakartam takarni a gyenge testet, de nem sikerült. A bába elmenekült előlem, belefutott a hóba – a csöppség teste már egészen lila volt.

Éppen ott akartam hagyni ezeket a vadállatokat, amikor feltűnt a plébános, a sekrestyés s velük egy kis kölyök – felénk tartottak a hómezőn.

A pap elé siettem, és hevesen kitörtem. De ő nem lepődött meg, lépteit, mozdulatait nem gyorsította.

– Mit akar, uram? Nálunk ezt így szokták. Mind így tesznek, nem akadályozhatjuk meg.

– De legalább siessen! – kiáltottam rá.

– Gyorsabban igazán nem mehetek! – felelte.

Bevonult a sekrestyébe, mi meg ott maradtunk a templom küszöbén; bizonyos, hogy én jobban szenvedtem, mint a szerencsétlen csecsemő. Különben az is üvöltött már a lángoló hidegtől.

Végre nyílt a templomajtó. Beléptünk. De a gyerekek az egész szertartás alatt továbbra is meztelenül kellett maradnia.

És a szertartás a végtelenbe nyúlt. A pap csak akadózva, nehezen dadogta a latin szavakat, egészen értelmetlenül szétbontotta őket. Lassan mozgott, lassan, mint egy szent teknős. Ahányszor fehér karingére néztem, megdermedtem. Mintha még ő is valamilyen hópalástot öltött volna magára, hogy egy kegyetlen és barbár isten nevében tovább gyötörhesse ezt a most született, hidegtől vergődő, kicsi emberi lényt.

Végre lezajlott a keresztelői szertartás, s a bába bebugyolálta a megdermedt gyereket hosszú takaróiba; a kicsike vékony, fájdalmas hangon nyöszörgött.

A pap hozzám fordult:

– Kérem, írja alá az anyakönyvet.

Odaszóltam a kertésznek:

– Maga most gyorsan hazamegy, és rögtön átmelegítik a gyereket!

Néhány utasítást is adtam; talán még nem késő, s a csöppséget megmenthetjük a tüdőgyulladástól.

A kertész mindent megígért, és sógornőjével meg a bábával elkészönt. Bementem a pap után a sekrestyébe.

Amikor aláírtam az anyakönyvi bejegyzést, a pap öt frankot kért a keresztelésért.

Az apának már adtam tíz frankot, ezt az ötöt megtagadtam. A pap azzal fenyegetett, hogy eltépi a bejegyzést, és a szertartást meg nem történnének tekinti. Én meg államügyészt emlegettem.

Sokáig veszekedtünk, de végül is fizettem.

Amint hazaértem, rögtön tudni akartam, mi történt. Siettem Kérandecékhez, de apa, sógornő, bába: még senki nem jött meg.

A gyerekágyas asszony magára hagyottan vacogott az ágyban, éhes volt, előző este óta nem evett semmit.

– Hol az ördögben lehetnek? – kiáltottam fel önkéntelenül is.

Nyugodtan felelt, cseppet sem haragudott.

– Biztosan isznak egyet.

Ez is szokás volt. A tíz frankomra gondoltam: szóval nem „templomi kiadásra” kellett – nyilván abból koccintanak.

Húslevest küldtettem az asszonynak, s meghagytam, hogy gyűjtsanak be nála, rakják meg jól a tüzet. Aggódtam, dühöngtem; elhatároztam, hogy kido-bom ezeket a szörnyetegeket. Rettegve találgattam, mi történhetett a szerencsétlen gyerekkel.

Este hatkor még nem voltak otthon.

Megparancsoltam a szolgámnak, hogy várja meg őket, s lefeküdtem.

Hamar elaludtam; úgy alszom, mint a matrózok.

Már reggel volt, amikor szolgám felébresztett; meleg vizet hozott a borotválkozáshoz.

Alig nyitottam ki a szememet, rögtön megkérdeztem:

– Hát Kérandec?

Szolgám habozott, azután zavartan dadogta:

– Ó, hazajött az, uram, éjfél után. És olyan részeg volt, hogy járni is alig tudott. De a nagy Kermagan lány meg a bába sem voltak józanabbak. Azt hiszem, valamelyik árokban aludtak, és észre sem vették, hogy a kicsi meghalt.

Kiugrottam az ágyból:

– Micsoda? Meghalt a kicsi?

– Meg, uram. De visszahozták az anyjának. Amikor az meglátta, sírni kezdett. Erre neki is inni adtak, hogy vigasztalódjék.

– Leitatták az asszonyt?

– Le, uram. De ezt csak most hajnalban tudtam meg, mielőtt bejöttem volna. Kérandecnek már nem volt pálinkája, pénze sem volt, erre kiöntötték a spirituszt a lámpából, amit a doktor úrtól kaptak, és azt itták mind a négyen, amíg csak tartott. Kérandecné alaposan jajgat is most tőle.

Sietve öltöztem, felkaptam botomat, elszántan, hogy jól végigverek ezeken a vadállatokon. Futva mentem a kertészékhez.

A gyerekágyas nő a világításra használt szesztől részegen már haldokolt, s mellette feküdt a gyerek egészen kék teteme.

A kertész, a bába s a nagy Kermagan lány a földön horkolt.

Mindent megpróbáltam, de az asszony déltájban meghalt.

Az öreg orvos elhallgatott. Felemelte a pálinkás-üveget, s még egy pohárral töltött magának, megint

a lámpa fényébe mártotta, s a szesz olyan lett a fénytől, mint az olvadt topáz; egyetlen hajtásra kiitta a forró, galád italt.

1885. január 13.

Illés Endre fordítása

Az ismeretlen asszony

L'INCONNUE

Szerencsés véletlenekről beszélgettünk, és mindenkinek volt egy-egy különös története: meglepő és kellemes találkozások, vasúti kocsiban, szállodában, külföldön, fürdőhelyen. Roger des Annettes szerint a fürdőhelyek kiváltképpen alkalmasak a szerelmi kalandokra.

Gontrant is megkérdezték, aki eddig csak hallgatott.

– Mégis Párizs a legjobb – mondta. – Olyan az asszony, mint a csecsebecse; ha olyan helyen találjuk, ahol nem is reméltük, többre tartjuk; de igazi díszpéldányokat csak Párizsban találunk.

Pár pillanatig hallgatott, majd ismét megszólalt:

– Jaj de kedves! Sétáljatok az utcáinkon egy tavaszi reggel, mintha kinyílnának a nőcskék, mint a virágok, ahogy ott tipegnek a házak mentén. Ó, de édes, de édes, de édes látvány! Ibolyaillat száll a járdákon. Az árusnők lassan tolják ibolyával teli kocsijukat.

Olyan derűs a város; az ember nézi a nőket. A mindenségit, de csábosak azokban a világos ruhákban, azokban a könnyű ruhákban, amely alól kivillan a bőrük. Az ember csak ődöng, szimatol a szélbe, és lángol a képzelete; az ember ődöng, az ember szaglászik, az ember leskelődik. Isteni jó ilyenkor reggel!

Messziről meglátjuk, száz lépésről kiválasztjuk, felismerjük azt, aki közelről meg fogja nyerni a tetszésünket. A kalapvirágjáról, a feje mozgásáról, a járásáról megérezzük. Jön. „Figyelem, ez igen!” – gondol-

ja az ember, és már megy is elébe, majd fölfalja a szemével.

Bevásárlásra induló leányka, templomból jövő vagy szeretőjéhez igyekvő fiatalasszony? Mit számít! A melle gömbölyű az áttetsző ruha alatt – ó, ha hozzányúlhatna az ember az ujjával, az ujjával vagy az ajkával! –, a tekintete félénk vagy merész, a feje barna vagy szőke. Mit számít! Ahogy elsuhan mellettünk ez az asszony, végigborzong a hátunk. És hogy kívánjuk egész estig azt, akivel így találkozunk! Bizony, én emlékszem vagy húsz ilyen teremtésre, akiket egyszer vagy tízszer láttam így, de örülden beléjük szerettem volna, ha bizalmasabb ismeretségbe kerültem volna velük.

De lám, az ember sose ismeri meg azokat, akiket örülden imádna. Észrevettétek már? Elég furá dolog! Néha olyan nőkkel találkozunk, hogy csak rájuk nézünk, és tombol bennünk a vágy. De az ilyenekkel csak találkozunk. Ha eszembe jut, hogy hány bűbájós lény mellett mentem el a párizsi utcákon, előnt a mérreg, és szeretném felkötni magamat. Hol vannak? Kik ezek? Hol lehetne őket megtalálni, viszontlátni? Azt tartja a közmondás, hogy az ember gyakran elhalad a boldogság mellett, nos, én biztos vagyok, hogy nem is egyszer elhaladtam a mellett a nő mellett, aki rabul ejtett volna üde teste varázsával.

Roger des Annettes mosolyogva hallgatta. Majd így válaszolt:

– Jól ismerem ezt, akárcsak te. Hallgassátok meg, mi történt velem. Úgy öt esztendeje találkoztam először a Concorde-hídon egy magas, kissé testes, fiatal nővel, aki olyan hatással volt rám... de olyannal... hogy bámulatos. Barna nő volt, telt, barna nő, fényes haja a homlokába nőtt, a szeme fölött összeért a szemöldöke, a két halántéka közt húzódó nagy hajív

alatt. Az ajka fölött egy kis bajuszpihe, s ettől álmodozni kellett. . . álmodozni. . . ahogy kedves erdőről álmodozunk, ha egy csokrot látunk az asztalon. Hatalmasan ívelt dereka volt, a keble hatalmasan duzzadt előre, mint egy kihívó döfés, mint egy kísértő ajánlat. A szeme akár egy tintafolt fehér zománc. Nem is szem volt az, hanem sötét lyuk, mély lyuk, ott tátongott a fején, az egész asszonyon, s azon át beléláthattak, beléhatolhattak. Ó, az a furcsa, fátyolos és üres, kifejezéstelen, de gyönyörű pillantás!

Zsidó nőnek gondoltam. Utánamentem. Sok férfi utánafordult. Ő csak ment, és ringatta magát, nem valami kecsesen, de izgatóan. A Concorde téren fiákert fogadott. S én csak álltam bambán az Obeliszk mellett, s a leghevesebb vágy kínozott, amit valaha is éreztem.

Legalább három hétig járt az eszemben, aztán elfelejtettem.

Fél év múlva láttam viszont a Paix utcában; amikor észrevettem, akkorát dobbant a szívem, mintha egy valamikor örülten szeretett kedvesünkkel találkoznánk. Megálltam, hogy jól szemügyre vegyem, amikor jön. Amikor elhaladt mellettem majdnem sűrölva, úgy éreztem, hogy egy kemence torka előtt vagyok. Majd amikor távolodott, mintha hideg szél futott volna végig az arcomon. Nem mentem utána. Félttem, hogy valami számárságot csinállok, félttem magamtól.

Gyakran kísértett álmaimban. Ismered ezt a rögeszmét.

Egy évig nem láttam; akkor egy este, napnyugtakor, május táján megismertem, amint előttem haladt a Champs-Élysées sugárúton.

Az Étoile diadalíve kirajzolódott az ég tűzfüggönyén. Aranypor, vörös fényköd szállongott, olyan pazar este volt, amelyen Párizs fölmagasztosul.

Követtem dühödt vággyal, meg akartam szólítani, letérdelni és elmondani, hogy fojtogat a szenvedély.

Kétszer is elhagytam, hogy visszafordulhassak. Amikor elmentem mellette, kétszer is újra éreztem azt az izzó hőséget, ami a Paix utcában csapott meg.

Rám nézett. Azután láttam, hogy bemegy egy házba a Presbourg utcában. Két óra hosszat vártam a kapuban. Nem jött ki. Elhatároztam, hogy megkérdem a házmestert. Sehogy se akart megérteni. „Biztos látogató” – mondta.

Nyolc hónapig megint nem láttam.

Hát egy januári reggelen, farkasordító hidegben mentem a Malesherbes körúton, loholtam, hogy fölmelegítsem magam, egyszer csak egy utcasarkon úgy nekiszaladtam egy nőnek, hogy leejtett egy kis csomagot.

Mentegetőzni akartam. Ő volt.

Úgy meglepődtem, hogy csak bután álltam; majd visszaadtam neki a csomagot, ő a kezébe vette, és én hirtelen így szóltam hozzá:

– Sajnálom, és boldog vagyok, asszonyom, hogy így önnek szaladtam. Több mint két éve ismerem és csodálom, és a leghőbben kívánom, hogy valaki bemutatson önnek; nem tudom kideríteni, hogy kicsoda ön, és hol lakik. Bocsássa meg ezeket a szavakat, annak tulajdonítsa, hogy szenvedélyesen óhajtok azoknak sorába lépni, akiknek joguk van önt üdvözölni. Ugye, nem sérti ez az érzélem? Ön nem ismer engem. Nevem Roger des Annettes báró. Tudakozódjon felőlem, mindenki megmondja, hogy úriember vagyok. Ha most megtagadja kérésemet, végtelesen szerencsétlenné tesz. Legyen hát okos, mondja meg, közölje velem, hogyan láthatom.

Mereven nézett rám, furcsa, élettelen tekintettel, és mosolyogva így válaszolt:

– Adja meg a címét. Fölkeresem.

Úgy elámultam, hogy biztos meg is látszott rajtam. De mindig gyorsan fölocsúdok az ilyen meglepetésekből, sietve átnyújtottam neki egy névjegyet, amit egy sebes mozdulattal a zsebébe csúsztatott, keze láthatóan megszokta a levélcsempészést.

Vérszemet kaptam, és ezt motyogtam:

– Mikor láthatom?

Habozott, mintha bonyolult számítást végezne, nyilván sorra vette óráról órára a tennivalóit; azután ezt mormolta:

– Vasárnap délelőtt. Megfelel?

– Persze hogy megfelel.

Rám nézett, végigmért, meglatolt, tüzetesen megvizsgált azzal a lomha, kósza tekintetével, amely mintha ott hagyott volna valamit az ember bőrén, valami lépet, mintha valami sűrű nedvet fröccsentett volna az emberre, amellyel a polip sötétíti el a vizet, és altatja el áldozatait.

Vasárnapig szörnyen főtt a fejem, hogy kitaláljam, ki lehet ez a nő, és eldöntsem, hogyan viselkedjek vele. Fizessek neki? Hogyan?

Elhatároztam, hogy veszek egy ékszer, egy csinos ékszer, és szavamra, oda is tettem tokostul a kandelóra.

Egy rosszul töltött éjszaka után várni kezdtem.

Tíz óra körül érkezett meg, nagyon higgadtan és nagyon nyugodtan, és úgy nyújtotta a kezét, mintha régóta ismerne. Leültettem, levettem a kalapját, a fátylát, a bundáját, a muffját. Azután némileg zavartan tenni kezdtem neki a szépet, mert nem volt vesztegetni való időm.

Nem is kérette magát egy cseppet sem, és alig váltottunk egypár szót, vetkőztetni kezdtem. Maga folytatta ezt a kényelmetlen műveletet, amit sose tudok befejezni. Megszúrom magam a hajtűkkel, a szalagokat kibogozhatatlan csomókká kuszálom, ahe-

lyett, hogy eloldanám őket; mindent összegabalyítottok, mindent összebonyolítottok, csak töltöm az időt, és elvesztem a fejemet.

Ó, kedves barátom, ismersz kellemesebb pillanatok az életben, mint amikor tapintatból, hogy meg ne riasszuk a minden nőben meglévő struccszemérmét, kissé távolabbról nézzük a hölgyet, aki a kedvünkért veti le minden zizegő ruhaszövetét, mely a lábához omlik körös-körül, egyik a másik után?

És van-e kedvesebb, mint azok a mozdulatok, amelyekkel levetik a finom ruhadarabokat, melyek üresen és lazán hullanak le, mintha halálra sújtották volna őket? Milyen pompás és megkapó, ha előtűnik a hús, a mezítelen kar és a kebel, amikor lehullt a ruha, és milyen izgató az utolsó fátyol alatt sejlő test vonala!

Ám egyszer csak valami meglepő dolgot vettem észre, amikor a hölgy hátat fordított: egy fekete foltot a két válla közt; egy nagy, koromfekete, domború foltot. Különben megígértem neki, hogy nem lesek.

Mi az? Pedig nem lehetett kétségem; ha a látható bajuszra gondoltam, az összeérő szemöldökre, erre a hajzatra, mely úgy borította a fejét, mint egy sapka, nem érhetett meglepetés.

De én elámultam, s hirtelen fura látomások és emlékképek rohantak meg. Mintha az *Ezeregyéjszaka* egyik boszorkányát láttam volna, egy álnok és veszélyes lényt, akinek az a dolga, hogy ismeretlen mélységekbe ragadja a férfiakat. Salamon jutott eszembe, aki tükrön sétáltatta Sába királynőjét, hogy meggyőződjön róla, nincs-e patás lába.

És... és amikor el kellett volna dalolnom szerelmi dalomat, észrevettem, hogy nincs hangom, de cérnavékony sem, kedves barátom. Bocsánat, olyan hangom volt, mint egy pápai énekesnek; ezen a hölgy

eleinte csodálkozott, majd nagyon megharagudott, és szaporán öltözködve, így szólt:

– Ezért igazán kár volt fáradnom.

Rá akartam tukmálni a gyűrűt, amit neki vettem, de a hölgy olyan fölényesen mondta: „Kinek néz engem, uram?” – hogy fülig vörösödtem a rám záporozó megaláztatásoktól. Szó nélkül távozott.

Hát ez az egész kaland. Csak az a baj, hogy most már szerelmes vagyok belé, örülten szerelmes. Nem tudok nőt látni, hogy őrá ne gondoljak. Minden nőtől viszolygok és undorodom, ha nem hasonlít őhoz-
zá. Nem tudok egy arcot megcsókolni, hogy ne lát-
nék mellette egy másik arcot, az övét, és hogy ne szenvednék iszonyúan a kínzó, kielégületlen vágytól.

Jelen van minden találkámon, tanúja minden öle-
lésemnek, megrontja, és gyűlöletessé teszi. Mindig ott van ruhástul vagy meztelen, mint az én igazi sze-
retőm; ott van a másik mellett, áll vagy fekszik, lát-
hatóan, de megfoghatatlanul. És most már azt hi-
szem, csakugyan elvarázsolt asszony volt, és titokza-
tos talizmánt viselt a két válla közt.

Ki lehet? Még most se tudom. Kétszer is találkoztam vele azóta. Köszöntem neki. Nem fogadta a köszönésemet, úgy tett, mintha nem is ismerne. Ki lehet? Talán egy ázsiai nő? Talán egy keleti zsidó nő?! Igen, zsidó nő! Az a rögeszmém, hogy zsidó nő. De miért? Csak! Miért? Nem tudom!

1885. január 29.

Benyhe János fordítása

Fehér és kék

BLANC ET BLEU

Csónakom, kedves kis csónakom, hófehér csónak, hosszú csíkkal bordázata szegélyén, szelíden, lágyan siklott a sima tengeren; nyugodt és álmatag volt a tenger, hatalmas és kék is, olvatagon, áttetszően kék, átfolyt rajta a fény, a kék fény, egészen a sziklákig a vízfenéken.

A villák, a fehér, ragyogó fehér villák tárt ablak-szemekkel nézték a tengert, mely kertjeik falát simogatta, a kerteket tele pálmákkal, álóékkal, örökzöld fákkal, mindig viruló virágokkal.

Szóltam csónakosomnak, ahogy lassacskán evezett, álljon meg Pol barátom kis kikötője előtt. És teli tüdőből kiabálni kezdtem:

– Pol! Pol! Pol!

Csakhamar megjelent erkélyén, olyan tétován, mint akit álomból riasztottak. Vakította a metsző déli napfény, szemét eltakarta a kezével.

– Nem jön egyet csónakázni a nyílt vízre? – kiáltottam.

– Megyek! – felelte.

Öt perc múltán beszállt a kis csónakba.

Mondtam a csónakosnak, menjünk ki a tengerre.

Pol magával hozta az újságját; nem ért rá délelőtt elolvasni, s most, elheverve a csónak fenekén, böngészni kezdte.

Én meg a szárazföldet néztem. Minél jobban eltávolodtunk a parttól, annál teljesebben bontakozott ki a város, a szép, fehér város, félkörben a kék habok

szélén. Aztán följebb az első hegy, az első terasz, egy nagy fenyves, az is teleszórva villákkal: fehér villák, itt is, ott is, mint óriás madarak elszórt tojásai. A csúcs felé egyre ritkultak, s a tetőn csak egyetlenegy állt, egy nagy, nagyon nagy, szögletes ház, száloda talán, olyan fehéren, mintha aznap reggel megszelték volna frissen.

A csónakos, higgadt délvidéki ember, egykedvűen evezett; én meg, mert a kék ég közepén lángoló nap kápráztatta a szememet, most a vizet néztem, a kék vizet, a mély vizet, melynek nyugalmit fölsebezték az evezők.

– Párizsban egyre havazik – mondta Pol. – Minden éjjel hat fok hideg van.

Mélyen magamba szívtam a langyos levegőt, a tenger fölött alvó mozdulatlan, kék levegőt. És újra fölnéztem.

A zöld hegyen túl, a zöld hegy fölött földerengett szemem előtt egy óriási, fehér hegység. Az imént még nem látszott. Csak most kezdett kibontakozni hatalmas hófala, ez a csillogó fal, mely jeges bércek, fehér ormok, piramis formájú, hegyes csúcsok lebegő abroncsába fogta a part hosszú szegélyét, a szelíd és meleg partot, ahol pálmák nőnek, és kökörücsin virágzik.

– Nézze csak: ott a hó! – mondtam Polnak, és az Alpok felé mutattam.

Ameddig a szem ellátott, minden evezőcsapásra, amit a kék vízen tettünk, egyre terebélyesebben rajzolódott ki, egyre tömörebben emelkedett ég felé a hatalmas, fehér hegylánc. Oly szomszédosnak, oly közelinek, oly vastagnak, oly fenyegetőnek tetszett a hó, hogy szinte félttem tőle, és szinte fáztam.

Aztán lejjebb föltűnt egy nyílegyenes fekete vonal, kettészelve a hegységet, ott, ahol a nap tüze megállást parancsolt a jeges hónak: „Egy tapodtat se tovább!”

Pol még mindig az újságjában tallózott.

– Szörnyű hírek vannak Piemontéból – mondta.

– A lavinák tizennyolc községet elpusztítottak. Figyeljen csak ide. És olvasni kezdte:

– Az aostai völgyből riasztó jelentések érkeznek. A rémült lakosságnak egypercnyi nyugalma sincs. Falut falu után temetnek el a hógörgetegek. Nem kisebb a veszedelem a luzerni völgyben sem.

Locanóban hét halott, Sparonában tizenöt, Romborgognóban nyolc; Roncót, Valpratót, Campigliát a hó teljesen betemette: itt harminckét holttestet találtak.

Sok a halott Pironnában, San Damianóban, Musternaléban, Demontéban, Massellóban, Chiabranóban is. Balzeglia községet a lavina teljesen eltörölte a föld színéről. Emberemlékezet óta nem történt ehhez hasonló természeti csapás.

Mindenünnét szörnyű részletekről kapunk híreket. Íme néhány a sok közül:

Élt Groscavallóban egy derék ember a feleségével meg a két gyermekével.

Az asszony már régóta beteg volt.

Vasárnap, a szerencsétlenség napján, az apa lánya segítségével épp a beteggel foglalatoskodott, a fiú egyik szomszédjuknál volt.

Egyszer csak óriási görgeteg zúdul a kunyhóra, és eltemeti.

Egy leszakadó gerenda szinte kettévágja az apát, aki nyomban meghal.

Az anyát ugyanez a gerenda védte meg, de egyik karja alászorult, és szétzúzódott.

Másik kezével éppen elérte a lányát, aki szintén a leszakadt fatömeg alá került. Szegényke majdnem harminc órán át kiáltozott segítségért. Időnként azt mondta: „Anyá, adj egy párnát a fejem alá, nagyon fáj.”

És egyedül az anya maradt életben.

És mi most néztük ezt a hegyet, az óriási, fehér hegyet, míg lejjebb a másik, a zöld hegy már csak olybá tűnt a lábánál, mint egy kis törpe.

A város eltűnt a messzeségben.

Körülöttünk, alattunk, előttünk csak a kéklő tenger; és mögöttünk az Alpok, súlyos hóköpenyükben az óriási Alpok.

Fölöttünk meg az ég, a könnyű ég, lágy, fénytől aranyos kékjével!

Ó, milyen szép nap!

– Szörnyű halál lehet, ez alatt a lomha jégtajték alatt! – jegyezte meg Pol.

S ahogy szelíden vitt a víz, és enyhén himbálóztunk az evezők ütemére, messze a szárazföldről, melynek már csak fehér ormát láttam, a szerencsétlen kis emberiségre gondoltam, az életnek erre a csipetnyi, zaklatott porára, mely ott nyüzsög egy világok porában elvesző parányi homokszemen; a nyomorúságos emberi nyájra gondoltam, melyet járványok tizedelnek, lavinák pusztítanak, földrengések ráznak és őrjitenek: ezekre az egy kilométernyiről már láthatatlan, esztelen, hiú, torzsalkodó, nyomorúságos kis lényekre, akiknek mindössze néhány napnyi életük van, mégis gyilkolják egymást. És összehasonlítottam magamban a legyekkel, melyek néhány óráig élnek, az állatokkal, melyek néhány évet, s a világokkal, melyek néhány századot élnek. S mit számít mindez!

– Tudok egy jó történetet a hóról – mondta Pol.

– Mesélje el – feleltem.

– Emlékszik a nagy Radier-ra – kezdte –, Jules Radier-ra, a szép Jules-re?

– Hogyne emlékezném.

– Akkor azt is tudja, milyen büszke volt a szép fejére, hajára, alakjára, erejére, bajuszára. Azt hitte,

mindenben különb másoknál. Ráadásul igazi szívtipró volt; falta a szíveket ellenállhatatlanul, mint azok a kétes szépfiúk, akiknek elsőprő sikerük van, de senki sem tudja, miért.

Se nem eszesek, se nem műveltek, se nem finomak; egyebük sincs, mint a széptevő henteslegénytermészetük. De ez éppen elég.

A múlt télen – Párizs hó alatt állt – mulatságba mentem egy félvilági hölgyhöz, a szép Sylvie Raymond-hoz; ön is ismeri.

– Igen, ismerem.

– Ott volt Jules Radier is, egy barátja hozta el, s úgy vettem észre, nagyon tetszik a ház úrnőjének. Na, gondoltam, ennek se fogja útját állni ma éjszaka a hó!

Aztán próbáltam magam is némi szórakozást keresni a rendelkezésre álló hölgyek seregében.

Nem volt sikerem: nem mindenki Jules Radier; így hát egyedül távoztam, valamikor éjfél után egy körül.

A kapu előtt egy tucatnyi fiáker várakozott búsan az utolsó meghívottakra. Mintha legszívesebben lehunyták volna már zöld szemüket, melyet a fehér járdákra szegeztek.

A közelben laktam, gyalog indultam haza. Hanem az egyik sarkon fura dolgot vettem észre:

Egy nagy, fekete árnyék, egy férfi, egy jól megtermett férfi mozgott, jött-ment, topogott a hóban; szórta, emelte, kavarta maga előtt a havat. Egy őrült? Óvatosan megközelítettem. A szép Jules volt.

Egyik kezében lakkcipőjét tartotta magasra, másikkal a harisnyáját. Nadrágja szárát térdig föltúrte, s úgy szaladgált körbe-körbe, mint egy cirkuszi porondon, meztelen lábát a jeges habba mélyesztve, s azokat a helyeket keresve, ahol még érintetlen volt,

mélyebb és fehérebb. És hadonászott, rugdalózott, s olyasféle mozdulatokat tett, mintha padlót kenne föl.

Elképedve néztem.

– Mi az? – dünnyögtem. – Elment az eszed?

– Dehogyan ment! – felelte, anélkül, hogy abbahagyta volna. – Lábat mosok. Képzeld, megvan a szép Sylvie! Micsoda zsákmány! És úgy látszik, szerencsém még ma éjszaka beteljesedik. Addig kell ütni a vasat, amíg meleg. Nem számítottam rá, különben megfürödtem volna.

S Pol ezzel a tanulsággal fejezte be:

– Mindebből látni való, hogy a havat is föl lehet használni valamire.

A csónakos elfáradt, abbahagyta az evezést. Mozdulatlanul lebegtünk a sima vízen.

– Menjünk vissza – mondtam aztán, s ő újra fölvette az evezőt.

Ahogy egyre közelebb értünk a szárazföldhöz, a nagy, fehér hegység egyre alacsonyabbra süppedt, s elmerült a másik, a zöld hegység mögött.

A kék tenger partján újra megjelent a város, mint valami fehér tajték. A fák közt föltűntek a villák. Már nem látszott fölöttük, csak egy havas vonal, a csúcsok zezzugos vonala, Nizza felé elveszőben.

Aztán már csak egyetlen csúcsot lehetett kivenni, egyetlen magas csúcsot; majd lassacskán az is elenyészett: fölfalta a legközelebbi dombhát.

És utána már nem láttunk mást, csak a partot és a várost, a fehér várost meg a kék tengert, melyen halk evezőcsapásokkal, lágyan siklott csónakom, kedves kis csónakom.

1885. február 3.

Rónay György fordítása

A mi angoljaink

NOS ANGLAIS

A vasúti kocsi párnás ülésén kis füzet hevert. Kezembe vettem és kinyitottam. Útinapló volt, egy utas felejtette itt.

.....
Február 1. – Menton, a mellbetegek fővárosa, a tüdőgümőről nevezetes hely. A tüdő gümője különöbztetendő a burgonya gümőjétől, amely az ember táplálására és hizlalására él és burjánzik a földben, míg a tüdőgümő az emberben él és burjánzik, hogy a földet táplálja és hizlalja.

Ez a tudományos meghatározás egy idevalósi kedves és tudós orvostól származik.

Szállodát keresek. Figyelmembe ajánlják a Russia–Britannia–Germania–Hollandia Nagyszállodát. Meghajlok a tulajdonos kozmopolita ügyessége előtt, s beköltözködöm a szállodába. Olyan nagy, hogy szinte üresnek tűnik fel.

Bejárom a hatalmas hegység lábánál elterülő csinos, szép fekvésű várost. (Lásd az útikalauzt!) Beteges arcú emberekkel találkozom, unatkozó arcú kísérők társaságában. Itt még nagy gallérvédő nyaksálakat is lehet látni. (Ajánlom figyelmébe a természetbúvároknak, akik netán teljes eltűnésüktől tartanak.)

Hat óra. Hazamegyek vacsorázni. Óriási teremben terítettek. Háromszáz vendég is beleférne, de csak huszonkettő van. Egymás után érkeznek. Legelőször magas, borotvált, sovány angol lép be, hosszú, testhezálló császárkabátban, melynek ujjai úgy bebör-

tönzik az angol úr sovány karját, mint az esernyőtok az esernyőt. Öltözete az öreg kapitányok, a rokkantak polgári szabású egyenruhájára emlékeztet, esetleg papi talárra; elején gombok sorakoznak, fekete szövetbe burkolva, akár a gazdájuk, sűrűn egymás mellett, mint egy csapat svábbogár. Szemben velük egy sor gomblyuk várja őket, és illetlen gondolatokat sugall.

A mellény hasonlóképpen gombolódik. Az öltözet viselője nem látszik félbolondnak.

Udvariasan köszön.

Visszaköszönök.

Utána három hölgy, három angol nő lép be, anya két leányával. Mindegyikük valami tojáshabszerű alkotmányt visel a fején, amin nagyon csodálkozom. A leányok éppoly öregek, mint anyjuk. Az anya is éppoly öreg, mint leányai. Mind a három sovány, deszkamellű, magas, tunya, merev; kiálló fogaik fenyegetően viczorítanak ételre és emberekre.

Más vendégek is jönnek, csupa angolok. Csak egy van köztük kövér és pirospozsgás, fehér oldalszakállas bácsi. Az asszonyok (tizennégyen vannak) mind tojáshabot viselnek fejükön. Rájövök, hogy ez az enivaló fejfedő fehér csipkéből vagy – tudom is én – habos tüllből készült. Úgy látom, nincs megcukrozva. Egyébként ezek a hölgyek mind olyanok, mint az ecetes uborka, pedig öt fiatal leány is van közöttük, nem éppen csúnyák, de reménytelenül laposak.

A Bouilhet verse jut eszembe:

*Nem bánom, hogy sovány vagy, édes kedvesem,
ha a kebled lapos, a szívünk közelebb van.
Bordáid közt a vágy úgy gubbaszt csendesen,
miként fogoly madár féllábon a kálitban.*

Két fiatalember, fiatalabbak, mint az első angol, szintén papos szalonkabátba vannak préselve. Nő, gyermekes laikus papok, úgynevezett lelkészek. Tisztább, komolyabb és barátságatlanabb képűek, mint a mi plébánosaink. A mieinkből egy vederre valót oda nem adnék amazokból egy hordóért. Az ízlések különbözők.

Amint a vendégek együtt vannak, a főlelkész hosszú áldást mond angolul. Mindenki keneteljesen hallgatja.

Miután ebédemet ilyen módon akaratom ellenére Izrael és Albion istenének szentelték, mindenki evéshez lát. Ünnepeles csend ül a nagy termen, nem normális csend. Azt hiszem, hogy jelenlétem fészelyezi a társaságot. A nyáj közé mindeddig nem keveredett tisztátalan bárány.

A nők különösen szigorú és merev magatartást tanúsítanak, mintha attól félnének, hogy felvert-habos fejdíszüket a levesbe ejtik.

Közben a főlelkész néhány szót intéz szomszédjához, az allelkészhez. Sajnos, értek kissé angolul, és ijedten állapítom meg, hogy folytatják ebéd előtt megkezdett beszélgetésüket a próféták mondásairól.

Mindenki áhítatosan hallgatja.

Tetszik, nem tetszik, képtelen idézetekkel traktálnak.

„Vizet árasztok a szomjazókra!” – mondta Ézsaiás.

Ezt nem tudtam. A Jeremiás, Malakiás, Ezékiel, Éliás és Gyagyás kinyilatkoztatott igazságait sem ismertem.

Az együgyű igazságok fülem körül röpködtek, és a fejemben zsongtak, akár a legyek.

Aki éhes, kérjen enni.

A levegő a madaraké, aminthogy a tenger a halaké.

A fügefafa fügét terem és a pálmafa datolyát.

Aki nem akar hallani, annak nem adatik tudomány.

Mennyivel nagyobb és mélyebb elme a mi Henry Monnier-nk, aki egyetlenegy ember: a halhatatlan Prudhomme száján át sokkal ragyogóbb igazságokat szólaltatott meg, mint az összes próféták együttvéve.

Így kiált fel a tenger láttára: „Szép az óceán, de mekkora kárba veszett terület!”

Szavakba önti az örök világpolitikát: „Ez a kard életem legszebb napját jelenti! Használni fogom ama hatalom védelmére, amelytől nyertem, de ha kell, el-lene is.”

Ha megtisztelték volna vele, hogy bemutatnak a körülöttem ülő angoloknak, bizonyára elszórakoztattam volna őket a francia próféta válogatott idézeteivel.

Vacsora után átmentünk a társalgóba.

Egyedül ültem egy sarokban. A brit különítmény a terem másik zugába vonult, mint valami összeesküvőcsoport.

Egyszerre csak az egyik hölgy a zongorához lépett.

„No, egy kis »mjuzik« – gondoltam magamban –, még csak ez kellett.”

Kinyitja a hangszert, és az egész angolság, akár egy zászlóalj, körülfogja, elöl a nők, hátul a férfiak.

Vajon operát fognak énekelni?

A főlelkész most főkántorrrá vedlik, felemeli, majd leereszti kezét, és leírhatatlan, szörnyűséges zenebona tör fel a zsoltárt kántáló ajkakból.

Az asszonyok sipítottak, a férfiak bögtek, az ablak-táblák megremegtek. A szálloda kutyája vonítani kezdett lenn az udvaron. Valamelyik szobából vissza-felelt egy másik.

Rémülten, dühösen menekültem. Bejártam a várost. De se színházat, se kaszinót, se semmiféle szórakozóhelyet nem találtam, haza kellett mennem.

Az angolok még mindig énekeltek.

Lefeküdtem. Még akkor is énekeltek. Éjfélíg di-

csérték az Urat, a leghamisabb, legvisítóbb, legrémesebb hangokon, amit valaha hallottam, végül magam is teljesen megvadulva az utánzás irtózatos ösztönétől – amely már egész népekkel haláltáncot járatott –, dúdolni kezdtem a takaró alatt:

*Szívemből szánom én a szegény angol istent,
kinek dicséretét ordítják itt lent.
Ha füle kényesebb,
mint jó híveinek,
ha kedves neki a
művészi muzsika,
a tehetség, szellem,
meg a báj, a kellem,
bizony sajnálom én –
sokat szenved szegény.*

Mikor végre elaludtam, rémlátások gyötörtek. Lelkészeken lovagló prófétákat láttam, amint halálfejekről tojáshabot ettek.

Irtózat! Borzalom!

Február 2. – Alighogy felkeltem, kérdem a tulajdonostól: vajon a barbárok, akik megszállották a fogadóját, mindennap előlről kezdik-e hajmeresztő szórakozásukat?

Mosolyogva válaszolt:

– Ó, dehogy, uram, tegnap vasárnap volt, és tesszik tudni, hogy náluk a vasárnap szent nap.

*Egy lelkésznek semmi se szent,
se szegény szomszédja álma
se füle, se vacsorája;
hanem jó lesz vigyázni, mert
ha eztán sem lesz nyugalom,
azonnal faképnél hagyom.*

A fogadós kissé megdöbbenve ígéri, hogy vigyázni fog.

Napközben szép sétát tettem a hegyek között.

Este végigélveztem ugyanazt az asztali áldást. Aztán bemegyek a társalgóba. Vajon mit fognak csinálni? Majdnem egy teljes óra hosszat nem csinálnak semmit.

Egyszerre ugyanaz a hölgy, aki tegnap a zsoltárokat kísérte, megint zongorához ül és kinyitja. A hided végigfut a hátamon. És játszani kezd – egy keringőt.

És a fiatal leányok táncra perdülnek.

A főlelkész csupa megszokásból térdén veri a takust. A férfiak felkérlik a hölgyeket, és a tojáshab forog, forog. . . forog a tojáshab, mint mikor a mártást kavarják.

Ez még mindig elviselhetőbb! Keringő után négyes és polka következik.

Nem lévén bemutatva, petrezselymet árulok a sarokban.

Február 3. – Gyönyörű sétát tettem a régi romokhoz, a hegyek közé. Minden csúcson valamilyen erődtmény omladéka látszik.

Semmi sem lehet szebb a zűrzavaros sziklarengésben a hólepte Alpokon uralkodó citadellák maradványainál. (Lásd az útikalauzt!) Gyönyörű vidék.

Ebédnél francia szokás szerint bemutatkozom asztalszomszédnőmnnek. Nem válaszol. Angol udvariaság.

Este angol bál.

Február 4. – Kirándulás Monacóba. (Lásd az útikalauzt!) Este angol bál. Ülök egy sarokban, mint valami pestises.

Február 5. – Kirándulás San Remóba. (Lásd az útikalauzt!) Este angol bál. Még mindig vesztegzár alatt vagyok.

Február 6. – Kirándulás Nizzába. (Lásd az útikalauzt!)

Este angol bál. Lefekszem.

Február 7. – Kirándulás Cannes-ba. (Lásd az útikalauzt!)

Este angol bál. Teázom a sarokban.

Február 8. – Vasárnap. Most bosszút állok. Vártam a nyavalyásokat. Megint elővették kenetteljes ünnepnapi ábrázatukat, és már köszörülték a torkukat a zsoltározáshoz.

Ebéd előtt beosonok a társalgóba, zsebre rakom a zongora kulcsát, és kimegyek az irodában szolgálatot teljesítő fiatalemberhez.

– Ha a lelkész urak kérik a zongora kulcsát, mondja meg, hogy elvittem, és hogy szíveskedjenek hozzámm jönni.

Ebédnél a szentírás egynémely kétes pontján vitatkoznak, szövegeket magyaráznak, és bibliai személyek nemzetségfáját vezetik le.

Aztán bemennek a társalgóba. A zongora köré gyűlnek. Nagy megdöbbenés. Tanácskoznak. A kolónia le van sújtva. A tojáshabok majd elrepülnek. Végre a főlelkész kiválik a csoportból, kimegy, visszajön. Vitatkoznak, megbotránkozott pillantásokat vetnek reám, és végül a három lelkész rang szerinti sorban közeledik felém, mint három nagykövet. Csakugyan van bennük valami impozáns.

Köszönnek. Felállok.

A legidősebb megszólal:

– Azt mondták, uram, hogy ön eltette a zongora

kulcsát. A hölgyek kérik a kulcsot, mert szeretnének zsoltárokat énekelni.

– Megértem a hölgyek óhaját, nagytiszteletű uram – felelem neki –, de ki nem elégíthetem. Ön vallásos ember, én is az vagyok, és az ön elveinél szigorúbb elveim arra készítetnek, hogy megakadályozzam a profanizálást, melyre önök készülnek. Nem engedhetem meg, uram, hogy Isten dicséretét ugyanazon hangszer szolgálja, amelynek hangjai mellett a fiatal leányok egész héten táncoltak. Mi, uraim, a templomainkban nem rendezünk bálakat, és orgonáinkon nem játszunk tánczenét. Felháborít és megbotránkoztat az önök eljárása a zongorával. Vigye el választomat a hölgyeknek.

A három lelkész megrökönyödve távozott. A hölgyek arca megdöbbenést árult el. És zongora nélkül énekelték a zsoltárokat.

Február 9., délben. – A tulajdonos felmondott. Száműznek az angolok követelésére.

Találkozom a három lelkésszel, nyilván lesik a távozásomat. Egyenesen feléjük tartok. Köszönök.

– Úgy látszik, uraim, önök igen jól ismerik az Írást. Magam is foglalkoztam ezekkel a kérdésekkel. Még héberül is tudok valamit. Szeretnék önök elé tárni egy esetet, amely nagyon megzavarta katolikus lelkemet.

A vérfertőzést utálatosnak tartják önök is, ugye? De a biblia a hívő számára igen nyugtalanító példát jegyez fel.

Tudvalevő, hogy mikor Lóth Szodomából menekült, leányai elcsábították; szegény Lóthnak a felesége sóbálvánnyá változván, a jóember elbukott.

A kettős és borzalmas vérfertőzésből született Ammon és Moab . . . és tőlük származott az ammoniták

és moabiták népe. Ruth, az aratóleány, aki felköltötte Boázt, hogy apává tegye, szintén moabita volt.

Hogy is mondja Victor Hugo:

*Amíg ő álmodott, ott feküdt lába mellett
a moabita nő, Ruth; keble meztelen,
s holmi sugárt remélt, amellyel hirtelen
a vágyott ébredés világa földerenghet.*
(Nemes Nagy Ágnes fordítása)

Az a rejtelmes sugár adott életet Obednek, Dávid ősapjának.

És a mi Urunk Jézus Krisztus nem volt-e Dávid leszármazottja?

A három lelkész nem felelt. Megütközve néztek össze.

Tovább folytattam:

– Önök azt gondolják, hogy hiszen Mária törvényes, de mégsem igazi férjének, Józsefnek a családfájáról beszélek. Pedig József – köztudomás szerint – nem működött közre fia születésében. Tehát nem az Istenember, hanem József származott vérfertőzésből – ezt elismerem. Mégis, ha megengedik, még két észrevételt teszek. Először is: József és Mária, unokatestvérek lévén, egyazon eredetűek; másodszor pedig botrány, hogy tíz oldal genealógiát olvastatnak velünk semmiért.

A szemünket is kinézzük, hogy megtanuljuk: A nemzette B-t, aki nemzette C-t, aki nemzette D-t, aki nemzette E-t, aki nemzette F-et, és mikor belebolondulunk a hosszú sorba, megérkezünk az utolsóhoz, aki nem nemzett senkit. Ez, uraim, teteje a misztifikációnak!

A három lelkész, mintha egy ember volna, hátat fordított, és elmenekült.

Két óra. A nizzai vonattal indulok.

.....
A naplónak itt vége szakad. Igaz, hogy a feljegyzések írójuk ízléstelenségét, gorombaságát és közönséges gondolkozását tanúsítják, mégis azt gondoltam, hogy néhány utas jó hasznát veheti veszedelmes angol útitársak ellen.

Meg kell jegyeznem, hogy vannak kedves angolok is, sőt ismerek is sokat. De szállodai szomszédaink többnyire nem ilyenek.

1885. február 10.

Lányi Viktor fordítása

Egy óriült levele

LETTRE D'UN FOU

Kedves Doktor uram!

A kezébe adom magam. Tegyen velem, amit jónak lát. Őszintén feltárom különös lelkiállapotomat, ön majd eldönti, nem volna-e ajánlatosabb, ha egy ideggyógyintézetben kezelnének, mint így élni, gyötrő hallucinációk és szenvedések martalékeként.

Részletesen és pontosan leírom különös lelki betegséget.

Úgy éltem, mint akárki más, nyitott szemmel, és vakon szemléltem az életet, akár a többi ember, nem döbbsentem meg, és nem értettem semmit. Úgy éltem, mint az állatok, ahogy valamennyien élünk, elvégeztem az élettel járó funkciókat, nézelődtem, és úgy hittem, látok is, hogy ismerem és értem azt, ami körülvesz, aztán egy napon rájöttem, hogy minden csak látszat.

Montesquieu egy mondata gyújtott fényt az agyamban. Így hangzik: „Ha csak egyetlen szervvel több vagy kevesebb lenne testünkben, egész intelligenciánk megváltozna. – ... Következésképpen a szervezetünk tulajdonságain alapuló igazságok mind megváltoznának, ha szervezetünk másmilyen lenne.”

Hónapokig, hosszú hónapokig töprengtem ezen a gondolaton, lassanként különös világosság áradt szét bennem, s ez a világosság mindent sötétbe borított.

Érzékszerveink csakugyan az egyedüli közvetítők köztünk és a külvilág között. Vagyis az éniünket alkotó

belső lény idegekkel átszőtt testszövetek segítségével érintkezik azzal a külső valósággal, amit világnak nevezünk.

Ez a külső valóság számunkra felfoghatatlan, nemcsak a méretei, időtartama, a határtalanul sok és megismerhetetlen tulajdonsága, a kezdete, a jövője vagy a vége, távoli alakzatai és megszámlálhatatlan megnyilvánulási formája miatt, hanem azért is, mert arról a parányi részről, amelyet felfogunk belőle, érzékszerveink megbízhatatlan és hiányos közvetítést adnak.

A közvetítés megbízhatatlan, mert az anyag látszólagos tulajdonságait érzékszerveink tulajdonságai határozzák meg.

A közvetítés hiányos, mert mindössze öt érzékszervünk lévén, kutatási területük szűk, és felfedezéseik száma erősen korlátozott.

Hadd fejezzem ki a gondolatomat. Szemünk határozza meg a testek méreteit, alakját, színeit. Mind a három ponton félrevezet bennünket.

Csak azokat a jelenségeket képes megismertetni velünk, amelyek az ember testéhez viszonyítva közepes méretűek, így hát bizonyos esetekben a „nagy” kifejezést alkalmazzuk, máskor meg a „kicsit”, mert fogyatékos látószervünk nem észleli sem a hatalmas, sem az egészen apró méreteket. Következésképpen szemünk úgyszólván semmit sem lát meg, alig fogad magába valamit, szinte az egész világmindenség rejtve marad előtte, a világűr csillagzata ugyanúgy, mint a vízcseppben élő parányi lények.

Szemünk hiába lenne százmilliószer is élesebb; a levegőben, amelyet belélegzünk, észreveennénk ugyan a temérdek láthatatlan élőlényt, csakúgy, mint a közeli bolygók lakóit, de tekintetünk nem jutna el a megszámlálhatatlanul sokfajta, még apróbb élőlényekig, sem a távoli bolygókig.

A méretekről alkotott fogalmaink tehát hamisak, hiszen sem a nagynak, sem a parányinak nincs határa.

A testek kiterjedéséről és alakjáról alkotott ítéletünk tel-

jesen viszonylagos, hiszen egyetlen szervünk képességén és azon az állandó összehasonlításon alapul, amellyel mindent önmagunkhoz viszonyítunk.

Tegyük még hozzá, hogy a szem az átlátszó testeket nem fogja fel. Az üveg kétségkívül félrevezeti. Összetéveszti a levegővel, amelyet szintén nem vesz észre.

Beszéljünk a színekről.

Színek azért vannak, mert szemünk berendezése az agynak szín alakjában közvetíti a különböző változatokat, amelyekben a testek – kémiai összetételüknek megfelelően – elnyelik vagy felbontják a rájuk hulló fénysugarakat.

A fényelnyelés vagy fényfelbontás mértéke határozza meg az árnyalakokat.

Tehát a szem rákényszeríti önünkre a saját látását, vagy inkább úgy kellene mondanom, a saját önkényes észleleteit kényszeríti ránk a méretekről, a fény és az anyag kapcsolatairól.

Vizsgáljuk meg a hallást!

Ez a szeszélyes érzékszerv még inkább bolonddá, a játékszerévé tesz bennünket, mint a szemünk.

Két test egymásnak ütődik, a levegő megrezdül. Ettől a mozgástól fülünkben rezegni kezd egy kis bőrlebeny, és hanggá változtatja át azt, ami valójában rezgés.

A természet néma. De a dobhártyának csodálatos tulajdonsága, hogy a rezgő, láthatatlan levegőhullámokat jelentés alakjában, mégpedig a rezgések száma szerint változó jelentés alakjában közvetíti.

Ennek az átváltozásnak köszönhetjük – amelyet a fültől az agyig vezető útján a hallóideg visz végbe –, hogy megteremtettük a legköltőibb és legpontosabb művészetet, a zenét, ezt a különös művészetet, amely tétova, akár az álom, és szabatos, mint a matematika.

Mit mondjak az ízlésről meg a szaglásról? Ismernénk-e az illatokat, felismernénk-e az ételek minőségét,

ha orrunknak és inyünknek nem lennének olyan különös tulajdonságai?

Am az emberiség meglenne fül nélkül, szagló- és ízlelőszerv nélkül, vagyis meglenne akkor is, ha nem ismerné sem a hangot, sem az ízeket, sem a szagokat.

Ha néhány érzékszervünk hiányozna, sok csodálatos és különös dologról fogalmunk se lenne, ha pedig néhányal több volna, egy egész világot fedeznénk fel magunk körül, amelyről most sejtelmünk sincs, mert hiányoznak az eszközeink, hogy tudomást szerezzünk róla.

Tehát becsapjuk önmagunkat, mikor az ismertről ítéletet mondunk, hiszen a felderíthetetlen Ismeretlen vesz körül bennünket.

Tehát minden bizonytalan, minden különböző módon értékelhető.

Minden csak látszat, minden lehetséges, és minden kétséges.

Ezt a bizonyosságot szövegezzük meg a régi mondás mintájára: „Ami a Pireneusokon innen igaz, az a Pireneusokon túl tévedés.” És alakítsuk át így: „Ami érzékszerveink számára igaz, azokon túl tévedés.”

Kétszer kettő csak a mi atmoszféránk határai között négy.

Ami igaz földünkön, a földön túl tévedés, következésképpen azok a titokzatos jelenségek, amelyekről alighogy sejtünk valamit, így az elektromosság, a hipnotikus álom, az akaratátvitel, a szuggesztió, az összes mágneses jelenségek azért rejtélyesek számunkra, mert a természet nem látott el bennünket a szükséges szervvel vagy szervekkel, hogy felfoghassuk őket.

Miután meggyőződéssé vált bennem, hogy mindaz, amit érzékszerveim közvetítésével észlelek, csak az én számomra létezik, s egy másként felépített testű élőlény teljesen másként érzékelné, arra a következtetésre jutottam, hogy egy másféle alkatú emberiség a világról, az életéről, egyszóval mindenről merőben ellentétesen vélekedne,

mint mi, mert a hiedelmek összhangja az emberi test szerveinek hasonlóságából fakad, a véleménykülönbségeknek pedig az az oka, hogy idegszálaink működésében némi eltérések mutatkoznak. Gondolkodásom emberfeletti erőfeszítésével próbáltam megsejteni ezt a körülöttünk lévő kifürkészhetetlent.

Talán megőrültem?

Azt mondtam magamban: „Mindenütt csupa ismeretlen vesz körül.” Elképzeltem a fül nélküli embert, akinek a hangról csak olyasféle sejtelme van, mint nekünk temérdek ismeretlen rejtelemről, elképzeltem azt az embert, aki megállapít bizonyos hangjelenségeket, de a hang sajátságait és keletkezésének okát nem ismeri. És rettegni kezdtem, féltem mindentől, ami körülvesz, féltem az éjszakától. Ha ráébredünk, hogy úgyszólván semmit sem ismerhetünk meg, hogy minden határtalan, mi marad? Az úr, a semmi! . . . És mi van a semmiben?

Indokolt az a homályos rettegés a természetfölöttitől, amely a világ kezdete óta ránehezedik az emberre. Mert mi a természetfölötti? Mindaz, ami rejtve van előttünk.

És ekkor megértettem, hogy mi a rémület. Mintha szüntelenül csak egyetlen lépés választana el, hogy felfedezzem a mindenség egyik titkát.

Megpróbáltam felajzani érzékszerveimet, kifinomítani, fokozni az élességüket, hogy egy-egy pillanatra felfogják a láthatatlant.

Azt mondtam magamban: „Minden él. A levegőben rezgő kiáltás is él, akárcsak az állat, hiszen létrejött, mozgás keletkezik a nyomán, és átalakul, hogy aztán elhaljon.” A félősök, akik a testetlen lényekben hisznek, nem tévednek. De hát kik azok a testetlen lények?

Hány és hány ember sejti borzongva közeledtüket, és megremeg észrevehetetlen érintésükre. Érezzük, hogy itt vannak mellettünk, körülöttünk, de felismerhetetlenek, mert szemünk nem látja őket, vagy inkább hiányzik az az érzékszervünk, amellyel felfoghatnánk jelenlétüket.

És én éreztem, erősebben, mint bárki, a természetfölötti közelségét. Lények vagy titkok vesznek körül? Honnan tudnám? Nem tudom, hogy kik vagy mifélék, de a közelségüket mindig megállapítom. És láttam – igen, láttam egy láthatatlan lényt –, már amennyire ezek a lények egyáltalán láthatók.

Hosszú éjszakákat töltöttem el mozdulatlanul, ott gubbasztottam az asztalomnál, fejemet a tenyerembe hajtva, töprengve, egyre róluk töprengve. Gyakran úgy rémlett, hogy egy szellemkéz vagy inkább egy testetlen test könnyedén a hajamhoz ér. Nem érintett meg, hiszen anyagtalan, megismerhetetlen, nem hús-vér lényegű.

Egyik este megreccsent hátam mögött a padló. Különös módon reccsent. Megremegtem. Hátrakaptam a fejem. Semmit se láttam. Aztán rá se gondoltam többé.

De másnap ugyanabban az időben megismétlődött ugyanaz a nesz. Annyira megijedtem, hogy felálltam; tudtam, igen, bizonyosan tudtam, hogy nem vagyok egyedül a szobában. Pedig senkit se láttam. A levegő tiszta volt, teljesen áttetsző. Két lámpám minden zugot megvilágított.

Másnap korán bezárkóztam, hátha sikerül megpillantani a hozzám járó Láthatatlant. . .

Megláttam. És rémületemben majd meghaltam.

Valamennyi gyertyát meggyújtottam a kandallón és a csilláron. A szoba ünnepi fényben úszott. Asztalomon a két lámpám világított.

Szemközt velem az ágyam, oszlopos, öreg tölgyfa ágy. Jobbkézt a kandalló. Balra a bereteszelt ajtó. Mögöttem hatalmas tükrös szekrény. Megnéztem magam benne. A szemem furcsa volt, pupilláim kitágultak.

Aztán leültem az asztal mellé, ahogy mindig szoktam.

A zajt a két előző este kilenc óra huszonkét perckor hallottam. Vártam. Mikor az a pillanat érkezett, leírhatatlan érzés fogott el, mintha valami nem szilárd halmazállapotú test, feltartóztathatatlan fluidum hatolt volna be-

lém, valamennyi porcikámba, iszonyú és jóleső rémülettel töltve el a lelkemet. Most közvetlenül mellettem hallottam a reccsenést.

Felegyenesedtem, s oly gyorsan fordultam hátra, hogy majdnem elvágódtam. A fényesen kivilágított szobában nem láttam a saját képemet a tükörben! A tükör világos volt a ráhulló fényben, és teljesen üres. Nem látszottam a tükörben, pedig ott álltam előtte. Réműlten meredtem rá. Nem mertem közelebb lépni hozzá, éreztem, hogy ő, a Láthatatlan, ott van köztünk, s eltakarja előlem.

Ó, hogy rettegtem. És aztán lassanként, ködbe burkolva felderengett a képem a tükörben, olyan volt, mintha víz mélyén látnék valakit; úgy rémlett, hogy a víz lassan folyik balról jobbra, s az én alakom egyre jobban kibontakozik. Mint amikor a napfogyatkozás véget ér. Annak az egyre világosabbá váló, sűrű áttetszőségnek, ami engem eltakart, nem voltak körvonalai.

Aztán világosan kivehettem önmagamat, akárcsak mindennap, valahányszor a tükörbe nézek.

Így hát láttam őt!

És azóta nem láttam többé.

De szakadatlanul várom, s érzem, hogy ebben a várakozásban megzavarodik a fejem.

Órák hosszat, éjszakákat, nappalokat, egész heteket töltök ott a tükör előtt, és várom. Nem jelentkezik.

Észrevette, hogy megláttam. De én érzem, hogy mindig várni fogom, amíg csak meg nem halok, a tükör előtt várok rá, szüntelenül, mint vadász a leshelyen.

Mostanában rémalakokat látok a tükörben, szörnyeket, ocsmány hullákat, ijesztő állatokat, iszonyú lényeket, az örülteket kísérthetik ilyen szörnyű látomások.

Vallomásomat bevégeztem, Doktor úr, mondja meg nekem, mit tegyek!

1885. február 17.

Dániel Anna fordítása

A Rogerbalzsam

LE MOYEN DE ROGER

Roger barátommal sétáltam a körúton, mikor valami utcai árus ránk kiáltott:

– Ki akar megszabadulni az anyósától? Tessék, itt a jó szer!

Megállottam, és így szóltam barátomhoz:

– Erről a kiáltásról jut eszembe, hogy már régóta akarok kérdezni tőled valamit. Mi a csoda az a „Roger-balzsam”, amit a feleséged szokott emlegetni? Olyan tréfásan és célzatosan beszél róla, hogy már magam is valami bájitalt sejtek mögötte, aminek te ismered a titkát. Valahányszor fáradt, kimerült fiatalemberről van szó, a feleséged mindig nevetve fordul feléd: „Ajánlani kellene szegénynek a Roger-balzsamot!” A legkülönösebb a dologban pedig az, hogy te ilyenkor mindig elpirulsz.

– Van rá okom – felelte Roger –, és ha a feleségem sejtené az igazat, biztosítlak, hogy nem beszélne többet róla. Bizalmasan elmondom a történetét. Tudod, hogy szerelemből házasodtam, és özvegyasszonyt vettem el. A feleségem mindig egy kicsit szabad szájú volt, és mielőtt törvényes hitvesem lett volna, gyakran fűszereztük borsos megjegyzésekkel beszélgetéseinket. Özvegyasszonyokkal szabad, mert hisz azoknak még fűszeres a szájuk íze. Nagyon szerette a vidám történeteket, a csiklandós adomákat – a tiszteség korlátain belül. A szóval elkövetett bűnök bizonyos esetekben nem halálos bűnök; a feleségem me-

rész, én meg kissé bátortalan vagyok, és ő, még házasságunk előtt, gyakran igyekezett nehezen megoldható kérdésekkel, tréfákkal zavarba hozni. Talán éppen ezt a merészséget szerettem benne. De szerelmes voltam tetőtől talpig, testestül-lelkestül, és ezt tudta a haszontalan.

Úgy határoztunk, hogy mindenféle ünnepélyeskedés és nászutazás nélkül fogunk egybekelni. Egyházi áldás után megvendégeljük a tanúkat, azután kettesben sétakocsikázunk, végül nálam ebédelünk az Helder utcában.

Nos, tanúink szerencsésen elmennek, kocsiba ülünk, és kihajtatunk a Bois de Boulogne-ba. Június vége felé járt, gyönyörű idő volt.

Alighogy magunkra maradtunk, a feleségem elkezd nevetni.

– Édes Roger, érkezett az udvarlás pillanata. Kíváncsi vagyok, hogy hogyan fog viselkedni.

Ez a közvetlen támadás menten megbénított. Csókolgattam a kezét, és egyre ezt hajtogattam: „Szerettem!” Kétszer is nekibátorodtam, és megcsókoltam a nyakát, de a járókelők feszélyeztek. És a feleségem kihívón, mókásan kérdezgette: „És aztán? . . . És aztán?” Ez az „és aztán” kihozott a sodromból, és elcsüggesztett. Elvégre nem lehet kocsiban, a Bois de Boulogne-ban, fényes nappal. . . Hiszen értesz.

Látta jól, hogy zavarba jövök, és nevetett rajta. Néha megjegyezte:

– No, úgy látszik, én alaposan megjártam magával! A viselkedése nem sokat ígér, mondhatom!

Magam is nyugtalankodni kezdtem. Ha rám ijesztenek, semmire se vagyok jó.

Ebédnél elragadó volt a feleségem. Hogy jobban nekibátorodjam, kiküldtem az inasomat, mert feszélyezett. Még nem léptük át az illendőség határait, de hisz tudod, a szerelmesek szoktak gyerekeskedni; egy

pohárból ittunk, egy tányérból és egy villával ettünk. Ostyát harapdáltunk a két végén, hogy ajkunk közepén összeérjen.

– Szeretnék egy kis pezsgőt! – mondta a feleségem.

A pohárszéken felejtettem a pezsgősüveget. Azonnal nyakon ragadtam, leszakítottam a drótokat, és összeszorítottam a dugót, hogy kiugrasszam. De nem sikerült. Gabrielle mosolyogva jegyezte meg:

– Rossz előjel.

Hüvelykemmél taszigáltam a dugó búbos tetejét, húztam jobbra, húztam balra, de hiába, végül a dugó beletört.

Gabrielle felsóhajtott.

– Szegény Roger!

Dugóhúzózt vettem elő, és a palack nyakába szorult dugóba fúrtam. Sehogy se tudtam kihúzni. Kénytelen-kelletlen behívtam az inast.

Feleségem torkaszakadtából nevetett:

– No hiszen... számíthatok is én magára... No hiszen...

Félig már be volt csípve.

A feketekávénál már majdnem egészen.

Özvegyasszony ágyba fektetése nem igényel annyi anyai gyöngédséget, mint egy fiatal leányé. Gabrielle nyugodtan bement a szobájába.

– Most egy negyedóraig szivarozhat – mondta.

Mikorra utánamentem, bevallom, nem éreztem valami nagy önbizalmat. Ideges, izgatott voltam, nagyon rosszul éreztem magam.

Elfoglaltam a férjet megillető helyet. Gabrielle hallgatott. Mosolyogva nézett reám, és láttam, hogy gúnyolódni volna kedve. Ez a gúny végképp elbátortalanított, és valósággal mintha levágta volna a – kezem-lábam.

Amint Gabrielle észrevette a zavarodottságomat,

világért sem biztatott, sőt ellenkezőleg. Közönyös arccal kérdezte:

– Mindig ilyen elmés szokott lenni?

Nem állhattam meg szó nélkül:

– Hallja, szívem, igazán kiállhatatlan!

Akkor elkezdett nevetni, hahotázva, szertelenül, kétségbeejtően.

Igaz viszont, hogy szánalmas figura voltam, és szörnyen bamba képet is vághattam.

Olykor, két nevetési roham között, fuldokolva pukkadozott.

– Csak bátorság... szedje össze magát... szégyenkém!

Aztán megint olyan éktelen kacagásban tört ki, hogy valósággal sikongatott.

Végül olyan dühbe hozott, úgy haragudtam magamra is, reá is, hogy éreztem, ha nem megyek el tüstént, még megverem.

Kiugrottam az ágyból, és szó nélkül, nagy dühösen felöltözködtem.

Gabrielle hirtelen lecsendesedett, észrevette, hogy haragszom.

– Mit csinál? Hova megy? – kérdezte.

Nem feleltem. Lementem az utcára. Szerettem volna megölni valakit, bosszút állani, valami bolondságot elkövetni. Nagy léptekkel rohantam, és hirtelen eszembe jutott, hogy elmegyek a leányokhoz. Ki tudja? Talán próbának, kísérletnek, talán lendületnek is jó lesz. És ha a feleségemnek eszébe jutna valaha megcsalni, azért is én csalom meg előbb.

Nem tétováztam sokat. Ismertem egy nyilvános-házat közel a lakásomhoz, futva mentem odáig, és úgy rontottam be, mint a vízbe ugró ember, aki meg akar győződni róla, hogy tud-e még úszni.

Tudtam, mégpedig nagyszerűen. Jó ideig ott maradtam, és kiélveztem az alattomos, ravasz bosszút.

Mikor ismét kiléptem az utcára, hűvös volt, vége felé járt az éjszaka. Most már nyugodt és biztos voltam magam felől... gondtalanul, elégedetten éreztem, hogy föl vagyok készülve további próbatételekre is.

Lassan indultam hazafelé, és halkán nyitottam ki szobám ajtaját.

Gabrielle párnájára könyökölve olvasott. Felemelte fejét, és félénken kérdezte:

– Visszajött? Mi lelte?

Nem feleltem. Nagy önbizalommal vetkőztem le, és diadalmas bajnokként foglaltam el a helyet, ahonnan hanyatt-homlok menekültem az imént.

A feleségem meg volt lepve, és szentül hitte, hogy valami titkos szert használtam. És most minduntalan emlegeti a Roger-balzsamot, mintha valami csalhatatlan tudományos gyógymódról volna szó.

Csakhogy, sajnos, ennek már tíz esztendeje, és ma ugyanazzal a módszerrel nemigen tudnék eredményt felmutatni.

Azonban ha van barátod, aki fél a nászéjszaka izgalmaitól, ajánljad neki a módszeremet, és győzd meg róla, hogy húsz és harmincöt év között így lehet legbiztosabban – felkölteni az alvó oroszlánt, ahogyan Brantôme úr mondaná.

1885. március 3.

Lányi Viktor fordítása

Vasúton

EN WAGON

A nap már-már eltűnt a nagy hegylánc mögött, melyből mint óriás emelkedik magasra a Puy-de-Dôme, és az ormok árnya szétterült a mély royat-i völgyben.

Néhányan sétáltak a parkban, a zenészlugas körül. Mások még csoportosan üldögéltek, pedig hűvös volt az este.

Az egyik társaságban élénk beszélgetés folyt, mert a szóban forgó súlyos kérdés nagyon nyugtalanította Sarcagnes-nét, Vaulacelles-nét és Bridoie-nét. Pár nap múlva itt a vakáció, és le akarták hozatni a jezsuitáknál és a Domonkos-rendieknél nevelkedő gyermekeiket.

A hölgyeknek pedig semmi kedvük sem volt, hogy maguk keljenek útra, elkísérjék csemetéiket, és történetesen senkit sem ismertek, akire rábízhatták volna ezt a kényes feladatot. Július utolsó napjaiban jártak. Párizs kiürült. Hiába törték a fejüket, egyetlen név sem jutott eszükbe, kire bízhatnák nyugodtan a gyerekeket.

Gondjaikat csak növelte, hogy pár nappal azelőtt csúnya erkölcsbotrány tört ki egy vasúti kocsiban. A hölgyeknek nem volt többé kétségük, hogy a főváros minden rosszlánya gyorsvonaton tölti az életét Auvergne és a Lyoni pályaudvar közt. Különben is, amint Bridoie úr mondta, a *Gil Blas* hírei szerint Vichyben, a Mont-Dore-ban és a La Bourboule-ban tartózkodik minden ismert és ismeretlen utcalány.

Ha pedig ott vannak, biztos vasúton érkeztek oda; és kétségkívül vasúton is térnek vissza; sőt nyilván állandóan hazajárnak, és mindennap visszajönnek. Ezen az átkozott vonalon hát folyton jönnek-mennek a szemérmetlen nőszemélyek. A hölgyek sopánkodtak, hogy miért nem tiltják ki a pályaudvarokról a kétes nőket.

Roger de Sarcagnes tizenöt éves volt, Gontran de Vaulacelles tizenhárom, és Roland de Bridoie tizenegy. Mit tegyenek? Mégsem engedhetik, hogy kedves gyermekeik ilyenféle teremtésekkel érintkezzenek. Mit hallhatnak, mit láthatnak, mit tanulhatnak, ha egy egész napot vagy egy éjszakát töltenek egy fülkében, ahol talán néhány feslett némbér is található a barátjával?

A helyzet kilátástalannak látszott, amikor arra ment Martinsecné asszony. Megállt, hogy köszöntse barátnőit, ők pedig elmondták a bajukat.

– Mi sem egyszerűbb ennél – kiáltott fel –, kölcsönadom az abbénkat. Két napig igazán meglehetek nélküle. Ezt a kis időt a Rodolphe nevelése se fogja megsínyleni. Ő majd elmegy, és elhozza a gyerekeiket.

Megállapodtak, hogy Lecuir abbé, a kitűnően képzett fiatal pap, Rodolphe de Martinsec nevelője, a jövő héten Párizsba utazik a három fiúért.

Az abbé el is utazott pénteken, és vasárnap reggel már a Lyoni pályaudvaron volt három nebulójával, várta a nyolcórás gyorsot, az új, közvetlen gyorsot, amelyet csak néhány napja járattak az auvergne-i fürdőzők általános követelésére.

Úgy sétált a peronon diákjaival, mint egy tyúk a csibéivel, üres szakaszt keresett, vagy olyat, ahol tiszteletre méltó külsejű emberek ülnek; fejében ott

zsongott Sarcagnes-né, Vaulacelles-né és Bridoie-né asszony minden tüzetes jó tanácsa.

Egyszer csak meglátott az egyik kocsiajtó előtt egy idős urat és egy ősz hajú, idős hölgyet, amint egy másik hölgygel beszélgettek, aki már elhelyezkedett a kocsiban. Az idős úr a becsületrend tisztje volt, és az egész társaság a lehető legkifogástalanabbul nézett ki. „Ezek az én embereim” – gondolta az abbé. Föl is szállította a három gyereket, és maga is követte őket.

Az idős hölgy így szólt:

– Csak vigyázz magadra, gyermekem.

A fiatal így válaszolt:

– Igen, mama, ne aggódj.

– Ha rosszul vagy, rögtön hívj orvost.

– Igen, igen, mama.

– Akkor Isten veled, lányom.

– Isten veled, mama.

Hosszan megölelték egymást, majd egy vasutas becsukta a kocsiajtókat, és a vonat megindult.

Egyedül voltak. Az abbé sugárzott, örvendezett az ügyességének, és szóba elegyedett a rábízott fiúkkal. Elutazása napján megállapodtak Martinsecnével, hogy az egész szünidőben tanítgatja a három gyereket, és most ki akarta egy kicsit puhatolni új tanítványai értelmességét és jellemét.

Roger de Sarcagnes, a legnagyobb, magas, hirtelen nőtt, sovány és sápadt diák volt, mintha ízületei még nem forrtak volna össze egészen. Lassan beszélt, gyermeketegen.

Ezzel szemben Gontran de Vaulacelles egészen kicsi és zömök maradt, komisz, alattomos, rossz gyerek és nagy kópé volt. Mindig csúfot űzött mindenkiből, nagyosan beszélt, és kétértelmű szájaskodása eléggé nyugtalanította a szüleit.

A legkisebbnek, Roland de Bridoie-nak láthatóan

semmihez sem volt tehetsége: jámbor kis csacsi volt, látszott, hogy olyan lesz, mint a papája.

Az abbé közölte velük, hogy a nyáron két hónapig ő fog felügyelni rájuk: épületes beszédet intézett hozzájuk, hogy mivel tartoznak neki, hogyan óhajtja nevelni őket, és milyen módszerrel foglalkozik majd velük.

Egyszerű, egyenes lelkű pap volt, kissé kenetes, és a megtestesült rendszeresség.

Beszédét egy mély sóhajtás szakította félbe: úti-társnőjük sóhajtott fel. Az abbé a hölgyre nézett. A hölgy ott ült a sarokban, és kissé sápadt arccal, me-reven bámult maga elé. Az abbé ismét tanítványai-hoz fordult.

A vonat teljes sebességgel robogott erdőkön, me-zőkön át, hidak alatt és hidakon haladt keresztül, re-megő toporzékolása rázogatta a kocsikba zárt utasok füzérét.

Gontran de Vaulacelles most Royat-ról tudakozó-dott Lecuir abbétól, az ottani szórakozási lehetősé-gekről. Van folyó? Lehet halászni? Most is lesz lova, mint tavaly? És így tovább.

A fiatal hölgy egyszer csak fölsikoltott egy fájdal-mas, de gyorsan visszafojtott jajkiáltással.

A pap nyugtalanul kérdezte tőle:

– Rosszul érzi magát, asszonyom?

– Nem, nem, abbé úr – válaszolt a hölgy –, sem-miség, egy kis fájdalom, semmiség. Egy idő óta gyöngélkedem, és kimerít a vonat döcögése.

Az arca valóban elszürkült.

Az abbé egyre unszolta:

– Nem tehetek önért valamit?

– Ó, nem, semmit, abbé úr. Köszönöm.

A pap folytatta a beszélgetést tanítványai-val, ké-szítgette őket az oktatásra és nevelésre.

Múltak az órák. A vonat időnként megállt, majd

újra elindult. Most mintha aludt volna a fiatal-asszony, meg sem moccan, behúzódott a sarokba. Jó fél nap is elmúlt, de még semmit sem evett. „Nagyon beteg lehet” – gondolta az abbé.

Már csak kétórai út volt hátra, hogy Clermont-Ferrand-ba érjenek, amikor a hölgy felnyögött. Majd lecsúszott a padról, a kezére támaszkodott, az arca görcsbe rándult, és elhomályosult szemmel ezt hajtogatta:

– Jaj, Istenem, jaj, Istenem!

Az abbé odaugrott.

– Asszonyom... asszonyom... asszonyom, mi baja?

A hölgy csak dadogott:

– Én... én... azt hiszem, hogy... hogy szülni fogok.

És nyomban iszonyúan sikoltozni kezdett. Hosszan és riadtan fölördított, torkaszakadtából, és szörnyű sikolyának gyászos hangja elárulta teste kínját és lelke aggodalmát.

A szegény pap elvesztette a fejét, csak állt előtte, nem tudta, mit tegyen, mit mondjon, mihez fogjon, és csak ezt mormolta:

– Istenem, csak tudnám... Istenem, csak tudnám!

Még a szeme fehérje is elvörösödött, és három tanítványa ámulva nézte a fekvő és sikoltozó asszonyt.

Egyszer csak a hölgy megvonaglott, a fejéhez kapott, a dereka furcsán megrázkódott, és egész testén végigfutott a rángás.

Az abbé azt hitte, hogy a hölgy meghal, ott hal meg előtte az ő hibájából, segítség és ápolás híján. Ekkor megszólalt, határozott hangon:

– Segítek önnek, asszonyom. Nem tudom, hogy... úgy segítek, ahogy tudok. Minden szenvedőnek segítségére kell sietnem.

Azután a három gyerkőchöz fordult, és rájuk kiáltott:

– Maguk pedig... maguk kidugják a fejüket az ablakon; ha egyikük is megfordul, lemásol ezer sor Vergiliust!

Maga engedte le a három üvegablakot, kidugta a három fejet, a nyakukra húzta a kék függönyt, és megismételte:

– Ha csak megmoccannak is, egész vakációban nincs kirándulás, és ne felejtsék el, hogy én soha meg nem bocsátok.

Azután visszament a fiatalasszonyhoz, és feltúrte a reverendája ujját.

.....
A hölgy még mindig nyöszörgött, és időnként feljajdult. Az abbé karmazsinvörös képpel sürgölődött körülötte, nyugtatta, buzdította és minduntalan a három kölyök felé nézett, akik gyorsan elkapott pillanatokkal sandítottak új nevelőjük titokzatos munkája felé.

– Vaulacelles úr hússzor lemásolja nekem az „engedetlenkedni” ígét! – kiáltotta.

– Bridoie úr, egy hónapig nem kap édességet.

Hirtelen a fiatalasszony abbahagyta a szakadatlan nyöszörgést, és szinte rögtön azután felhangzott egy furcsa, halk nyikkanás, olyan, mint az ugatás vagy a nyávogás, és ettől egyszerre megfordult a három diák, mert azt hitték, hogy egy újszülött kiskutyát hallanak.

A pap egy anyaszült meztelen kisgyereket tartott a kezében. Rémült szemmel nézett rájuk; mintha boldog és kétségbeesett volna, mintha rögtön elnevetné és elsírná magát; mintha megbolondult volna, annyi minden tükröződött a képén, a szeme, az ajka és az arca játékos rángatózásában.

Közölte, mintha valami nagy hírt tudatna tanítványaival:

– Fiú!

Majd rögtön ismét megszólalt:

– Sarcagnes úr, adja ide a csomagtartóból a vizes-üveget! Jó. Húzza ki a dugót! . . . Remek . . . Öntsön néhány cseppet a kezemre, csak néhány cseppet! . . . Kitűnő!

S a vizet ezekkel a szavakkal öntötte a kezében tartott kis lény csupasz homlokára:

– Megkeresztellek az Atyának, Fiúnak, Szentléleknek nevében. Ámen.

A vonat befutott a clermont-i állomásra. Az ajtóban megjelent Bridoie-né asszony képe. Az abbé nagy zavarba jött, megmutatta neki az imént világra segített parányi emberállatot, és ezt mormolta:

– A hölgyet egy kis baleset érte az úton.

Úgy nézett ki, mintha a csatornából húzta volna elő a gyereket; a haja verítékben ázott, a gallérja hátravetve, a ruhája csupa piszok, de ő egyre csak ezt hajtogatta.

– A gyerekek nem láttak semmit – semmit a világon –, kezeskedem, mind a három kifelé nézett az ablakon. Kezeskedem: nem láttak semmit.

Három gyerek helyett, akikért oda volt, négy gyerekkel szállt le a fülkéből, Bridoie-né, Vaulacelles-né és Sarcagnes-né pedig sápadtan, kétségbeesetten néztek egymásra, és nem tudtak szóhoz jutni.

Este a három család együtt vacsorázott, hogy megünnepelje a diákok érkezését. De nem sok szó esett: mintha az apák, az anyák és maguk a gyerekek is nagyon elgondolkoztak volna.

Egyszer csak a legkisebb, Roland de Bridoie megkérdezte:

– Mondd, mama, hol találta az abbé azt a kisgyereket?

Az anya nem válaszolt egyenesen:

– Na, csak egyél, hagyj békét a kérdéseiddel.

A gyerek pár percig hallgatott, majd ismét megszólalt:

– Nem volt ott senki, csak az a néni, akinek fájt a hasa. Akkor az abbé biztos bűvész, mint Robert Houdin, aki egy egész akvárium halat varázsol a szőnyeg alá.

– Na, hallgass már. A Jóisten küldte.

– De hova tette a Jóisten? Én nem láttam semmit. Mondd, az ajtón jött be?

Bridoie-né türelmetlenül letorkolta:

– Na, hallgass már, elég legyen. A gólya hozta, mint minden kisgyereket. Jól tudod.

– De nem is volt gólya a kocsiban.

Ekkor Gontran de Vaulacelles, aki sunyi képpel hallgatott, elmosolyodott, és így szólt:

– Dehogynem volt gólya. De csak a tisztelendő úr látta.

1885. március 24.

Benyhe János fordítása

A kiskatona

PETIT SOLDAT

A két kiskatona, ha szabadult vasárnaponként, tüstént útnak eredt. A kaszárnyából kilépve, jobbra fordultak sietős, nagy léptekkel. Mintha katonai menetben haladnának, átmentek Courbevoie-n, majd a házakat elhagyva, most már tempósabban rótták a poros, kopár országutat, amely Bezons-ba visz.

Alacsonyok voltak, vékonydongájúak; elvesztek a hosszú klepetusban, melynek ujja eltakarta kezüket. Akadályozta őket a bő, piros nadrág, amelyben csak szétvetett lábbal tudtak sietni. S a magas csákó alatt alig látszott az arc, két szegény horpadt, breton arc, naiv, szinte állatian naiv ábrázat, szelíd, nyugodt, kék szemekkel.

Míg mentek, sosem beszéltek. Egy gondolat járt a fejükben, s az megtette beszélgetésnek is, mivel a champioux-i kiserdő szélén találtak egy helyet, amely a szülőföldjükre emlékeztette őket. Csak ott érezték jól magukat.

A colombes-i meg a chatoui út kereszteződésénél a fák alá érve, levették fejükről a nehéz csákót, s megtörölték a homlokukat.

A bezons-i hídon mindig megálltak egy kicsit, nézni a Szajnát. Két-három percig ott maradtak, mélyen áthajolva a hídkorláton, vagy elnézték az argenteuili nagy kikötőmedencét, amelyen a ferde fehér vitorlájú hajók siklottak, eszükbe juttatva talán a breton tengert, a szomszédos vannes-i kikötőt meg a

Morbihanon át a nyílt tenger felé igyekvő halászhajókat.

A Szajnán átkelve, először is bevásároltak a helyi mészárosnál, péknél meg borárusnál. Egy darab hurka, négy garasért kenyér meg egy liter kékenyelű volt a batyuba kötött elemózsiájuk. Hanem a faluból kiérve, már csak bandukoltak tovább, s megeredt a nyelvük.

Innen sivár, facsoportokkal tarkított síkság vitt a kiserdőig, amelyről úgy találták, hogy hasonlít a kermarivanira. Búza meg zab szegélyezte a vetésbe vezető keskeny utat, és Jean Kerderen mindig megjegyezte Luc Le Ganidecnek:

– Akárha Plounivon mellett járnánk.

– Az. Szakasztott olyan.

Egymás mellett kocogtak. Lelkük tele volt a szülőföld kósza emlékeivel, fölbukkanó képeivel, melyek gyermetegek voltak, mint a garasos színes nyomatok. Visszarévedtek egy mező zugára, egy-egy sövényre, fenyéres tájdarabra, útelágazásra, gránitkeresztre.

Mindig megálltak egy birtok mezsgyekövéénél is, mert emlékeztetett egy kicsit a locneueni dolmenre.

Az első facsoportnál Luc Le Ganidec minden vasárnap tört egy ágat, mogyorófavesszőt, és miközben az otthoniakon járt az esze, vigyázva hámozgatta.

Jean Kerderen vitte az elemózsiát, Luc meg feldobott egy-egy nevet, földézett egy gyerekkorukban történt eseményt, de csak néhány szóval, amin aztán sokáig elmerenghettek. S az anyaföld, az édes, messzi anyaföld lassanként újra rabul ejtette, hatalmába kerítette őket, s a messziségen át elküldte hozzájuk formáit, hangjait, ismert tájait, illatait: a tengeri levegő járta, zöld fenyér illatát.

Már nem is érezték a párizsi szemét kigőzölgéseit, amellyel a város környéki földeket trágyázzák, csak a

virágzó sülbige illatát, melyet fölszed és magával sodor a sós fuvallat. S a töltések fölül kibukkanó csónakvitorlák mintha csak a parti hajók vitorlái lettek volna, melyeket odahaza a vízig lenyúló tágas róna széléről szoktak látni.

Boldogan és búsan poroszkált Luc Le Ganidec és Jean Kerderen; valami édes bánat ülte meg őket, a ketrecbe zárt emlékező állat méla, átható bánata.

S mire Luc lehántotta a karcsú mogyorófavesszőt, oda is értek az erdő szélére, ahol vasárnaponként mindig ebédeltek.

Megtalálták a két téglát, amelyet egy sarjerdőben rejtettek el, s kis rőzsetüzet gyújtottak, hogy bicskavégen megsüssék a hurkát.

Mikor aztán megebédeltek, megették a kenyeret az utolsó morzsáig, megitták a bort az utolsó cseppjéig, ott üldögéltek tovább a fűvön, egymás mellett, szótlanul, távolba néző szemmel, nehéz pillával, összekulcsolt ujjakkal, mint a misén. Piros nadrágos lábukat kinyújtották a mezei pipacsok közé, s bőrcsákójuk meg rézpitykéik úgy csillogtak a tűző napon, hogy a fejük fölött lebegő pacsirták abbahagyták az éneklést.

Déltájban aztán néha odapillogtak Bezons falu felé, hogy jön-e már a tehénpásztorlány.

Minden vasárnap ott járt el előttük, hogy megfesse és kikösse a tehénkét, a környék egyetlen szabadban tartott tehenét, amely az erdőszélen legelészett, odább, egy keskeny réten.

Csakhamar meglátták a szolgálót, az egyetlen teremtetett lelket, aki a mezőn járt, s átjárta őket az öröm, ahogy a bádogsajtár meg-megcsillant a nap tűzében. Sohasem beszéltek a lányról. Csak éppen örültek, ha látták, maguk se tudták, hogy miért.

Magas, erős lány volt, vörös hajú és napégette bő-
rű, amolyan Párizs környéki magabiztos nagylány.

Egyszer, látva, hogy megint ott ülnek, rájuk kö-
szönt:

– Adj’isten... hát maguk mindig erre járnak?

Luc Le Ganidec, a merészebbik, azt rebegte:

– Ha kimenőnk van.

Ennyi volt az egész. De a következő vasárnap ne-
vetett, mikor meglátta őket. A felszabadult nő anyás-
kodó jóindulatával nevetett, mert megérezte félénk-
ségüket, és megkérdezte:

– Oszt mit csinálnak? Nézik, hogy nő a fű?

Luc felvidulva mosolygott:

– Meglehet.

Az meg folytatta:

– Nem nő gyorsan, mi?

Luc még mindig nevetve vágott vissza:

– Hát nem éppen.

A lány ment tovább. De mikor hozta visszafelé a
tejjel teli sajtárt, újra csak megállt előttük, odaszólt:

– Akarnak egy csöppet? Egy kis hazai íz.

Ösztönösen érezte, hogy magafajták, meg talán ő is
messzire került hazulról: megsejtette, és célba talált.

Meg is hatódtak mind a ketten. Erre addig bajmo-
lódott, míg beletöltött egy kis tejet a literes boros-
üvegük szájába; és Luc ivott elsőnek, apránként kor-
tyolgatva, meg-megállva, hogy lássa, nem szívott-e
többet a részénél. Aztán odaadta a palackot Jeannak.

A lány meg ott állt előttük, csípőre tett kézzel.
A sajtárt a lábához tette a földre. Örült, hogy örömet
szerez nekik.

Aztán elmentében visszakiáltott:

– No, isten áldja magukat, vasárnap találkozunk.

S ők szemmel követték, amíg csak láthatták ma-
gas, távolodó, kisebbedő alakját, amint lassan bele-
vész a földek zöldjébe.

A következő héten a kaszárnyából kimenet Jean azt mondta Lucnek:

– Nem kéne venni neki valamit?

S ugyancsak zavarba ejtette őket a probléma, hogy valami jó falatot válasszanak a tehénpásztornánynak.

Luc amondó volt, hogy egy darab hurkát vegyene, de Jean, aki szerette az édességet, inkább illatos cukorkát akart. Az ő véleménye győzött, s egy fűszeresnél vettek két souért fehér és piros bonbont.

A várakozás izgalmaiban a szokottnál gyorsabban ebédeltek meg.

Jean látta meg elsőnek: – Ehun van ni – mondta.

Luc is meglátta: – Ahá, itt van.

A lány, meglátva őket, már messziről nevetett. Odakiáltott:

– Hát megvannak?

Ők egyszerre feleltek:

– Hát kegyed?

A lány beszélni kezdett, mesélt egyszerű dolgokról, ami érdekelhette a fiúkat, időről, termésről, gazdáiról.

Ők meg nem merték megkínálni a bonbonnal, amely szépecskén olvadozott Jean zsebében.

Luc végül nekibátorodott, s elmotyogta:

– Hoztunk magának valamit.

– Nocsak, mit? – kérdezte a lány.

Erre Jean fülíg vörösödve fogta a vékony papírzacskót, és odanyújtotta.

Az szopogatni kezdte a cukorkát, hol jobbra, hol balra tolva a nyelvével, hogy kipúposodott tőle az arca. A két katona csak ült előtte, és nézte megilletődve, elragadtatással.

Aztán visszament fejni, s visszafelé megint adott nekik tejet.

Egész héten rá gondoltak, s többször beszéltek is róla. A következő vasárnap melljük ült, hogy hosz-

szabban elbeszélgethessenek, s hármásban egymás mellett ülve, távolba révedő szemmel, térdüket átkulcsolva, apró-cseprő dolgokat, történeteket meséltek a szülőfalujukról. A tehén meg odább, látva, hogy a szolgáló megállt útközben, feléje fordította nedves pofájú, nehéz fejét, és elnyújtott böggéssel hívta.

A lány csakhamar ráállt, hogy velük együtt harapjon valamit; s egy kis bort igyék. Gyakran szilvát is vitt nekik a zsebében; mert már eljött a szilvaérés ideje. Jelenlétében a két breton kiskatonának megoldódott a nyelve, és csiviteltek, mint a madarak.

Aztán egy keddi napon Luc Le Ganidec eltávozást kért, ami sohasem fordult elő nála, s csak este tízkor tért vissza.

Jean nyugtalanul töprengett, hogy mi okból mehetett el a barátja.

Pénteken Luc tíz sout kért kölcsön az ágyszomszédjától, újra néhány órás eltávozást kért és kapott.

Mikor aztán Jeannel a vasárnapi sétára indultak, olyan furcsa, feldúlt, olyan más volt a képe. Kerderen nem értette, de sejdített valamit, bár ki nem találta.

Szót se váltottak, míg a szokott helyre nem értek, ahol már lekoptatták a füvet, mert mindig ugyanoda ültek. Lassan ebédeltek. Egyikük sem volt éhes.

Csakhamar föltűnt a lány. Nézték, ahogy jön – mint minden vasárnap. Mikor már egészen közel ért, Luc felállt, hozzálépett. A lány letette a sajtárt, megcsókolta. Vadul csókolta, a nyakát átölelve, nem törődve Jeannel, nem is gondolva rá, hogy ott van: észre se vette...

Az meg, a szegény Jean, csak ült ott, kábán, oly kábultan, hogy nem értette; a lelke fel volt dúlva, a szíve szakadt meg, de még mindig nem eszmélt.

Aztán a lány leült Luc mellé, és csevegni kezdtek. Jean nem nézett rájuk. Most már értette, miért volt

hétközben kétszer is kimenős a bajtársa; valami maró bánatot érzett, szinte sebet, amit az árulás üt.

Luc meg a lány fölállt, hogy együtt kössék ki a tehénkét.

Jean a szemével követte őket. Láta, hogy egymáshoz simulva távoznak. A bajtársa piros nadrágja rikített az úton. Luc fogta marokra a fakalapácsot, hogy beüsse a karót, amelyhez a jószágot kötötték.

A lány lehajolt, hogy megfejjén, miközben Luc szórakozottan simogatta a tehén éles gerincét. Aztán otthagyták a sajtárt, s bementek mélyen az erdőbe.

Jean már csak a lombsátort látta, amely mögé bementek, és olyan zavarodottnak érezte magát, hogy ha megpróbál fölkelni, biztosan visszazuhan.

Mozdulatlan ült, letaglózta a döbbenet és a szenvedés, a naiv, mélységes szenvedés. Sírní szeretett volna, menekülni, elbújni, soha senkit nem látni többé.

Most meglátta őket, amint jöttek kifelé a sűrűből. Szelíden jöttek, kézen fogva, mint a falusi jegyesek. Luc hozta a sajtárt.

Még egyszer összecsókolóztak, mielőtt elváltak, s a lány elsietett, egy barátságos köszönést s egy megértő mosolyt vetve Jeannak. Az ma eszébe sem jutott, hogy őt is megkínálja tejjel.

A két kiskatona csak ült egymás mellett, mozdulatlanul, mint mindig, szótlanul és nyugodtan. Higgadt arcuk semmit sem árult el abból, ami a szívüket háborgatta. A nap süttött rájuk. A tehén néha feléjük bőgött a távolból.

A szokott időben fölálltak, hogy visszainduljanak.

Luc egy mogyoróvesszőt hámozott. Jean vitte az üres literes üveget. A bezons-i borárusnál leadta. Aztán fölmentek a hídra, s mint minden vasárnap, megálltak a közepén, hogy néhány pillanatig nézzék a hömpölygő vizet.

Jean áthajolt, egyre mélyebben hajolt át a vaskor-

láton, mintha észrevett volna valamit a folyóban, s az vonzaná. Luc azt mondta:

– No, csak nem akarsz inni belőle?

De alig mondta végig, Jeant a feje előrerántotta, a lába egyet kalimpált a levegőben, s a kék-piros kiskatona lefordult, bezuhant, és eltűnt a vízben.

Luc torka elszorult. Hiába próbált kiáltani. Távolabb mozogni látott valamit; aztán a bajtársa feje még egyszer fölbukott, de rögtön alá is merült.

Még távolabb újra látta a kezét, az egyiket, amint kibukik a vízből, aztán vissza. Ennyi volt az egész.

Az odasereglő hajósok aznap meg sem találták a holttestet.

Luc egymaga ment vissza a kaszárnyába, futva, ész nélkül, s könnyes szemmel, szipákolva hüppögte el a balesetet.

– Áthajolt... át... áthajolt... annyira... annyira, hogy a feje kibukott... és... és... ő beleesett... beleesett...

Többet nem tudott mondani, úgy fojtogatta a megindultság... Ha tudta volna...

1885. április 13.

Pap Gábor fordítása

A lummás szirtje

LA ROCHE AUX GUILLEMOTS

Itt a sarkvidéki lumma évadja.

Áprilistól május végéig, amíg a párizsi fürdőzők meg nem érkeznek, Étretat kicsi strandján néhány csizmás, szíjas, vadászruhás öregúr tűnik fel hirtelen. Eltöltenek négy-öt napot az Hauville szállodában, eltűnnek, három hét múlva újra visszatérnek; egy kis ideig megint ott időznek, aztán végleg elmennek.

Következő tavasszal ismét megjelennek.

Ezek az utolsó lummavadászok, akik a régiek közül megmaradtak; mert harminc-negyven esztendővel ezelőtt volt vagy húsz megszállottja is a vadászatnak; most már csak néhányan vannak.

A lumma igen ritka költöző madár, és furcsa szokásai vannak. Csaknem az egész évet Újfundland, a Szent Péter- és Miquelon-szigetek partvidékén tölti, de a szerelem időszakában egy vándorcsapat átkel az óceánon, és minden évben ugyanarra a helyre megy tojni és költeni, Étretat környékére, egy sziklára, amelyet „Lummás szirtjének” neveznek. Csak ott lelhető fel, sehol másutt, csak ott. Mindig is ide jöttek, mindig vadásztak rájuk, és mégis visszatérnek; mindig is vissza fognak térni. Mihelyt a fiókák meg nőnek, elmennek, eltűnnek egy évre.

Miért nem mennek soha máshová, miért nem választanak más helyet ezen a hosszú, fehér sziklafalon, amely szakadatlanul és egyhangúan húzódik Pas de Calais-tól Le Havre-ig? Micsoda erő, micsoda legyőzhetetlen ösztön, micsoda évszázados szokás sar-

kallja a madarakat, hogy mindig ugyanoda térjenek vissza? Micsoda őseredeti vándorlás, talán vihar vetette atyáikat első ízben erre a sziklára? És az első fiai, unokái, valamennyi leszármazottja miért tér vissza ide mindig?

Nem sokan vannak, legfeljebb ha százan, mintha csak egyetlen család hagyománya lenne az évi zárándokút.

És minden tavaszon, amint a kis vándortörzs letelepszik a sziklára, a vadászok is megjelennek a faluban. Ismerték őket hajdanában fiatalon is; most öregek, de hűségesen eljönnek a harminc-negyven éve rendszeresen kitűzött légyottra.

A világ minden kincséért el nem maradnának róla.

Az elmúlt évek valamelyikében történt, egy áprilisi estén. Hárman a régi lumma vadászok közül megérkeztek; az egyik vadász, d'Arnelles, nem volt ott.

Nem írt senkinek, semmi hírük nem volt róla. Pedig nem halt meg, mint annyian közülük, azt megtudták volna. Végül nem győzték várni, asztalhoz ültek; már a vacsora végén tartottak, mikor egy kocsi gördült be a szálloda udvarába, és hamarosan belépett a késlekedő.

Vidáman, kezét dörzsölgetve leült, jó étvággal evett, és mivel társai csodálkoztak, hogy császárbátban van, nyugodtan azt mondta:

– Igen, nem értem rá átöltözni.

Amikor felálltak az asztaltól, nyomban aludni mentek, mert virradat előtt kell kelni, ha meg akarják lepni a madarakat.

Nincs szebb, mint ez a vadászat, mint ez a reggeli séta.

Hajnali háromkor a matrózok homokot vágnak az ablakhoz, úgy költik fel a vadászokat. Néhány perc alatt elkészülnek, és lemennek a partra. Még nem vir-

rad, de a csillagok már halványulnak; a tenger csikorgatja a gömbölyű kavicsokat; a tavaszi szél oly hűvös, hogy vastag öltözetükben is borzonganak egy kicsit.

Hamarosan a két csónakot is letaszítják az emberek; olyan hangot hallatnak a csónakok, mint mikor vásznat tépnek; azután rálibegnek az első hullámokra. A barna vitorla felfut az árbocra, kiduzzad egy kicsit, verdes, tétovázik, megint kidagad, kerekre, mint egy has, és elragadja a kátrányozott hajótesteket a sötétben felködlő nagy zsilipkapu felé.

Halványul az ég; az árnyak mintha olvadnának; a partot, a nagy, fehér, falegyenes sziklapartot még fátyol borítja.

Áthaladnak a Manne-kapu hatalmas íve alatt, ahol egy tengerjáró hajó is átférne; megkerülik a Courtine-földnyelvet; feltűnik az Antifer-völgy s a hasonló nevű hegyfok; hirtelen megpillantják a homokos partszakaszt, ahol száz meg száz sirály ül. És már itt a „Lummák szirtje”.

Csak egy kis kiszögellése a sziklafalnak, semmi más; és a keskeny sziklapárkányokon madárfejek jelennek meg, nézik a csónakokat.

Ott vannak, nem mozdulnak, várnak, még nem szánják rá magukat, hogy elmenjenek. Némelyik a szikla legszélső peremére vetődik, s úgy látszik, mint ha palackforma fenekén ülne, mert oly rövid a lábuk, hogy mikor mennek, olyanok, mint a keréken guruló játékalatok; s ha fel akarnak repülni, nem tudván másképp lendületet venni, kőként kell lezuhanniuk, majdnem a rájuk leselkedő emberig.

Tudják nyomorékságukat, és a veszélyét is, és nem egyhamar szánják rá magukat a menekülésre.

Hanem a matrózok kiabálni kezdenek, az evezővillával verik a csónak oldalát, és a madarakat elfogja a félelem, egyik a másik után leveti magát a mélybe,

a víz színéig zuhan, azután gyors szárnycsapásokkal menekül, menekül, míg a nyílt tengerre nem ér, ha az ólomeső le nem veri a vízbe.

Így lövik őket egy óra hosszat, egymás után megfutamtítják valamennyit, és olykor a fészken ülő tojók oly szenvedélyesen ragaszkodnak a költéshez, hogy nem mennek el, ott éri őket az ösztűz valamennyi golyója, rózsás vércsöppeket buggyantva fehér ruhájukra, míg csak meg nem hálnak a tojásaikon.

Első nap d'Arnelles a megszokott buzgalommal vadászott; de mikor hazafelé tartottak, tíz óra felé, a magasan álló nap ragyogásában, amely nagy fényháromszögeket vetett a sziklapart fehér mélyedéseibe, gondterheltnek látszott, néha el is ábrándozott, szokása ellenére.

Amikor beértek, egy fekete ruhás szolgaféle odament hozzá, és halkán mondott valamit. D'Arnelles eltűnődött, habozott, azután azt felelte:

– Nem, holnap.

És másnap folytatódott a vadászat.

D'Arnelles ezúttal gyakran elhibázta a madarakat, pedig majdhogy a puskacső végére nem hullottak, és barátai nevetve kérdezgették, vajon nem szerelmes-e, hogy miféle titkos szorongás háborítja szívét és eszét.

A végén beismerte.

– Igen, csakugyan, hamarosan el kell utaznom, az kedvetlenít el.

– Hogyhogy, elutazik? És miért?

– Valami elintéznivalóm van, az szólít el, nem maradhatok tovább.

Azután másról beszélt.

Mikor megebédeltek, a fekete ruhás ember ismét megjelent. D'Arnelles kiadta az utasítást, hogy fogjanak be; az ember már ment volna kifelé, mikor a három másik vadász közbelépett, unszolták, kérlelték,

rábeszélték barátjukat, hogy maradjon. Egyikük végül megjegyezte:

– Hát, ami azt illeti, nem lehet olyan fontos az a dolog, ha két napig ráért vele!

A vadász meghökkent, eltűnődött, szemmel láthatóan le volt fegyverezve, kétségbeesetten és zavartan őrlődött az élvezet és a kötelesség között.

Hosszan tépelődött, majd tétován mormolta:

– Ugyanis... ugyanis... nem vagyok egyedül. Itt a vőm is.

Lett erre kiabálás, hangzavar:

– A veje?... De hát hol?

Ekkor aztán zavarba jött, elpirult.

– Hogyhogy? Hát nem tudják?... Hát... hát a kocsiszínben. Meghalt.

Döbrent csend támadt.

D'Arnelles egyre zavartabban folytatta:

– Az a bánat ért, hogy elveszítettem; és ahogy vittem haza a testét Briseville-be, egy kis kitérőt tettem, hogy el ne maradjak a találkozóról. De megértik, ugye, hogy tovább nem időzhetek?

Amire az egyik bátrabb vadász megszólalt:

– Igen, de... ha egyszer meghalt... úgy vélem... most már várhat még egy napot.

Most már a másik kettő se habozott:

– Ez kétségtelen.

Nagy kő esett le d'Arnelles szívéről, de azért még nyugtalan volt egy kicsit:

– De hát... őszintén... úgy gondolják?

A három másik egy emberként válaszolta:

– De mennyire! Két nappal több vagy kevesebb, az már az ő állapotában nem számít.

Amire az após teljes nyugalommal odafordult a gyászhuszárhoz:

– No jó! Hát akkor majd holnapután, barátom.

Egy levél

UNE LETTRE

A magamfajta emberhez sűrűn jár a posta; nincs olyan újságíró, aki egyik-másik ismeretlen olvasója levelét nyomtatásban ne közölte volna.

Én is követem példájukat.

Ezek a levelek ugyancsak változatosak. Az egyik magasztal, a másik csúnyán lepocskondiázza az embert. Hol csodálatos férfiak vagyunk, a jelenkori irodalom egyetlen nagyvonalú, lángeszű egyénisége, hol meg silány alaknak, hitvány semmirekellőnek, börtöntölteléknek neveznek bennünket. Ha a válás vagy a progresszív adó kérdésében egy véleményen vagyunk, vagy nem vagyunk egy véleményen az olvasóval, megindul a dicséretes és szidalmak áradata. Gyakran megesik, hogy ugyanazzal az üggyel kapcsolatban magasztalások és ádáz kárhoztatások érkeznek, így hát nehéz véleményt alkotni önmagunkról.

Némelyik levél csak húsz szóból áll, némelyik tíz oldalra terjed. Az utóbbiakból elegendő tíz sort elolvasni, hogy tartalmukat és értéküket megítéljük, aztán bekerül a hasznavehetetlen papírok temetőjébe, a papírkosárba.

Némelyik írás – ez a levél is – annyira elgondolkoztató, hogy az ember úgy érzi, lelkiismeretének tartozik vele, hogy a nyilvánosság elé bocsássa.

Lelkiismeret – talán nem is a megfelelő szót írtam most le, és bizonyos, hogy ez a fiatal nő (mert nő írt nekem) az enyémet nem tartja nagyon aggályosnak. Ráadásul, mikor nyilvánosságra hozom, hogy ilyes-

fajta kérdésekkel fordulnak hozzám, az erkölcsi érzék hiányáról teszek tanúságot, és szemrehányásokra is felkészülhetek.

Némi nyugtalansággal tűnődtem azon is, hogy annyi ember között miért éppen rám esett a választás, az ismeretlen mért tart engem a többieknél alkalmasabbnak erre a szívességre, és honnan veszi, hogy nem fogok ellenkezni.

Majd arra gondoltam, hogy talán írásaim könnyed jellege befolyásolhatta bizonytalankodó női olvasómat a választásában, s az irodalom számlájára írtam a dolgot.

De mielőtt közölném a levél néhány részletét (valamennyi fontos részletét), szükségesnek tartom, hogy olvasóimnak kijelentsem: nem űzők tréfát velük, ezt a levelet nekem címezték, én kaptam kézbe, a posta hozta, a borítékon ott volt a nevem, bélyeget is ragasztottak rá, az aláírás sem hiányzik, és ráadásul tökéletesen olvasható.

Nem szándékozom se mulattatni, se lóvá tenni a hiszékenyeket. Ismétlem, egyszerűen csak tolmács vagyok, egy nő kérésének nem nagyon aggályos tolmácsa.

† Sorait itt közlöm:

Tisztelt Uram!

Sokáig haboztam, mielőtt megírtam ezt a levelet; nem mertem kiszolgáltatni magam. Pedig érzem, hogy ön jószívű, nemes lelkű, de az én mondanivalóm nagyon különös. . . Most, hogy végképp legyűrtem magamban a félelmet, tudom, hogy így kellett történnie. Az egyre növekvő bajok, a sötét nyomorúság elsöprik a féltékenységet. A szerencsétlenség, akár a félelem, a bátortalanoknak is erőt ad.

Ne gondolja, ha a levelemet olvassa, hogy bolond vagyok, vagy netán csak túlfeszült idegzetű. Higgye el, hogy megfontoltan gondolkodom. A természetem pedig

egyáltalán nem regényes, inkább azt mondhatom, nagyon is prózai. De a bajokból csak egyetlen kivezető utat látok, s én megpróbálok elindulni rajta. Ugye, hogy ez a természetes, ezt diktálja a józan ész?

Nos hát, a helyzet a következő: szegény vagyok és tisztességes, és tisztességes a családom is. Még fiatal vagyok (nemrég töltöttem be a huszonkettedik évemet), és hadd mondjam meg kertelés nélkül: szeretnék férjhez menni, mégpedig minél előbb.

Nem azért akarok férjhez menni, mert terhes lányfővel élnem, egyáltalán nem azért. De ha egy kissé megismeri az indokaimat, belátja, hogy nem ok nélkül kíváncsozom a házasság kötelékeibe.

Családunk tagjai. . .

Szomorú adatok következnek az otthonról. Olyan részletesen pontos adatok, hogy jobbnak látom kihagyni, mert a lány szülei magukra ismernének, ha ezt a cikket elolvasnák. Mindaz, amit a családjáról közölt, nagyon lesújtó, és nagyon valószínű. Folytatom a levelét.

Ha egyedül lennék, nem panaszkodnék, valahogy megkeresném a kenyerem, hiszen nekem személy szerint oly kevés kell, de nem vagyok egyedül, itt a családom.

.....
Múlt évben megismerkedtem egy lánnyal; árva volt és vagyontalan, feleségül vetette magát egy öreg milliomossal.

Nem helyeslem. Tizenkilenc éves volt, és nagyon csinos, egy kedves fiú, egy újságíró szerelmes volt bele, s azt hiszem, ő is szerette.

Kárhoztatom és sajnálom azt a lányt; nem hajtotta a kényszerűség, s a vagyonért mégis feláldozta a boldogságát.

Én nem áldoznám fel a boldogságomat (még soha senki

nem szeretett belém), így hát nagyon örülnék, ha az élet olyan emberrel hozna össze, aki hajlandó lenne gondoskodni rólam, és természetesen a családomról is.

Nem bánom, ha öreg, ha csúnya, nekem csak egy fontos, hogy gazdag legyen. Cserébe vagyonáért odaadnám neki a fiatalságomat, a hűségemet, és ha jóindulatú, talán még a hálámat is.

Arra gondoltam, hogy ön, Uram, aki annyi emberrel érintkezik, bizonyára sok nőtlen férfit ismer. Ha akadna köztük egy, aki nem tud mit kezdeni a pénzével, és nem megátalkodott ellensége a házasságnak, kérem, említsen meg neki. Jótettet cselekszik, aki elvesz engem, nem csekélyebbet, mintha szegény és erényes lányokat házасítana ki, vagy kórházat alapítana a kutya'knak meg a macskák'nak.

Nagyon kérem, Uram, tegye meg nekem ezt a szívességet. Ajánljon aggleény ismerőseinek, s aki elég bolond vagy elég nagylelkű, és hajlandó feleségül venni (sajnos, attól tartok, hogy már vénlány maradok), azzal közölje, hogy forduljon...

.....
A nevét teljesen kiírta. Végül a titoktartásomat kéri: a szüleinek sose szabad tudni erről a lépéséről. Hát igen...

A levélhez nem csatolt fényképet.

Olcsó papírra, tucatárura írt. Finom, kiforrott, hártározott, józan, szép betűk, tanítónő-írás, egy céltudatos nő írása.

Mikor kézhez kaptam a furcsa ajánlattételt – hogy az üzleti életben szokásos kifejezést használjam –, első gondolatom az volt: „Ha lóvá akar tenni, egész mulatságosan csinálja!” És csakugyan könnyen meglehet, hogy valaki lóvá akar tenni. De ki? Talán egy barátom. Talán egy ellenségem, aki sokért nem adná, ha megtudhatná, mekkora jutalékra tartok igényt a

vőlegény vagyonából. Vagy inkább a menyasszonyon hajtánám be az alkuszdíjat?

Arra számítottak, hogy azonnal válaszolok, és sose árt, ha az ember ilyenfajta dokumentumokat hord a zsebében. Igaz, úgy látom, hogy az ismeretlen barát-nak vagy ellenségnek meglehetősen kedvezőtlen véleménye lehet az ízlésemről. De nyugodjunk bele, hogy valódi mivoltunknál általában hol különbnek, hol rosszabbnak tartanak minket. Ebben az esetben rosszabbnak vélnek – rendben van.

Csakhogya az a valaki ostobának is tart. Erre a gondolatra tüstént kétségeim támadtak! Arra számít, hogy csak úgy besétálok ebbe a kezdetleges csapdába? Talán abban reménykedett, hogy találkoztót kérek tőle? De akkor a régi, jól bevált fogást használta volna: „Uram, ön a század legnagyobb írója. Szavakba se tudom önteni azt a határtalan rajongást, amellyel lángelméjét csodálom. Égek a vágytól, hogy láthassam, hogy a kezét megérinthessem, hogy a szemébe nézhessek! Kérem, közölje, akar-e találkozni velem? Húszesztendő vagyok, és szép! Feleljen, a Madeleine postahivatalba címezve válaszát. L. N.”

Bármennyire félévertezték is az embert a tapasztalatok, ilyenkor nem áll ellen, ám valószínű, hogy habozni fog, ha olyan szokatlan hangú, kétségeket keltő, különös írást olvas, amelyet nekem küldtek.

Így hát a titokzatos levelet talán mégis nő írta. De miért fordul hozzám? Nem foglalkozom házasságközvetítéssel, én se ismerek több agglegényt, mint más, és nem valószínű, hogy olyan ember hírében állnék, aki készségesen siet a bajba jutott hajadonok segítségére.

Hát akkor?... Igen... Hát akkor... Talán az ismeretlen feladó az „elvesz engem” kifejezésnek sokkal tágabb értelmet tulajdonít, mint általában a pol-

gári világban szokás. Akkor pedig világos, miről van szó. De a teremburáját! Ez esetben az én feladatom csöppet sem megtisztelendő! Az effajta ügynököknek külön nevük van! Igazán keserves elgondolni, hogy az olvasók mi mindent nem várnak kedvelt újságíróiktól!

Egy fiatal lány vagy fiatal asszony kényes helyzetbe került, férjet vagy szeretőt keres, nem tudja, kihez forduljon, és hirtelen eszébe jut: „Hopp! A kedvenc újságíróm! Ő majd megtalálja az emberemet, hiszen oly sok helyen megfordul. . . – És magában még azt is hozzáteszi: – Ez a fajta nem aggályos.”

Így hát, kedves kollégáim, ne hökkenjenek meg, ha a napokban ilyesforma levelet kapnak: „Uram, szükségem lenne egy titoktartó bábára, aki nem köti magát ahhoz, hogy minden esetben élő csecsemőket segítsen a világra. Arra gondoltam, hogy az ön nagy ismeretségi körében. . .”

Hát nem, kedves kisasszony! Ha a sorok közt kell olvasnom, semmiképp sem vállalhatom a megbízást, anyagi helyzetem pedig nem ad módot rá, hogy családjá segítségére siethessek.

Csakhogya is lehetséges, hogy ez a szegény fiatal nő a valóságot írta meg levelében. Hajszolja a nyomorúság, nem tudja, mitévő legyen, tanácstalan, sehol senki, aki segítene, s azt mondta magában: „Ez az újságíró talán derék ember, talán megérti a helyzetemet, és mellém áll.”

A nők lelke oly bonyolult, gondolataik olyan meghökkentőek, eszközeik olyan valószínűtlenek, felbuzdulásuk oly ösztönös! Számításaiknak néha mély indítékaik vannak, és mesterkedéseik olykor annyira egyszerűek, hogy éppen ez az átlátszóság zavar meg minket. Igen! lehetséges, nagyon is lehetséges, hogy ez a fiatal lány, aki elolvasott néhány cik-

ket, amelyben az író nemes lelkűnek látszik, azt mondta magában: „Ez az én megmentőm!”

Ennél a feltevésnél állapotdramám meg. Nem a legvalószínűbb, de a legrokonszenvesebb.

Így hát megpróbáltam segíteni a furcsa levélíró, s a következő kérdést intéztem valamennyi nőtlen ismerőshöz:

– Nem akar megnősülni? Ismerek egy fiatal lányt, aki nagyon megfelelne.

Valamennyi kérdéssel válaszolt:

– Mekkora a hozománya?

Majd az öregekhez, a legcsúnyábbakhoz, az idétlenül rútakhoz fordultam. Öntelt ábrázatot öltve, mosolyogva érdeklődtek:

– Aztán mondja csak, gazdag az a lány?

Ekkor ötlött fel bennem, Victor Hugo szavait idézve, a „végső remény és végső gondolat”: a nyilvánosság előtt fordulok az agglegényekhez kérésimmal.

A lányt nem nevezem meg, kilétére nem jöhetnek rá, a titkot így hát megőrzöm, és a zárt borítékban érkező ajánlatokat felbontatlanul továbbítom neki.

Hadd lássuk, uraim, akad-e önök közt valóban nemes lelkű férfi? Lehet nyomorék, torzszülött vagy nyolcvanéves, nem számít!

Felhívásom végén hadd idézzek magából a levélből néhány sort:

„... Cserébe vagyonáért odaadnám neki a fiatalságomat, a hűségemet, és ha jóindulatú, talán még a hálámat is... Jótettet cselekszik, aki elvesz engem, nem csekélyebbet, mintha szegény és erényes lányokat házasítana ki, vagy kórházat alapítana a kutyáknak meg a macskáknak.”

Uraim, rajta!

Vereség

UN ÉCHEC

Torinóba utaztam, Korzikán keresztül.

Nizzában felültem a bastiai hajóra, és amint kiértünk a tengerre, megláttam a fedélzeten egy csinos, meglehetősen szerény külsejű asszonykát, aki a megszességbe révedt. „No, kellemes utam lesz” – gondoltam magamban.

Letelepedtem szemközt vele, és találgattam, amint már az ember találgatni szokott, ha egy ismeretlen nőt lát meg, aki érdekli: kicsoda, micsoda, hány éves. Azután abból, amit lát, kitalálja azt, amit nem lát. Szemével és képzeletével kifürkészi, mi lehet a blúzban, a ruha alatt. Ha ül, megfigyeli a dereka hosszát, igyekszik felfedezni bokáját, észreveszi kezének minőségét, amelyből a tartozékok finomságára lehet következtetni, a fül alakját, amely jobban elárulja a származást, mint akármelyik anyakönyvi kivonat, amelyhez mindig férhet kétség. Az ember igyekszik a szavát hallani, hogy behatoljon szellemi tulajdonságaiba, hanglejtése révén szívének indulatába. A hang színezete és minden árnyalata a tapasztalt megfigyelőnek megmutatja a lélek egész titokzatos szövevényét, mert a gondolat és az azt kifejező szerv között mindig tökéletes az összhang, ha nehéz is meglátni.

Én tehát figyelmesen szemléltem szomszédomat, jelek után kutatva, taglejtéseit elemezve, minden mozdulatától leleplezéseket várva.

Kinyitott egy kis táskát, és egy hírlapot vett elő.

Kezemet dörzsöltem. „Mondd meg, mit olvasol, és megmondom, ki vagy.”

Belefogott a vezércikkbe, elégedett és mohó arccal. A lap címe szemembe ötlött: *Écho de Paris*. Elámultam. Scholl, a híres humorista egyik cikkét olvasta. Ördögbe! Ez a nő Scholl híve? Elmosolyodott: telivér francia. Tehát nem rideg szentfazék. Rendben van. Scholl híve – igen, szereti a francia szellemet, az élcet, a fűszerest, sőt a borsosat. Jó jel. És azt mondtam magamban: „Lássuk az ellenpróbát.”

Leültem melléje, és elkezdtem nem kisebb figyelemmel olvasni egy kötet költeményt, amelyet elinduláskor vettem: Félix Frank *Szerelmi dal*-át.

Észrevettem, hogy gyorsan rápillant a címre a borítólapon, mint ahogy a madár kap el röptében egy legyet. Néhány utas arra ment, hogy megnézzék az asszonyt. De ő láthatólag nem törődött mással, mint az újságcikkkel. Mikor elolvasta, letette az újságot ketőnk közé.

Köszöntem neki, és így szóltam:

– Megengedi, asszonyom, hogy bepillantsak ebbe az újságba?

– Hogyne, kérem.

– Talán addig felajánlhatom ezt a verseskötetet.

– Hogyne, kérem, mulatságos?

A kérdés kissé zavarba ejtett. Nem szokás azt kérdezni, hogy egy verseskötet mulatságos-e. Azt feleltem:

– Több még, elragadó, finom, nagyon művészi.

– Akkor kérem.

Elvette a könyvet, kinyitotta, és kezdte átfutni kissé meglepett arccal, ami arra mutatott, hogy ritkán olvas verset.

Néha úgy látszott, elérzékenyül, néha mosolygott, de más mosollyal, mint amilyenell az újságját olvasta.

Egyszerre megkérdeztem:

– Tetszik?

– Igen, de én azt szeretem, ami víg, ami nagyon víg; én nem vagyok érzelgős.

És beszélgetni kezdtünk. Megtudtam, hogy felesége egy dragonyos kapitánynak, aki Ajaccióban állomásozik, és hogy most megy a férje után.

Néhány perc múlva már sejtettem, hogy nem nagyon szeretheti a férjét. Szereti ugyan, de tartózkodóan, mint ahogy olyan embert szeretnek, aki nemigen váltotta be azokat a reményeket, melyeket a jegyesség idején keltett. Garnizonról garnizonra cipelte magával, egy csomó szomorú, nagyon szomorú kisvárosban keresztül! Most idehívta erre a szigetre, amely olyan sivár lehet. Nem, az élet nem mindenki számára mulatság. Már akkor szívesebben laknék a szüleivel Lyonban, mert Lyonban mindenkit ismer. De Korszikába kell mennie. A miniszter igazán nem kedves a férjéhez, pedig olyan szép szolgálati bizonyítványai vannak.

És azokról az állomáshelyekről beszéltünk, ahova szívesebben ment volna.

Megkérdeztem:

– Szereti Párizst?

Felkiáltott:

– Ó, hogy szeretem-e Párizst! Hogy lehet ilyent kérdezni? – És elkezdett Párizsról beszélni, olyan hévvel, olyan lelkesedéssel, olyan féktelen sóvárgással, hogy azt gondoltam magamban: „Tehát ezt a húrt kell pengetni!”

Imádta Párizst, távolról, a visszafojtott mohóság dühével, a vidéki asszony túlcsigázott szenvedélyével, a kalitkába zárt madár űrült türelmetlenségével, amely egész nap az erdőt nézi az ablakból, ahova fel van függesztve.

És elkezdett faggatni, dadogva izgalmaiban; min-

dent meg akart tudni, mindent, öt perc alatt. Tudta minden ismert ember nevét és egyéb neveket is, amelyekről sohasem hallottam.

– Hogy néz ki Gounod? És Sardou? Jaj, mennyire szeretem Sardou darabjait! Milyen vígak, milyen szellemesek! Valahányszor megnézek egyet, egy hétfig róla ábrándozom. Daudet-től is olvastam egy könyvet, ami úgy tetszett! A *Sapphó*-t, ismeri? Szép fiú Daudet? Láttá már? És Zola, az milyen? Ha tudná, hogy megríkatott a *Germinal*! Emlékszik arra a kisgyerekre, aki a sötétben hal meg? Milyen borzasztó! Majdnem belebetegedtem. Nem éppen vidám dolgok; de nem ám! Bourget-től is olvastam valamit: *Cruelle énigme*! Egy unokanővérem úgy belebolondult ebbe a regénybe, hogy levelet írt Bourgetnak. Én túlságosan poétikusnak találtam. Jobban szeretem, ami vicces. Ismeri Grévin-t? Hát Coquelint? Hát Damalát? És Rochefort-t: azt mondják, olyan szellemes! És de Cassagnacot? Azt beszélnek, minden nap van egy párbaja.

.....
Körülbelül egy óra múlva kezdett kifogyni a kérdésekből, és miután ide-oda csapongva kielégítette kíváncsiságát, elkezdhettem én is beszélni.

Nagyvilági, párizsi históriákat meséltem neki. Figyelt rám, ahogy fülétől, ahogy szívetől tellett. No de szép fogalmakat is nyerhetett a párizsi szép és előkelő hölgyekről! Nem beszéltem másról, mint szerelmi kalandokról, találkákról, gyors győzelmekről, szenvedélyes meghódolásokról. Időnként megkérdezte:

– Ó, hát ilyen a nagyvilági élet?

Én gonoszul mosolyogtam.

– Az ám. Csak a kis nyárspolgári asszonyok élnek lapos és egyhangú életet, mert tisztelik az erényt, azt az erényt, amiért még elismerés sem jár senkitől...

És a gúny, a filozófia, a szájhősködés erős csapásaival kezdtem az erényt elásni. Fölényesen nevettem azokon a szegény barmokon, akik nyakukra engedik az öregséget, anélkül, hogy megismernék, mi a jó, édes, gyengéd, gáláns, anélkül, hogy megízlelték volna a lopott, szenvedélyes, forró csókok gyönyörét – csak azért, mert hozzámentek egy jámbor, totyakos alakhoz, s a hitvesi tartózkodás miatt életük végéig nem ismerhetik meg a kifinomult érzékiséget, az elegáns érzelmeket.

Azután anekdotákat mondtam el neki, budoártitkokat, mindenféle ármányokat, melyekről azt állítottam, hogy az egész világ tud róluk. És mint refrén, mindig visszatért leplezett, diszkrét dicsérete a hirtelen és titkos szerelemnek, a gyönyörnek, amelyet futásban lop az ember, mint a gyümölcsöt, és mihelyt élvezte, el is felejtí.

Leszállt az éj, nyugodt, meleg éj. A nagy hajó, melyet gépezete folyton rázott, siklott a tengeren, a tűzpontokkal tündöklő ibolyaszínű ég boltozata alatt.

Az asszonyka nem szólt semmit. Lassan lélegzett, néha sóhajtott. Egyszerre felállt.

– Lefekszem – szólt. – Jó éjt, uram.

Megszorította kezemet.

Tudtam, hogy másnap este postakocsira kell szállnia, amely Bastiától Ajaccióba visz a hegyeken keresztül, és egész éjjel úton van.

– Jó éjt, asszonyom – feleltem.

És én is a kabinomba siettem.

Mindjárt másnap reggel kibéreltem a postakocsi három helyét, mind a három ülést a magam számára.

Mikor beszálltam az ócska kocsiba, amelynek az est beálltával kellett Bastiából elindulnia, a vezető megkérdezte, nem volnék-e hajlandó egy ülést egy hölgynek átengedni.

Kurtán megkérdeztem:

- Micsoda hölgynek?
- Egy tiszt feleségének, aki Ajaccióba megy.
- Mondja meg neki, hogy szívesen felajánlok neki egy helyet.

Az asszony megérkezett; a napot, mint mondta, alvással töltötte. Mentegetőzött, köszönetet mondott, és beszállt.

A kocsi olyan volt, mint egy légmentesen elzárt szelence, a világosságot két ajtaján át kapta. Most hát benn vagyunk, kettesben. A kocsi ügetett, gyors ügetéssel; aztán beért a hegyek közé. A lebocsátott ablakon át beáradt a fűszeres füvek friss és erőteljes illata, Korzika átható illata, amelyet messziről megismernek a tengerészek, olyan átható, mint a test szaga, mint a zöld földnek illatszerekkel telített izzadsága, amelyet a forró nap választ ki belőle, és párologtat el a futó szélbe.

Megint Párizsról kezdtem beszélni, és ő ismét lázas figyelemmel hallgatott. Históriáim merészek lettek, ravaszul kurtaszoknyások, telve burkoltan sikamlós szavakkal, olyanokkal, amelyek lánggra gyújtják a vért.

Egészen besötétedett. Nem láttam már semmit, még azt a fehér foltot sem, amellyel a fiatalasszony arca még az imént fénylett. Csak a kocsis lámpája világította meg a négy lovat, amely lépésben ment a hegynek fölfelé.

Néha eljutott hozzánk a szikláról legördülő hegyi patak zaja, összevegyülve a csengők hangjával, aztán elveszett mögöttünk a távolban.

Gyengén előretoltam a lábamat, és találkoztam az övével, melyet nem húzott vissza. Akkor nem mozdultam többet, vártam, és hirtelen hangnemet változtatva, gyengédségről, szerelemről kezdtem beszélni. Kinyújtottam kezemet, és megérintettem az övét. Azt sem húzta vissza. Tovább beszéltem, köze-

lebb hajolva füléhez, egészen közel a szájához. Már éreztem keblemen a szíve verését. Igen gyorsan és erősen dobogott – jó jel –, akkor aztán lassan a nyakára szorítottam ajkamat; biztos voltam benne, hogy már az enyém, olyan biztos, hogy lefogadtam volna.

De egyszerre megrázkódott, mintha felébredt volna, úgy megrázkódott, hogy a kocsi másik oldalára lódultam. Azután, mielőtt időm lett volna megérteni, gondolkodni, egyáltalában valamire gondolni, kaptam először is öt-hat rettenetes pofont, azután az ökölcsapásoknak a jégesője zúdult rám, hegyesen, keményen, mindenüvé lecsapva, ki sem tudtam védeni őket abban a sötétségben, amely ezt a viadalt beburkolta.

Kiterjesztettem kezemet, és igyekeztem megfogni a karját, de hiába. Végül már nem tudtam mit csinálni, hirtelen megfordultam, a hátamat tartottam oda a nekidühödött támadásnak, fejemet a párnázat szögletébe rejtve.

Úgy látszott, észrevette – talán az ütések hangjáról – ezt a kétségbeesett menekülési műveletet, és egyszerre abbahagyta az ütlegetést.

Néhány pillanat múlva visszahúzódott kuckójába, és elkezdett sírni, nagy, kétségbeesett zokogással, ami legalább egy óráig tartott.

Újra helyet foglaltam, nagyon nyugtalanul és nagyon szégyenkezve. Beszélni szerettem volna, de mit mondjak neki? Nem jutott eszembe semmi! Mentetőzzem? Ostoba dolog volna. Mit mondtak volna önök? Szintén semmit: hagyják csak, kérem!

Most csak könnyezett, néha nagyokat sóhajtott, ami elérékenyített és kétségbe ejtett. Szerettem volna vigasztalni, megcsókolni, ahogyan szomorú gyerekeket csókolnak meg, bocsánatot kérni tőle, letérdelni előtte. De nem mertem.

Buta helyzetek az ilyenek!

Végre lecsillapodott, és mozdulatlanul, némán ültünk, mindegyikünk a maga sarkában, a kocsi meg csak ment; a lovat váltani állt csak meg néha. Ilyenkor gyorsan lehunytuk szemünket mindketten, hogy ne pillantsunk egymásra, amikor az istálló erős lámpafénye behatol a kocsiba. Azután megint továbbindult a postakocsi: és a korzikai hegyek illatos, zamatos levegője állandóan cirógatta arcunkat, ajkunkat, és engem mámorossá tett, mint a bor.

Teringettét, micsoda szép út lett volna, ha... ha az útitársam nem olyan ostoba!

De a napfény, a kora hajnal sápadt fénye lassanként beosont a kocsiba. Szomszédomra tekintettem. Úgy tett, mintha aludnék. Azután a hegyek mögül felkelő nap hamarosan elöntötte fénnel az óriási, egészen kék öblöt, mely gránitgerincű hegyekkel van körülvéve. Az öböl partján, még az árnyékban, egy fehér város tűnt elő.

Szomszédom ekkor úgy tett, mintha felébredne, kinyitotta szemét (vörös volt!), kinyitotta száját, mintha ásítana, mint aki sokáig aludt. Azután habozott, elpirult, és ezt kérdezte:

– Megérkezünk nemsokára?

– Igen, asszonyom, egy óra múlva.

A távolba nézve újra megszólalt:

– Nagyon fárasztó a kocsiban tölteni egy éjszakát.

– Ó, igen, az embernek összetöri a derekát.

– Főleg egy hajóút után.

– Igen.

– Az ott Ajaccio?

– Igen, asszonyom.

– Szeretnék már ott lenni.

– Azt megértem.

Hangja kissé zavart volt, magatartása kissé elfogódott, szeme kissé tétova. De azért mintha mindent elefejtett volna.

Bámultam ezt a nőt. Mennyi ösztönszerű agyafúrtság van ezekben a huncutokban! Micsoda diplomaták!

Egy óra múlva csakugyan megérkeztünk; egy nagy, Herkules-termetű dragonyos az állomás előtt elkezdte zsebkendőjét lobogtatni, amint meglátta a kocsit.

Szomszédom nagy lendülettel ugrott karjaiba, hússzor is megcsókolta, és ismételtegette:

– Jól vagy? Mennyire siettem, hogy viszontlássalak!

Poggyászat lerakták a kocsi tetejéről, és én diszkrétén félrevonultam, amikor az asszony odakiáltott:

– Ó, uram, elmegy, és még csak el sem búcsúzik tőlem?

– Asszonyom – hebegtem –, magára akartam hagyni örömeivel.

Ekkor odaszólt férjének:

– Köszönd meg, édesem, ennek az úrnak, hogy olyan kedves volt hozzám az egész utazás alatt. Még egy ülést is átengedett a kocsiban, amelyet a maga számára bérelt ki. Milyen szerencse, ha az ember ilyen kedves útitársakra talál.

A férj megszorította kezemet, és mély meggyőződéssel hálálkodott.

A fiatalasszony mosolyogva nézett reánk... Én roppantul ostoba képet vághattam!

1885. június 16.

Honti Rezső fordítása

Részegek voltak, kábult és részeg volt mind a kettő, a kis Andrée de Fraisières báróné és Noëmi de Gardens grófné. Kettesben vacsoráztak a tengerre néző üvegfalú szalonban. A nyitott ablakokon a brise áradt be, a nyári este gyengéd szele, langyos és mégis friss, fűszeres óceáni szél. A két fiatal nő elnyúlt heverőjén, cigarettáztak, közben egy-egy korty chartreuse-t ittak, és bizalmasan vallottak egymásnak, ilyen bizalmas vallomásokba csak ez a kedves, váratlan részegség sodorhatta őket.

A két férj délután visszautazott Párizsba, magára hagyta a két asszonyt a néptelen tengerparton; azért is választották ezt a villát, hogy elkerüljék a divatos fürdőhelyek gáláns kalandorait. Hetenként öt napig távol voltak, s nyugtalanították őket a kirándulások, ebédek a zöldben, úszóleckék, a bizalmasság, mely oly gyorsan ébred a fürdőhelyek tétlenségében. Féltek hát Dieppe-től, Étretat-tól, Trouville-től. A roqueville-i völgyben, Fécamp mellett béreltek egy házat, valamilyen különc építtette, s hagyta ott lakatlanul – ide temették a két asszonyt egész nyárra.

És most benyakaltak. Ki kellett már találni valamilyen jó mulatságot; a kis báróné azt ajánlotta a kis grófnénak: rendezzenek maguknak egy egészen finom, pezsgős vacsorát. Már az is szórakoztatta őket, hogy a vacsorát maguk sütötték-főzték, majd jókedvűen ettek, és derekasan ittak, a forró tűzhely mellett kiszáradt a torkuk, csillapítani kellett szomjúságukat.

És most fecsegték, zagyván, értelmetlenül egymás szavába vágta, füstöltek, és kéjesen nyeldekelték a chartreuse-t.

Nem, igazán nem tudták már, mit mondanak.

A grófné átvette lábát egy székes támláján, ő már jobban elkészült, mint a barátnője.

– Ilyen estét, mint a mai, férfival illenék befejezni – állapította meg. – Ha előbb gondolkodok rá, hívok Párizsból kettőt, és az egyiket átengedem neked.

– Én bármikor találok magamnak férfit – mondta a másik. – Ha akarnám, akár ma este is.

– Ugyan menj! Roqueville-ben férfit? Legfeljebb egy parasztot.

– Nem, nem egészen...

– Hát beszélj!

– Mit akarsz, mit beszéljek?

– Arról a férfiről.

– Drágám, én csak úgy tudok élni, ha valaki szeret. Ha senki nem szeretne, azt hinném, nem is élek.

– Én is így vagyok vele.

– Ugye?

– És a férfiak ezt nem értik! Főleg a férjek.

– Hát nem, képtelenek megérteni. De lehetne másképp? Mi a szerelemben kényeztetést, becézést, figyelmességet kívánunk. Ettől dobog a szívünk. Életünk elengedhetetlen feltétele... igen, elengedhetetlen...

– Elengedhetetlen.

– Éreznem kell, hogy valaki mindig, mindenütt rám gondol. Ha elalszom, ha felébredek, tudnom kell, hogy valahol valaki szeret, álmodik rólam, kíván engem. Enélkül szerencsétlen volnék, nagyon szerencsétlen! Ó, olyan szerencsétlen, hogy örökké sírnék!

– Én is.

– Hát te is látod, hogy nem lehet másképp élni. Ha

a férjed kedves volt fél évig, egy évig, vagy akár két évig is, törvény, hogy azután erőszakos vadállat lesz. Többé nem fészélyezi semmi, olyannak mutatkozik, amilyen, veszekszik számlák miatt, veszekszik minden számla miatt. Nem lehet szeretni azt az embert, akivel együtt élünk.

– Nagyon igaz.

– Ugye? . . . Mit is mondtam? Most semmire sem emlékszem.

– Azt mondtad, hogy minden férj vadállat.

– Úgy van, vadállat. . . Mindegyik az!

– Igaz, igaz. . .

– És aztán?

– Aztán?

– Mit mondtam aztán?

– Honnan tudjam, ha nem mondtál semmit.

– De valamit mégiscsak el akartam mondani neked. . .

– Csakugyan. . . várj csak. . .

– Ó, már tudom!

– Halljuk!

– Azt mondtam neked, hogy én bárhol talállok magamnak egy férfit.

– Mondtad. És hogyan?

– Figyelj rám. . . Amikor valamilyen új helyre érkezem, először adatokat gyűjtök, majd választok.

– Választasz?

– Hát persze. . . Ahogy mondtam: először adatokat gyűjtök. Tájékozódok. Nagyon fontos, hogy a férfi hallgatni tudjon, gazdag legyen és bőkezű. Igaz?

– Igaz.

– És az is fontos, hogy a férfi nekem való legyen.

– Természetesen.

– Ha választottam, akkor kidobom a csalit.

– A csalit?

– Mint a halaknak. Te még nem horgásztál soha?

– Soha.

– Rosszul tetted. . . Nagyon mulatságos. És tanulságos. Szóval kidobom a csalit.

– De hogyan?

– Jaj de buta vagy! Hát nem úgy fogjuk meg a férfit, aki megtetszett nekünk, mintha ő választana minket? Azok meg hiszik is, hogy ők választottak. . . Az ostobák! . . . Mert mi határozunk felőlük, mindig mi! . . . Ha a nő nem csúnya és nem buta. . . mi pedig nem vagyunk azok. . . minden férfi pályázik ránk, kivétel nélkül mindegyik. Mi reggeltől estig szemmel tartjuk és vizsgáljuk őket, s ha megkívánunk egyet, kidobjuk a csalit. . .

– De azt még mindig nem mondtad meg, hogyan csinálod?

– Hogyan csinálom? . . . Semmit sem csinállok! Hagyom, hadd nézzen, és kész.

– Hagyod, hogy nézzen?

– Persze. Más nem kell. Ha többször, ha sokáig hagyod magad nézni, a férfi rögtön a legszebb és legcsábítóbb asszonynak tart. Most az jön, hogy udvarolni kezd. Én megéreztetem, hogy elég jóvágású, de természetesen ezt nem mondom ki. . . Olyan szerelmes lesz, mint egy tuskó. Most birtokba veszem. És megtartom hosszabb-rövidebb időre, attól függ, mit tud.

– És mindenkit megkapsz így, akit csak akarsz?

– Majdnem mindenkit.

– Akad azért olyan is, aki ellenáll?

– Néha.

– Miért?

– Hogy miért? Mert József. Három oka is lehet annak, ha valaki József. Mert nagyon szerelmes másba. Mert betegesen félénk vagy képtelen. . . hogy is

mondjam... képtelen egy nőt teljesen meghódítani...

– Igazán?... Azt hiszed, drágám?

– Azt... azt... Biztosan tudom... Sokan tartoznak ebbe a csoportba, sokan, sokan!... Sokkal többben, mint hinnéd. Látszólag olyanok, mint akárki más... úgy öltöznek, mint a többiek... páváskodnak... Nem, nem jól mondom. Pávához nem hasonlíthatom őket, hiszen soha nem tudnak teljes pompájukban tündökölni.

– Miket beszélsz...

– Ami a kis gyávákat illeti, a butaságuk néha bevehetetlen. Ezek az alakok levetkőzni, sőt lefeküdni sem tudnak, ha tükör van a szobájukban. Velük nagyon határozottnak kell lenni, megfelelő pillantásokat és kézszorításokat is tanácsos alkalmazni!... De sokszor ez is hiábavaló... Mert soha nem tudják, hogyan és mivel kezdjék. És ha a végső fogáshoz nyúlsz és elájulsz... ápolni fognak. És ha kissé későn térsz magadhoz... még segítségért szaladnak. Én más nők barátait szeretem legjobban. Ezeket én... rohammal... szuronyrohammal ragadom el tőlük, drágám!

– Jó, jó... de ha egyáltalában nincs férfi... mint például itt...

– Én talállok!

– Találsz... Hol?

– Akárhol... No nézd csak, erről most eszembe jut, amit el akartam mondani... Két éve történt... abban az évben, amikor a férjem bougrolles-i birtokára csapott ki a nyárra. Hát ott semmi... úgy értsd, ahogy mondom... semmi... de semmi... de igazán semmi nem volt! A szomszédos udvarházakban néhány undorító, lomha fráter, mindegyik vadászik, a sörét és a golyó bajnokai, olyan kastélyokban élnek, ahol nincs fürdőszoba, azok közül valók, akik ráadá-

sul még izzadnak is, belezuhanak az ágyba, és rögtön elalszanak, és semmi remény, hogy megnevelhessed őket, mert életük lényege a tisztátalanság. Találd ki, mit csináltam!

– Kitalálni?... Nem tudom.

– Na, ugye?... Na, ugye?... Végigrágtam magam egy halom George Sand-regényen, mindegyikben a nép fiaiért lelkesedik... Ezekben a regényekben a munkások mind fenségesek, és a társaságbeli férfiak mind gazemberek. Tedd még hozzá, hogy előző télen láttam a *Ruy Blas*-t, s nagyon hatott rám. Nohát!... Egyik bérlőnknek volt egy fia, csinos, huszonkét éves kölyök, papnak készült, de azután undorral otthagya a szemináriumot... Szóval ezt a fiút szolgálatunkba fogadtam.

A grófné megkérdezte:

– Ó!... És aztán?

– Aztán... aztán, drágám, nagyon magasról kezeltem, és mégis sokat mutattam meg magamból. Ennek a parasztnak nem dobtam ki a csalit, ezt felgyújtottam!

– Ó, Andrée!

– Igen, igen! Még szórakoztatott is. Azt mondják: a szolga nem számít! Hát igen, ez aztán nem számított. Minden reggel becsengettem, hogy kiadjam az utasításaimat, és közben a szobalányom öltöztetett; és ugyanez ismétlődött esténként, amikor a lány vetkőztetett.

– Ó, Andrée!

– Drágám, úgy lángolt, mint egy szalmatető. Majd az következett, hogy az asztalnál, amíg ettünk, másról sem beszéltem, mint tisztaságról, testápolásról, tusolásról, fürdőkről. Olyan eredményesen, hogy két hét múlva reggel is, este is megmártotta magát a folyóban, majd megmérgezte a házat a parfümjével. Végül meg kellett tiltanom, hogy parfüm-

mel locsolja magát, mérgesen megmagyaráztam, hogy férfiak csak kölnit használhatnak.

– Andrée!... Andrée!

– Egyszer aztán eszembe jutott, hogy felállítok egy falusi könyvtárat.

Több száz erkölcsnemesítő regényt hozattam, ezeket kikölcsönöztem a parasztoknak és a cselédjeimnek. Gyűjteményembe belekeveredett néhány... néhány... költői mű is... olyanok, amelyek felkavarják a lelket... kivált a diákok és a kollégisták lelkét... Ezekkel az inasomat láttam el. Ezekből ismer-te meg az életet... furcsán ismerte meg.

– Andrée!... Andrée!

– Ezután bizalmas lettem hozzá. Tegezni kezdtem. Josephnek szólítottam. Drágám... ijesztő... ijesztő következményekkel járt... Olyan sovány lett, mint... mint egy kakas... és úgy forgatta a szemét, mint egy eszelős. Pompásan mulattam! Kevés olyan jó nyaram volt, mint ez!

– És aztán?

– Aztán... hát igen... Szóval egy olyan napon, amikor a férjem távol volt, azt mondtam neki, fogas-son be, a kosaras kocsival kimegyünk az erdőbe. Na-gyon meleg volt... nagyon meleg... hát így tör-tént!

– Andrée, folytasd, folytasd!... Olyan kíváncsi vagyok!

– Ígyál már egy pohárka chartreuse-t, különben magam végzek az üveggel. Szóval útközben rosszul lettem.

– Hogyan?

– Jaj de buta vagy! Azt mondtam neki, hogy rossz-szul érzem magam, emeljen ki, és fektessen le a fűbe. Majd amikor már a fűben feküdtem, fulladozni kezdtem, és azt mondtam, fűzzön ki!... Majd ami-kor már kifűzött, elvesztettem az eszméletemet.

– Egészen?

– Ó, nem, nem. Dehogy.

– És aztán?

– Aztán... Majdnem egy óráig ájultnak kellett maradnom. A fiú nem jött rá, hogy mi a megfelelő gyógyszer. De én türelmes voltam, s csak az elbukása után nyitottam ki a szememet.

– Ó, Andrée!... És mit mondtál neki?

– Én? Semmit. Hát tudhattam valamit, ha eszméletlen voltam? Megköszöntem a gondoskodását. Azt mondtam, tegyen vissza a kocsira, és hazavitt a kastélyba. De a korlátnál majdnem felborultunk, amikor megkerültük.

– Ó, Andrée! És nincs tovább?

– Nincs tovább.

– Csak egyszer ájultál el?

– Hát persze hogy csak egyszer. Ezt a faragatlan kölyköt csak nem léptethettem elő a szeretőmmé.

– És még sokáig az inasod maradt?

– Persze. Most is itt van. Miért küldtem volna el? Semmi okom nem volt panaszsra.

– Ó, Andrée! És most is szeret?

– Természetesen.

– Hol van?

A kis báróné kinyújtotta a kezét, és megnyomta a villanycsengő gombját. Szinte rögtön nyílt az ajtó, magas inas lépett be, erős kölniszagot árasztott.

A báróné feléje fordult.

– Joseph, fiam, félek, hogy rosszul leszek, keresd meg a szobalányomat.

A férfi mozdulatlanul állt, akár egy baka a tiszt előtt, égő tekintettel meredt úrnőjére.

A báróné rászólt:

– De eridj, eridj, nagy számár, ma nem vagyunk az erdőben, és Rosalie jobban gondoz majd, mint te. Joseph megfordult és kiment.

A fiatal grófné ijedten kérdezte:

– És most mit fogsz mondani a szobalányodnak?

– Azt mondom, hogy elmúlt. Nem, azért kifűztem magam. Könnyít rajtam, már alig jutok levegőhöz. Részeg vagyok, drágám... olyan részeg, ha felállnék, elvágódnék...

1885. július 21.

Illés Endre fordítása

Vége

FINI

Lormerin gróf éppen felöltözködött. Utolsó pillantást vetett a nagy tükörbe, amely öltözőszobája egy egész falát elfoglalta, és mosolygott. Még galambősz hajával is igazán szép férfi volt. Magas, karcsú, jóvágású, nem pocakos, vékony arcú; finom bajuszán az a kétes színárnyalat szőkeségnek is megjárta; áradt róla az a nemesség, az a föllépés, az az előkelőség, az a választékosság, egyszóval, az a rejtélyes valami, ami két férfi közt nagyobb különbséget jelent, mint a milliók.

Ezt mormolta:

– Nem kell még Lormerint temetni!

Belépett a szalonjába, ahol a postája várta.

Az asztalán, ahol mindennek megvolt a helye, egy sosem dolgozó úriember asztalán nyolc-tíz levél hevert három különböző pártállású újság mellett. Egyetlen ujjmozdulattal kiterítette a leveleket, mint a játékos, ha választásra kínál egy kártyacsomót; nézegette az írásokat, ahogy minden reggel megcsinálta, mielőtt föltépte a borítékokat.

Várakozással, töprengéssel és homályos szorongással teljes, kellemes pillanat volt ez neki. Mit hoznak ezek a lezárt és rejtélyes papírlapok? Mi van bennük, gyönyör, boldogság vagy fájdalom? Gyors pillantással fölmerkte őket, találgatta az írásokat, válogatta, két-három csomóba rakta őket, aszerint, hogy mit remélt tőlük. Itt a barátok, ott a közömbösök, amott az ismeretlenek. Az ismeretlenek kissé mindig nyugtalanították. Mit akarnak? Miféle kéz rótta ezeket a

gondolatokkal, ígéretekkel vagy fenyegetésekkel teli, furcsa betűket?

Aznap különösen az egyik levélen akadt meg a szeme. Pedig egyszerű levél volt, semmit el nem árult; de a gróf nyugtalanul nézegette, valami borzongás járta át a szívét. „Ki küldhette? – gondolta. – Ismerem ezt az írást, biztosan, csak nem jövök rá, honnan.”

Fölemelte az arcáig, finoman fogta két ujjal, próbálta elolvasni a borítékon át, de nem akarta elszánni magát, hogy kinyissa.

Azután megszagolta, fölvelt az asztalról egy kis nagyítót, hogy részletesen tanulmányozzon minden betűt. Izgalom fogta el. „Ki lehet ez? Ismerős, nagyon ismerős ez az írás. Biztos gyakran olvastam, igen, nagyon gyakran. De biztos nagyon régen, nagyon régen. Ki az ördög lehet? Eh, valaki pénzt kér.”

Föltépte a borítékot, és ezt olvasta:

Kedves barátom, már bizonyára elfelejtett, mert huszonöt év óta nem láttuk egymást. Fiatal voltam, most pedig öregasszony vagyok. Amikor elbúcsúztam öntől, elhagytam Párizst, követtem vidékre a férjemet, öreg férjemet, akit ön az én „kórházamnak” nevezett. Emlékszik? Öt éve halt meg; most visszatérek Párizsba, hogy férjhez adjam a lányomat, mert van egy lányom, egy szép, tizennyolc éves lány, akit ön sosem látott. Jeleztem önnek, amikor bevezettem a társaságba, de bizonyára nem méltatott nagy figyelemre ilyen jelentéktelen eseményt.

Ön, ön még mindig a szép Lormerin; hallottam. Nos, ha emlékszik még a kis Lise-re, akit Lisonnak hívott, ma este jöjjön el vacsorázni hozzám, az öreg Vance bárónőhöz, aki önnek még mindig jó barátnője, és kissé megindultan és boldogan is nyújt ön felé egy hű kezet, amelyet már nem megcsókolni, csak megszorítani kell, szegény Jaquetlet-m.

Lise de Vance

Lormerinne megdobbant a szíve. Csak ült a karosszékében, a levél a térdén, maga elé meredt, szívébe markolt valami gyöttrő érzés, könnybe lábadt tőle a szeme!

Ha valaha szeretett asszonyt az életében, ez volt az, a kis Lise, Lise de Vance, akit Hamvaskának hívott hajának furcsa színe és fakószürke szeme miatt. Ó, milyen finom, kedves, bájos teremtség volt a karcú kis bárónő, az öreg köszvényes és pattanásos báró felesége, akit a férje váratlanul vidékre vitt, elzárt, elkülönített, mert féltékeny volt, féltékeny volt a szép Lormerinre.

Igen, a gróf szerette a bárónőt, és azt hitte, hogy az asszony is szereti. Bizalmasan csak Jaquelet-nek hívta a hölgy, és olyan kedvesen mondta a nevét.

Ezer elhomályosult, távoli és édes, de most már szomorú emlék ébredt benne. Egy este, bálból jövet, benézett hozzá a bárónő, és kimentek sétálni a Bois de Boulogne-ba: a bárónő kivágott ruhában, ő házikabátban. Tavasz volt, szép idő. A ruhája illata belengte a langyos levegőt, a ruhája illata, s egy kissé a bőre illata is. Micsoda isteni este! A tóhoz érve, amint a hold az ágak közt a vízbe hullt, a bárónő sírva fakadt. A gróf kissé meglepetten tudakolta az okát.

Lise így válaszolt:

– Nem tudom, a hold és a víz, úgy elérzékenyülök. Ha költői dolgokat látok, mindig úgy elszorul a szívem, és sírok.

A gróf mosolygott, maga is meghatódott, kedves csacsiságnak tartotta ezt a gyerekes asszonyi megindultságot, egy szegény kis asszony megindultságát, akit minden érzelem megvisel. Szenvedélyesen megcsókolta, és ezt motyogta:

– Kis Lise-em, milyen finom lelkű vagy.

Milyen kedves, gyöngéd és rövid szerelem volt, és milyen gyorsan megszakadt; javában lángolt, ami-

kor véget ért, a vén hülye báró miatt, aki elvitte, és azóta soha senkinek nem mutatta nejét!

Lormerin, mi tagadás, két-három hét múlva elfelejtette. Nő nőt követ Párizsban, ha fiatal az ember! De hiába, ennek az egynek kis kápolnát emelt a szívében a gróf, mert csak őt szerette. Most már határozottan érezte.

Fölállt, és így szólt hangosan:

– Persze hogy elmegyek ma este a vacsorára!

Ösztönszerűen megfordult a tükör előtt, és tetőtől talpig szemügyre vette magát. „A bárónő nyilván nagyon megöregedett – gondolta –, jobban, mint én.” A szíve mélyén boldog volt, hogy még szépnek, még fiatalnak mutatkozhat előtte, elképesztheti, talán el is fog a hölgy érzékenyülni, és sajnálni fogja azokat az elmúlt, régi, régi napokat!

Kézbe vette a többi levelet is. Egy se volt fontos.

Egész nap erre a hazajáró lélekre gondolt! Milyen lehet? Milyen furcsa, hogy így, huszonöt év múlva találkoznak! Ugyan megismeri-e legalább a bárónőt?

Nőies hiúsággal öltözködött, fehér mellényt vett föl, mert az jobban áll a frakkhoz, mint a fekete mellény, elhívatta a fodrászt, hogy kisütsesse a haját – mert a haja megmaradt –, és jó korán elindult, hogy a bárónő lássa, milyen türelmetlen.

Amikor belépett egy csinos, frissen bútorozott szalonba, először is a saját arcképét pillantotta meg, egy régi, fakó fényképet, amely virágkorában készült; ott lógott a falon, kacér óselyem keretben.

Leült és várt. Végre kinyílt egy ajtó mögötte; hirtelen fölállt, és amikor megfordult, egy ősz hajú, öreg hölgyet látott, aki két kezét nyújtotta felé.

Megragadta és hosszasan megcsókolta mind a kettőt, egyiket a másik után, azután fölnézett, és szemügyre vette barátnőjét.

Igen, egy öreg hölgyet látott, egy ismeretlen, öreg hölgyet, aki sírni szeretett volna, de azért mosolygott.

Nem tudta megállni, ezt mormolta:

– Maga az, Lise?

– Igen, én, én vagyok... – válaszolt a hölgy.
– Ugye, nem ismert volna meg? Annyi bánatban volt részem... annyi bánatban... A bánat emésztette el az életemet... És most itt vagyok... Nézzen rám... vagy ne is... ne nézzen rám... Hanem maga milyen szép maradt... és milyen fiatal... Ha véletlenül találkozom magával az utcán, biztos magára kiáltok: „Jaquet!” Most foglaljon helyet, előbb egy kicsit beszélgetünk. Azután beszólítom a kislányomat, a nagylányomat. Majd meglátja, hogy hasonlít hozzám... vagy inkább, hogy hasonlítottam hozzá... nem, így se jó: egészen olyan, mint a hajdani „én”, majd meglátja! De előbb négy szemközt akartam maradni magával. Félttem, hogy az első pillanatban egy kicsit elérékenyülök. De már vége, elmúlt... Üljön már le, barátom.

A gróf leült a hölgy mellé, a kezét fogta, de nem tudta, mit mondjon neki; ezt a hölgyet nem ismerte; úgy érezte, sose látta. Minek jött ebbe a házba? Miről beszélgetne? A múltról? Mi közük van kettejüknek egymáshoz? A nagymamaarc láttán semmire sem emlékezett. Már nem emlékezett arra a sok édes, kedves, gyöngéd, megható dologra, mely az imént rohanta meg a szívét, amikor a másakra, a kis Lise-re, a bájos Hamvaskára gondolt. Mi lett hát belőle? A régiből, a szeretetből! A hajdani álmok hölgyéből, a sűrke szemű szőkeségből, a fiatalból, aki olyan szépen mondta: „Jaquet”!

Csak ültek egymás mellett, mozdulatlanul, mindketten zavartan, félszegen, nagy kényszeredetten.

Csupa lapos, szaggatott, vontatott mondatot vál-

tottak; a bárónő föl is kelt, és megnyomta a csengő gombját:

– Behívom Renée-t – mondta.

Nyíló ajtó nesze hallatszott, majd ruhasuhogás nesze, majd egy ifjú hang kiáltott be:

– Itt vagyok, mama!

Lormerin elhűlt, mintha jelenést látott volna. Csak hebegett:

– Jó estét, kisasszony... – Azután az anyához fordult: – Ó, szakasztott maga!...

Csakugyan szakasztott ő volt, az a régi, az eltűnt és föltámadt Lise! Viszontlátta, úgy, ahogy huszonöt éve elragadták tőle. Sőt, ez még fiatalabb, üdébb volt, szinte gyerek.

Őrült vágy fogta el, hogy a karjába kapja, ismét megölelje, és a fülébe súgja: „Jó estét, Lison!”

Egy inas jelentette:

– Asszonyom, tálalva!

Átmentek az ebédlőbe.

Mi történt ezen a vacsorán? Mit mondhattak neki, és ő mit válaszolhatott? Furcsa révületbe jutott, mely a tébollyal határos. Csak nézte a két nőt, és egy rögeszme, egy beteges, őrült gondolat motoszkált az agyában: „Melyik az igazi?”

Az anya szüntelenül mosolygott, és csak ezt hajtogatta:

– Emlékszik?

S ő a lány világos szemében fedezte föl emlékeit. Számtalanszor a nyelvén volt, hogy így szól hozzá: „Emlékszik, Lison?...” – és meg is feledkezett erről az ősz hajú hölgyről, aki gyöngéd pillantással nézett rá.

De olykor már maga se ismerte ki magát, belezavarodott; azt tapasztalta, hogy ez a mostani nem egészen azonos az egykorival. A másiknak, a réginek volt valami a hangjában, a tekintetében, egész lényé-

ben, amit most nem talált. Roppant erőfeszítéssel próbált visszagondolni a kedvesére, hogy fölidézzé, ami elveszett belőle, amit nem talált a föltámadottban.

– Elvesztette az élénkségét, szegény barátom – mondta a bárónő.

– Sok mást is elvesztettem! – mormolta Lormerin.

De fölindult szívében úgy érezte, újjászületik a régi szerelem, mintha egy fölébredt állat marna belé.

A lány csevegett, és néha egy-egy fölismert hanghordozás, anyjától megszokott és tőle eltanult szó, az egész szólásmód és gondolkodásmód, az együttélésből fakadó lelki és modorbéli hasonlóság minden ízében megremegtette Lormerint. Szívébe markolt, és sebet ütött fölsajduló szenvedélyén.

Korán megszökött, és sétált egy darabig a körúton. De a gyereklány képe követte, kísértette, vérét perzselte, szívét dobogtatta. Így messziről egynek látta a két nőt, fiatalnak, a réginek, aki visszajött, és úgy szeretete, ahogy hajdan. A huszonöt évi szünet után még lángolóbban szerette.

Hazament hát, hogy gondolkozzon ezen a különös és rettenetes dolgon, és meghányja-vesse, mit tegyen.

De amint gyertyával a kezében elment a tükör előtt, a nagy tükör előtt, amelyben elinduláskor nézte és csodálta magát, egy ősz hajú, érett korú férfit látott benne, és egyszerre eszébe jutott, milyen volt ő valamikor, a kis Lise idejében; újra látta magát csinosnak, fiatalnak, ahogy egykor szerették. Odatartotta a világosságot, megnézte magát közelről, fürkészte a ráncait, és fölfedezte azt a szörnyű pusztulást, amit még sosem vett észre.

Leült, lesújtva, szemközt magával, siralmas képmásával, és ezt suttogta:

– Lormerinnek vége!

A hajtű

L'ÉPINGLE

Nem árulom el sem az ország, sem a személy nevét. Messze, messze történt a dolog, egy forró, termékeny partvidéken. Reggel óta haladtunk a gabonával borított part mentén, a napfénnel borított tengeren. A hullámok, a puha, könnyű, andalító hullámok tőszomszédságában virágok nyíltak. Meleg volt; a bágyadt hőséget áthatotta a kövér, nedves, termékeny föld illata; mintha csírákat lehelt volna be az ember.

Azt mondták, hogy ma este annak a franciának a házában szállhatok meg, aki egy földnyelv végén lakik, egy narancserdőben. Ki lehet? Még nem tudom. Tíz évvel azelőtt érkezett oda, egy reggel; földet vásárolt, szőlőt ültetett, gabonát vetett; ez az ember elszántan és szenvedélyesen dolgozott. Hónapról hónapra, évről évre növelte a gazdaságát, lankadatlanul termésre bírta a dús, szűz talajt, és fáradhatatlan munkájával vagyont szerzett.

De úgy mondták, hogy még mindig dolgozik. Hajnalban kel, napestig járja, szüntelen vigyázza földjeit, mintha valami rögeszme sarkallná, kielégíthetetlen pénzvágy gyötörné, amit semmi nem enyhít, semmi nem csillapít.

Most láthatóan dúsgazdag volt.

A nap leszállt, mire elértem a házat. Csakugyan egy fok végében, narancsfák közt emelkedett. Egészen egyszerű, széles, négyszögletes épület volt, a tenger fölé hajolt.

Ahogy közelebb értem, egy nagy szakállú ember jelent meg a kapuban. Köszöntem, és szállást kértem éjszakára. Mosolyogva nyújtotta a kezét.

– Térjen be, uram, érezze otthon magát!

Bevezetett egy szobába, szolgát bocsátott a rendelkezésemre, a társasági ember hamisítatlan könnyedségével és kedves bizalmasságával, azután magamra hagyott ezekkel a szavakkal:

– Amikor lesz szíves lefáradni, megvacsorázunk.

Valóban együtt vacsoráztunk egy teraszon, szemközt a tengerrel. Eleinte erről az oly gazdag, oly távoli, oly ismeretlen országról beszéltem neki. Mosolygott, és szórakozottan válaszolt:

– Igen, szép ez a föld. De egyik föld se tetszik az embernek, ha távol van a maga szeretett földjétől.

– Franciaországba vágyik?

– Párizsba vágyom.

– Mért nem tér vissza?

– Ó, vissza is megyek.

Lassacskán a francia életről, a körutakról és párizsi dolgokról kezdtünk beszélgetni. Kérdezősködött, mint aki mindezt jól ismerte, neveket említett, csupa olyat, ami fölkapott név a Vaudeville környékén.

– Kik járnak mostanában a Tortoni kávéházba?

– Ugyanazok, kivéve a halottakat.

Figyelmesen szemügyre vettem, valami halvány emlék motoszkált bennem. Ezt az arcot minden bizonnyal láttam már valahol! De hol? Mikor? Láthatóan fáradt, de mozgékony, szomorú, de határozott volt. Nagy, szőke szakáll a mellére borult, néha az álla alatt marokra fogta, és végigcsúsztatta rajta a kezét. Kopaszodott, de sűrű szemöldöke volt, és kemény bajusza, mely elvegyült az arca szőrzetével.

Mögöttünk a tengerbe bukott a nap, és tűzpárába burkolta a partot. Virágzó narancsfák ontották erős és édes illatukat az esti levegőbe. De ő csak engem lá-

tott, rám szögezte a tekintetét, mintha a szemem mélyén látná, a lelkem mélyén látná annak a széles, árnyas gyalogjárónak távoli, kedves és ismert képét, mely a Madeleine-től a Drouot utcába vezet.

– Ismeri Boutrelle-t?

– Igen, persze.

– Sokat változott?

– Igen, tiszta ősz.

– Hát La Ridamie?

– Ő a régi.

– Hát a nők? Beszéljen a nőkről. Lássuk csak! Ismeri Suzanne Verner-t?

– Igen, nagyon elhízott, vége.

– Ah! Hát Sophie Astier?

– Meghalt.

– Szegény lány! Mert... Ismeri...

De hirtelen elhallgatott. Aztán egyszer elsápadt az arca, és megszólalt, de más hangon:

– Nem, jobb, ha nem beszélek erről, nagyon megvisel.

Azután, mintegy elterelve a gondolatait, fölállt.

– Bemenjünk?

– Jó.

Előttem ment be a házba.

A földszinti helyiségek óriásiak, kopárak, szomorúak voltak, mintha lakatlanok volnának. Az asztalokon tányérok, poharak heverték, a napbarnított szolgák hagyták szét őket, akik szüntelenül jöttek-mentek ebben a tágas otthonban. A falon két szögön két puska lógott: a sarokban ásók, horgászbotok, száraz pálmalevelek tűntek föl, mindenféle tárgy, amit csak úgy találomra letettek hazajövetkor, és ami elmene telkor, alkalomadtán mindig ott hevert az ember kezé ügyében.

A házigazdám mosolygott:

– Ez egy számkivetett lakása vagy inkább tanyája – mondta –, de az én szobám tisztább. Gyerünk oda.

Amikor beléptem, azt hittem, régiségboltba jutottam, úgy tele volt mindenfélével, képtelen, fura, tarkabarka holmival, melyekről érzi az ember, hogy emlékek. A falakon két csinos rajz, ismert festőktől, kelmék, fegyverek, kardok és pisztolyok, majd épp a fő falkeret közepén egy arannyal szegett, fehér atlasz négyszög.

Meglepetéssel léptem közelebb, hogy jobban lássam, és észrevettem, hogy egy hajtű van a csillogó kelme közepébe szúrva.

A házigazdám a vállamra tette a kezét.

– Lám – mondta mosolyogva –, ez az egyetlen holmi, amit megnézek itt, és az egyetlen, amit tíz év óta látok. Prudhomme úr kijelentette: „Ez a kard életem legszebb napja” – én pedig elmondhatom: „Ez a hajtű az egész életem.”

Valami semmitmondó frázison törtem a fejemet, végül ezt jegyeztem meg:

– Szenvedett egy nő miatt?

Hirtelen válaszolt:

– Inkább azt mondja, hogy nyomorultul szenvedek... De jöjjön ki az erkélyre. Az imént már a nyelvemen volt egy név, de nem mertem kimondani, mert ha azt válaszolta volna, hogy „meghalt”, ahogy Sophie Astier-ről mondta, még ma szétlocschantam volna az agyamat.

Kimentünk a tágas erkélyre, ahonnan két öböl volt látható, az egyik jobbról, a másik balról, magas, szürke hegyek karéjában. Alkonyóra volt, ilyenkor a lenyugodott nap már csak égi visszfényekkel világítja meg a földet.

Ismét megszólalt:

– Él még Jeanne de Limours? – A szeme az enyémbe meredt, telve reszkető aggodalommal.

Elmosolyodtam:

– De mennyire... csinosabb, mint valaha.

– Ismeri?

– Igen.

Habozott:

– Bizalmasan...?

– Nem.

Megfogta a kezemet:

– Beszéljen róla.

– Nincs róla semmi mondanivalóm; Párizs egyik legbájosabb és egyik legkedveltebb asszonya vagy inkább széplánya. Kellemes, királynői életet él, kész.

Úgy mormolta: „Szeretem”, mint ahogy azt mondta volna: „Meghalok.” Majd hirtelen:

– Ah, három évig szörnyű és gyönyörűséges volt az életünk. Ötször-hatszor majdnem megöltem; ezzel a hajtűvel akarta kiszúrni a szememet, amit itt lát. Nézze csak, itt, ezt a kis fehér pontot a bal szemem alatt! Szerettük egymást! Hogy írhatnám le ezt a szenvedélyt? Nem értené meg.

Biztos van egyszerű szerelem, két szív, két lélek közös felbuzdulása; de bizonyára létezik szörnyű, kegyetlenül gyötrő szerelem is, két olyan összeférhetetlen lénynek legyőzhetetlen összefonódása, akik imádva gyűlölik egymást.

Ez a nő három év alatt tönkretett. Négymillióm volt, mind fölélte, csendesen, nyugodtan, elmajszolta azzal a nyájas mosolyával, amely mintha a szeméből csordult volna az ajkára.

Ismeri? Van benne valami ellenállhatatlan! De mi? Nem tudom. Az a szürke szeme, amelynek tekintete úgy hatol belénk, mint a fúró, és bennünk is marad, mint a nyílvevő horga? Inkább az a nyájas, közömbös és megejtő mosoly, amely úgy ül az arcán, mint egy álca. Lassú bája fokozatosan jár át bennünket, úgy árad belőle, mint a parfüm, magas termetéből,

mely alig ring járás közben, mert mintha inkább siklana, mint lépegetne, kissé vontatott, kedves hangjából, mely mintha mosolyának muzsikája volna, a mozgásából is, mindig mértéktartó, mindig megfolt mozgásából, mely olyan harmonikus, hogy megrészeget tőle a szem. Három évig csak őt láttam a világon! Hogy szenvedtem! Mert fűvel-fával megcsalt! Miért? Semmiért, csak hogy megcsaljon. És amikor megtudtam, és amikor leringyóztam és lenémbereztem, nyugodtan bevallotta. „Talán házasság vagyunk?” – kérdezte.

Mióta itt vagyok, annyit gondoltam rá, hogy végül is megértettem: az a lány az újból megtestesült Manon Lescaut. Manon, aki nem tud család nélkül szeretni, Manon, akinek szerelem, gyönyör és pénz egyet jelent.

Elhallgatott. Aztán pár perc múlva:

– Amikor az utolsó vasamat is elherdáltam rá, csak ennyit mondott: „Tudja, kedvesem, én nem élhetek levegőből és várakozásból. Nagyon szeretem magát, jobban szeretem, mint bárkit, de élni kell. A nyomor és én sose fogunk jól összeférni.

De ha elmesélném önnek, milyen szörnyű életem volt mellette! Ha ránéztem, éppúgy szerettem volna megölni, mint megcsókolni. Ha ránéztem... őrzőgő vágyat éreztem, hogy kitárjam a karomat, megöleljem, és megfojtsam. Volt benne, a szeme legmélyén valami álnok és megfoghatatlan, amitől gyűlölnöm kellett: és talán ezért szerettem annyira. Őbenne hatalmasabb volt a Nőiesség, a gyűlöletes és tébolyító Nőiesség, mint minden más asszonyban. Áradt, túláradt belőle, mint valami részegítő és mérges folyadék. Nő volt, inkább, mint valaha is bárki.

És, lássa, ha elmentem vele valahová, olyan szemmel nézett minden férfira, mintha egyetlen pillantással mindnek odaadná magát. Elkeserített, de ezzel is

csak jobban magához láncolt. Ez az asszony csak végigment az utcán, és hiába nem akartam, hiába nem akarta, mindenkié volt, mert ilyen volt a természete, bár szerényen és nyugodtan viselkedett. Érti?

Micsoda gyötrellem! Színházban, étteremben úgy éreztem, a szemem láttára ölelik, és mihelyt magára hagytam, csakugyan ölelték is.

Tíz éve nem láttam, de jobban szeretem, mint valaha!

A földön szétterült az éjszaka. A levegőben nancsillat lebegett.

– Viszontlátja? – kérdeztem tőle.

– De mennyire! – válaszolta. – Itt most földben, készpénzben hét-nyolcszázezer frankom van. Ha ki lesz a millióm, mindenemet eladom, és útra kelek. Ebből megleszek vele egy évig, egy egész, hosszú évig. Akkor Isten veled világ, becsukom a boltot.

– Hát azután? – kérdeztem tőle.

– Azután nem tudom. Mindennek vége lesz. Talán megkérem, hogy fogadjon fel szobainasnak.

1885. augusztus 13.

Benyhe János fordítása

Bizalmas vallomás

LA CONFIDENCE

A kis Grangerie báróné a kereveten szunyókált, mikor a kis Rennedon márkiné beviharzott a szobába; arca izgatott volt, blúza kicsit gyűrött, kalapja kicsit ferdén állt; egy székre roskadt, és azt mondta:

– Püff neki! Megtörtént.

Barátnője többnyire higgadtnak és szelídnek ismerte. Rendkívül meglepődött; főlegyenessedett, azt kérdezte:

– Mi az? Mit csináltál?

A márkiné mintha nem bírta volna ki egy helyben, fölállt, járkálni kezdett a szobában, aztán levetette magát a kerevet végébe, melyen barátnője pihent, és a kezéért nyúlt.

– Ide figyelj, drágám. Esküdj meg, hogy soha senkinek nem árulod el, amit most elmondok neked.

– Esküszöm.

– Az örök üdvösségedre?

– Örök üdvösségemre.

– Nos, megbosszultam magam Simonon.

A másik fölkiáltott:

– Ó, milyen jól tetted!

– Hát nem? Képzeld el, fél év óta még sokkal tűrhetlenebb lett, mint amilyen azelőtt volt; *mindenképpen* elviselhetetlen. Mikor hozzámentem, nagyon jól tudtam, hogy csúnya, de azt hittem, legalább jó. Mekkora csalódtam! Nyilván azt képzelte, saját magáért szeretem, a nagy hasával meg a rezes orrával, mert turbékolni kezdett, mint egy galamb. Én per-

sze, megértheted, csak nevettem a dolgon; ezért neveztem el Gerlének. Hogy a férfiak mit képzelnek magukról! Mikor végre fölfogta, hogy pusztán csak barátságot érzek iránta, gyanakvó lett, éleskedni kezdett velem, kacérnak, züllöttnek, mit tudom én, mi- nek mondott. Aztán az egész még jobban elmérgesedett az izé... szóval nagyon nehéz megmondani, hogy mi miatt. Egyszóval szerelmes volt belém... rettentően szerelmes... és ezt be is bizonyította, gyakran, túlságosan gyakran. Ó, drágám, nem is képzeled, milyen kínszenvedés ez: ha az embert... egy groteszk férfi szereti... Nem... végleg nem bírtam már... olyan volt, mintha minden este a fogamat húznák... még annál is rosszabb, sokkal rosszabb! Nos, képzeld el valakit az ismerőseid közül, egy nagyon hitvány, nagyon nevetséges, nagyon visszataszító alakot, lógó pocakkal – ez a legborzasztóbb – és vastag, szőrös combokkal. Magad előtt látod, ugye? No és most képzeld el, hogy az illető a férjed, és hogy... minden este... szóval tudod. Nem, ez undorító... undorító!... Hányingerem volt tőle, szabályos hányingerem; belehánytam tőle a lavóromba. Egyszerűen nem bírtam tovább. Törvényt kellene hozni ilyen esetekre a nők védelmében... És képzeld el, minden este... Pfuj, de ronda!

Nem mintha valaha is a szerelem költészetéről ábrándoztam volna. Nem, annak már vége. A mi világunkban a férfiak vagy lovasok, vagy bankárok; csak a lovakat szeretik, meg a pénzt; s a nőket is csak úgy szeretik, mint a lovakat: mutogatják őket a szalonjukban, mint ahogy a városerdőben egy pár pej paripát mutogatnak. Ennyi az egész. A mai életben az érzelmeknek nincs helyük.

Éljünk hát gyakorlatiasan és közönyösen, mi, nők. Manapság még a viszonyok is csak szabályszerűen ismétlődő találkozások, ahol esetről esetre ugyanazt is-

métlik. S ugyan ki iránt érezhetnénk egy kis vonzalmat, egy kis szerelmet? A férfiak, a mi férfaink általában korrekt divatbábok, de egy fikarcnyi eszesség, egy csöppnyi finomság sincs bennük. Ha egy kis szellemet keresünk, mint vizet a sivatagban, művészeket hívunk meg; és kiket látunk aztán vendégül? – elviselhetetlen pozőröket vagy neveletlen bohémeket. Én, mint Diogenész, egyetlen igazi embert, egyetlen talpig férfit keresek az egész párizsi társaságban; de már rég rájöttem, hogy úgysem talállok, és hamarosan elfújom a lámpámat. De hogy visszatérjek a férjemre, minthogy mélységesen földült, valahányszor hálóingben, alsónadrágban a szobámba lépett, minden eszközt megragadtam – érted? –, minden eszközt, hogy elriasszam, elundorítsam magamtól. Először dühöngött, aztán féltékenykedni kezdett; a fejébe vette, hogy megcsalom. Eleinte beérte azzal, hogy figyelt. Tigrisszemmel nézett minden férfit, aki betette hozzánk a lábát; aztán pedig elkezdődött az üldözés. Mindenütt a nyomomban volt. Aljas fondorlatokhoz folyamodott, hogy rajtakapjon. Később már beszélmem sem hagyott senkivel. Bálokon oda-gyökerezett a hátam mögé, és ha csak megszólaltam, már nyújtotta is azt a nagy vizslafejét. Utánam kullogott a büfébe, megtiltotta, hogy ezzel vagy azzal táncoljak, hazavitt a négyes kellős közepén, hülyét csinált belőlem, nevetségessé tett, a jó ég tudja, mit gondolhattak rólam. Akkor kezdtem elmaradozni a társaságból.

Otthon még ennél is rosszabb lett. Képzeld el, ez a nyomorult azt merte mondani... azt vágta az arcomba... ki se merem ejteni ezt a szót... hogy közönséges lotyó vagyok!

„Kedvesem – kérdezte esténként –, ma kivel hentegetél?” Én persze sírtam, ő meg odavolt az örömtől.

Aztán még jobban elfajult a dolog. A múlt héten a Champs-Élysées-n vacsoráztunk. Mit tesz a véletlen: a szomszéd asztalnál ott ül Baubignac. Simon erre elkezd dühödten taposni a lábomat, és a dinnye fölött azt fortyogja: „Rohadt dög, itt adtál találkát neki; no de várj!” Drágám, tudod, mit csinált? Soha az életben el nem képzelnéd! Kihúzta szépen a kalaptűmet, és a karomba szúrta! Fölsikoltottam. Az egész vendéglő odacsődült. Erre hánytató komédiát kezdett, hogy mennyire odavan. Érted, ugye?

Abban a pillanatban tökéltam el magamban: most már haladék nélkül bosszút állok rajta. Te mit tettél volna helyemben?

– Ó, én bosszút álltam volna!

– Nos hát, megtörtént.

– Hogyan?

– Hogy? Hát nem érted?

– De drágám... Mégis...

– Nos, igen.

– Mi az, hogy igen?

– Nézd csak, gondolj a fejére. Magad előtt látod, ugye? A húsos képét, vörös orrát meg a pofaszakállát; hát nem olyan, mint egy laffogó kutyaful?

– Igen, igen.

– És most gondold hozzá, hogy féltékeny, mint egy tigris.

– Igen.

– Nos hát, azt mondtam magamban: „bosszút fogok állni, magamért és Marie kedvéért is” – mert mindent el akartam mondani neked, de persze egyedül csak neked. Gondolj a képére, és gondolj arra is, hogy... hogy... hogy ő...

– Hogyan?... Szóval meg...

– Ó, drágám, csak senkinek el ne mondd, esküdj meg még egyszer!... És képzeld el, milyen komikus... képzeld el... Attól a pillanattól fogva mint-

ha minden megváltozott volna... és én csak nevetek... nevetek... gondolj a fejére...

A báróné barátnőjére bámult, s egyszerre kicsordult belőle a torkában bugyborgó nevetés; kacagni kezdett, de úgy kacagott, mintha idegrohama lenne; két kezét mellére szorította, arca vonaglott, lélegzete akadozott, s derékből előregörnyedt, mintha nyomban orra esnék.

Erre aztán a kis márkiné is elkezdett fuldokolva kacagni. Apró sikolyzuhatok közt egyre azt hajtogatta: – Gondold csak meg... gondold csak meg... ugye pompás... mondd... a fejére gondolj... a szakállára... az orrára... gondold meg... ugye pompás? Óóó... de el ne áruld... soha... senkinek...

Egészen elfúltak, képtelenek voltak beszélni, csurgott a könnyük ettől a tébolyodott vidámságtól.

Elsőnek a báróné tért magához.

– Ó – mondta még mindig pihegve –, meséld el, hogyan csináltad... meséld el... olyan fura... olyan fura...

De a másik nem bírt beszélni; éppen csak elrebege:

– Mikor elhatároztam... azt mondtam magamban... „Gyerünk... gyorsan... minél előbb”... és meg is tettem... ma...

– Ma?

– Igen, az imént... és meghagytam Simonnak, jöjjön el értem, ide hozzád... hogy mulassunk egyet... Itt lesz... mindjárt itt lesz... Eljön... Képzeld... képzeld... képzeld el az ábrázatát... arra gondolj, ha ránézel...

A báróné kezdett lecsillapodni, lihegett, mintha futott volna.

– Mondd el, hogyan csináltad... – ismételte. – Mondd el...

– Egyszerű... Azt gondoltam: ha Baubignacra féltékeny, hát legyen Baubignac. Ostoba, mint egy kalap, de nagyon tisztességes; neki aztán nem fog eljárni a szája. Nos, ebéd után fölmentem hozzá.

– Fölmentél hozzá? Milyen ürüggyel?

– Gyűjteni... az árváknak...

– Meséld csak... gyorsan... meséld...

– Úgy elképedt, amikor meglátott, hogy a szava is elállt. Aztán két aranyat adott a perselyembe; aztán mikor fölálltam, hogy elmenjek, érdeklődött a férjem után; erre úgy tettem, mintha nem bírnám tovább magamban tartani, és mindent elmondtam neki, ami a szívemen fekszik. És még sokkal amúgyabban mondtam el... Erre Baubignac meghatódott, latolgatni kezdte, hogyan segíthetne rajtam... én pedig sírva fakadtam... és ha egy nő elkezd sírni... és akarja... Vigasztalgatott... leültetett... és mert sehogy sem bírt lecsillapítani, megcsókolt... Én erre azt mondtam: „Ó, szegény barátom, szegény barátom!” – mire ő: „Ó, szegény barátnőm, szegény barátnőm!” – és egyre csókolgatott... csókolgatott... egészen addig... végig. Szóval így történt. Utána rohamszerű kétségbeesés és szemrehányások. Ó, úgy bántam vele, mint az utolsók utolsójával... De közben kacagás fojtogatott. Simonra gondoltam, az ábrázatára, a szakállára... Képzeld... Hát képzeld! Az utcán, ahogy hozzád jöttem, nem bírtam tovább... Képzeld! Hát megtörtént!... Jöhet most már akármi: megvan! És hogy rettegett tőle! Jöhetnek háborúk, jöhet földrengés, jöhetnek ragályok, valamenynyien elpusztulhatunk... de ez megvan! Semmi meg nem akadályozhatja többé! Gondolj a képre... és gondold el... hogy megvan!

– És... fogsz még találkozni Baubignackal? – kérdezte a báróné fulladozva.

– Nem. Soha többet. Elég volt belőle... az se volna jobb, mint a férjem...

És újra kacagni kezdtek, olyan hevesen, hogy szinte rángógörcsöt kaptak tőle.

Vidámságuknak csengőszó vetett véget.

– Ő az... – suttogta a márkiné. – Nézd meg...

Kinyílt az ajtó; kövér férfi lépett be, vörös arcú, vastag szájú, pofaszakállas férfi; izgatottan forgatta a szemét.

A két nő egy pillanatra rámeredt; aztán hirtelen a díványra zuhantak, olyan eszeveszett nevetéssel, hogy csak úgy nyögdécseltek tőle, mint valami keserves kínban.

A férfi meg tompa hangon azt hajtogatta:

– Hát megőrültek?... megőrültek?... megőrültek?

1885. augusztus 20.

Rónay György fordítása

Huszonöt napom

MES 25 JOURS

Éppen elfoglaltam szállodai szobámat: egy kis lyukat két tapétafal között, amelyeken a szomszédok minden zaja áthallatszik; kezdtem berakosgatni a ruháimat meg a fehérneműmet a tükrös szekrénybe, és kinyitottam a középső fiókját. Szemembe ötlött egy összegöngyölt füzet. Kibontottam, felnyitottam. Ez a cím volt benne: „Huszonöt napom”.

Egy fürdővendég naplója volt. Szállodai fülkém legutóbbi lakója felejtette ott elutazásakor.

Feljegyzései nem érdektelenek az olyan józan és egészséges emberek számára, akik sohasem mozdulnak ki hazulról. Az ő kedvükért másoltam le betűszerint.

Châtel-Guyon, július 15.

Első pillantásra nem valami derűs vidék ez. Tehát itt fogok tölteni huszonöt napot, hogy kúráljam a májam meg a gyomrom, és fogyjak egy kicsit. Huszonöt nap egy fürdőhelyen erősen emlékeztet a huszonnyolc napos tartalékos szolgálatra: csupa robot, csupa kemény robot. Ma még semmi, csak elhelyezkedtem, megismerkedtem a hellyel és az orvossal. Châtel-Guyon egy sárga vizű patak, néhány dombocskas, s a dombokon egy kaszinó, pár ház meg néhány kőkereszt.

A patak partján, a völgy mélyén, kis kerttel körülvett szögletes épület körül bús emberek kószálnak: a betegek. Az árnyékos fasorokban nagy csönd honol, hiszen nem szórakozóhely ez, hanem igazi gyógy-

hely; ki-ki buzgón kúrálja magát, és állítólag meg is gyógyul. Sőt szavahihető emberek azt állítják, hogy itt a gyógyforrások valósággal csodát tesznek, ámbar a pénztáros fülkéjén sehol egyetlen hátatábla.

Időnként egy-egy úr vagy hölgy odalép egy palatetős pavilonhoz, mely egy mosolygós képű szelíd nőt rejt, meg egy cementmedencében bugyborékoló forrást. Egyetlen szót sem vált a beteg a gyógyító víz örével. A nő csak odanyújt az érkezőnek egy pohárkát, melynek átlátszó vizében légbuborékok táncolnak. Az megissza, és méltóságteljes léptekkel távozik, hogy folytassa félbeszakított sétáját a fák alatt.

A kis parkban semmi nesz, még levél sem rezdül, emberi hang sem töri meg a csendet. Ki kellene írni a bejáratra: „Gyógykezelés folyik, nevetni tilos.”

Aki cseveg is, a némákra emlékeztet, amikor hangot utánozva tátognak, annyira fél kiereszteni a hangját.

A szállóban is csend. Itt a Grand Hotelban komolykodva illik vacsorázni, nagyon jól nevelt emberek között, akiknek semmi mondanivalójuk egymáshoz. Viselkedésük jó modorra vall, s arcukról lerí a meggyőződés, hogy ők felsőbbrendűek, bár egyikük-másikuk bajosan tudná ezt be is bizonyítani.

Két órákor felmászom a kaszinóhoz: kis faházikó egy dombon, ahová kecskeösvényeken lehet fölkapaszkodni. Fentről azonban gyönyörű a kilátás. Châtel-Guyon egy igen keskeny völgyben fekszik, éppen a hegyvidék meg az alföld találkozásánál. Bal felől tehát az erdő borította auvergne-i hegyek első nagy hulláma látszik imitt-amott, kemény csontvázként, nagy szürke lávafoltokkal, hiszen egykori tűzhányók lábánál vagyunk. Jobbra a völgy szűk hasadékán át lepillantathatók a kékes ködben úszó tengersík rónára, amelyen inkább csak sejlenek a falvak, a városok, a sárga, érett gabonatóblák meg az almafák árnyékolta

rétek zöld kockái. A Limagne végtelen síksága ez, amelyet mindig könnyű párafüggöny borít.

Bealkonyult. S most, hogy elköltöttem magányos estebédemet, a nyitott ablaknál írom e sorokat. Idehallom, hogy szemben a kaszinó szalonzenekara játszik, mintha valami bomlott madár csattogna egyedül a pusztában.

Néha kutya ugat. Jót tesz ez a nagy nyugalom. Jó éjszakát.

Július 16. – Semmi. Fürödtem, aztán zuhanyoztam. Ittam három pohár vizet, és minden pohár után egy negyedórát jártam a kerti sétányon, s az utolsó után még egy felet. Megkezdtem huszonöt napos kúrát.

Július 17. – Megfigyeltem két csinos és titokzatos nőt, akik mindig utolsónak járnak fürödni és étkezni.

Július 18. – Semmi.

Július 19. – Megint láttam a két csinos nőt. Sikkesek, és van bennük valami tudom is én, micsoda, ami nagyon tetszik nekem.

Július 20. – Hosszú séta egy kedves, erdős völgyben a sans-souci Ermitage-ig. Elragadó vidék, igaz, hogy mélabús, de oly nyugodt, oly szelíd, olyan üde. A hegyi utakon az ember keskeny szénásszekerekkel találkozik. A szekeret két tehén ballagva húzza, vagy – fej fej mellett, a közös hámban – nagy erőlködve fogja vissza a lejtőn. Egy nagy fekete kalapos férfi hajtja őket. Pálcájával hol az oldalukat, hol a homlokukat csiklandozza, s gyakran visszarántja a két jószágot, egyetlen erős rándítással, ha a túl nehéz rakomány meglódítja őket egy-egy meredekebb lejtőn.

Itt a völgyekben harapni lehet a levegőt. S mikor nagy a meleg, enyhén vanília- és istállószaga van a pornak, mert annyi tehén jár az utakon, hogy mindenütt elpottyantanak valamit. S ami más állattól büdös, az tőlük illatos.

Július 21. – Kirándulás az envali völgybe. Pompás szirtek közé zárt szűk katlan a hegyek lábánál. A tornyosuló sziklák között csermely csordogál.

Mikor a vízmosás mélyére értem, női hangokra lettem figyelmes, és csakhamar megpillantottam a szállómbeli két rejtélyes hölgyet, amint egy kövön ülve beszélgettek.

Kaptam az alkalmon, és habozás nélkül bemutatkoztam. Kezdeményezésem fesztelen fogadtatásra talált. Együtt jöttünk vissza. És Párizsról beszélgettünk; úgy látszik, sok olyan embert ismernek, akiket én is. Kik lehetnek?

Holnap megint találkozni fogok velük. Mi sem szórakoztatóbb, mint az ilyen találkozás.

Július 22. – Csaknem egész nap együtt a két ismeretlen hölgygel. Mondhatom, roppant csinosak, egyik barna, a másik szőke. Azt mondják magukról, hogy özvegyasszonyok. Hm?...

Felajánlottam, hogy holnap elkísérem őket Royat-ba. Elfogadták.

Châtel-Guyon nem is olyan szomorú hely, mint ideérkezésemkor hittem.

Július 23. – Egy nap Royat-ban. Royat Clermont-Ferrand küszöbénél, egy völgy mélyén épült szállodatömb. Tömeg. A nagy park csupa nyüzsgés. A völgyeken át gyönyörű kilátás a Puy-de-Dôme-ra.

Társnőim nagyon foglalkoztatják a fürdőhelyi közvéleményt, s ez hízelgő rám. Ha egy férfi csinos

nővel jár, úgy érzi, mintha állandó dicsfény övezné, hát még ha egyszerre két csinos nővel mutatkozik. Nincs hízelgőbb dolog annál, mint ha egy forgalmas vendéglőben vacsorázhat az ember olyan barátnővel, akit mindenki megnéz; különben is egy férfi leginkább ezzel vívhatja ki szomszédai megbecsülését.

Ha egy szív érzékeny, és ad a mások véleményére, két dolog alázhatná meg a legjobban: ha egy gebe húzta hintón kocsikázik a Ligetben, vagy ha csúnya nővel megy ki a körútra. Valamennyi fényűzés közül a nő a legritkább és a legnemesebb: ez kerül a legtöbbbe, és ezt irigylik tőlünk a legjobban; ennél fogva nyilván ezt szeretjük a legjobban fitogtatni a közönség irigy szeme láttára.

Ha az ember csinos nővel a karján mutatkozik, mintha csak kihívná az irigységet; mintha csak azt mondaná: „Ide nézzetek, milyen gazdag vagyok, hiszen enyém ez a ritka és becses holmi; van ízlésem, hiszen rá tudtam találni e gyöngyszemre; sőt talán ő is szeret engem, ha ugyan meg nem csal; az viszont csak azt bizonyítaná, hogy mások is elragadónak találják.”

De micsoda szégyen, ha csúnya nőt sétáltat végig az ember a városon!

És mennyi megaláztatást kell lenyelni miatta!

Rendszerint azt gondolják, hogy törvényes hitvesed, mert hogy lehet elképzelni, hogy ronda szeretőt tart valaki? Az igazi feleségnek szabad bájtalannak lenni, ám a rútsága számtalan, rád nézve kellemetlen következtetéssel jár. Mindenekelőtt azt hiszik az emberről, hogy közjegyző vagy főhivatalnok, mert azokhoz illik a foglalkozásuknál fogva a nevetséges, de gazdag feleség. Hát nem kínos ez egy férfira nézve? Meg aztán ezzel a világ arcába kiáltjuk, hogy undorító bátorságunk van hozzá, sőt törvényes kötelességünk is, hogy cirógassuk e torz ábrázatot, meg ezt

az alaktalan testet, és bizonyára leszünk olyan szemérmetlenek, hogy anyává tesszük ezt az oly kevésbé kíváncsú teremtet, ami aztán már a nevetségesség teteje.

Július 24. – Már folyton együtt járok a két ismeretlen özvegygel, s kezdem jól ismerni őket. Gyönyörű ez a táj, s a szállónk remek. Jó idő van. A kúra hallatlanul jól tesz.

Július 25. – Sétakocsikázás a tazenat-i tóhoz. Kitűnő, váratlan program, ebédnél határoztuk el. Indulás ebéd után azonnal. Hosszú hegyi út végén váratlanul tárul elénk egy gyönyörű, kerek, nagyon kék, kristálytisza tavacska egy hajdani kráter mélyén. A hatalmas völgykatlan egyik fele kopár, a másik erdős. A fák között házikó: egy kedves, szellemes, bölcs ember szállása, aki itt éldegél ezen az idilli helyen. Hajlékába tessékel. Egy ötletem támad: kirukkolok vele: „Ne fürödjünk egyet?” – „Igen ám – hangzik az ellenvetés –, de... fürdőruha...” – „Na és! Itt a vadonban?”

És megfürdünk!...

Ha költő volnék, talán le tudnám írni, milyen fedhetetlen látvány az a két meztelen fiatal test az átlátszó vízben. A magas, hajlott dombhát bezárja a mozdulatlan tavat, amely úgy csillog, mint egy kerek ezüstpénz; a nap ontja rá a meleg verőfényt; s a sziklák mentén ott siklik a halvány női test az alig ringó hullámok között, mintha az úszók csak lebegnének a vízben. A tófenék fövenyén látni tovasuhanó mozdulataik árnyékát!

Július 26. – Egyesek mintha megbotránkozva és rosszállóan vennék tudomásul, hogy ilyen hamar meghitt viszonyba kerültem a két özvegygel.

Mert némelyik ember hajlamos azt képzelni, hogy az élet másra sem jó, mint hogy mindenen megbotránkozzanak. Ezeknek minden szórakozás egyszerűben illetlenséggé vagy erkölcstelenséggé válik. Szerintük a kötelességnek megmásíthatatlan és halálosan rideg törvényei vannak.

Szíves figyelmükbe ajánlom, hogy a kötelesség mást és mást jelent a mormonoknál, az araboknál, a zuluknál, a törököknél, az angoloknál vagy a franciáknál. Pedig mindezeknél a népeknél akadnak nagyon becsületes emberek.

Csak egyetlen példa. A nők iránt az angoloknál kilencéves korban kezdődik a kötelesség, holott a franciáknál csak tizenöt éves korban. Én magam mind-egyik nép kötelesség-felfogásából átveszek valamit, és a szent Salamon király erkölcséhez hasonló egységbe ötvözöm.

Július 27. – Jó hír. Hatvankét dekát fogytam. Kitűnő ez a châtel-guyoni víz! Az özvegyeket vacsorázni viszem Riomba. Komor egy hely, nemhiába lehet a betűiből kirakni azt a szót, amely a szomszédos gyógyforrások miatt nem éppen hízelgő: Riom, Mori.

Július 28. – Püff neki! Az özvegyeimet meglátogatta két úr: értük jöttek. Bizonyára két özvegyember. A hölgyek ma este elutaznak. Egy cédulán üzentek.

Július 29. – Egyedül! Hosszú gyalogtúra a Nachère régi kráteréhez. Gyönyörű kilátás.

Július 30. – Semmi. Végzem a kúrát.

Július 31. – Dettó. Dettó.

Ez a szép vidék tele van dögletes kanálissal. Felhí-

vom a nemtörődöm városi vezetőség figyelmét arra az undok gyűjtőcsatornára, amely a nagyszállóval szemben fertőzi az utat. Oda dobják az intézmény összes konyhai hulladékát. Tiszta kolerafészek.

Augusztus 1. – Semmi. A kúra.

Augusztus 2. – Csodás séta Châteauneuf reumagyógyhelyre, ahol mindenki sántít. Muris ez a mankós népség.

Augusztus 3. – Semmi. A kúra.

Augusztus 4. – Dettó. Dettó.

Augusztus 5. – Dettó. Dettó.

Augusztus 6. – Kétségbeejtő!... Megmérgetkeztem. Harmincegy dekát híztam. De hisz akkor?...

Augusztus 7. – Hetven kilométer kocsin a hegyekbe. Nem nevezem meg a vidéket, az itt lakó nők iránti tiszteletből.

Figyelmembe ajánlották ezt a szép kirándulást, amelyet kevesen tesznek meg. Négyórás utazás után beérek egy elég csinos faluba, amely egy folyóparton, gyönyörű diófaerdő közepén fekszik. Még sehol sem láttam Auvergne-ben ilyen nagy diófaerdőt.

Ez egyébiránt a vidék minden kincse, hiszen községi földön ültették. Az a községi föld valaha kopár, bozotos hegyoldal volt. A hatóság hiába próbálta megműveltetni; legföljebb néhány birka élt meg rajta.

Ma gyönyörű erdő van itt, hála a nőknek. Különös a neve: a plébános úr vétekerdeje.

Mert hát meg kell mondani, hogy a hegyvidéki

asszonyok könnyűvérűbb fehércselédek hírében állnak, mint az alföldiek. Ha legénnyel találkoznak, egy csók legalábbis kijár neki; s ugyancsak málészájú az a legény, aki többre nem jut velük. Ami igaz, igaz: ez az egyetlen logikus és ésszerű felfogás. Ha egyszer a nőnek, akár városon, akár falun, természetes hivatása, hogy tessék a férfiaknak, a férfinak mindig be is kell bizonyítania, hogy a nő tetszik neki. Ha nem mutatja semmiképpen, az annyit jelent, hogy csúnyának tartja; az pedig szinte sértés a nőre. Ha én nő lennék, szóba sem állnék másodszor olyan férfival, aki első találkozásunkkor egy csöppet sem volt szemtelen, mert úgy gondolnám, hogy nem méltatta figyelemre szépségemet, bájosságomat, nő voltomat.

Egyszóval, X. falu legényei gyakran bebizonyították a környékbeli fehérnépnek, hogy kedvükre való teremtések, s mivel a plébánosnak nem sikerült megakadályoznia, hogy ennek természetes és heves bizonyosságát adják, elhatározta, hogy a buzgalmat a közjó szolgálatába állítja. Minden bukott nőnek azt szabta penitenciaképpen, hogy ültessen egy diófát a községi dűlőbe. És éjszakánként lidércként imbollyogtak a lámpafények a domboldalon, mert a bűnbeesetteknek nem akaródzott fényes nappal vezetelni.

Két év múlva nem maradt hely a községi földeken; s ma már több mint háromezer gyönyörű fa terbélyesedik a harangtorony körül, amely a lombok közül szólítja misére a híveket. Ez a plébános úr vétekerdeje.

Úgyis annyira keresik a módját, miképpen lehetne erdősíteni Franciaországot, hát nem foghatna-e össze az erdőigazgatóság a papsággal, hogy bevezessék azt az egyszerű eljárást, amelyet a jámbor plébános talált ki?

Augusztus 7. – Kúra.

Augusztus 8. – Csomagolok és búcsúzom e bájos, nyugodt, csendes kis helytől, a zöldellő hegyektől, a derűs völgyektől, a néptelen kaszinótól, ahonnét lelátni a mindig könnyű, kékes párába burkolózó, végtelen limagne-i síkságra.

Holnap utazom.

A kézirat itt abbamaradt. Nem akarok semmit hozzátenni, mert az én élményeim nem mindenben egyeztek az elődömeivel. Én ugyanis nem találtam ott a két özvegyet.

1885. *augusztus 25.*

Pap Gábor fordítása

Bírósági tanácselnök volt, amikor meghalt, feddhetetlen tisztviselő, makulátlan életét példaként idézték szerte Franciaországban. Ügyvédek, fiatal ülnökök, bírák mind mély meghajlással, nagy tisztelettel köszöntötték ezt a magas, sovány, ősz férfit, akinek arcát szinte bevilágította két fényes szeme.

Élete azzal telt, hogy üldözte a bűnt, és pártfogolta a gyöngéket. A szélhámosoknak és gyilkosoknak nem volt félelmetesebb ellenfelük nála, mert mintha belelátott volna a lelkükbe: kiolvasta titkos gondolataikat, és egyetlen szempillantással leleplezte fondorlatos szándékaikat.

Meghalt tehát, nyolcvankét éves korában, hódolattól övezve, és egy egész nép gyásza kísérte sírjába. Vörös pantallós katonák meneteltek mellette végső nyughelyéig, és koporsójánál fehér nyakkendő s urak ontottak bánatos szavakat és őszintének tetsző könnyeket.

S most itt van az a furcsa írás, melyet az elképedt közjegyző talált a szekrényében, ahová a nagy bűnösök periratait zárta.

Ez volt a címe:

1851. június 20. – Most ért véget a tárgyalás. Halálra ítéltük Blondelt! Miért ölte meg mind az öt gyermeket? Miért? Gyakran akadunk ilyen emberekre: számukra az élet megsemmisítése valóságos kék. Igen, igen, kétségkívül kék, mind közt a legnagyobb talán; mert nem a gyilkolás hasonlít-e legjobban a teremtéshez? Alkotni és rombolni! Ez a két szó a mindenség történetének foglalatja, a világok történelmének summája; ez a lényege mindennek, ami létezik. Miért olyan mámorító ölni?

Június 25. – Elképzelni, hogy itt van egy lény, és él, és jár, és szalad. . . Egy létező? Mi az, hogy létező? Lelkes valami; magában hordja a mozgás elvét és a mozgást szabályozó akaratot! Ez a valami nem ragaszkodik semmihez. Lábai nem érintkeznek a talajjal. Egy magnyi élet, mely a földön tenyészik; ki tudja, honnét származik, és tetszésünk szerint pusztíthatjuk el. Akkor aztán vége, nem marad belőle semmi. Elrothad, és kész.

Június 26. – Miért bűn ölni? Igen, miért? Mikor éppen ellenkezőleg, ez a természet törvénye. Ami van, annak az a hivatása, hogy öljön: öl, hogy éljen, és öl, hogy öljön. Ölni *kell*: benne van a vérünkben. Az állat is öl, folyton, egész nap, léte minden pillanatában. – Az ember ugyancsak folyton öl, így táplálkozik; de mert a kéjből gyilkolás is életszükséglete, kitalálta a vadászást. A gyerek megöli a rovarokat, melyek útjába kerülnek, a kis madarakat és mindazokat az apró állatokat, melyek a keze ügyébe akadnak. De mindez nem elégíti ki az öldöklés belénk rögzött igényét. Nem elég állatot ölni; arra is szükségünk van, hogy embert öljünk. Hajdanában ennek a szük-

ségletünknek az emberáldozatok tettek eleget. Ma-napság abból következőleg, hogy társadalomban kell élnünk, a gyilkosság bűnnek minősül. A gyilkost el-ítélik és megbüntetik. De mivel képtelenek vagyunk úgy élni, hogy természetes és parancsoló halálösztö-nünket végleg elfojtsuk, időről időre háborúkkal könnyítünk magunkon: egész népek irtanak ki más népeket. Akkor aztán tobzódunk a vérben, s ebben a kicsapongásban eszelős hadak rontanak egymásra, és megrészegülnek a dorbézolásban a polgárok, a nők és gyermekek is, amikor este, lámpavilágnál az öldöklé-sek rajongó elbeszélését olvassák.

Azt lehetne gondolni, hogy a világ megveti az em-beri mézárszék henteslegényeit. Szó sincs róla! El-halmozzák őket kitüntetéssel! Aranyba, bíborba és bársonyba öltöztetik őket; tollas főveget hordanak a fejükön, rendjeleket a mellükön; érdemrendeket, ju-talmakat, mindenféle címeket osztogatnak nekik. Büszkék, mindenki tiszteli őket, a nők rajonganak értük, a tömeg tapsol nekik, pusztán csak azért, mert hivatásuk, hogy embervért ontsanak! Ott cipelik az utcákon gyilkolószerszámaikat, melyeket a sötét ru-hás járókelők sóvárogva bámulnak. Mert a természet beleoltotta az emberi szívbe a nagy törvényt: ölni! Mi sem szebb, mi sem tiszteletreméltóbb, mint ölni!

Június 30. – Ölni törvény; mert a természet vágya az örök fiatalság. Minden öntudatlan tétével azt ki-áltja: „Gyorsan! gyorsan! gyorsan!” Minél többet rombol, annál inkább megújhodik.

Július 2. – Létező, élő ember: mi ez? Minden és semmi. Gondolata a mindenség tükre. Emlékezete és tudománya foglalata a világnak, melynek történetét magában hordja. Mint a dolgok és tények tükre,

minden egyes emberi lény külön kis mindenség a mindenségben.

De kelj útra, vedd szemügyre a fajták nyüzsgését, s az ember egyszeriben semmivé válik! Semmivé, pusztá semmivé. Ül csónakba, távolodjál el a parttól: akármekkora tömeg tolong rajta, rövidesen semmi egyebet sem látsz, mint a partszegély vonalát. Az egyes élő észrevehetetlenné lesz, eltűnik: olyan kicsi és olyan jelentéktelen. Utazd át gyorsvonaton Európát, nézz ki az ablakon. Emberek, emberek, mindig csak emberek; megszámlálhatatlanul, ismeretlenül nyüzsögnek a mezőkön és az utcákon; ostoba parasztok, akik egyebet sem tudnak, mint földet túrni, és rút asszonyok, akik csak ahhoz értenek, hogy elkészítsék hímjüknek a levest, és kölyköket szüljenek világra. Menj el Indiába, menj el Kínába: ott is milliókat és milliókat látsz: születnek, élnek, meghalnak, és nem hagynak több nyomot maguk után, mint az úton az eltaposott hangya. Nézz körül a feketék közt, akik sárkunyhókban húzzák meg magukat, vagy a fehér arabok országában, akik szélben lobogó sátorlapok közt tanyáznak: akkor majd megérted, hogy az ember önmagában, különállóan semmi, végképpen semmi. Hát akkor minden a faj? Mi egy sivatagban bolygó törzs egyetlen, akármelyik élő tagja? S ezek az emberek bölcsek, ezek nem aggodalmaskodnak a halál miatt. Egy ember semmit sem számít a szemükben. Megölik ellenségüket: ez a háború. Valaha így ment a dolog udvarházzról udvarházra, tartományról tartományra.

Igen, járd keresztül-kasul a világot, és vedd szemügyre, hogyan nyüzsög a rengeteg ismeretlen ember. Ismeretlen? Ó, itt rejlik a probléma kulcsa! Ölni azért bűn, mert lajstromba vettük az élőlényeket. Az embert, ahogy megszületik, beírják, nevet adnak neki, megkeresztelik. Törvénybe kerül. Hát ez az! Akit

nem lajstromoztak, az nem is számít: bátran megölheted a mezőn vagy a sivatagban, a hegyek közt vagy a lapályon – mindegy! A természet kedveli a halált; a természet nem büntet meg érte!

Hogy mi az, ami szent? Nos, az anyakönyv! Igen! Az anyakönyv védi az embert. Az ember, az emberélet azért szent, mert anyakönyvbe vették! Hódolat az anyakönyvnek, a törvényes istenségnek! Térdre előtte!

Az Állam ölhet, mert az Államnak joga van módosítani az anyakönyvet. Ha egy háborúban kiirtott kétszázezer embert, egyszerűen törli őket az anyakönyvből, írnokai kezével megsemmisíti őket. Azzal végük. Nekünk azonban, mivel mi nem tudjuk megváltoztatni az anyakönyvi hivatalok irományait, tiszteletben kell tartanunk az életet. Anyakönyv, dicsőséges istenség, ki az előjáróságok templomaiban uralkodik, hódolattal köszöntelek. Még a természetnél is erősebb vagy. Ah! Ah!

Július 3. – Furcsa, sajátos ízű öröm lehet ölni: mikor előttünk van az élő, gondolkodó lény, és kis lyukat ütünk rajta, éppen csak egy apró kis lyukat, aztán látjuk, hogyan folyik ki belőle az a piros valami, amit úgy hívunk, hogy vér, és ami az élet éltetője; s utána már nincs előttünk, csak egy halom puha, hideg, ernyedt, gondolattalan hús!

Augusztus 5. – Én, aki azzal töltöttem életemet, hogy megítéltem és elítéltem, kiejtett szavaimmal megöltem, nyaktilóval kivégeztettem azokat, akik másokat késsel végeztek ki... ha én... ha én is ugyanúgy tennék, mint a gyilkosok, akikre lesújtottam... én... én! – ki tudná meg?

Augusztus 10. – Ki tudná meg valaha is? Ki gyanakodnék éppen énram, kivált ha olyasvalakit választanék, akit semmi érdekem eltenni láb alól?

Augusztus 15. – A kísértés! Belém költözött a kísértés, mint egy alattomos féreg. Itt kúszik, itt fúrja előre magát bennem; itt sétál egész testemben, itt a lelkemben, mely már egyébre sem gondol, mint erre: ölni; szememben, mely vért kíván látni, és halálra éhes; fülemben, melyben állandóan valami ismeretlen, iszonyatos, szívet tépő és tébolyító hang harsog, mint egy utolsó sikoly; lábomban, melyben bizsereg a vágy: menni, menni, oda, ahol a dolog végbemegy majd; kezemben, mely reszket az ölni vágyástól. Milyen jó lehet, milyen egyedülálló; milyen méltó egy szabad emberhez, aki fölötte áll a többinek, ura a szívének és választékos élményeket keres!

Augusztus 22. – Nem bírtam tovább ellenállni. Próbaképpen, kezdetnek, megöltem egy apró kis állatot.

Jánosnak, az inasomnak volt egy kis tengelicéje; szobája ablakában tartotta, kalitkában. Elküldtem valahová, és megfogtam a kis madarat, kezembe fogtam, éreztem kezemben a szíve verését. Meleg volt. Fölvittem a szobámba. Időnként erősebben megszorítottam; ilyenkor szíve hevesebben lüktetett, kegyetlen és gyönyörűséges érzés volt. Majdnem megfojtottam. De akkor nem láttam volna vért.

Fogtam hát egy ollót, kis körömvágó ollót, és három nyisszantással, szép szelíden elvágтам a nyakát. Kitátotta a csőrét, megpróbált kisiklani a kezemből, de erősen fogtam, igen, jól fogtam! – akár egy dühöngő dogot is megfékeztem volna ezzel az erővel, és láttam, ahogy kicsordul a vér! Milyen szép, milyen piros, és hogy csillog! Legszívesebben megittam

volna. Belemártottam a nyelvem hegyét. Ízlett. De olyan kevés vére volt ennek a szegény kis madárnak! Nem élvezhettem a látványt olyan hosszan, ahogyan szerettem volna. Fölséges dolog lehet végignézni, ahogy egy bikának folyik el a vére.

Aztán úgy tettem, mint a gyilkosok, az igazi gyilkosok. Megmostam az ollót, kezet mostam, kiöntöttem a vizet, és a holttestet a kertbe vittem eltemetni. Soha nem fogják megtalálni. Egy eperfa alá ástam el; eztán mindennap megeszem egy szem epret a fáról. Aki ért hozzá, valóban élvezheti az életet!

Inasom sírt; azt hitte, megszökött a madara. Hogyan is gyanakodnék rám! Ah! Ah!

Augusztus 25. – Embert kell ölnöm! Kell!

Augusztus 30. – Megtörtént. Milyen semmiség!

Sétálni mentem a veres-i erdőbe. Az égvilágon semmire nem gondoltam. De egyszer csak egy gyerek került eléem az úton, egy kisfiú; vajás kenyeret majszolt.

Megállt, hogy elmehessek mellette.

– Jó napot, elnök úr – mondja.

Bennem pedig fölötlik a gondolat: „Mi lenne, ha megölném?”

– Egyedül vagy, fiacskám? – kérdezem.

– Igen, elnök úr.

– Egészen egyedül az egész erdőben?

– Igen, elnök úr.

A gyilkosság vágya megrészegített, akár a szesz. Lassacskán közeledtem felé, arra számítottam, hogy elszalad. És egyszerre torkon ragadtam... Szorítom, szorítom a torkát, teljes erőmből! Rám néz, iszonyú szemmel! Milyen szemek! Elkerekült, mély, világos, félelmetes szempár... Soha életemben nem éreztem ilyen brutális fölindulást... de oly rövid ideig tar-

tott! Kis kezével átfogta a kezemet; teste vonaglott, mint madártoll a lángon. Aztán nem moccant többet.

Vert a szívem, ah! a madár szíve! A hullát az árokba löktem, és szénát hajítottam rá.

Hazamentem, jóízűen megvacsoráztam. Milyen semmiség az egész! Vidám voltam, könnyűnek éreztem magam, és mintha megfiatalodtam volna; az estét a prefektuséknál töltöttem, és a társaság dicsérte szellemességemet.

De vért, azt nem láttam! Nyugodt vagyok.

Augusztus 30. – Megtalálták a hullát. Keresik a gyilkost. Ah! Ah!

Szeptember 1. – Letartóztattak két csavargót. De nincs ellenük bizonyíték.

Szeptember 2. – Fölkerestek a gyerek szülei. Sírtak. Ah! Ah!

Október 6. – A nyomozás eredménytelen. Valami csavargó követhette el a gyilkosságot. Ah! Ah! Ha vért láttam volna, azt hiszem, most egészen nyugodt volnék.

Október 18. – Egész valómat átjárja a gyilkolás vágya. Olyasféle ez, mint az a dühös szerelemvágy, mely húszéves korunkban gyötör.

Október 20. – Ez is megvan. Ebéd után a folyóparton sétáltam. Egy fűz alatt megpillantottam egy alvó halászt. Dél volt. A közelben, egy krumpliföld szélén egy ásó volt a földbe szúrva.

Fogtam, visszamentem vele, fölemeltem, mint egy fejszét, és élével széthasítottam a halász koponyáját.

Ó, ez aztán vérzett! Piros vér, velődarabokkal! Belesörgedezett a vízbe. Megfontolt léptekkel továbbsétáltam. Ha megláttak volna! Ah! Ah! Milyen nagy-szerű gyilkos lettem volna!

Október 25. – A halász halála nagy zajt ütött. Unokaöccsét vádolják, aki vele halászott.

Október 26. – A vizsgálóbíró szerint az unokaöcs a bűnös. Így hiszik városszerte. Ah! Ah!

Október 27. – Az unokaöcs elég rosszul védekezik. Azt állítja, bement a városba kenyeret meg sajtot venni. Esküszik rá, hogy nagybátyját azalatt ölték meg, amíg ő oda járt. De ki hiszi el neki?

Október 28. – Az unokaöcs majdnem bevallotta a dolgot, annyira megzavarták. Ah! Ah! Íme az igazságszolgáltatás!

November 15. – Terhelő bizonyítékok az unokaöcs ellen: örökölt volna a nagybátyja után. Én leszek az elnök a tárgyalásán.

Január 25. – Halál! Halál! Halál! Halálra ítéltettem! Az ügyész angyalian beszélt! Ah! Ah! Ez is megvan. Végignézem a kivégzését.

Március 18. – Vége. Ma reggel nyaktiló alá került. Derekasán halt meg, igazán derekasán. Öröömre szolgált! Milyen szép látvány, mikor egy embernek leszeli a fejét! Csak úgy dőlt belőle a vér! Csak úgy dőlt belőle! Ó, ha lehetett volna, megfürödtem volna benne. Milyen gyönyörűség lett volna: aláfeküdni, hagyni, hogy az arcomba folyják, átítassa a haja-

mat, aztán fölállni, vörösen, talpig vérvörösen! Ó, ha tudnák!

Most már várok, most már várhatok. Hiszen egy semmiség elég lenne hozzá, hogy rajtakapjanak.

A kézirat még több lapon át tartott, de új bűnről már nem számolt be.

Az elmeorvosok, akiknek megmutatták, azt állítják, sok olyan őrült él a földön, akiről nem tudunk; éppoly ügyesek és félelmetesek, mint ez az eszelős szörnyeteg.

1885. szeptember 10.

Rónay György fordítása

Oktalanság

IMPRUDENCE

A házasságuk előtt szűziesen, égi szerelemmel szerették egymást. Az ismeretségük egy kellemes találkozással kezdődött az óceán partján. Paul kedvesnek találta a piros kislányt, aki világos napernyővel, üde ruhában sétálgatott a tágas tengerparti tájon. Szerette ezt a törékeny szőkeséget, a kék hullámok és a hatalmas égbolt foglatában. Szíve ellágyult ettől az alig kivirágzott asszonytól, és ellágyulása egybeolvadt azokkal a homályos és hatalmas érzésekkel, melyeket a heves és sós szél, a napfénnel és hullámmal teli óriási táj ébresztett lelkében, szívében és ereiben.

A lány azért szerette őt, mert Paul udvarolt neki, mert fiatal volt, elég gazdag, kedves és finom lelkű. Azért szerette, mert természetes, hogy a fiatal lányok szeretik a fiatalembereket, akik gyöngéd szavakat mondanak nekik.

Három hónapig éltek egymás mellett, kéz a kézben, szem a szemben. Ha reggel, fürdés előtt, az új nap hűvösségében köszöntötték egymást, és ha este a homokparton, a csillagok alatt, a csendes éjszaka langyosságában halkan, nagyon halkan suttogva elbúcsúztak egymástól, ez már olyan ízű volt, mint a csók, bár az ajkuk sosem találkozott.

Mihelyt elaludtak, egymásról álmodtak, mihelyt fölébredtek, egymásra gondoltak, és még nem mondták, de egész testükkel, egész lelkükkel egymást hívták, egymást kívánták.

A házasságuk után földi szerelemmel imádták egy-

mást. Eleinte fáradhatatlanul tombolt az érzékiségük; azután a tapintható költészet, a kitanult ölelések, a kedves és huncut leleményesség rajongó gyöngédsége következett. Minden pillantásuk valami bujaságot jelentett, és minden mozdulatuk az éjszaka forró meghittségét idézte.

Most már, még be sem vallva maguknak, talán még föl sem fogva, kezdtek belefáradni egymásba. De azért nagyon szerették egymást. Csak már nem volt semmi új mondanivalójuk egymásnak, nem tudtak semmi olyat csinálni, amit már gyakran ne csináltak volna, nem tudtak semmit tanulni egymástól, még egy új szerelmes szót se, egy meglepő ölelést se, egy hangsúlyt se, amely áttüzesítette volna az ismert és oly gyakran ismételt igét.

De azért erőlködtek, hogy fölszítsák első öleléseik lohadó lángját. Mindennap kieszeltek szerelmes fű-fangokat, gyermeteg vagy szövevényes pajkosságokat, sok-sok kétségbeesett kísérletet, hogy fölizzítsák szívükben az első napok csillapíthatatlan hevét és ereikben a mézeshetek tüzeit.

Időnként addig korbácsolták vágyaikat, hogy egy-egy órára ismét találkoztak a felcsigázott mámorral, de azt is csakhamar fáradt csömör követte.

Kipróbálták a holdvilágot, langyos estéken sétálgattak a lombok alatt, kipróbálták a ködben fürdő partok költőiségét, a nyilvános multságok izgalmát.

Nos, egy reggel Henriette így szólt Paulhoz:

– Nem mennénk el vacsorázni egy kabaréba?

– Dehogynem, drágám.

– Egy nagyon ismert kabaréba.

– Dehogynem.

Paul kérdő tekintettel nézett a feleségére, jól látta, hogy nem akarja kimondani, amit gondol.

Henriette folytatta:

– Tudod, egy olyan kabaréba... hogy is mond-

jam?... egy félvilági kabaréba... egy olyan kabaréba, ahová találkára járnak.

Paul mosolygott:

– Igen, értem: egy kávéház különszobájába?

– Oda. De olyan kávéházba, ahol téged ismernek, ahol már étkeztél... nem is... ahol vacsoráztál... szóval tudod... szóval... szeretném... nem, ezt nem merem kimondani.

– Mondd csak, drágám, mit számít az miköztünk? Nekünk nincsenek apró titkaink.

– Nem, nem merem.

– Ugyan, ne szemérmeskedj már. Mondd már!

– Hát... hát... szeretném... szeretném, ha a szeretődnek néznének... na... és hogy a pincérek, akik nem tudják, hogy nősz vagy, a szeretődnek tekintsenek, és te is... hogy a szeretődnek higgy engem, egy órára, azon a helyen, ahol biztos vannak emlékeid!... Tessék!... És magam is azt fogom hinni, hogy a szeretőd vagyok. Súlyos hibát fogok elkövetni... Megcsallak... teveled... Tessék!... Nagyon csúnya dolog... De szeretném... Ne akard, hogy elpiruljak... Érzem, hogy elpirulok... Nem is képezed, hogy mennyire... mennyire... fölizgatna, ha így vacsoráznék veled, egy ilyen illetlen helyen... egy különszobában, ahol szeretkeznek minden este... minden este... Nagyon csúnya dolog... Piros vagyok, mint a pipacs... Ne nézz rám!

Paul jót mulatott rajta, és nevetve válaszolt:

– Jó, ma este elmegyünk egy nagyon rendes helyre, ahol ismerős vagyok.

. Hét óra felé egy körúti kávéház lépcsőjén mentek fölfelé, Paul mosolyogva, diadalmas képpel, Henriette félénken, lefátyolozva, elragadtatva. Ahogy beléptek egy különszobába – négy fotel és egy széles, vörös bársonykerevet volt benne –, megjelent a fő-

pincér fekete frakkban, és átnyújtotta az étlapot. Paul odaadta a feleségének.

– Mit akarsz enni?

– Én nem is tudom, mit esznek itt.

Paul felolvasta neki az étellitániát, míg levetette a felöltőjét, s átadta az inas kezébe. Azután így szólt:

– Erőmenü – szárnyasleves, hirtelen sült csirke, nyúlgerinc, homár amerikaiasan, jó fűszeres vegyes saláta, és csemegesampányt iszunk.

A főpincér a fiatalasszonyra nézett, és mosolygott. Visszavette az étlapot, és halkán ezt kérdezte:

– Sampány bort vagy pezsgőt óhajt, Paul úr?

– Pezsgőt, jó száraz pezsgőt.

Henriette boldogan hallotta, hogy a pincér tudja a férje nevét.

Leültek egymás mellé a kerevetre, és vacsorához láttak.

Tíz gyertya világított nekik; fényüket egy nagy tükör verte vissza, amit elhomályosított a lapjára karcolt ezernyi név, melyek valami hatalmas pókhálót borítottak a tiszta üvegre.

Henriette ivott egyre-másra, hogy megjöjjön a hangulata, bár az első poharak után kábultnak érezte magát. Paul fölhevült az emlékeitől, minduntalan a felesége kezét csókolgatta. A szeme csillogott.

Henriette furcsán izgatottnak érezte magát ezen a kétes helyen, nyugtalannak, boldognak, egy kicsit piszkosnak, de lobogott benne a gerjedelem. Két komoly, szótlán inas járt-kelt gyorsan és halkán; megszokták, hogy mindent látnak, de mindent elfelejtene, csak a kellő pillanatban lépnek be, és kivonulnak a meghitt percekben.

A vacsora derekán Henriette már részeg volt, egészen részeg, és Paul nagy vígan, teljes erejével szorongatta a térdét. A felesége most már nekibátorodott,

kipirult arccal, eleven, nedvesen csillogó szemmel csacsogott.

– Te, Paul, most vallj be mindent, tudod, mindent tudni akarok.

– Mit, drágám?

– Nem merem megmondani.

– Mondd csak...

– Volt sok... szeretőd... énelőttem?

Paul kissé zavart lett, habozott, nem tudta, titkolja-e hódításait, vagy eldicsekedjen velük.

Henriette ismét megszólalt:

– Kérlek, áruld el, sok volt?

– Hát, volt egynéhány.

– Hány?

– Nem is tudom... Ki tudja azt?

– Nem számoltad őket?

– Persze hogy nem.

– Ó, akkor sok szeretőd volt?

– Persze.

– Körülbelül hány?... Csak körülbelül.

– Fogalmam sincs, drágám. Egyik esztendőben sok, a másikban sokkal kevesebb.

– Mondd, évente mennyi?

– Hol húsz-harminc, hol csak négy-öt.

– Ó, akkor az összesen több mint száz nő.

– Hát igen, körülbelül.

– Ó, milyen undorító!

– Mért volna undorító?

– Mert undorító, ha belegondol az ember... ez a sok nő... meztelenül... és mindig... mindig ugyanazért... Ó, ez már igazán undorító, több mint száz nő!

Paul meghökkent, hogy a felesége undorítónak találta a dolgot, és olyan fölényes képpel válaszolt, ahogy a férfiak szokták a nőknek tudtukra adni, hogy számárságot beszélnek:

– Na, ez aztán a fura! Ha száz nő undorító, akkor egy is az.

– Nem, dehogyis!

– Mért nem?

– Mert egy nő, az viszony, abba szerelmes vagy, száz nő meg mocskok, illetlenség. Nem értem, hogy adhatja össze magát egy férfi minden piszkos utcalánnyal...

– Dehogy piszkosak, nagyon tiszták.

– Nem lehet tiszta, ha az ő mesterségüket űzi az ember.

– Ellenkezőleg, a mesterségük miatt olyan tiszták.

– Pfuj! Csak elgondolni is, hogy tegnap mással csinálták ugyanazt! Ocsmányság!

– Nem ocsmányabb, mint inni ebből a pohárból, amiből ki tudja, ki ivott ma reggel, és amit, nyugodt lehetsz, sokkal rosszabbul mostak meg, mint...

– Hallgass, meg vagyok döbbenve...

– Hát akkor minek kérdezed, hogy voltak-e szeretőim?

– Mondd, a szeretőid utcalányok voltak mind?... Mind a száz?

– Dehogy, dehogy...

– Akkor mik voltak?

– Hát, színésznők... meg... munkáslányok, meg... néhány társasági hölgy...

– Hány társasági hölgy?

– Hat.

– Csak hat?

– Igen.

– Csinosak voltak?

– Persze.

– Csinosabbak, mint az utcalányok?

– Nem.

– Melyiket szeretted jobban, az utcalányt vagy a társasági hölgyet?

- Az utcalányt.
- Te piszok! Miért?
- Mert nem szeretem a műkedvelőket.
- Borzalom! Tudod, hogy utálatos vagy? És mondd, érdekes volt így sorra venni őket?
- Persze.
- Nagyon?
- Nagyon.
- Mi volt olyan érdekes? Nem egyformák?
- Dehogyan.
- Ah! A nők nem egyformák?
- Egyáltalán nem.
- Semmiben?
- Semmiben.
- Jaj de furcsa! Mi más rajtuk?
- Hát, minden.
- A testük?
- Persze, a testük.
- Az egész testük?
- Az egész testük.
- Hát még mi?
- Hát... ahogy csókolnak, ahogy beszélnek, ahogy mondanak dolgokat, a legapróbbakat is.
- Ah! És nagyon érdekes a változatosság?
- Persze.
- És a férfiak is különböznek?
- Azt már nem tudom.
- Nem tudod?
- Nem.
- Biztos különböznek.
- Igen... kétséggkívül...

Henriette a pezsgőspohárral a kezében elgondolkozott. A pohár tele volt, s ő egy hajtásra kiitta: azután letette az asztalra, két karjával átkulcsolta a férje nyakát, és a szájába suttogta:

- Ó, hogy szeretlek, drágám!...

Paul magához rántotta egy szenvedélyes öleléssel. . . Egy belépő pincér kihátrált, és behúzta maga után az ajtót; a felszolgálás úgy öt percig szünetelt.

Amikor a főpincér ismét megjelent komoly, méltóságteljes képpel, és csemegének bevitte a gyümölcsöt, Henriette megint egy tele poharat tartott az ujjai közt, a sárga és áttetsző nedű mélyére nézett, mintha valami ismeretlent keresne ott, amiről álmodzott, és réveteg hangon ezt suttogetta:

– Igen! Azért biztos nagyon érdekes!

1885. szeptember 15.

Benyhe János fordítása

Belhomme gazda bogara

LA BÊTE À MAÎT' BELHOMME

A Le Havre-i gyorskocsi útra készen állt Crique-tot-ban; és az utasok is teljes számmal összegyűltek ifjabb Malandin fogadója, a Kereskedő-ház udvarán, várták a névolvasást.

A kocsi sárgára volt mázolva, s a kerekek is sárgák lehettek valaha, de most már csaknem szürkének látszottak a rájuk tapadt sártól. Az elülsők egészen aprók voltak, a hátulsók magasak és törékenyek: ezek hordozták a felfúvódott állati hasra emlékeztető, idomtalan utasfülkét. A három fehér gebét, melynek ezt a batár-szörnyet el kellett vontatnia, már befogták – kettőt egymás mellé, a harmadikat előre –, hatalmas fejük, nagy kerek térdük rögtön szembetűnt. Úgy látszott, máris elszunnyadtak e különös jármű előtt.

Most megjelent Césaire Horlaville, a kocsis, egy alacsony növésű, potrohos, de azért fürge kis ember – nemhiába hágott fel lépten-nyomon a kerekekre, kúszott fel a kocsitetőre, arca vörös volt a szabad levegőtől, esőtől, vihartól és a kupicáktól, szeme hunyori a széltől és a jégtől –, keze fejével megtörölte száját, és kilépett az udvarra. A mozdulatlanul váró parasztasszonyok előtt jókora kerek kasok álltak, tele riadt baromfival. Césaire Horlaville fogta és sorra felrakta valamennyit a kocsi tetejére, aztán, már sokkal óvatosabban, elhelyezte mellettük a tojásos kosarakat, végül pedig feldobott néhány zacskó magot és zsebkendőbe, vászon- vagy papírdarabba bugyolált

apró csomagot. Majd kinyitotta a hátsó ajtót, s egy listát húzva elő zsebéből, szólítani kezdte a neveket:

– A gorgeville-i plébános úr!

A pap kivált a csoportból: hatalmas szál férfi volt, széles vállú, testes, lilásba játszó arca barátságos. Felhúzta reverendáját, mint a nők a szoknyájukat, a hágcsóra lépett, és bemászott a batárba.

– A rollebosc-les-grinets-i tanító!

A nyurga, félszeg ember, térdét verdeső császárbátjában, sietve lépett a kocsihoz; és ő is eltűnt a nyitott ajtóban.

– Poirot gazda, két hely!

Jött Poirot, egy magas, hajlott hátú paraszt, eke görnyesztette, koplalás aszalta, csontos, bőre szikkadt a mosdatlanságtól. Nyomában aprócska, sovány felesége – akár egy fáradt kecske –, két kézzel markolva óriási, zöld ernyőjét.

– Rabot gazda, két hely!

Rabot tétozózott, határozatlan természet volt. Inkább megkérdezte:

– Csakugyan engem hísz?

A kocsisnak, akit „kópénak” becéztek, már nyelven volt egy tréfás visszavágás, amikor Rabot hirtelen az ajtó felé lódult – felesége taszította hátba, egy magas, szögletes fehérnép, kerek, hordónyi hassal és lapátenyerekkel.

Rabot úgy csusszant be a kocsiba, mint patkány a lyukba.

– Caniveau gazda!

Valóságos hústorony alatt nyögtek fel a rugók – többet nyomott, mint egy ökör –, aztán őt is elnyelte a sárga fülke.

– Belhomme gazda!

A hosszú, szikár paraszt félrebicsaklott nyakkal, szenvedő arccal kullogott oda, fülén zsebkendővel, mint akit erős fogfájás gyötör.

Mindnyájan kék zubbonyt hordtak ósdi, különös szabású, fekete vagy zöldes posztóból készült ünnep-lőjük fölött, amelyben Le Havre utcáit róják majd; fejükön magas, tornyos selyemsapka, a normandiai viselet legfőbb ékessége.

Césaire Horlaville becsapta öreg bárkája ajtaját, felkapaszkodott a bakra, és nagyot csördített az ostorral.

A lovak mintha felriadtak volna: megrázták nyakukat, csengőik halkán megzendültek.

A kocsis ekkor teli tüdőből elordította magát: „Gyí!” – és végigvágott a lovakon. Azok megmozdultak, nekirugaszkodtak, s lomha, egyenetlen kocogással útnak eredtek. A kocsi zötyögve, bukdácsolva szaladt mögöttük, meglazult ablaktáblái, ócska rugói furcsa mód csörömpöltek, míg az utasok imbolygó sorain minden zökkenőnél hullámváz futott végig.

Sokáig nem szólt senki, a plébános iránti tisztelet megbénította a nyelveket. Ő kezdte meg a társalgást, lévén beszédes és közvetlen ember.

– Nos, Caniveau uram, hát hogy van mindig?
– kérdezte.

A mázsás paraszt, akit termete, nyaka, potroha – egész testi valója rokonított a pappal, mosolyogva felelte:

– Csak egyformán, egyformán, és a plébános úr?
– Ó, nekem sosincs okom panaszsra.
– És maga, Poiret uram? – kérdezett tovább a pap.
– Ó, megvónék én is, csak a repce hozna többet az idén; mer úgy állnak a dógok, hogy a többit épp evvel kéne pótolni.

– Hát igen, nehéz idők járnak.

– Úgy ám, nehéz idők – hagyta rá Rabot nagydarab felesége, olyan hangon, mint egy bakakáplár.

Mivel szomszéd falubéli volt, a plébános csak névről ismerte.

– Maga a Blondel lány? – kérdezte.

– Én, engem vett el Rabot.

A cingár, félénk Rabot arcán elégedett mosoly terült szét; üdvözölte a társaságot, nagy biccentéssel köszönt, mintha azt mondaná: „Ehol e, én vagyok az a Rabot, aki elvette a Blondel lányt.”

Egyszer csak Belhomme, aki még mindig a fülén tartotta zsebkendőjét, keservesen nyögni kezdett. Ilyenformán: „Uhh... uhh... uh”, és lábával dobogva is jelezte, hogy iszonyúan kínlódik.

– Ennyire fáj a foga? – fordult oda a plébános.

A paraszt egy pillanatra abbahagyta a nyögést:

– Nem a fogam a... plébános úr – felelte. – Nem a fáj... A fülembe van a baj, bévül.

– Mi van a fülében? Tályog?

– Tályog-e, nem-e, azt nem tudom, de hogy egy nagy bogár, az tény és való, merhogy a pajtában aludtam, a szénán: akkor mászott be.

– Egy bogár? Biztos benne?

– Hogy biztos vagyok-e? Akár az üdvösségembe, plébános úr, hisz furtonfúrt rág itt a fülembe. Leeszi a fejem, az szent, leeszi! Jaj... uh... uh... uh...

És megint rákezdte a dobogást.

Az eset nagy érdeklődést keltett a kocsiban. Mindenki kifejtette véleményét. Poiret pókra gyanakodott, a tanító viszont erősítgette, hogy hernyóról van szó. Ő már látott ilyet az orne-i Campemuret-ben, ahol hat évig élt; sőt, azt is tudta, hogy a hernyó a fejébe is behatolt az illetőnek, s az orrán át távozott. Mivel azonban a dobhártyát átfúrta, az illető megsüketült erre a fülére.

– Én inkább azt mondanám: giliszta – jelentette ki a plébános.

Belhomme, fejét oldalra hajtva és az ajtónak támasztva – ő szállt fel utolsónak –, szüntelenül nyögött.

– Jaj... uhh... uh... uh... akármi legyen, ha nem hangya ez, egy nagy hangya, mer irgalmatlanul csíp... Ó, plébános úr... most meg nyargal... nyargal... Jaj... uhh... uhh... meg kő veszni tüle!

– Orvosnál nem vótál? – kérdezte Caniveau.

– Nem én!

– Aztán mér nem?

Az orvostól való félelem mintha meggyógyította volna Belhomme-ot.

Kiegyenesedett, de a zsebkendőt azért nem tette el.

– Mán mér! Te tán szívesen vesztegeted a pénzed ezekre a naplopókra? A doktor eljött vóna egyszer, kétszer, háromszor, négyszer, ötször is! Az annyi, mint két tallér, két egész tallér, a szent!... És micsinált vóna, mondd meg nekem, micsinált vóna ez a naplopó, mi? Tudod-e?

Caniveau elnevette magát.

– Nem én. Oszt most hová igyekszel emígy?

– Le Havre-ba, Chambrelanhoz.

– A meg ki?

– Hát a javasember.

– Miféle javasember?

– Aki apámat is meggyógyította.

– Apádat?

– Azt hát, igaz, jó ideje annak.

– Mér, neki mi baja vót?

– Megrekedt benne a szél, oszt már alig bírta mozgatni kezit-lábát.

– És micsinált neki ez a Chambrelan?

– Meggyúrta, mint mikor a kenyeret dagasztják, megnyomkodta két marokkal! És nem telt bele pár óra, elment a szél!

Belhomme szentül hitte, hogy Chambrelan ráolvasást is alkalmazott, de erre nem mert hivatkozni a plébános előtt.

Caniveau ismét megszólalt, nevetve mondta:

– Nem valami nyúl van a te füledbe, mi? Tán ebbe a lyukba vackolt be, a sok tövis mián. No, várj csak, rögvest kiugratom.

Azzal hangtölcsért formált a tenyeréből, és utánozni kezdte a vadat hajtó kutyák ugatását. Csaholt, kaffogott, nyöszörgött, ugatott. Nagy derültség támadt a kocsiban, még a tanító is nevetett, bár nem volt szokása.

Belhomme-nak azonban láthatólag rosszul esett a gúnyolódás, úgyhogy a plébános másra terelte a szót, Rabot nagydarab feleségéhez fordult:

– Nagy maguknál a család, ugye?

– Nagy, plébános úr... Haj, de nehéz fölnevelni azt a sok kölyket!

Rabot bólintott, mintha ő is mondaná: „Bizony, nehéz fölnevelni őket.”

– Hány gyerek van?

Az asszony határozottan, erős és biztos hangon vágta ki:

– Tizenhat, plébános úr! Tizenöt van az uramtól!

Rabot még szélesebben vigyorgott, s megint odabiccintett a társaságnak. Az ám, tizenöt gyereket csinált – ő, Rabot, egymagában! Az asszony tanúsítja! Senki nem vonhatja hát kétségbe. Büszke is rá, a ragyogóját!

De a tizenhatodik vajon kitől van? Erről nem szólt Rabot-né. Nyilván az első volt, igaz? Bár lehet, hogy tudták is, mert senki sem lepődött meg. Még Caniveau se figyelt fel.

Ám Belhomme egyszer csak megint rázendített:

– Jaj!... uhh... uhh... uhh... hogy tur-turkál odabenn... Jaj, meg kő veszni tőle!

A kocsi megállt a Polyte kávézó előtt. A plébános Belhomme-ra nézett:

– Ha egy kis vizet öntünk a fülébe, talán kijön, ami kínozza. Megpróbáljuk?

– Már hogyne! Csakis.

Mindenki leszállt, hogy ott legyen a műtétnél.

A plébános mosdótálat, törülközőt és egy pohár vizet kért; majd meghagyta a tanítónak, hogy nyomja a beteg fejét mélyen a tál fölé; és mihelyt a víz behatolt a füljáratba, hirtelen fordítsa meg.

Caniveau azonban, belekémlelve Belhomme fülébe, hátha szabad szemmel is meglátja a bogarat, hirtelen felkiáltott:

– Hinnye, a nemjóját, micsoda kulimász! Ezt ki kő kotorni elébb, öregem. Sose kecmereg ki a nyulad ebből a csirizbül. Beleragad mind a négy lába.

A plébános is megvizsgálta a rést, s túl szűknek és túlságosan eltömődöttnek találta a bogár kilakoltatásához. A tanító takarította ki egy gyufaszál és egy rongy segítségével. Aztán a plébános, feszült várakozás közepette, fél pohár vizet öntött a szabaddá tett nyílásba – a víz szétfolyt Belhomme arcán, megnedvesítette haját és nyakát. A tanító akkor hirtelen megfordította a fejét a mosdótál fölött, olyan mozdulattal, mintha le akarná csavarni. Néhány csepp hullott a fehér edénybe. Mindenki fölé hajolt. Bogárnak se híre, se nyoma.

Belhomme azonban kijelentette:

– Nem érzek mán semmit – mire a plébános diadalmasan felkiáltott:

– Biztos megfulladt!

Ebben valamennyien megnyugodtak. Visszaültek a kocsiba.

Ám alig kerekeztek tovább, Belhomme iszonyú ordításban tört ki. A bogár felébredt – állította –, és nekivadult. Sőt, bemászott a fejébe, most már az agyvelejét rágja. Belhomme úgy üvöltött és vonaglott, hogy Poiret-né azt hitte, megszállta az ördög

– sírva fakadt, s hányta magára a keresztet. A fájdalom aztán csitult egy kissé, s ekkor a beteg közölte, hogy a BOGÁR körbejár a fülében. Ujjával mutatta az útját, szinte látta, szemmel követte:

– Erre mén e... uhh... uhh... uhh... Meg kő veszni tőle!

Caniveau nem állhatta meg szó nélkül:

– A víztől dühödött a meg. Tán borhó van szokva.

Megint kitört a nevetés. És Caniveau folytatta:

– Mingyán odaérünk a Bourbeux kávézóhoz, ott adj neki egy kis törkölyt, és megcsöndesül menten, meglásd.

De Belhomme már nem bírta türtőztetni magát. Úgy ordított, mintha nyúznák. A plébánosnak tartania kellett a fejét. Megkérték hát Césaire Horlavlille-t, álljon meg az első háznál.

Csakhamar oda is értek egy út menti majorhoz. Belhomme-ot bevitték, s ráfektették a konyhaasztalra, hogy megismételjék a műtétet. Caniveau még mindig amellet kardoskodott, vegyítsék a vizet pálinkával, attól megrészegedik és elalszik a bogár, sőt talán el is pusztul. A plébános azonban az ecetet választotta.

Ezúttal cseppenként töltötték a keveréket a fülbe, hogy leszivároгjon egész a bogár fészkéig, és pár percig benne hagyták.

Majd itt is előkerült egy mosdótál, s a plébános és Caniveau, ez a két óriás egyszerre átfordította Belhomme-ot, a tanító pedig megkopogtatta az egészséges fülét, hogy a másiktól minden kitisztuljon.

Még Césaire Horlavlille is bejött – az ostor a kezében –, hogy lássa, mi történik.

És a mosdótálban egyszer csak apró, barna pont jelent meg, semmivel se nagyobb egy hagymamagnál. De azért mozgott. Bolha volt! Meglepett kiáltások hallatszottak, majd kirobbant a nevetés. Egy bolha!

Ó, ez igen, ez aztán igen! Caniveau a combját csapkodta, Césaire Horlaville az ostorát pattogtatta; a plébános hahotája a számárordításra emlékeztetett, a tanító nevetése a tüsszentésre, míg a két nőből kodácsolásszerű hangokat csalt ki a vidámság.

Belhomme felült az asztalon, ölébe vette a mosdótálat, s komoly figyelemmel és kielégült dühvel szemlélte a csepp vízben evickélő legyőzött kis állatot.

– Hát megvagy, te dög – morogta, és ráköpött.

A kocsis majd megpukkadt nevetében, s egyre csak ezt hajtogatta:

– Egy bóha, egy bóha! Hát megvagy, beste féreg, beste féreg, beste féreg!

Majd hogy lecsillapodott egy kissé, elkiáltotta magát:

– Gyerünk, indulás! Elég időt veszítettünk.

És az utasok, még mindig nevetgélve, visszamenek a kocsihoz. Belhomme azonban, aki utolsónak ért odá, kijelentette:

– Én menek haza Criquetot-ba. Semmi dógom Le Havre-ban ilyenkor.

Mire a kocsis:

– Bánom is én, hanem a helyed, azt fizesd meg!

– Csak felit kérheted, merhogy nem vagyunk túl félúton.

– De igenis, az egészet kérem, merhogy aszontad, végiggyüssz.

A vita csakhamar bösz veszekedéssé fajult: Belhomme esküdözött, hogy nem ad többet hús szounál, Césaire Horlaville viszont erősgette, hogy azért is negyvenet fog kapni.

Ordítottak egymással, farkasszemet nézve, közvetlen közlelről.

Caniveau leszállt.

– Először is fizetsz negyven sout a főúrnak, osztán

egy pohárral mindnyájunknak, az annyi, mint ötvenöt, osztán adsz húszat Césaire-nek. Így rendbe van, kópé?

A kocsis felragyogott a gondolatra, hogy Belhomme-nak három frank hetvenötöt kell leszurkolnia:

– Rendbe!

– Akkor hát fizessél.

– Nem én. Kezdem azon, hogy a főúr nem is doktor.

– Ha nem fizetsz, visszapakollak a Césaire kocsijára, és viszlek Le Havre-ba.

Azzal az óriás átnyalábolta Belhomme-ot, és felkapta, mint a pelyhet.

Amaz látta, hogy hasztalan ellenkezik. Előhúzta bukszáját, s fizetett.

Aztán a batár továbbgördült Le Havre felé, Belhomme pedig indult vissza Criquetot-ba, s az utasok elcsöndesedve nézték, hogyan imbolyog hosszú lábcsárai fölött kék zubbonya az út fehér szalagján.

1885. szeptember 22.

Somogyi Pál László fordítása

A szalonkák

LES BÉCASSES

Drágám, azt kérdi, miért nem térek már vissza Párizsba; sehogy sem érti a dolgot, és már-már meg is neheztel érte. Nos, megmondom az okát, bár ezt alighanem még felháborítóbbnak találja majd: hol az a vadász, aki szalonkahúzáskor visszatér Párizsba?

Igaz, megértem, sőt, többé-kevésbé szeretem is a városi életet, mely a szobában és a járdán zajlik; de a szabad élet, a kemény, őszi vadászélet inkább kedvemre való.

Párizsban sose érzem, hogy kint vagyok; mert végtére is az utca sem egyéb nagy, közös, tető nélküli lakásnál. Vajon levegőn van-e az ember két fal közt, fa- vagy kőkockákat taposva, mindenfelől épületekkel körülvéve, a legparányibb zöld folt, talpalatnyi mező vagy erdő nélkül, ameddig csak ellát? Ezren és ezren haladnak el mellette, lökdösik, üdvözlik, és szólítják meg; s az a pár csepp víz, mely esős napokon végigcsorog az ernyőmön, édeskevés ahhoz, hogy a tér, a szabad természet érzetét keltse bennem.

Itt viszont pontosan érzékelem és élvezem a különbséget „kint” és „bent” között... De most nem erről akarok beszélni...

Szóval – húznak a szalonkák.

Hadd említsem még meg, hogy tágas normandiai házban lakom, völgy mélyén, egy kis folyó mellett, és vadászom majd mindennap.

Egyébként olvasok; még hozzá olyasmit olvasok, amire a párizsi embernek nem jut ideje: egy igen ko-

moly, igen mély, igen érdekes munkát, szerzője derék tudós, valóságos lángelme, egy külföldi, aki egész életét azzal töltötte, hogy egy bizonyos kérdést tanulmányozott, s bizonyos tényeket vizsgált, amelyek szerveink működésének értelmünkre tett hatására vonatkoznak.

De nem erről, a szalonkákról akarok beszélni. Nos, két barátommal, a d'Orgemol fivérekkal elhatároztuk, hogy itt töltjük az egész vadászydényt, megvárjuk az első hidegeket. Aztán, mihelyt beáll a fagy, átköltözünk Fécamp melletti, cannetot-i tanyájukra, mert van ott egy remek kis erdő, egy isteni kis erdő, ahol húzáskor minden szalonka megpihen.

Ismeri, ugye, a d'Orgemolokat, ezt a két óriást, ezt a két ősnormandot, ezt a két fitagját annak a régi és hatalmas hódító fajnak, mely megszállta Franciaországot, megvette és megtartotta Angliát, gyökeret vert a régi világ minden csücskében, városokat emelt mindenütt, előzőnlötte és csodálatos művészettel ajándékozta meg Szicíliát, megverte az összes királyt, kifosztotta a legbüszkébb városokat, átlátott a pápák papi furfangján és kifogott rajtuk, agyafúrta a lévén ezeknél az itáliai egyházfejedelmeknél és legfőként: gyerekeket hagyott a föld valamennyi ágyában. A d'Orgemolok díszpéldányai ennek a fajtának, ízig-vérig normandok, hangjuk, kiejtésük, észjárásuk, szőkeségük, tengerzöld szemük – minden normand bennük és rajtuk.

Ha együtt vagyunk, tájszólásban beszélünk, normand módra élünk, gondolkodunk és cselekszünk, szárazföldi normandokká vedlünk, s parasztabbá a bérlőinknél.

Nos, két héttel ezelőtt már javában vártuk a szalonkákat.

Simon, az idősebbik, minden reggel így biztatott:

– Hohó, keleti szél fú, fagyni fog. Még két nap, és megjönnek.

Gaspard, az öccse akkurátosabb ember volt, ő nem beharangozni, bejelenteni akarta a fagyot.

Múlt csütörtökön aztán már hajnalban berontott hozzám a nagy újsággal:

– Itt van, egész fehér a föld! Csak két napig kitartson, és megyünk Cannetot-ba.

És két nap múlva valóban elindultunk Cannetot felé. Jót nevetett volna rajtunk, drágám, ha akkor lát. Egy különös vadászkocsin utaztunk ugyanis, még apám építtette. Igen, építtette – ez az egyetlen szó talál erre a mozgó műemlékre, vagy inkább: erre a guruló földindulásra. Minden van rajta: ládák az elemózsiának, ládák a fegyvereknek, ládák a poggyásznak, légzőnyílásos ládák a kutyáknak. És minden földél alatt, az utasokat kivéve – ezek korláttal ellátott padkákon kucorognak, három emelet magasságban a roppant kerekek fölött. Ki-ki úgy kapaszkodik fel a helyére, ahogy tud, kézzel, lábbal, sőt akárhányszor foggal is húzódkodva, mert hágcsóról nem gondoskodtak az építők.

Megmásszuk hát a két d’Orgemollal ezt a hegyet, úgy bebagyulálva mindhárman, mint a lappok. Báránybőr bekecs van rajtunk; nadragunk fölött vastag gyapjúharisnya, a gyapjúharisnya fölött pedig lábszárvédő; fejünkben fekete prémsapka, kezünkön fehér prémkesztyű. Elhelyezkedünk, majd Jean, a legényem feldob három tacsót: Pifet, Pafot és Bajuszt. Pif Simoné, Paf Gaspard-é, Bajusz meg az enyém. Olyanok, mint három szőrös kis krokodil. Hosszúak, görbék, lábuk kurta és gacsos, gubancos bundájuk sárga bozótra emlékeztet. Fekete szemük épp hogy kivillan a szemöldök, fehér tépőfoguk a szakáll alól. Sose zárjuk be őket a kocsi guruló kutyaólyaiba. Ott

maradnak lábnál, mindegyik meleget tart a gazdájának.

Aztán nekivágtunk, kegyetlenül zötykölődve. Fagyott – fagyott derekasan. Ahogy kívántuk. Öt óra tájt érkezünk meg. Picot gazda, a majoros már várt a kapu előtt. Ő is mokány legény, nem magas, inkább testes, zömök, erős, mint a bivaly, ravasz, mint a róka, mindig mosolygós, mindig derűs, és minden arannyá válik a kezében.

A szalonkahúzás neki is nagy ünnepe.

A major tágas, régi épület, udvarán almafák, s az udvar körül, négyes sorban, bükkök csatáznak a sose nyugvó tengeri széllel.

A konyhában lobog a tűz: a mi tiszteletünkre rakták.

Asztalunkat szorosan a magas kandalló mellé állították, ahol kövér jérce forog, pirul az erős lángon, zsírja agyagtálba csorog.

Itt a majorosné fogad: magas, kevés beszédű asszony, nagyon udvarias, de a gazdaság egészen leköti, fejében ügyek és számok, gabona-, baromfi-, birka- és marhaárak zsongnak örökké. Kardos asszony, rendszerető és rendtartó, nagy a becsülete a környéken.

A konyha másik végében hosszú asztal, melyet mindjárt körülül majd a cselédség: kocsisok, béresek, napszámosok, béreslányok, pásztorok; és valamenynyien némán nyelik az ételt gazdasszonyuk éber felügyelete alatt, bennünket figyelve közben, akik Picot-val vacsorázunk, vidám fecsegését hallgatjuk. Majd amikor emberei jóllaktak már, Picot-né is asztalhoz ül – egyedül, félrehúzódva eszik, keveset, és csak amúgy futtában, szeme a szolgálón.

Ha nincs vendég, együtt vacsorázik a háznéppel.

Közös szobában alszunk, a két d'Orgemol meg én,

a szoba fehér, csupasz, meszelt falú, és nincsen benne más, mint három ágy, három szék s három mosdótál.

Mindig Gaspard ébred fel elsőnek, és harsány ébresztőt fúj. Félóra alatt elkészül mindenki, s máris indulunk Picot-val, aki szintén szenvedélyes vadász.

Hozzám jobban vonzódik Picot, mint a gazdáihoz. Hogy miért? Nyilván mert én nem vagyok a gazdája. Mi ketten tehát jobb felől vágunk neki az erdőnek, míg a két fivér bal felől nyomul majd előre. A kutyákat Simon vezeti-húzkodja, kötélpórázra fűzve mind a hármat.

Mert mi nem szalonkára vadászunk, hanem nyúlra. Azt tartjuk, a szalonkát nem keresni kell, hanem megtalálni. Az ember rábukkan, elejti – kész. Aki azal indul el, hogy feltétlenül szalonkát lő, egyet se kap puskvégre. Ezért olyan szép és érdekes dolog, hogy a reggeli hűvösségben egyszer csak lövés csattan, s Gaspard hatalmas hangja az egész mindenséget betölti, ahogy felüvölt:

– Szalonka. Megvan!

Én mindig ravaszkodom. Ha elejtek egy szalonkát, így kiáltok:

– Nyúl!

És annál nagyobb a diadalom délben, az ebédnél, amikor kirakodunk a vadásztarisznyákból.

Egyszóval, itt vagyunk Picot-val a kis erdőben – halk, állandó zizegéssel hullnak a levelek, száraz, szomorkás zizegéssel: halottak. Hideg van, ha nem is csikorgóan hideg, csípi az ember szemét, orrát, fülét, s finom fehér port szítál a növényekre és a szántók barna rögeire. Mégse fázunk, a vastag irhabunda jó meleget tart. A nap vidáman szikrázik a kék égen, ereje még nincs, de vidáman szikrázik. Bizony, nem utolsó mulatság friss téli reggeleken vadászni kint az erdőben.

Odatúl éleset vakkant az egyik kutya. Pif. Meg-

ismerem a vékony hangjáról. Aztán néma csend. Majd újabb vakkantás, aztán még egy; és Paf is rázendít. De mi van Bajusszal? No, végre: úgy pityeg, mint a tyúk, amikor elkapják a nyakát. Nyulat vertek fel. Vigyázat, Picot!

A kutyák távolodnak, közelednek, megint előre-törnek, majd visszakanyarodnak; mi meg egyre a nyomukban, bármilyen váratlanul fordulnak is, rohanunk a keskeny utakon, feszült figyelemmel, ujjunk a ravaszon.

Most megint a mező felé tartanak, s arra tartunk mi is. Hirtelen valami szürke folt, egy árny rebben át az ösvényen. Vállamhoz kapom a fegyvert, lövök. A könnyű füst szertefoszlik a kékségben; a fűvön fehér szőrösomó hever, még mozog. Elordítom magam, ahogy a torkomon kifér:

– Nyúl, nyúl! – Megvan.

És megmutatom a három kutyának, a három szőrös krokodilnak: farkcsóválással nyilvánítják elismerésüket, aztán odébbállnak, felhajtani egy másikat.

Ekkorra már Picot is odaért. Bajusz újra csaholni kezdett.

– Talán mezeinyúl lesz – mondta a majoros. – Gyerünk ki az erdőszélre.

De ahogy kiléptem a fák közül, észrevettem Gargant, a némát, Picot juhászát: tízlépésnyire állt, bő, sárgás köpenybe burkolózva, fején gypjúsapkával, és harisnyát kötött, mint errefelé minden pásztorember.

– Adj'isten, pásztor – mondtam neki, ahogy szokás.

Kézemeléssel köszönt vissza, mert bár nem hallotta a hangomat, látta, hogy mozog a szám.

Tizenöt éve ismertem ezt a juhászt. Tizenöt éve őszről őszre viszontláttam, hol ennek, hol annak a legelőnek a szélén vagy közepén álldogált, szobormerev testtel, csak a keze mozgott, ahogy kötött. Nyája

úgy ment utána, mint a kutya farka, a szemével terelte.

Picot megszorította a karomat:

– Tudja-e, hogy a juhász megölte a feleségét?

Elképedtem:

– Gargan? A süketnéma?

– Ő hát, még az elmúlt télen, törvény elé is állították Rouenban. Jöjjön, elmondom, hogy történt.

Azzal bevitt a sűrűbe, mert a juhász úgy tudott olvasni gazdája ajkáról, mintha hallaná, amit mond. Egyedül őt értette meg; vele szemben nem gátolta a süketsége; viszont Picot is boszorkányos biztonsággal igazodott el juhásza némajátékán, minden mozdulatáról, arcának, szemének minden rebbenéséről tudta, mit jelent.

Íme a történet – egyszerű falusi história, ahogy az újságok írják: „tragikus eset”.

Gargan apja márgabányász volt, azt a puha, fehér, könnyen szétmálló követ fejtette, amit a földekre szórnak. A fiú süketnémán született, s hogy felserdült, a teheneket őriztették vele az árokparton.

Később Picot apja magához fogadta, és megtette a major juhászának. Kitűnő juhász volt, áldozatos, becsületes, s még a kimarjult tagokat is helyre tudta illeszteni, bár soha nem tanították semmire.

Amikor Picot átvette a majort, Gargan harmincéves volt, de negyvennek látszott. Magas volt, sovány és szakállas – igen, szakállas, akár egy pátriárka.

Ekkoriban történt, hogy meghalt Martelné, egy környékbeli derék, de igen szegény asszony, egy tizenöt éves lányt hagyva árván, akit a pálinka iránti olthatatlan szerelme miatt csak Kupicának emlegettek.

Picot befogadta a kis rongyost, apró-cseprő tennivalókat bízott rá, de csak enni adott neki, bért nem

fizetett a munkájáért. A lány a csűrben, a ló- vagy a tehénistállóban, a szalmán vagy a trágyán aludt – akárhol, mert az ilyen mezítlábasoknak nem jár ágy. Nem bánta, hol hál, s azt se bánta, kivel, a kocsisal-e vagy a napszámossal. De csakhamar összeállt a némával, és meg is maradt mellette. Vajon hogy talált egymásra ez a két ágrólszakadt? És hogyan értették meg egymást? Volt-e dolga már nővel Gargannak, mielőtt ezt a csűr lakót megismerte – Gargannak, aki még csak nem is beszélgetett soha senkivel? Talán a lány állított be kerekas kunyhójába, s csábította el, mint holmi csavargó Éva, valahol az útfélen? Ez sohasem derült ki. Mindössze annyi derült ki egy szép napon, hogy együtt élnek, férj-feleség módjára.

A hír senkit sem lepett meg. Sőt, Picot egész természetesnek találta ezt a kapcsolatot.

Csak hogy a plébános tudomást szerzett erről a törvénytelen frigyről, és megneheztelt. Szemrehányást tett Picot-nénak, a lelkiismeretére hivatkozott, titokzatos büntetésekkel fenyegette. Mit tegyenek? Ropant egyszerű. Összeházasítják őket egyházilag is, polgárilag is. Egyiknek sincs semmije: a férfinak nincs egy jó nadrágja, a lánynak egy ép szoknyája. Semmi akadály a tehát, hogy mind a törvénynek, mind a vallásnak elég tétessék. Egy röpke óra alatt össze is adta őket az előjáró meg a pap, s úgy látszott, most már minden a legszebb rendben van.

Csak hogy a környékeliek nemsokára játékot kezdtek űzni abból, hogy – bocsásson meg a csúf szóért! – felszarvazzák szegény Gargant. Míg a juhász felesége nem lett, senkinek se kellett Kupica; most viszont mindenki meg akarta kapni – a tréfa kedvéért. És meg is kaphatta, egy pohárka szeszért, a férj háta mögött. Olyannyira, hogy a dolognak híre terjedt, s még Goderville-ből is eljött néhány úriember, megnézni ezt a komédiát.

Nem jöttek hiába: fél literért Kupica bárkivel lefeküdt, hol egy árokban, hol valami fal mögött, miközben Gargan alig százlépésnyire kötögetett – mozdulatlan alakját jól lehetett látni –, körülötte a bégető nyáj. Mindenki ezen mulatott a környék kocsmáiban, majd megszakadtak a nevetéstől; mindenki erről beszélt este, a tűz mellett; mindenki ezt kérdezte a másiktól, ha találkoztak az úton:

– Fizettél már egy kupicával Kupicának?

S hogy ez mit jelentett, nem volt titok.

A juhász, úgy látszott, semmit sem sejt. Egyik nap azonban a sasseville-i Poirot gyerek tele üveget mutatott az asszonynak, és intett, hogy jöjjön a boglya mögé. Az rögtön megértette, s nevetve szaladt oda; ám alig láttak hozzá bűnös foglalatosságukhoz, mint ha az égből pottyant volna, rajtuk ütött a pásztor. Poirot elszelelt, fél lábon ugrálva, nadrágja a sarkát verte, míg a néma, állati üvöltéssel, nekiesett a felesége torkának.

A mezőn dolgozók odafutottak. Későn; az asszonynak már elfeketedett a nyelve, szeme kidülledt üregéből, orrából szivárgott a vér. Halott volt.

A juhásznak Rouenban kellett törvény elé állnia. Mivel néma volt, Picot szolgált tolmácsul. Az ügy részletei szerfölött mulattatták a közönséget. Picot azonban eltökélte, hogy felmenteti juhászát, és igen ravaszul járt el.

Mindenekelőtt elmondta a néma életének és házasságának történetét; majd a büntetthez érve, ő maga kérdezte ki a gyilkost.

Csend támadt.

Picot lassan, tagolva tette fel az első kérdést:

– Tudtad-e, hogy az asszony megcsal?

És a szemével is magyarázta a mondat értelmét. Gargan a fejét rázta, hogy: nem.

– Ott feküdtél a boglyában, amikor rajtakaptad?

És úgy tett, mint aki valami undorítót fedez fel. Gargan bólintott, hogy: igen.

Akkor a majoros, a párokat összeadó előljáró és az eskető pap kézjeleit utánozva, megkérdezte juhászát, azért ölte-e meg a feleségét, mert Isten és emberek előtt őhöz tartozott.

Amaz rábólintott, hogy: igen.

– Akkor mutasd meg, hogy történt – mondta neki Picot.

A néma erre eljátszotta az egész jelenetet. Mutatta, hogy aludt a boglyában, hogy a szalma mozgására felébredt, hogy óvatosan kikémlelt, s hogy meglátta, mi folyik.

És ekkor, ahogy ott állt a két csendőr között, hirtelen szemérmetlen mozdulatot tett: az előtte fetrengő párt utánozta.

Harsány hahota tört ki a teremben, de el is némult rögtön; mert a pásztor, szemét kimeresztve, karját kinyújtva, fejét előreszegezve, állkapcsát és nagy szakállát úgy mozgatva, mintha belemarna valamibe, már a gyilkosság, a fojtogatás szörnyű pillanatait idézte fel.

Iszonyúan üvöltött, és annyira nekibőszült, hogy azt képzelte, még mindig markában az asszony, s a csendőröknek le kellett fogniuk, és visszanyomniuk a padra, amíg lecsillapszik.

A közönségen borzongás futott végig. És Picot, kezét védence vállára téve, ennyit mondott csak:

– Ez az ember tudja, mi a becsület.

A juhászt fölmentették.

Ami engem illet, drágám, épp a befejezését hallgattam, magam is megrendülve, ennek a történetnek – kissé nyers kifejezésekkel meséltem el, de semmit sem akartam változtatni a majoros elbeszélésén –, amikor puskalövés csattant az erdő közepén, és Gas-

pard hatalmas hangja úgy szállt felénk a szélben, mint távoli ágyúszó:

– Szalonka. Megvan!

Hát így töltöm az időmet, kedvesem: a húzó szalonkára lesek, míg maga a korzón sétál, s az első téli toaletteket szemléli.

1885. október 20.

Somogyi Pál László fordítása

Sebaj

ÇA IRA

Barvillier-ban szálltam le, pusztán azért, mert egy útikalauzban (már nem tudom, melyikben) azt olvastam : szép múzeum, két Rubens, egy Teniers, egy Ribera.

„Na, nézzük meg! – gondoltam. – Az Europe szállóban fogok vacsorázni, útikalauzom azt mondja : kitűnő szálló; s másnap továbbutazom.”

A múzeumot zárva találtam: csak idegen látogatók kérésére nyitják ki; kérésemre hát kinyitották, s megcszemlélhettem néhány mázsolmányt – egy fantaszta múzeumi őr nagy mesterek műveinek tulajdonította őket.

Majd ott álltam egyedül, a világon semmi, semmi tennivalóm nem volt, egy végtelen síkság közepére épült ismeretlen kisváros elnyúló utcáján álltam – mit tehettem volna? Végigjártam a városka „artériáját”, a főutcát, megnéztem néhány szegényes boltot; s mert még mindig csak négy óra volt, olyan csüggedés fogott el, mely megőrjíti a leghatározottabb embert is.

Mit tegyek? Istenem, mit tegyek? Ötszáz frankot fizettem volna valamilyen jó ötletért. Találékonyságom megbénult, egyszerűen azt határoztam, hogy végigszívok egy jó szivart, s kerestem a dohányboltot. Hamarosan megpillantottam vörös üvegburáját, s beléptem. A trafikosnő több dobozt tett eléem – válasszak; miután végigvizsgáltam a szivarokat (mind förtelmes volt!), véletlenül a nőre pillantottam.

Negyvenöt év körüli asszony volt, erős, és őszült már. Kövér, tekintélyes alakja valamiért ismerősnek tetszett. De hiszen nem ismertem ezt a nőt! Nem, egészen biztosan nem ismertem. De nem lehetséges, hogy mégis találkoztunk valahol? Persze találkozhatunk. Ez az arc szememnek valamilyen ismerettség volt, régi, elmosódott ismeretség; az asszony megváltozhatott, bizonyára nagyon meghízott.

– Bocsásson meg, asszonyom, hogy ilyen vizsgálódva nézem, de úgy tetszik, nagyon régen ismerem magát.

Elpirult.

– Furcsa. Én is így vagyok.

Felkiáltottam:

– Ó! *Sebaj!*...

Nevetséges kétségbeeséssel magasba csapta mindkét kezét, ijedten dadogta:

– Jaj! Ha valaki meghallaná...

Majd hirtelen ő kiáltott:

– Hisz ez te vagy, Georges!

És most aggódva körülnézett, nem hallották-e? De egyedül voltunk, egészen egyedül.

Sebaj. Hogyan ismerhettem fel Sebajt, szegény Sebajt, a sovány Sebajt, a kétségbeesett Sebajt a kormányzatnak ebben a nyugodt, kövér alkalmazottjában?

Sebaj! Hány emlék rajzott fel hirtelen bennem Bougival, a Grenouillère, Chatou, a Fournaise vendéglő, csónakban töltött hosszú napok a partok mentén, elmúlt életemből tíz év Franciaországnak ebben a zugában, a nagy folyónak ezen az elbűvölő részén.

Tizenketten tartoztunk akkor a bandába, Chatouban laktunk a Galopois házban, s elég furcsán éltünk, mindig félmeztelenek és félig részegek voltunk. A mai evezősök erkölcsai nagyon megváltoztak. Ezek az urak monoklit csippentenek a szemükbe.

A mi bandánkhoz körülbelül húsz nő tartozott, rendes tagok és kültagok. Némelyik vasárnapon csak négyen jelentek meg, máskor meg valamennyien összekerültek. Egyesek – hogy úgy mondjam – állandó tagok voltak; mások meg csak akkor jöttek, ha nem akadt jobb falatjuk. Öten-hatan a közösségé voltak, a nőtlen férfiaké, köztük Sebaj is.

Szegény, sovány lány volt – sántított. Ettől aztán úgy ugrándozott, mint egy szöcske. Félénk volt, fél-szeg, mindenben ügyetlen, amibe csak belefogott. Bátortalanul mindig a legigénytelenebb, legjelentéktelenebb fiúhoz csatlakozott, a legszegényebbhez közülünk, aki megtartotta egy napra vagy egy hónapra, ahogyan a pénzből futotta. Hogyan került közénk? Már senki nem tudta. Az evezősbálon találkoztunk-e vele, a nagy ivászaton, és azután magunkkal hurcoltuk valamelyik nőrabláskor, ami gyakran megesett; vagy meghívtuk, ebédeljen velünk, mert láttuk, hogy egyedül ül a sarokban egy kis asztalnál? Pontosan egyikünk sem tudta volna megmondani – de a bandánkba tartozott.

Sebajnak kereszteltük, mert mindig panaszkodott valamire: a sorsra, balszerencséjére, csalódásaira. És minden vasárnap így fogadtuk:

– No, Sebaj, sok a baj?

Mire ő mindig azt felelte:

– Sok, de sebaj! Majd csak lesz jobban is.

Hogyan történhetett, hogy ez a szegény, bájtalan, félszeg teremtés éppen azt a mesterséget választotta, amihez a legtöbb báj, ügyesség, ravaszság és szépség kell? Titok. Párizs különben tele van olyan könnyű lányokkal, akiknek csúnyaságától a zsandár is visszahőköl.

Mit csinált a hét többi napján? Többször elmondta nekünk, hogy dolgozik. Mit dolgozott? Nem tudtuk, élete nem érdekelt.

Később elvesztettem szem elől. Bandánk lassan szétszóródott, helyünket átadtuk egy másik nemzedéknek, akiknek továbbadtuk Sebajt is. Egyszer-egyszer Fournaise-nél ebédeltem, s ott hallottam még róla.

Utódaink nem tudták, miért kereszteltük Sebajnak, azt gondolták, rosszul értették, s valamilyen keleti névre gyanakodtak, ők Seilának szólították; majd ők is átadták csónakjaikat és a csónakokhoz tartozó nőket a következő „nemzedéknek”. (Egy evezősnemzedék általában három évig él a vízen, majd otthagyja a Szajná, hogy belépjen a politikába, a bíróságához, vagy orvos lesz.)

Seilából ekkor Stella lett, majd később a Stella is átalakult Helgává. Ekkor norvégnek hitték.

A legfrissebb nemzedék, a monoklisok, már csak így nevezték: A norvég.

Azután eltűnt.

És tessék, most Barvillier-ban találkoztam vele, és trafikosnő.

– Hát most hogy megy a sorod? – kérdeztem.

– Kissé jobban – felelte.

Egyszerre kíváncsi lettem az életére. Máskor talán nem is gondolok rá; ma izgatott, vonzott, komolyan érdekelt. És megkérdeztem:

– Hogyan csináltad meg a szerencsédet?

– Nem tudom. Akkor jött, amikor a legkevésbé vártam.

– Chatouban kezdődött?

– Ó, nem.

– Hát hol?

– Párizsban. A szállóban, ahol laktam.

– Úgy... Hát te Párizsban nem dolgoztál?

– De igen... Ravelet-nénál.

– Ki az a Ravelet-né?

– Ó, te nem ismered Ravelet-nét?

– Nem én.

– Kalaposnő, a nagy kalaposnő a Rivoli utcában.

Megeredt a szava, s ezer apróságot mesélt régi éveiből, ezer kis rejtelmét a párizsi életnek, egy divatház belső titkait, a lányok életét, kalandjait, gondolatait, az ott dolgozó fiatalok vágyait, mesélt, mesélt az utcán halászó egykori kis macska, aki halászott reggel, amikor a munkahelyére sietett, halászott délben, fedetlen fővel csatangolva, halászott ebéd után, s este is, hazamenet.

Boldog volt, hogy a múltról beszélhet.

...Ha tudnád, milyen söpredék voltunk... milyen komiszságokat eszeltünk ki!... És azután mindent elmondtunk egymásnak... Tudod, füttyültünk az emberekre!

Az első pimaszság, amit elkövettem: az esernyőügy. Volt egy öreg alpaka esernyőm, olyan öreg, hogy szégyellni kellett. Egy esős napon, a boltba érkezve, éppen becsuktam, amikor a hosszú Louise rám szólt:

– Te még ki mersz lépni ilyen ernyővel?

– Ha nincs más. És pillanatnyilag le vagyok égve. Ó, mi mindnyájan mindig le voltunk égve.

Louise azt felelte:

– Szerezz egyet a Madeleine-ben.

Elámultam.

Louise folytatta:

– Mindnyájan ott szereztük. Annyi van ott, amennyit akarsz.

És apróra elmagyarázta a dolgot. Nagyon egyszerű volt.

Elmentem hát Irmával a Madeleine-templomba. Megkerestük a sekrestyést, és elmagyaráztuk neki, hogyan felejtettünk itt egy ernyőt a múlt héten.

Ő megkérdezte, emlékszünk-e a nyelére, és én leírtam egy achátgombos nyelet. Bevezetett minket egy szobába, ahol ötvennél több elhagyott ernyő volt; sorra vettük őket, s nem találtuk az enyémet; de én kiválasztottam egy szépet, nagyon szépet, faragott elefántcsont nyelűt. Néhány nap múlva Louise ment el érte. Szépen leírta, és teljes bizalommal odaadták neki.

Az ilyesmihez nagyon jól felöltöztünk.

Nevetett, nyitogatta és visszaejtette a nagy szivardoboz fedelét.

Folytatta:

Ó, mennyi stiklit követtünk el, s milyen mulatságos stikliket. Tudod, öten dolgoztunk a műhelyben, négy szürke senki-semmi, s egy nagyon elegáns lány, Irma, a szép Irma. Nagyon finom volt, szeretője az államtanács tagja. De ez nem zavarta Irmát, őt is át-ejtette. Tél volt, amikor azt mondta nekünk:

– Nem is tudjátok még, milyen jót találtam ki!
És elmondta, mit talált ki.

Irma úgy tudott viselkedni, hogy minden férfi fejét megzavarta: ha egy férfi szeme rajtafeledkezett az alakján, a csípőjén, összefutott a nyál a szájában. Szóval Irma elhatározta, hogy száz frankot szerez mind-egyikünknek, vegyünk rajta gyűrűt. Volt egy terve.

Tudod, hogy akkoriban engem nem vetett fel a pénz, a többieket sem; nagyon gyengén álltunk, száz frankot kaptunk havonként a szalonban, semmi többet. Valami kellett még. Mindegyikünknek volt két-három állandó barátja, akik adtak valami keveset, nem sokat. Amikor délben sétáltunk, megtörtént néha, hogy sikerült egy-egy férfit felcsípni, aki másnap újra eljött. Két hétig bolondozott vele az ember, mindenfélét ígért, aztán engedünk neki. De az ilyen

férfiak sohasem hoznak sokat. Azok ott Chatouban, az szórakozás volt. Ó, ha tudnád, milyen ravaszságokat főztünk ki; igazán, meg kellett halni, annyit neveltünk. Hát amikor Irma azt ajánlotta, hogy száz frankot kereshetünk, egészen tűzbe jöttünk. Nagyon csúnya, amit most elmondok neked, de nem baj! Te ismered az életet, meg aztán ha valaki négy évig kitartott Chatouban...

Szóval azt mondja Irma:

– Az Operabálon felcsípjük a párizsi férfiak krémjét, a legelegánsabbakat, a leggazdagabbakat. Én ismerem őket.

Először nem hittük el, hogy ez igaz lesz; mert az ilyen férfiak nem kalaposlányokat választanak. Irmát igen, de minket nem. Ó, ez az Irma milyen sikkes volt!... Tudod, a műhelyben mindig azt mondtuk, ha a császár meglátná, rögtön feleségül venné.

A bálra Irma öltöztetett fel minket, a legjobb darabjainkat szedtük össze – Irma ezt mondta:

– Ti nem mentek be a bálterembe, kint maradtok a szomszédos utcákban, egy-egy bérkocsiban. Jön majd egy úr, aki beszáll a kocsiba. Amint bent van, a legkedvesebben átölelitek, de igazán kedvesen! Majd egy nagy sikoltás, és jelzitek, hogy tévedés, mást vártatok. Ez felgyújtja a balekot, látja, hogy másvalaki helyét foglalta el, s mindenáron maradni akar. Ti elenálltok, haraptok-rúgtok, hogy elkergessétek... aztán... Aztán elmentek vele vacsorázni... Csinos jóvátételre lehet számítani!

Ugye, te még nem érted? Hát, ide hallgass, mit csinált a bestia!

Kiadta a parancsot, hogy mind a négyen üljünk be egy-egy gumikerekű kocsiba, kifogástalan kocsikba, majd szétszórt minket az Opera mellékutcáiban. Ő meg elment a bálba egyedül. S mert név szerint ismerte a legfontosabb férfiakat Párizsban (főnöknők

szállított a feleségeknél), Irma kiválasztott közülük egyet-egyet, akit azután lázba hozott. Mondott neki mindenfélét, Irma nagyon okos volt. És amikor látta, hogy a férfi már jól nekitüzesedett, levette az álarcat, és a balek máris benne volt a hálóban. Persze, rögtön magával akarta őt vinni, de Irma csak találkát beszélt meg vele: félóra múlva egy kocsi-
busz előtt. Én ültem abban a kocsi-
buszban, az arcomon fátyol. Egyszer csak egy úr nyitja az
ajtót, és beszél:

– Maga az?

Halkan felelek:

– Én vagyok, szálljon be gyorsan.

Beszáll, én átölelem, megcsókolom, de úgy, hogy
a lélegzete elakad; majd ezt suttogom:

– Ó, de boldog vagyok, nagyon-nagyon boldog
vagyok!

És egyszerre felsikoltok:

– De hiszen ez nem te vagy!... Ó, istenem... ó,
istenem!

És bőgni kezdek.

Elképzelheted, milyen zavarba jön erre egy férfi!
Először vigasztalni próbál, mentegeti magát, védeke-
zik, hogy ő is tévedett.

Én meg egyre bőgtem, de már halkulva. Majd na-
gyokat sóhajtottam. Ő szépeket mondott. Igazán
úriember volt; meg aztán már szórakoztatta is, hogy
egyre kevésbé sírok.

Szó szót követett, röviden – meghívott vacsorára.
Először visszautasítottam; ki akartam ugrani a kocsi-
ból; átfogta a derekamat; aztán megcsókolt; úgy
csókolt, mint én, amikor beszállt.

Aztán... aztán... megvacsoráztunk... de hisz
érted már?... És kaptam tőle... találj ki... no, ta-
lálj ki... Ötszáz frankot adott!... Látod, vannak
még gavallér férfiak!

Végül mindegyik lánynak sikerült. Louise kapott a legkevesebbet: kétszáz frankot. De tudod, a hosszú Louise igazán deszkasovány volt!

A trafikosnő egyre beszélt-beszélt, s csak úgy öntötte régóta felgyűlt emlékeit bezárt, hivatalos, kiskereskedői szívéből. Ó, hogy felkavarta az egész pénztelen, furcsa múlt! Sajnálta a szerelmeskedő és bohém párizsi életet, a párizsi járda életét, az éhezésekből és fizetett csókokból, a nevetésből és nyomorúságból, a ravaszkodásból s néha-néha igazi szerelemből álló életet.

Megkérdeztem:

– De hogyan kaptál trafikot?

Elmosolyodott.

– Hosszú történet!... Szállodai szomszédom egy joghallgató volt, de tudod, azok közé tartozott, akik csak lopják a napot. Ez is a kávéházban élt reggeltől estig. Szeretett biliárdozni; soha senkit nem ismertem, aki ennyire szeretett volna biliárdozni. Ha egyedül voltam, néha együtt töltöttük az estét. Tőle van Roger.

– Roger? Az kicsoda?

– A fiam.

– Ó...

– Minden hónapban adott egy kis pénzt, hogy neveljem a gyereket, de azért én azt gondoltam: ettől a fiútól nem várhatok semmit, annál kevésbé, mert ilyen naplopót még soha nem láttam, de igazán soha! Tíz év után még mindig az első vizsgájánál tartott. Amikor a családja látta, hogy nem lesz belőle semmi, hazahívták vidékre, de azért továbbra is leveleztünk a gyerek miatt. És aztán, képzeld, az utolsó választásnál, most két éve, hallom, hogy képviselő lett ott-hon. És aztán beszédet is tartott a képviselőházban. Hát erre aztán ráillik a mondás: vakok közt már a

félszemű is király. De hogy befejezzem . . . elmentem hozzá, és ő azonnal szerzett egy trafikot nekem, mint egy deportált lányának . . . Az igaz, hogy az apámat deportálták, de soha nem hittem, hogy ennek hasznát vehetem.

– Szóval . . . Nézd, ez itt Roger!

Magas fiatalember lépett be, kifogástalan, komoly és nagyképű.

Homlokon csókolta anyját, aki hozzám fordult:

– Nézze meg, uram, ez a fiam. Irodavezető a városházán. Előbb-utóbb alprefektus lesz.

Illő módon üdvözöltem ezt a hivatalos személyt, és elindultam a szállodámba, de előbb komolyan megszorítottam Sebaj felém nyújtott kezét.

1885. november 10.

Illés Endre fordítása

Lujzika

LA PETITE ROQUE

I

Médéric Rompel, a községi levélhordó, akit Roüy-le-Tors népe bizalmaskodva csak Médéric bácsinak hítt, aznap a szokott órában indult el a postáról. Hosszú, katonás léptekkel gyalogolt végig a kicsiny falun, aztán nekivágott a villaumes-i réteknek, hogy elérje a Brindille partját; ennek folyását követve, Carvelin faluba igyekezett, mert ott szokta elkezdeni a levelek széthordását.

Szaporázta lépteit a keskeny ér partján, mely tajtékozva, duruzsolva és bugyborékolva kanyargott füves medrében, fűzfák lombosátra alatt. Helyenként nagy kövek állták útját a víznek, körülöttük kis örvény kerekedett, olyanféle, mint egy habos bogra kötött nyakravaló. Néhol félméteres vízesések voltak, ezek gyakran láthatatlanul, levelek, kúszónövények, lombtető alá rejtve zuhogtak, hol haragos, hol szelíd mormolással; odább, ahol a meder kiszélesedett, békés tavacskára bukkant a vándor, s a tó medrében pizstrángok úszkáltak a zöld, gyapjas növényzet között, mely a csendes folyású patakok fenekén szokott tenyészni.

Médéric csak ment, nem nézett se jobbra, se balra, és csak ilyesmi járt az eszében: „Az első levelem Poivronékhoz szól; azután van egy Renardet úrnak; át kell vágjak a pagonyon.”

Fekete bőröves, kék zubbonya gyors és szabályos mozgással súrolta a füzek zöld sövényét; a botját, jó

erős magyalfai füttyköst, a lábával egy ütemben böködte maga mellett.

Azután átment a Brindille hídján, mely nem volt egyéb, mint egy keresztbe döntött szálfá, s a karfát kötél helyettesítette, mely a két parton egy-egy földbe ásott cövekhez volt erősítve.

A pagony Renardet községi előljáró úré, a falu legnagyobb birtokosáé volt, s vénséges, oszlopegyes faóriásaival fél mérföldnyi területen húzódott a patak bal partján, mely mintegy elhatárolta ezt a hatalmas lombrengeteget. A víz mentén nagy bozót-cserjék nőttek a nap melegében; de a pagony árnyékában nem termett más, mint moha, sok-sok sűrű, sima és lágy moha, amitől enyhe penész szaga és korhadt fa szaga terjengett a fülledt levegőben.

Médéric meglassította lépteit, levette piros szegélyes fekete csákóját, és megtörölgette a homlokát; ilyenkor reggel már meleg volt a földeken, noha még el sem ütötte a nyolc órát.

Éppen visszatette fejére a csákót, és ismét gyorsabban indult neki, amikor egy fa tövében egy kést vett észre, kis gyerekbicskát. Amint lehajolt, hogy fölvegye, pár lépéssel odább meglátott egy gyűszűt is meg egy tűtartót.

Zsebre dugta a holmit, és azt gondolta magában: „Majd odaadom az előljáró úrnak” – azzal megint útnak eredt, de most már jól kinyitotta a szemét, hát ha még mást is fog találni útközben.

Hirtelen megtorpant, mintha sorompóba ütközött volna, mert előtte vagy tízlépésnyire mezítelen gyermektest feküdt hanyatt a mohában. Egy tizenkét éves lányka volt. Széttárt karokkal, szétvetett lábakkal hevert, arca zsebkendővel letakarva. Combján néhány apró vérfolt piroslott.

Médéric lábujjhegyen lépkedett oda, mintha valami veszélytől félne, és tágra meresztette a szemét.

Hát ez meg micsoda? Alszik, bizonyosan! De aztán meggondolta, hogy nem szokás így anyaszült meztelen aludni reggel fél nyolckor, a hűvös fák alatt. Akkor hát halott, és valami gáztettre bukkant. Erre a gondolatra – pedig kiszolgált katona volt – hideg borzongás szalad végig a hátán. Aztán meg olyan ritkán esett itt faluhelyen gyilkosság, hát még gyermekgyilkosság, hogy nem tudott hinni a szemének. De sebesülés nem látszott rajta, semmi egyéb, csak az a kis aludt vér a combján. Akkor hát hogyan ölték meg?

Megállott közvetlen mellette, és a botjára támaszkodva nézte. Biztos, hogy ismerte, mert hiszen ismerte a környék valamennyi lakosát, de mivel nem láthatta az arcát, nem tudta kitalálni, ki lehet. Lehajolt, hogy levegye az arcáról a zsebkendőt; már nyúlt is felé a kezével, de hirtelen meggondolta magát.

Szabad-e neki valamit megváltoztatni a holttest állapotán a bírósági szemle előtt? A bíróságot olyan generálisfélének képzelte el, akinek semmi sem kerüli el a figyelmét, s aki éppannyi jelentőséget tulajdonít egy elveszett gombnak, mint annak, ha valakit késsel hasba szúrnak. Hátha valami fontos bűnjel van ez alatt a zsebkendő alatt; szóval perdöntő tárgyi bizonyíték, mely értékét veszítheti, ha valaki avatatlan kézzel nyúl hozzá.

Förlállt, hogy elszaladjon az előljáró úrhoz; de most újabb gondolat tartotta vissza. Ha a kislány netán még életben van, akkor nem hagyhatja itt. Szép csendesen letérdelt, óvatosságból jó messze a testtől és a kezét kinyújtotta a lány lába felé. Hideg volt, az az iszonyú hidegség dermesztette meg a kezét, melytől oly hátborzongató a holttest érintése, s amely eloszlat minden kétséget. A postásnak, mint később mesélte, erre az érintésre fölkavarodott a gyomra, és a szájá-

ban kiszáradt a nyál. Talpra szökött, és a pagonyon át futásnak eredt Renardet úr háza felé.

Botját hóna alá fogva, ökölbe szorított kézzel, előreszegezett fejjel, futólépésben haladt; levelekkel meg újságokkal teletömött bőriszákja ütemesen verdeste oldalát.

Az előljárói lak egy parkszerű erdőcske túlsó végén állt, és falát az egyik oldalon a Brindille vize mosta, mely ezen a környéken kis mocsárrá szélesedett.

Ódon, szürke kövekből rótt, nagy, négyszögletes épület volt, mely hajdanában ostromokat állt ki, s a patak felől a víz medrébe épített hatalmas, húsz méter magas torony védte.

Erről a várfokról vigyázták régen az egész vidéket. Renard-toronynak hívták, senki sem tudta pontosan, miért; valószínűleg ebből az elnevezésből eredt a Renardet név, melyet ennek az állítólag kétszáz esztendeje egy családban öröklött birtoknak a tulajdonosai viseltek. Mert a Renardet nemzetség egyike volt azoknak a majdnem-nemes polgárcsaládoknak, amelyek vidéken gyakoriak voltak a nagy forradalom előtti időkben.

A postás berontott a konyhába, ahol a cselédség éppen reggelizett, és elkiáltotta magát:

– Fönn van mán az elüljáró úr? Rögvest beszényi kék vele.

Médéric bácsiról tudták, hogy komoly és megfontolt ember, és mindjárt látták, hogy valami súlyos eset történhetett.

Mikor bejelentették, Renardet úr meghagyta, hogy vezessék be. A levélhordó, amint csákójával a hóna alatt, sápadtan és lihegve belépett, az előljárót egy hosszú asztal mellett találta, mely tele volt szétdobált papírokkal.

Termetes, nagydarab ember volt, esetlen, vörös

képű, bikaerejű férfi. A környéken általában kedvelték, féktelenül heves természete ellenére. Negyvenéves lehetett, fél éve, hogy megözvegyedett, és falusi nemes módjára éldegélt a földjein. Lobbanékony vére miatt gyakran keveredett kínos összetűzésekbe, melyekből mindannyiszor baráti elnézéssel és tapintatossággal rántották ki Roüy-le-Tors bírái. Nem ő volt az, aki egy ízben lelökte a bakról a gyorsposta kocsisát, mert az majdnem elgázolta Micmacot, a házőrző kutyáját? Nem ő törte be a bordáját egy vadőrnek, aki veszekedett vele, mert puskával a vállán átvágott a szomszédjának a földjén? Nem ő kapta galléron még az alprefektust is, amikor ez megállapodott a faluban, közigazgatási körútján, melyet Renardet úr korteskörútnak minősített? Ugyanis családi hagyomány alapján a kormányval szemben következetesen ellenzéki volt.

Az elöljáró megkérdezte:

– Mi a baj, Médéric?

– Az elöljáró úr pagonyában hóttan letem egy kislányt.

Renardet úr téglavörös képpel ugrott föl:

– Mit beszél, kend?... Egy kislányt?

– Igenis, elöljáró úr, egy kislányt, pucéran, véresen feküdt, hanyatt, oszt meg vót halva.

Az elöljáró elkáromkodta magát.

– Az áldóját neki; alighanem a kis Roque Lujza lesz. Az imént jelentették, hogy tegnap nem ment haza az édesanyjához. Merre találta meg kend?

A postás megmagyarázta a helyet, apróra leírta, és ajánlkozott, hogy odavezeti az elöljárót.

De Renardet méregbe jött:

– Nem kell. Nincs szükségem kendre, küldje ide, de tüstént, a mezőőrt, a községi írnokot és az orvost, kend meg menjen a dolgára. Egy-kettő, siessen, és mondja meg nekik, hogy a pagonyban találkozunk.

A levélhordó, hatósági ember lévén, szót fogadott, és elindult, de magában mérgelődött; bánta nagyon, hogy nem lehet ott a tényálladék föl vételénél.

Az előljáró maga is szedelőzködött, fogta a kalapját, nagy, széles peremű, puha nemezkalapját, és pár pillanatig megállt a lakása küszöbén. Előtte széles, gyepes térség terült el, melyen három nagy folt színesedett, egy piros, egy kék meg egy fehér, három terjedelmes ágyás, tele nyíló virágokkal, az egyik a házzal szemközt, a másik kettő kétoldalt. Távolabb a pagony szélső fái meredtek az égnek, míg bal felől, túl a láppá szélesedett Brindille-patakon, tágas mezőségek látszottak, egy lapály, melyen vizesárkok húzódtak, meg hosszú sor füzek, mint holmi törpe, tömzsi szörnyetegek, melyeknek folyton nyesett, roppant vaskos, alacsony törzsein vékony gallyakból reszketeg sörény hullámozott.

Jobbkézt, az istállók, pajták és a birtokhoz tartozó többi gazdasági épület mögött kezdődött a gazdag marhatenyésztő parasztok lakta község.

Renardet lassan ereszkedett le a tornáca lépcsőjén, és bal felé tartva, a patakidő ment, majd hátratett kézzel, kényelmesen bandukolt a víz mentében. Lehajtott fővel mendegélt, és időnként körül nézett, nem lát-e valakit azok közül, akiket hívatott.

Amint a fák alá ért, levette a kalapját, és megtörölte a homlokát, úgy, mint az imént Médéric; mert a forró júliusi nap tüzes záporként verte a földet. Azután folytatta útját, majd ismét megállt, és ellenkező irányba tartott. Egyszer csak lehajolt, zsebkendőjét megmártotta az előtte csordogáló patakban, és a kalapja alá, a fejére terítette. A víz cseppekben csurgott le a halántékán, mindig lila színű fülén, vastag, vörös nyakán, és lassacskán leszivárgott fehér inggallérja mögé.

Minthogy még egy lelket sem látott, dobbantott a lábával, azután elkiáltotta magát:

– Hahó! Hahó!

Jobb kéz felől egy hang válaszolt:

– Hahó! Hahó!

És a fák között feltűnt az orvos alakja. Apró, sovány ember volt, valamikor a katonaságnál sebészkedett, s a környéken igen ügyes orvos hírében állott. Sántított, mert hadiszolgálatban megsebesült, és bottal járt.

Azután megjelent a mezőőr és a községi írnok is, akik egyszerre kapták az értesítést, hát együtt is érkeztek. Nagyon ijedt arcot vágtak, és szuszogva közeledtek, hol lépésben, hol ügető sietséggel, és oly sebesen lóbálták a karjukat, hogy úgy látszott, mintha azzal nagyobb munkát végeznének, mint a lábukkal.

Renardet odaszólt az orvosnak:

– Tudja, miről van szó?

– Tudom, egy gyereket halva talált Médéric az erdőn.

– Úgy van. Gyerünk.

Elindultak egymás mellett, nyomukban a két ember. Nesztelenül lépkedtek a mohában; szemüket kutatva jártatták maguk előtt.

Doktor Labarbe egyszer csak kinyújtotta a karját.

– Ott van, tessék nézni!

Jó messzi a fák között valami fehérség csillant fel. Ha nem tudták volna, mi az, nem találták volna ki. Oly vakító fehérnek látszott az a valami, hogy egy eldobott vászonrongynak vélte volna az ember; mert a lombok közt besikló napsugár széles, ferde fénycsíkot vetett a has fehér bőrére. Amint közeledtek, lassanként kirajzolódott a test alakja, a kendővel letakart fej, mely a patak felé fordult, és a széttárt, mintegy keresztre feszített kar.

– Irgalmatlan melegem van – mondta az előljáró.

Azzal a Brindille vize fölé hajolt, újból megmártotta a zsebkendőjét, és visszatette a homlokára.

Az orvos sietni kezdett, érdekelte a lelet. A hullá-hoz érve leguggolt, hogy megvizsgálja, de nem nyúlt hozzá. Csíptetőt tett az orrára, mint mikor egy érde-kes tárgyat néz az ember, és csendesen forgolódott körülötte. Hátra se nézett, úgy mondta: – Az erősza-kosság és gyilkosság rögtön megállapítható. Egyéb-ként ez a kislány már majdnem érett nő, tessék nézni a mellét.

A meglehetősen fejlett két kebel a halálban elpety-hüdve csüngött a leány mellkasán.

Az orvos vigyázva vette le a zsebkendőt, mely el-födte a leány arcát. Az arca fekete volt és iszonytató, a nyelve kilógott, a szeme szinte kibuggyant.

Az orvos újra megszólalt:

– A mindenit, ezt bizony megfojtották, de előbb ellátták a baját.

Megtapogatta a hulla nyakát.

– Pusztá kézzel fojtották meg, egyébként a gyilkos nem hagyott különösebb nyomot, sem karmolást, sem ujjnyomatot. Úgy van. Csakugyan a kis Roque Lujza.

Finoman visszatette a zsebkendőt.

– Nekem itt semmi teendőm. Legalább tizenkét órája halott. Értesíteni kell az ügyészséget.

Renardet guggoló helyzetben, hátratett kézzel, merev szemmel nézte a fűvön elterült kicsiny testet.

– Szegényke! – dörmögte. – Meg kellene keresni a ruháját.

Az orvos a hulla kezét, karját, lábszárát tapogatta.

– Bizonyosan fürödni jött ide – mondotta. – A ru-hája ott lesz valahol a patak partján.

Az előljáró intézkedett.

– Principe fiam (ez a községi írnok volt), te menj és keresd meg a cókmókot a patak partján. Te pedig,

Maxime (ez meg a mezőőr volt), szaladj Roüy-le-Tors-ba, hívd ide a vizsgálóbíró a csendőrséggel. Egy óra múlva itt legyenek! Megértetted?

A két ember elloholt. Renardet pedig így szólt:

– Miféle gazember járhatott erre mifelénk, aki ilyesmit követett el?

Az orvos dörögve felelt:

– Ki tudná azt? Akárki képes rá. Külön-külön mindenki, általában nézve senki. Akár valami csavargó vagy dologtalan munkás is lehetett a gyilkos. Amióta köztársaság vagyunk, úton-útfélen akadni ilyenekre.

Mind a ketten bonapartisták voltak.

Az előljáró újból megszólalt:

– Igaza van, csak valami idegen lehetett, vándorlegény, hontalan, ágrólszakadt csavargó...

Az orvos mintha mosolygott volna, ahogy hozzátette:

– És asszonytalan. Nem volt jó vacsorája és jó fekvőhelye, hát megszerezte magának a többi. Sejtelmünk sincs, micsoda gáztettekre viszi rá az embereket az alkalom. Tudta ön, hogy ez a kislány eltűnt?

És a botja végével sorra megérintette a halálban megmerevült ujjakat, mintha zongorázna rajtuk.

– Tudtam. Az anyja eljött hozzám tegnap este, kilenc óra tájban, hogy a gyerek hét óráig, vacsoraidőig nem került haza. Éjfélig kiabáltunk utána az utcán; de a pagonyra nem gondoltunk. Különben is, igazán eredményes kutatást csak nappal lehet végezni.

– Parancsol egy szivart? – kérdezte az orvos.

– Köszönöm, nincs kedvem dohányozni. Ez a látvány megfekszi a gyomromat.

Csak álltak, szemközt a törékeny, serdülő leánnyal, mely oly sápadtan feküdt a sötétzöld mohaszőnyegen. Egy kék hasú, kövér légy sietve, el-el-

akadva sétált végig a combján, megállott a vérfolton, továbbment, de vissza-visszatért, fölkészült az egyik keblére, majd leszállott, hogy a másikat is kitapasztalja, szürcsölnivaló után keresgélt a holttesten. A két férfi nézte az imbolygó fekete pontot.

Az orvos megszólalt:

– Milyen szép is egy légy a fehér bőrön. Igazuk volt a múlt századbeli delnőknek, akik legyecskét tapasztottak az arcukra. Miért is szűnt meg ez a divat?

Az előljáró nyilván semmit sem hallott, annyira elmerült a gondolataiba.

De hirtelen hátrafordult, mert valami zaj ütötte meg a fülét; főként, kék kötényes asszony közeledett szaladva a fák között. Az anya volt, Roque néni. Mikor meglátta Renardet urat, elbődült:

– A gyerekem, hun van az én gyerekem?

Úgy meg volt zavarodva, hogy mindenhová nézett, csak a földre nem. Egyszerre csak meglátta, megtorpant, fölemelte a két karját, és éles, velőtrázó sikolyba tört ki, mint mikor a juhot herélik.

Azután a holttesthez rohant, térdre rogyott, és levette, nem: letépte az arcára borított zsebkendőt. Amint meglátta ezt az iszonyúan megfeketült és földuzzadt arcot, hirtelen fölegyenesedett, azután földhöz szorította az arcát, és a mohaszőnyegbe fojtotta rettenetes, szakadatlan visítozását. Hosszú, sovány testét, melyre szorosan ráfeszült a ruha, görcsös vonaglások rázták. Szoknyája alól kilátszó csontos bokája és vastag kék harisnyás, szikkadt lábikrája iszonyúan reszketett; begörbült ujjáival kaparta a földet, mintha gödröt akarna ásni, hogy elrejtőzzék benne.

Az orvos megindultan mormolta:

– Szegény asszony!

Renardet furcsa gyomorkorgást érzett; azután orrán-száján egyszerre, harsogó tüsszentésféle jött ki; azzal elővette a zsebkendőjét, abba kezdett sírni,

csukló, zokogó sírással, és időnként trombitálva fújta az orrát. Közben motyogott valamit:

– Krisz... Krisz... Krisz... Krisztusát annak a disznó gazembernek, aki ezt csinálta... Meg... meg... megnyúdom, ha a kezem közé kerül...

Most azonban visszajött Principe, csüggedt arccal, üres kézzel.

– Nem találok semmit, előljáró uram, sehol semmit se.

A másik meghökkenve, sírásba fúló hangon dörögte:

– Mit nem találsz?

– A kislány cókmókját.

– Csak keresd tovább... és megtaláld ám... mert... velem gyűlik meg a bajod.

Az írnok tudta, hogy az előljáróval nem lehet pacázni, félénken elsompolygott, és gyáván sandított a tetemre.

A fák közt távolról hangok csaptak fel, zűrzavaros láрма, közeledő néptömeg zaja: ugyanis Médéric, körútja során, házról házra hordta a hírt. A falusiak először megdermedtek, és csak az utcán tárgyalták meg, ki-ki a háza küszöbéről; azután összeverődtek; néhány percre karattyoltak, hogy a saját szemükkel lássák.

Csoportonként érkeztek, kissé tétovázva és nyugtalanul, féltek az első benyomás döbbenetétől. Mikor meglátták a hullát, megálltak, nem mertek közelebb menni, és csak halkan sugdolóztak. Azután nekimerészkedtek, pár lépést tettek előre, hol megálltak, hol megint közeledtek, lassanként szoros gyűrűt alkottak a halott leány, az anyja, az orvos és Renardet úr körül, nyugtalan és zajgó kört, mely még összébb szorult, amikor az utoljára érkezettek hátulról lökdösődni kezdtek.

Már-már szinte ráléptek a hullára. Néhányan le is

guggoltak, hogy megtapintsák. Az orvos rájuk szólt, hogy táguljanak. Az előljáró, hirtelen fölriadva kábultságából, éktelen haragra lobbant, és kikapva a pálcát Labarbe doktor kezéből, rátámadt közigazgatási alattvalóira:

– Takarodjatok innen... takarodjatok innen... baromcsorda... takarodjatok innen!...

Egy pillanat alatt vagy kétszáz méternyire tágult a kíváncsiskodók köre.

Roque néni fölállt, megfordult, leült, és mostantól az arcára tapasztott két tenyerébe sírt.

A tömeg nagyban tárgyalta az esetet: és egyik-másik kamasz gerjedt pillantással nézte a mezítelen, ifjú testet. Renardet észrevette, hirtelen levetette magáról a vászonkabátját, és a leánykára terítette, aki teljesen eltűnt a hatalmas ruhadarab alatt.

A kíváncsiak közelebb óvakodtak; a pagony hemzsegett a sokaságtól; beszédhangok szüntelen mormoló zaja verte föl a nagy fák tömött lomboságorát.

Az előljáró ingujjban állt ott, bottal a kezében, harcias tartásban. Szemlátomást ingerelte a nép kíváncsiskodása, és többször is elmondta:

– Aki közel merészel jönni, azt agyonverem, mint egy kutyát.

A parasztok nagyon féltek tőle, azért jó messze húzódtak. Labarbe doktor szivarozva ült le Roque néni mellé, és beszélni kezdett hozzá; igyekezett megvigasztalni. Az asszony tüstént levette kezét az arcáról, és siránkozó szavak áradatával válaszolt, a beszéd özönébe ontva bánatát. Elmesélte az egész életét, férjhezmenetelét, az ura halálát, aki marhahajcsár volt, és egy bika döfte agyon, a leánya gyermekkorát, elmondta, milyen keserves sorsa volt neki, vagyontalan özvegynek, a kicsinyével. Nem volt egyebe, mint ez a kis Lujzikája; és ezt is megölték; megölték itt, az erdőben. Egyszerre eszébe jutott, hogy látni akarja,

és térden csúszott a hulláig, fölemelte a ráterített kabát egyik csücskét; azután visszajektette, és folytatta a jajveszékelést. A tömeg csendben figyelte az anya minden egyes mozdulatát.

De hirtelen nagy mozgolódás támadt:

– A zsandárok, a zsandárok! – kiabálták.

Két zsandár tűnt fel messze. Gyors ügetésben jöttek, közrefogva a kapitányukat, meg egy kicsi, vörös pofaszakállas urat, aki majom módra ficáncolt egy magas, fehér kanca hátán.

A mezőőr épp abban a pillanatban akadt rá Putoin vizsgálóbíró úrra, mikor az a lovát nyergelte, hogy mindennapi sétalovaglására induljon, mert szerette adni a nagyszerű lovas, nagy multságára a katonatiszteknek.

A kapitánnyal egyszerre szállt le a nyeregből, és kezét szorította az előljáróval meg az orvossal, vizsla szemeket vetve a vászonkabátra, melyet földuzzasztott az alatta fekvő holttest.

Miután kellőképpen tájékozódott, először is a csendőrökkel kikergettette a nézőközönséget a pagonyból, a közönség azonban csakhamar ismét fölűnt a mezőn, és sövényt alkotott, izgatott, mozgolódó fejek hosszú élő sövényét, végig a Brindille túlsó partján.

Az orvos elmondta megállapításait, Renardet írónnal feljegyezte a noteszába. A tényállást fölveték, iktatták és jegyzetekkel látták el, anélkül, hogy bárminő felfedezésre jutottak volna. Maxime is visszatért, nem találta meg a ruhákat.

A ruhák eltűnése mindenkit meglepett, senki sem tudta másra, mint lopásra magyarázni; de minthogy a rongyok együttvéve nem értek húsz garast, a lopás is valószínűtlennek látszott.

A vizsgálóbíró, az előljáró, a kapitány és az orvos

maguk is kettesével nyomozásra indultak, minden kis cserjét tűvé tettek a patak mentén.

Renardet azt mondta a bírónak:

– Mivel magyarázza azt, hogy az a bitang a cók-mókot elrejtette vagy elvitte, a testet pedig fedetlenül, úgyszólván közszemlére téve hagyta itt?

A másik fortélyos és mindentudó ábrázattal dünyögte:

– Hm, hm... Tán valami csel rejlik emögött? Ezt a bűntényt vagy buta barom követte el, vagy egy ravasz róka. Akárhogy is, majd csak rájövünk.

Kocsizörgésre neszelték föl. Bírósági urak érkeztek: az ügyészhelyettes, az orvos és a jegyző. Élénk eszmecsere közt fogtak hozzá ismét a nyomozáshoz.

Renardet egyszerre megszólalt:

– Legyen szerencsém az urakhoz egy kis villásreggelire.

Mindnyájan mosolyogva elfogadták a meghívást, és a vizsgálóbíró, aki úgy találta, hogy erre a napra épp eleget foglalkoztak a kis Roque Lujzával, az előljáróhoz fordult:

– Megengedi, hogy önhöz vitessem a tetemet? Akad tán a házban egy szoba, ahol estig elmaradhat?

A kért zavarba jött.

– Hát igen... – motyogta – vagy nem is... Őszintén szólva, jobb szeretem, ha nem kerül a házamba... Tetszik tudni... a cselédeim... azok... máris... holmi kísértetekről fecsegni... a toronyban, a Renard-toronyban... Tetszik tudni... akkor aztán egy se maradna meg nálam... Nem... inkább ne.

A bíró elmosolyodott:

– Helyes... Majd mindjárt elvitetem Roüyba, törvényes hullavizsgálatra.

Azzal az ügyészhez fordult:

– Megengedi, hogy igénybe vegyem a kocsiját?

– Hogyne, parancsoljon!

A társaság visszatért a hullához. Roque néni ekkor már a leánya mellett ült, fogta a kezét, és tétova, zavart nézéssel bámult maga elé.

A két orvos megpróbálta elvezetni onnét, hogy ne lássa, mikor elviszik a kicsikéjét: de az anya tüstént megértette, hogy mit akarnak, és a hullára borult, átölelte. Feküdt rajta, és kiabált:

– Nem a maguké, az enyim, az én gyermekem. Megölték a gyerekeket; oda nem adom, nem lesz a maguké!

A férfiak mind megzavarodva állták körül, nem tudták, mitévők legyenek. Renardet letérdelt, és beszélni kezdett hozzá:

– Hallgasson ide, Roque néni, meg kell lenni, hogy megtudhassuk, ki ölte meg; másképp nem tudhatjuk meg; el kell fogni a gyilkost, hogy megbüntethessük. Ha megtaláljuk, visszakapja a gyereket, ígérem.

Ez az érv hatott. Az asszony tébolyult szemében a gyűlölet szikrája villant fel.

– Hát elfogják?

– Elfogjuk, ígérem.

Fölállt, elszánta magát, hogy nem áll útjukba az uraknak; de mikor a kapitány így dörögött:

– Furcsa, hogy a ruháit sehol sem találják! – ez az új gondolat, mely addig eszébe sem jutott, belevette magát paraszti koponyájába. Azt kérdezte:

– Jaj, hun van a cókmókja; az is az enyim. Adják elé! Jaj, hová tették a cókmókját?

Váltig magyarázták neki, hogy a ruhákat sehol sem lehetett megtalálni; ő makacsul követelte a cókmókot. Egyre csak sírt és rimánkodott:

– Az enyim, adják elé; jaj, hun van, adják elé!

Mennél jobban igyekeztek lecsillapítani, annál jobban zokogott, nem lehetett észhez téríteni. Már nem

a hullát követelte, csak a ruhákat akarta, a leány ruháit; amiben talán éppannyira részes volt a szegény ember fukarsága, akinek a szemében egy pénzdarab egy egész vagyont jelent, mint az anyai szeretet.

És mikor a kicsiny test, a Renardet házából hozott takarókba bugyolálva, eltűnt a kocsiban, az öreg-asszony, amint ott állt a fák alatt, az előljáró és a kapitány között, üvölteni kezdett:

– Nem maradt semmim a világon, nem maradt semmim, még a kicsi főkötője sem, a kicsi főkötője; nem maradt semmim, semmim, még a kicsi főkötője sem!

Megjött a plébános is, egészen fiatal, de már elhízott pap. Vállalkozott rá, hogy szépszerével elvezeti Roque nénit, és együtt indultak a falu felé. Az anya keserve enyhült az egyházi férfiú kenetes szavainak hatása alatt, aki ezerszeres túlvilági kárpótlást ígért neki. De azért egyre hajtogatta:

– Ha legalább az a kicsi főkötő megvolna...

Nem tágitott ettől a gondolattól, mely úrrá lett minden más fölött az agyában.

Renardet messziről odakiáltott:

– Velünk ebédel, főtisztelendő úr? Egy óra múlva. A pap arra fordult, és azt felelte:

– Nagyon szívesen, előljáró úr. Délben önnél lesznek.

És az egész társaság a ház felé tartott, amelynek szürke homlokzata már látszott a fák közül, látszott a Brindille partján emelkedő vártorony is.

Sokáig falatoztak; a társalgás a bűntény körül forgott. A vélemények megegyeztek; a gyilkosságot valami csavargó követhette el, aki történetesen arra járt, amikor a kicsike fürdött.

Azután a hatósági urak visszamentek Roüyba, jelezve, hogy másnap korán reggel ismét itt lesznek; az orvos és a plébános hazament. Renardet azután visz-

szatért a pagonyba, s ott járkált hátratett kézzel, sötétedésig.

Jókor lefeküdt, és másnap még aludt, mikor a vizsgálóbíró berontott a szobájába. A kezét dörzsölgette; elégedett arccal mondta:

– Lám, lám! Ön még ilyenkor alszik! Pedig nagy újság van ám, barátom!

Az elöljáró fölült az ágyában.

– No, mi az?

– Ó, roppant érdekes dolog. Emlékszik, ugyebár, hogy az anya tegnap folyton valami emléket követelt a lányától, főleg a kis fejkötőjét. Hát máma reggel, ahogy kinyitja az ajtaját, gyermekének két kis facipőjét találta a küszöbön. Ez azt bizonyítja, hogy a bűntényt egy falubeli követhette el, valaki, aki utóbb megszánta az anyát. Azonfelül itt van Médéric postás, aki elhozta nekem a halott lány gyűszűjét, zsebkését és tűtartóját. Eszerint a gyilkos, amint elvitte a ruhát, hogy elrejtse, elszórta ezeket a tárgyakat, melyek nyilván a ruha zsebében voltak. Én főképpen a facipő dolgának tulajdonítok jelentőséget, mert ez bizonyos erkölcsi érzékre és lágyszívűségekre vall a gyilkosnál. Tudja mit, ha van kedve, vegyünk sorra együtt az ön falujának nevezetesebb lakóit.

Az elöljáró fölkel. Csengetett, hogy hozzanak meleg vizet a borotválkozáshoz.

– Szívesen – mondotta –, de hosszú lesz, jó, ha mindjárt hozzáfogunk.

Putoin úr ráült lovagolvást egy székre, még a szobában sem hagyta békén a lovaglószenvédély.

Renardet fehér habot kent az állára, és megnézte magát a tükörben; azután megfente a szíjon a beretváját, és így szólt:

– Carvelin legnevezetesebb lakója Joseph Renardet elöljáró, jómódú gazda, goromba fráter, aki veri a vadőröket és kocsisokat...

A vizsgálóbíró elnevette magát:

– Elég; lássuk a következőt. . .

– Utána jön nevezetesség dolgában Pelledent helyettes elöljáró, állattenyésztő, szintén jómódú gazdaember, huncut paraszt, igen ravasz, igen agyafúrt, kivált pénzdolgokban, de nézetem szerint képtelen ilyen gaztettet elkövetni.

– Gyerünk tovább – szóló Putoin.

Így aztán borotválkozás és mosakodás közben Renardet folytatta ezt az erkölcsi szemlét. Sorra vette Carvelin valamennyi lakosát. Kétórai társalgás után a gyanújuk három eléggé kétes egyénen állapodott meg: egy Cavalle nevű vadász volt az egyik, a másik egy pizstráng- és rákhalász, név szerint Paquet, a harmadik Clovis, a falu marhapásztora.

2

Egész nyáron át folyt a nyomozás, de a tettes nem került kézre. Akiket gyanúba fogtak és bezártak, azok könnyűszerrel be tudták bizonyítani ártatlanságukat, és az ügyészség kénytelen volt megszüntetni a bűnös üldözését.

De ez a gyilkosság, úgy látszott, az egész környék nyugalmát rendkívüli módon föl kavarta. A lakosság lelkében valami nyugtalanság maradt, valami kósza félelem, titkos rémület, ami nem csupán a nyomozás sikertelenségére volt visszavezethető, hanem arra a különös leletre is: a két facipőre, amit a gyilkosság után való napon talált Roque néni az ajtaja előtt. Az a tudat, hogy a gyilkos jelen volt a bírói szemlén, hogy még bizonyosan most is a faluban él, ott kísértett az emberek képzeletében, bevette magát a lelkükbe, és állandóan fenyegető veszedelemként lebegett a környék fölött.

A pagony egyébként rettegett, félve került hely lett, azt tartották, hogy kísértetek járnak benne. Azelőtt a falubeliek minden vasárnap délután kijártak oda sétálni. Leültek a mohába az óriási fák tövében, vagy pedig a víz mentén járkáltak, lesve a füves mederben ficáncoló pisztrángokat. A fiúk tekéztek, golyóztak, labdáztak, olyan helyeken, ahol kisimított, ledöngölt talajt találtak. A lányok négyesével-ötösével karonfogva sétáltak, sipákoló hangon fülsértő románcokat dalolásztak, hamis nótázásuk fölverte a csendet, és úgy ingerelte a fogidegeket, mint a savanyú ecet. Most már senki sem járt-kelt e sűrű és magas lombsátor alatt, mintha csak attól tartottak volna az emberek, hogy lépten-nyomon valami heverő hullára bukkanhatnak.

Eljött az ősz, a fák elhullatták lombjukat. Éjjel-nappal hullt a lomb, kavarogva szállingóztak a nagy fákról a könnyű, kerekded levelek; és az ágak között itt-ott már átcsillant az ég kékje. Néha-néha, amikor szélroham süvített végig a lombkoronákon, hirtelen megsűrűsödött a csendes, folytonos lombeső, sustorgó záporrá fokozódott, s a mohos talajt vastag, sárga szőnyeggel borította be, mely kissé zörgött a léptek alatt. És ennek a zápornak szinte megfoghatatlan moraja, ez a hullámozó, meg nem szűnő, szelíd és bánatos moraj úgy hangzott, mint a panasz, és ezek a folyton hulló levelek mintha könnyek lettek volna, szomorú, nagy fák nagy könnycseppjei, melyek éjjel-nappal siratták, hogy vége a szép évszaknak, hogy vége a hűs hajnaloknak és az enyhe alkonyoknak, vége a meleg fuvalmaknak és a ragyogó verőfénynek, és talán siratták azt a bűntényt is, melyet árnyékukban elkövetni láttak, siratták a szegény gyermeket, akit valaki ott, az ő tövükben, meggyalázott és megölt. Sírtak a fák a pusztá és üres erdő csendjében, az elhagyott és

irtózva került erdőben, ahol egymagában bolyongott a lélek, a halott kislány kicsiny lelke.

A Brindille, melyet a zivatarok megárasztottak, sebesen rohant, sárgán és mogorván, letarolt partjai közt, melyeket sovány és csupasz fűzek kettős sövénye szegett.

És lám, Renardet egyszerre csak ismét elkezdett sétálgatni a pagonyban. Mindennap, ha leszállt az este, kijött a házából, lassan leereszkedett a tornác lépcsőjén, és álmodozva, zsebre dugott kézzel andalgott a fák alatt. Sokáig járkált a nedves, lágy mohán, mialatt a hollók, melyek a környék minden részéből ide gyűltek, hogy a magas fák sudárain éjszakázzanak, éles, baljós károgaással seregestül hömpölyögtek keresztül a levegőn, mint valami szélrázta, óriási gyászfátyol.

Olykor letelepedtek, fekete foltokkal tarkázva a faágakat, melyek belemosódtak az égbolt vörösébe, az őszi alkonyatban vérző égboltozatba. Majd hirtelen nagy suhogással föltrebbentek, és ismét kibontották az erdő fölött röptük hosszú, sötét zászlaját.

Végül lecsaptak a legmagasabb szálfák ormára, és lassan elhalt a zivajuk, mialatt a sűrűsödő sötétben fekete tollazatuk egybeolvadt az éjszaka feketeségével.

Renardet még egy darabig csendesesen őgylgett a fák alatt, majd amikor a sűrű homályban tovább már nem járhatott, hazament, mint valami súlyos tömeg esett be a karosszékbe, az égő kandalló elé, kinyújtotta a tűz felé átnedvesedett lábát, mely sokáig párologott a lángok melegében.

Egy reggel aztán nagy újság járta be a környéket: az előljáró kivágatja a pagonyát.

Hús favágó már javában dolgozott. A házhoz legközelebb eső sarkával kezdték, és a gazdájuk felügyelete alatt gyorsan haladtak előre.

A munka azzal kezdődik, hogy az ágnyeső felkúszik a fatörzsrre.

Hevederrel odakötözi magát, s előbb átkarolja a törzset, majd fél lábát fölemelve, erősen belevágja a sarkára erősített acélkampót. A kampó hegye belefúródik a fába, és erősen megáll benne, az ember pedig úgy emelkedik följebb rajta, mint egy lépcsőn, hogy a másik, szintén kampóval felszerelt lábával ugyanúgy tegyen, és kezdje előlről az elsővel.

Minden egyes kapaszkodásnál följebb viszi a kötélhevedert, mely derekát a fához erősíti; az oldalán csillogó acélfejsze lóg. Lassan kúszik egyre magasabbra, mint egy élősdí állat, mely egy óriást kezd ki, lomhán emelkedik fölfelé a rengeteg oszlopon, karjával átöleli, lábával sarkantyúzza, hogy letarolhassa.

Mikor eléri a legalsó ágakat, megáll, lecsatolja oldaláról az éles kertészkest, és belevág. Lassan, de biztosan, egészen a törzsnél metszi a fa végtagját; egyszerre csak megreccsen az ág, hajlik, nyekken, letörik, és estében súrolja a szomszéd fákat. Azután a ki döntött fák ismert robajával zuhan a földre, és sok apró gallyacskája még sokáig remeg.

Több ilyen ágnyeső dolgozott, a talajt ellepte a rőzse és faforgács, amit az emberek nyalábokba kötöztek és halomba raktak, a ki nem döntött törzsek pedig roppant cölöpöknek, óriási, lefejezett és az éles acélkésekkel csupaszra nyesett pilléreknek látszottak.

És mikor az ágnyeső elvégezte a dolgát, az egyenes, fölül vékonyodó fatörzs csúcsán hagyja a magával hozott kötélvéget, azután pedig a sarkantyúk segítségével visszakúszik. A lekopasztott törzset a favágók a tövénél támadták meg hatalmas fejszezsapásokkal, hogy csak úgy visszhangzott a pagony.

Mikor a fatönkbe vágott seb már elég mélynek látszott, néhányan ütemes kiáltásokkal nekirugaszkodtak az oromra erősített kötélnek, és egyszerre csak

megreccsent a rengeteg árboc, és tompa robajjal zuhant a földre, s ez úgy hangzott, mint a távoli ágyúdörgés.

És az erdő nap nap után fogyott, sorra elveszítette fáit, mint ahogy egy hadsereg elveszíti a katonáit.

Renardet most már ki nem mozdult a pagonyból, reggeltől estig ott volt, mozdulatlanul, hátratett kézzel szemlélte a pagony haldoklását. Mikor egy-egy fa kidőlt, rátette a lábát, mint egy holttetemre. Azután a következőre vetette a szemét, valami titkos és csendes türelmetlenséggel, mintha várt, remélt volna valamit ennek a mészárlásnak a végétől.

Ezalatt egyre közelebb jutottak ahhoz a helyhez, ahol a halott Lujzikát találták annak idején. Végre oda is értek egy este, szürkületkor.

Már sötétedett, az ég is felhős volt, a favágók abba akarták hagyni a munkát, s másnapra halasztani egy hatalmas bükkfa kidöntését, de a gazda nem engedte, követelte, hogy azonnal kopasszák meg, és döntsék ki ezt a faóriást, melynek árnyékában a bűntény történt.

Mikor az ágnyeső elkészült a halálraítélt levetkőztetésével, mikor a favágók már megdolgozták a tövét, öt ember elkezdte húzni az oromra erősített kötelet.

A fa ellenállt; hatalmas törzse, bár a közepéig behasították, szilárd volt, mint a vas. A munkások mind egyszerre, szabályos rándításokkal feszítették a kötelet, szinte lehasaltak a földre, és kifulladt üvöltözésük mutatta és egyben szabályozta erőlködésüket.

Két favágó fejszét ragadva az óriás mellé állt, mint két hóhérlegény, hogy sújtson még, ha kell, Renardet pedig, kezét a fa kergének támasztva, nyugtalanul, idegesen, felindultan várta a fa kidőltét.

Egy ember odaszólt neki:

– Nagyon közel tetszik állni; a fa, mikor kidől, megütheti az előljáró urat.

Nem felelt, és nem húzódott félre; úgy látszott, mintha derékon akarná kapni a bükköt, hogy földhöz teremtsen, mint valami birkózó.

Hirtelen a magas faoszlop tövében reccsenés hallatszott, mely mintha végigfutott volna rajta egész a csúcsáig, mint egy fájdalmas vonaglás; kissé meghajlott, már-már kidőlt, de még ellenállt. Az emberek izgalmukban lehorzsolták karjukról a bőrt, és még nagyobb erőfeszítéssel dolgoztak; és mikor a fa derékba törve megingott, Renardet hirtelen előrelépett, azután kifeszített mellel megállt, hogy kivárja a föltarthatatlan zuhanást, a halálos zuhanást, amely nyomban pozdorjává zúzza.

Azonban a bükk, esés közben félrebillenve, csak az oldalát súrolta. Az előljáró öt méterrel odébb arcra bukott.

A munkások odarohantak, hogy fölemeljék; már akkorra magától föltérdelt, s kábán, tétova szemmel simított végig a homlokán, mintha őrülési rohamból ocsúdott volna fel.

Mikor talpra állt, az emberek meglepetten, értetlenül kezdték faggatni, mit cselekedett. Hebegve azt felelte, hogy pillanatnyi elmezavar vett erőt rajta, vagy inkább egy visszatérő gyermekkori érzés; azt hitte, ráér elszaladni a fa alól, ahogy a gyerekek szaladnak át a robogó kocsni előtt, játszott a veszedelemmel, egy hét óta nőttön-nőtt benne ez az ösztönszerű vágy, s valahányszor egy fa megreccsenve kidőlni készült, az ötlött eszébe, nem lehetne-e még átszaladni alatta, anélkül, hogy baj érné. Beismerte, hogy ez butaság, de mindenkivel megesett már, hogy ilyen esztelen, gyerekesen ostoba kísértés szállta meg.

Lassan magyarázkodott, rekedten keresgélte a szavakat; aztán otthagya őket.

– Holnap folytatjuk, emberek, holnap folytatjuk.

Mikor otthon volt a szobájában, leült az asztal mellé, melyet az ernyős lámpa élesen megvilágított, s fejét két tenyerébe fogva, zokogni kezdett.

Sokáig sírt, azután megtörölte a szemét, felemelte a fejét és az ingaórára nézett. Még nem volt hat óra.

„Még van időm vacsoráig” – gondolta, és az ajtóhoz ment, ráfordította a kulcsot. Azután visszament, leült az asztalhoz: kihúzta a középső fiókot, kivett belőle egy revolvert, és rátette az irataira, a lámpafénybe. A pisztoly acélja megcsillant, és lángszínű sugarakat vert vissza.

Renardet egy darabig a részeg ember zavart nézésével bámulta; azután fölállt, és járkálni kezdett.

Végül végig rótt a szobát, néha meg-megállt, de csak egy pillanatra. Hirtelen kinyitotta az öltözködőszobája ajtaját, zsebkendőjét megmártotta a vizeskorsóban, és megnedvesítette a homlokát, úgy, mint a gyilkosság reggelén. Azután folytatta a járkálást. Valahányszor elment az asztal előtt, megakadt a szeme a csillogó fegyveren, és a tenyerében csiklandozást érzett; de megnézte az ingaórát, és ezt gondolta: „Még ráérek.”

Elütötte a fél hatot. Ekkor kezébe vette a revolvert, förtelmesen torz arccal kitátotta a száját, s a pisztoly csövét belenyomta, mintha el akarná nyelni. Így maradt néhány percig mozdulatlanul, ujját a fegyver ravaszán tartva, majd hirtelen jéghideg borzongás rázta meg, s a szőnyegre köpte a pisztolyt.

Azzal zokogva visszaesett a karosszékekbe:

– Nem bírom. Nem merem! Istenem! Istenem, mit csináljak, honnan vegyek bátorságot az öngyilkossághoz?

Kopogtak az ajtón; félőrülden egyenesedett fel. Inasa szólt be:

– Tessék jönni vacsorázni.

– Jól van – felelt. – Mindjárt lemegyek.

Fogta a fegyvert, visszatette a fiókba, azután meg nézte magát a kandalló tükrében, nem nagyon földült-e az arca. Piros volt, mint rendesen, talán egy kicsit túl piros. Más semmi. Lement az ebédlőbe, és asztalhoz ült.

Lassan evett, mint aki minél tovább szeretné kihúzni az étkezést, mint aki nem akar ismét egyedül maradni önmagával. Majd mialatt leszedték az asztalt, elszívott néhány pipa dohányt. Azután visszament a szobájába.

Magára zárta az ajtót, benézett az ágy alá, kinyitott minden szekrényt, tűvé tett minden szögletet, félretolt minden bútort. Azután meggyújtotta a kandalló gyertyáit, és többször megfordulva maga körül, az egész szobát rémült szorongással vette szemügyre, az arca is eltorzult, mert tudta jól, hogy ma is, mint minden éjjel, látni fogja Lujzikát, a kisleányt, akit megbecstelenített, azután pedig megfojtott.

Minden éjszaka megismétlődött a hátborzongató látomás. Fülzúgással kezdődött, minthogyha cséplőgép kattogását vagy hídon áthajtó szekér zörgését hallaná messziről. Ilyenkor lihegni, fuldokolni kezdett, és kénytelen volt kigombolni a gallérját, megoldani a nadrágszíját. Járkálni kezdett, hogy meginduljon a vérkeringése, próbált olvasni, próbált énekelni, hasztalan; gondolatai akarata ellenére visszatértek a gyilkosság napjára, és újra át kellett élnie a legtitkosabb részleteket, a heves izgalmakat, az első perctől az utolsóig.

Azon a reggelen, a borzalmas nap reggelén, egy kis szédülést és fejszaggatást érzett, amit a nagy melegenek tulajdonított, úgyhogy a szobájában maradt, amíg csak villásreggelihez nem hívták. Evés után lepihent; késő délután elment hazulról, hogy a pagony fái alatt élvezze a hűs, enyhítő fuvalmat.

De amint leért, a fülledt, tikkasztó levegő még jobban ránehezedett. A nap még magasan járt, s a száraz, szikkadt, meszes talajt perzselő fényárral öntötte el. A leveleket a legparányibb szellő sem bizsergette. Az állatok, a madarak, még a szöcskék is, mind némák voltak. Renardet elért a nagy fák közé, és elindult a mohában arrafelé, ahol a Brindille egy kis üde párát lehelt az ágak rengeteg zöld tetőzete alatt. De itt is rosszul érezte magát. Úgy rémlett neki, mintha egy ismeretlen, láthatatlan kéz szorongatná a torkát; szinte semmire sem gondolt, minthogy rendszeren nemigen szokott gondolkozni. Csak egy tétova gondolat kísértette három hónap óta: az, hogy újra megnősül. Gyötörte a magányos élet, lelkileg és fizikailag. Hat éven át megszokta, hogy asszonyt érezzen maga mellett, hozzászokott a minden pillanatban való jelenlétéhez, a mindennapos érintéséhez, szükségét érezte, parancsoló és homályos szükségét a folytonos házastársi viszonynak, a rendszeres szeretkezésnek. A felesége halála óta szünet nélkül kínlódott, maga sem tudta, miért, kínlódott, mert nem volt, akinek a szoknyája suhogását hallotta volna nap nap után, s főleg mert nem volt, akinek karjai közt lehűtse vérét, csillapítsa szenvedélyét. Alig fél éve volt özvegy, és máris nézdegélt a környéken valami lány vagy özvegyasszony után, akit a gyászév leteltével nőül vehetne.

Szűzies lelke volt, de ez a lélek egy rettentő herkulési testben lakozott, és érzéki képzetek kezdték zaklatni ébren és álmában. Elkergette őket magától, de csak visszatértek; és néha, saját magán mulatva, így dörmögött:

– Nini, olyan vagyok, mint Szent Antal.

Minthogy azon a reggelen többször is elővették ezek a nyugtalanító ábrándok, kedve támadt megfű-

rödni a Brindille-patakban, hogy felüdítse magát, és csillapítsa vérének heves áramlását.

Kissé távolabb tudott egy széles és mély helyet, ahová a falubeliek nyáron ki szoktak járni, hogy megmártsák magukat. Oda indult.

Sűrű füzek bozótja takarja ezt a tiszta vizű medencét, ahol a rohanó patak kissé megpihent, elszenderedett, mielőtt folytatta volna útját. Amint arra tartott, úgy tetszett Renardet-nak, mintha kis zajt hallana, halk csobogást, mely különbözött a patak csörgedezésétől. Vigyázva félrehajtotta az ágakat, és keresztülnézett köztük. Egy kis meztelen lány (a teste fehéren csillant ki a kristálytiszta habok közül) pocsol két kézzel a vízben, kicsit lubickolt is benne, és bájos mozdulatokkal forgott saját maga körül. Már nem volt gyermek, de még nő sem; telt, formás idomai voltak, de még volt benne valami a hirtelen nőtt, félig érett kamaszlányból. Renardet meg se moccant, valósággal megbénította a meglepetés és ijedség, s a lélegzetét valami furcsa és kínos izgalom fojtotta el. Dobogó szívvel lapult, mintha valamelyik buja ábrándképe vált volna valóra, mintha egy tisztátalan tündér varázsolta volna elébe ezt az izgató, de túl fiatal teremtet, ezt a kis paraszt Vénuszt, aki ugyanúgy született a patakocska tajtékos habjaiból, mint az a másik, a nagy, a tenger hullámaiból.

Egyszer csak a szüzecke kiszállt a fürdőből, nem látva a leselkedőt, közeledett felé, hogy összeszedje a motyóját, és felöltözködjék. Amint a hegyes kavicstól féltében, óvatos tipegéssel jött feléje, Renardet úgy érezte, hogy ellenállhatatlan erő ragadja hozzá, vadállati gerjedelem öntötte el egész testét, megőrijtette a lelkét, reszketett minden ízében.

A lány néhány percre megállt a bokor előtt, mely mögött a férfi rejtőzködött. Ekkor teljesen fejét vesztve, széttárta a gallyakat, nekirontott, és átölelte.

A lány fölbukott, döbbenetében védekezni, rémülé-
tében segítségért kiabálni se tudott, és Renardet el-
vette szüzességét, anélkül, hogy tudta volna, mit csi-
nál.

Fölébredt a bűnből, mint mikor lidércnyomásos
álomból ébred az ember. A gyermek sírva fakadt.

– Csöndben légy – mondta Renardet –, légy
csöndben. Adok pénzt.

De a lány nem hallgatott el; hangosan zokogott.

– Ugyan, légy már csöndben! – kezdte újra a férfi.
– Hallgass már, nő! Hallgass el!

A lány sikoltozva megfordult, el akart szaladni.

Renardet egyszerre átlátta, hogy veszve van, tor-
kon ragadta a lányt, hogy belefojtsa velőtrázó, ret-
tentő sikolyait. Mikor szegényke a halálból menekü-
lő vad erejével dulakodott tovább, Renardet össze-
csukta óriási markát a fuldokolva sikoltozó kicsiny
gége körül, és oly irtózatosan megszorította, hogy
pár pillanat alatt megfojtotta, maga sem tudva, mit
tesz, pusztán azért, hogy elhallgattassa.

Azután az iszonyattól tébolyultan talpra szökött.

A lány vérezve, megfeketedett arccal hevert mel-
lette. Renardet menekülni akart, de ekkor dúlt lelké-
ben fölébredt az a titokzatos, homályos ösztön, mely
minden veszedelemben forgó lényen erőt vesz.

Kicsi híja volt, hogy a holttestet a vízbe nem lökte;
de egy másik hirtelen ötlettel a ruhára vetette magát,
s kicsiny bugyorra kötötte. Azután, mivel talált zsi-
neget a zsebében, a csomagot összekötözte, és elrej-
tette a patak egyik mély odvában, egy fa alá, mely-
nek tövét a Brindille hajjai locsolták.

Azután sietve távozott, keresztül a réteken, hatal-
mas kerülőt tett, hogy lássák azok a parasztok, akik
innen jó messze, a túlsó határban laknak, rendes idő-
ben tért haza vacsorázni, s otthon a cselédeknek tövi-
ről hegyire elmondta, merre sétált.

Azért ezt az éjszakát átaludta; nehéz, baromi álmodt, így alhatnak olykor a halálraítéltek. Csak pirkadatkor nyitotta ki a szemét, és gáztettének fölfedezésétől rettegve, gyötrelmek közt várta be fölkelésének szokott óráját.

Azután részt kellett vennie a tényálladék fölvetelésében. Alvajáró módjára végezte a dolgát, mintegy a részegség ködén keresztül rémlettek elébe a tárgyak és az emberek, a valószínűtlenség érzésének abban a ködében, mely nagy szerencsétlenségek idején elhomályosítja az öntudatot.

Csak a Roque néni velőtrázó sikolya hatolt a szívéig. Ebben a pillanatban kicsi híja volt, hogy térdre nem vetette magát az asszony előtt, ezt kiáltva: „Én voltam!” De erőt vett magán. Éjszaka mégis fölkelt, hogy kihalássza a megölt lány facipőjét, és odategye az anya küszöbére.

Míg a vizsgálat folyt, míg az orránál fogva vezethette és megtéveszthette a bíróságot, addig nyugodt volt, uralkodott magán, ravaszul és mosolygósan. Higgadtan megvitatta a hatósági emberekkel mindama föltevéseket, melyek azoknak az eszében megfordultak, szembeszállt a véleményükkel, halomra döntötte az okoskodásukat. Még valami kegyetlenül fájdalmas gyönyörűséget is érzett azon, hogy kereszttezheti a nyomozásukat, megzavarhatja a gondolatmenetüket, hogy tisztára moshatja, akiket gyanúba fogtak.

De attól a naptól fogva, mikor a nyomozást abba hagyták, mind idegesebb lett, mind ingerlékenyebb, ha nem is mutatta. Minden váratlan zajra fölugrott ijedtében; minden apró-cseprő okból összerezsent, néha tetőtől talpig megrázkódott, ha egy légy a homlokára röppent. Ekkor lebírhatatlan mozgásigénye támadt, nagyokat kóborolt, egész éjszakákat ébren töltött, föl-alá járva a szobájában.

Nem mintha lelkiismeret-furdalásai lettek volna. Durva természete nem volt fogékony az érzelmi árnyalatok vagy erkölcsi aggályok iránt. Erélyes, sőt erőszakos ember volt, arra született, hogy háborúskodjék, hogy földülje a meghódított országokat, lemészárolja a legyőzötteket, tele volt a vadász és a harcos szilaj ösztöneivel, és az emberéletet semmibe vette. Az egyház iránt, politikai tekintetből, tisztelettel volt ugyan, de sem Istenben, sem ördögben nem hitt, így hát nem is várt túlvilági büntetést vagy jutalmat földi tetteiért. Hit gyanánt valami zavaros filozófiát tákolt össze magának a XVIII. század enciklopédistáinak eszméiből; a vallást egyszerűen a törvény morális szentesítésének tekintette, s úgy vélekedett, hogy egyiket is, másikat is a társadalmi viszonylatok szabályozására találták ki az emberek.

Valakit megölni párbajban vagy csatában, vagy perpatvarban, vagy véletlenségből, vagy bosszúból, vagy akár hengegésből – ezt ő mulatságos és férfias cselekedetnek tartotta volna, és a lelkében nem hagyott volna mélyebb nyomot, mint egy lepuskázott nyúl; de annak a gyermeknek a meggyilkolása a lelke mélyét kavarta fel. Fékezhetetlen mámor örvülési rohamában követte el, és a szívében, a húsában, az ajkain, de még az ujjai hegyében is megmaradt a vadállati szerelem bizsergése, de a rémült borzadály is, hogy gyáván megrohanta és megölte a kislányt. Gondolatban minduntalan visszatért erre a rettentő jelenetre; és bár erőlködött, hogy elkergesse ezt a képet, hogy iszonyattal és undorral elűzze magától, érezte, hogy ott bujkál a lelkében, ott settenkedik körülötte, és minden pillanatban várta a megjelenését.

Ekkor félni kezdett az estéktől, félni kezdett a körülötte leereszkedő árnyéktól. Még nem tudta, miért oly borzasztó neki a sötétség; de ösztönszerűen rettegett tőle; úgy érezte, hogy rémségekkel van tele.

A nappal nem a rémek tanyája. Nappal láthatók az élőlények és a tárgyak; azután meg nappal csak természetes lényekkel és tárgyakkal találkozunk, melyek világosban is megmutathatják magukat. De az éj, a koromsötét éj, amely vastagabb a kőfalnál, az üres, a végtelen, a fekete, a határtalan éjszaka, mikor irtóztató dolgokba ütközhet az ember, mikor érezni, mint kóvályog, tévelyeg a titokzatos iszonyat – úgy rémlett neki, mintha ismeretlen, közélről fenyegető veszedelmet rejtegetne számára. De minőt?

Hamarosan megtudta. Mikor egy este, jó későn, álmatlanul üldögélt a karosszékében, úgy látta, mintha megglebbenne ablakának függőnye. Izgatottan, dobogó szívvel várt; a függöny nem mozdult többet; azután hirtelen újból libegni kezdett; legalábbis ő azt hitte, hogy libeg. Nem mert fölállni; lélegzeni sem mert, pedig bátor ember volt; sokat verekedett, és az volt a szíve vágya, hogy egyszer rablókat foghasson fülön a házában.

„Igazán megmozdult a függöny?” – töprengett, mert az jutott eszébe, hátha csak a szeme káprázott. Különben csekélység volt, amit látott, a kelme futó megrezdülése, valami kis mozdulás a ráncok közt, alig egy kis hullámozás, mintha csak a szél játéka lett volna. Renardet meredt szemmel, nyakát megfeszítve figyelt; és hirtelen felállt, restelve félelmét, négyet lépett előre, két kézre fogta és széjjelvonta a függönyt. Eleinte nem látott mást, mint az ablak szurokfeketén csillogó üvegtábláit. Mögöttük egész a láthatatlan horizontig húzódott az éj, a nagy, koromsötét éjszaka. Állt, és belebámult a véghetetlen, vak homályba; és egyszerre fehérséget pillantott meg, mozgó fehérséget, mely mintha eltávolodott volna. Ekkor az ablaküveghez közelítette az arcát, azt gondolta, hogy bizonyosan valami orvhalász rákászik a Brindille-ben, mert éjfél elmúlt, és ez a fehérség a pa-

tak partján, a pagonyban imbolygott. Mivel még most sem tudta jól kivenni, beárnyékolta szemét a két kezével; a fehérség hirtelen vakító világossággá nőtt, és a kis Lujzát pillantotta meg, meztelen, vérző testtel, a mohán.

Az iszonyattól dermedten hátrált, fölborította a széket, és hanyatt vágódott. Pár percig úgy maradt halálos rettegésben, azután leült, és töprengésbe merült. Szemkáprázat volt, semmi egyéb. Káprázat, amit valami kóbor éjszakai tolvaj okozott, amint a lámpásával végigment a vízparton. Egyébként mi van abban meglepő, hogy a büntudat olykor fölveti benne a halott lány kísérteti látomását?

Fölkelt, megivott egy pohár vizet, aztán leült. Ezt gondolta magában: „Mit csinálok, ha ez megismétlődik?”

És érezte, bizonyosra vette, hogy meg fog ismétlődni. Már az ablak is ingerelte, csábította, vonzotta a figyelmét. Hogy ne lássa, megfordította székét; azután könyvet vett elő, és olvasni próbált; de úgy rémlett neki, mintha valami mozogna a háta mögött, és hirtelen egy lábon megperdítette a karosszékét. A függöny még mindig lebegett; ezúttal egész bizonyosan meglibbent; most már nem kételkedett benne; talpra szökött, és fél kezével oly durván rántotta meg a függönyt, hogy letépte a tartólécével együtt; azután mohón az ablaküveghez nyomta az arcát. Nem látott semmit. Minden fekete volt odakünn; és ő a halálból megmenekült ember gyönyörérezetével lélegzett föl.

Azután megfordult, hogy leüljön; de tüstént vágy fogta el, hogy kinézzen az ablakon. Most, hogy a függöny leszakadt, valami rettenetes, hívogató fekete mélység tátongott a sötét mezőre. Nehogy átadja magát ennek a veszedelmes kísértésnek, levetkőzött, elfújta a gyertyákat, lefeküdt, és behunyta a szemeit.

Mozdulatlanul feküdt hanyatt, a bőre meleg volt és nedves tapintású, várta, hogy jöjjön az álom. Hirtelen erős fény hatolt át csukott pilláin. Kinyitotta a szemét, mert azt hitte, kigyulladt a ház. Vaksötétség volt, és ő felkönyökölt, megpróbálta kivenni az ablakát, mely még egyre vonzotta, ellenállhatatlanul. Amint így erőlködött, hogy lásson valamit, néhány csillagot vett észre; fölállt, végigtapogatózott a szobán, kinyújtott kezével megtalálta az ablakfát, a homlokát odaszorította. Lent a fák alatt foszforosan csillogott a leány hullája, megvilágítva maga körül a homályt.

Renardet fölördított, és az ágyára vetette magát, úgy maradt reggelig, vánkosába rejtve az arcát.

Ettől a perctől fogva elviselhetetlenné vált az élete. Napjait az éjszakai borzalmak hatása alatt töltötte el; és a látomás minden éjjel megismétlődött. Alighogy bezárkózott, megpróbált küzdeni ellene, de hiába. Ellenállhatatlan erő ragadta és csalta az ablakhoz, mintegy azért, hogy felidézze a kísértetet, és meg is látta mindjárt, a büntett színhelyén, széttárt karokkal fekve, úgy, ahogyan megtalálták a hullát. Azután fölállt a halott leány, és tipegve elillant, úgy, mint mikor a patak partjáról menekült a gyermek. Lágyan osont végig a pázsiton és a hervadt virágágyakon, majd a levegőbe emelkedett, Renardet ablaka felé. Közeledett hozzá, úgy, mint a gyilkosság napján, hozzá, a gyilkosához. És a férfi meghátrált a jelenség előtt, egész az ágyáig hátrált, és lerogyott rá, tudva jól, hogy a kislány bejött a szobába, és most ott van a függöny mögött, mely mindjárt meg fog libbenni. És reggelig nézte a függönnyt, merev nézéssel, szüntelenül azt várva, hogy kilép mögüle az áldozata. De az nem mutatkozott többé; ott maradt meghúzódva a néha meg-meglibbenő kelme alatt. És Renardet ujjaival görcsösen szorította a lepedőjét, úgy, mint ak-

kor a kis Roque lány nyakát. Hallotta az óraütést; hallotta a csendben a falióra ketyegését és szívének mély dobbanásait. És szenvedett a boldogtalan, ahogy emberfia még soha.

Majd mikor fehér csík jelent meg a mennyezeten, jelezve a másnapot, megkönnyebbülten érezte, hogy egyedül van, egyedül a szobájában; lefeküdt. Aludt néhány órát, nyugtalan, lázas alvása volt, és álmában gyakran megújultak rettentő, éber látomásai.

Mikor később lement, hogy elfogyassza ebédjét, halálos dermedtséget érzett, mintha roppant fájdalomon ment volna keresztül; alig evett, folyton hajszolta a félelem, hogy mit fog látni másnap éjjel.

Pedig tudta jól, hogy nem kísértet volt, hogy a halottak nem járnak, és hogy csak beteg lelke, melyet egyetlen gondolat ült meg, csak az volt okozója gyötrelmének, az idézte föl a halottat, az támasztotta föl, az hívta ide, az állította a szeme elé, ahová kitörülhetetlenül bevésődött a rémkép. De tudta azt is, hogy nem fog meggyógyulni, hogy soha el nem menekül emlékeinek dühös üldözése elől; és eltökélte, hogy inkább meghal, de ezt nem tűri tovább.

Most azon kezdte törni a fejét, hogyan ölje meg magát. Valami egyszerű és természetes módot keresett, mely ne keltse az öngyilkosság látszatát. Mert adott a jó hírére, őseitől öröklött nevére; és ha megsejtenék a halála körülményeit, az emberek kétségtelenül a kibogozatlan bűntényre, a megtalálhatatlan gyilkosra gondolnának, és bizonyára őt vádolnák meg a gaztett elkövetésével.

Különös ötlete támadt: az, hogy agyonütteti magát azzal a fával, amelynek tövében meggyilkolta volt a kis Lujzát. Elhatározta hát, hogy kivágatja a pagonyát, és úgy tesz, mintha baleset érte volna. De a bükkfa nem volt hajlandó összezúzni a csontjait.

Hazaérve, határtalan kétségbeesésében revolvert fogott magára, de aztán nem merte elsütni.

Eljött a vacsora ideje, evett, azután visszament a szobájába. Nem tudta, mit fog csinálni. Most úgy érezte, gyáva volt, hogy a legelső alkalommal megfutamodott. Az imént még elszánt, erős és határozott volt, ura bátorságának és elhatározásainak; most gyöngé volt, és félt a halottól is, a haláltól is...

– Nem lesz bátorságom – rebegte –, nem lesz bátorságom – és irtózattal nézett hol az asztalon heverő pisztolyra, hol az ablakot eltakaró függönyre. Arra is gondolt, hogy valami rettentő dolog fog történni nyomban a halála után! Vajon micsoda? Talán találkozni fog odaát az áldozatával? Hiszen les rá, várja, hívja őt, azért jelenik meg neki így minden este, hogy bosszúállóan törbe ejtse, és halálba taszítsa.

Sírva fakadt, mint egy gyerek, egyre csak azt hajtogatta:

– Nem lesz bátorságom, nem lesz bátorságom.

Azután térdre esett, s így motyogott:

– Istenem, Istenem!

Pedig nem hitt az Istenben. És csakugyan, sem az ablakba nem mert nézni, amely mögött, úgy hitte, a kísértet gubbaszt, sem az asztalra, ahol a revolvere csillogott.

Mikor fölkelte, hangosan mondta:

– Ez így nem tarthat tovább, ennek véget kell vetni.

Szavának siket kondulása a néma szobában félősen borzongatta végig a tagjait; de minthogy semmire sem tudta elhatározni magát, s érezte, hogy az ujjá fölmondaná a szolgálatot, ha meg akarná húzni a fegyver ravaszát, megfordult, hogy fejét az ágynemű közé rejtse, és töprengett.

Kellett valamit találnia, ami kényszerítse a halálra, ki kellett eszelnie valami cselt maga ellen, valamit,

ami véget vet a habozásnak, halogatásnak, amely elvágja a visszakozás útját. Irigyelte a halálraítélteket, akiket katonák sorfala kísér a vesztőhelyre. Ó, ha megkérhetne valakit, hogy süsse el helyette a piztolyt! Ha lenne egy megbízható barátja, akinek bevallhatná a lelkiállapotát, bevallhatná a bűnét, aki soha el nem árulná, s a kezétől fogadhatná a megváltó halált! De kit kérjen meg erre a szörnyű szolgálatra? Keresgélgni kezdett az ismerősei között. Az orvost? Az bizonyosan fűnek-fának elmesélné utóbb. És hirtelen fura ötlet villant keresztül az agyán. Írni fog a vizsgálóbírónak, aki benső barátja volt, följelenti saját magát. Elmond neki mindent a levélben, a bűnt magát, az elszenvedett gyötrelmeket, öngyilkossági szándékát, lelki küzdelmeit, és hogy milyen módot választott ellankadó bátorságának erősítésére. Régi barátságuk nevében kérni fogja, hogy semmisítse meg a levelet, mihelyt megtudja, hogy a bűnös törvényt ült önmaga fölött. Renardet számíthatott erre a bíróra, hűségesnek és titoktartónak ismerte, aki ki nem ejtene egy könnyelmű szót. Azok közül való volt, akinek törhetetlen lelkiismeretességét egyedül az értelem kormányozza, vezeti és szabályozza.

Alighogy ezt kitervezte, valami furcsa örömrész dobantotta meg a szívét. Most már nyugodt volt. Kényelmesen nekilátott, hogy megírja a levelet, melyet napkelte után a kastély kőfalára erősített postaládába szándékozott bedobni, és úgy tervezte, hogy majd fölmászik a toronyba, hogy lássa, amint odamegy a levélhordó, s mikor a kék zubbonys ember útjára indul, fejfelé leveti magát a ház alapzatát támogató sziklára. Lesz rá gondja, hogy előbb megmutassa magát a munkásoknak, akik a pagony fát döngetik. Azután majd fölkapaszkodhat a kiugró párkányra, a rúd mellé, amelyre ünnepélyek alkalmával a zászlót szokták fölvonni. Ezt a rudat egy ta-

szítással kidönti, és azzal együtt fog lezuhanni. Ki gondolna másra, mint balesetre? És szörnyet fog halni, tekintetbe véve testének súlyát és a torony magasságát.

Tüstént fölkel az ágyból, asztalhoz ült, és nekifogott az írásnak; semmit ki nem hagyott, apróra leírta a bűntényt, a lelkiismeret-furdalásait, s végezetül bejelentette, hogy halálra ítélte önmagát, hogy ki fogja végezni a gyilkost, s barátját, az ő régi barátját megkérte, vigyázzon, hogy emlékét soha ne érje vád.

Amint elkészült az írással, látta, hogy fölkel a nap. A levelet borítékba tette, leragasztotta, megcímezte, azután szökdécselve ment le a lépcsőn, szinte futott a kastélykerítés sarkán lógó ládikóig, s mikor bedobta a kezét görcsbe szorító papirost, sietve visszatért, bereszelte a nagykaput, és fölmászott a tornyába, hogy megvárja a levélhordót, aki elviszi majd a halálos ítéletét.

Most már nyugodt volt, megkönnyebbült, úgy érezte, megmenekült.

Hideg, csípős szél, jeges szél csapta meg az arcát. Mohón lehelte be, nyitott szájjal itta fagyos cirógatását. Az ég alja télies bíborban égett, s az egész dértől fehérlő síkság csillogott a nap első sugaraiban, mintha porrá tört üveggel lett volna behintve. Renardet hajadonfővel állt, nézte a pusztá vidéket, balkézt a szántóföldeket, jobb felől a falut, melynek kéményeiből már a reggeli főzés füstje szállingózott.

Alatta, a sziklák közt, melyeken mindjárt össze fogja zúzni magát, kanyargott a Brindille. Érezte, hogy újjászületik ebben a szép, hideg hajnalban, megtelik erővel, megtelik élettel. A napfény előntötte, körülölelte, átjárta, mint valami reménység. Ezer emlék rohanta meg, ehhez hasonló reggelek emlékei, sebes gyaloglások a fagyos talajon, mely ropogott a lábai alatt, boldog vadászatok a mocsár partján, ahol

a vadrucák alszanak. Minden jó, amit szeretett, az élet ajándékai, mind fölűntek az emlékezetében, új vágyakkal ösztökölték lelkét, fölébresztették vérmes és erőtlől duzzadó testének minden szilaj kívánságát.

És ő meg akar halni? Miért? Egyszerre meg akarja ölni magát, mert fél egy árnyéktól? Fél a semmitől? Hiszen gazdag, és még fiatal! Micsoda esztelenség! De hiszen elég egy szórakozás, egy távollét, egy utazás ahhoz, hogy felejtсен! Hiszen már ma éjjel sem látta a gyermeket, mert elfoglalta és másfelé terelte gondolatait. És ha itt, ebben a házban kísértene is még, máshol bizonyára nem fogja üldözni! Nagy a világ, s hosszú a jövődő! Minek halna meg?

Szeme elrévedezett a földeken, s a Brindille-parti ösvényen egy kék foltot pillantott meg. Médéric volt, aki a városba szóló leveleket vitte, s onnan a faluba szólókat készült elhozni.

Renardet fölszökött, mert fájdalmas érzés nyilallt keresztül rajta, s leszaladt a csigalépcsőn, hogy visszavegye a levelét, hogy visszakövetelje a postástól. Nem bánta most már, hogy látják; futott keresztül a gyepon, ahol az éjszaka könnyű fagya csillámlott, és a levélhordóval egyidőben ért oda a tanyaház falára erősített ládikóhoz.

Az ember kinyitotta a kicsiny faajtót, és néhány írást vett ki, amit a falusiak dobtak a levélszekrénybe.

Renardet köszönt neki:

– Jó reggelt, Médéric.

– Jó reggelt kívánok, elöljáró úr.

– Nézze csak, Médéric, az imént bedobtam a ládába egy levelet, de szükségem van rá. Kérem, adja vissza.

– Kérem szépen, elöljáró úr, mindjárt meg tetszik kapni.

A levélhordó fölpillantott. Meghökkenve nézte Renardet arcát; egészen lila színű volt, a szeme zava-

ros, fekete karikás, mintha két gödör sötétlene az arcán, a haja kócos, a szakála kuszált, a nyakkendője tépett. Látszott rajta, hogy egész éjjel nem aludt.

Az ember megkérdezte:

– Tán bizony beteg, elüljáró uram?

A kérdezett hirtelen megértve, hogy a viselkedése föltűnő, elvesztette a fejét, és hebegni kezdett:

– Dehogyan... dehogyan... Csak épp most ugrottam ki az ágyból, hogy elkérjem magától azt a levelet... Még aludtam... Érti már?

A kiszolgált katona fejében homályos gyanú fogamzott meg.

– Micsoda levelet? – kérdezte újból.

– Hát azt, amit most ide fog adni.

Médéric tétovázott, mert az elöljáró viselkedését természetellenesnek találta. Talán valami titok van abban a levélben, politikai titok. Tudta, hogy Renardet nem republikánus, és ismerte mind a fogásokat és huncutságokat, amiket választások idején szoktak alkalmazni az urak.

Azt kérdezte:

– Oszt kinek van címezve ez a levél?

– Putoin vizsgálóbíró úrnak; tudja, a barátomnak, Putoin úrnak.

A levélhordó keresgélt a levelek közt, és megtalálta a keresettet. Elkezdte nézegetni, ide-oda forgatta, szörnyen meg volt rökönyödve, szörnyen félt, hogy most vagy súlyos szabálytalanságot csinál, vagy magára haragítja az elöljárót.

Látván a tétovázását, Renardet egy mozdulatot tett, hogy megragadja a levelet, és kitépje a kezéből. De ez a hirtelen mozdulat bizonyossá tette Médéricet afelől, hogy fontos titokról van szó, és elhatározta, hogy ha törik, ha szakad, megteszi a kötelességét.

Így hát a borítékot a zsákjába dobta, újból összekötötte a zsákot, és így felelt:

– Sajnálom, de nem tehetem, elüljáró úr. Ha a bírósághoz megyen, nem tehetem.

Borzasztó rémület szorította el Renardet úr szívét.

– De hisz kend jól ismer engem – hebegte. – Az írásomra is ráismerhet. Mondtam már, hogy szükségem van arra az írásra.

– Nem tehetem.

– Nézze, Médéric, csak nem képzeli, hogy be akarom csapni magát, mondom, hogy szükségem van rá.

– Nem lehet. Nem tehetem.

Renardet indulatos lelkét dühroham rázta meg.

– De a hétszentségit, vigyázzon magára! Tudja jól, hogy velem nem lehet kukoricázni, kiröpítem az állásából, kedves barátom, mégpedig egykettőre. Különben is a község elöljárója vagyok; most pedig elrendelem, hogy adja vissza azt az írást.

A levélhordó szilárdan válaszolt:

– Nem lehet, elüljáró úr, nem tehetem!

Ekkor Renardet egészen elvesztve a fejét, karon ragadta, hogy elvegye tőle az iszákját; de az ember egy lökéssel lerázta magáról, és hátraszökve, fölemelte vastag magyalfa fütykösét. Rendületlen nyugalommal mondta:

– Aszondom, hozzám ne nyúlják, elüljáró úr, mer én ütök. Jó lesz vigyázni! Mer én megteszem ám a kötelességemet, meg én!

Renardet, érezve, hogy alulmaradt, egyszerre meghunyászkodott, és szelíden kezdett rimáncodni, mint egy pityergő gyerek.

– Kedves barátom, tegye meg, adja vissza azt a levelet, meghálálom, adok magának pénzt, adok száz frankot, érti, száz frankot.

Az ember sarkon fordult, és útnak eredt.

Renardet nyomon követte, és lihegve motyogta:

– Médéric, Médéric, hallgasson ide, adok magának ezer frankot, hallotta, ezer frankot.

A másik nem felelt, csak ment tovább. Renardet tovább unszolta:

– Gazdag emberré teszem... hallja, amennyit akar... Ötvenezer frankot... Ötvenezret azért a levélért... Mit ér maga azzal a levéllel?... Nem adja?... Isten neki, százezer... hallja... százezer frankot... nem érti?... százezer frankot... százezer frankot.

A postás hátrafordult, mord képpel, szigorú szemmel:

– Elég ebbű, mert mindent elmondok a bíróságon, amit most mondott nekem.

Renardet megtorpant. Vége. Nincs több remény. Megfordult, és futott a házába, vágatva, mint egy űzött állat.

Ekkor Médéric megállt, és megdöbbenve nézte. Láta, amint eltűnt a házában, és még várt, mintha még okvetlenül valami meglepő dolognak kellene történnie.

Csakugyan, mindjárt aztán megjelent a Renard-torony ormán Renardet úr szálás alakja. Eszeveszetten rohant körül a párkányon; azután megragadta a zászlórudat, és vadul megrázta, de nem tudta eltörni, majd hirtelen, mint egy úszó, ha fejest ugrik, két kezét előrenyújtva, levetette magát a mélységbe.

Médéric nekiiramodott, hogy segítséget vigyen. Amint átszelte a parkot, meglátta a munkába induló favágókat. Rájuk kiáltott, elmondta, mi történt; és a fal tövében megtalálta a vérző hullát, a feje szétloccsant egy sziklán. A Brindille körülfolymta a sziklát, és a kristálytisza és csendes víz színén, amely errefelé kiszélesült, hosszú, rózsaszín csíkban úszott az agyvelővel vegyült vér.

Szabadulás

SAUVÉE

Mint ágyúgolyó a kirakatba, úgy robbant be a kis Rennedon márkiné a szobába, és szó nélkül kacagni kezdett, könnyesre kacagta magát, akárcsak egy hónappal azelőtt, amikor azt hozta hírül barátnőjének, hogy bosszúból, semmi másból, csak bosszúból, és csupán egyetlenegyszer, megcsalta a márkit, mert már igazán tűrhetetlenül ostoba és elviselhetetlenül féltékeny volt.

A kis Grangerie báróné a díványra dobta a könyvet, melyet éppen olvasott, kíváncsian nézte Annet-et, és maga is nevetett.

Végül megkérdezte:

– Mi csináltál már megint?

– Ó, drágám... drágám... olyan képtelen dolog... igazán képtelen... gondold el: megszabadultam!... megszabadultam!...

– Hogyhogy megszabadultál?

– Igenis, megszabadultam.

– Mitől?

– A férjemtől, drágám, megszabadultam tőle! Szabad vagyok, végre szabad vagyok!

– Szabad? Hogyan?

– Hogyan? Válunk! Úgy van, elválunk! Megvan a válás!

– Elváltál?

– Ó, te csacsi, még nem! Három óra alatt nem lehet elválni. De megvannak a bizonyítékaim... a bi-

zonyítékaim arra, hogy megcsal... tettenérés... képzeld, tetten értem... megvan...

– Ne mondd! Szóval megcsalt?

– Igen... azaz nem... igen is, meg nem is... nem tudom. De bizonyítékom van, és ez a lényeg.

– És hogyan csináltad?

– Hogyan csináltam?... A következőképpen. Ó, agyafúrt voltam, irgalmatlanul agyafúrt. Három hónap óta nem lehetett kibírni, utálatos volt, goromba, otromba, zsarnok, alávaló. Azt mondtam magamban: „Ezt nem lehet tovább tűrni, el kell válnom. De hogyan?” Nem volt könnyű. Megpróbáltam megveretni vele magamat. Nem akart kötélnek állni. Reggeltől estig gyötört; erőszakoskodott, hogy menjek el hazulról, ha nem volt kedvem hozzá, és hogy maradjak otthon, ha a városban szerettem volna vacsorázni; minden napomat elviselhetetlenné tette, de megverni nem volt hajlandó.

Akkor megpróbáltam kinyomozni, nem tart-e bárátnőt. Tartani tartott, de rettentő óvatosan járt hozzá. Semmiképpen sem lehetett volna rajtacsípni őket. Nos, találd ki, mit csináltam?

– Nem tudom kitalálni.

– Nem, nem is találnád ki soha! Megkértem a fivéremet, szerezzen nekem egy fényképet arról a nőről.

– A férjed szeretőjéről?

– Igen. Háromszáz frankjába került Jacques-nak – ennyi egy este, hét órától éjfélig, vacsorával együtt –, óránként hatvan frank. Ráadásul megkapta a fényképet.

– Azt hiszem, olcsóbban is megszerezhetette volna, valami ügyes fortéllyal, és nem kellett volna... hogy is mondjam... használni közben az eredetijét is.

– Ó, nagyon csinos; egyáltalán nem volt kedve ellenére Jacques-nak. Nekem pedig bizalmasabb rész-

leteket is meg kellett tudnom róla, testi vonatkozású apróságokat, hogy milyen az alakja, a melle, a bőre, szóval ilyesmiket.

– Nem értem.

– Majd meglátod. Mikor mindennel tisztába jöttem, amit akartam, fölkerestem egy... egy ügynököt... tudod, akik mindenféle ügyekkel foglalkoznak... különféle természetű ügyekkel... reklám... bizalmas nyomozás... szóval érted.

– Körülbelül. És mit mondtál neki?

– Megmutattam neki Clarisse fényképét, ugyanis Clarisse-nak hívják, és azt mondtam:

– Uram, nekem szobalány kell, de olyan, aki erre a nőre hasonlít. Csinos, elegáns, finom, tiszta szobalány. Bármit kér, megadom neki. Ha tízezer frankomba kerül: annyi baj legyen. Legfőlőbb három hónapra lesz rá szükségem.

Mondhatom, alaposan elképedt.

Azt kérdezte: – Feddhetetlen legyen?

Elpirultam.

– Igen, ami a becsületességet illeti – rebegettem.

– De erkölcsileg? – kérdezte. Nem mertem válaszolni. Éppen csak intettem, hogy nem. Aztán egyszerre megsejtettem, hogy ebben az emberben szörnyű gyanú motoszkál, és eszemet vesztve fölkiáltottam:

– Ó, uram... a férjem miatt... megcsal... valahol a városban... és én azt akarom... hogy otthon csaljon meg... érti... hogy tetten érhessem...

Erre elnevette magát. És a tekintetéből láttam, hogy imponálok neki. És hogy rendkívül agyafúrtnak talál. Fogadni mernék, hogy legszívesebben kezét szorított volna velem.

Azt mondta:

– Asszonyom, egy héten belül elintézem. És ha kell, cserélünk. Kezeskedem a sikerért. Fizetni csak

utána fog. Ez a fénykép eszerint a férje szeretőjét ábrázolja?

– Igen, uram.

– Jóképű teremtés. Csak a ruha mutatja soványnak. Milyen illatszert használ?

Ezt nem értettem; megismételtem a kérdést:

– Hogyan milyen illatszert?

Elmosolyodott.

– Asszonyom, a férfiak elcsábításában az illatszernek fontos szerepe van; az illat öntudatlan emlékeket ébreszt benne, melyek cselekvésre sarkallják; a parfüm homályos zavart támaszt elméjében, fölbolygatja és elbágyasztja, mert fölidézi benne gyönyöreit. Meg kellene tudni azt is, mit szokott enni a férje, mikor ezzel a hölgyel vacsorázik. Ugyanazt szolgálhatná föl neki aznap este, amikor rajta akarja kapni. Ó, asszonyom, a markunkban van, a markunkban!

Elbűvölten távoztam. Mondhatom, igazán okos emberre akadtam benne.

Három napra rá beállított hozzám egy nyurga, barna, nagyon szép lány, arca szerény is volt, merész is; sajátos romlottság tükröződött rajta. Igen kedvesen viselkedett. Mert nem nagyon tudtam, kivel van dolgom, kisasszonyozni kezdtem, ő azonban azt mondta:

– Ó, asszonyom, hívjon csak egyszerűen Rose-nak. – Csevegni kezdtünk.

– Nos, Rose, gondolom, tudja, miért van itt.

– Sejtem, asszonyom.

– Nagyon jól van, gyermekem... és mondja... nincs ellenére a dolog?

– Dehogy, asszonyom; most csinálom a nyolcadik válást; megszoktam már.

– Kitűnő. Sokára szokott sikerülni?

– Ó, asszonyom, embere válogatja. Mihelyt egy-

szer öt percre négyszemközt maradok az úrral, pontosan meg tudom mondani asszonyomnak.

– Mindjárt találkozok vele, fiacskám. De figyelmeztetem, nem valami szép ember.

– Annyi baj legyen, asszonyom. Már nagyon rúta-
kat is elválasztottam. De szeretném megkérdezni asszonyomtól, tudja-e már a parfümöt?

– Igen, kedves Rose. Verbéna.

– Nagyszerű, asszonyom, kedvelem a verbénaillatot. És azt meg tudná mondani, hogy az úr kedvese milyen fehérneműt hord? Selymet?

– Nem, csipkés batisztot, gyermekem.

– Ó, akkor igazán rendes teremtés. A selyem alsónemű kezd kimenni a divatból.

– Igen, igaza van.

– Nos, asszonyom, akkor szolgálatba állok.

Igen, szolgálatba állt, mégpedig azonnal, mintha örök életében egyebet sem csinált volna.

Egy óra múlva hazajött az uram. Rose még csak rá se pillantott; hanem ő aztán annál jobban meregette a szemét Rose-ra. Abból csak úgy dőlt a verbénaszag. Öt perc múlva kiment.

Az uram nyomban megkérdezte:

– Hogy kerül ide ez a lány?

– Az új szobalányom.

– Hol szerezte?

– Grangerie báróné küldte, a legjobb bizonyítvánnyal.

– Csinos.

– Úgy találja?

– Hát persze... ahhoz képest, hogy szobalány.

Ujjongtam az örömtől. Éreztem, hogy ráharapott.

Aznap este Rose azt mondta:

– Most már megígérhetem asszonyomnak, hogy nem fog két hétnél tovább tartani. Az úr könnyű eset.

– Ó, hát már kipróbálta?

– Nem, asszonyom; de az első pillantásra látszik rajta. Már szeretne megcsókolni, ha elmegy mellettem.

– Mondott is valamit?

– Nem, asszonyom, csak a nevemet kérdezte meg... hogy hallja a hangomat.

– Nagyon jól van, kedves Rose. Csinálja olyan gyorsan, ahogyan csak tudja.

– Sose féljen, asszonyom. Épp csak annyi ideig fogok ellenállni, amennyi ahhoz kell, hogy kellőképpen méltányoljon.

Egy hét múlva férjem jóformán el sem járt többé hazulról. Egész délután otthon ődöngött; és ami a legjellemzőbb: most már nem bánta, ha elmegyek hazulról. Én pedig egész nap oda voltam... hogy... hogy szabad kezet adjak neki.

A kilencedik napon Rose, miközben vetkőztetett, félénken kijelentette:

– Megtörtént, asszonyom. Ma délelőtt.

Egy kicsit meglepődtem, egy kicsit meg is hatódtam, nem a dolog miatt, hanem azon, ahogy közölte.

– És... jól ment? – rebegtem.

– Ó, nagyon jól, asszonyom. Már három napja unszolt, de nem akartam elsietni. Asszonyom lesz szíves közölni, mikor óhajt rajtakapni minket.

– Igen, fiacskám... Várjunk csak... mondjuk, csütörtökön.

– Helyes, tehát csütörtökön. Addig nem engedek semmit, hogy kellő tűzön tartsam az urat.

– Biztos benne, hogy nem lesz kudarc?

– Holtbiztos, asszonyom. Kellőképpen fölcsiholom az urat, hogy pontosan akkor lásson dologhoz, amikorra asszonyom kívánja.

– Legyen öt óra, kedves Rose.

– Akkor ötre lesz, asszonyom. És hol?

– Hát... a szobámban.

– Helyes, akkor, asszonyom, a szobájában lesz.

És most képzeld el, drágám, mit csináltam. Először is elmentem papáért és mamáért, aztán d'Orvelin bácsikáért, az elnökért, meg Raplet bíróért, az uram barátjáért. Lábujjhegyen kellett velem jönniük a szobám ajtajáig. Megvártam az öt órát. Pontosan az öt órát. Ó, hogy vert a szívem! Fölhívtam a házmestert is, hadd legyen eggyel több tanú. Aztán... aztán, amikor a falióra elkezdte ütni az ötöt, bumm! – kitártam az ajtót... Ah! ah! ah! épp a kellős... a kellős közepén, kedvesem!... Ha láttad volna a képét... az ábrázatát... Megfordult... a hülye! Micsoda figura volt!... Én csak nevettem, nevettem... És papa szívére vette a dolgot, meg akarta verni az uramat... A házmester meg, mint hűséges alkalmazott, segített neki fölöltözni... ott, előttünk... a szemünk láttára... begombolta neki a nadrágtartóját... micsoda komédia... Rose pedig, Rose tökéletes volt... sírt... ragyogóan sírt. Aranyat ér ez a leány... Ha valaha szükséged lesz ilyesmire, ne feledkezzél el róla!

És most itt vagyok... Azonnal ideszaladtam, hogy elmeséljem... azon melegében. Szabad vagyok. Éljen a válás!

És körbetáncolta a szalont, a kis báróné pedig, tűnődve és némi bosszúsággal, azt dünnyögte:

– Miért nem hívtál el engem is, hogy lássam?

1885. december 22.

Rónay György fordítása

Tartalom

1884

Az örökség (<i>Illés Endre</i>)	7
Betegek és orvosok (<i>Illés Endre</i>)	91
A haj (<i>Lányi Viktor</i>)	99
A borzalom (<i>Benyhe János</i>)	108
Séta (<i>Pap Gábor</i>)	115
A Rondoli nővérek (<i>Illés Endre</i>)	122
Laporte ezredes (<i>Illés Endre</i>)	158
Boniface bácsi meg a bűntény (<i>Benyhe János</i>)	165
A huszonkilences ágy (<i>Lányi Viktor</i>)	172
A rángó kéz (<i>Rónay György</i>)	185
A vallomás (<i>Szabó Lőrinc</i>)	192
A félelem (<i>Pap Gábor</i>)	199
A hazatérés (<i>Benedek Marcell</i>)	208
A vallomás (<i>Lányi Viktor</i>)	216
A vallomás (<i>Honti Rezső</i>)	224
Az elhagyott (<i>Somogyi Pál László</i>)	232
Az apagyilkos (<i>Szabó Lőrinc</i>)	243
Yvette (<i>Benedek Marcell</i>)	251
Őrült? (<i>Rónay György</i>)	342
Leleplezés (<i>Illés Endre</i>)	350
A máglya (<i>Somogyi Pál László</i>)	356
A hozomány (<i>Lányi Viktor</i>)	364
Bitang Mohamed (<i>Benedek Marcell</i>)	372
A hagyaték (<i>Illés Endre</i>)	382
A vadőr (<i>Benyhe János</i>)	390
Berthe (<i>Somogyi Pál László</i>)	399
Bombard (<i>Lányi Viktor</i>)	411
Elégtétel (<i>Pór Judit</i>)	418

Falusi bíróság (<i>Rónay György</i>)	429
A tizenegyes szoba (<i>Lányi Viktor</i>)	434
A szekrény (<i>Lányi Viktor</i>)	442
Hadifoglyok (<i>Illés Endre</i>)	449

1885

Eladó (<i>Somogyi Pál László</i>)	465
Tóni bá (<i>Lányi Viktor</i>)	473
A keresztelő (<i>Illés Endre</i>)	485
Az ismeretlen asszony (<i>Benyhe János</i>)	492
Fehér és kék (<i>Rónay György</i>)	499
A mi angoljaink (<i>Lányi Viktor</i>)	505
Egy őrült levele (<i>Dániel Anna</i>)	515
A Roger-balzsam (<i>Lányi Viktor</i>)	522
Vasúton (<i>Benyhe János</i>)	527
A kiskatona (<i>Pap Gábor</i>)	535
A lummák szirtje (<i>Pór Judit</i>)	543
Egy levél (<i>Dániel Anna</i>)	548
Vereség (<i>Honti Rezső</i>)	555
Joseph (<i>Illés Endre</i>)	564
Vége (<i>Benyhe János</i>)	573
A hajtű (<i>Benyhe János</i>)	580
Bizalmas vallomás (<i>Rónay György</i>)	587
Huszonöt napom (<i>Pap Gábor</i>)	594
Őrült (<i>Rónay György</i>)	604
Oktalanság (<i>Benyhe János</i>)	614
Belhomme gazda bogara (<i>Somogyi Pál László</i>)	622
A szalonkák (<i>Somogyi Pál László</i>)	632
Sebaj (<i>Illés Endre</i>)	643
Lujzika (<i>Lányi Viktor</i>)	653
Szabadulás (<i>Rónay György</i>)	694

KIADTA AZ EURÓPA KÖNYVKIADÓ
A KIADÁSÉRT AZ EURÓPA KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA FELEL
SZEIDTE A NYOMDAIPARI FÉNYYSZEIDŐ ÜZEM (799475/80)

NYOMTA AZ ALFÖLDI NYOMDA
A NYOMDAI RENDELÉS TÖRZSSZÁMA: 8246.66-14-1

KÉSZÜLT DEBRECENBEN, 1980-BAN

FELELŐS SZERKESZTŐ: PÓR JUDIT
A KÖTETET MIKLÓSI IMRE TERVEZTE
MŰSZAKI VEZETŐ: SZEGLETH KÁROLY
KÉSZÜLT 79 150 PÉLDÁNYBAN, 29,5 (A/5) ÍV TERJEDELEMBEN
BEMBO BETŰVEL, TEKERCISOFSZET NYOMÁSSAL

EU-c-8081

ISBN 963 07 2061 2

